CAMIL PETRESCU

Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război

•

Patul lui Procust

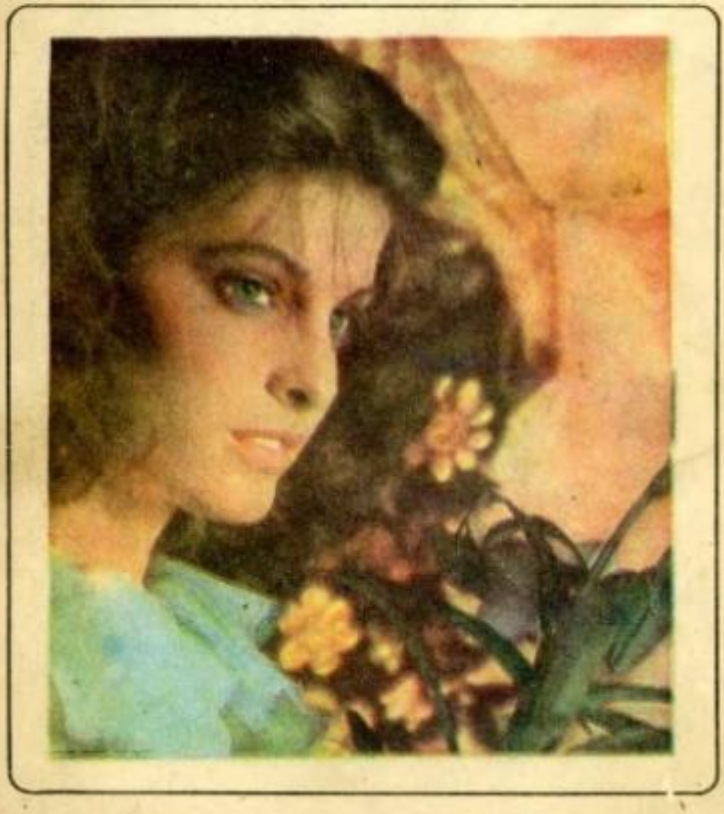

EDITURA EMINESCU

CAMIL PETRESCU

Ultima noapte de dragoste, întâia noapte război

*

Patul lui Procust

213

Coperta colecției: Wanda Mihuleac
Ilustrația copertei: Rodica Sora

EDITURA EMINESCU
1985

Cuprins

ULTIMA NOAPTE DE DRAGOSTE, ÎNTÂIA NOAPTE DE RĂZBOI 4
CARTEA ÎNTÂIA 5
La Piatra Craiului, în munte 6
Diagonalele unui testament 18
E tot filosofie... 58
Asta-i rochia albastră 99
Între oglinzi paralele 118
Ultima noapte de dragoste 148
CARTEA A DOUA 192
Întâia noapte de război 193
Fata cu obraz verde, la Vulcan 222
Întâmplări pe apa Oltului 227
Post înaintat la Cohalra 238
Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu 262
„Wer kann Rumänien retten?“ 287
Comunicat apocrif 314
PATUL LUI PROCUST 326
I 327
II 346
III 351
Într-o după-amiază de august 355
Epilog I 624
Epilog II 651

ULTIMA NOAPTE DE DRAGOSTE, ÎNTÂIA NOAPTE DE RĂZBOI

CARTEA ÎNTÂIA

La Piatra Craiului, în munte

ÎN PRIMAVARA ANULUI 1916, CA sublocotenent proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Buşteni şi Predeal. Nişte şănţuleţe ca pentru scurgere de apă, acoperite ici şi colo cu ramuri şi frunziş, întărite cu pământ ca de un lat de mână, erau botezate de noi tranşee şi apărau un front de vreo zece kilometri.

În faţa lor, câteva dreptunghiuri de reţele şi „gropi de lup“ erau menite să sporească fortificaţiile noastre. Toate capetele acestea de tranşee, risipite ici-colo, supraveghind şoseaua (?) de pe boturi de deal, nu făceau, puse cap la cap, un kilometru. Zece porci ţigăneşti, cu boturi puternice, ar fi râmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe Valea Prahovei, cu reţele de sârmă şi cu „gropi de lup“ cu tot. (Gropile astea de lup erau nişte gropi cât cele pe care le fac, jucându-se, copiii în nisip, iar în fund aveau bătut câte un mic ţăruş, ascuţit apoi ca o ţeapă în sus.) După socotelile Marelui stat-major român din 1916 – adică din timpul bătăliei de la Verdun – duşmanul care venea la atac avea să calce, din nebăgare de seamă, în aceste gropi şi să se împungă în ţepi, fie în talpă, fie în spate. Despre „valea fortificată” a Prahovei vorbea cu respect toată ţara: Parlamentul, partidele politice şi presa. Ca să nu poată fi văzute din tren aceste realizări misterioase, vagoanele nu circulau decât cu perdelele trase, sau, dacă nu erau perdele, cu geamurile mânjite cu vopsea albă, iar de la Sinaia, pe

fiecare culoar, erau santinele cu baioneta la armă.[1]

La 10 mai, în acelaşi an, eram mutat în regimentul XX, care, de un an şi mai bine, se găsea pe frontieră, deasupra Dâmbovicioarei în munți, tot pentru acoperire şi fortificații. Aci, aceeaşi glumă: câteva sute de metri de tranşee-jucării erau menite să ilustreze principiile tactice ale armatei române de neînvins. Frontul de acoperire al batalionului nostru se întindea pe vreo zece-cincisprezece kilometri de frontieră, către vama Giuvala în dreapta, iar spre stânga până la domul alb, de piatră, al culmii Piatra Craiului. Noi „fortificasem" însă, cu trei sute de metri de tranşee, ca mai sus, dar fără gropi de lup, numai bătătura de iarbă verde dintre căsuța care ne slujea de popotă şi căsuța unde locuia comandantul de batalion. Fireşte că dacă vreun nefericit s-ar fi rătăcit pe aci „să vadă" întăriturile noastre, ar fi fost arestat şi probabil executat ca un spion.

În realitate, vremea se trecea cu instrucție într-o poiană mai mărişoară, cu asalturi eroice, care nu erau departe de jocurile de copii din mahalaua Oborului, când ne împărțeam în români şi turci, şi năvăleam urlând unii într-alții. Ştiu bine că în acest timp se dădeau asigurări în Parlamentul țării că „suntem bine pregătiți", că în doi ani de neutralitate „armamentul a fost pus la punct", iar anumite persoane îşi luau răspunderea afirmării că suntem gata „până la ultimul nasture, până la ultimul cartuş", iar cu ştiința luptei până la cucerirea oricărei poziții, fie ea socotită ca inexpugnabilă.

Pentru ceilalți, poate că această vilegiatură militară n-ar fi fost prea mult dezagreabilă. Camarazii erau oameni cumsecade, care îşi credeau la necaz. Prânzurile şi cinele luate laolaltă, în odăița scundă a popotei, treceau potolit, între mâncăruri de birt mic, tărăgănate convorbiri despre amărăciunile concentrării prea îndelungate, despre intrigile

[1] E perfect adevărat că în timpul luptelor de mal târziu, nici unui comandant de companie nu i-a trăsnit prin cap să ocupe aceste tranşee, care parodiau în mic satele lui Potemkin, mai ales că nemții nu s-au simțit obligați să vie pe şosea, ca să poată fi vânați cu puşca, ci au ocupat dealurile împădurite negru şi clăbuceturile cu păşuni verzi-gălbui.

de la comanda regimentului, despre cele mai bune sfaturi pentru pregătirea murăturilor şi a borşului, menite să fie trimise prin scrisori acasă, şi, în zile mai de seamă, despre partidele politice ale țării, când cei care citeau gazeta în fiecare zi aveau prilej să strălucească prin comunicări inedite.

Pentru mine însă această concentrare era o lungă deznădejde. De multe ori seara, la popotă, era destul un singur cuvânt ca să trezească răscoliri şi să întărâte dureri amorțite. E îngrozitoare uneori această putere a unei singure propoziţiuni, în timpul unei convorbiri normale, ca să pornească dintr-o dată măcinarea sufletească, aşa cum din zecile de combinații cu şapte litere ale unui lacăt secret, una singură deschide spre interior. În asemenea împrejurări, nopțile mi la petreceam în lungi insomnii, uscate şi mistuitoare.

La drept vorbind însă, în astă-seară nu atât discuția, care nu mai era o simplă aluzie, m-a aruncat în halul acesta de răscolire, ba era chiar prea directă ca să mai fie atât de otrăvitoare, cât încercarea neizbutită, pe lângă comandantul batalionului, de a obține o permisie la Câmpulung.

„Popota“ unde suntem acum e într-o odaie mică, sătească, mai sus decât toate satele româneşti din munte. E abia mai mare ca o colibă, văruită în alb, cu două paturi înguste la perete, acoperite cu velințe vechi, şi care acum ne slujesc şi drept scaune de masă. O lampă de „gaz“ dă o lumină gălbuie, aproape la fel de leşinată ca a vinului, din paharele mari de apă, de dinainte. Masa e fireşte, de brad, ca la cârciumile de drum mare şi acoperită cu pânză țărănească. Cum fiecare ofițer are tacâmul lui de acasă, ales cu dinadins de proastă calitate, „că se pierde“, avem dinainte o împerechere de farfurii, cuțite şi pahare, adunate parcă de prin bâlci. Toți cei paisprezece ofițeri ai batalionului de acoperire suntem îngrămădiți aci şi, în aşteptarea cafelelor, se continuă, fără ca nimeni să se sinchisească de fumăria în care ne găsim, discuția începută odată cu masa şi iscată de o gazetă adusă de la aprovizionare.

Întâmplarea e între cele obişnuite, iar discuţia e la fel cu toate discuţiile literare, filosofice, artistice, politice, militare, religioase ale oamenilor care, în saloane, în restaurante, în tren, în sala de aşteptare a dentistului „îşi spun părerea lor“ cu convingerea neînduplecată şi matematică cu care larvele îşi ţes în jur gogoşi.

Un proces dezbătut la Curtea-cu-juraţi din Bucureşti a sfârşit printr-o achitare, pătimaş comentată. Un bărbat din aşa-zisa societate bună şi-a ucis nevasta necredincioasă şi a fost absolvit de vină de către judecătorii lui.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, fără să fie din Ardeal, voinic, cu mustaţa bălaie, regulată ca insigna de pe şapca cheferistă, ceva mai mare însă, aproba fără codire hotărârea juraţilor...

— Domnule, nevasta trebuie să fie nevastă şi casa, casă. Dacă-i arde de altele, să nu se mărite. Ai copii, ai necazuri, munceşti ca un câine şi ea să-şi facă de cap?... Ei, asta nu... Dacă eram jurat, şi eu îl achitam.

Căpitanul Dimiu e un conformist. Întârziat mult în grad, om cu rosturi gospodăreşti, nu şi-ar permite să poarte la vârsta lui chipiu franţuzesc, moale, turtit, aşa cum poartă căpitanii tineri, ci a rămas la modelul „Regele Carol I“, înalt, rigid ca de carton (că aşa şi era), teşit la spate numai.

Mai surprinzător părea că opinia contrară era susţinută de căpitanul Corabu, tânăr şi crunt ofiţer, cu şcoală germană, justiţiar neînduplecabil, „spaima regimentului”. Acum era de nerecunoscut. Păstra asprimea frazei scurte, dar sentimentele acestea de apărător al dragostei nu i le bănuise nimeni, niciodată.

— Cu ce drept să ucizi o femeie care nu te mai iubeşte? N-ai decât să te desparţi. Dragostea-i frumoasă tocmai pentru că nu poate cunoaşte nicio silnicie. E preferinţă sinceră. Nu poţi să-mi impui să te iubesc cu sila.

Căpitanul Floroiu, puţintel, delicat şi cu faţa blondă-şters, îmbătrânită înainte de vreme, era de aceeaşi părere.

— Cum poţi să ai cruzimea să siluieşti sufletul unei femei? Dreptul la dragoste e sfânt, domnule... Da, da... şi aci

lungea mult, cu capul întors a necaz, în profil, pe cei doi „a“. Îți spun eu... oricând... unei femei trebuie să-i fie îngăduit să-şi caute fericirea.

Şi toți ceilalți, tineri sau mai bătrâiori, lăsând ca discuția să fie dusă cum se cuvine de către superiori, erau, dealtfel de aceeaşi părere.

Aş fi vrut totuşi să spun şi eu două vorbe. Simplismul convins al acestei discuții mă făcea să surâd nervos, căci se suprapunea celor înveninate din mine, ca în revistele ilustrate prost, unde roşul cade alături de conturul negru. Dar fiindcă vorbeam încet, nu eram auzit, şi cum începeam fraza, câte o voce mai puternică mi-o lua cu hotarâre şi pasiune înainte.

Ar fi drept să arăt că nu numai în saloane, în tren, la restaurant se discuta aşa. În literatură, de pildă, şi în teatru era acelaşi lucru. Nu numai romanele, dar toate piesele aşa-zise bulevardiere, mult la modă pe atunci, nu proclamau decât „dreptul la iubire”, şi în privința asta erau noi şi revoluționare, față de piesele care proclamau în vremuri prăfuite: Ucide-o!... Îndeosebi era jucat pe toate scenele din lume un tânăr francez, ale cărui eroine „poetice”, elocvente, cu părul despletit şi umerii goi, într-un decor de lux şi muzică, îşi căutau „fericirea” trecând peste orice, târâte de patimă. Femeile din toate capitalele plângeau, înduioşate până la mistuire de neînțelegerea bărbaților brutali din piesă, incapabili să simtă frumusețea sublimă a iubirii.

Cum teatrul, mai cu seamă prin dialogul lui, care trebuia să dea „iluzia vieții” (presărat doar cu vorbe de spirit ici şi colo), se obligase să dea deci imaginea exactă a publicului şi a convorbirilor lui, publicul, la rândul său, împrumuta din scenă fraze şi formule gata şi astfel, în baza unui principiu pe care, prin analogie, l-am putea numi al mentalităților comunicante, se stabilise o adevărată nivelare între autori şi spectatori:

— Nu ştiu, domnule – filosofă cu resemnare căpitanul Dimiu, stând mare, dar cuminte ca o fată, la masă – mie mi se pare că nevasta nu trebuie să-şi facă de cap... mai e şi

obrazul omului în joc. Şi dădu ordonanței şervetul împăturit cu grijă şi chibzuială. Surâd călduț căpitanului, şi pentru că are dreptate, şi pentru că am nevoie de bunăvoința lui. Pândesc cu suflet de slugă momentul să-i cer o favoare.

— Domnule căpitan – căci căpitanul Floroiu era ceva mai nou în grad decât comandantul de batalion – admiți dumneata, te rog spune, admiți dumneata să ucizi o femeie care-ți declară că nu te poate iubi? Ei, cum vine asta?

— Nu ştiu cum vine, dar eu aş achita pe cel care şi-a omorât nevasta din pricină că ea şi-a părăsit bărbatul şi copiii.

Am surâs din nou mieros şi aprobator. Ştiu cât plictiseau pe camarazii mei aceste încercări care adulmecau bunăvoința comandantului, dar era peste puterile mele. Mă oferisem în ajun să execut cu plutonul o săpătură pe care alții nu o izbutiseră, şi această ofertă a mea îi dezgustase. Înțelegeam limpede, ca prin sticla asta, dar ce puteam face? În mine era o foială de şerpi, care ajungea deasupra numai într-un surâs, înseriat vieții militărești.

Am crezut acum că e momentul propice şi – în şoaptă bâlbâită, jucându-mă cu furculița şi cuțitul, să nu trădez emoția de moarte care mă gâtuia – i-am repetat cererea din ajun.

— Domnule căpitan... ştiți... vă rugasem... am la Câmpulung... Trebuie să fiu mâine seară acolo. Ştiți, azi am aranjat cu serviciul...

Îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate, ca aeroplanele de hârtie albă, pe care le aruncă, prin cameră, copiii, jucându-se.

S-a întors spre mine cu un aer de negustorească acră şi plictisită:

— Domnule sublocotenent – cu un „domnule” trântit – ți-am spus că nu se poate, nu o dată, de zece ori. Nu se poate, şi nu se poate... Aici nu sunt nici eu de capul meu.

Am devenit livid şi am surâs ca un câine lovit, cerând parcă scuze că înghit puneri la punct atât de grave.

Dar peste câteva clipe m-a cuprins o ură amară şi seacă

împotriva tuturor. Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit, ca o încălzire şi o iritaţie a pielii pe tot corpul. Nu aşteptam decât să izbucnesc... Pândeam un prilej, o cotitură de frază sau un gest, ca să intervin cu o aruncătură de grenadă. Totdeauna, insuccesul mă face în stare să comit, după el, o serie interminabilă de greşeli, ca un jucător la ruletă, care, încercând să se refacă, mizează mereu în contratimp: de două-trei ori pe rând roşu şi trece apoi pe negru, tocmai când acesta nu mai iese, revine, şi aşa la nesfârşit, cu îndârjire. Sunt în stare să fac faţă, cu un sânge rece neobişnuit, chiar întâmplărilor extraordinare, pot transforma însă mici incidente în adevărate catastrofe, din cauza unui singur moment contradictoriu.

Eram acum destul de lucid ca să-mi dau seama că sunt aproape în pragul unei nenorociri, căci în asemenea împrejurări consiliile de război sunt, ca şi regulamentele, necruţătoare şi dau pedepse absolut disproporţionate – douăzeci de ani de muncă silnică pentru o palmă dată superiorului, de pildă – dar în acelaşi timp mă simţeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povârniş prăpăstios.

— Corabule, ascultă-mă ce-ţi spun... Asta-i părerea mea cel puţin. Cum? admiţi dumneata ca să... că aşa vine, nu-i aşa? – şi aci întoarse capul ca să găsească măcar o aprobare iniţială, dar nu mi-a întâlnit decât privirea tăioasă – în sfârşit, nu-i aşa? ca să-şi lase casa şi copiii, să-ţi spună „alivoar, stimabile" şi tu să nu-i rupi picioarele?... Ba să faci şi pe delicatu! „Noroc şi să fie de-a bună, cucoană."

— Domnule căpitan – căci Corabu nu numai că era cu mult mai nou, dar îi era acum şi subaltern – eu vă întreb încă o dată: Admiteţi dumneavoastră dragoste cu sila? Dacă o femeie zice „nu-mi mai placi... să ne despărţim"... Poţi dumneata să spui: „nu... eşti condamnată pe toată viaţa, n-ai drept să divorţezi..." Da?

— Ei bine, dacă e vorba de o despărţire în regulă, atunci e altceva, firește. Eu nu vorbesc de divorţ... eu zic de femeia care-şi înşală bărbatul.

Am intervenit nervos şi aproape şuierat... Atât de viu şi ca

mimică, încât toți s-au întors spre mine.

— Nu, nici atunci.

Şi am reluat mai scăzut, demascându-mi premeditarea, acum când toți mă priveau uimiți.

— Discuția dumneavoastră e copilăroasă şi primară. Nu cunoaşteți nimic din psihologia dragostei. Folosiți un material nediferențiat.

Dacă aş fi spus asta ca opinie obiectivă, oamenii ar fi acceptat-o, poate, dar era în tonul meu, în ostentația neologismelor, o nuanță de jignire şi dispreț, încât toți m-au privit mirați, nedeprinşi cu atitudini atât de puțin milităreşti, iar căpitanul Corabu, întărâtat, dar stăpânindu-se, s-a întors spre mine cu un fel de mică solemnitate acră de magistrat.

— Cum, domnule, dacă o femeie zice: „nu mai vreau", dumneata zici: „ba da, să vrei"? Hăi?

— Dacă e vorba de o simplă împreunare, da... are drept să zică: nu mai vreau... Dar iubirea e altceva. Iar dacă nu ştiți ce e, puteți, cu noțiunile dumneavoastră cumpărate şi vândute cu toptanul: „aşa am auzit... aşa vând" să dezbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic. Şi privindu-i disprețuitor: Discutați mai bine ceea ce vă pricepeți.

Au tresărit toți şi apoi au rămas încremeniți de nedumerire, ca şi când din tavan s-ar fi desprins, şi ar fi căzut în mijlocul mesei, peste farfurii şi pahare, o cobra încolăcită şi împăiată. Izbucnirea mea era nelalocul ei, vulgară, fără temei, între oamenii aceştia care vorbeau obişnuit după masă, dar musteala otrăvitoare din mine trebuia să răzbească. M-am sculat brusc şi am ieşit bățos ca dintr-o plină şedință, mereu în uimirea tuturor.

M-a ajuns în prag, ca un cuțit în inimă, şuierătoare şi groaznică, vocea căpitanului Corabu:

— Sublocotenent Gheorghidiu...

Şi în aceeaşi clipă am auzit un rostogolit de tacâmuri, căderea unui scaun şi am înțeles că, turbat, căpitanul Corabu sărise în mijlocul odăii.

Am încremenit o clipă cu spatele la ei şi am gândit: sunt

pierdut... liniştit şi simplu, cum poate fi un medic care ar constata că are cancer. Ştiam că mai lovise un ofițer.

M-am întors dintr-o dată cu tot corpul şi am făcut un pas înspre mijlocul odăii. Căpitanul Corabu, care, înfipt în picioare şi mult mai voinic decât mine, mă aştepta, a înlemnit cu mâna ridicată când a văzut pumnul meu crispat, gata să lovească. Mă simțeam alb, cu tot sufletul în aşteptare şi liniştit ca un cadavru. Era, de altfel, un fior în întreaga încăpere, care a făcut să nu mai respire nimeni. Căpitanul mi-a întâlnit privirea şi a rămas ca o linie. Cred că mi-a văzut în ochi privelişti de moarte, ca peisajele lunare. Au înțeles toți că sunt hotărât să răspund şi apoi să mă omor. Niciodată n-am fost lovit ca bărbat şi cred că n-aş putea îndura asta. De altfel, mai ajunsesem de două ori poate, în viața mea, până în acest prag. Ba, copil chiar, era să fiu sfâşiat de un buldog, care se năpustise asupra mea, dar i-am întâlnit într-o fulgerare privirea, şi a încremenit pe loc, ca şi mine, alb atunci, ca şi azi, probabil. Niciodată simt că n-aş putea face asta cu voință, ca un exercițiu. Cred mai curând că această privire e ca o punte supremă de la suflet la suflet, de la element la element.

Am ieşit palid mereu, în tăcerea obosită şi întinsă.

În sălița mică, aproape că mă lovesc de ordonanțele care scoteau tacâmurile...

— Domnule sublocotenent, la noapte compania noastră dă trei posturi!

Era plutonierul Raicu, care aştepta să terminăm masa.

— Lasă-mă în pace, şi am ieşit în luminişul de iarbă şi lună. E în mine acum o deznădejde mistuitoare, care numai la gândul că trebuie să mă duc acasă îmi îngroaşă vinele gâtului. Simt nevoia să alerg, să umblu pe poteci. Nu ştiu ce să fac şi mă ispiteşte, ca o şoaptă seacă, gândul să plec totuşi la Câmpulung, acolo unde se aleg firele norocului meu. Un îndemn de prudență îmi spune însă că aş zădărnici poate totul, printr-o greşeală de impulsiv.

Orişan mă ajunge din urmă, îngrijorat, şi mă întreabă de aproape:

— Gheorghidiule, ascultă, ce e cu tine?

Îmi ia brațul, dar caut să ocolesc răspunsul.

— Nimic.

— Ascultă, mă, ce a fost ieşirea de adineauri?

Nu mint deloc, firește, când, abia reținându-mă, continuu şi acum o fierbere, nejustificată de temperatura locului şi a momentului şi deci retorică pentru spectator sau pentru cel ce nu se recunoaşte în întâmplare.

— M-a scos din sărite atâta sărăcie de spirit într-o discuție. Cu noțiuni primare, grosolane, cu înțelesuri nediferențiate. Ce ştiu ei despre dragoste, de vorbesc interminabil? Platitudini, poncife din cărți şi formule curente... Dogme banale, care circulă şi care țin loc de cugetare.

— Dar... şi rămâne în gol, căci simte, acum abia, că lămuririle sunt din altă „clasă" decât i se păruse izbucnirea insolentă de adineauri.

Şi totuşi el nu bănuieşte nici acum, nu poate da la o parte perdeaua care-mi acoperă sufletul, ca să ştie ce răni sunt acolo, cât de mult această izbucnire a mea e un istovitor şi amar „pro domo". Nu-l las să mă întrerupă măcar.

— Ce-i o iubire, ca s-o faci regulă casnică? A se şterge pe picioare la uşă... a nu-şi înşela bărbatul... aşa cum vrea Dimiu. Cine ar putea respecta asemenea regulament de serviciu interior al conjugalității? Dar infinit mai superficială încă e formula lui Corabu. Cum? se pot despărți aşa de uşor doi amanți? Un bandaj aplicat prea multe zile pe o rană şi se lipeşte de ea de nu-l poți desface decât cu suferințe, de neîndurat... dar două suflete care s-au împletit... au crescut apoi laolaltă? Dacă admiți că o căsnicie e o asociație pentru bunul trai în viață, e ruşinos, firește, să protestezi atunci când e dizolvată. Dar cum să primeşti formula de metafizică vulgară că iubirea sufletească e o conjugare de entități abstracte, care când se desfac se regăsesc în aceeaşi formă şi cantitate ca înainte de contopire: doi litri de apă şi sare, puşi la distilat, dau un litru şi jumătate de apă şi o jumătate de litru de sare; amesteci iar şi iar ai doi litri de apă şi sare? A

crede că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă înseamnă, firește, a discuta ca toată lumea, prosteşte... O femeie îşi dă sufletul şi pe urmă şi-l reia intact. Şi de ce nu? Are drept să ia înapoi exact cât a dat.

Fără să vreau, înfierbântat încă de propria mea izbucnire, de tot ce mocnisem în suflet, strâng furios brațul lui Orişan, care la început a încercat nedumerit să mă întrerupă şi care acum, înțelegând, ca la lumina unei torțe, că e vorba de sentimente refulate; sugrumate îndelungă vreme, tace, ascultându-mă, pe poteca luminată de lună, sub cerul înalt, aci, între culmi de munți.

— O iubire mare e mai curând un proces de autosugestie... Trebuie timp şi trebuie complicitate pentru formarea ei. De cele mai multe ori te obişnuieşti greu, la început, să-ți placă femeia fără care mai târziu nu mai poți trăi. Iubeşti întâi din milă, din îndatorire, din duioşie, iubeşti pentru că ştii că asta o face fericită, îți repeți că nu e loial s-o jigneşti, să înşeli atâta încredere. Pe urmă te obişnuieşti cu surâsul şi vocea ei, aşa cum te obişnuieşti cu un peisaj. Şi treptat îți trebuieşte prezența ei zilnică, înăbuşi în tine mugurii oricăror altor prietenii şi iubiri. Toate planurile de viitor ți le faci în funcție de nevoile şi preferințele ei. Vrei succese ca să ai surâsul ei. Psihologia arată că au o tendință de stabilizare stările sufleteşti reperate şi că, menținute cu voință, duc la o adevărată nevroză. Orice iubire e ca un monodeism, voluntar la început, patologic pe urmă.

Îți construieşti casa pentru o femeie, cumperi mobila pe care a ales-o ea, îți fixezi deprinderile cum le-a dorit ea. Toate planurile tale de viitor până la moarte sunt făcute pentru doi inşi. A plecat de acasă; şi eşti necontenit îngrijorat să nu i se întâmple ceva... Te străpunge ca un stilet orice aluzie despre ea şi eşti nebun de fericire când, după greutăți materiale şi umilințe uneori, ai izbutit să-i faci o surpriză care s-o uimească de plăcere. Ei bine, într-o zi vine femeia aceasta şi-ți spune că toate astea trebuie să înceteze până mâine la ora 11,35, când pleacă la gară. Shylock n-a avut curajul să taie din spatele unui om viu exact livra de carne la care avea

dreptul, căci ştia că asta nu se poate. Totuşi, femeia crede că din această simbioză sentimentală, care e iubirea, poate să-şi ia înapoi numai partea pe care a adus-o ea fără să facă rău restului. Niciun doctor nu are curajul să despartă corpurile celor născuți uniți, căci le-ar ucide pe amândouă. Când e cu adevărat vorba de o iubire mare, dacă unul dintre amanți încearcă imposibilul, rezultatul e acelaşi. Celălalt, bărbat sau femeie, se sinucide, dar întâi poate ucide. Dealtminteri aşa e şi frumos. Trebuie să se ştie că şi iubirea are riscurile ei. Că acei care se iubesc au drept de viață şi de moarte, unul asupra celuilalt.

Orişan nu vede că-mi sunt ochii plini de lacrimi în întuneric, dar fără îndoială simte asta din deznădejdea înmuiată a vocii mele. Tace, alături de mine, îndelung, din delicatețe... Abia târziu mă întreabă cu sfiiciune:

— Suferi, Gheorghidiule?

Nu răspund nimic, căci aş izbucni în hohote nervoase. Muşchii feței îmi sunt contractați.

Mă duce apoi până acasă. În prag, nu mă mai pot stăpâni.,

— Dacă mâine seară nu-mi dă drumul pentru două zile, dezertez.

Pleacă fără să spuie o vorbă, dar ghicesc în strângerea de mână o nedumerire, o prietenie descurajată parcă.

Diagonalele unui testament

ERAM ÎNSURAT DE DOI ANI ŞI jumătate cu o colegă de la Universitate şi bănuiam că mă înşală.

Din cauza asta, nici nu puteam să-mi dau examenele la vreme. Îmi petreceam timpul spionându-i prieteniile, urmărind-o, făcând probleme insolubile din interpretarea unui gest, din nuanța unei rochii şi din informarea lăturalnică despre cine ştie ce vizită la vreuna dintre mătuşile ei. Era o suferință de neînchipuit, care se hrănea din propria ei substanță. Ne luasem din dragoste, săraci amândoi, după *rendez-vous*-uri din ce în ce mai dese pe sălile Universității şi după lungi plimbări pe jos, prin toate cartierele pavate cu asfalt ale capitalei, care erau şi cele mai singuratice, pe atunci. După nunta noastră, care a fost intr-un anumit, fel tăinuită, mi-a murit un unchi considerabil bogat, a cărui avere împărțită în cinci părți de nepot a putut să însemne pentru fiecare o adevărată răsturnare socială.

Când zic „tăinuită" e un fel de a vorbi, căci eram major şi din familia noastră nimeni nu m-ar fi putut opri. Mama trăia destul de greu, din pensia rămasă de pe urma tatălui meu, dimpreună cu surorile mele, dar cred că nu m-ar fi împiedicat niciodată să mă însor după voia inimii, deşi, în general, cei care s-au căsătorit din dragoste împiedică pe copiii lor să facă acelaşi lucru. Rude apropiate nu aveam decât doi unchi, frații tatei. Cel mai mare, imens de bogat şi aprig de avar, se dezinteresa cu totul de noi, ca să nu fie nevoit, cine ştie, să se înduioşeze şi să ne ajute. Celălalt,

deputatul, cunoscut ca om de spirit şi excelent orator, făcuse, pare-se, cândva, câteva glume pe socoteala mamei (o poreclise, de pildă, „văduva douairieră", şi porecla o supărase nu numai prin aluzia la moştenirea încurcată lăsată de tata, cât pentru că era de o asonanță ridiculă) şi de atunci – de ani de zile – nu mai aveam niciun soi de relații. De aceea, tăinuită însemna că amânasem, deşi căsătoriți civil, să întemeiem o gospodărie, până ce şi eu şi ea ne vom fi luat licența, căci cei o sută cincizeci de lei, pe care-i primeam ca funcționar la Senat, unde mă numise un fost prieten al tatei, nu ne-ar fi ajuns să trăim. Până atunci nu aveam decât situația mărturisită de logodnici. Situație prea delicată intr-adevăr, dar la care ajunsesem datorită felului pasionat al nevestei mele. Ea locuia încă la mătuşa ei, unde mai locuia, de asemeni, în pensiune, o colegă de Universitate, prin care o cunoscusem şi care-mi plăcuse mult mai mult, căci era oacheşă, iar mie nu-mi plăceau deloc blondele. Şi totuşi ajunsesem aci, soluție care, de altfel, pe prietenă o lăsa destul de indiferentă. Era atâta tinerețe, atâta frângere, atâta nesocotință în trupul bălai şi atâta generozitate în ochii înlăcrămați albaştri, că a trecut biruitoare. Lungile convorbiri, acasă, în salonaşul cu divane acoperite cu scoarțe şi mormane de perne, deveniseră şi pentru mine – e drept, mult mai târziu – o nevoie sufletească. Dealtminteri, era această fată un continuu prilej de uimire. Mai întâi prin neistovita bunătate pe care o risipea în jurul ei. Făcea toate lucrările mătuşii ei, care era institutoare, prăpădea puținii bani în cadouri pentru prietene, iar pe colega ei bolnavă a îngrijit-o luni de zile ca o soră de caritate, cu o abnegație fără margini, de adolescentă. Pe când eu căutam să ascund oarecum dragostea noastră, ea ținea s-o afişeze cu ostentație, cu mândrie; încât, deşi nu-mi plăcea, începusem totuşi să fiu măgulit de admirația pe care o avea mai toată lumea pentru mine, fiindcă eram atât de pătimaş iubit de una dintre cele mai frumoase studente, şi cred că acest orgoliu a constituit baza viitoarei mele iubiri. Să tulburi atât de mistuitor o femeie dorită de toți, să fii atât de necesar unei

existențe, erau sentimente care mă adevereau în jocul intim al personalității mele. De unde până aci, toate femeile bune, care treceau în trăsuri şi echipaje luxoase, mă tulburau prin voluptatea cu care îmbiau pe oricine, în treacăt – şi pe care mi-ar fi împărtăşit-o, cine ştie, în anumite condiții şi mie – femeia aceasta începuse să-mi fie scumpă tocmai prin bucuria pe care eu i-o dădeam, făcându-mă să cunosc astfel plăcerea neasemănată de a fi dorit şi de a fi eu însumi cauză de voluptate.

Ameținд totul, această iubire înflorea fără seamăn, cum înfloresc sălbatic, în luna mai, nimfele lujerilor de crin.

Cu ochii mari, albaştri, vii ca nişte întrebări de cleştar, cu neastâmpărul trupului tânăr, cu gura necontenit umedă şi fragedă, cu o inteligență care irumpea, izvorâtă tot atât de mult din inimă cât de sub frunte, era, de altfel, un spectacol minunat. Izbutea să fie adorată de camarazi, băieți şi fete deopotrivă, căci înfrumusețea toată viața studențească. Ştiau toți orele ei de cursuri şi i se prețuia prezența, ca unei adevărate vedete, fragile şi mici, pe vastele culoare. Făcea totul cu pasiune. Uneori isprăvile ei țineau de miracol. Când am început să studiez filosofia din timpurile mai noi şi mai ales problema spațiului şi timpului, am simțit nevoia să audiez un an de zile un curs de matematici superioare, făcut de un profesor savant, de reputație europeană. Şi ea, care nu urma decât franceza şi româna, care avea oroare de matematici – fusese de două ori corigentă din cauza lor – numai ca să fim împreună, mă însoțea şi asculta acum, o oră pe săptămână, serioasă şi cuminte ca un cățeluş, principiile generale ale calculului diferențial. Partea năzdrăvană era că, deşi în linii generale nu înțelegea nimic desigur, după curs punea surprinzătoare întrebări despre unele detalii (şi cum întreba de pasionat...). Nu mai vorbesc că nu lipsea nici de la cursul de enciclopedia filosofiei, unde afla noutăți despre viața celulară. De altfel, în scurtă vreme, a trebuit să ne mutăm împreună, pentru că nu mai puteam sta nici câteva ceasuri despărțiți unul de altul. Era o gospodărie boemă, cu prieteni şi prietene, tineri, cu sărbători mici improvizate,

pline de veselie şi de neprevăzut. Mândria de a oferi o „masă“ lua proporții de eveniment, care cerea preocupări de o săptămână, excursia la Moşi şi ştrengăria de a ne da în căluşei, de a mânca floricele şi a bea un țap de bere, era... orgie. Bucuria nevesti-mi, când – ştiind aniversările prietenilor noştri – le pregătea mici daruri, surprize, era tot atât de mare ca a lor. A fost poate vremea cea mai frumoasă din căsnicia noastră.

De Sfântul Dumitru, unchiul cel atât de bogat şi de avar a oferit o masă mare rudelor. Au fost celălalt frate al lui, cu nevasta şi băiatul, mama, sora mea cea mare cu bărbatul ei, cea mai mică, nemăritată încă, şi eu cu nevastă-mea. Cine ar fi putut să lipsească de la acest prânz anual, când speranțele moştenirii erau atât de întemeiate?

Unchiul Tache locuia pe strada Dionisie, într-o casă veche, mare cât o cazarmă, fără să primească pe nimeni, mai avar şi mai ursuz încă, de când era atât de bolnav. Propriu-zis nu locuia decât într-o cameră, care-i slujea şi de birou şi de dormitor şi de sufragerie, ca astfel să nu mai cheltuiască cu lumina şi încălzitul, căci era foarte friguros. Era îngrijit de bătrânul Gligore, a cărui nevastă, Tudora, era şi jupânească, şi bucătăreasă.

Masa era pusă acum în sufrageria cea mare şi bogată ca în zilele tinereții. Era un lux prăfuit şi întunecat parcă, fiindcă mobila era lăcuită castaniu şi se stacojise, iar scaunele, reci şi înalte. Unchiul Tache, cu un şal pe umeri, sta în fruntea mesei, dar mai mult se uita la noi, căci nu mânca decât cartofi fără sare şi macaroane la tavă. Deputatul era, fireşte, în vervă şi într-adevăr era amuzant. Cred că mama nu putea să-l sufere şi avea o părere proastă despre el, cu totul pe nedrept. E şi adevărat că era foarte temut ca „gură rea“, iar colegii lui spuneau despre el: Ascultă-mă pe mine, e mai bine să fii prieten cu Nae Gheorghidiu, decât duşman.

Era unul dintre puținii membri ai partidului liberal simpatizat nu numai de opoziție, dar chiar de gazetele de seară democrate până la socialism, căci „nu era sectar”. N-avea opinii exclusive, ci era cu lenevie sceptic, amabil şi

împăciuitor în principii. Fără să fie popular, era una dintre figurile bucureştene, socotit printre „intelectualii de rasă”.

— Ei, Nae, ce se aude, intrați sau nu intrați în război?

N-am înțeles bine dacă prin acest „intrați”, în loc de „intrăm”, unchiul Tache înțelegea să lase doar partidului liberal problema intrării în acțiune, sau folosea persoana a doua numai pentru că el se şi considera mort.

— Nene Tache – căci deputatul era mai tânăr cu cincisprezece ani – de ce să intrăm, când putem avea Ardealul fără război? Înțelegi dumneata ce formidabilă situație va avea România când, la încheierea păcii, vom prezenta nota noastră, având la spate o armată intactă de opt sute de mii de oameni? Cine să îndrăznească să te refuze? Puterile, care până la sfârşit se vor fi măcinat unele pe altele, ajunse la istovire? Ionel Brătianu o fi ştiind el ceva... că nu degeaba e şef de partid. De altfel, eu am încredere în steaua României... În politică nimic nu se poate realiza decât prin încredere.

— Şi atunci?

— Şi atunci... stăm cu arma la picior şi aşteptăm.

Respectul pe care toți îl aveau pentru unchiul Tache era impresionant. Toată lumea căuta să-l mulțumească, să-i ghicească, de se poate, intențiile. Era acum – aşa uscat, negricios, cu mustața mare – cu adevărat şeful familiei. N-aş putea spune însă că nouă, celorlalți, deputatul nu ne-a plasat câteva ironii, care nu au supărat deloc pe bătrân. Am impresia că niciunul, nici celălalt nu l-au iubit pe tata. Găseau amândoi – ei, care făcuseră avere – că fusese nepractic şi neserios. Profesor universitar, fost secretar general, publicist apreciat, murise după o viață foarte agitată, încă tânăr, lăsând bruma de avere încărcată de datorii. Nu-i putuseră ierta că s-a însurat cu o femeie săracă şi cred – după bunăvoința distinsă cu care au acceptat pe nevasă-mea – că nici mie nu-mi iertau asta. De altfel, către sfârşitul mesei a şi venit vorba despre tata...

Deputatul, cu o amabilitate de unchi galant, a întrebat-o pe nevastă-mea dacă şi ea urmează filosofia. Nu ştiu de ce,

intimidată sau înțelegând că mă întovărăşeşte pe mine la curs, i-a răspuns afirmativ.

— Aşadar – şi parcă surâdea – studiați amândoi filosofia? Răspică domol silabele cuvântului filosofie.

— !? Da...

— Ciudat... De obicei amorul e cel care duce la filosofie... – şi încă şi mai ironic – şi ce filosofie! La dumneavoastră văd că drumul a fost dimpotrivă... filosofia v-a condus la amor. Rostea „amor“ cu gura rotundă, de parcă ar fi fost numele cremei de curățat nasturi.

Toți au început să zâmbească, numai pentru că au văzut că unchiul Tache se amuză.

— Ceea ce vă doresc sincer e să nu reveniți vreodată la filosofie. Ar fi dureros. Mai rămâne să faci politică, tot în felul în care a făcut-o bietul Corneliu, care, dacă nu mă-nşel, era şi el tot filosof. Şi întorcându-se, cu obrajii aproape căzuți, ras de tot, către figura uscată şi negricioasă: Nene Tache, orice ai spune, e fermecătoare naivitatea să crezi că tu poți îndrepta o țară.

Fierbeam de nemulțumire, căci mi-era penibil să aud vorbindu-se cu atâta uşurință despre tata, dar parcă eram şi eu înrâurit de sfiala îngrijorată a celorlalți în fața unchiului de care depindea viitorul nostru.

— Îşi cheltuia leafa de profesor universitar ca să scoată gazete, mârâia cu acreală bogătaşul, căruia cheltuiala îi făcea rău, chiar la alții şi chiar după ani de zile.

— A, în privința asta, nene Tache, nu mă împac deloc cu dumneata. Corneliu era un entuziast, şi Nae îşi mângâia grav şi ironic reverul hainei. Iscălea cu acelaşi entuziasm un articol de gazetă ca şi o poliță. Mie îmi plac şi mi-au plăcut totdeauna entuziaştii... de la distanță. Vreau să-ți spun, de pildă, că n-aş vrea să fiu deloc copilul unui entuziast, şi de câte ori pronunța cuvântul entuziast, îl dansa cu surâsuri, spre bucuria bătrânului inginer şi antreprenor, care lucrase toată viața numai cu cifre.

O priveam pe nevastă-mea, cerându-i parcă iertare şi ea îmi surâdea împăciuitoare şi inteligentă.

— Drept să-ți spun, n-am pomenit un om care să fi avut mai puțin noțiunea banului ca el. De ce crezi că nu mi-a vorbit o jumătate de an? Scosese o gazetă, nu ştiu cum îi spunea, şi mi-a trimis-o şi mie. De cetit n-o ceteam, că nu mă interesau bazaconiile pe care le scria el acolo...

— A, nu... nene Tache, nu se poate spune că bazaconiile susținute de Corneliu nu erau amuzante, şi turnându-şi anume cu încetineală în pahar, deputatul surâdea perfid. Cel puțin pe mine mă amuzau enorm discuțiile de principii.

— ...dar împacheta în ea Gligore ghetele, când mi le ducea la cârpit. Într-o zi mă pomenesc cu o carte poştală a administrației, ca să plătesc abonamentul. Am crezut că e o glumă. Peste vreo lună, altă carte poştală. Ei, m-am necăjit şi am dat poruncă să dea gazeta înapoi, la poştă. Când, mă întâlnesc cu Corneliu. Că de ce n-am plătit abonamentul? Cum asta? „Abonamentul pentru gazetă”... De ce să plătesc? Ți-am cerut-o eu? Mi-ai trimis-o pentru că ai vrut... nu mai vrei... nu mi-o mai trimite... Şi din cauza asta nu mi-a mai vorbit o jumătate de an. A... altfel, ca şi Ştefan cel Mare, „de felul lui era iute la mânie”, după cum ne spune Ureche.

Afară de ai mei (care au zâmbit numai), ceilalți au râs zgomotos, amuzați de acest „joc“ spiritual, care mi s-a părut stupid.

Masa era surprinzător de bogată, totuşi toți mâncau puțin, de teamă să nu facă proastă impresie unchiului.

— Ei, Ştefane, dacă tată-tău ar fi fost ceva mai strângător, dacă n-ar fi risipit atât... v-ar fi lăsat şi vouă să trăiți altfel decât trăiți (vasăzică, deşi avea aerul că ignorează, ştia că trăim în dificultate, când părea că pluteşte pe deasupra). De altfel, îi semeni leit. Acum văd că te-ai însurat şi tu tot din dragoste.

— Unchiule dragă – i-am spus, fără să îmi pot tescui în mine nemulțumirea – drept să-ți mărturisesc, am cam început să mă împac cu ideea că tata n-a agonisit avere, ca să ne lase moştenire. Căci moştenirile acestea nu sunt totdeauna fără primejdie. De cele mai multe ori, părintele care lasă avere copiilor le transmite şi calitățile prin care a

făcut averea: un obraz mai gros, un stomac în stare să digereze şi ouă clocite, ceva din sluțenia nevestei luate pentru averea ei, neapărat o şiră a spinării flexibilă ca nuiaua (dacă nu cumva rahitismul nevestei milionare n-a înzestra-o cu cocoaşă rigidă ca o buturugă). Orice moştenire e, s-ar putea zice, un bloc.

Mai ales cu paranteza ştiam eu, şi ştiau toți, la ce fac aluzie.

A fost o consternare. Uscat şi negru, unchiul Tache a devenit parcă şi mai uscat. S-a închis în el fără să spună o vorbă. Singurul care era vesel, deşi eu pe el îl țintisem, căci el era însurat cu o sluțenie şi avea un copil urât, era unchiul Nae. Mă şi vedea dezmoştenit, cel puțin pe mine, dacă nu şi pe toți ai mei. Chiar mama şi surorile – deşi fusese vorba despre tata – nu se simțeau parcă aşa de bine. În fața mea am întâlnit însă ochii umezi de emoție şi admirație ai nevestei mele şi un surâs trimis ca o promisiune de sărut. Singuri noi riscam, cu voie bună, o moştenire, şi ea se dovedea astfel atât de frumos dezinteresată, ca să apărăm memoria unui om.

Deputatul a început să facă exces de zel în dragoste, ca să-i arate fratelui mai bătrân că se desolidarizează de o atitudine atât de obraznică şi că e şi el de părere că nu e nimic de făcut din şi pentru băiatul lui Corneliu. Dar toate drăgălăşeniile au rămas de prisos. Bătrânul avar rămânea încruntat. De altfel, s-a şi sculat numaidecât la sfârşitul mesei şi ne-a dat mâna să i-o sărutăm, deopotrivă de rece cu toți nepoții. Celor bătrâni abia le-a întins degetele uscate. Deputatul era livid. Abia am ajuns în stradă, că nu aveam trăsuri, şi, izbucnind, s-a apropiat de mine parcă gata să mă ia de piept.

— Bine, domnule, cum poți să faci una ca asta? Nemaipomenit... Auzi dumneata, noi nu ştim cum să-l mai ținem pe maniacul ăla pe vârful degetelor şi poftim... dumneata îi întorci rânza pe dos.

L-am privit scurt şi fără echivoc.

— Te rog să iei notă că n-am de dat nicio explicație.

— Dar nu-i vorbă numai de dumneata aici, domnule, nu-ți dai seama? Dumneata ştii că pe capul nebunului stau toată ziua fel de fel de escroci... Ba că să lase averea, şcolii, ba spitalelor, ba dracu mai ştiu eu cui?... Nimic din omul reputat, spiritual, nu mai era în izbucnirea asta de nenorocit... Dacă ne dezmoşteneşte pe toți? Şi se plângea întinzând brațele ca o invocare: Ce gafă, domnule, ce gafă!

Am luat brațul nevesti-mi şi m-am întors spre el.

— Te rog să iei notă că mie îmi place să vorbesc oricând despre frânghii. Cu atât mai rău pentru cei care au spânzurat în casă. În orice caz, o să mai stăm de vorbă numai după ce vei căuta în dicționar şi vei pricepe ce înțeles are cuvântul gafă. Căci era evident dobitoc şi nu cunoştea înțelesul cuvântului gafă, care presupune neapărat lipsa de intenție în a nemulțumi sau jigni pe cineva.

Era aproape de miezul nopții şi cerul luminos, ca într-o înaltă noapte de toamnă senină. La colțul străzii Batişte, fără să se sinchisească de cineva, nevastă-mea mi-a dat, cu buze moi, sărutul făgăduit la masă. L-a prelungit ca să treacă în el o bună parte din sufletul ei înduioşat de admirație.

Peste douăzeci de zile unchiul Tache era dus la cimitir, cu pompă mare şi austeră, de către rudele îngrijorate toate. Deputatul era însă mai curând vesel. Mă batea cordial pe umeri.

— Nu ştiu, amice, dacă să-ți prezint sau nu mulțumiri în numele rubedeniilor. Să vedem mai întâi testamentul. În orice caz eşti epatant. Şi prezentându-mă unui mic grup de domni bătrâni, în negru, care însoțeau la groapă pe prietenul cu care, desigur, nu se văzuseră de mult: Domnilor, la vârsta dumneavoastră nu vă sfătuiesc să-l invitați la masă. Nu dă greş, garantat.

Unii au zâmbit: Nae ăsta e incorijibil. Mie îmi era silă să-i spun măcar o vorbă.

— Dacă testamentul e bun, trebuie să-ți brevetezi neapărat sistemul. Dar, încă o dată, mi-e teamă ca nu cumva testamentul să ne facă vreo surpriză.

Testamentul conținea într-adevăr o surpriză. Printr-un codicil, datat cu ziua de 27 octombrie, mie mi se lăsa o quotitate dublă decât oricăruia dintre ceilalți moştenitori. Deputatul spiritual nu mai pricepea nimic, mai ales că era încă o altă măsură care i se părea lui că îl nedreptățeşte profund. Averea se împărțea, după o serie de legate deosebite, în trei părți. Două ne reveneau nouă şi una lui. Între legatele deosebite, era şi cel cuvenit mie: o vilă în împrejurimile Parisului, pe care unchiul o locuise, pe când stătea acolo, şi pe care, în urmă, o cumpărase.

Bineînțeles că în casa noastră a fost o jale retroactivă. Abia după ce s-a ştiut conținutul testamentului, mama şi surorile au început să-l plângă, aşa cum se cuvenea, pe unchiul Tache: Nimeni nu l-a cunoscut. A strâns pentru noi etc.

Totuşi, n-am putut să-mi iau întreaga parte de moştenire cuvenită. Unchiu-meu a descoperit, după câteva zile de meditație, că testamentul a fost greşit interpretat.

Am avut o discuție întărâtată, vie, dar a fost neînduplecat.

— Ascultă, unchiule, de ce crezi dumneata că testamentul a fost greşit interpretat?

— Citeşte şi dumneata şi vezi.

— Ba tocmai că văd... şi mi se pare clar. Două sunt aliniatele care ne privesc... nu? Să le citim...

— Să le citim, şi-şi trecea mâinile amândouă prin păr, cu privirea într-altă parte, greoi, cu obrajii mari, căzuți.

— ”După ce se vor extrage legatele deosebite, restul se va împărți în trei părți. Două se cuvin familiei fratelui meu Corneliu Gheorghidiu, iar una familiei fratelui meu Nicolae Gheorghidiu. La rândul lor aceste părți se vor împărți în mod legal: cea dintâi cumnatei şi copiilor ei, iar cealaltă lui Nicolae jumătate şi copiilor lui jumătate”. Până aici e clar, nu?

— Clar, de ce să nu fie clar, dar ia caută mai departe codicilul, şi acum îşi zgâria, nervos şi preocupat, podul palmei, cu coada tocului.

— ”Las anume nepotului meu preferat, Ştefan, casa mea,

cu parcul şi cu biblioteca şi tot ce cuprinde, din Bd. Daumesnil 119 bis, Paris, s-o stăpânească şi s-o folosească în amintirea mea."

— Ei?

— Cum ei, unchiule, cum ei? Las „anume..." vezi, „anume"? nepotului meu favorit, deci „favorit".

— Da... Şi cu ochii mari verzi, rătăciți, nu privea pe nimeni. Dar toți îl urmăreau nedumeriți.

— Vasăzică îmi constituie legat deosebit.

— A, nu... Nu, nicidecum un legat deosebit... E o dorință a dumitale să fie legat deosebit, dar nu e... N-am ce să-ți fac.

Cu capul mare, puhav, ras de mustăți, cu ochii împungiți şi tulburi, unchiu-meu bătea aprig şi ritmic cu degetele-n masă. Respira greoi, îngânându-se: Nu... nu... văd de unde ai scos-o dumneata.

Nu eram supărat, căci eram convins că nu pricepe şi de aceea stăruie:

— Domnule, scrie aici: „las anume..."?

— Scrie... Şi încruntat, cu gura mare şi buzele groase, mototolite de mânie, bătea mereu cu degetele-n birou, ca într-o tobă.

— Scrie aci „nepotului meu favorit, Ştefan"?

— Scrie şi asta...

— Scrie mai sus că legatele deosebite se scad din total?

— O fi scriind, dar ăsta nu-i legat deosebit. A mutat, ca o concluzie, energic, tocul de pe masă.

Adevăru-i că toți erau tot aşa de surprinşi de atitudinea unchiului ca şi mine.

— Atunci ce rost are, după dumneata, codicilul ăsta?

Era tot numai nervi şi încăpățânare, deosebit până la răsturnare de filozoful-blazat şi amabil pe care îl ştia lumea. Sufletul îi tremura ca o floretă întinsă de o mână întărâtată şi fricoasă.

— Codicilul spune numai că în partea cuvenită dumitale să intre casa din Bd. Daumesnil. Nu că ți se cuvine peste quotitate.

Am fost pur şi simplu uimit. Dar mânios nu eram.

— Cum, unchiule, când acolo scrie „las anume“, adică: las îndeosebi?

— Tocmai pentru că scrie „anume...”. Dacă n-ar fi scris „anume” atunci ai fi avut dreptate, evident.

Mama, surorile, toți cei de față erau surprinşi până la nedumerire de noua interpretare şi cred că toți, în sinea lor, au repetat: au dreptate cei care-l cred fenomenal de deştept pe Nae ăsta.

Pe cât de neliniştit era el (tremura aproape şi nu ştiu de ce, pentru că în momentul când vorbeam nu avea să se decidă nimic), pe atât de calm eram eu. Cred că mi-am apărat totdeauna foarte abil interesele, cu multă voință, dar niciodată cu pasiune şi cu panică.

— Ce crezi dumneata că l-a îndemnat pe unchiul Tache să-mi lase casa?

— Ca s-o păstrezi în amintirea lui... Scrie acolo... n-ai văzut şi dumneata? şi-mi arătă, vag, copia testamentului.

— Bun... de acord... vasăzică nu mi-o lasă, în voia mea, să mă folosesc de ea... aproape că îmi impune s-o păstrez... Dar casa e aproape cât jumătate din quotitatea celorlalți... Ce mi-ar rămâne mie atunci? Ca să o pot valorifica aşa cum vreau?

— Nu ştiu – şi privea înverşunat în podea – dar se vede că a ținut „anume” – şi apăsă cuvântul – ca să cadă în lotul dumitale casa... pentru că erai favorit.

Am început să râd.

— Ciudat mod de favorizare acesta de a-mi înjumătăți partea cuvenită.

— Nu mă priveşte. Eu atâta ştiu, că fac proces.

E adevărat că tocmai dorința unchiului Tache de a preciza punând pe acest „anume” ducea la confuzie, ceea ce nu mi se părea tocmai surprinzător, căci ştiam că adesea excesul de precizare duce la confuzii – e asta una din ciudățeniile logicii – şi, de altfel, cred că, de pildă, Kant intenționat recurge la prea mari precizări, care-l fac uneori aşa de greu de citit.

Deputatul era din ce în ce mai descompus de îngrijorare şi

mânie. Se plimba prin casă agitat, invocând anapoda devotamentul, cinstea, spiritul lui de sacrificiu. Era de o disperare penibilă. Îl priveam liniştit, ca pe un obiect de studiu, netulburat de teama de a pierde mai bine de o jumătate milion aur – deşi îmi dădeam seama ce înseamnă asta în viața mea. Semăna în clipa asta cu filosoful sceptic şi detaşat de lucruri, cu blazatul care nu lua în serios nicio catastrofă, nicio dramă, pe care îl ştiau cititorii gazetelor tot atât de puțin cât seamănă cu portretul dăruit de o actriță admiratorilor ei fotografia instantanee făcută pentru paşaport.

Peste câteva zile a şi început acțiunea juridică. Spre nedumerirea mea îndurerată, mama şi surorile mele au trecut de partea lui şi au pornit acțiuni paralele.

Dar asta n-a fost ultima surprinză a acestui testament. Nevastă-mea, cu ochii ei albaştri şi neprihăniți, a intervenit în discuție cu o pasiune şi o îndârjire de care nu o credeam în stare. Riposta indignată, amenința, cu un fel de maturitate care mă jignea oarecum.

— Fată dragă, te rog nu mai interveni... lasă-mă pe mine să mă descurc singur.

Mă privea uimit, şi decolorată.

— Cum asta? Dar nu vezi că toți vor să te înşele... Pentru că eşti prea bun...

Aş fi vrut-o mereu feminină, deasupra discuțiilor acestea vulgare, plăpândă şi având nevoie să fie ea protejată, nu să intervină atât de energic, interesată.

— Nu te înțeleg deloc, dragul meu; la şedințele de seminar, la Universitate, discuți cu patimă şi te certi cu toată lumea, pentru că susține că nişte celule, acolo, mor sau nu, iar aci, când discuți cu ei, te laşi atât de moale.

Mă cuprindea o nesfârşită tristețe văzând că nici femeia asta, pe care o credeam aproape suflet din sufletul meu, nu înțelegea. Că poți să lupți cu îndârjire şi fără cruțare pentru triumful unei idei, dar în acelaşi timp să-ți fie silă să te frământi pentru o sumă, fie ea oricât de mare, să loveşti aprig cu coatele.

Am ştiut, mai târziu, că aveam o reputație de imensă răutate, dedusă din îndârjirea şi sarcasmul cu care-mi apăram părerile, din intoleranța mea intelectuală, în sfârşit.

Toți, judecând după ei înşişi, aveau aerul să spună: dacă atunci când n-are vreun interes material e atât de pătimaş, ce trebuie să fie atunci când îi sunt interesele amenințate?

Am consultat doi dintre cei mai reputați membri ai baroului, care mi-au spus că dreptatea e de partea mea şi că voi câştiga negreşit procesul. Între timp, ca să-şi justifice cel puțin ei înşişi pornirea împotriva mea, ai mei, toți de acord cu unchiul, mă decretau lacom, egoist, lipsit de caracter şi povesteau împrejurări din viața mea care ar fi justificat asemenea opinie. Ne-am întâlnit cu prilejul parastasului şi abia de am schimbat câteva vorbe tot timpul. La ieşirea din biserică le-am spus că accept propunerea lor. Diferența, la drept vorbind foarte importantă pentru mine, împărțită în câteva părți, era pentru ei fără prea multă însemnătate; totuşi, când le-am comunicat vestea, a fost o bucurie lipsită de orice urmă de bun-simț. M-au îmbrățişat cu toți, chiar unchiul, mi-au spus, parcă plângând de satisfacție, că întotdeauna m-au ştiut om de inimă, că e un gest pe care nu-l vor uita. Inert, ca un manechin, şi dezgustat, mă lăsam sărutat de buze fade, iar ei erau aşa de plini de bucuria lor, că nici nu băgau de seamă dezgustul meu. Cred că erau acum tot atât de sinceri ca şi atunci când mă calomniau. Un proverb e de părere că dacă vrea să-şi înece câinele, țăranul spune că e turbat. Mult mai exact ar fi adevărul acesta formulat însă aşa: Când țăranul are interes să-şi înece câinele, începe să se convingă din ce în ce mai mult, că e turbat. E greşit să socoți că la firile mediocre inteligența rămâne deasupra intereselor. La origină (Bergson are neîndoios dreptate) inteligența n-a fost decât un mod practic, un instrument de adaptare la mediu, un mijloc pentru apărarea intereselor. La imensa majoritate a oamenilor ea a rămas şi azi acelaşi lucru. Ei nu pricep decât ceea ce au interes să priceapă. Ceea ce le contrazice. Interesele le contrazice fundamental şi inteligența. În afară

de un număr infim de perverşi – dacă or fi existând cu adevărat – nimeni nu poate face răul, dacă inteligența lui nu-i primeşte asta. Numai că această inteligență e un consilier extrem de servil la cei neevoluați şi, asemeni curtenilor laşi, justifică orice. Lupul crede sincer că mielul îi tulbură apa, şi despotul, care ucide mii de oameni, o face pentru că e crâncen convins că altminteri va fi ucis el.

Iată ce gândeam când cei din jurul meu nu mai conteneau cu laudele. Deputatul ne-a invitat pe toți la o masă mare, de împăcare. Nevastă-mea, care din cauza discuțiilor devenise odioasă tuturor celorlalți, acum, când a aflat de hotărârea mea, era nemângâiată şi-i ura pe toți. Deşi îmi dădeam seama că face asta în bună parte din dragoste pentru mine, totuşi aş fi vrut-o altfel. Abia a primit invitația la masă.

A fost o mare şi penibilă sărbătoare de familie. Flori pe masă, mici daruri, surprize pentru fiecare sub tacâmuri; o pereche de butoni, banali pentru mine, o brățară meschină pentru nevastă-mea, daruri care nu mi-au făcut nicio plăcere, căci nu erau dovada nici unui sentiment. Erau doar o introducere prost acoperită.

Deputatul a fost într-o vervă care a stârnit hohote de râs. Deşi nu făcuse decât o vagă Facultate de drept, avea o avere frumuşică, parte luată ca zestre, ca, de pildă, casa şi o vie la Buzău, parte datorită politicii, căci era în vreo câteva consilii de administrație. Avea reputația că e şi un spirit al realităților, că nu lupta cu morile de vânt. Afară era un viscol care troienise străzile, oprise circulația tramvaielor şi zgâlțâia ferestrele. Înăuntru era cald, era lumină multă, şampanie, iar senzația de bucurie pentru toți se găsea sporită de plăcerea de a fi într-un interior atât de agreabil şi negreşit ospitalier.

După masă, prietenosul meu unchi ne-a luat, pe mine şi pe cumnatu-meu, cu el în birou, a cerut cafele şi lichioruri.

— Ia mai veniți încoace – şi se lăsă intenționat greu în fotoliul de piele – că acolo a îneeput să miroasă a chiloți năduşiți de damă. Mi-era penibil, dar ăsta era un „spirit” în genul lui, care făcea furori prin lumea politică, şi mai ales în

saloanele bucureştene.

Şi aprinzându-şi ţigara: groasă de foi:

— Ascultă, ce aveţi de gând să faceţi voi cu banii pe care i-aţi moştenit?

Cumnatu-meu l-a privit surprins de acest atac bruscat:

— Nu ştiu, să vedem...

— Daţi-i încoa să vi-i ţin eu.

Mi-era o silă imensă, căci ştiam că sub aparenţa teatrală de francheţă se ascund intenţii precise.

Şi văzând că noi sorbim lichior din păhărele, fără să dăm urmare chestiunii, se decise să treacă la detalii.

— Am o fabrică de metalurgie...

— Unchiule, eu mă gândeam...

— Ce te gândeai? Las' că te-am văzut eu. N-ai spirit practic... Ai să-ţi pierzi averea (cel puţin să rămână în familie, avea aerul să spună). Cu filosofia dumitale nu faci doi bani. Cu Kant ăla al dumitale şi cu Schopenhauer nu faci în afaceri nicio brânză. Eu sunt mai deştept ca ei, când e vorba de parale.

Cumnatu-meu râdea amuzat. I-am privit umerii largi:

— Unchiule, eu mă gândeam să nu mă încurc în afaceri. Cred că averea, pe care o am îmi ajunge să trăiesc modest.

— Vorbeşti prostii – şi-i sticleau ochii mari verzi – nimeni, n-are de ajuns niciodată! Ce ştii tu? Cum crezi că se ţine o femeie ca nevastă-ta? Cu ciorapi de sfoară, cum ai ţinut-o până acum?

Această integrare a nevestei mele în seria celorlalte femei mi-era de neîndurat. Ştiam că pentru ea n-au absolut nicio importanţă, asemenea fleacuri, că datorită frumuseţii ei, ar fi putut avea o viaţă oricât de luxoasă şi că a preferat, totuşi viaţa alături de mine. O vedeam făcând sacrificii pentru mine, nu părăsindu-mă pentru o pereche de ciorapi.

Dar cum înţelegea că tot ezităm, a schimbat tonul.

— Şi, pe urmă, mai e o chestiune... Ca să vă arăt că tot eu mă gândesc mai mult la interesele voastre, şi întorcându-se către servitoare, pe care o sunase, o întrebă neaoş de tot, aşa în prelungire, dacă e cafea ce i-a dat să bea sau alt lichid,

greu de numit în scris. M-am gândit la voi. Nu se ştie când intrăm în război...

— E vorba să intrăm într-adevăr? întrebă neliniştit cumnatu-meu, căci ştia că partidul lui unchiu-meu e pentru rămânerea în neutralitate.

— Mă rog nu se ştie, poate că azi, poate că mâine... poate că nu intrăm deloc... Trebuie să vă asiguraţi în orice caz. Deocamdată, unul dintre voi ar fi mobilizat pe loc, ca director al întreprinderii. Ce tăceţi aşa? A? Domnule filosof, ai aerul că n-ai vrea să fii mobilizat pe loc, ca să scapi de război?

Nu vream să se declare războiul, dar nicio secundă n-aş fi conceput posibilitatea de a fi mobilizat pe loc.

— Nu ţin să fiu chiar aşa departe de front.

S-a ridicat, enervat, cu gura coclită de dispreţ sincer:

— Ascultă, dragă, mie-mi vinzi castraveţi de-ăştia cât dovlecii?... Hî? Ai vrea să mergi la război, ai? Spune-i-o lui Kant ăla al dumitale, că poate o crede. Eu, nu. Şi a plecat indignat în sufragerie.

Am vorbit apoi cu cumnatu-meu despre trenurile înzăpezite, despre luptele din Apus etc., dar gândul îmi era paralel.

Eu cu nevastă-mea am fi vrut să plecăm din ţară, şi să ne stabilim fie la Paris, fie la Berlin, pe care îl preferam din cauza preocupărilor mele în filosofie. Din pricina războiului – care, de altfel, adusese înapoi în ţară chiar pe cântăreţii, artiştii, studenţii, absolvenţii, bonvivanţii rătăciţi pe aiurea, unii plecaţi încă de pe acum zece-cincisprezece ani – nu mai putea fi vorba de străinătate. Schimbare a fost, pot spune, deci, numai în faptul că închiriasem un apartament foarte încăpător şi destul de curat, prin cartierul străzii Teilor, pe care – deşi îmi aveam imobilizată jumătate din avere la Paris – îl mobilasem mulţumitor. Un dormitor mare, cu odaia de baie în majolică, un salonaş mic pentru ea, un birou pentru mine ne-au oferit un prilej de preocupări timp de două-trei săptămâni. Era pentru mine o bucurie nespusă s-o văd în fiecare zi uimită de schimbarea cea nouă, contemplându-şi

„sufrageria ei“ ca un copil blond şi pasionat.

Peste vreo săptămână i-am spus, aşa în treacăt (şi ca de o enormitate), despre propunerea unchiului deputat. Spre mirarea mea, în loc să râdă, a devenit serioasă. Pe deasupra, ideea de afeceri o interesa. Am primit propunerea unchiului.

Cum însă şi eu aveam toată încrederea în puterea mea, ca un om care pleacă la drum ştiut periculos pentru că se simte în stare să se apere, n-aveam prea multă grijă. Mai mult mă nemulțumea pasiunea cu care nevastă-mea discuta afacerile şi atenția matură cu care cântărea totul. Evident că era în această purtare ceva din pasiunea care o făcuse să asculte un curs întreg de calcul diferențial, tot pentru mine; nu e mai puțin adevărat însă că în acest interes al tinerei mele neveste pentru afaceri, vedeam vechiul instinct al femeilor pentru bani. Ca o tigroaică vag domesticită, în care se deşteaptă pornirea atavică, atunci când, culcată cu capul pe pieptul dresorului şi-i linge mâna, dând de sânge, îl sfâşie pe imprudent, tot aşa aveam impresia că întâmplarea cu moştenirea trezise în femeia mea porniri care dormitau latent, din strămoşi, în ea.

Altfel, viața noastră, cum am spus, nu se schimbase decât foarte puțin ca deprinderi.

Când către ora unu, auzea trăsura oprindu-se la poartă, ea sărea în sus de pe covor, unde croia, tolănită alături de croitoreasa cu ziua (tot aceea pe care o avea şi la mătuşa ei), alerga în rochia uşoară de casă, care-i descoperea umărul cu rotunjimi de măr alb, şi striga, bătând din palme, copilăroasă, luându-mi pachetele:

— Nu-mi spune, lasă-mă: compot de California, heringi cu vin... mreană afumată, iar ai luat *cointreau?* şi *schweizer*? e a treia zi când iei mereu de prisos... Ei, dar *pâté de foie gras?* Cu ochii vii de cățeluş întrebător: Şi *pâté de foie gras*?

— Nu e acolo? făceam eu cu mirare ipocrită. Să ştii că l-am uitat în trăsură.

Suna... striga...

— Anico... Anico... aleargă după trăsură... că a uitat domnu un pachet.

— Draga mea, cum să mai prindă acum trăsura? că a plecat... Îi ştiu însă numărul.

— Ei, nu, că eşti revoltător... Şi cât ți-am spus să ai grijă de *pâté de foie gras* (asta era adevărat).

Pe urmă îşi aruncă ochii distrați pe celălalt pachet...

— Ce-ai mai luat? şi silabisea cu greu. Ernst Mach..': *Erkenntnniss und Irrtum...* Jerusalem... *Lehrbuch der Psychologie.* Ți-a executat Alcalay comanda? serios?... Şi ea, care nu le citea, era încântată pentru că ştia că le aştept nerăbdător.

Aşa o doream, răzvrătind, fermecător lacomă, pachetele de la băcănie şi în acelaşi timp privind cu sfială pachetul cu cărți, pe care ea nu le citea, dar ştia cel puțin că prețuiau mult, ba chiar le frecventa şi se interesa de ele, cu politețea cu care saluți şi, întrebi de sănătate pe domnul important pe care-l respecți, dar în a cărui companie te plictiseşti.

— Acum ia-ți-le pe toate şi fugi în birou, la tine pe divan... Citeşte, până la ora două şi jumătate în linişte... că abia atunci mâncăm.

Credeam că n-am auzit bine şi întrebam speriat:

— La două, fată dragă?

— La două jumătate., două şi jumătate... Azi e ziua lui Gore şi i-am invitat pe toți la masă. După prânz nu are nimeni curs. Până iese de la minister... până se bărbiereşte şi se tunde... că i-am spus că nu-l primesc la masă nebărbierit şi netuns... L-am mai prevenit că dacă vine şi azi nespălat... îl bag în baie cu sila... Să vezi că țin focul aprins.

— Dragă, dar la două şi jumătate? Sunt mort de foame.

— Da? Apucă de aici cu dinții! şi-mi întinde mănuşa de piele pe care o aruncasem pe masă.

— Cum o să muşc din mănuşă?

— Ei, atunci nu eşti chiar aşa de periculos. A... că era să uit... I-am luat lui Gore un portofel... stai să ți-l arăt, şi când vedea că admir monograma aurită din colț, râdea iluminată de plăcere. Nu-i aşa că-i frumos? Ştii, pierdea hârtiile şi banii prin toate buzunarele şi spunea că dacă are bani n-are portofel, iar dacă îşi cumpără portofel... nu mai are ce pune

în el. Hai, fugi în birou.

Peste o jumătate de oră venea lângă căpătâiul divanului, liniştită şi gravă ca un procuror preocupat.

— Ce-i asta?

— Ce să fie? un pachet... a, da... pachetul cu *pâté de fois gras.*

— Ziceai că l-ai uitat în trăsură?

— Se vede că l-am uitat în antreu, când m-am dezbrăcat.

— Aşa, vasăzică glumeşti pe socoteala mea? şi îşi înşfăca mânuțele în părul meu.

O prindeam de braț ca să nu tragă prea tare, se zbuciuma să scape şi când luneca jos pe covor, rochia ridicată în cădere lăsa să se vadă cele două coapse albe tari, care mă înfiorau, între paralelele jartierelor de mătase. Nu se lăsa cu una cu două şi lupta reîncepea, căci punea uneori în acest chef de pedeapsă o înverşunare de panteră tânără care se joacă.

Asta ne-a fost viața în iarna aceea. Eram mereu cu vechii prieteni, care, săracii, erau delicioşi de îndrăzneală şi sfială în acelaşi timp, toată, lumea ținând să-mi placă mai ales mie, căci altfel nevastă-mea, la cea mai mică mutră a mea, dizgrația numaidecât pe oricine. Mergeam la teatru numai la piesele jucate mult, despre care auzeam că sunt bune (nu la toate premierele, cum făceam mai târziu, când am devenit mondeni). Cred că un fel de pudoare burgheză şi vag intelectuală ne făcea să trăim îmbelşugat dar modest. Căci sentimentul care-l împiedică pe căpitanul Dimiu să puie chipiu modern franțuzesc e mai mult general. Nu toți tinerii au curajul să puie monoclu sau să-şi radă mustățile, de pildă. Li-e teamă de ridicolul primului moment, cum, de altfel, eu însumi, deşi mi se spunea că mă prinde mult pălăria tare, şi uneori demonul vulgar din mine mă ispitea, n-aş fi avut curajul s-o pun pe stradă. E un flagrant delict de *futilitate* şi *bluff.* Te gândeşti totdeauna la cei ce nu te-au văzut aşa, şi te întrebi ce-or să zică de schimbare, în loc să ții socoteală că sunt mai mulți cei ce nu te vor şti decât sub noua înfățişare.

Începusem să caut ca din scrisori şi din amintirile altora să-mi reconstitui întrebătoarea fiinţă sufletească a omului care influenţase, prin incomparabila lui danie, întreg destinul vieţii mele. Între nedumerirea dispreţuitoare pe care mi-o inspirase felul lui de a trăi şi sentimentul imens de recunoştinţă şi de emoţionantă dragoste pe care i-l purtam acum, era un gol pe care nu numai sentimentalismul, dar şi logica voiau să-l umple. Mă gândeam dacă şi eu vreodată voi putea schimba destinul unui om şi-mi răsăreau dinainte ochii albaştri şi obrazul oval al nevestei mele, înflorit într-un surâs. „Destinul tău, fată dragă, e şi va fi schimbat prin mine“, îmi spuneam singur, rămânând îndelung cu privirea fixă.

Atât de mare era reputaţia de om de afaceri şi de spirit practic a unchiului nostru, încât, cu toate că toţi îl ştiau periculos, s-a hotărât să se adune suma de un milion jumătate, două la nevoie, în familie, ca să concurăm la licitaţia fabricii de metalurgie. Era proprietatea unui supus francez, mobilizat când venise rândul contingentului lui, care trebuia să lichideze urgent, căci avea şi plăţi de făcut şi nici n-avea încredere în administrator. Înconjurată cu teren mare, în apropierea unei gări, cu linie de garaj până în uşa atelierelor, putea fi evaluată la vreo trei milioane. Poate mai mult. Unchiul meu era sigur că o va lua cu un milion şi jumătate: „Am eu socotelile mele“.

Socotelile lui au ieşit însă prost, căci s-a ivit un concurent extrem de periculos în persoana unuia Tănase Vasilescu Lumânăraru, fost poate într-adevăr negustor de lumânări şi care ajunsese la fabrica de aramă pe calea fabricilor de clopote. Ştiau unul de altul că vor fi concurenţi şi s-a încins între ei o luptă înverşunată.

Deputatul l-a chemat pe Lumânăraru acasă.

— Ascultă, mă Lumânărarule, mă, nu găseşti că eşti cam nespălat pe picioare, ca să-mi tulburi mie apa?

— Coane Nae, asta-i negustorie. Eşti negustor... sunt negustor. Ce pot eu să fac dacă asta-i negustoria? răspundea, mascat de ochelari negri, Lumânăraru.

Unchiu-meu era, atunci când interesele îi erau amenințate, aprig, fără cruțare, mobilizat cu toate forțele sufleteşti, ca o fiară atacată. Ştia că reputația lui de gură rea intimidează, şi abuza de asta, ca acele animale care secretează mirosuri scârboase ca să se apere. Pe urmă a trecut la amenințări directe.

— Ai să-ți muşti mâinile, Lumânărarule, ai să te dai cu capul de toți pereții.

— Am mai văzut eu multe, coane Nae.

— Am să te pun să fluieri franțuzeşte, băiete, şi să săruți mâna feciorului din casă.

Lumânăraru a oferit două milioane cinci sute de mii, şi unchiu-meu, cu toate că îşi dădea seama acum că uzina face mai mult de patru milioane, s-a oprit., S-a cam râs la Cameră de acest duel şi s-au făcut, de data asta, spirite pe socoteala lui. Lumânăraru i-a trimis la club o carte de vizită în care, protector, l-a asigurat de bunăvoința lui oricând în viitor.

Dar peste douăzeci şi opt de zile, şase invitați la masă ai deputatului au asistat la o scenă impresionantă în felul ei, amintind de întâmplările de acum o sută şi mai bine de ani, pe aici prin porturile de la gurile Dunării.

Lumânăraru, plângând, fără ruşine de el însuşi implora pe Nae Gheorghidiu să nu-l nenorocească, promitea, jura, amintea de copiii lui etc., etc.

Ieftin bonom, „filosof" de rând şi lăsător, Lumânăraru, după ce depusese un milion şi jumătate de lei, urma ca până la ultima zi, a termenului legal de o lună să depună restul. Deputatul, care pândea, îi face sâmbătă poprire la bancă pentru o sută de mii de lei, depunând garanția de cincizeci de mii de lei. Prin urmare, depozitul Lumânărarului era în întregime lovit de indisponibilitate. Nu mai avea timp să consemne suta de mii de lei, licitația era anulată, un milion şi jumătate, vărsat deja, pierdut, căci nu mai avea drept să se prezinte la noua licitație.

Din partea unchiului era o infamie, căreia el vrea să-i dea aer de farsă, cum făcea de obicei. Nefericitul concurent a fost

pus să servească cu şorţ alb, în locul feciorului, nişte gustări celor invitaţi, şi pe urmă a semnat un contract de asociaţie cu Nae Gheorghidiu.

În cercurile parlamentare s-a făcut haz îndestul de această întâmplare şi mulţi dintre cei care mai rezistau au căzut acum de acord că într-adevăr Nae Gheorghidiu e unul dintre cei mai deştepţi şi mai periculoşi oameni din ţara românească. Mai ales că în acelaşi timp mai dăduse, la o masă de la bufetul Camerei, un răspuns, pe care toţi îl găseau extrem de spiritual. Invita, în glumă pe un deputat opozant să se înscrie în partidul liberal, ca să-şi asigure viitorul politic.

— Fugi de-aici... Ce-s nebun?... Să duc oala de noapte a lui Ionel Brătianu? Căci spiritul de disciplină în partidul liberal a fost totdeauna proverbial.

Nae Gheorghidiu l-a privit lung, uimit, şi pe urmă, cu un joc de scenă de bătrân actor de provincie:

— Să duci oala de noapte a lui Brătianu? şi-l măsura mereu disprețuitor, din cap până în picioare. Pe urmă, cu mândrie: Mă, oala de noapte a lui Brătianu o duce conu Alecu (important membru al partidului), eu o duc pe-a lui conu Alecu şi tu, dacă vii în partid, o s-o duci pe-a mea. Şi în hohotele de râs ale tuturor: Cum crezi tu?... Ăsta-i partid serios, cu ierarhie, mă, nu glumă.

Era „încă una de-a lui Nae Gheorghidiu”...

Când am luat fabrica în primire, s-a hotărât ca Lumânăraru să fie directorul ei tehnic (înțelegi, îmi spunea unchiu-meu, am dat o dublă lovitură: avem şi fabrica şi un specialist), ajutat de cumnatu-meu, iar mie mi s-a dat, mai mult de formă, conducerea biroului comercial. La început, Tănase Vasilescu Lumânăraru mi-a făcut o bună impresie. Cu veşnicii lui ochelari negri, cu secretarul nelipsit după el, inspectând necontenit, controlând, angajând şi concendiind, mi se părea un adevărat noroc şi pentru fabrică. Mai ales grija meticuloasă cu care controla pe contabil, răbdarea cu care examina coloanele de cifre, cu nişte ochelari de şapte dioptrii, păstraţi în birou, că la el purta alţii. În toate

buzunarele avea, de altfel, ochelari. Mai târziu am aflat însă că e un prea pasionat jucător de curse. Era cunoscut de toată lumea în incinta tribunei şi jucătorii aşteptau să vadă ce joacă el, ca să se orienteze. De altfel, foarte bogat, în primăvară a cumpărat şi un grajd de cai de curse.

Pe la sfrâşitul lui februarie, unchiu-meu a început să organizeze un fel de banchete la el acasă, invitând colegi parlamentari, oameni de bancă şi demnitari influenți.

Fireşte, pentru prosperitatea întreprinderii femeile mai tinere şi mai frumoase din familie erau savant distribuite, ca să fie alături de cei a căror bunăvoință trebuia să fie captată. Familiaritățile erau îngăduite cu indulgență şi se numeau atenție, amabilitate, deputatul însuşi le încuraja, creând, prin limbajul lui neocolit, atmosfera necesară. Bineînțeles că nevastă-mea era momeala cea mai prețioasă. Eu credeam că înnebunesc privind spectacolul.

La a treia masă n-am mai putut răbda. Trecuserăm din salon în sufragerie şi chiar în această trecere el o adusese pe nevastă-mea, ținându-i umerii părinteşte cu amândouă mâinile, atingându-i, fără să vrea parcă, sânii, iar totul avea aerul să spună bătrânului secretar general, lângă care trebuia să stea ea, că şi el şi-ar putea permite aceeaşi familiaritate. Nevastă-mea, pasionată mereu după afaceri, platonic măcar, ca un chibiț fără parale la bacara, nu avea aerul să observe aceste manejuri, sau nu le da importanță, jucând, cu o bunăvoință care mă plictisea, jocul lui unchiu-meu.

Către sfârşitul mesei, convivii deveniseră bine dispuşi, făceau glume, se ciocneau pahare, cu urări anapoda. Secretarul general şi-a întins mai întâi amândouă brațele pe spătarul scaunului lui, a spus glume la urechea nevestei mele, i-a pus apoi mâna pe braț şi a sfârşit prin a îmbrățişa, deocamdată, spătarul scaunului ei. Unchiu-meu părea încântat de cum merg lucrurile. Din recunoştință pe jumătate, dar şi din dorința de a o pune şi mai mult în valoare, o bătea uşor pe obraz ca pe un copil şi ea surâdea cu drăgălăşenie, căci, drept mărturisind, nu-i mai era deloc

antipatic acest unchi. El însă, în clipa asta, a întâlnit privirea mea ca o pâlpâire fixată şi s-a zăpăcit, fără să se observe însă, căci era lume prea multă la masă, iar atmosfera, încărcată de larmă, flori şi senzualitate. Până la sfârşitul mesei au fost între noi schimburi de priviri ca o luptă mută. Era vădit tulburat când a venit la mine, în birou, şi m-a întrebat cu plictisit dezgust:

— Ce erau mutrele alea, domnule? Ei, drăcia dracului, ce te strâmbai aşa? Mai au şi alții neveste. Ce, era să ți-o răstoarne acolo pe masă? Ca de obicei, el spusese cuvântul neruşinat. Am crezut că-l voi lovi, însă, respectul familial, de când, mic, îi sărutam mână, a biruit. Dar la alte mese, eu şi nevastă-mea n-am mai venit. Ştiu că lucrurile acestea nu sunt pentru alții vinovate. De cele mai multe ori femeile ştiu bine, din prima clipă, că nu vor da din ele nimic mai mult decât surâsul, atingerea de mână, o vagă pipăire pe sub masă. Mie procedeul mi se pare mai dezgustător însă chiar decât prostituarea completă. Căci adaugă jocului murdar şi trişajul, tragerea pe sfoară, ca să folosesc cuvântul vulgar cerut aici şi încă nici pe cel mai vulgar. Mi-e penibil să obțin cel mai neînsemnat sprijin datorită nevestei mele, şi chiar când, de pildă, din cauza ei, nu mi se face şi mie decât loc în compartimentul de tren plin, şi tot parcă iau o doctorie.

Cred că ea nu dădea nicio însemnătate jocurilor deputatului, căci, după ce se terminau discuțiile de afaceri, era cea dintâi care, plictisită, îmi făcea semne să plecăm acasă, dornică să se tolănească goală pe cuvertură şi chiar jos pe covor, ca o mare pisică.

Afacerea cu uzina a fost însă dezastruoasă. În primul rând, odată cu proprietarul, care era într-adevăr foarte priceput, plecase şi unul dintre ingineri, supus francez şi el, fără care totul funcționa anapoda. Toată energia lui Lumânăraru, toată stăruința aprigă – şi când era vorba de interesele lui era fără pereche de aprig – a lui unchiu-meu, n-au dus la nimic. Prea marea severitate a lui Lumânăraru a făcut să plece şi unul dintre contramaiştri, poate cel mai bun, care a declarat că niciun ceas nu mai stă sub

conducerea „unui astfel de dobitoc, care nu se pricepe la nimic”, şi a ieşit trântind uşile. Pe urmă nu s-a mai găsit materie primă, căci începuse s-o adune Ministerul de Război. A trebuit să se facă o comandă de vreun milion de lei în Germania. Nae Gheorghidiu a făcut încă o dată dovada că e deştept. Uzina saxonă nu vindea decât predat în gara ei, şi toate stăruinţele reprezentantului bucureştean au fost de prisos. S-a hotărât ca în momentul când cumnatu-meu va da, împreună cu direcţia comercială a uzinei, o telegramă că vapoarele încărcate au pornit, fabrica noastră să semneze un cec reprezentantului la Bucureşti. A fost singura concesie făcută.

Când s-a primit telegrama însă, Nae Gheorghidiu era la Cameră şi a rugat la telefon pe reprezentantul care-i vorbea să treacă a doua zi pe la birou.

— O zi nu-i nimic, nu-i aşa, domnule Ziegler?

— Vai de mine, domnule deputat. Se poate?...

A doua zi a venit la birou, la ora anunţată, dar lipsea Lumânăraru şi eu nu aveam procură să inscălesc alături de el.

Domnul Ziegler a început să-şi şteargă nervos ochelarii, a întrebat unde poate fi domnul codirector...

— Unde să fie? După femei... nu-ţi închipui ce porc bătrân e Lumânăraru ăsta... mă rog, dacă a fost în tinereţe ţârcovnic?

Domnul Ziegler zâmbeşte, la al doilea spirit al domnului Nae râde... Acesta a câştigat partida.

— Ei, ai văzut, domnule, că te enervaseşi degeaba? Când îţi spuneam eu... că nu e nimic. O zi, două, de întârziere...

Domnul Ziegler regretă că a fost ieri puţin cam nervos, când oamenii sunt aşa de cumsecade, se gândeşte că va mai face afaceri şi se scuză amabil.

— Dar, domnule deputat... niciun moment... vai de mine... ştiţi numai... aşa-i comerţul. Tocmai avem şi noi plăţi de făcut lui Siscovitz... am primit ordinul centralei.

— Lui Siscovitz? chiar lui?

— Da... şi ştiţi cum sunt ovreii? nu mai scapi de ei.

— Pardon, Siscovitz susține că e numai pe jumătate ovrei...

— Păi, zice că de vreme ce e căsătorit cu o femeie botezată, el e numai pe jumătate ovrei. După ce toți râd, Nae Gheorghidiu îi oferă țigări nepuse în comerț „Alexandra" şi îl întreabă pe creditor, cu o voce duioasă:

— Ai copii, domnule Ziegler?

— Am, domnule deputat, am doi băieți şi-o fată, răspunde modest, dar căptuşit cu mândrie, cel întrebat.

— Bravo, să-ți trăiască... Mari?

— Fata-i la institut, la Viena, e în clasa şasea, dar face şi pianul...

— A, îi place muzica, bravo... Are talent?

— Profesorul Sauer spune că va obține mari succese dacă se va ocupa de aproape... Are simțul muzicalității.

— Bravo... Ce plăcut lucru e să ai o fată care să ştie să cânte la pian. Vezi dumneata, domnule Ziegler, eu cred că nimic nu înalță pe om mai mult ca muzica. În vremurile astea materialiste, când omul se gândeşte numai la stomac, e un dar de la Dumnezeu... Dar, băieți ai?

— Sunt, aici la şcoala evanghelică, unul într-a treia, iar altul într-a cincea. Bucuros, domnul Ziegler, care ascultase cu ochii înduioşați şi elogiul muzicii, dă o mulțime de detalii despre capacitatea sportivă şi despre talentele fiilor lui.

Târziu de tot revine la obiectul apropiat al vizitei şi îşi exprimă oarecare temere cu privire la vamă.

— Ei, cu vama... aranjăm noi, spune aşa, într-o doară, Nae Gheorghidiu...

— Ați fost la Ministerul de Finanțe? Ați aranjat?

— Nu... da facem şi noi ca țăranul din anecdotă...

— !?

— Nu ştii ce-a făcut țăranul din anecdotă? îl întreabă vameşul, bănuitor: „Ce-ai în sac?" „Păi, ce să am? Nutreț pentru iepuri..." „Nutreț pentru iepuri hai?" „Da, nutreț pentru iepuri." „Ia dăsfă sacul", iar când țăranul desface sacul, vameşul dă de tutun. Se uită la el amenințător: „Hai? nutreț pentru iepuri e ăsta? D-asta mănâncă iepurii?" Da

țăranul de colo, ridicând din umeri: „Treaba lor, eu asta le dau să mănânce...”

Şi urmează încă alte întrebări, alte anecdote.

Dar, dezastru: din vorbă în vorbă, a trecut timpul şi casierul a plecat, cecurile sunt închise în casa lui specială (domnul Ziegler e uimit, căci, n-a mai pomenit asta), dar domnii sunt atât de binevoitori... Totuşi reprezentantul se simte dator să-i anunțe că va telegrafia la vamă să se oprească transportul.

Ziua următoare abia îl poate prinde pe Nae Gheorghidiu la telefon, acasă, în timpul prânzului. Deputatul e indignat până la cutremurare.

— Bine, domnule, pentru numele lui Dumnezeu, nici să mănânc în linişte, ca omul, nu mă laşi? Îmi stă peştele-n gât şi dumneata vrei să-ți vorbesc la telefon! Şi i-a trântit aparatul în agățător.

A doua zi veni telegrama de la Berlin că exportul aramei a fost interzis, iar transporturile rechiziționate în drum. Suma de un milion era salvată. Ca să nu fi făcut drumul la Berlin degeaba, cumnatu-meu a adus un mare transport de mosoare.

Eram tot mai mult amenințați să închidem uzina, mai ales că acum greul cădea pe mine.

Băiatul deputatului era bolnav, avea o tuberculoză a intestinelor sau aşa ceva, iar din cauza asta tatăl lui nu se dezlipea de lângă pat, decât ca să se ducă la doctori şi să-i implore să vie la alte ore decât cele hotărâte, „că e grav”.

Lumânăraru începea muncile la moşie, căci eram la începutul lui martie, şi venea din ce în ce mai rar pe la uzină. În ultimul timp începuse să publice într-o mare gazetă economică o serie de articole, despre valută şi devize, care desigur îi luau timp şi mai mult. Făcea profeții sumbre despre viitoarea scădere a tuturor valutelor.

În felul lui nu era lipsit de culoare acest Lumânăraru. Călca mărunt, deşi era lat în spate, şi avea mustață, lipitoare neagră pe buza groasă.

— Păi bine, domnule Vasilescu, dacă profeția dumitale nu

s-o împlini?

— Nu s-o împlini şi pace. O să mă omoare cineva? Totul e să ai şi tu o părere acolo, că dacă se adevereşte, pe urmă toţi strigă: iată, Lumânăraru a avut dreptate. Dacă nu se împlineşte, toţi uită... Când însă n-ai nicio părere, nici nădejde să fii socotit profet nu poţi să ai. Dacă iei bilet la loterie, nu e sigur că ai să câştigi... dar dacă nu iei, e sigur, negreşit sigur, domnule Gheorghidiu, că nu câştigi. D-aia m-am înscris într-un partid... Poate că n-o să izbutesc nimic... Ce are a face? Să fii înscris acolo... nu se ştie.

Într-un fel, tipul începuse să-mi fie simpatic. Într-o zi, neliniştit de soarta întreprinderii, ba chiar destul de amărât, căci peste câteva zile închiderea fabricii era de neînlăturat, i-am spus privindu-l în ochi:

— Mi se pare că n-am făcut nicio afacere cu fabrica, domnule Lumânăraru.

Şi competintele meu, simplu:

— Mi se pare şi mie.

Am tresărit ca ars, căci o confirmare a unui astfel de specialist mi se părea definitivă.

— Cum? Chiar suntem ameninţaţi cu lichidarea?

— De, eu ştiu? Mi se pare că ne-am cam încurcat... Aşa sunt afacerile... a ieşit rău. Dacă ieşea bine... nu era bine?

— Cum aşa: „dacă ieşea bine... nu era bine“?

— Aşa, cum îţi spun... ia ceteşte drăcia asta, că n-am ochelarii la mine, şi-mi întinse o hârtie adusă de servitor.

— Societatea tramvaielor ne întreabă dacă-i putem livra, în termen de două săptămâni, o tonă de nituri de aramă şi două tone de sârmă. Şi am aşteptat întrebător. Ei, ce zici?

— Cum: ce zic? De unde să ştiu eu?

Am rămas trăsnit... Dar asociatul meu era într-unul din acele goluri sufleteşti când, după o încordare prea lungă, personalitatea e incapabilă de cel mai mic efort, simţea venind lichidarea, sau ce, nu mai ştiu, destul că m-a privit lung, surâzând, şi pe urmă, ghicind parcă în ochii mei o corectitudine fără margini, ca un câine în ochii stăpânului, când înţelege mai sigur de orice asigurare, gândul prietenos,

s-a uitat lung la mine şi şi-a scos ochelarii.

— Domnule Gheorghidiu, îți fac o mărturisire, dar te rog să nu o spui la nimeni. Habar n-am de uzină, de durboren, de stosmaşine, cum le mai spune... În viața mea n-am...

Eram uluit.

— Cum, în viața dumitale...? Ce vrei să spui? Păi n-ai avut o fabrică de clopote? Cum ți-ai câştigat averea?

A zâmbit larg şi obosit parcă de digestie, jucându-se, aşa, cu tamponul de pe masă.

— N-am avut nicio fabrică... Am avut o prăvălie de obiecte bisericeşti în piața mare... Asta-i tot ce am avut.

Mi se pare de necrezut.

— Şi atunci, de ce ai luat uzina asta...?

— De ce să n-o iau? Nu-i o afacere?

— Dar dacă nu te pricepi?

— Ei asta-i, dacă nu mă pricep. Dar n-am avut şi fabrică de săpun, n-am şi acum tipografie, de tipăresc cărți, n-am cumpărat şi cincizeci de vagoane de peşte sărat, la Galați? Parcă la alea m-am priceput? Aşa-s afacerile... unele ies... altele nu ies. Dar bilet de loterie trebuie să iei. Şi-a pus, căci acum asta îi devenise tic, iar ochelarii negri. Ei, dacă nu pleca inginerul, nu proprietaru... aşa-i că mergea?

Nu pot să-mi adun mințile...

— Dar bine, domnule, dacă nu te pricepi? Mă miram încă... ştiam însă că într-adevăr, între altele, e şi, aşa gros, directorul unui institut de editură.

— Şi-a scos, cu un gest suspendat o clipă, ochelarii negri şi, puțin enervat:

— Eşti un copil, nu te supăra, domnule Gheorghidiu, că ți-o spun. Ce înseamnă aia, să te pricepi? Cine poate să prevadă totul...? Cine putea să prevadă că Germania va opri aramă, chiar când făceam noi transportul? Dacă mai întârzia ordinul o zi, cinci milioane câştigam la comanda noastră. Aşa... Dacă oprirea venea a doua zi, putea să se închidă de zece ori uzina, că noi vindeam arama... Negustorul care face socoteli şi prevederi nu-i negustor, căci nimeni nu poate prevedea totul. Şi dacă nu prevezi totul, e

tot degeaba. Mergi la poştă, nu socoți paşii, mergi... Asta-i ca la curse. Parcă acolo cunosc caii? Că nu le pot pronunța uneori nici numele... Joc aşa la întâmplare şi câştig... pe când cei care pretind că se pricep, vorba vine, pierd.

Intră, cu şapca în mână, un contramaistru.

— Domnule... (şi nu ştia ce titlu să-i dea), s-a oprit frezmaşina.

Lumânăraru deveni grav şi sever:

— Cum s-a oprit?

— Nu ştiu ce are... trebuie să...

— Cum s-a oprit, domnule?... Ce păziți acolo? Vă pricepeți şi voi ca nişte cizmari. Irimescu a văzut-o?

— Domnul inginer a plecat în oraş... nu ştiu.

— Bravo domnule, bine stăm... vasăzică s-a oprit durboru şi domnu inginer se plimbă în oraş?

— Nu durboru, domnu... frezmaşina.

— A, frezmaşina – şi îngânându-se – frezmaşina bravo? O să vă dau pe toți afară, că nu sunteți buni de nimic. Vasăzică eu trebuie să mă ocup şi de fleacurile astea... că n-am altceva de făcut? Să amendezi oamenii de la maşină cu leafa pe-o zi. Hai, pleacă. Şi, bondoc, a luat un aer napoleonian.

— Domnule...

— Hai, fugi de aici, am terminat.

Şi după ce a ieşit contramaistrul, bonom:

— Ai văzut? Mă bagă pe mine în chestii de astea? De unde vrei să mă pricep eu?

Eram uluit, ca în fața unui scamator rar.

— Păi atunci de ce ai amendat pe lucrători...?

— Cum, de ce? Ca să aibă grijă... las' că amenda nu strică niciodată... sunt mai cu grijă. Să se ştie că sunt stăpân aici.

Mi-e imposibil să-mi pot reveni.

— Dar e nedrept, domnule Vasilescu, să amendezi nişte oameni care poate nici nu sunt vinovați.

— Domnule Gheorghidiu, nu mă învăța dumneata pe mine. Românul trebuie să creadă totdeauna că e vinovat... numai aşa are grijă. Lasă, că banii tot îi ia înapoi... le dau bacşişuri mari din când în când. Şi privindu-mă cu un val de

dragoste, fără ochelari: Domnule Gheorghidiu, lasă-mă... că ştiu eu ce fac... în astea nici dracu nu se pricepe ca mine...

Sună telefonul şi el l-a lăsat înadis să-l ridic eu.

— Păi spuneai că nu te pricepi? Alo... da... alo...

Surâde, uimit, cu lipitoarea neagră deasupra gurii.

— Cum nu mă pricep? Nu mă pricep la maşinile lor, acolo... nu ştiu toate dichisurile cum vin... dar când e vorba de clenciuri de astea în afaceri nu mă bate nici dracu... Dar uite, domnule, că Ulguz (era secretarul lui) nu mai vine.

La telefon era inginerul Irimescu, care telefona de la o bancă din oraş. Lumânăraru îl chemă la aparat.

— Domnule inginer, te rog nu te supăra... dar dumneata ştii ce se întâmplă aici? Ştii că frezmaşina s-a oprit? Că stau lucrătorii degeaba?... Nu-nu-nu. Frezmaşina... Asta nu e fleac. Nu-i aşa... Ce vrei...? Eu să mă ocup de toate? Am şi eu altele pe cap... Aşa, te rog, vino imediat, şi agăță aparatul, scoase o havană şi, după ce mă învălui din nou într-o privire de dragoste, cu o emoție neaşteptată, ca de homosexual, îmi mângâie încet mâna: I-adevărat, domnule Gheorghidiu, că dumneata ştii atât de multă carte? Eram profund înduioşat şi nu ştiam de ce... Era parcă un mister, care dădea o altă atitudine unei situații care părea simplă.

Abia târziu, poate peste un an, am aflat, în împrejurări pe care n-am locul să le povestesc aci că Tănase Vasilescu Lumânăraru, om de douăzeci de ori milionar în aur, nu ştia carte, nu ştia decât să semneze... şi că boala de ochi era numai un truc, ca să ascundă această infirmitate intelectuală. Atunci am înțeles de ce e nelipsit de lângă el secretarul, şi de ce omul acesta se mişcă, în lumea afacerilor, atât de greu, jucând comedia cu o abilitate aproape genială, ca să înşele absolut pe toată lumea.

Acum mă mulțumeam numai să-l privesc, captiv al emoției lui.

— Oi fi ştiind eu carte... dar, uite, că-mi pierd banii din cauza dumitale... Mă gândesc să mă retrag.

Mi-a mângâiat mâna mai departe, cu ochi buni.

— Nu-i pierzi, domnule Gheorghidiu... nu-i pierzi... De ce

să te retragi...? La urma urmelor, dacă nu merge afacerea asta... încercăm alta... mai vedem noi... Nu-i vorbă, că aş vrea o altfel de afacere cu dumneata... Să ştii că dacă vrei să scrii vreo carte, să mi-o dai mie s-o tipăresc... Vreau să tipăresc cărţile dumitale.

Peste vreo două zile ţineam acasă la unchiu-meu un fel de consiliu, căci oprirea transportului de aramă din Germania ne ameninţa să închidem fabrica. Dar nu era chip să vorbim cu Nae Gheorghidiu. Aproape zi şi noapte la căpătâiul băiatului, devenise el însuşi parcă bolnav: palid, cu obrajii grei şi nervos, cu ochii tulburi.

Nicuşor, fără sânge, de părea numai o mască albită pe faţa de pernă albă, clătina, din când în când, capul din cauza febrei şi atunci părintele, alături, tresărea tot:

— Dragul meu, spune ce ai... ce te doare? Mai iei puţină limonadă...? Copilul, recunoscător, îl privea lung, deznădăjduit şi buzele arse încercau să murmure ceva, pe urmă nu era decât clătinatul capului, cu ochii sticloşi, feriţi.

Nae Gheorghidiu era parcă alt om... Nu numai că nu mai făcea niciun spirit, dar era mişcat când noi arătam interes bolnavului, asculta, cu răsuflarea oprită, orice sfat absurd pe care i-l dădeam, pe urmă arăta că a încercat, sau că, după doctor, e altceva.

În ultimul timp, mai ales, scriitorii au speculat adevărul că nu există oameni „numai buni", sau „numai răi", că doar în melodramă se întâlnesc astfel de varietăţi extreme. Şi s-a ajuns la o confuzie de trăsături morale, în care arbitrarul şi întâmplarea joacă, rolul esenţial. Un asemenea scriitor ar fi fost înclinat să vadă în durerea deznădăjduită a lui Nae Gheorghidiu nuanţă de bunătate şi dovadă de suflet. Nu era decât exasperarea sentimentului părintesc pentru progenitură, lipsită de orice semnificaţie morală deosebită.

O explicaţie, în ordinul specific psihologic, a acestei bunătăţi ar fi că oamenii ceilalţi nu există pentru noi decât în măsura în care le cunoaştem dorinţele, preferinţele, nădejdile, actele şi atitudinea în decursul vieţii. Cum, însă, cei mai mediocri dintre părinţi nu cunosc ca indivizi în lume

– nu au reprezentarea lor efectivă – decât pe copiii lor (pe care i-au văzut crescând), e probabil că de aceea îi iubesc numai pe ei. Bunătatea adevărată cere neapărat inteligență şi imaginație.

Sunt, de altfel, gesturi şi acte de pseudobunătate, care nu sunt decât variații periferice şi nu îndreptățesc nicio concluzie. E chiar un soi de bunătate care seamănă la culoare cu cea adevărată, ca albina cu viespea, dar sunt la fel de deosebite. Când țărănimea unui sat oriental iese, cu donițe de apă şi cu codri de pâine, înaintea unui convoi de ocnaşi, cei care vorbesc de frumusețea sufletului țărănesc văd aci o pildă incontestabilă de bunătate şi omenie. Mai mult chiar, e lăudată şi ostilitatea pe care cei de pe la porțile caselor o arată gardienilor „lipsiți de inimă", care păzesc pe ocnaşi. Dar dacă se întâmplă ca în aceeaşi noapte să fie prins într-un grajd din sat vreun hoț de cai, tot satul tabără pe el şi-l sfâşie fără milă. Femeia asasinată, copilul zdrobit de ocnaşii duşi în convoi erau din altă lume, de departe, dar calul, vezi bine, e din satul lor, al lor.

Alte specii, tot aşa de false, sunt în general bunătatea celor amabili şi indulgenți, a imensei majorități a oamenilor săraci, a cheflilor. Generoşi, a poeților trişti, a romancierilor duioşi, a cititorilor sentimentali. Mai ales sentimentalismul e un indice scăzut de tot, nu departe de perversiune (dacă aceasta o fi existând) pe scara morală, în afară de conştiință, totul e o bestialitate. Şi sunt nenumărați oameni care, în bucuriile, în tristețile, în surâsurile, în pasiunile lor, în ideologia, în generozitatea, în dragostea, în indulgența lor, în gingăşia lor, sunt numai bestiali.

După ce am aruncat câte-o privire cu compătimire înspre patul bolnavului, am ieşit şi l-am aşteptat pe unchiu-meu în birou. A venit numai după ce băiatul a ațipit puțin. Discuția a fost lungă şi plină de reproşuri jalnice din toate părțile. Gheorghidiu părea înmuiat şi absolut cu totul altul decât cel obişnuit, chiar când discuta afaceri.

Parcă şi aci făcea apel la compătimirea celorlalți. Nu părea să existe soluție, când Lumânăraru aruncă, aşa într-o

doară, că la Galați a văzut un depozit de fierărie şi arămărie veche.

— Dragii mei, nu s-ar putea să cumpărăm noi depozitul ăla?... Ei, dragă Lumânărarule... tu, Ştefane, puiule, ce zici? La Galați, zici? Nu? Am acolo un prieten avocat... Vasile Stănescu, str. Domnească 26 bis... Dați-i o telegramă din partea mea să se intereseze ce e cu depozitul... Dar şi eu cred că e al statului. Dacă răspunsul e afirmativ, Ştefane, du-te mâine la minister şi obține aprobarea lui. Îl luăm la prețul zilei. În trăsură, Lumânăraru e gânditor, întreabă aproape absent de ce s-o fi strâns lume în fața Cercului Militar şi pe urmă, uitând de toate întâmplările parcă, şi de când servise țuica în şorț de lacheu, murmură înduioşat:

— E om de inimă, domnule. Ai văzut ce prăpădit era?

Nae Gheorghidiu era într-adevăr de nerecunoscut. Abia a doua zi, când ne-a venit răspunsul, a redevenit o clipă el cel de totdeauna. Mi-a spus să mă duc imediat cu cererea la minister.

Am trecut prin vreo două birouri de aşteptare, pline de lume de tot soiul... Bătrâni uscați, femei tinere, cucoane grase şi mustăcioase, domni cu înfățişare respectabilă aşteptau, unii trântiți în fotolii, alții pe scaune, destui în picioare. Unui domn, care mi-a confirmat că e şeful de cabinet, i-am spus că vreau să intru la ministru şi m-a poftit politicos să aştept. Ceva comun tot avea mulțimea asta pestriță. Un fel de aşteptare nervoasă, care provoacă ticuri, un fel de febră în privirea abătută, care te face să te crezi în sala de aşteptare a unui medic celebru de boli nervoase. Când ieşea cineva dinăuntru, toți se ridicau în picioare, dar şeful de cabinet făcea semn numai celui indicat. Un domn gras, cu cioc, a stat înăuntru, fără să se sinchisească de cei de afară, peste o oră. În timpul acesta, ceilalți duceau nervoşi mâinile prin păr, schimbau locul pe scaun, unii întrebau câte ceva pe şeful de cabinet, citeau vreo hartă sau vreunul din numeroasele avizuri. Eram sigur că atunci când domnul cel grav şi cu cioc va ieşi, va fi linşat. După câtva timp a venit unul înalt şi elegant, care, după ce şi-a spus

numele şefului şi a explicat că este grăbit, a fost introdus cel dintâi. Îmi ziceam că, orice s-ar întâmpla, niciodată n-aş avea ineleganța să trec peste atâta lume care aşteaptă. Şi chiar am stat până la două după-amiază, lăsând să treacă mulți nou-veniți şi mistuindu-mă de uimire că există, dincolo de uşă un om care poate tolera spectacolul acestei aşteptări. Mai târziu am aflat că unii miniştri înadins adună atâția nenorociți în sala de aşteptare, ca să dea impresia că au resort important şi că au ajuns departe în viață. De aceea ei amână, ca profesioniştii care vor să pară că au clientelă, cât mai mult, lasă să se îngrămădească lumea, şi încă de pe scara automobilului, când sosesc, se întreabă cu îngrijorare dacă e plină sala de aşteptare. Când i-am spus lui unchiu-meu că n-am putut intra, s-a crucit...

— Cum, domnule, ai stat două ore acolo, aşteptând? Cum, nu i-ai spus şefului de cabinet cine eşti? Asta-i extraordinar. Cât e ceasul? Nouă şi jumătate... Du-te, imediat, la ministru acasă.

— Acum, la ministru acasă? Surâdeam, crezând că glumeşte.

— Du-te imediat! şi fierbea de enervare.

— Dar cum asta, unchiule? O fi omul la masă... Se poate una ca asta? i

— Ce masă, domnule? Lasă-mă cu masa-n pace acum. Mi-e copilul bolnav, că m-aş duce eu... Stai să telefonez.

A telefonat şi ministrul i-a spus să mă duc imediat acolo. Aştepta lume şi la el acasă, dar o altă lume decât cea de la minister. Nu era nicio grabă. Într-un hol şi un salon, cu lumina gălbuie ca de candelă, cu mobila bogată, dar comună, deşi erau ici-colo portrete de familie şi fotografii, se discuta scăzut politică, se spuneau anecdote. Erau, după câte am înțeles, parlamentari, ziarişti, lume de afaceri importantă. Se vorbea şi despre război, dar mai puțin. Când m-am întors cu aprobarea, era unsprezece şi jumătate.

Cum a văzut hârtia, Nae Gheorghidiu a examinat, pe gânduri, semnătura, a fumat şi a trântit înfundat, în scrumiera de alamă, mucul de țigară. Pe urmă a cerut un

număr la telefon. Nici nu putea măcar să stea în fotoliul adânc de piele cafenie, ci telefona din picioare. Uşile erau cu oglinzi, împărțite în mici careuri, totul încadrat în muchii aurite (casa trebuie să fi fost construită de vreun alt parvenit, dar aleasă apoi anume de unchiu-meu) şi astfel îl priveam de două ori: o dată în picioare, greoi, aprig, sigur de el şi combativ, iar a doua oară răsfrânt, fărâmițat de careurile oglinzilor din uşă, într-o multiplicitate de imagini tăiate, fără formă, lucioase şi iuți. Nu putea obține numărul şi s-a întors spre mine autoritar, deşi sacoul larg îi atârna.

— Te duci imediat la Vasile Marinescu, secretarul general, şi-i spui că-l rog să-mi lucreze mâine, neapărat, hârtia.

— Dar mâine e duminică, unchiule, nu se lucrează la minister.

— Taci din gură, că ştiu eu ce spun. Nu mă-nvăța tu pe mine... Luni trebuie să avem, la 9 dimineața, hârtia gata...

— Eu nu văd cum... Şi pe urmă, acum? Aproape de miezul nopții?

— Miezul nopții? Acum se rezolvă, băiete, afacerile serioase la noi... ziua nu vin la minister, ca să aştepte acolo, decât nenorociții care cer câțiva poli ajutor, şi strâmba buzele groase a scuipat.

— Şi pe urmă, ce înseamnă o zi întârziere?

— Nu trebuie să pierzi nicio zi. Dacă mai află şi alții de depozit? Hei, băiete, cum crezi tu că se mănâncă o pâine în țara românească?

Nu era întâia oară când îl auzeam spunând asta şi nici nu era singurul om care o spunea. Atât de deseori am auzit exclamația asta, încât am impresia, falsă desigur, că în țara mea pâinea e supremul scop al oricui şi măsurătoarea tuturor valorilor sufleteşti. „Vreau să mănânc şi eu o pâine“ (şi nimic altceva). „A mâncat pâine în casa mea.” „Dă-i şi lui, acolo, o pâine.“ Idealul fiecăruia pare să fie, cu exclusivitate, să câştige cât mai multe pâini, izbânda în viață şi-o apreciază după numărul de pâini de care dispune. Iar maximum de altruism constă în satisfacția „de a da şi altuia să mănânce o pâine de pe urma ta“ (dar nu mai multă, „că se

obrăzniceşte"). Țară a grâului şi a foamei cronice în trecut, trăieşte şi acum sub obsesia pâinii, care eclipsează oricare alte preocupări ale conştiinței, orice drame în zona superioară. Tragediile sunt aci în gradul „luptei pentru existență", căci viața, infinit mai uşoară ca în Apus pentru cei mediocri, ca şi pentru canalii, e neînchipuit de grea pentru oamenii de merit şi pentru cei care vor să rămână cinstiți, decât oriunde, în lume. De altfel, am aflat în altă împrejurare, un fapt care îmi confirmă şi mai mult această falsă impresie: în loc să răspundă la o polemică ştiințifică a unui coleg al său, un savant localnic l-a vestit că are „să-l facă să se predea prin foame" şi a manevrat aşa încât a izbutit.

Fireşte că viața ar fi atroce în asemenea societate. Din fericire, compatrioții noştri, în măsura în care toată observația ar putea fi adevărată, par să fie, ca toți orientalii, de un vulgar şi aprig senzualism. Ceea ce nu se poate obține pe cale sufletească şi de constrângere a conştiinței, se obține uşor prin femei, care, dacă ştiu să se refuze şi să manevreze cu trandafirul roşu, nu cunosc refuzul. Situații se fac şi se desfac prin femei, nu iubite, ci dorite. Nu e aci numai o nuanță, ci o deosebire fundamentală. Ceea ce un profesor universitar nu poate obține după umilitoare audiențe, obține o actriță într-o convorbire telefonică de un minut. Mai au acelaşi succes cei influenți, care pot practica dictonul: *„Do ut des";* exact: dă-mi, dacă vrei să-ți dau şi eu. Ca unchiul-meu, care, pierzându-şi încrederea în mine, a încercat iar la telefon. De data aceasta a izbutit să obțină numărul dorit.

— Casa domnului secretar general Vasile Marinescu? Da? Da-da-da, aici eu sunt... Puiule dragă, uite ce te rog. Am obținut pentru fabrica noastră o aprobare de aramă veche de la Galați... Mulțumesc... mulțumesc... Dar uite ce te rog... eşti drăguț bravo... uite, am nevoie să mi se lucreze chiar mâine hârtiile... de... da, am nevoie, de ele luni de dimineață... Puiule dragă, te rog foarte mult... Ce-are a face? Cheamă pe cineva... e un şef de birou Mişoiu, sau nu ştiu

cum naiba îi mai zice, cheamă-l pe el... În zece minute, hârtiile sunt gata... Ei, asta-i... nu-i nimic... Îi găsim noi adresa. Ce-are a face? Îi dai data de azi, ultima la ieşiri, şi mi-o iscăleşti dumneata chiar mâine... Sper să nu mă refuzi. E, hai copăcel... copăcel... Am eu omul meu care face toate... dă-mi numai aprobarea dumitale... Bun... bravo... mulțumesc... Aşa... sărutări de mâini doamnei... când veniți la noi la masă?

A aşezat, învingător, receptorul pe aparat. I s-au luminat ochii groşi, de obicei de un verde congestionat, iar obrajii mari şi căzuți erau acum bine sprijiniți de gură, pe care lipsa mustății o vădea şi mai goală în surâsul ei de satisfacție.

A fost pentru mine un nou prilej de nedumerire şi reflecțiune. Mi s-a părut izbitor contrastul dintre încrederea senină cu care acest om privea destinele comunității (viitorul apropiat al țării nu-i da nicio umbră de îngrijorare, indulgența lui pentru greşelile împotriva statului era foarte mare şi nicio măsură de prevedere nu i se părea necesară, deşi era un om politic şi ar fi trebuit să aibă simțul răspunderii), şi faptul că era, cu toate acestea, continuu neliniştit de soarta afacerilor lui personale, bănuind pe oricine, neîncrezându-se în abstracții şi numărând pe degete, de două ori de fiecare dată, îngrijorat de orice posibilitate de eşec, gata, ca o fiară, să reprime, fără cruțare, orice amenințare cât de vagă. Nu ştiu dacă am dreptate să trag concluzia că oamenii problemelor mari sufleteşti sunt tocmai dimpotrivă: neliniştiți de calea destinelor care li s-au încredințat şi față de vinovații mari, atunci când e vorba de soarta colectivității fără indulgență, dar optimişti, neglijenți şi iertători, atunci când e voba de interesele lor personale. Această constatare ar pune poate puțină ordine în frica pe care o au scriitorii de a nu vedea pe unii „prea în negru, iar pe alții prea în roz“. Negreşit, oamenii sunt şi buni şi răi, dar e necesar să se precizeze în ce împrejurări. Trei nule puse înaintea cifrei una sau după ea, nu înseamnă acelaşi lucru.

Totuşi a fost nevoie să mă duc din nou la ministru. În sălile de aşteptare cred că era aceeaşi lume din ajun. Şeful

de cabinet al secretarului genenal a venit cu mine şi a cerut să fiu introdus cât de repede. Aceste situații excepționale îmi sunt cu adevărat insuportabile. Aveam impresia că mi s-a uscat pielea. Negreşit, sunt nemăsurat de orgolios, dar, hotărât, asta ca personalitate sufletească numai: ca personalitate socială mă simt într-o situație falsă şi nesigură când mă salută prea respectuos chiar un servitor. Parcă merg în călcâie. Împing neliniştea asta atât de departe, se vede, însă, încât aş putea să mă plâng de cele mai multe ori, şi pe drept cuvânt, de exagerata familiaritate şi lipsă de stimă socială care mi se arată.

Din punctul lui de vedere, Nae Gheorghidiu a avut dreptate. Luni a venit un referat de la Galați, anunțând că un localnic se oferea să cumpere arămăria cu un preț mult mai ridicat decât cel dat de fabrica noastră, dar era prea târziu, hârtiile erau semnate.

Peste vreo săptămână, în preajma Paştilor, am făcut un aranjament cu ceilalți şi cu toate că nevastă-mea insista să rămân, am ieşit din asociație.

E tot filosofie...

ÎMI DĂDEA O IMPRESIE DE ECHIvoc: mă simțeam în mâna celor doi oameni, care luau necontenit aere grave şi atitudini importante, ca şi în mâna unui medic, care-ți aplică aparate şi face încercări cu tine, fără să spuie exact ce vrea, pretinzându-ți, destul de nejustificat, absolută încredere. De altfel, mi-e greu să merg imediat în spatele cuiva, cu obligația să calc exact în urmele lui.

Mai ales că în timpul acesta munca mea la Universitate mă pasiona şi fără îndoială că a fost cea mai rodnică din viața mea. Chiar în a doua jumătate a lui april am avut o lucrare de seminar, care a fost o adevărată lecție despre *Critica rațiunii practice.* Profesorul, foarte serios şi foarte pretențios, obişnuia să lase pe catedră pe studentul care expunea lucrarea, iar el trecea în rândul auditorilor, în prima bancă. Noutatea era acum că, spre deosebire de toți colegii mei, care-şi citeau lucrările, eu vorbeam, timp de o oră, despre tema dată, fără altceva dinainte decât o pagină cu note.

Negreşit, *Critica rațiunii practice,* excesiv dogmatică, prezintă mult mai puține greutăți decât aceea a *rațiunii pure,* chiar în textul kantian, ba încă, ținând seama mai mult de sală decât de profesor, căutasem să ocolesc cât mai mult dificultățile metafizice. Nevastă-mea a fost până seara gravă şi tăcută. Faptul că fusesem tratat de profesor cu atâta deferență măsurată, că timp de o oră fusesem pe catedră obiectul privirilor unei săli pline, în care erau şi câteva studente frumoase, necunoscute nouă, de la altă facultate

probabil, sfiala admirativă cu care eram felicitat de colegi şi de roiul de fete care mă înconjurase, la sfârşitul orei lângă catedră, o intimidaseră.

S-a rezemat de braţul meu, caldă şi îngândurată. Aveam de făcut cumpărături şi simţeam nevoia să schimb oboseala în joc şi destindere. Am fost cu trăsura după-masă la Şosea, până dincolo de vila Minovici. A vorbit în timpul plimbării puţin şi părea mereu preocupată. Numai când a fost în patul jos şi larg, ghemuită între pernele albe, după obiceiul ei, a şoptit, parcă mai mult pentru ea: „Uf... şi filosofia asta!“ Spunea, „uf, şi filosofia asta!“ cu un fel de ciudă, cum ar fi spus: „uf, rochia asta!“ sau „uf, pantoful ăsta!“ care o strânge.

— Dar ce-ţi face filosofia fată dragă?

— Nu pricep nimic... nimic, şi-i erau ochii mari şi albaştri, încruntaţi de necaz.

— Cum, acum, după ce ai audiat aproape doi ani cursuri de filosofie, constaţi că nu pricepi nimic?

— Lasă-mă-n pace... niciodată n-am priceput nimic... ce naiba vor toţi filosofii aceştia?

— Să-i iubeşti tu... cred că nimic mai mult... Aşa o fată slută ca tine...

— Ascultă, vorbesc serios acum... Te rog foarte mult...

— Ei, cum vorbeşti serios, draga mea, dacă vrei să ştii ce vor filosofii?

Lumina lămpii, strânsă şi răsfrântă de abajur, îi poleia rotunzimile albe, în culcuşul patului cu perne mari, pătrate, de olandă parcă scrobită.

— Ascultă, ţi-a trecut vânătaia pe care ţi-ai făcut-o la genunchi, când te-ai lovit de scaunul căzut ieri? şi i-am ridicat cămăşuţa spumoasă de pe genunchi, ca să văd.

Şi-a tras-o nervoasă la loc.

— Lasă asta şi răspunde la ce te întreb.

— Cum dragă, vrei să ştii serios ce vor filosofii?

— Da... şi era gravă ca un copil care cere luna sau pasărea de aur...

— Nu ştiu...

— Cum nu ştii? Atunci de ce vorbeşti la Universitate?

— Ce vrei să fac? Vobesc şi eu aşa...

— Dar lumea de ce spune că ştii?

— Spune cineva enormitatea asta?

— Lasă-mă-n pace, că nu vrei să-mi spui, şi albastrul ochilor, i s-a întunecat, buza de jos, umedă, i s-a răsfrânt a ciudă.

Aş fi vrut s-o sărut, aşa îmbufnată şi copilăroasă ca o cadână.

— Fată dragă... zău dacă ştiu.

— Spune ce ştii... Ce-ai vrut să spui azi când ai spus „nelinişte metafizică”?

M-a mirat că a reținut expresia, dar pare-se că a frapat-o ca pe excursionişti un obiect de curiozitate colorată, în muzeu.

— Nelinişte metafizică? şi o priveam adânc în ochi... Nelinişte metafizică e să priveşti o femeie în ochii mari.

— Ei, nu...

— ...Să simți că lumea e fără margini, că suntem atât de mici, că frumusețea are pete şi e trecătoare, că dreptatea nu se poate realiza, că nu putem şti niciodată adevărul. Să fii, din cauza asta, trist... să iubeşti florile şi să zâmbeşti când vezi oameni ca Nae Gheorghidiu, care nu bănuie nimic şi îşi au socotelile lor.

Genele lungi se întind uşor ca o mirare peste apa albăstrie dintre ele.

— Nu putem şti adevărul? Cum? dreptatea nu se poate realiza? şi ascultând în ea, o clipă, pe urmă: frumusețea are pete şi e trecătoare?

— Da, fată dragă, adevărul nu-l putem şti niciodată, niciodată... dreptatea nu se poate realiza pe lume... iar frumusețea are pete şi e trecătoare... Aşa, ca pata asta, de deasupra genunchiului tău...

— Ei, eşti revoltător, mârâia, păcălită în aşteptarea ei.

— Iar acum două săptămâni ai avut şi un guturai de nu avea nimeni curajul să te sărute, iar nasul ți-era inform şi roşu... Ba încă ar putea fi şi mai rău, zi Doamne fereşte... ai

putea fi bolnavă de stomac, de pildă...

— Ah, taci cu prostiile..., spune-mi mai bine ce e filosofia...

— Tare mi-e teamă că dacă nu ți-o conveni nici ea, o să-i spui „să tacă" şi filosofiei. Voi femeile...

— Te rog... niciun „voi femeile"... eu sunt eu... eu nu sunt „femeile".

Am tras-o de nas, s-a apărat ca de o albină cu palma... şi pe urmă iar a luat mutra întrebătoare.

— Stai întâi să îndrept abajurul, ca să-ți fie capul în lumină... Nu pot suferi să-ți vorbesc, fără să-ți văd ochii, îmi dă „neliniştea metafizică" şi întorcând lampa cu abajur mare, verde, de citit seara, am scăldat-o în lumină. Cu formele ei calde şi vii, era ca o bucurie a serii.

— Ah... iar începi... credeam că ai devenit serios, şi trase de urechile de dantelă puişorul de puf.

— Dragă, filosofii, ca toți copiii, au vrut să ştie la început „cine a făcut lumea?".

— Cine s-o facă? Dumnezeu...

— Da? Ai uitat întrebarea: dar pe Dumnezeu cine l-a făcut, tăticule?

— !?... se miră cu ochii măriți şi gura micşorată.

— Sigur. Îndeosebi, ei ar fi vrut să ştie ce se întâmplă cu omul după moarte... Dacă există suflet... şi dacă sufletul e muritor. Au văzut însă curând că aci dezlegare nu poate să fie şi, modeşti, dându-şi seama că nu pot cunoaşte nimic de dincolo, au căutat să cunoască mai bine lumea de dincoace, lumea asta în care trăim. Negreşit, mai toți au făcut şi metafizică religioasă, dar cei mai mulți, şi în principalul operei lor, s-au întrebat ce e lumea...

— Ce să fie? şi era mirată că filosofii şi-au pus o întrebare atât de simplă.

— Ce? ți se pare aşa de uşor de răspuns?

— Dragă fată, încă de la început s-a văzut că nici întrebarea asta nu are un răspuns limpede. De trei mii de ani – şi, poate, mai demult – gânditorii caută dezlegare: Ce este lumea? Ce putem cunoaşte din ea? Cei care au încercat

un răspuns se numesc filosofi, iar ansamblul răspunsului lor, un sistem de filosofie. De aceea, în centrul filosofiei stă aşa-zisa teorie a cunoaşterii. Motru, de pildă, e profesor de logică şi de teoria cunoaşterii.

Pare enervată, deziluzionată, îşi ridică uşor cămăşuța albă pe umerii rotunzi şi cruzi.

— Dar bine, cu această cunoaştere a lumii nu se ocupă ştiința? Ce mai e nevoie de o teorie a cunoaşterii? E mirată, aşa cum se miră profanii că filosofia se ocupă de lucruri care lor le par excesiv de simple, căci nimic nu pare mai simplu decât o axiomă. Aşa cum elevii, care urmează, matematicile superioare, se miră că li se cere să demonstreze că 3x7 = 7x3.

— E cu totul altceva, fată urâtă... De altfel, cei mai mulți filosofi au tăgăduit posibilitatea ştiinței.

— Ei, cum asta? întreabă, nevinovată...

— Ei spun că, în afară de ce e formal şi nu. Al realității, în afară deci de matematici şi de ce se leagă de ele: geometria, mecanica şi fizica, în genere, nu putem cunoaşte nimic sigur. „Sigur", înțelegi?

— Şi cum asta? Dar medicina?

— De medicină nici nu mai vorbim. Indicațiile ei se bat în cap şi determină mode. Unii cred că de două mii de ani n-a făcut niciun progres, în afară de chirurgie, care e tehnică pură. Medicina nici astăzi nu poate vindeca un guturai măcar şi ai văzut că eu a trebuit să aştept două săptămâni până să te pot săruta ca lumea...

— Ah! şi-mi dă mânioasă cu puişorul de puf în cap.

— A recomandat, zeci de ani, duşurile reci pentru cei nervoşi şi acum le condamnă, găsindu-le omorâtoare mai ales pentru cei nervoşi, de le-a înlocuit cu cele scoțiene. A recomandat o jumătate de veac mâncărurile fierte mult, cu grijă, şi azi le recomandă aproape crude, să nu li se piardă vitaminele. A recomandat operația de apendicită, pe urmă a combătut-o, a recomandat medicația intensă, ca să revie pe urmă la stimulente şi iar să se întoarcă. Am citit zilele trecute că un medic e de părere că apa murdară de râu e mai

bună de băut, tocmai pentru că are bacterii, necesare organismului, şi e deci împotriva filtrării. Ba se pare că unii medici sunt şi împotriva aerației camerei de dormit, pentru ca să nu se consume oxigen în timpul somnului şi odihna să fie deci completă şi citează cazul păsărilor care dorm cu pliscul sub aripă. A fost un principiu: „digerăm cu picioarele mai mult decât cu stomacul" şi acum unii recomandă siesta liniştită, după pilda animalelor care se odihnesc după masă. Tuberculoşilor li s-a recomandat, cu pasiune, aerul cel mai tare al munților şi, după ce au murit cu sutele şi miile acolo, au fost coborâți, ceilalți, mai jos. De altfel, mulți se întreabă dacă nu cumva cea mai teribilă dintre boale, aceea a cancerului, nu e un rezultat al excesului de medicamentație, dovedind astfel că nu câştigăm nimic, că, în schimbul unei aparente îndreptări, ne loveşte mai rău, mai cumplit. S-a observat, în orice caz, că populațiile care ignorează medicina trăiesc mai sănătos şi mai mult decât cele care la tot pasul aleargă după doctori. Asta ca să-ți dau un exemplu. Aşa cu toate... De istorie ce să mai vorbesc? Ai văzut cum îşi bate joc Anatole France de ea. Dealtminteri, filosofii nu se gândeau numai la medicină, ci la tot ce poate fi obiect de ştiut. Nu putem cunoaşte nimic cu adevărat.

— Tot nu pricep... cum nu putem cunoaşte?

— Ascultă, să te întreb altfel. Cum cunoaştem noi lumea?

— Prin simțuri.

— Foarte bine... dar simțurile sunt înşelătoare:

Urechea te minte şi ochiul te-nşală...
Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic...

— Culoarea nu e a lucrurilor... e a ochiului nostru... Daltoniştii văd verde în loc de roş. Dacă toți am fi daltonişti, toate lucrurile roşii ar fi verzi, ochiul suferă de atâtea ori, de altfel, de halucinație... urechea de asemeni... „mi s-a părut că m-a strigat cineva", pipăitul înşală, simțul interior înşală... Cei cărora li s-a amputat piciorul, se văietă încă uneori că-i doare unghia de la deget. Lucrurile n-au nimic al

lor: nici formă, nici culoare, nici sunet. De altfel, n-ai văzut şi în somn cum ne înşală simțurile? Trăieşti în vis tocmai ca în viață. Soarele te arde, iarba e umedă, gheața rece, vezi ce nici n-ai gândi, câştigi saci cu bani de aur. Ba chiar bănuieşti că eşti în vis şi îngrijorat, cauți să verifici, te pipăi. Dar te convingi că e realitate. Pentru orice gânditor adevărat a rămas stabilit că nu putem avea nicio încredere în simțuri. Totul e relativ. Născiorul dumitale pare un nas de Cyrano pe lângă o cârnă adevărată.

— Ascultă... şi iar îşi arată amenințătoare dinții albi, dintre care doi din față, de sub buza roşie de sus, puțin mai lați, ca două minuscule petale, îmbietoare, de floare de cireş.

— Cine ar bănui că alămiul părului dumitale e făcut cu ajutorul ceaiului...? Pe toți îi înşală.

— Ah! şi a început indignată să dea cu picioarele şi pumnii în mine, arătându-mi şuvițe de păr auriu din creştet: Uite... uite.

— Dragă, mă laşi sau nu să fac filosofie?

— Dacă spui infamii?

— Ce infamii? Astea sunt infamii? Vezi că dacă nu stai, liniştită, vai de chica dumitale alămie. Şi, după ce s-a potolit puțin: îmi, spui uneori că mă iubeşti. Şi eu trebuie să cred asta... deşi ştiu că e ceva foarte relativ... Cine ştie...?

Mă priveşte cu ochi mari de copil furios.

— Ai spus că faci acum numai filosofie...

— Dar ce? Crezi că asta nu-i filosofie? Să ştiu dacă mă iubeşti sau nu? (Când îmi dau seama acum cât de puțin bănuiam ce sens profund avea să aibă într-o zi această afirmație pentru mine, ce înnebunitoare problemă fără soluție avea să-mi puie, cât aveam să-mi repet întrebarea la nesfârşit, îmi vine să surâd melancolic de seninătatea cu care glumeam atunci, cum ar glumi, fără să ştie nimic, cei al căror tren a şi pornit pe o linie pe care alt tren vine dimpotrivă).

— Nu te iubesc deloc... continuă.

— Dar sub aparență, s-au întrebat filosofii, nu e nimic absolut, nimic care să reziste oricărei analize? Şi fiecare a

propus câte ceva. Fiecare a avut un sistem al lui. Primii filosofi greci mai cunoscuți au emis teorii oarecum simple, pentru Tales din Milet, dacă ai căuta şi ai căuta, ai vedea că esența, absolutul, este apa. Ea se transformă în toate lucrurile care sunt pe lume. Pentru Heraclites, care nu vedea decât mişcare şi transformare, dimpotrivă: esența, absolutul, era focul, un foc mai pur însă. Alții, mai vechi, crezuseră că e pământul, alții aerul. De fapt, toți înțelegeau prin aceste „principii", ceea ce ştiința modernă înțelege prin „energie", care, transformându-se în orice, creează lumea existentă. Deci, vechii filosofi greci erau nişte fizicieni. Erau, de altfel, şi buni matematicieni. Pytagora chiar credea că numărul e singura realitate în lume. Căci aparențele ar fi înşelând, dar numărul nu înşală niciodată, 3 + 4 fac oricând şapte. Alții au găsit că mişcarea e absolută. Zenon credea că, singur, repaosul. Dar să trecem peste aceşti primi filosofi, căci toți au dreptate, dar toți exagerează.

— Ascultă, nu pricep.

— Ei, mereu nu pricepi... Şi pe urmă, surâzând: Un filosof nu trebuie priceput, căci asta e imposibil. De altfel, filosofii toți se declară, de trei mii de ani încoace, unii pe alții ininteligibili. Şi dacă ei nu se înțeleg... atunci cum vrei să-i înțelegi tu?... Aşa cum eşti... Şi o privesc cu o prefăcută desconsiderare.

E foarte atentă şi nu ia în seamă nimic.

— Bine, dar nici profesorul nu-i înțelege?

— Nici el, nici nimeni. Un sistem de filosofie e un sistem frumos sau nu e nimic. Nu uita că el e un mare profesor de Istoria filosofiei. Un istoric memorizează. El expune pe rând sistemele, nu le explică. Căci, în general, aceste sisteme sunt capodopere de logică şi metodă. Numai dacă le admiți însă punctul de plecare, adică tocmai cel care e declarat, în genere, ininteligibil. Filosofii şi nebunii sunt cei mai mari adepți ai logicii. Dacă admiți unui nebun că el e de sticlă atunci totul decurge cum nu se poate mai normal. Se fereşte de tine ca să nu se spargă, se spală cu grijă ca să fie mereu limpede, îşi studiază greutatea, speră să devie sonor, şi aşa

mai departe. De altfel, după primii filosofi greci, au urmat sofiştii, care au împins îndoiala până la ultimele consecințe. Dacă nimic nu e adevărat, atunci se poate afirma orice. Totul e să fie frumos exprimat. Dacă „omul e măsura lucrurilor" şi, oricât s-ar trudi, nu descoperă decât minciuna, atunci să aleagă cel puțin minciunile agreabile. Cum vezi, ei sunt strămoşii autorului tău favorit, Anatole France, care afirmă şi el că orice idee se poate susține, că adevărul nu poate fi aflat şi că singurul lucru care ne rămâne de făcut e să căutăm frumosul şi agreabilul. Iar în locul unui filosof, el preferă o statuetă sau, şi mai bine, o femeiuşcă frumoasă ca o statuetă... Cu toate că nu împărtăşesc convingerile lui, cu toate că ai sânii atât de urâți, uite, uneori privindu-te, simt şi eu că are puțină dreptate.

S-a înfăşurat de necaz, toată, de la picioare până sub bărbie, cu plapuma cu atlazul ivoriu, ca un copil în faşă.

— Foarte bine, spune mai departe.

— Spun, dacă dai iar plapuma deoparte.

— Dar să spui... auzi? şi e mereu copilăroasă ca o cadână.

— Spun. Dar pe scurt acum, că, uite, se face ziuă. O privesc cercetător. Sunt singur acum, după miezul nopții, în tot cuprinsul pamântului, al stelelor, al nemărginirii albastre, cu femeia aceasta, goală pe alba piramidă a pernelor, sub lumina lămpii.

— Ce-are a face că-i târziu...? spune.

— Ei bine, au urmat, lăsând deoparte pe cei mai puțin însemnați, timp de aproape două mii de ani, o serie de mari filosofi, care, indignați de atitudinea sofiştilor (căd aceştia, găsind că simțurile înşală, tăgăduiau totul), au căutat dacă nu există un alt mijloc, mai sigur, de aflat adevărul. Şi au găsit că rațiunea e un bun instrument şi că ea ne poate ajuta să descoperim câteva adevăruri absolute. Socrate a găsit că binele e ceva absolut. Platon a ajuns la concluzia că ideile nu sunt supuse schimbării. Animalul se naşte, creşte, moare; dar ideea de animal, speța, rămâne undeva, departe, în aer, în cer; Aristotel găsea că rămâne sigură activitatea, cine nu se mişcă e mort ca un tablou pe perete, activitatea e o

certitudine. Descartes găsea că sigură e îndoiala, deci cugetarea; – şi de aci deducea existența sigura a lumii. Spinoza, încă mai raționalist decât ceilalți, ajungea la concluzia că sigură e substanța, adică Dumnezeu, şi tot ce există nu sunt decât moduri şi forme ale substanței. E panteismul exprimat cu aproximație în literatură, în ideea nu că Dumnezeu e în toate, ci că e toate: floare, pom, munte, om, gândire; Leibniz, tot pe calea rațiunii, găsea că absolut certă e existența substanței active, a monadelor adică, un fel de mici suflete din care ar fi făcută lumea. Aceştia au fost raționaliştii principali, căci i-am lăsat deoparte pe mulți, între care şi pe religioşi: Plotin din Alexandria, pe filosofii şi sfinții creştini: sfântul Augustin, sfântul Anselm, sfântul Bernard, sfântul Toma d'Aquino şi alții. Dormi cu ochii deschişi sau asculți?

Stă rezemată în cot:

— Spune înainte... Şi avea brațul alb şi gol.

— Aşadar, timp de două mii de ani, aceştia şi discipolii lor au căutat, îngroziți de nesiguranța simțurilor, să găsească sprijin în rațiune sau în credința în Dumnezeu. A venit însă şcoala filosofică englezească, ştii că englezii sunt oameni practici, şi a afirmat că nimic nu putem şti decât tot prin simțuri. Rațiunea nu duce decât la vorbe goale. Unul dintre aceşti englezi, Roger Bacon, şi după el altul, François Bacon, peste trei veacuri, ne îndeamnă să ne întoarcem la natură şi să nu credem decât ceea ce se poate controla. Ei sunt părinții ştiinței moderne. Ceilalți englezi, care au filosofat, s-au mulțumit să tăgăduiască valoarea virajului rațiunii. Locke afirmă contrariul celor ce se susținuse două mii de ani. Numai prin simțuri putem cunoaşte ceea ce e de cunoscut, prin experiență. Înainte de experiență sufletul e *„tabula rasa"*. Totul vine prin simțuri. Episcopul Berkeley trage concluzia că dacă totul nu există decât câtă vreme e cunoscut prin simțuri, atunci tot ce nu e cunoscut nu există; şi cum cunoaşterea e un act spiritual, spiritul e totul, deci materia nu există şi senzațiile sunt provocate de spiritul cel mare: Dumnezeu, aşa cum sufletul provoacă şi trăieşte

visele. Viața şi materia sunt numai un vis al spiritului. David Hume tăgăduieşte spiritul şi revine, într-o formă nouă, la vechiul scepticism al sofiştilor. Nimic nu există în realitate. Totul e numai relativ la noi şi se reduce la legile asociației ideilor. Nici numărul, nici cauza, nimic nu există, afară de ceea ce aduc simțurile şi care fireşte, nu are nicio valoare ştiințifică. Tot un englez, şi încă față bisericească, filosoful Thomas Reid, a combătut această filosofie a iluziei, spunând, între altele, şi o anecdotă care a avut mare succes la vremea ei. „Mă întâlnesc, zilele trecute, cu bunul meu prieten, John să-i spunem. Era foarte amărât. «Dar, John, ce s-a întâmplat cu dumneata?»... «Sunt amărât. Mi-a înnebunit băiatul cel mare»... «Arthur? Ei, nu mai spune... cel care studia filosofia la Oxford?»... «Tocmai el. A venit acum de sărbători acasă. Fireşte că am gătit o masă bogată şi, emoționat, l-am întrebat ce a învățat acolo, la Universitate...» «Multe, tată, şi lucruri pe care nici nu le bănuieşti. Am învățat, de pildă, că nimic nu există, că totul e o creație a simțurilor noastre. Culoarea asta roşie a vinului nu există în realitate, tată, e o creație a ochiului meu, paharul însuşi e o creație a simțurilor mele, masa, cu tot ce e pe ea; uite, mâna mea e şi ea creație a simțurilor mele. Tot ce mă înconjoară e o creație a simțurilor mele. Dumneata însuți, tată, eşti o creație a simțurilor mele»... Când am auzit asta, mi s-a făcut rău. M-am ridicat în picioare şi i-am spus, cuprins de mânie: «Bine, ticălosule, că vinul şi paharul şi masa or fi creația simțurilor tale... poate... nu ştiu. Dar să-mi spui mie că eu sunt o creație a simțurilor tale, când ştiu bine că eu te-am făcut pe tine?... Asta e prea prea. Ieşi afară din casa mea şi du-te la filosofii tăi».“

Râde amuzată cu dinții ca miezul unui fruct roşu.

— Episcopul ăsta avea dreptate...

— Te cred că-i dai dreptate... Totdeauna episcopii au fost de acord cu femeiuştile frumoase. Dar acum am obosit... De altfel, am ajuns la Kant, care e cel mai mare dintre toți. El i-a împăcat pe cei două mii de ani de raționalism – adică de împăcat nu i-a împăcat, dar a găsit calea adevărată – cu

empirismul ştiinţific al englezilor. El a spus: nici raţiunea singură, nici simţurile singure nu pot oferi un adevăr sigur. Raţiunea singură o ia razna, simţurile singure sunt moarte. Lumea cea adevărată, care ne stârneşte impresiile, n-o cunoaştem. El i-a zis lumii aceleia „lucru în sine“, numen. Numenul, acest miez al lucrurilor, nu-l poate cunoaşte nimeni. Când vrea să ajungă la noi, el ia forma dictată de simţuri şi se organizează aşa cum cere raţiunea noastră. Când acest numen vrea să intre în cetatea minţii noastre, el trebuie să se supuie formalităţilor necesare, să îmbrace un anumit costum, să păstreze obiceiurile şi prescripţiile. Raţiunea nu poate şti nimic din ceea ce e în afară de zidurile cetăţii, dar garantează pentru ordinea şi siguranţa celor dinăuntru. Prin urmare, şi după Kant, lumea pe care o vedem e un vis al fiecăruia din noi, dar un vis care se formează după anumite reguli, nu aşa la întâmplare, după regulile „casei'" adică ale sensibilităţii, ale judecăţii şi ale raţiunii.

Un vis al morţi-eterne e viaţa lumii-ntregi...

Iată, fată dragă, filosofia, explicată, atât cât s-a putut, ca s-o înţeleagă şi o proastă mică, aşa ca tine...

S-a întărâtat ca o pisică în culcuşul de olandă albă.

— Iar începi?

— Ei, atunci, poftim, retractez: o proastă mare.

— Ascultă, să nu mă scoţi din sărite... Spune-mi mai bine acum altceva. Dacă lumea care există e un vis al fiecărui om, după reguli stabilite, cum se face că toţi oamenii visează după aceleaşi reguli?

O privesc cu o nemaipomenită mirare.

— Zău că nu eşti chiar aşa de proastă.

S-a înfuriat, vrea să-mi prindă mâna ca să mi-o muşte.

— Zău că nu glumesc... Asta s-au întrebat şi ceilalţi filosofi, citind pe Kant. El spusese că există o „conştiinţă în genere". Dar, se vede că e prea puţin. Pe tine te mulţumeşte această afirmaţie, căci pe confraţii tăi într-ale filosofiei nu...

N-am apucat să termin fraza, căci m-am pomenit cu amândouă pernele de puf şi dantelă în cap.

— Dragă fată, nu mai ştiu cum să mă înțeleg cu tine... Dacă-ți spun...

Mă întrerupe poruncitor.

— Stai, acum vino aproape şi-mi răspunde la o întrebare.

Iau o mutră supusă, cu ipocrizie, şi aştept.

— Da?

— Cine era o fată blondă şi uscată?...

— Care?

— Una urâtă... după lucrare, când tu vorbeai cu profesorul, câțiva băieți şi vreo două fete discutau despre tine. Asta se lăuda că te cunoaşte... Un băiat spunea şi el că ați făcut liceul împreună.

— Cine, frate?

— Ei, cum cine? Una... blondă şi urâtă. Era în capul băncii a cincea.

Nu ştiu nimic, dar spun la întâmplare:

— Care, aia din capul băncii a cincea...? A...! blonda... aia cu gura frumoasă...?

Strâmbă din buze.

— Da, frumoasă, dacă era vopsită ca o paparudă.

Am înțeles şi joc mai departe, cu mutra cea mai convinsă:

— A, ştiu acum. E o fostă metresă a mea...

Mă priveşte o clipă uimită, cu sprâncene circomflexe.

— Mizerabile, şi se năpusteşte asupra mea cu pumnii.

— A, da... frumoasă fată... ce gură avea...

M-a împins cu picioarele afară din pat şi, ca să nu cad, a trebuit să cobor.

— Dragă, avea o gură caldă şi lacomă...

Strigă la mine mânioasă:

— Taci... n-auzi, taci...

Şi, lăudăros, din mijlocul dormitorului:

— Lacomă... dragă... Aia ştia să sărute, nu ca tine.

Aruncă acum cu pernele în mine, strigând în genunchi, în mijlocul patului:

— Nu mă interesează... taci. Nu vreau să aud... era slută.

— Când te strângea în braţe... nişte braţe, cu adevărat colaci de salvare...

Vrea să-mi arunce cartea de pe mescioară în cap, dar sar mai înainte, o prind în braţe şi o culc în pat. I-am fixat umerii în olanda albă a aşternutului, petrecându-i mâna stângă pe sub talie, arcuindu-i astfel pieptul cu sânii mici. Îi prinsesem amândouă mâinile, căci cu cotul îi apăsam braţul stâng, iar cu degetele îi încleştasem braţul celălalt aproape de umăr. Corpul îi era sub sâni în jos liber şi gol tot, dar nu putea să scape din prinsoare, cu toată truda ei de zvârlugă. În felul acesta gura îi era în voia mea, căci stam în genunchi şi aveam şi braţul drept cu totul liber. N-o sărutam. Îmi apropiam numai buzele de colţul gurii ei şi aşteptam. Se smucea, arunca picioarele căutând să mă lovească, dar totul era de prisos. Cămăşuţa i se adunase spre gât. O întrebam ironic:

— Tot mai vrei să dai oamenilor cu cărţile în cap? şi-i conturam, abia atingându-le cu gura, buzele moi şi cărnoase, iar când înfiorat le simţeam întredeschiderea şi respiraţia caldă de floare, mă depărtam de ele şi mă apropiam uşor de urechiuşe. Îşi răsucea mijlocul, se vânzolea opintindu-se în călcâie, făcând ca o punte arcuită din trupul ei oferit tot unui zenit al voluptăţii, vădind goală, floarea de mătase palidă din mijloc, în lumina cristalină crudă a lămpii.

— Mai eşti afurisită?

Nu vrea să vorbească şi, amărâtă, avea aerul să spuie că scapă ea din strânsoare şi are să-mi arate mie.

Era vânjos şi viu trupul, în toată goliciunea lui de femeie de douăzeci de ani, tare, dar fără niciun os aparent, ca al felinelor. Pielea netedă şi albă avea luciri de sidef. Toate liniile începeau, fără să se vadă cum, aşa ca ale lebedei, din ocoluri. Sânii robuşti, din cauza mânii mele petrecute pe sub talie, prelungeau graţios, ca nişte fructe oferite, coşul pieptului, ca sub ei, spre pântec, căderea să fie bruscă. Picioarele aveau coapsele tari, abia lipite înăuntru când erau alături, lung arcuite în afară, din şold la genunchi, ca şi când

feminitatea ei ar fi fost între două paranteze fine, prelungi. Cu toată înverşunarea împotrivirii, mi-am apropiat gura de a ei, dar când am simțit-o moale şi bună, ca un miez bun de fruct, i-am dat dintr-o dată drumul şi-am sărit în mijlocul dormitorului, ca de frica unui şarpe.

S-a ridicat înfuriată, aprigă, în genunchi şi în aceeaşi clipă mi-a zburat în cap cartea... şi de abia am avut timp să mă feresc, căci flaconul cu apă de colonia de pe masă a zburat şi el, prăbuşind în spatele meu o etajeră cu vasul de flori cu tot, făcându-se cioburi.

Dacă mă lovea, nu ştiu ce s-ar fi putut întâmpla. M-ar fi desfigurat, poate m-ar fi ucis chiar. Era fără îndoială un paroxism, o undă de nebunie în furia ei, căci avea în joc aceeaşi frenezie ca animalele din junglă. Niciodată n-o iubeam atât de mult ca în asemenea clipe şi ar fi putut să mă omoare, dar la ispita asta n-aş fi renunțat. E ceea ce n-am întâlnit niciodată la altă femeie, această impresie de a te juca pasionat cu o panteră întărâtată. Am prins-o din nou în brațe, şi când mi-a simțit gura apăsată în plin, cald, pe a ei, s-a destins toată, s-a înmuiat ca o cârpă, şi-a trecut brațul după gâtul meu şi a rămas atârnată de gura mea.

Scăpat din strânsoarea sărutului ei, mi-am plimbat buzele de-a lungul taliei cu răsuciri molcome, mi-am lipit urechea şi obrazul de pântecele neted şi catifelat, ca o petală de trandafir galben, ascultând înăuntru viața femeii, în ovarele ei, ca o sevă, atent cum ascultă medicul pieptul celui pe care îl examinează. A prins să se frământe iarăşi, se frângea ca o pâine a iubirii trupului tânăr, era lânced albă, şi cu ochii închişi peste durerea dospită din ea, oferind între dinți, întinsă, garoafa însângerată a buzelor. Eu priveam ochii îndoliați, care vegheaseră nopți de-a rândul deasupra patului prietenei bolnave, mâna palidă care scotea din camera suferindei ligheanul cu pansamente murdare schimbate, aceeaşi mână palidă care copia zeci şi zeci de pagini pentru mătuşă. Am prins să caut în tot trupul acesta de prințesă dornică sufletul, floarea gândului şi a loialității. Tăcut, voința dintre noi creştea, se exaspera ca sacadele

unui spasm. Îmi gângurea numai, deodată învăpăiată şi năvalnic rumenită, năucit şi cald în ureche, vorbe fără şir: „Dacă nu…" „Viața mea… dacă nu…"

Până la minunea din urmă a îmbrățișării.

Nu mult după lucrarea de seminar, am întâlnit, într-o după-amiază, la Şosea, pe când eu şi nevastă-mea ne plimbam pe jos, pe Anişoara, o verişoară de-a mea, măritată cu un proprietar de moşie de pe lângă Ciulnița. Era în primele zile de mai, mugurii plesneau în suluri mici de frunze, dar ramurile copacilor se vedeau încă mai negre. Primăvara scotea lumea la soare ca pe şopârle… Aleile erau zvântate şi soarele tăia sectoare luminoase, proaspete, în toate părțile. Anişoara trimisese maşina înainte, la rondul doi, şi ea venea acum pe alee încet, pe jos, frumusețe mlădioasă, brună.

Pe vremea când eram săraci nu ne vedeam aproape deloc cu această verişoară, care era foarte „mondenă", trăia larg de tot, căci avea casă mare în Bucureşti. Era una dintre acele femei elegante despre care, fie pe stradă, fie la teatru, toată lumea întreba numaidecât cine e. Avea obrajii cu limpezimi de ou de porțelean, ochii negri, mari ca nişte clasice migdale, sprâncenele drese, subțiri şi uşor ridicate spre tâmple. Nasul, mult depărtat de gură, dar legat de ea printr-un suav şănțuleț, abia lămurit, era tot aşa de fin şi sigur desenat ca şi buzele, cum îi erau, de altfel, toate trăsăturile, şi dădea o uşoară semeție întregii figuri. Un *grain de beauté* totuşi, în stânga, deasupra gurii înroşite închegat, îmbia cu oarecare familiaritate. De aproape de tot însă, tăriei accentuate a trăsăturilor îi corespundea o frăgezime prea molatică, nesigură, a cărnii, ca la floarea crescută la întuneric. Probabil din cauza nopților nedormite, sau, cine ştie, era poate bolnavă.

Acum a descoperit-o parcă pe nevastă-mea: „Zău, e încântătoare… Ia uite ce drăguță… Ei nu, zău…" Nevastă-mea era fericită şi surâdea ca o şcolăriță, gâdilată în orgoliul ei că place unei femei atât de pretențioase. Ele între

ele, femeile, sunt foarte simțitoare la aceste preferințe. A urmat o serie de invitații reciproce şi pe urmă nu ne-am mai despărțit aproape nicio zi, mai ales când a venit, după ce a terminat muncile, şi bărbatul Anişoarei, Iorgu. A fost o schimbare rapidă ca topirea zăpezii albe pe câmp. Am devenit şi mondeni. Sărbători în familii de cunoscuți, invitații la conacuri de prieteni, la restaurante de seară şi grădini de vară, dansuri, deveniseră preocupări cotidiene. Au fost, în luna mai, câteva „grandioase" bătăi de flori la Şosea, între rondul întâi şi hipodrom, la care am luat, bineînțeles, parte, în automobilul ascuns sub liliac, trandafiri şi garoafe al Anişoarei. Sufeream, ca supus unui tratament dureros, cu fiecare prilej din acesta, dar nevasta îşi descoperise în angrenajul de lux posibilități noi, aşa cum unii îşi descoperă într-o zi talente nebănuite şi, mai ales, descoperă în fiecare zi prilejuri noi şi diferite să şi le exerciteze. O rochie nouă, un pantof fin, o pălărie, o masă cu invitați eleganți, care altora li se păreau aproape la fel sau fără nuanțe prea evidente, aveau între ele pentru nevastă-mea deosebiri categorice, aşa ca în reclama din vitrina farmaciilor, în care o mână extrem de fină e alăturată de alta cojită şi buboasă: înainte şi după întrebuințarea cremei X.

De vechile prietenii nu mai putea fi vorba. Nu numai că n-ar fi fost suficient de bine îmbrăcați pentru localurile în care mergeam acum, dar n-ar fi avut nici posibilitățile materiale. Când mergeam înainte, în grup, plăteam eu nota totdeauna, bineînțeles, dar acum nici eu, din cauza costului mare, n-aş fi putut s-o fac. Dealtminteri, aceste despărțiri devin inevitabile prin gabaritul cheltuielilor. Când se ridică gradul de altitudine, unii rămân fatal jos, indiferent de sentimente.

Aproape chiar din această vreme, nevastă-mea a început să se ocupe cu superioritate şi de ținuta mea. Ştiam că la Universitate trec printre studenții „bine". Eram înalt şi elegant, dar e adevărat că nu-mi făceam decât câte un costum de haine, pe care-l purtam până se uza şi pe urmă îl

înlocuiam cu altul. Cravată, de asemeni, cumpăram alta numai când cea de la gât era mototolită de-a binelea. Bineînțeles că şi ghetele le pingeleam cât timp cizmarul socotea că se pot pingeli cuviincios. Dar cum eram subțire, cum cumpăram obiecte pe care le credeam bune, n-aveam niciun motiv să fiu îngrijorat. La început, nevastă-mea s-a mulțumit să-mi calce hainele, să-mi aranjeze mai bine nodul de la cravată şi să-mi puie, în fiecare zi, o batistă mai fină, în buzunarul de sus al hainei. Pe urmă mi-a cumpărat trei cravate noi şi o jumătate de duzină de batiste fine de olandă. O stânjenea parcă neatenția mea în îmbrăcăminte. E drept că într-o după-amiază am observat şi eu deosebirea dintre mine şi dansatorii care veneau la Anişoara. Întâia dată mi-am dat seama că o cămaşă nu se poate pune şi a treia zi. Aveam, pe urmă, manşetele prea largi şi cu colțurile sucite în afară, pe când „dansatorul" pe care-l priveam avea manşetele bine întinse, mici, care prindeau mâinile ca nişte cătuşe de mătase. Şi pe când ghetele mele aveau o uşoară tendință să-şi ridice boturile, ale lui erau întinse şi parcă noi. Era tuns parcă de cinci minute, pieptănat lins. Părea nesfârşit mai curat şi mai îngrijit ca mine, cu toată baia mea de fiecare zi. Peste vreo două zile nevastă-mea, cu oarecare stânjenire, mi-a dat un sfat căruia i-am ghicit resortul interior.

— N-ar fi bine să-ți comanzi, azi sau mâine, două costume noi? Căci hainele, dacă le porți cu rândul, se păstrează mai bine... zău, Ştefane... Şi iar: Nu mai purta şi tu cărți în buzunarele hainei.

— Fată dragă, o să am de lucru cu probele...

— N-are a face, şi, uite, acum vine vara... N-ar fi bine să-ți comanzi trei cămăşi de *soie-écrue?* Ba poate n-ar fi rău dacă ți-ai face o jumătate de duzină chiar...

Am înțeles că în sufletul ei se petreceau comparații care nu-mi erau favorabile şi că suferea, fără să spună, din cauza asta.

Simțeam că nici nu era singura inferioritate pe care mi-o găsea. Pare-se că snobii, pe care ea îi admira acum, aveau

un stil al lor, pe care eu nu-l aveam, vedeam cum zi de zi femeia mea se înstrăina, în preocupările şi admirațiile ei, de mine.

Viața mi-a devenit curând o tortură continuă. Ştiam că nu mai pot trăi fără ea. Ca o armată care şi-a pregătit ofensiva pe o direcție, nu mai puteam schimba baza pasiunii mele. Era în toate planurile mele. În toate bucuriile viitorului. La masă, la miezul nopții în grădina de vară, în loc să ascult ce-mi spunea vecinul sau vecina, trăgeam cu urechea, nervos, să prind crâmpeie din convorbirile pe care nevastă-mea le avea cu domnul elegant de alături de ea. Nu mai puteam citi nicio carte, părăsisem Universitatea. Într-o zi, am găsit pe masa ei o scrisoare netrimisă încă, adresată unui domn la Bârlad. Am desfăcut-o cu grabă şi cu silă de mine însumi: „Coane Costică, ar fi trebuit să vii aci... dar asta costă şi, după sfatul deputatului, m-am adresat unui contencios. Trebuie să aştepți însă şi nu te supăra dacă v-am trimis eu, înainte, 180 lei, pensia pe prima lună. Te pun în frigare şi pe d-ta şi pe coana Sofica, dacă nu mi-i înapoiați când luați pensia etc.“...

În casa Anişoarei, obişnuit acolo, cunoscusem un vag avocat, dansator, foarte căutat de femei, pe care le învăța, chiar pe cele mai reputate ca dansatoare, un dans nou, la modă: tango. Era uimitoare docilitatea cu care ele, atât de frumoase şi calde, bune de îmbrățişat, executau în brațele lui mişcările pe care le dicta, răbdarea cu care refăceau de zece ori un pas, ca şi autoritatea plictisită cu care le făcea observații. Venise şi el de prin cabaretele Parisului, adus de război, şi forma, cu noi şi alte vreo trei-patru perechi tinere, „banda noastră”, cum spuneau, cu oarecare orgoliu, femeile.

Evident, mă întreb uneori dacă eu nu-mi fac singur această suferință, dacă nu cumva, prin excepție, oricine vorbeşte despre dragoste n-ar trebui să se îndoiască şi să evite să vorbească în numele celorlalți – ba cred că niciodată n-ar trebui să folosească, vorbind, persoana a treia – pentru că sentimentele pe care le încearcă sunt incomunicabile, vorbele cu care sunt etichetate nu corespund aceluiaşi

conținut şi, chiar dacă e vorba de acelaşi conținut, intensitatea şi durata sentimentului pot fi nesfârşit de felurite, căci unul poate suferi atroce că nevasta lui prinde pe sub masă mâna vecinului, pe când altul ia asta drept o nuanță fără importanță, încât oricine iubeşte e ca un călător, singur în spața lui pe lume, şi nu are drept decât doar să bănuiască aceleaşi sentimente şi la alții, câtă vreme nu corespunde cu ei decât prin mijloace atât de imperfecte de comunicare, cum e cuvântul. Îmi ziceam că văd poate prea mult rău acolo unde nu e. De pildă, cu una dintre acele formule simpliste şi stupide, mi se spune de către cei din jurul meu că sufăr atâta numai din cauză că „sunt gelos".

Vor să spună că fără niciun motiv temeinic, mai mult dintr-un fel de structură vicioasă sufletească, neconformă cu normalul şi realitatea. E încă una din formulele acelei enormități care e concepția metafizică a dragostei, formulă care nu explică în realitate nimic, cum, de pildă, altă formulă metafizică, folosită acum câteva zeci de decenii, nu explica în fizică nimic şi totuşi era folosită cu furie: „Natura are oroare de vid".

Nu, n-am fost nicio secundă gelos, deşi am suferit atâta din cauza iubirii.

Iată, de pildă, această întâie zi când a început neliniştea mea, din cauza lui G... Anişoara, care într-un fel avea mania excursiilor „în bandă", a căror promiscuitate mie îmi făcea silă, a hotărât ca de Sfântul Constantin şi Elena (cădea acum într-o sâmbătă, iar luni era o altă sărbătoare) să facem o excursie de trei zile la vie, la nişte prieteni comuni, la Odobeşti, cu automobilele unora dintre ei. De la început m-a enervat urcarea în automobile. De vreo două-trei ori ne aranjasem în cele trei maşini şi de două-trei ori ne-au schimbat, căci era cineva important care nu se simțea bine plasat. În realitate, femeile căutau să se găsească la un loc cu bărbații care le interesau, iar când nu izbuteau de la început, stricau totul, sub pretexte dintre cele mai neserioase. Partea dezagreabilă era că urcam şi coboram fără să ştim de ce, iar asta ni se comunica simplu de către cei

îmbufnați şi inițiați sumar.

— Iar ne dăm jos? Dar ce e, frate, nu se mai termină?

Aci răspundeau ridicături din umeri plictisite, ale celor care se aranjaseră bine şi acum se temeau să nu li se strice socotelile.

Cea mai mare surpriză a fost pentru mine că nevastă-mea însăşi, foarte ascultată din cauza frumuseții ei, şi a cărei participare constituia un fel de motiv de succes pentru excursie, era aceea care a deranjat de două ori pe toată lumea, ca să izbutească să-l aibă în maşină noastră pe G., dansatorul abia cunoscut cu două săptămâni înainte. Eram obişnuiți, de doi ani de zile de când ne iubeam, să considerăm cu indiferență tot restul lumii, să ne simțim bine oriunde suntem împreună şi mai ales singuri, în mult prelungite convorbiri, sfârşite adeseori în voluptate. Un drum, o expoziție de tablouri ne plăcea mult mai mult dacă ne puteam comunica şi verifica reciproc impresiile. Când eram în lume şi nu puteam vorbi unul cu altul, simple surâsuri sau priviri lungi explicau pentru noi situația, caracterizau momente, ca în baza unei înțelegeri atât de statornicite despre lume şi a unei obişnuințe de a comunica atât de perfecte, încât vorbele erau oarecum de prisos. Socoteam că şi această excursie va fi o voluptuoasă incursie în viața celorlalți, în folosul nostru, al amândurora, şi iată că, de la început, stăruia să aibă în intimitatea noastră un dezagreabil intrus. Aşa credeam numai, în prima clipă, dar am înțeles mai târziu, mai mult mort, că intrusul, în patima apropierii lor, eram eu.

Din întâia clipă, fireşte, preferința ei neocolită, neascunsă şi lacomă, a pus între mine şi acest domn, venit pe un drum necunoscut trecutului nostru, o senzație de stânjenire. El ştia ce vrea ea, eu ştiam de asemeni, şi mai ales amândoi ştiam unul despre altul că ştim (şi probabil şi ea la fel) şi nicio mărturisire nu ar fi avut nimeni curajul să facă. Am exagerat, evident, politețea, în exces de vorbărie, ca să mă arăt cu prisosință binecrescut.

— Dar nu... dar nu... poftiți... de ce nu...? Stau foarte

bine... nu, nu mă deranjează. Dumneavoastră? A... bun atunci... perfect... Tu stai bine? (nevastă-mea era la mijloc între noi doi). A... atunci foarte bine, va fi o călătorie foarte frumoasă... Avem o vreme minunată, de mai, nici prea cald, nici prea răcoare... Când ajungem? Da? Tocmai la unu? Să sperăm atunci că nu o să avem nicio pană de motor.

Pe drum, nevastă-mea n-a trăit decât prezența lui. Toate comentariile le-a făcut numai pentru el sau cu el. Avea o voce uşor emoționată – la început am crezut că din cauza soarelui şi aerului înrourat al dimineții şi al câmpului – şi releva cele mai neînsemnate nimicuri ale drumului, cu exclamații. Dacă maşina era să calce un cârd de gâşte, ea scotea un fel de interjecție uşoară, vreun A! care pornea însă din toată intimitatea ei de femeie şi vrea să spuie cu totul altceva decât spunea. Dacă era o casă cu pridvor frumos, ea arăta în grabă: Ai văzut? căci în timpul acesta maşina trecuse. Plouase puțin în ajun şi nu aveam acum fir de praf ca să ne tulbure privirile, dar începutul de nelămurire era înăuntru. Nu îmbrăcaserăm nici halaturile de dril, nu pusesem nici coifurile de cârpă şi nici ochelarii. Rezemată de noi doi, nevastă-mea era de o voie bună primăvăratică. Brațul stâng îi era petrecut peste brațul meu, drept în față, de i-l simțeam, de la cot până sus la închietura omoplatului, şi în acelaşi timp îi simțeam toată talia, parcă şi cu viața organelor din ea, cum poate se simte seva în copaci, căci antebrațul meu era uşor sprijinit pe şoldul ei. Desigur că şi el sta tot la fel.

Tot fiindcă nu era praf, maşinile mergeau una lângă alta, luându-se din când în când, la întrecere, şi atunci preaplinul din viață al celor care treceau înainte se manifesta în interjecții biruitoare, în salturi cu mâinile şi batistele.

După Valea Călugărească, una dintre maşini a avut o pană şi ne-am oprit cu toții pentru ca stăpânii şi conducătorii să repare răul în grabă. Am întârziat totuşi aproape un ceas. Nevastă-mea a vrut să aibă ramuri dintr-un măr înflorit, puțin mai în devale de unde eram noi, iar el s-a oferit să i le rupă. S-au dus amândoi şi ea şi-a

umplut brațele cu ramuri, de părea, blondă şi cu ochii albaştri, o icoană împodobită. Plăcerea lor trecea nepăsătoare peste faptul crud de a sluți un pom. S-a lăsat fotografiată apoi, căci el era „asortat" cu tot soiul de nimicuri, ca un snob la curse, şi, fireşte, „aparatul" nu lipsea.

N-am putut să nu bag de seamă, de sus de unde eram, plăcerea cu care ea se lăsa sprijinită toată de el, când au urcat râpa iar, până în şosea, după ce maşina a fost reparată. După Buzău, am înțeles că nu mai puteam fi la ora mesei la Odobeşti şi ne-am hotărât să prânzim la Râmnicu-Sărat. Şi aici, după ce ne-am aşezat cu toții, nevastă-mea a găsit că ar fi mult mai bună altă masă, aşezată mai în fundul grădinii. Şi ne-am sculat toată lumea, ca să ne mutăm lângă ea, căci din pricină că întârziase puțin să se spele pe mâini şi să se pudreze, locul lângă G. i-l luase alta. Fireşte că eu îi rezervasem locul lângă mine, dar a trebuit să fac la fel cu ceilalți. Acum erau amândoi alături, iar eu, cam la colț, între un domn bătrân şi o doamnă urâtă. Fiecare credem că femeia care ne iubeşte are, păstrate pentru noi, anumite mici gesturi de mângâiere şi frumusețe, gesturi cărora noi le dăm un anume înțeles şi ne e o suferință crâncenă să vedem că le are şi pentru altul. E stupid, dar faptul că ea a gustat din felul lui de mâncare cu poftă – şi ea ştia ce vie plăcere îmi face mie acest gest, căci îmi dădea poftă de mâncare chiar dacă eram bolnav – m-a abătut cu totul. Am surâs în dreapta şi în stânga însă, făcând dureroase sforțări, ca să nu se bage de seamă că dau importanță unor asemenea nimicuri, căci ar fi atras atenția şi comentariile tuturor. De altfel, cred că lumea le dă importanță numai atunci când observă că şi bărbatul le dă, fiindcă pe ea numai „drama" o interesează.

La sfârşitul mesei au cerut singuri clătite şi acest gest, făcut în comun, era la ei atât tendința de a se distinge ca adevărată pereche, cât mai ales un soi de educație a simțurilor, în vederea unei mari pasiuni. În genere, în toate gesturile unor amanți care se apropie e un fel de intenție de

corespondență, nemărturisită dar evidentă, ca o convenție între cei care îşi scriu, fără să se cunoască, îşi dau un *rendez-vous* (el o floare albastră la butonieră, ea alta la fel la piept).

Am ajuns la Odobeşti pe la 4 după-amiază abia, căci masa s-a prelungit îndestul. A fost şi acolo, se înțelege, o problemă a distribuirii camerelor, căci am fost împărțiți toți musafirii în trei familii deosebite. Am trecut un timp prin adevărate minute de groază. Au căutat, cred, să fie iar cât mai aproape, dar eu am izbutit, fără să am aerul, să locuim deosebit. Auzisem de scandaluri, când, noaptea, femeia a trecut în camera vecină, la un domn şi mă gândeam ce ar deveni situația mea jalnică de la prânz, ridicată încă, la o potență înzecită, a doua zi, după o astfel de întâmplare. Sunt clipe când ura şi dezgustul meu pentru femei devin atât de absolute, că socotesc că de la oricare dintre ele te poți aştepta la orice. Astfel ca, într-o excursie, s-o descoperi în camera unui domn, nu mai mi se pare imposibil, cu toată oroarea pe care mi-o inspiră o asemenea infamie, ori de unde ar veni, iar o iubire de aproape doi ani nu mi se pare deloc o piedică pentru o femeie, care, când iubeşte iar, e gata pentru toate neruşinările şi imprudențele. Bineînțeles, trebuie să fii dintre cei care cred în noblețea feminității în general, dintre cei care au nevoie să adore cu adevărat femeia, dintre cei care au jucat totul pe cartea ei, ca să vorbeşti de „neruşinare”, şi de „infamie”, altminteri totul rămâne un amuzant desen, o „fermecătoare aventură” bună de tratat cu indulgență şi şarmantă ironie anatolfranciană, ca, de pildă, murdăria unui cățeluş de rasă pe covor.

În cele trei zile, cât am stat la Odobeşti, am fost ca şi bolnav, cu toate că păream uneori de o veselie excesivă, îmi descopeream nevasta cu o uimire dureroasă. Sunt cazuri când experții, într-un tablou vechi, după felurite spălături, descoperă, sub un peisaj banal, o madonă de vreun mare pictor al Renaşterii. Printr-o ironie dureroasă, eu descopeream acum, treptat, sub o madonă crezută autentică, originalul: un peisaj şi un cap străin şi vulgar. Ei

doi, oricum se formau grupurile, erau nedespărțiți. De altfel, erau şi cei care îşi impuneau, cu autoritate parcă acceptată de toți, inițiativele. Vizite în împrejurimi, plimbări, sporturi şi jocuri în vie. Ba, de multe ori, dispăreau singuri şi se făceau aşteptați. Aşa, a doua zi, au venit la masă după ce toată lumea se aşezase. Se ştia că numai pe ei îi aşteptam, deci situația mea era dintre cele mai ridicule, căci întârzierea lor, deşi nu era poate din pricină că se găseau amândoi ascunşi în vreo cameră, se preta totuşi la cele mai dezagreabile, sugestii. Îi rezervasem locul din dreapta mea, dar m-a deprimat că nimeni n-a ocupat locul care trebuia să fie în dreapta ei... Era un fel de oficializare a situației, care îmi înnegrea sufletul. Mă întrebam dacă ea nu-şi dă seama de această realitate, dacă nu simte piedestalul de ridicul pe care mă suia... Când au venit (ea foarte afectată şi surâzătoare), priviți cu capetele întoarse de către toată lumea, a ținut să mă mângâie pe obraji. Nu ştiu dacă a făcut-o numai pentru că se ştia vinovată, sau dacă logica ei nu a vrut cumva să creeze şi un soi de echilibru cu mângâierile pe care le distribuise.

Masa însăşi a fost un nou prilej de chinuri. A luat, bineînțeles, iar din farfuria lui, i-a turnat din paharul ei, când el a cerut servitorului să-i dea vin. Încercam să înnod convorbiri cu o vecină destul de frumoasă din stânga mea. Aş fi izbutit poate să creez un fel de vitrină de amor propriu pentru salvarea situației, dar mi-era totul indiferent, căci eu ştiam că aici nu e vorba de o preferință sau de un joc de o clipă, ci de toată dragostea mea, de un trecut cald şi luminos de doi ani, de o desfigurare iremediabilă. Eram deci trist, cu toată truda de a surâde. Orchestra, angajată de gazda noastră pentru tot timpul cât vom sta acolo, a cântat un valsboston, din cele scrise pentru cerințele modei şi clipei, dar cu adevărat frumos. Nevastă-mea şi el l-au cerut de repetate ori, iau eu, care aveam, de asemeni, cu ea romanța noastră preferată, am bănuit că îl vor repeta, pentru că le place (pentru că e asociat cu o plăcere intensă a lor) şi că îl vor face un fel de „memento" al acestei iubiri în viitor. Un

cântec din acela pe care, chiar când dragostea s-a sfârşit, amanții nu-l pot asculta fără să simtă că pojghița de pe cicatricea sufletului se rupe încet. Eram, se vede, atât de palid, că o vecină din fața mea m-a întrebat, surâzând șters: „Eşti gelos?“ Am răspuns cu alt surâs grăbit: „A, de ce? aşa glumesc femeile”... ca să arăt că nu sufăr, căci am înțeles că aci mai erau şi alți bărbați în situația mea, ba aproape toți, dar niciunul nu suferea, şi din cauza asta nu erau ridiculi, pe când eu singur făceam sforțări nereuşite ca să arăt că nu dau importanță neplăcutei întâmplări. Mă chinuiam lăuntric ca să par vesel, dar nu puteam suporta prea mult minciuna şi ochii îmi deveneau, de la ei, trişti. Şi dacă aş fi putut să mă stăpânesc în clipa asta, aş fi izbutit poate să întorc situația. Vecina mea din stânga era, dacă nu mai frumoasă, cel puțin tot atât de interesantă ca nevasta mea, şi încă şi mai tânără. Dacă nu „dicta” ca aceasta era că, fiind, cel puțin în împrejurarea asta, mult mai delicată, nu căuta să-şi impună cu vulgaritate capriciile, aşa cum făcea femeia mea. În schimb, n-aş fi pierdut nimic, afară de amintirea atâtor nopți înalte şi mai ales a atâtor tristeți trecute, devenite scumpe prin împărtăşirea lor cu ea, iar toate acestea nu mi le putea da nimeni. Am răspuns deci cu jumătate suflet vecinei din stânga. Mă întrebam numai dacă nevastă-mea nu-şi dă seama unde într-adevăr vor ajunge lucrurile, sau dacă o face cu intenție, căci în cazul acesta, oricât ar fi sângerat ruptura, oricât ar fi fost de grea părerea de rău, aş fi plecat imediat şi în câteva săptămâni aş fi divorțat.

Între timp, enervat că ea asculta cu o atenție pasionată, de-i deveniseră ochii strălucitori de tot, ce spunea el, am căutat să prind cu urechea. Îi explica, numai, în termeni tehnici, şi aşa cum îi ştia el, deosebirea dintre motoarele automobilelor franțuzeşti şi cele americane. Mi-am adus aminte de vremea când audia la fel matematici complicate, pentru mine.

Către sfârşit, s-a mai petrecut o mică şi semnificativă întâmplare. Noi rămăsesem încă la masă şi în jurul nostru se făcuse grup. Câțiva comeseni se aşezaseră în largi fotolii de

trestie şi se depănau banalităţi curente. Îndeosebi, o femeie urâţică şi nu tocmai tânără provoca naiv pe G., care nu o băga în seamă decât atât cât îi trebuia ca să fie interesant faţă de nevasta mea. Şi când această urâţică i-a cerut un pahar de vin, îngâmfat şi cu voinţă prostcrescut, a refuzat să întindă mâna şi să toarne din carafa de pe masă. A fost un moment penibil şi femeia, care contase imprudent pe farmecele ei tomnatice, a rămas încremenită. A intervenit atunci nevasta mea, poruncind:

— Te rog să torni un pahar de vin doamnei.

Şi cum el nu făcea nicio mişcare, iar eu mă consideram absent – s-a sculat şi a oferit singură paharul de vin cerut. Era un gest al ei din vremea cea mai bună, dar în acelaşi timp şi un indiciu că ea, simţindu-se preferată şi stăpână, putea, ca o aristocrată a iubirii, să facă orice gest, fără să se umilească, aşa cum regele Spaniei spală în Joia Mare doisprezece cerşetori pe picioare.

După-masă, s-au vizitat unele dintre pivniţele „celebre” ale Odobeştilor, de sute de paşi sub pământ, cu butoaie mari cât rezervoarele de petrol parcă. Am gustat nenumărate soiuri şi calităţi, după îndemnul podgorenilor, toţi meridionali şi flecari, când e vorba de vinul lor.

Cea mai dureroasă împrejurare pentru mine a fost masa de seară, din ajunul plecării. El s-a rătăcit, întârziind de data asta cu o brună mică şi neastâmpărată, în timp ce toţi ne aşezasem la masă, nevasta mea acum lângă mine. Un fost ministru, mare podgorean de aci, care ar fi voit să stea, probabil, de vorbă cu ea la masă, a ocupat locul liber din dreapta ei, neştiind că e rezervat. A devenit lividă, dar n-a avut curajul să spuie nimic intrusului. În schimb, cum noi eram aşezaţi cu spatele la intrare – luam masa într-un pridvor cu cerdac imens înflorit cu glicine şi zorele – la fiecare două-trei secunde întorcea enervată capul, să vadă dacă vine. De la o vreme nu se mai putea stăpâni. Imenşii ochi albaştri de copil erau tulburi şi îşi muşca îndurerată, deseori, buza de jos moale şi roşie. Nu putea mânca nimic, căci de data asta cei întârziaţi n-au mai fost aşteptaţi şi se

adusese la masă. Niciodată nu m-am simțit mai descheiat de mine însumi, mai nenorocit. Am crezut atâta vreme că eu sunt singurul motiv de durere sau de bucurie pentru femeia mea, iar azi descopeream că ochii ei sunt gata să plângă pentru altul, că suferea şi ea, plăpândă, ceea ce eu înduram ros în adânc, de două zile, dar ea pentru un om care mie mi se părea cel dintâi venit. Erau aceiaşi ochi înlăcrimați din vremea care a precedat căsătoria noastră, când eu n-o iubeam şi când o lăsam uşuratic să aştepte jumătate de oră şi mai bine, întârziind la *rendez-vous*-uri, când ea îmi făcea reproşuri înlăcrimate şi sfâşietor resemnate, care mă tulburau adânc, mă revoltau împotriva mea însumi, şi care au sfârşit prin a mă lega de ea cum se leagă o ruptură organică prin aderențe. Preferam, pe vremea aceea, pe o colegă a ei mai subțirică şi mai spirituală. Ea suferea şi nu ascundea nimănui că suferă, ca şi acum, căci nu are orgoliul aspru de a nu se da în spectacol. E şi una din cauzele pentru care eu acum îndur atâta, căci ea, nesuferind de acest exhibiționism sentimental, crede, neştiind cât de greu mă stăpânesc, că nici eu nu sufăr. Mai ales că eu, dacă mă răsucesc de durere e tocmai din cauza spectacolului pe care-l dă ea, fiind atât de ridiculă că suferă. Căci asta făcea situația mea şi mai jalnică, deoarece păream şi mai mult de prisos, dureri şi bucurii se întâmplau fără mine, tocmai când ea atrăgea luarea-aminte a tuturor.

După ce ea şi-a tot sucit gâtul, uitându-se înapoi, a venit şi el, într-adevăr, cu femeiuşca vie şi neastâmpărată, şi li s-a făcut numaidecât, prin înghesuirea celorlalți, un loc de favoare oarecum, căci alți întârziați trebuiau să se mulțumească să stea tocmai la coada mesei. El a continuat să-şi învăluie vecina în griji mângâietoare şi „tandre”, iar spectacolul acesta părea insuportabil nevestei mele. Nu putea mânca nimic şi avea o figură de animal rănit. Mă întrebam: ea nu-şi dă seama că şi eu sufăr tot atât de mult? Cum e cu putință atâta insensibilitate? Vecina fără lucru de vizavi a întrebat-o, ironic şi, evident, destul de tare, dacă „suferă”, şi mi se părea că în viața mea nu mi s-a adus o

insultă mai mare decât să fie întrebată nevastă-mea, față de mine, dacă suferă din cauza altuia. M-am gândit să las furculița în farfurie şi să mă scol neîntârziat, mânios, de la masă, plecând apoi de-a dreptul la gară. Şi aş fi făcut asta dacă eram numai un amant, nu şi bărbatul acestei femei. Între doi amanți situația este, deşi mai complicată decât se judecă în mod primar de către lume, negreşit infinit mai simplă decât între soț şi soție. Nu ți-a plăcut o femeie numai pentru trupul ei, numai pentru surprinderea frământării ei sexuale, căci plăcerea şi neplăcerea, se caută şi se desfac asemeni perechilor la cadril. Dar ți-ai ales-o ca nevastă. În realizările naturii orice om e un exemplar unic şi inedit. Din toată filosofia se desprinde cel puțin acest adevăr că omul – cu conştiință – fiind pentru el creatorul lumii, ca reprezentare, odată cu moartea lui moare neîndoielnic şi lumea. Şi el îşi alege, liber, o altă conştiință, pe care o socoate egală cu a lui. Va fi tovarăşa şi moştenitoarea lui, a memoriei lui, îi vor spune copiii lui mamă. Nu sunt religios, dar cred că, datorită unei pure elaborări spirituale, totuşi, ceea ce are, zguduitor de profund, catolicismul e această dogmă, că soțul şi soția sunt predestinați de la facerea lumii, că peste catastrofele vieții, uniți şi egali unul cu altul, față-n față unul cu altul, ca în această viață, vor fi şi în veşnicia viitoare. E şi una dintre cele mai frumoase imagini create de gândirea omenească. Nu-i vorba aci despre „jurămintele amanților", căci şi eu avusesem amante care-mi „juraseră dragoste eternă" şi pe care nu le luasem în serios, iar după „partide" mai mult sau mai puțin îndelungi de plăcere, le părăsisem, cu toate lacrimile lor, la cele dintâi cochetării cu alți bărbați... S-a ajuns, în acest veac, sub influența vulgară a literaturii, la concepția pleziristă a căsătoriei, când omul, în loc să se ducă la un stabiliment anume, îşi aduce o nevastă acasă pe care, după două-trei luni, o concediază fără nicio altă formalitate decât, uneori, o despăgubire bănească.

Aşa am gândit în vremea când, după ce atâta suferință din partea femeii mă înduioşase, i-am cerut să-mi fie nevastă. Mi

se dăruise cu totul. Îi spusesem loial că nu o voi lua de soție şi-mi răspunsese cu un surâs palid şi dumnezeiesc: „Orice s-ar întâmpla cu mine, vreau ca tu să mă faci femeie. Am suferit prea mult din cauza ta. Nu te vei simți în niciun fel, absolut în niciun fel, îndatorat față de mine. Poți să mă goneşti în zorii zilei şi să nu mă mai primeşti niciodată în casa ta". Firește, cuvintele ei erau nealese, dar expresia era de o copleşitoare precizie. Fusese întâi amanta mea, deznădăjduită de voluptate, dar peste câtva timp ea purta numele meu, pe care nu-l purta niciuna dintre surorile mele măritate. Şi intimitatea noastră creştea şi se adâncea ca o lume nouă cu privelişti prelungi de întâiul ceas.

Ce însemnau acum toate aceste simțăminte şi gânduri pentru femeia de lângă mine? Absolut nimic. Şi eu mă simțeam imbecil şi ridicul, fără simțul realității, şi naiv ca un predestinat „coarnelor", ca să fi gândit atât de mult despre o femeie, care, punând în cumpănă tot acest aparat maiestuos şi scrobit al sentimentelor mele, le prefera fără grijă, lacom, strângerea în brațe a unui necunoscut până acum câteva zile. Prăbuşirea mea lăuntrică era cu atât mai grea, cu cât mi se rupsese totdeodată şi axa sufletească: încrederea în puterea mea de deosebire şi alegere, în vigoarea şi eficacitatea inteligenței mele. Sunt guverne, în țările din Apus, care primesc foarte des, şi pe chestii importante, voturi împotriva din partea adunărilor lor naționale. Dar nu găsesc că e cazul să tragă de aci vreo consecință. Câteodată, aceleaşi guverne însă aşază toată greutatea existenței lor pe un lucru de nimic şi „pun chestia de încredere" uneori pe un simplu adjectiv într-un articol de lege. Iar dacă atunci votul le e împotrivă, se prăbuşesc. Unii bărbați nu-şi iau nevestele în serios (e drept că eu mă întreb, de ce s-au însurat atunci?) şi nu găsesc niciodată că e cazul să tragă consecințele. Eu jucasem totul pe această femeie şi trebuia să trag acum toate consecințele care se impuneau: desființarea mea ca personalitate. Trebuia deci să mă scol de la masă şi de lângă această iubire, pentru totdeauna. Dar ştiu ce voință de fier şi rece am – una dintre amante, care în naivitatea ei vulgară,

încercase să mă convingă pentru un târg conjugal, îmi cerea apoi cu groază să nu-i mai zâmbesc, căci zâmbetul meu plutea cu o indiferență de moarte, de neînvins – şi ştiam că o dată făcut gestul acesta, nici lacrimi, nici explicații nu mă vor mai face să revin. Mi-am impus să îndur totul până când voi fi singur cu ea, ca să am un cuvânt ultim. Adevărul e că imensitatea catastrofei îmi făcea sufletul palid, căci nu ştiam singur dacă – oricât de îndârjită voința mea – siluindu-mi simțirea, voi avea cumva puterea să îndur totul, fără să se sfărâme în mine organe, care niciodată nu se vor putea reface. Speram, de asemeni, că încă nu s-a întâmplat nimic şi că voi putea readuce acasă iubirea mea, cu simple cicatrice ca de vărsat pe obraji. M-am păstrat mai departe în „ipotezele", pe care desigur ceilalți continuau să le facă asupra stărilor noastre sufleteşti, interpretându-le cum interpretează savanții microbii la microscop, resemnat să suport compătimirea lor, ca pe nişte râme care urcă târându-se umed pe mine.

Acum era lângă mine, îndepărtată ca la mii de kilometri, jucându-se nervoasă cu furculița şi cuțitul, privind palidă cu ochii mari albaştri, înduioşați, spre cel care dinadins parcă, nici nu se uita la ea. Toată lumea îşi plimba privirea de la ea la el, afară de fostul ministru, care nu înțelegea, fireşte, nimic. Nu-i puteam surprinde privindu-mă şi pe mine, dar îi ghiceam că mă găsesc, lângă această mică dramă amoroasă, ridicul şi deplasat, ca un talger cu mămăligă lângă un compot.

Mă trudeam totuşi să-mi creez un alibi moral. Am fost bucuros când, după-masă, s-au organizat partide de joc de cărți. Într-un salon mare, cu toate ferestrele deschise spre pridvorul cu masa pusă şi spre cerdacul în care se dansa acum, s-au aşezat trei mese verzi de pocher, complet înzestrate, de la brațele purtătoare de scrumiere şi pahare, până la fise şi cărți noi, aşa cum se obişnuieşte în provincie, unde jocul de cărți e practicat savant, cu toate dichisurile lui. Până după miezul nopții, am pierdut suma cu care poate aş fi putut cumpăra un automobil. Nu eram decât cu ochii

pe fereastră, cu tot coşul pieptului devastat de şerpi vii ascunşi sub cămaşă, neizbutind să mă concentrez, cu toată îndârjirea mea. Schimbam mereu greşit, nu observam câte cărți au luat ceilalți, relansam fără să bag de seamă că aşteaptă alții cu carte superioară, în dreapta mea. Partenerii mei se enervaseră la început de asemenea sistem de joc, pe urmă, când văzuseră că pierd şi că oarecum am de unde pierde, se gândiseră, practic să profite de împrejurare.

Cei doi se împăcaseră acum şi, cu fața înflorită de fericire, ea dansa, de la genunchi până la piept greu şi cald lipită de el. Vorbea mult, fără să înțeleg, de departe, ce-i spune şi, fiindcă fostul ministru era şi el la cărți, acum amicul ocupa, când terminau dansul, locul liber de lângă ea.

Crezusem, cu un secret orgoliu, că toate bucuriile şi durerile nevestei mele nu pot veni decât prin mine şi din cauza asta simțeam acum că durerea cea mai insuportabilă în dragoste nu e atât să fii lipsit de o voluptate, cât să constați că plăcerea pe care o dădeai şi credeai că singur poți s-o trezeşti (care, tocmai prin acest ocol întoarsă, era adevărata ta voluptate) nu mai e, ca o clapă care nu sună. Căci acum totul se petrecea alături de mine, cu excluderea mea. Când era jocul mai aprig şi pierdeam mai mult, unul din partenerii groşi, care credea că-şi poate permite glume, îmi aruncă aşa, cu jumătate voce: „Ciudat... şi totuşi pierzi". M-am învinețit şi era gata să-l lovesc, când ceilalți, simțind respirația mea oprită, au avut surâsuri amicale de destindere. Un domn bolocănos, cu mustața păioasă, tăiată scurt, cerând carte ne-a certat cu bonomie:

— Mai dați-le dracului de femei. Nu mai dați atâta importanță tuturor fleacurilor. Nu vezi că şi nevastă-mea face la fel. Dansatorii aceştia se ostenesc şi le încălzesc pentru noi. Eu am şi cerut servitoarei să-mi puie un bideu pentru la noapte în cameră. Iar pe urmă, atent şi important: „Plus potul!" Au râs cu toții, convenind, şi au continuat plusurile.

Şi era adevărat că mai toate femeile tinere şi acceptabile ca femei „se distrau" la fel, cu aceeaşi intenție de publicitate,

dar la unele dintre ele această intenție era justificată: nesigure de puterea lor de seducție, încercau nevoia să-şi verifice, din când în când, armele şi țineau să se ştie că au, sau într-unele cazuri mai au încă, „succes”. Dar ea? ce nevoie avea ea de această verificare printr-un succes? De altfel, pasionată şi destul de închipuită de frumusețea ei, nu o verificare căuta acum, ci mergea cu toate simțurile, indiferentă la tot ce se întâmplă, nu numai în jurul ei, dar în tot restul lumii, spre destinul ei, acum neinfluențat de mine, ca pe un drum nou la nesfârşit.

Îngăduința, răbdarea, siguranța celorlalți bărbați, după ce m-a uimit pur şi simplu la început, mi-a devenit în urmă într-un fel explicabilă. Mai toți, desigur, trecuseră prin încercările prin care treceam eu, iar sensibilitatea lor nu mai reacționa, asemeni oarecum acelor organisme care devin imune față de o boală molipsitoare după ce au suferit-o o dată. Dealtminteri, înțelegeam că eu însumi, acceptând o dată situația, mă voi obişnui cu ea, nu o voi mai găsi deloc tulburătoare şi nimic nu mă împiedica să văd că, mergând aşa înainte, pe nesimțite – cum poți să ridici treptat temperatura apei în care te afli fără să simți deosebirea – aş fi putut constitui un tip de acelea de încornorat de operetă, fără ca vreodată, în această evoluție, să fi constatat ceva deosebit.

Din pricina unui jucător, partida s-a întrerupt pentru câteva clipe şi am ieşit puțin în pridvorul larg. Dar nu i-am văzut. Am înțeles că o parte din perechi nu mai dansau şi se plimbau prin grădina din jurul vastei locuințe, poate chiar – de ce nu? – şi prin via imensă, în care se aflau şi casă şi grădină, de care nu era despărțită decât printr-un gard de sârmă, şi care desigur avea destule portițe.

Gândul că nevastă-mea s-ar putea „da” aşa, în timpul unei seri de dans, într-o grădină sau pe aleile unei vii (şi aveam toată sugestia halucinantă a detaliilor), că ar putea reveni apoi sus, în pridvor, lângă mine, cu trupul poluat de această îmbrățişare, mi-a înnegrit sufletul şi m-a făcut, rece, să mă clatin. Ca ea – pe care mi se părea că o jigneşte orice

aluzie, încât dacă eram alături, înjurăturile atât de obişnuite şi de plastice, pe străzile Bucureştilor, mă făceau să caut un fel de refugiu – să stea acum răsturnată şi cu picioarele goale până la jumătatea corpului ca o târfă groasă şi grăbită în grădina publică, mi se părea o catastrofă de neînchipuit. Dar înțelegeam încă o dată că femeia care iubeşte are toate neruşinările, cu o inconştiență care pare magnifică tuturor poate, în afară de soțul ei, şi pe care eu însumi, înainte de a fi însurat, o admirasem la multe femei. Îmi aduceam acum aminte ceea ce una dintre marile scriitoare a exclamat cu groază: „Drepturi femeilor? Să facem din ele, de pildă, magistrați? Să încredințăm viața, libertatea, onoarea şi norocul oamenilor unor femei, despre care ştim că trei zile pe lună, cel puțin, sunt nişte animale suferinde, inconştiente şi turbate?“ Mă gândeam şi eu ce tristă experiență e să-ți condiționezi fericirea şi cinstea ta de sexul capricios al femeii. Era în mine, orb, un îndemn de moarte, să pornesc să-i caut şi să-i găsesc în vie.

Nu coborâseră însă nici în grădină. Erau numai aşezați la capătul pridvorului, pe parmalâc, şi, apropiați, stăteau de vorbă. A trebuit să mă reazem ca să nu cad, însă de altă emoție. Mă aşteptam la atâta rău, încât acum aveam porniri de adevărată şi înduioşată recunoştință pentru femeia care, totuşi, n-a mers până la capăt în infamie. M-am întors cu o stranie linişte la jocul de cărți...

Petrecerea s-a sfârşit în zorii zilei. Cea mai mare parte dintre invitați plecaseră. Mai rămăseseră câțiva dintre jucătorii de cărți, care, pierzând toată noaptea, căutau, acum, livizi şi cu buzele vinete, să se refacă printr-o lovitură, dar mai rău pierdeau, încât, din plăcere, jocul avea, târziu, o nuanță de tragic vulgar. Izbeau cărțile de masa verde, fumau mult, că scrumierele pe care nu le schimbase nimeni erau ticsite de mucuri turtite. În pridvor şi în cerdac, parte la mesele încărcate cu resturi de la banchet, parte în fotoliile de trestie şi nuiele albe împletite, aşteptau cu gurile coclite, dar cu buzele înroşite din nou, soțiile celor care încă mai jucau, gazdele, câteva perechi tinere, care nu se îndurau să se

despartă şi al căror organism biruitor se refăcea cu fiecare senzație nouă. Acum urmăreau înălțatul soarelui, care stropea cu apă de aur verdele albicios al viilor şi negrul verzui al pădurilor. Este o impresie de răcoare şi prospețime peste orăşelul din vale, gata să se trezească, prospețime care aci sus nu putea birui totuşi extenuarea fizică. Aşteptam, cu seacă nerăbdare, o explicație îndârjită cu nevastă-mea, dar de vreme ce ea nu-mi ceruse să plecăm, căci încă nu se îndura să se despartă de el, răbdam. (Ce-or fi vorbit atât? ce aveau de „discutat”? cu ce fraze? la ce întâmplări au făcut aluzie? ce aveau să-şi spună amândoi? căci eu nu-mi puteam reprezenta pe nevastă-mea vorbind decât cu mine). A trebuit să coborâm apoi în beciul unui proprietar vecin, care nu ne-a lăsat până nu vom încerca, împotriva oboselii de mahmuri, un leac paradoxal, un singur păhăruț dintr-un vin auriu şi greu ca untdelemnul, care, luat lângă butoi, avea să ne limpezească desăvârşit mintea...

Era soarele sus când ne-am găsit în odaia cu pat larg şi scăzut, cu perdele de pânză de casă şi borangic, cu fotografii străine, cu cărți, în care panglici erau rămase acolo unde se oprise atenția altora – şi cu sticle de parfum şi apă de colonia pe masa de toaletă, gătită cu oglindă legănată, începute de alte mâini.

N-am putut sfârşi dezbrăcatul, dar cum nici nu vream să discut cu ea „academic”, i-am spus cu o voce de mort:

— Ascultă, dragă fată, sper că niciodată în viața mea nu voi mai trece prin clipele prin care am trecut ieri şi azi.

M-a privit cu ochii mari albaştri...

— Nu înțeleg ce vrei să spui?

Eram uluit, am rămas cu haina în mână, am râs ca un cadavru.

— Sincer? nu înțelegi ce vreau să spun?

Şi ea, afectat:

— Absolut sincer...

Tremuram, aprins şi indignat de atâta crasă prefăcătorie.

— Ei bine, atunci poate ai să înțelegi altă frază ceva mai simplă. Să ne despărțim. La Bucureşti începem numaidecât,

cum ajungem, divorțul. Dacă vrei să rămâi cu amantul dumitale, n-am nimic de spus. Cu toate că nu-mi mai pot face iluzii, după cele ce am văzut de ieri până azi, te rog totuşi un lucru. Acum, când ai certitudinea că vei rămâne toată viața cu el, să evităm spectacolul şi să nu ne oferim comentariilor adunării publice de aci.

N-am văzut niciodată o privire de înger atât de obosit şi de mirat.

— Dar despre ce e vorba, pentru Dumnezeu!

— După cele ce ai făcut azi, mi se pare uluitor să mai întrebi despre ce e vorba.

Şi, ca un bolnav, care nu ştie ce s-a petrecut cu el în timpul delirului:

— Dar te rog... te rog, spune-mi ce-am făcut?

Indignat şi revoltat de atâta îndrăzneală, am întors capul cu dinții încleştați.

— Nimic.

Simțindu-se tare, stăruia ea acum.

— Te rog, spune-mi ce-am făcut? Te rog.

Mi-era silă atâta, că simțeam că orice vorbă aş fi spus, ar fi căzut alături.

— Nimic... Vreau să ne despărțim.

Ne-am dezbrăcat, dar în pat, cum eu evitam chiar să o privesc, a început din nou.

— Ştefane, te văd aşa supărat... şi-ți jur că nu înțeleg de ce?

Am început să fierb de mânie.

— Îmi juri?

— Îți jur pe ce vrei.

Dar o clipă m-am oprit mirat, întrebându-mă dacă nu cumva greşesc, şi m-am hotărât să-i explic ceea ce se prefăcea că nu pricepe. Dar când să caut, cu uimire, văd că nici eu nu am nimic de spus. Ce să-i reproşez? Că pe drum a stat lipită de mine şi de el? Că s-au coborât să culeagă flori? Că s-a sprijinit de brațul lui? Că au făcut un mic grup aparte?

— Ai fost tot timpul împreună cu acel domn, ai dansat

aproape numai cu el.

A râs indulgentă (ea).

— Ei bine, dragul meu, dar asta e firesc atunci când vii cu cineva pe drum, într-o excursie ca asta... Toate femeile au făcut grupuri. Se creează inevitabile izolări. Nu poți fi familiară cu toată lumea şi atunci se pare că eşti numai cu unii. Pe urmă, el e un bun dansator... toate femeile din lume dansează, cred.

— Da... însă nu numai cu un singur partener.

— Dar bine, aici nu e bal. Am venit împreună pe drum.

— Nu... nu... a fost un adevărat scandal. Toată lumea v-a privit.

— Ce scandal? Ți s-a părut ție. Nu ai văzut că – ți-am spus – toate femeile fac la fel? Aşa sunt petrecerile astea.

O dată acasă, niciuna nu se mai gândeşte apoi la cunoştințele şi întâmplările de aci. Ai să vezi că nici tu nu ai să te recunoşti cu toată lumea de aci... Eşti de o sensibilitate imposibilă.

M-a mirat această intenție de maturitate în judecata ei şi eram indignat, dar tăceam. Fireşte că n-aveam de obiectat niciun fapt precis, dar asta nu însemna totuşi că ea nu mersese, cu trup şi suflet, într-o aventură. Aveam însă acum certitudinea ca a vinei unor miniştri care, respectând cu sfințenie litera legii, îşi permit orice, chiar cele mai veroase afaceri. Cuvântul e oricând un mijloc imperfect de comunicare. Tot ce e sens, tot ce e adevăr, tot ce e conținut real scapă, printre silabe şi propoziții, ca aburul prin țevile plesnite.

Aveam totuşi în plasa logicii un fapt precis.

— Aseară, credeam că ți-ai sucit gâtul, tot întorcându-te să vezi dacă vine la masă.

— A, mi-am sucit gâtul, ce idee...! mi-am sucit gâtul...! şi încerca să bagatelizeze.

Dar a simțit, din privirea mea netedă ca moartea, că aci nu începe tăgăduială şi, nenorocit inspirată:

— A, acum ştiu ce vrei să spui. E cu totul altceva. „Dacă ți-aş spune ai vedea că...

— Dar spune-mi atunci.

— E un secret al nostru toate… madam Slugeru şi madam Georgescu.

Ajunsesem şi la „secretul de familie" din *Boubouroche.*

Şi era în aşternutul străin, de prisos aproape de mine cu tot trupul ştiut.

Asta-i tot ce-mi rezervă viitorul? Corpul femeii atunci când vreau? Ce să fac cu el, fără celelalte bucurii? Când ştiam că nu e nici el perfect. La un milion de femei abia de e una întreg frumoasă. Restul au nevoie de indulgență, de înțelegere. Numai sufletul poate înlocui lipsurile. Şi sufletul nevesti-mi…

Mi-era pielea uscată, capul dur şi gol să poți lovi cu ciocanul în el, parcă tot gâtul plin de câlți.

Mi-am îngropat fața în perna care se încălzea numaidecât, de a trebuit să schimb mereu căpătâiul, dar fără să pot dormi şi n-am mai scos o vorbă până târziu după-amiază. Ea a dormit, a năduşit sănătos, s-a împrospătat în obraz şi în privire, reintegrată vieții, numai eu parcă eram bolnav de uremiei

Cum tot cearşaful şi perna erau prea calde, cum toate cărțile, pe care am vrut să le citesc, mi se păreau uscate, am coborât către ora cinci în grădină. Se sfârşise parcă o sărbătoare, o întâmplare frumoasă în lume, care niciodată n-avea cum să se mai repete şi eu supraviețuiam singur, dar cum dăinuieşte o coajă de lămâie stoarsă, aruncată după-masă. Soarele mi se părea leşios şi când am trecut pe lângă bucătărie am simțit mirosul de mâncăruri trezite. Au dat peste mine un grup de cheflii, care în zorii zilei se înfundaseră într-un beci şi acum ieşeau beți turtă. Fostul ministru plângea şi ținea să mă îmbrățişeze neapărat, umplându-mă de bale şi vărsându-mi vin pe haine. Avea sentimentalismul gălăgios şi plângăreț al moldovenilor la beție, cu promisiuni jurate la toată lumea, cu demonstrații şi invocări lirice de frățietate, pentru ca a doua zi, treaz şi revenit la sentimente normale, să se prefacă (şi cu o tainică spaimă) că a uitat totul, afară doar de promisiile şi

legămintele celorlalți. Totuşi e sigur că ei între ei, cel puțin în momentele acelea, se iau în serios.

Plecarea înapoi a fost la opt seara. Era între mine şi el, ca la ducere. N-am vorbit decât, rezervat şi politicos, numai cu el tot timpul, refuzând, cu silă, toate încercările ei de a-mi capta bunăvoința, prefăcându-se, de altfel, că ia lucrurile în glumă. Mai târziu a adormit, sau s-a prefăcut că doarme, rezemându-se cu capul pe pieptul meu, ceea ce însă nu mi se părea decât un pretext ca să-i abandoneze lui cealaltă jumătate de corp.

Nimic nu mi s-a părut mai simbolic decât această aşezare a ei. Dacă n-aş fi ştiut despre ce e vorba, dacă aş fi fost soțul naiv pe care-l voia ea, aş fi crezut că un subit şi sincer acces de preferință o face să se agațe duioasă de gâtul meu, când ea nu făcea asta decât tocmai pentru că aşa îşi putea culca picioarele şi şoldurile, aproape în brațele celuilalt. De altfel, şi mai general socotit, nu era oare cu un înțeles deosebit această împărțire a ei însăşi, pe care o făcea, singură, între noi doi?

Încheiam bilanțul sinistru al acestei petreceri, ca un general înfrânt şi fugărit, promis degradării şi exilului, care compară resturile înspăimântătoare, cu armata frumoasă şi strălucitoare de entuziasm pe care o comanda, la defilare, cu două zile înainte. Dealtminteri, aceste excursii împreună, de perechi tinere, când femeile sunt frumoase, devin mai totdeauna lupte „amicale", tot aşa cum amicale erau acele „*tournoi*" medievale, numai că atunci când totul trebuie să revină la normal, după furii nemărturisite şi explicații amare, întocmai ca şi în acele pomenite timpuri, de multe ori cadavre acoperite sunt aduse înapoi pe scuturi şi târgi acasă. Aşa cum mă întorceam eu cu imaginea femeii iubite, ucisă.

Peste două zile ne-am dus întreaga „bandă" la deschiderea unui teatru de vară şi de acolo la un restaurant de la Şosea. Ce-a fost la țară s-a repetat şi aci. De abia mi-am mai stăpânit indignarea, indiferent la comentarii. O doamnă, poate încă tânără, faimoasă frumusețe aventuroasă pe

vremuri, care mă privea cu afecţie totdeauna, cu care adeseori aveam interesante convorbiri despre întâmplările din viaţă, căci în noua cochetărie pe care şi-o permitea, de a se îmbătrâni cu intenţie mai devreme, era parcă din eleganţa unui general tânăr, retras voluntar la pensie, a încercat să mă împace.

— De ce atâta enervare?

I-am arătat, surâzând trist, pe nevastă-mea şi mi-a spus, glumind frumos şi cu emoţie, încât nu mă puteam supăra:

— Ştii o vorbă, şi dacă nu o ştii, ţi-o spun eu: femeia înşală numai pe cel pe care-l iubeşte, pe ceilalţi îi părăseşte pur şi simplu.

I-am spus că asta nu mă consolează, dar mi-a explicat că nu crede că e vorba de altceva decât de un „flirt“.

I-am turnat în pahar vin auriu, privind-o mirat:

— E o formulă greşită, fără înţeles la o femeie. Nu corespunde nici unei realităţi, decât dacă e vorba de o fată care vrea să petreacă, dar, în sfârşit, să-şi păstreze totuşi fecioria fizică (şi care, de altfel, s-ar da din toată inima), sau de femei bolnave, care s-ar da cu pasiune, dar le împiedică ovarita de care suferă. Mai are sens acest „flirt”, atunci când o femeie urmăreşte vreun interes şi, ca să-l realizeze, face toate „avansurile”, dar după ce a obţinut ce ţintea, se refuză. Sistem practicat de multe actriţe şi profesioniste nemărturisite. Dar nevastă-mea nu e în niciuna dintre aceste situaţii şi pentru ea un „flirt” e o aberaţie.

— Ah, dumneata eşti dintre acei care fac mofturi interminabile şi la masă. Dintre cei care totdeauna descoperă firele de păr în mâncare.

— Sunt eu de vină dacă mi se oferă fire de păr în mâncare?

— Nu, atâta luciditate e insuportabilă, dezgustătoare, îmi închipui că eşti în stare nu numai să-ţi examinezi exagerat partenera, dar că, în ultimele clipe ale îmbrăţişării, să-ţi dai seama exact de ceea ce simţi, ca şi când ai asista la un spectacol străin...

— Doamnă, e perfect adevărat ce bănuiţi, dar încheierea

dumneavoastră – numai – e falsă. Atenția şi luciditatea nu omoară voluptatea reală, ci o sporesc, aşa cum, de altfel, atenția sporeşte şi durerea de dinți. Marii voluptuoşi şi cei care trăiesc intens viața sunt, neapărat, şi ultralucizi.

— Cu ce plăcere te-aş fi înşelat pentru această continuă nelinişte şi bănuială a dumitale, şi desfăcea senzual o portocală. Avea o eleganță de marchiză.

— Deci... nu m-ai fi părăsit?

— Poate că atunci da, dar aş fi regretat-o toată viața. Suntem atât de toante când suntem tinere.

Surâdea îndepărtat şi frumos, cu părul ei argintiu... şi eu o admiram atât de pasionat, că toată lumea părea intrigată ca de o scenă de dragoste.

Va fi nevasta mea, peste un sfert de veac; ca femeia aceasta de lângă mine? şi ce înțeles adânc ar fi avut lucrurile... va fi fost această femeie la fel. Cu nevasta mea? şi – imposibilă întrebare – vor mai fi altele acum? şi – încă mai fără sens întrebare – de ce mi se pare posibil numai în trecut, de ce regret că am pierdut, venind cu douăzeci de ani mai târziu, trupul cald, cu zâmbetul bun şi melancolic al acestei femei? Dar nu, toate sufletele acestea de carne şi mătase devin prea târziu, şi de prisos, bune.

Asta-i rochia albastră

NU I-AM VORBIT NEVESTI-MI O săptămână.

Am mâncat singur în birou. Peste câteva zile, la masă la prieteni, mi s-a părut însă, că rezerva mea nu mai are niciun sens, şi am stăruit toată seara pe lângă o femeie frumoasă, aproape tot atât de înaltă ca mine. Când spun „am stăruit" e un fel de a vorbi. După un uşor început, ea, dezlănțuită, m-a copleşit cu prietenia ei. Tot ce a făcut nevastă-mea la țară, aci s-a reeditat într-o singură seară. G. nu era acum de față. Ca să nu pară prea supărător, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor. A declarat că dăruieşte pe bărbatu-său nevestei mele, că mă iubeşte, a făcut scandal când mi-a luat cineva locul de lângă ea. Am vorbit despre femeile grase şi slabe şi, ca să-mi arate că ea e numai înşelător slabă, în fața tuturor, mi-a luat mâna şi mi-a pus-o, apăsat, pe şoldul ei plinuț... Strânge!... Eu, uluit, aveam aerul ridicul al lui Iosef în casa lui Putifar. Cum mă lăsa un moment liber fugeam, dar mă căuta şi mă aducea înapoi. Sâcâită, dezorganizată, nevastă-mea era vânătă, glumea galben, iar de câte ori îmi aduceam aminte de ea şi o priveam, îi întâlneam ochii mari şi îndureraţi asupra mea.

Noua mea entuziastă m-a silit să dansez cu ea, deşi dansam prost. Pe urmă m-a luat de mână şi m-a dus într-un salonaş cu divanuri: „Hai, să fim singuri".

Eram stânjenit de parcă numai în străchini călcam. Ne-am rezemat, lungiți unul lângă altul şi m-a întrebat tot soiul de prăpăstii. Când s-a abătut din întâmplare cineva pe la noi s-a înfuriat, s-a dus la birou, a luat un toc şi hârtie, a

scris un afiş: „Intrarea oprită... pereche amoroasă!“ Cei care veneau, citeau, râzând ca de o glumă bună, şi plecau, cerându-şi scuze ipocrit. Glumea, fireşte, dar asta n-a împiedicat-o să-şi frământe sânii de coatele mele şi să mă sărute, când i se părea că nu vine nimeni.

I-am spus că trebuie să fim cuminți, m-am smucit şi am plecat. Mi-era ruşine de rolul grotesc, de siluit de o femeie, şi mă gândeam la situația delicată în care soția asta vulgară – cu gluma ei menită să mascheze abil o purtare mai precisă – îşi punea bărbatul. Nu mi se părea suficientă scuza că e vinovat că nu ştie să-şi stăpânească nevasta şi nici nu mi se părea că „trenurile nu trebuie lăsate să treacă” sau că trupurile „şarmante”, care se doresc şi se întind, sunt deasupra oricărei „ridicole filosofii”. De altminteri, ca să se poată trece puntea periculoasă, se face aci un cadril de naivități. Femeile, ca să poată realiza toată aventura, se prefac că o socotesc ca pe un joc naiv, dar în acelaşi timp bărbatul serios care „nu ştie să profite” e acuzat, el, de „naivitate”.

La ele însă naivitatea, prefăcută şi cu scop precis, e dintre acelea pe care o practică unii escroci, în primele momente, „făcând pe proştii” în fața unui judecător de instrucție, declarând că au încasat cecul fals la bancă, în glumă, ca să facă o farsă unui prieten de la Hamburg. Dar judecătorul, ştiutor, cu privirea rece, pune zâmbind lucrurile la punct.

Fără grijă de spectacol, ca un animal rănit, nevastă-mea se trântise într-un fotoliu şi nu vorbea cu nimeni. Noua mea amică a venit după mine: „Eşti un caraghios”, şi mi-a fixat o întâlnire în oraş.

Cealaltă era geloasă şi suferea. Simțeam acum că e o jucărie în mâna mea. Că puteam s-o umilesc, s-o fac să sufere şi mai mult, dar la ce folos? Îmi venea să-i spun: uite ce ai făcut din dragostea noastră, din bietul nostru trecut. Acesta e idealul tău de iubire, acest continuu asasinat?

Acasă, furioasă şi îndurerată, mi-a spus:

— Acum cred că ai să-mi dai dumneata explicații mie.

I-am arătat că n-am făcut nimic mai mult decât ea la

Odobeşti.

— Da? Eu nu m-am proclamat flirt cu G., nu m-am pipăit cu el, nu m-am înfundat, cu anunțuri obraznice, într-o cameră cu divanuri.

E adevărat că până acolo nu ajunsese, dar nu e mai puțin adevărat că tot eu mă simțeam în pagubă.

A ținut să-mi plătească însă, cu vârf şi îndesat, întâia dată când ne-am găsit iar în „bandă" cu el. A stat mereu, aproape în brațele lui. Îmi spuneam că nu e decât o pedeapsă şi că, dacă vrea să mă pedepsească, însemna că nu-i era indiferent că eu preferasem altă femeie, deci mă iubea. Cu toate astea, fizic... spectacolul mi-era de neîndurat. Nu aveam tăria să văd, orice mi-aş fi spus, cum femeia pe care o iubesc e ținută în brațe de un bărbat, şi i-am spus-o vecinei mele de rândul trecut şi de data asta, care mă urmărea zâmbind.

— Dar dacă ai iubi o actriță, care, pe scenă, ar trebui să-şi îmbrățişeze pătimaş partenerul, să-l sărute lacom pe gură?

I-am lămurit, cutremurat, cu cea mai simplă sinceritate:

— Cred că niciodată n-aş putea iubi o actriță.

M-am apropiat de divanul din colț unde se găsea nevastă-mea şi i-am spus că plecăm acasă.

— A! Cum aşa devreme? Nu mai rămânem.

— Trebuie să plecăm neapărat, am de lucru mâine.

— Nu... asta nu se poate... nu... mai stăm... se supără oamenii dacă plecăm aşa de repede. E nepoliticos. Scosese oglinjoara din poşetă şi-şi pudra obrajii.

— Cu neputință.

Şi totuşi am mai aşteptat un sfert de oră. Era în mine ca o spaimă viu grăbită.

— Dragă, nu mai pot rămâne niciun minut.

— Ei nu... trebuie să mai rămânem... vreau să mai stăm puțin, şi-şi desena acum cu roş buzele.

— Eu plec.

— Pleci fără mine.

Am privit-o, acum liniştit, ca un mort.

— Ela, îți dai tu seama de ce spui?

— Te rog... vreau să mai stăm.

— Nu se poate... sub niciun cuvânt, nu se poate să mai stăm.

Avea ochi mari, şterşi şi o cută între sprâncene.

— Ei bine, nu merg.

— Ela, te întreb încă o dată...? ...Gândeşte-te bine ce faci. Dacă mă duc singur acasă, înseamnă că am pornit pe un drum de pe care nu ne mai putem abate.

Gândul că nevastă-mea ar putea veni singură, în zorii zilei, acasă, mi se părea o monstruozitate rece.

Am mai privit-o încă o dată, ca în clipa semnării unei sentințe, şi am plecat. Am aşteptat în stradă zece minute şi n-a venit. Cunoşteam la unul dintre hotelurile mici o cocotă destul de frumuşică, voinică şi nespus de vulgară. I-am spus să se îmbrace, am luat-o cu mine, am dus-o acasă, am pus-o să scoată tot de pe ea şi am culcat-o în patul tuturor durerilor, nebuniilor şi lacrimilor iubirii mele.

Nevastă-mea a venit peste vreo două ore. Nu ştiu dacă servitoarea i-a spus totul, dar când a înțeles, s-a îngrozit, şi nu-i venea să creadă. A căzut moale într-un fotoliu. S-a înfuriat apoi şi a vrut sa se repeadă asupra femeii, care nu prea avea de ce să se teamă.

— În patul meu, o adunătură de pe stradă?

Şi cealaltă, cu o imensă şi trivială doză de bun-simț:

— N-ai decât să dormi în el, madam, nu să umbli noaptea teleleică.

Vedeam, uimit şi cu sufletul gol, unde ajunsesem.

I-am explicat că dacă face scandal şi se află despre întâmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala ei are să se râdă ca de o paparudă. A plecat trântind uşa, cu o energie pe care nu i-o bănuiam.

Am frământat întreaga noapte trupul femeii străine, cu o furie deznădăjduită, ca să-mi demonstrez că tot ce oferă una, îți poate oferi şi cealaltă şi că nu merită, că e ridicul să suferi atât de mistuitor, pentru atât de puțin lucru. Şi parcă am găsit adevărată părerea. Primele trei-patru zile, dospind de mânie, nu mi-a fost greu să îndur absența nevesti-mi. Pe urmă însă, am început o serie de ipoteze, în toate sensurile,

ca să văd ce gândeşte şi ce simte acum. Cum ştiam că iubeşte pe altul, nu-mi închipuiam că îndură prea greu purtarea mea şi-mi recunoşteam dreptul, şi mă felicitam chiar, pentru ideea bună de a-mi crea ultimul cuvânt. Mă întrebam vag dacă ne vom mai vedea, dacă ne vom revedea, vreau să spun, în continuarea liniei trecute, aşa cum, când te deştepți după un vis atroce, reiei viața ta întreruptă seara. Şi simțeam că nu, adică nu mai aveam reprezentarea unei viitoare împăcări, cum nu-mi pot închipui azi în ce fel aş putea deveni preşedinte de republică în America Centrală.

După o săptămână am simțit neapărat nevoia s-o văd, dar mi-am refuzat cu încăpățânare orice prilej. Am căutat însă pe o prietenă a ei, ca să aflu, prin ocol ce gândeşte, ce face, dacă întâmplările acestea de răsturnare şi eveniment egal cu mişcarea planetelor, pentru mine, aveau pentru ea vreo importanță. Nu mi-a fost cu putință să aflu ceva. Fiindcă pe stradă n-o întâlneam ca să-i cunosc noul surâs, am început să colind restaurantele, cu bătăi de inimă încă din stradă, cu examinări uşoare a tuturor femeilor la început, cu reveniri insistente apoi, de teamă să nu mă fi înşelat din cauza pălăriilor mari şi cu o tristețe de moarte, cu impresia că totul e gol, când trebuia să constat că ea nu e acolo. Aş fi vrut să văd capul acela mic de statuie greacă, blond, cu ochii albaştri, cum e acum în formă nouă, să văd dacă mă priveşte cu ură, cu indiferență. Printr-o fatalitate de neînțeles, n-am întâlnit-o nicăieri. Am reluat legăturile cu toate prietenele ei, mi-am făcut dintr-una amantă ca să-mi dea ştiri despre ea, dar cum venea vorba despre ea, totuşi, de teamă că „nu se ştie cum se întorc lucrurile", nu-mi spuneau o vorbă, evitau orice discuție, iar detaliile pe care eu le ceream, de altfel cu un ton vag indiferent, căci altfel n-aş fi avut nicio şansă să le am, mi-erau totuşi, firesc parcă, refuzate. Am căutat să ştie că petrec, că mă simt foarte bine, dar aceste gesturi ostentative erau ca nişte scrisori încredințate unei poşte lamentabile. Nu ştiam nici dacă le-a primit şi mai puțin puteam şti ceea ce gândeşte aceea care le-a primit.

Să mă duc acasă la mătuşa ei, nu putea fi vorba. Nu mi-aş

fi iertat niciodată slăbiciunea asta şi nici n-ar fi fost posibil, atât eram de definitiv în gândul meu. Am început să caut invitații în casele în care ştiam că ar putea să meargă, dar am nimerit-o mereu prost. Acum, toată nevoia de ea, comprimată în mine, se rezolva într-o otravă a întregului organism, înăuntru. N-am mai putut mânca aproape nimic. O rochie la fel cu a ei întrezărită pe stradă îmi punea un pietroi în stomac şi un nod în gât. Slăbisem şi-mi era teamă acum să nu afle că am slăbit din cauza ei. Eram alb ca un om fără globule roşii. Am sporit petrecerile, ca să afle, să creadă că sunt slab din cauza orgiilor. În a patra săptămână, un prieten doctor şi un profesor consultant au fost de părere că s-ar putea să am un ulcer al esofagului. Şi n-o vedeam nicăieri, parcă dispăruse în pământ.

Am întâlnit-o totuşi, în penultima zi de curse. Era zăpuşeală, lume multă, şi un suflu de oboseală năduşită lâncezea în atmosfera prăfuroasă şi încinsă. Am văzut-o înainte ca ea să mă vadă. Tot trupul mi s-a înfierbântat brusc, am căutat numaidecât una dintre acele nenumărate femei echivoce, dar nu declarate, care tapează, cerând bărbaților să le ia bilete pe cai, fireşte fără să dea bani, şi am trecut vesel, radios şi absent, pe lângă nevastă-mea. Era rezemată de grilajul alb din dreptul pariului mutual. Când am trecut din nou, înapoi, sta pe un scaun ca şi când era frântă de mijloc, privindu-ne cu ochi îndureraţi. Îndura parcă o suferință peste puterile ei. Nu mai voia, se vede, nici s-o ascundă, căci totul îi era indiferent acum. A fost o bucurie care m-a iluminat înăuntru ca un soare. Am mai văzut-o acolo nemişcată, tristă, până aproape de sfârşit. Şi pentru întâia oară cineva mi-a vorbit de ea. O prietenă comună m-a întrebat cum pot fi atât de lipsit de inimă...

Şi eu, care m-aş fi dus s-o îmbrățişez, s-o întreb cu o nemărginită patimă: de ce? de ce ai început toate astea? am trecut din nou, am salutat-o. Foarte prietenos, mi-a răspuns doar privindu-mă în ochi, fără un surâs, fără nicio mişcare a muşchilor feței, ca o căprioară blondă, înjunghiată.

Peste câteva zile am întâlnit-o în fața chioşcului de ziare

de la Independența. Ceruse o revistă de mode şi tocmai o plătea, când a dat cu ochii de mine şi a înțeles că o aşteptam, oprit mai sus, la câțiva paşi. A avut o clipă de plăcere, nu de bucurie. Şi-a muşcat, cu o satisfacție vulgară, buza de jos, ca şi când ar fi spus, câştigând prinsoarea: „A, domnule, în sfârşit!“ Altfel întrevederea a fost frumoasă, cu lunecuşuri de ironie voit banală şi superficială, ca să pară tandră şi indiferentă: „Speram că ai să te faci mai urâtă, departe de mine.” „A... da... am avut eu azi-dimineață o presimțire bună”. „Ți-ai oxigenat părul? Sau, nu, e din pricina soarelui.” „După cât ştiu, nu. Se vede că e tot soarele”. „A reapărut şi el numai din cauza dumitale.” „Ce vrei, când întâlnim încăpățânați care vor să reziste, căutăm şi noi complici.” Dar, spre mirarea mea, tot ea vrea să ştie: „Ai mai sedus pe cineva?“ şi îi tremura vocea de parcă era o actriță la întâiul pas pe scenă... „Vreau să iau o trăsură”. Era ora 12 şi jumătate poate. Mătuşa ei sta pe strada Olari. Am pornit-o alături pe jos; în dreptul Universității, la stația de trăsuri, am fost bucuros că nu era niciuna. Mi-a spus că are de gând să se înscrie din nou pentru licență la Universitate, că a fost plecată la Vaslui, la bunica ei, trei săptămâni. Prin fața Ministerului de Domenii, am avut oarecare teamă, căci venea agale o trăsură goală, pe care ea n-a observat-o însă. „Asta-i rochia albastră? dar parcă era mai puțin vie?“ „Vai mi-ai uitat rochiile?“ Şi sufletele noastre pluteau deasupra cuvintelor, în ezitări, fâlfâiri, fixări, şi iar mici zboruri, ca un roi de fluturi deasupra unei plante, care ar fi încet transportată pe drum. La Rosetti, despărțirea era inevitabilă. Era stație mare de trăsuri şi automobile. S-a oprit pe trotuar... şi în mine totul s-a oprit... dar a lăsat, fără s-o vadă, o trăsură, a strigat prea încet alta şi pe urmă a întors capul să-mi spuie ceva. Am ajuns, poate pe la două, în fața casei mătuşii ei... dar parcă n-ar fi observat că am ajuns, am trecut înainte, apoi, de vreme ce se crease un precedent, după vreo sută două de paşi ne-am întors, şi pe urmă iar, până la ceasul trei şi ceva. Poate că niciunul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut însă celuilalt să mai

rămâie. Eram aşa de grăbiţi şi ne vedeam în treacăt numai.

— Ah, de tine nu se îndură cineva să se despartă, şi era profund adevărat, dar o spuneam cu un surâs, ca să pară abia ceva mai mult decât o glumă indiferentă... sărut mâinile.

— Vai! o să mă ocărască mătuşa-mea. Dar puţin îmi pasă. Îşi trecea limba peste buzele arse parcă, şi surâdea cu ochii albaştri, plini de suflet ca de rouă.

Mă întorceam, în după-amiaza inundată de căldura uscată, chinuit de foame, adâncindu-mi ca în cauciuc în asfaltul încins, privind caii obosiţi ai trăsurilor, storurile trase pentru siestă la mai toate casele, dar era în mine o tristeţe uşoară şi plăcută. Simţeam că femeia aceasta era a mea în exemplar unic, aşa ca eul meu, ca mama mea, că ne întâlnisem de la începutul lumii, peste toate devenirile, amândoi, şi aveam să pierim la fel amândoi.

Eram ca într-o zi imensă şi întâmplările acestea mici, amănunţite până în fracţii de impresie, erau printre cele mai importante în viaţa mea. Astăzi, când le scriu pe hârtie, îmi dau seama, iar şi iar, că tot ce povestesc nu are importanţă decât pentru mine, că nici nu are sens să fie povestite. Pentru mine însă, care nu trăiesc decât o singură dată în desfăşurarea lumii, ele au însemnat mai mult decât războaiele pentru cucerirea Chinei, decât şirurile de dinastii egiptene, decât ciocnirile de aştri în necuprins, căci singura existenţă reală e aceea a conştinţei. Şi, în organizarea şi ierarhia conştiinţei mele, femeia mea era mai vie şi mai reală decât stelele distrugător de uriaşe, al căror nume nu-l ştiu.

Ne-am împăcat peste o lună, când a venit cu braţele pline de crini târzii, ca o amantă, şi am fost împreună toată luna august la Constanţa. Locuinţă tihnită, plimbări seara pe dig, împreună cu o familie cunoscută, aperitive în Piaţa Ovidiu, înţesată de lume, şi uneori, în glumă, joc la bulă, când pierdeam regulat. Bineînţeles, în dimineaţa însorită eram şi noi, ca toată lumea, încărcătură de tineri în pijamale şi haine albe uşoare, în trenul de Mamaia. Pe plajă, ea era încă extrem de frumoasă, mai ales când tot corpul i se făcuse ca

grâul copt. Aproape înaltă, cu talia subțire şi şoldurile vânjoase, cu sânii răzbind ghiciți ca merele prin maioul negru (strâns pe ea cum e un şarpe în pielea lui), aduna toate privirile. Puțin prea înalt pentru subțirimea brațelor şi coapselor, făceam totuşi, cred, pereche potrivită cu ea. Când, legată la cap cu un tulpan albăstrui, cum e uneori cerul senin, care îi iradia lumina ochilor şi-i limpezea liniile desenate, pure, punea apoi pe umeri un fel de pelerină, uşoară de tot, poroasă şi albastră, tare ca vopseala, părea întreagă zugrăvită pe smalț, cu fața aurie.

În septembrie, întorşi în Bucureşti, am avut o ceartă din cauza copilului aşteptat. N-a vrut să-l aibă şi a trebuit să stea în sanatoriu vreo două săptămâni. S-a făcut bine abia pe la Sfântul Dumitru.

A fost un timp destul de liniştit şi am putut să fac vreo două drumuri la o pădure, care făcea parte din moştenire, pe lângă Curtea-de-Argeş. Era un sfârşit de toamnă de o frumusețe largă şi potolită, şi priveam de la fereastra vagonului dealurile lenevoase cu păduri îndesate, cu acea felurime de colorit care arată creşterile. Dacă vara e greu de osebit toate apele şi asemuirile de verde, acum gama veştejitului cuprinde toate culorile tari. Câtă vreme unii copaci sunt încă verzi, alții au frunzele, pe negrul crăcilor, galbene ca nişte caise străvezii. Unele frunzişuri sunt roşii sângerat, altele violete, cărămizii, albe chiar. Cerul e imens, şi departe peste umerii dealurilor, peste sate, are un fel de maiestate senină, căreia lumina vie, dar gălbuie în culoare şi potolită în căldură, îi da o linişte melancolică.

Nu pot sta liniştit pentru că în compartimentul de alături (sunt vagoane vechi, clasa I-II) se aud hohote de râs, comentarii, aprobări călduroase. Sâcâit, renunț să mai privesc carele, care se depărtează domol pe drumuri albe, şi trec şi eu dincolo. Un domn, să tot aibă cincizeci de ani, cu gâtul în piele moale şi roşie, ca al curcanului, cu ochii vii şi mustața mare, pe figura pentagonal osoasă, explică de ce trebuie să intrăm în război. Dealtminteri, cam asta se discuta pe tot cuprinsul țării româneşti, când afacerile şi

plăcerile lăsau timp liber.

E de o vervă îndrăcită, gesticulează convins, bătând aerul cu amândouă mâinile. Esențialul, de altfel, în replicile lui tumultuoase, sunt interjecțiile.

— Ee! ee...! Păi vezi! Când spun eu? şi se scoală iar de pe fotoliul de piele. Cum o să reziste, domnule?... cum o să reziste? Vino-ncoa. Dacă eu pun aici o armată? şi arată Orşova, iar aici alta? şi arată la Sibiu, aici încă una? acum la Braşov.

Dar cineva obiectează:

— Bine, domnule Predescu... tocmai acum când nemții au terminat cu ruşii, de au ajuns în inima Rusiei?

— Păi tocmai d-aia – răspunse domnul Predescu deznădăjduit şi scrijelat – tocmai de-aia... Dumneata nu vezi cum vine planul? Eu încep aşa – şi începu să urce pe harta care indica stațiile, deasupra canapelei – şi hai-hai, şi hai-hai... A?... merge? şi-aşa mereu... şi-aşa mereu (în timpul acesta legănând urca şi ocolea cu mâinile pe hartă, de la Arad spre Cluj, păscând parcă din urmă)... Ei, aşa-i că i-am luat ca din oală?

— Domnule Predescu, dar Mackensen ăla şi Hindenburg pretind că ei o să câştige războiul, adaose unul, nu pentru că ar fi crezut, dar mai mult ca să dea replica, şi aşa, ca să-l întărâte pe domnul Predescu.

— Daa? şi îşi potriveşte țigara răsucită, în țigaretul de trestie... O să câştige asta – iar aici face un gest foarte explicit, vârând degetul mare printre arătător şi mijlociu – auzi? O să câştige asta. Eu fac „pari“, domnule, că Hindenburg ăla al dumitale – şi-şi lățeşte buzele – daa, să vie el la mine... fac „pari” cu el... că mănâncă bătaie... pe oricât... Hei? se pune el cu mine Domnule, portar de hotel o să-l facem după război. Ceilalți aveau aerul că se miră de îndrăzneala lui Hindenburg de a se pune cu noi şi cu domnul Predescu, iar unul sincer nu se mai putu stăpâni privindu-l şi privindu-se parcă:

— Domnule, românii e deştepți... Ți-o spun eu...

— Păi bine, domnule Predescu, atunci de ce nu intrăm?

Că eu nu cred ce susțin unii, că nu suntem pregătiți...

— Ce pregătire, domnule? – şi ridică ochii disperat în tavan – ce pregătire...? că mă omori cu zile. Ce să te mai pregăteşti?

— N-avem tunuri... cine ştie?

Domnul Predescu râde acum indulgent şi cu pielea de curcan a gâtului gâlgâind:

— N-ai tunuri? da intră-n război, domnule, şi-ți dă franțuzul câte tunuri vrei: vrei o mie? îți dă o mie... vrei zece mii, îți dă zece mii. Şi ridică brațele, apoi le lăsa să cadă, uimit şi dezgustat. Dar de asta e vorba acum...? Ce nevoie ai de tunuri, domnule? şi întorcându-se surâzător spre ceilalți, care ascultau mereu, cu interes (că acum venise şi şeful de tren, mustața ciupită): Auzi, tunuri? Bine, domnule, de asta are nevoie neamțul şi franțuzul ăla, că sunt crescuți în puf – şi, brusc furibund: Dumneata ştii cum e românul, domnule? Nădejdea lui e baioneta, domnule, baioneta, înțelegi dumneata?... Că o vâră până în prăsele... şi dacă se rupe, dă cu patul armei... uite-aşa... uite-aşa – şi lovea îndârjit şi imaginar, înspre toate colțurile compartimentului, în timp ce ascultătorii îl urmăreau, ferindu-se încântați.

— Zi, baioneta şi patul armei, domnule Predescu?

— Păi, sigur, domnule, exclamă îngăduitor... Asta-i arma românului... Aş vrea să văd eu pe neamțul ăla care să stea la baionetă... şi se întoarce triumfător şi dârz în dreapta şi în stânga. Domnule, când or intra ai noştri cu patul armei printre tunurile lor, o sa fie jale, că ai noştri numai la scăfârlie trag.

Domnul Predescu nu era de meserie, cum crezusem, nici cârciumar, nici comis-voiajor, că am întrebat pe urmă pe şeful de tren.

— Nu-l cunoşti pe domnul Predescu? se mira ceferistul meu şi avea dreptate, căci pe liniile astea secundare călătorii se cunosc între ei cum se cunosc clienții aceleiaşi cafenele. Domnul Predescu e de la Piteşti, avocat... a fost şi deputat o dată... merge la Curtea-de-Argeş că are o chestiune acolo; şi resemnat de admirație: Deştept om, domnule. Eu îl ştiu de

pe linie. Când ți-o explica el ceva... Nu zic, mai e şi domnul Adamici... dar parcă tot domnul Predescu e mai deştept.

M-am plictisit şi m-am întors la locul meu, ca să privesc mai departe întinderile de porumbişte uscată, satele pe sub dealuri şi surâsul melancolic al cerului înalt de toamnă în asfinţit.

De altfel, şi la, Cameră chiar, după câte reieşea din ziare, discuţiile nu depăşeau mult adâncimea celor din tren. Se anunţase o mare şedinţă de răfuială, între cei care cereau „intrarea în acţiune“ şi partizanii „neutralităţii espectative“. Am avut prilejul să asist la una dintre şedinţele importante, când tribunele erau încă de cu vreme înţesate de public, căci se ştia că guvernul va fi luat între două focuri. Partizanii Puterilor Centrale aveau să interpeleze banca ministerială „pentru ce lăsăm prilejul acesta extraordinar, când nemţii sunt dincolo de Varşovia şi aproape de Salonic, fără să intrăm alături de ei?“ Dimpotrivă, reprezentanţii curentului antantist aveau să întrebe de ce nu intervenim să salvăm pe cei învinşi?

Sala, cu sugestii de interior de teatru prin arhitectură, de club prin verdele fotoliilor şi al draperiilor, de catedrală prin lumină de vitraliu galben, venită din luminătorul imens de deasupra, avea un aer solemn. Incinta era la început numai pe jumătate plină. Unii deputaţi îşi citeau gazetele, abia apărute de după-amiază, alţii făceau cerc, discutând în faţa vreunui personaj important. Pe banca ministerială numai doi miniştri care scriau absorbiţi. Din când în când, câte un deputat venea în dreptul celui care scria şi îi şoptea ceva, sau îi da vreo hârtie pentru aprobat.

Pe urmă au început soneriile, s-a mărit lumina, toate locurile de jos s-au ocupat. Preşedintele, suit ca pe o scenă sau catedră, a bătut din ciocan şi un domn a citit, probabil, sumarul zilei. Anişoara a descoperit cea dintâi, cu un fel de bucurie, că poate stabili o legătură între ea şi această incintă inabordabilă, pe Nae Gheorghidiu, aşezat pe băncile opoziţiei (aşa, din cochetărie politică), obosit şi preocupat.

Interpelarea deputatului „nemţofil“, făcută, de altfel, cu

un fel de servilitate intelectuală şi intenție de reacțiune mediocră, a provocat numai surâsuri ironice. Profundă impresie a stârnit însă discursul celui care cerea intrarea imediată în război. Pronunțată rar, cu vocea înfiorată, fraza: „Şi veți lăsa acest popor erou, care e poporul sârb, să fie zdrobit, fără să faceți să cadă în balanță paloşul românesc, hotărâtor, în această mare, în această neasemănată clipă istorică?“ a plutit sub vasta cupolă, încremenind privirile, dar entuziast aplaudată numai de opt sau zece deputați, pe care nu-i vedeam, dedesubt, sub tribuna prezidențială în care ne găseam noi.

Celălalt deputat intervenționist a interpelat guvernul pe chestia înarmării. A declarat că ştie că atelierele militare nu lucrează, că nu s-a făcut nimic pentru echiparea armatei, că s-au cumpărat zeci de mii de bocanci cu talpa de carton. Şi el e impresionant:

— N-avem artilerie, domnilor... Ce-ați făcut ca să dăm admirabilei noastre infanterii artileria grea de care are nevoie?

Aici, unchiu-meu, care se plimbase în timpul discursului prin fața primelor bănci, a întrerupt pe orator. Cum era cunoscut ca om de spirit, când a ridicat mâna, oratorul s-a oprit şi privirile s-au întors spre Nae Gheorghidiu, care a declarat cu o falsă gravitate:

— Găsesc, domnilor, că îngrijorarea dumneavoastră din cauză că ne lipseşte artileria grea e puțin exagerată. Cred că, la nevoie, va fi suficient să punem în baterie pe onoratul nostru coleg de la Romanați, domnul Cotârcea, ca să reducem toate tunurile nemțeşti la tăcere. Şi la vorbele astea, arătă cu degetul înspre capătul rândului din dreapta, iar toate privirile s-au întors spre banca în care de-abia încăpea o namilă de o sută cincizeci de kilograme poate, cu mâinile atât de scurte că abia îi ajungeau pe pântece.

A fost o ilaritate imensă. A râs şi banca ministerială, a râs şi oratorul însuşi. Tribunele înțesate – în cele rezervate doamnelor unele elegante stau chiar pe trepte, nemaigăsind alt loc, iar în cele ale bărbaților unii se sufocau, atârnați

chiar de stâlpi – au răsunat şi ele de hohote.

Nae Gheorghidiu, simpatizat şi de opoziție pentru spiritul lui şi pentru „lărgimea de vederi“ care îl caracteriza, pentru aerul lui *„frondeur“*, revoltat parcă, deşi militant liberal, era foarte apreciat pentru „destinderile” pe care le provoca între guvern şi opoziție. Azi, de pildă, partida era ca şi câştigată pentru guvern, numai prin această simplă glumă.

De pe banca ministerială a răspuns la urmă unul dintre membrii importanți ai guvernului.

S-a sculat grav şi cu ochii puțin contractați, de pe banca ministerială şi s-a dus, în tăcerea întinsă ca într-un aer tare, spre tribună. Are fruntea înaltă, piezişă, ca de poet, ochii mari nu privesc pe nimeni, obrajii cu două cute, mustață de fante îmbătrânit. Acum, după un timp, îşi plimbă ochii, privind şi inspectând parcă incinta. Ține mâna dreaptă înainte, cu două degete în buzunarul de jos al vestei. Începe încet dar sigur de ceea ce spune:

— Mi-ar fi foarte uşor, domnilor, dacă aş alerga după succese facile, să relev inconsecvența acestei opoziții, care pe de o parte ne reproşează că nu intrăm în acțiune, iar pe de alta se plânge că armata nu e pregătită. Dar țin să răspund fiecăruia dintre onorații oratori care m-au precedat în parte.

Peste partizanul Puterilor Centrale a trecut însă repede. Pe urmă:

— Domnilor, dați-mi voie să vă întreb: Ce înseamnă această lipsă de încredere în guvernul țării? Ați monopolizat singuri toată iubirea de neam? Credeți dumneavoastră că pe aceste bănci nu bate o inimă românească? şi arăta acum, emoționat şi solemn, banca ministerială şi băncile majorității. Credeți dumneavoastră că viitorul acestui neam numai dumneavoastră vă provoacă nopți de insomnie?... (aplauze puternice) că numai dumneavoastră vă cutremurați la gândul că ceasul sfânt al realizării naționale ar putea să bată, fără ca noi să ne găsim acolo unde trebuie să ne găsim? şi fraza spusă răspicat, cu vocea larg înfiorată, cu mâna dreaptă ridicată, cu pumnul strâns, iar cu arătătorul întins, cu mâna indicatoare de pe afişe, e urmată de aclamații şi

aplauze furtunoase. Domnilor, un orator al dumneavoastră a declarat săptămâna trecută aci că dacă ar avea doisprezece copii, pe toți i-ar trimite să lupte pentru țară. Ei bine, domnilor – şi ridică tonul – eu declar că dacă aş avea douăzeci şi patru de copii, n-aş ține nici pe cel mai mic lângă sânul mamei lui acasă... pe toți i-aş trimite în foc, în prima linie.

Şi trecând mai târziu la cel de al doilea orator al opoziției, a schimbat iar tonul, ca un acar abil al oratoriei.

— Domnilor, ați discutat şi despre pregătirea militară a țării (şi scăzut, prietenos) cred că a fost o mare greşeală. (Iar energic, viu). Nu poate fi pusă în discuție, şi mai ales în discuție publică, pregătirea armatei româneşti, (aplauze furtunoase). Domnilor, eu atât pot să vă spun: că suntem gata. Şi aci rămâne îndelung nemişcat... (Adunarea aplaudă în picioare, aplaudă şi tribunele.) A continuat pe acest ton câtva timp, pe urmă iar: Lăsând la o parte gluma, atât de amuzantă, a colegului nostru, domnul Nae Gheorghidiu, şi (aci urcă vocea, într-un crescendo alarmant şi intens, şi scandă fraza cu mâna îndoită paralel cu pieptul, cu cotul ridicat, dar zvâcnind arătătorul intens, în afară) lăsând deoparte această acțiune condamnabilă de a strecura, de la tribuna Camerei, în sufletul oştenilor noştri, îndoiala în înzestrarea armatei (aplauze puternice, strigăte de bravo), vă întreb, de unde această prețuire exagerată, dovadă de vulgar materialism, această supravalorizare a rolului jucat de armament în război, când e ştiut că marile victorii se câştigă numai prin moral? (aplauze). O armată care vrea, învinge fără tunuri, fără mitraliere şi fără cartuşe (aplauze furtunoase). Şi eu vă spun că armata noastră vrea sa învingă şi va învinge! (aplauze entuziaste). Întrebați pe aceşti conducători ai oştirii, în care nu aveți totuşi încredere (şi aci arată, silabisind, cu degetul, înapoi, ca şi când comandanții ar fi cam în lături şi la spatele lui) şi ei vă vor spune. Vom învinge pentru că soldații noştri se vor lupta cu baioneta – şi nu e tun care să reziste baionetei româneşti – împotriva oricărui armament, iar când baioneta se va fi rupt, cu

pumnii' cu unghiile, cu dinții... (aplauze delirante). Domnilor, încrederea mea în viitorul mare al acestui neam e neclintită (aci deveni solemn), şi-mi iau, împreună cu colegii mei, aşa cum v-am spus de atâtea ori, răspunderea celor ce vor veni.

S-a aşezat jos, parcă fără să observe aclamațiile delirante.

Deşi în ultimul timp se vorbea de oarecare afaceri, pe socoteala statului, făcute de acest membru important al guvernului, succesul i-a fost imens şi s-a vorbit de el zile întregi.

În maşina cu interiorul de bombonieră cafenie, în timp ce claxonul îşi cerea drum printre vehicule şi pietoni, cele două femei fierbeau de admirație.

Le era, firește, mai aproape succesul unchiului. Niciodată n-am avut o prea bună părere despre aşa-zişii oameni de spirit (nu vorbesc despre umorul inerent gândirii juste), care de cele mai dese ori sunt simpli nerozi vioi. Căci „spiritul" presupune lipsă de sensibilitate şi un profund dispreț pentru oameni, cel puțin în clipa aceea. Chiar în formele lui superioare, ca uneori Anatole France, spiritul dă adesea o impresie de rece imbecilitate. Ce să mai spun de Nae Gheorghidiu, al cărui spirit nu era decât o formă de lichelism, căci nu „făcea spirite" decât pe socoteala celor mai slabi ca el, ca să amuze pe cei tari, de care avea nevoie? Era un fel de clovnerie obraznică, menită să mascheze un egoism vulgar. Dar nevoia, acum mai mult ca oricând, să țin sub înrâurirea mea sufletul şi convingerile nevestei mele, şi pentru că această protestare retorică nu e suficientă („dragă, orice ai spune, e deştept"), am oprit maşina şi am intrat, invitându-le stăruitor, în librărie. Am cerut un dicționar medical străin şi, la pagina ştiută, am citit, subliniind cu vocea:

„IMBECILITATE (fig. 1 100). – imbecilul e un tip degenerat, caracterizat prin anomalii fizice, dar mai ales prin *tulburări intelectuale şi morale.* Inteligența lui e mărginită, totuşi are *calități de memorie, de imitație şi oarecare vivacitate de spirit.* Mai ales *simțul moral* îi e atins... Revoltat, nedisciplinat,

mincinos şi lăudăros, imbecilul caută totdeauna să facă vreo farsă neplăcută, sau să tragă pe sfoară pe unul sau pe altul. Camaraderia cu indivizii de teapa lui e totdeauna suspectă. Imbecilii sunt cele mai adeseori pederaşti, său nu se înțeleg decât ca să puie la cale infamii. *Chiar prinşi asupra faptului, mint cu un aplomb uimitor.* Numărul imbecililor internați e infim, în comparație cu acela al imbecililor care circulă liberi şi care trăiesc ca vagabonzi, hoți şi pezevenghi.“

...Sau „oameni politici” în România, ar fi putut să adauge acest dicționar. Dacă „vivacitatea de spirit”, memoria şi capacitatea „de imitație” sunt calitățile esențiale ale deşteptăciunii, atunci trebuie să recunoaştem, le-am spus femeilor, că ea e cam cuprinsă în explicațiile clinice ale dicționarului şi că Nae Gheorghidiu e într-adevăr deştept, „pezevenghi”, cum zice el cu oarecare orgoliu național.

Dar n-am convins, poate, pe niciuna dintre ele, pe nevastă-mea acum mai puțin decât pe cealaltă.

— Extraordinar cum exagerezi, mi-a spus Anişoara, privind indiferentă cu lornionul o mică vitrină de creioane de metal şi de agende.

Iar nevastă-mea, grăbit, ca să nu creadă Anişoara că e de altă părere decât ea:

— Aşa e totdeauna... pune în toate o patimă, iar către mine: Nu se poate vorbi uneori cu tine.

— Un filosof ar trebui să fie mai calm, zău, a întregit-o, surâzând, bruna mea verişoară, cu oval desăvârşit de Elviră romantică, dar cu simț practic şi apropiat actualității, de nevastă de om de afaceri. Îmi spunea „filosof” căci ştia că asta mi-e dezagreabil şi ea o voia chiar ca insultă.

— Cum calm? De ce să nu pun patimă?... Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au. Obiectivitatea e necesară numai în actul judecății, cere adică să nu ai interese contrare şi să iei toate măsurile de precauție intelectuală. Dar astea sunt de domeniul inteligenței şi al oneştității, nu al indiferenței sufleteşti. Un om poate să fie prost sau interesat, lipsit de luciditate, dar nu de „obiectivitate”. Şi, în orice caz, după ce, judecând calm, ai

ajuns la o opinie, eşti dator s-o susţii cu hotărâre şi îndârjire, cât mai expresiv. Chiar oamenii de ştiinţă, după ce, pasionaţi şi cu grija adevărului –; căci nimic nu se poate face fără pasiune – au ajuns la o descoperire sau la o concluzie, o susţin cu tenacitate şi cu dorinţa de a face să triumfe, chiar dacă ar fi ameninţaţi cu rugul sau cu ocna. Entomologul îşi apără gândacii lui cu patimă. Nu se poate susţine stupiditatea că nu există cauze şi adevăruri care să merite să te pasionezi pentru ele, că totul e relativ şi indiferent, în raport cu... eternitatea. Totdeauna indiferenţa asta ideologică şi amabilă, prezentată sub unghiul veşniciei, ascunde mici aranjamente făcute sec, sub unghiul actualităţii şi cu caracter strict personal. Să te consideri spectator indulgent şi amuzat al lumii aceştia plină, de infamie şi de prostie e să faci parte din ea, să beneficiezi, de infamiile ei, având aerul că-i eşti deasupra.

— Obiectivitate înseamnă să recunoşti că şi adversarul are dreptate, uneori cel puţin, îmi replică ironic şi suficient, din nou Anişoara, ducând, mioapă, cu graţie, aproape de lornion şi de punctul negru de frumuseţe, din obraz, o agendă dintre cele de dinainte.

— Altă aberaţie... Raportate la acelaşi punct nu pot să existe două adevăruri, opuse, în acelaşi timp. Dacă adversarul meu are dreptate, nu uneori, ci foarte adeseori, atunci renunţ eu la opinia mea – şi pentru asta încă îţi trebuie curaj – şi o împărtăşesc pe a lui, dar tot cu pornire şi hotărâre. Indiferenţă nu poate fi în niciun caz, căci există o pasiune a adevărului însuşi.

Au zâmbit şi una şi alta, cu îngăduinţă, şi am înţeles, melancolic, că nevastă-mea nu mai are încredere în judecata mea, că steaua mea continua să se răcească. Anişoara trimisese maşina, şi s-au depărtat amândouă, pe jos, prin mulţimea din care făceau parte acum, dar nu erau la fel cu nimeni, în rochiile lor de stofă de culoarea migdalei, pe care căutau să le ajungă, la jumătatea pulpei tulburător strânsă în ciorapul de mătase, cizmuliţele de antilopă ale modei.

Se îmbrăcau de o vreme amândouă la fel, ca să-şi

sporească frumusețea, una blondă, alta brună, cum îşi sporesc valoarea perlele, dacă sunt colecție.

Am dat apoi examenul, amânat în iunie, de anul III. Cu G. ne întâlneam destul de rar şi avea o atitudine mai curând rezervată. Nu-şi vorbeau decât foarte puțin. Totuşi, în decembrie, când am plecat pentru două săptămâni la țară, la Anişoara – pentru vânătoare şi plimbări cu sania – a venit şi el acolo. Mi-a fost destul de neplăcut, dar n-am dat niciun semn de nemulțumire. Ciudat a fost că ea s-a supărat pe Anişoara, a scurtat cu o săptămână această vacanță cu mese copioase şi nici nu şi-au mai vorbit. Şi mai târziu am făcut destule mutre bănuitoare, am evitat gelos multe prilejuri care mi-ar fi fost dezagreabile, am tras cu urechea la multe, am spionat destule plecări în vizită ale nevesti-mi, căci mi-era teamă că nu se mai văd în lume tocmai pentru că acum se văd când doresc, în vreo garsonieră, dar niciodată n-am avut prilejul să fiu până la capăt nefericit.

Între oglinzi paralele

ÎN FEBRUARIE ÎNSĂ, M-AM ÎNTORS prin surprindere noaptea, în automobil cu un prieten sportmen, care făcuse o excursie până la Predeal. Eu eram concentrat de două săptămâni la Azuga, ne-am întâlnit în restaurant şi m-a luat cu el. Când am ajuns acasă, am găsit, la ferestrele negre, perdelele nelăsate, ceea ce mi s-a părut ciudat, căci făceau întunericul gol, iar mutrele zăpăcite şi somnoroase ale servitoarei m-au neliniştit. Era acum o realitate care nu-mi încăpea în simțuri: casa era goală ca un mormânt gol, fără nevastă-mea. S-a făcut în mine un pustiu imens, un nucleu de dureri. Servitoarea n-a fost în stare să-mi explice unde mi-e femeia: la teatru... la mătuşa ei... lucruri vagi şi imposibile pentru jumătate cât era când sosisem eu. Nu ştiam ce se va mai întâmpla cu mine până dimineața. Îmi repetam necontenit, ca idiotizat: N-aş fi crezut-o niciodată în stare să facă asta... Am stat o bună bucată de timp, trântit într-un fotoliu, ca azvârlit dintr-un furgon. Ştiam că acum totul e sfârşit pentru totdeauna, că e sfârşit într-un mod cum nu merita loialitatea mea. Niciodată n-aş fi crezut o femeie atât de crudă, în stare să-mi facă, fără folos, atâta rău. Până a două zi, care mi se părea la capătul unui lung, interminabil tunel, simțeam că voi înnebuni.

Ştiam că iubirile sunt trecătoare, dar îmi spuneam că sfârşiturile trebuie să fie cinstite, ca între oameni care, după ce au făcut o călătorie plăcută împreună, se despart elegant, se salută cu cordialitate şi, la nevoie, cu părere de rău că totul a durat atât de puțin, iar sfârşitul acesta de metresă-servitoare, cu atât dispreț față de o sensibilitate

care îi jertfise totul, mi se părea o nemeritată infamie. Mi-e cu neputință să notez toate încercările prin care am trecut, haosul de gânduri pe care le-am confruntat, întreagă această noapte cumplită, cum nu mai întâlnisem alta până atunci, şi poate nici n-am întâlnit de atunci încoace. Ars tot trecutul, arsă casa, murdărit şi dizolvat ca personalitate, iată ce găsisem după patru ore de drum cu automobilul.

Aş fi vrut să fie vis, ca să fie deşteptare posibilă, dar nu era decât încrustată realitate. După ce am fost în stare să mă ridic din fotoliu, am alergat aşa, în necunoscut şi, probabil, pe la casele rudelor ei. La „tanti Lucica“ nu era, la surorile mele nu era, şi n-aş fi dorit nici celui mai cumplit duşman al meu să caute în zorii zilei şi să sufere cum sufeream eu, întrebând dacă nevastă-sa, plecată de acasă: „...e la domnia-voastră cumva?“

Misterul imens al fiecărei case, cu ferestrele în întuneric, speranța stupidă că e acolo şi că totul, dacă n-a fost vis, a trecut ca un vis, nedumerirea celor întrebați şi impresia că, față de cei cu viață sigură în casa lor, eşti un lepros care merge, ferit de lume, numai noaptea, mă năucea. În orice caz, un accident, o întâmplare neprevăzută nu mi se păreau de presupus.

Pe urmă, am înțeles că totul e pierdut, că trebuie s-o părăsesc cu totul nopții şi aventurii ei, întorcându-mi acasă. Aş fi vrut să alerg, să strâng sticlă spartă în pumni, să încerc orice, numai să pot fărâmița din noaptea care mă despărțea de zorii zilei. Când eram mic, în ajunul unei călătorii, nu puteam dormi şi mi-era teamă, singur în noapte, că „a doua zi“, în mod excepțional, nu va mai veni. Iată, la fel, aveam impresia că întunericul se va dilata la infinit, dar nu o plecare în necunoscut frumos era acum, după noapte, ci plecarea pe alt drum, pur şi simplu, decât cele de până acum. Credeam că niciodată nu voi mai fi în fața acelei femei, ca s-o pot zdrobi. Mi-era teamă că voi înnebuni până în zori. Aveam impresia că nu mai sunt stăpân pe destinele mele, ca şi când aş fi fost într-o trăsură ai cărei cai sperioşi s-au aprins şi aleargă, neînduplecabil, cu mine, peste gropile

şi neprevăzutul unui câmp. Dacă adunam toată suferința din trecut, nu izbuteam să egalez pe cea de azi, care-mi părea şi de o natură diferită. Mă lungisem pe un divan lung şi, cu palmele lipite de obraji, aşteptam cu neliniştea şi teama cretinilor, care, incapabili să mai judece, cu ochii speriați, se chircesc şi aşteaptă... Cum a putut să facă asta? meritam trivialitatea acestui procedeu care mă murdărea de prisos... când fusesem atât de loial?...

A venit a doua zi abia, pe la opt dimineața. N-aş putea spune cum îi arăta obrazul, cum i s-au împletit intențiile de gesturi şi explicații, pentru că eram aşa de sfârşit, atât de departe de lume, că, întocmai ca un bolnav istovit de procedeele unei prea lungi operații fără anestezie, nu aşteptam decât să vie ea, ca să pot adormi. Depindeam de venirea ei ca de o idee fixă, ca de un semnal că s-a sfârşit, pentru ca să închid ochii numai.

I-am şoptit, făcând, înjumătățit, o sforțare:

— N-aş mai vrea să te văd niciodată...

M-a privit cu o ură ştearsă, de rând.

— Atunci, mă goneşti?

— Nu ştiu... Nu mai pot vorbi... Nu mai puteam cere nimic voinței mele...

— Aşadar, mă goneşti?

— Nu pot să-mi dau seama de nimic, şi nu pot alege din mine nimic... Înțelege ce vrei... Spune-mi dacă ai ceva de lămurit...

A fost din nou un stâlp de ură, toată, înțelegând că lupta e mult mai grea decât o bănuise ea.

— N-am nimic de lămurit...

— Nu, n-ai să poți lămuri nimic. Poți să mai rămâi puțin dacă doreşti... dacă vrei să ştii, sincer, sentimentele mele, atunci pleacă neîntârziat, şi-ți voi trimite eu absolut tot ce e de trimis.

Iar m-a privit cu alți ochi, răi, apăruți de din dosul ochilor ei ştiuți.

— Aşadar, mă goneşti?

Peste vreo câteva zile, i-am scris neted şi convenabil,

întrebând-o dacă nu preferă să divorțăm fără formalități, fără explicații multe, şi a acceptat.

Am suferit din nou mistuitor. Ziua şi noaptea (literalmente), nu puteam gândi decât la ea. Toate explicațiile, pe care i le refuzasem oarecum, mi le furnizam acum singur, construind o infinitate de ipoteze, ca un judecător de instrucție maniac, bolnav.

Să renunț la ea pentru viitor, să schimb tot peisajul planurilor mele, să las un drum alb în gol, mi se părea de neînlăturat şi atroce.

Dar, mai ales, sufeream că trebuia să admit remanieri de ecuații întregi sufleteşti.

Tot trecutul îmi apărea cu alt înțeles decât cel cu care eram obişnuit, iar una dintre cele mai dureroase operații erau aceste concluzii pe care trebuia să le trag pentru ceea ce fusese. Niciodată femeia aceasta nu mă iubise. Reluam tot ce a fost la Odobeşti, la țară, şi acum simțeam că acolo am avut dreptate, că atunci văzusem limpede, că seria ei aceea fusese. Nu mai exista acum pentru mine nicio plăcere, era ca un doliu adânc şi dureros. Dacă vedeam o pereche sărutându-se, eram ca acele mame care au pierdut un copil şi văd, jucându-se în drum, frumoşi copii străini. Piesele de teatru şi filmele cu dragostea, care îndură orice şi până la capăt tot biruie, îmi dădeau o înlăcrimată şi stupidă melancolie.

Căutam din nou, în toate localurile, ca s-o văd dar dacă o găseam, plecam numai decât, cu un cuțit înfipt şi rămas în piept. De zeci de ori pe zi deveneam alb ca varul, din cauza unui amănunt, care ar fi putut fi în legătură cu ea, în cea mai banală dintre convorbiri. Dealtminteri, toată suferința asta monstruoasă îmi venea din nimic. Mici incidente care se hipertrofiau, luau proporții de catastrofe. Bineînțeles că marile „scene “ clasice ieşeau din câmpul sensibilității mele, ca marginile unui desen privit cu o lupă prea măritoare. Când sufeream atât din cauza unei privri, nici nu-mi puteam închipui între mine şi ea vreuna dintre aceste scene excesiv patetice, durabil aplaudate. Nu puteam vedea între noi o

discuție ca în piesele de bulevard, cu implorări, cu explicații, cu stăruințe de a se împăca. Rula, de pildă, chiar în zilele acelea, un film în care nevasta îşi umileşte îngrozitor bărbatul, fuge de la el cu amantul, părăsindu-şi copiii, el o caută în toate părțile, o imploră să vie, se duce după ea într-o stație de băi mondială, iar când ea e părăsită de amant, îşi dă seama că numai pe el, pe bărbat, l-a iubit cu adevărat (?) şi vine din nou acasă lângă copii. Şi amândoi cred că ceea ce n-a fost cu putință pentru trecut va fi cu putință pentru viitor, că seriile lor sufleteşti s-au încheiat, când, pentru mine, o singură absență, noaptea, de acasă, era cât tot cerul de mare, şi când odată ajunşi şi împăcați, să zicem, ar fi trebuit să înceapă drama trecutului. Cum mi-aş fi închipuit, de pildă, între noi, o scenă în care eu să urlu zvârlind banii în fața femeii, ca în *Dama cu camelii?* Crescând la scara sensibilității mele, scena aceasta ar fi de neexprimat cu cifre, ca rezultatul dublării boabelor de grâu pentru fiecare pătrățel al tablei de şah.

„Omul cu sensibilitate năzdrăvană", îmi spunea doamna cu fața tânără şi păr argintiu. E drept că sufeream, fără ca să vadă ceilalți de ce sufăr, ca un reumatic care simte ploaia înaintea celor din jurul lui. Găseau că sufăr pentru cauze futile. Într-un alt plan, trebuie să fie oameni, desigur, care nu pricep că, unii suferă numai din pricină că nu se pot spăla pe dinți, sau că n-au o carte, sau că nu pot face cuiva un serviciu.

Într-o zi, de pildă, mă duc la minister, la un prieten, care mă primeşte, sub pretexe de aglomerație, grăbit ca pe un soi de creditor. Am crezut că am sfârşit cu el pentru toată viața. Totuşi, peste vreo două zile, când ne-am întâlnit, a venit la mine, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. Părea sincer (dacă n-o fi avut motiv să se schimbe între timp), absolut sincer. Dezolat chiar.

— Cum, dragă, ai putut să te superi din cauză că ți-am spus, cam răstit poate, „lasă-mă acum"? Dar n-ai văzut ce era pe capul meu?... că trebuia să introduc atâta lume la ministru?

Înțelegeam că pe el nu l-ar fi jignit, niciodată, un astfel de răspuns şi că, deci, nici nu avea de ce să mă socoată jignit pe mine. Nu existase nimic, pentru el, ca un peisaj pentru un miop. Dar eu, care devenisem palid şi care ştiam că, nici în clipele când aş fi fost dus la eşafod, n-aş fi spus unui prieten – fără să fiu supărat anume, pe el, ci numai aşa, din cauză că-s prea ocupat – răstit: „Lasă-mă în pace acum!“ i-am spus că aş fi făcut altfel, în locul lui, dar n-a crezut.

Simțeam din zi în zi, departe de femeia mea, că voi muri, căci durerile ulceroase – acum când nu mai puteam mânca aproape deloc – deveniseră de nesuportat. Slăbisem într-un mod care mă dispera, căci făcea o dovadă obiectivă că sufăr din cauza femeii, şi oricât aş fi vrut să ascund cu surâsuri rănile orgoliului meu, nu mai puteam izbuti, din cauza asta.

Mă gândeam zi şi noapte, în afară de puținele ore de somn – când de altfel de cele mai multe ori visam – neîntrerupt la ea, ca şi când mi se lichefiase creierul şi nu mai era în stare să schimbe „motivul”, ca un pian automat, stricat, cântecul.

Într-un timp m-am hotărât ca, de vreme ce nu puteam să nu mă gândesc la ea în restul zilei, cel puțin în anumite ore din zi să încerc precis să mi-o fac absentă. Şi în nădejdea că voi influența restul zilei, era important ca aceste două ore hotărâte să înceapă de dimineață. Cum mă deşteptam însă din somn, nu aveam îndestulă voință, era ceva cu adevărat peste puterile mele, căci îmi era, automat, prezent gândul ei, odată cu lumina. Dar începeam acest exercițiu impus când mă aflam în baie. Căutam să mă gândesc la altceva, iar când imaginea ei se asocia şi încerca să se însăileze restului, o goneam ca pe o albină, iar dacă, totuşi, nu izbuteam, schimbam numaidecât obiectul gândului. Când, însă, nici astfel nu izbuteam începeam să număr, cu încăpățânare, cu nădejdea că niciodată vreun om nu va bănui un atât de copleşitor grotesc. Mi-era ruşine, în adâncul intimității mele, ca şi când aş fi suferit de o boală ruşinoasă şi penibilă... Uneori, când intervenea ceva vesel, aveam răgazuri de uitare, însă caracteristic de uitare, aşa ca un bolnav după schimbarea pansamentului sau când, după zile de ploaie, ar

avea, prin fereastra înflorită de soare, lumină în cameră. Dar pe urmă iar cădeam. Am înțeles, mai mult ca oricând, legătura dintre moral şi trup, pentru că era destul un incident sufletesc ca şi declanşeze suferința fizică, fiindcă tot pieptul îmi era gata supus, pentru asta. Zăceam aşa, vreme după vreme, ca un bolnav de tifos, cu singura consolare că nu înduram şi mizeria şi urâciunea fiziologică a tifosului, dar încolo fără nicio altă deosebire. Am cunoscut bărbați care, aproape cu ostentație, arătau că suferă din cauza femeilor, am citit versuri în care poeții se vaită cu vorbe mari că au fost înşelați, şi toți aproape îşi făceau un orgoliu din această suferință din dragoste... Mie mi-era o silă imensă de mine, de parcă aş fi avut păduchi, şi orice aluzie la această suferință mi se părea o infamie.

De aceea, întâia mea grijă a fost să se ştie că mă preocupă altă femeie... Am înțeles atunci chinul acesta, pe care pe urmă l-am văzut mult mai răspândit decât s-ar părea, al oamenilor care se simt osândiți să se arate cu multe femei ca să nu se bage de seamă că suferă din lipsa uneia.

Pentru proces am dat o scrisoare avocatului, prin care îmi luam toată vina asupra mea, ca să nu ne mai întâlnim printr-un prilej direct, dar altfel aş fi vrut oricând s-o întâlnesc, iar dacă aflam că a fost într-un restaurant de seară sau la vreun teatru, fără ca eu să ştiu, deveneam palid (n-am vrut să iert chiar binevoitoarei şi înțelegătoarei prietene, când o dată a subliniat, cu familiaritate, această paloare a mea) şi mi se părea că am lipsit de la o întâlnire vitală pentru rostul existenței mele.

Ne-am întâlnit într-o zi la teatru. Era cu două bănci înaintea mea. Am salutat, când am trecut prin dreptul ei, căutând să am un aer cât mai degajat şi am făcut haz exagerat de comedia neroadă care se reprezenta, de altfel, cu atât mai uşor, cu cât prezența ei, singură, era un fel de izbândă pentru mine. Eram încă mulțumit că, fiind oarecum în spatele ei, o puteam privi fără să par că o fac cu intenție. În schimb ea, ca să mă vadă, a trebuit să întoarcă de vreo câteva ori capul. Căutam cu abilitate să nu-mi întâlnească

privirea şi exageram încă veselia mea altoită.

Era într-o rochie neagră, de seară, oblic decoltată, care-i făcea braţele lungi încă mai albe, mai calde, plinuţe, voluptuos încheiate în umeri. Gâtul îi creştea uşor, cu linii suav răsucite din grumazul gol şi alb, spre rădăcina părului, căci muşchii ascunşi urcau în încolăcirea de spirală, sub pielea fără o pată, ca petala de trandafiri galbeni, a blondei.

Ca să poată privi bine spectacolul cum se afla spre capătul băncii, sta oarecum în profil faţă de mine. Fiindcă înspre sală era întuneric, iar partea dinspre scenă era luminată de rampă, capul ei avea profilul marcat (frunte pură dar nu piezişă, nas acvilin, bărbie uşoară) pe un fond de lumină, ca o aureolă; aşa cum provoacă intenţionat fotografii pentru blonde, în timp ce obrazul dinspre mine era într-o umbră dulce ca lumina de lună. Umerii se afirmau tari, căci, prin albeaţa lor palidă, adunau lumina, aşa cum o adună în umbră rotunjimile lucioase. Nici cei care de obicei mă plictiseau cu aluziile lor nu bănuiau că tot teatrul era în sală, nu pe scenă, aşa ca la spectacolele revuistice. Faptul că mă privea era pentru mine ca o scufundare în apa vieţii. Am plecat de la teatru însănătoşit, pentru câteva zile, cel puţin. Dealtminteri, orice prilej de a o vedea îmi făcea bine.

Niciodată n-a apărut cu vreun bărbat şi, cum ştiam că trebuie să aibă un amant, în toată nenorocirea mea îi purtam un fel de secretă şi înmuiată recunoştinţă pentru acest fapt, deşi eu, dimpotrivă, căutam să fiu văzut de ea numai cu femei.

Altă dată, ne-am întâlnit într-un restaurant de noapte, după ieşirea de la spectacol. Era într-o mare tovărăşie de domni şi doamne serioşi, frumoasă, şi părea destul de veselă.

Eu privisem mai întâi pe geam, ca să văd dacă e înăuntru şi să nu fiu deci surprins de prezenţa ei (aşa făceam la orice restaurant şi teatru), ca să nu-i dau pe faţă tulburarea mea, ci dimpotrivă să intru cu o figură de om fericit. Şi să o descopăr, cu indiferenţă abilă şi plicticoasă, abia mai târziu. Eram întovărăşit de o tânără actriţă, renumită mai mult

pentru frumusețea (caligrafică şi mediocră, de altfel) decât pentru talentul ei. Nevastă-mea de unde părea vorbăreață, a devenit lividă şi s-a întrerupt brusc. Pe urmă n-a mai scos o vorbă toată seara. Cum n-avea orgoliul să-şi mascheze suferința, a rămas aproape necontenit cu privirea asupra noastră, examinându-mi mereu, apăsat, tovarăşa de masă. Când o vedeam cât suferă, simțeam că în mine se cicatrizează răni (cărora altfel le-ar fi trebuit luni şi ani), aşa, în câteva minute, cum cresc plantele sub privirea magică a fachirilor;

După supeu, mi-am condus prietena acasă. Să rămân la ea, mă plictisea oarecum. Simțeam asta după oboseala anticipată, la gândul că va trebui să ma îmbrac apoi şi să cobor în stradă (căci trebuia să fiu dimineața acasă). Mi se părea că o îmbrățişare a amicei mele nu merită atâta oboseală. Căci, în afară de clipa când azvârleau întâiă oară cămaşa de pe ele şi când aveam impresia oricum, oricând, a unei neimaginate minuni pentru simțuri, aceste femei nu mă mai interesau, în urmă, deloc. Mi se părea că frământ în brațe manechine de lână.

Mai ales această actriță, pe care lumea o găsea frumoasă, mi se părea fără gust, ca de lemn vopsit. Tot ce spunea era o bălăbăneală plată şi vorbea întruna, într-un jargon de culise, probabil:

— Nu-mi dă mie să joc, că le-aş trânti o creație, aşa... Şi la acesta „aşa“, făcea cu mâna arcuită un gest, scurt, zvâcnit, cu pumnul închis. Ai văzut la restaurant pe Nițeasca?... Crede că dacă şi-a luat maşină acum...

Mă gândeam cu necaz că, întârziind, pierd tot mai mult timp din noaptea care mi se părea prețioasă. Avea un corp nici gras, nici slab, nici mare, nici mic, cu sânii ca nişte mere de vată, fără rotunjimi nervoase, fără relief, perfectă ca un nud prost fotografiat în revistele cu poze, care fac economie de cerneală.

Începusem s-o examinez atent, cum examinezi, când nu ți-e foame, un fel de mâncare care nu-ți prea place, farfuria e puțin pătată, sosul e apos, carnea cu sugestii sălcii.

Pe urmă ne-am trezit totuşi îmbrăţişaţi, aşa ca animalele, dar mă întrebam dacă voi merge până la capăt. Mi-a venit în minte, o clipă, femeia din cauza căreia sufeream atâta.

Am înţeles, din nou, că iubirea fizică frumoasă e o profanare. E nevoia amară de a zdrobi, de a răzbi într-o îmbrăţişare, odată cu trupul frământat, şi sufletul, prizonier suav în el, în clipele acelea. Şi cu atât mai aprigă e voluptatea acestei pângăriri, cu cât mai plină de noblețe e icoana răsturnată. Cauți, crescând, în exasperata, în smintita înşurubare, durerile şi bucuriile trecute, frumusețea luminoasă a fericirilor trăite, pălmuieşti devotamente de înger lânced şi gingăşii înduioşătoare, jocuri de inteligență neasemănate şi melancolii zâmbitoare. E bucuria de a vedea, răvăşită, leşinată de voluptate – prin tine – femeia dragă cu sufletul zăpăcit de această goană continuă, şi pe urmă încremenit în spasm, ca în fața unui miracol.

De aci nevoia atâtor amante şi atâtor amanți de a striga, în clipele ultime, orori, vorbe deşuchiate, ca nişte măşti smulse, care să facă şi mai aprig simțul, actul profanării. Dar eu, ce să profanez în inteligența şi în sensibilitatea de cocotă ortografică a femeii de lângă mine?

Mă desfac plictisit, şi, ca de obicei, mă las în voia mea interioară.

Interesul sexual e nul în afară de ideea de personalitate. De aci curiozitatea, ascunsă şi vagă, despre anatomia sexuală a personalităților de noblețe şi loialitate celebră. Au fost atâți obsedați de sexul Mariei Antoaneta, al Lucilei Desmoulins.

Într-o zi, la ora prânzului, prin aprilie, m-am întâlnit cu nevastă-mea într-o mare băcănie de pe Calea Victoriei. Ea făcuse să i se împacheteze tot soiul de târguieli şi, deşi viziunea unei mese cu prietenii ei m-a făcut să sufăr răsucit în mine, am salutat-o surâzând.

— Sigur, cumperi atâtea bunătăți şi pe mine nu mă inviți?

Spuneam asta în glumă, firește, dar dacă m-ar fi invitat cu adevărat, nu ştiu, zău, ce aş fi făcut. Mi-a întins, cu voie

bună, mâna subțire şi moale, pătrunsă de *Quelques fleurs,* pe atunci parfum rar.

— Nu... Nu te invit, că nu eşti cuminte...

l-am răspuns, cu dorință evidentă de a nu aprofunda nimic:

— Eu sunt băiatul cel mai cuminte din lume, în timp ce ea comanda, celui ce o servea, *pâté de foie gras.*

— Asta e pentru domnul...

Şi râzând prietenos, cu o lumină jucăuşă în ochi, s-a dus la casă, grăbit să plătească, floare de primăvară, în taiorul cenuşiu.

Ce departe erau timpurile când, neastâmpărată, avea grijă să-mi amintească să nu-i uit gustarea favorită, între târguielile de la băcănie. Şi acum, totuşi, intrusiunea glumeață a ei, în meniul meu, avea un mic farmec senzual şi sprinten, care m-a înveselit.

N-am mai văzut-o vreo două-trei săptămâni. Am făcut, întrebându-mă mereu, fel de fel de ipoteze.

Într-o zi, un fost coleg de Universitate, bun prieten şi cu mine şi cu ea pe vremuri, boem şi ziarist acum, îmi spunea cu nedumerire şi cu oarecare intenție de acreală:

— Dragul meu, nevastă-ta e puțin cam ingrată. Am întâlnit azi, la Muntele de Pietate – am eu chestiile mele acolo – pe mătuşa ei; amaneta un inel. Spune-i să nu uite că a crescut în casa acestei mătuşi.

Amicul meu habar n-avea de cum stau acum lucrurile.

M-am interesat, puțin mai de aproape, şi am aflat că, de două săptămâni, nevastă-mea e bolnavă în pat. Am făcut un pachet de cărți, din librărie, am ales un braț de flori şi i le-am trimis cu câteva rânduri, fără titlu:

„Am aflat că eşti bolnavă... Îmi pare nespus de rău (exageram tonul, ca să-l creadă convențional). Ai aci câteva cărți, de Anatole France şi Wilde, autorii d-tale favoriți, ca să-ți treacă mai uşor timpul. Ți-aş fi recunoscător dacă, având nevoie de ceva, mi-ai comunica prin comisionarul care-ți aduce rândurile acestea.

Cu prietenie şi urări de sănătate,

Ş.“

Am aşteptat răspunsul, ros de zeci şi zeci de superstiții, cum de altfel îl şi trimisesem: unui anume comisionar bătrân negricios; cu mustața mare, care totdeauna izbutea, i-am dat scrisoarea la o anumită oră, n-am scris plicul acasă, ci direct la tutungerie, nu i-am spus să-mi ducă răspunsul acasă, căci aveam superstiția că momentul găsirii unui plic alb, cu răspuns bun, pe masa mea, nu-l pot realiza şi nici nu-l pot primi din mâna servitoarei, pentru că nu prea mi-o închipuiam spunându-mi: „A venit un comisionar cu o scrisoare “, iar scrisoarea să fie totuşi plăcută. Îi spusesem că voi trece peste o oră pe la locul lui de aşteptare. Nu a venit decât peste două ore. Am citit plicul, desfăcut cu nervozitate, stând rezemat de bara de alamă a unei vitrine cu pălării şi cravate scăldate-n lumină. Era o scrisoare tot fără titlu, ca a mea.

„Într-adevăr, sunt de vreo două săptămâni în pat, dar cred că nu e prea grav. N-am nevoie de nimic, îți mulțumesc foarte mult, dar florile şi cărțile mi-au făcut o nespusă plăcere. Toți prietenii mi-au trimis, de mi-e casa plină, însă liliacul e parcă mai frumos, acum, decât oricare altă floare.

Cu multe mulțumiri.

E.”

Am cerut amănunte comisionarului. A sunat mult, a bătut la o fereastră deschisă (casa mătuşii e sistem „vagon are ferestrele joase în curte) şi pe urmă a venit la geam o cucoană bătrână. Doamna tânără era în pat: a sprijinit hârtia pe o carte ca să-mi scrie. Şi după câtva timp, cu nevoia de a-şi cere iertare:

— Domnule, mi-a dat bacşiş un napoleon de aur. Am spus că mi-ați plătit comisionul, dar n-a vrut să mă lase până n-am primit. Vă spun, ca să nu socotiți că eu primesc bani, lăsând să creadă acolo că nu m-ați plătit. Mă cunoaşteți.

— Ai văzut dumneata pe fereastră? Era în pat?

— Da, domnule, pot să vă spun: un pat mare, de stejar, pentru două persoane; deasupra, pe perete, erau două

tablouri, un domn ofițer şi o doamnă.

— Mai avea flori... multe în cameră?

— Flori? Flori... adică flori? Nu, nu mai avea. El repeta ca să aibă timp să se gândească.

Am crezut că mă minte, ca să se conformeze unei dorințe pe care mi-o atribuia, aşa de la el.

— Cum, omule, nu erau flori?

— Zău dacă am văzut una măcar... dar poate or fi fost...

— Ah, afurisită femeie, dragul meu.

M-am gândit, până seara, dacă n-ar trebui să mă duc eu şi să terminăm totul printr-o împăcare. Dar mi-am spus că nimic nu mă îndreptățeşte la asta, că, de altfel, n-am nici măcar elementele care să mă facă să cred că ea ar primi o împăcare. Iar când mi-am adus aminte de noaptea de februarie, mi s-a înnegrit sufletul şi am înțeles că e sfârşit până la sfârşit.

Am trimis peste câteva zile pe una dintre surorile mele, cea nemăritată, care era mai bună prietenă cu ea, să vadă ce face. Mi-a spus că nu e alarmant bolnavă, dar că i-a făcut o impresie de mizerie dureroasă. I-a repetat mereu însă, cu stăruință, că nu are nevoie de nimic, speră să meargă mai bine, a vorbit despre mine cu prietenie şi indiferență, s-a interesat ce legături noi am. I-a spus, pe urmă, că aşteaptă să se termine divorțul, ca să se mărite din nou. A găsit acolo şi pe Anişoara, cu care deci se împăcase.

S-a făcut bine şi, peste vreo săptămână, ne-am întâlnit către zece seara pe Calea Victoriei, în dreptul Cafenelei Capşa. Eu conduceam pe actriță la teatru, ea era cu Anişoara şi bărbatu-său. Am salutat-o, mi-a răspuns zâmbind şi când, după zece paşi, am întors capul, am văzut-o oprită în loc, rezemată de bara vitrinei, urmărindu-ne cu aceeaşi privire de căprioară blondă, înjunghiată.

Începusem să am un soi de nedumeriri, care aduceau mult cu părerile de rău... Suferă atât... poate că... în sfârşit... e atât de greu de fixat vina în dragoste.

Într-o seară, după ce o căutasem prin vreo două-trei

restaurante, am renunțat la nădejdea că aş mai putea-o găsi şi am rămas în tovărăşia câtorva prieteni, într-un soi de cârciumă cu parc (adică grilaj de şipci vopsite cu verde, doi-trei leandri, grătar şi lăutari). Evident că s-a vorbit despre femei. S-au rostit nume de neveste onorabile care merg la casele de *rendez-vous* (tremuram tot), s-a vorbit despre cele mai recente aventuri, şi amănunte din plin au fost date despre felul deosebit al câtorva femei cunoscute de noi toți de „a se da". A uimit mai ales noutatea cea mai proaspătă.

Într-una din zilele trecute, un funcționar superior de tot, din minister – cel care povestea dădea nume precise – se trezise chemat la telefon pe la ora şase de către nevastă-sa, care îi făcea o adevărată scenă de dragoste. Că o neglijează, că e singură acasă şi nu mai poate de dorul lui, că „să-l mai dea naibii de minister". Directorul nostru general leşina de plăcere şi o certa, cu o sigură de sine afecțiune şi îngâmfare. În realitate, femeia îi telefona din dormitorul amantului ei, era cu totul goală, iar în tot timpul cât i-a telefonat bărbatului, îşi lăsa trupul pătruns şi frământat de vigurosul ei tovarăş de aventură. Şi când la urmă bărbatul a crezut că s-a întrerupt telefonul, nu era decât sfârşitul firesc al acestei întâmplări, care reedita în formă ultramodernă celebra istorioară morală din Boccaccio. La început ascultam cu respirația rărită, frământând nodul cravatei, mutând paharul şi furculița din loc. Pe urmă n-am mai putut respira şi eram livid ca un operat. Peste cinci minute am dat un bacşiş ispititor unui chelner, să alerge până la hotelul vecin şi să caute, în carte, dacă G. are telefon. Mă chemase şi nevastă-mea, de vreo două ori, la telefon, din casa unor prieteni. Întotdeauna istoriile astea cu femei, când se dădeau nume autentice – nu în simplă anecdotă – mă înnebuneau. Se zice că studenții în medicină, când citesc întâia oară în tratate descrise anumite cazuri, se cred şi ei bolnavi de aceste maladii. Aşa cum mulți dintre ei care aud pe altcineva dând lămuriri despre boala de care suferă simt şi ei dureri, sau se sperie mulți dintre cei care vizitează

muzeele spitalelor. Când se povesteau întâmplări despre bărbații înşelați aveam impresia că şi mie mi s-a întâmplat la fel. N-am fost liniştit nici când chelnerul mi-a spus că G. nu are telefon şi nici nu m-am gândit decât cu oroare şi dezgust la nevastă-mea şi la toate femeile întreaga săptămână care a urmat.

Pe urmă, am început să uit îndestul.

În ziua de Sfântul Constantin şi Elena, era la curse, tot cu Anişoara şi bărbatu-său.

După luni de zile, am vorbit amândoi mai îndelung, plimbându-ne prin fața femeilor în rochii văratice, sprintene şi luminoase ca nişte afişe colorate, care stau urcate pe grilajul alb, prelungit de la foişorul de sosire, pe dinaintea tribunei înalte, elegante şi albe ca o lebădă, până la capătul pajiştii fragede. A fost o broderie de dialog aerian, amabilă tachinerie şi comentarii despre lumea de la curse.

Într-o vreme, tonul a devenit mai precis.

— Mi se pare că ai pierdut la primele curse?

— Da... se vede că din cauză că mă iubeşti dumneata.

— Sunt tentată, atunci, să joc, şi eu.

— Vrei să ştii cu adevărat dacă te iubeşte? Şi îmi era sufletul ca o pasăre grea, legănându-se, cățărată pe o ramură prea subțire. Căci mă gândeam şi la mine şi la amantul ei – şi nu ştiam cum i se angrenează gândurile.

— Adică nu, mai bine nu joc. Incertitudinea e mai bună decât adevărul, şi surâdea răsfrânt în ea.

Mă gândeam ce bine i se potriveşe, cât de a ei e această gândire.

Câtă lipsă de sensibilitate şi ce acomodare grosolană îți trebuie ca să accepți o minciună! Şi de ce? Ce voluptate poate fi în afară de aceea a iubirii absolute prin care şi restul se valorifică? Această mulțumire a ei cu surogate, care nu pot satisface decât poftele mediocre, m-a făcut să încerc o undă de superioritate... Şi totuşi:

— Dar cu certitudinea din dumneata însăți, cum te împaci? am întrebat-o, învins iar de mistuitoarea îndoială. M-a privit surâzând şi s-a ferit ca şi când aş fi privit în cărțile

ei, la joc.

— Nu ştii niciodată... nu ştim niciodată nimic.

A venit voinică, frumoasă şi cu tot părul alb, tânără încă, prietenoasa mea protectoare.

— Am să-ți mărturisesc o slăbiciune.

— În sfârşit...

— A, nu e ceea ce crezi. Ceva mult mai grav. Îmi place să câştig bani. Fie şi la curse... dar nu-mi place să mă înghesui acolo, strivită în mulțimea de la ghişeu. Înghesuiala, pentru o femeie tânără, mai merge, dar o babă ca mine ar face „gen operetă". Eşti drăguț să-mi iei nişte bilete? şi îmi întinse numaidecât câteva hârtii, ca să nu mă ofer cumva să plătesc de la mine. Pe dumneaei am să ți-o păzesc eu în timpul acesta.

— Sunt fără grijă, căci nu ar fi în orice caz mai rău păzită de cum am păzit-o eu singur.

Pe drum, mi-a venit poftă de glumă. Am luat bilete pentru doamna argintie pe alți cai decât mi-a cerut, hotărât, dacă vor câştiga caii ceruți de ea, să-i plătesc de la mine, puțin de altfel, căci erau favoriți.

Pe aleea de lângă paddoc, femeile, stând pe bănci şi arătându-se în rochii colorate viu, ca fluturii, examinau pe cele ce treceau întovărăşite, care parcă defilau într-o grădină publică, la promenadă. Rezemată de grilajul paddocului, o cunoscută actriță, foarte inteligentă, fermecător dezmățată şi bună camaradă, căuta să ia notă de starea cailor, plimbați în acest țarc cu nume englezesc, înainte de a li se pune şeile.

— Observi – mă întrebă zâmbind (îi spun de multe ori, în glumă, că e o reclamă de pastă de dinți, căci mereu râde şi arată două şiruri mici de dinți desăvârşiți) – câtă noblețe au caii aceştia?... Câtă eleganță neafişată?

Observația ei e dreaptă: caii de curse par unui ochi nedibaci un fel de mârțoage slabe. Li se văd prea mult coastele şi scheletul, merg obişnuit cu capul în jos, iar când nu sunt întărâtați, par nişte indivizi foarte cumsecade.

— Uite roibul ăsta, care merge plictisit, mirosind pământul – şi-mi arată un cal slab, dar cu muşchii atât de

tari şi de lămuriți că păreau şi ei oase – n-a fost bătut niciodată. E mai de rasă, fără îndoială, decât stăpânul lui (era un fost postăvar îmbogățit din samsarlâcuri) care, dealtminteri, îl şi speculează fără milă. Da... n-a fost bătut niciodată. Câți, între el şi gloabele arătoase, care trag cu mofturi şi figuri la trăsuri, ar şti să aleagă?

Şi râdea mereu, arătând cele două rânduri de dinți regulați şi albi, ca lucrați de mână.

— Acum vreo două luni, un prieten, a invitat la o masă, la Capşa, pe una dintre elevele de Conservator, fată foarte frumoasă, de altfel. Ei bine, venea întâia dată, şi visa de mult să vie, dar era pur şi simplu intimidată de eleganța chelnerilor în frac, deşi erau acolo în sală, fără ca ea să bănuiască, nume dintre cele mai frumoase ale societății româneşti, plus faimosul grup de băieți care conduc toate cotilioanele Bucureştilor. Căci tocmai acela era soiul ei ideal de eleganță, după cum pentru provinciali, *tapeusele* marilor palace-uri, zgomotoase, sunt alt ideal de eleganță.

— Dacă vrei să-ți completez justa dumitale observație, dă-mi voie să constat şi eu că arhivarii singuri mai poartă mustăți războinice, că, de altfel, plutonierii majori în armată fac infinit mai multă impresie de militari decât ofițerii de stat-major, că singurii care-şi fac cap de intelectual: cioc, privire distinsă, păr abundent şi buclat, sunt profesorii secundari din țările balcanice, pe când, oriunde, adevărații savanți nu sunt decât nişte simpli oameni de treabă, care nicio clipă nu s-au gândit să îmbrace uniforma intelectualității... Pentru că toți cei pe care i-am enumerat noi amândoi, obsedați de o idee, se mulțumesc cu formă ei. Calul de trăsură îmbracă uniforma presupusă a pursângelui; chelnerul, uniforma lordului Derby, ctitorul fracului negru; arhivarul, ignorând că Napoleon n-avea mustăți, uniforma războinicului neîndurat, la fel sergenții majori şi, cum ți-am spus, tot aşa profesorii de liceu, uniforma pe care ei o atribuie omului de ştiință. E şi adevărat însă că ei toți ştiu că au de-a face numai cu semeni care judecă după uniformă.

— Mă întăresc în convingerea că novicea noastră invitată s-a îndrăgostit de vreunul dintre chelneri. Să ştii că ai dreptate. Dar apropo – ea spune apropo tocmai pentru că simt că nu e nicio legătură şi încearcă nevoia să creeze una, fie absurdă – te-am văzut adineauri cum făceai suferință cu fosta dumitale nevastă.

Mi-a încremenit un zâmbet pe buze.

E un barbarism monstruos care ar scoate din mormânt pe toți luptătorii limbii literare. L-au derivat cei din teatru, din franțuzeşte, mai întâi într-o locuțiune rămasă culiselor cu exclusivitate: „a face foame". Când actrița, tânără şi frumoasă, e îndrăgostită de un actor, tânăr şi frumos şi el, care-i cere să-l ia de bărbat, ea îi răspunde cu chibzuință: „Eşti nebun? vrei să facem foame amândoi?" Acum, derivat, ea mi-l aplică mie, cu un teribil simț al grotescului. M-am crispat că o meduză, dar râdea atât de frumos, cu toți dinții, ca un miez alb de fruct exotic, că m-am domolit într-o întrebare:

E atât de grotesc să suferi din dragoste?

Nu...

Vorbeşti sincer?

Te asigur! şi râdea mereu.

Mi-am adus aminte că are un băiețaş de vreo cinci ani, pe care-l iubeşte ca o nebună, fără să ştie sigur nici măcar cine i-a fost tată, aşa încât uneori glumeşte: „în modul acesta fac o bună afacere, căci nu mă va iubi decât pe mine".

— Ascultă, ai vrea ca, atunci când va fi bărbat, băiatul dumitale să fie indiferent femeilor, iar el să aibă alte preocupări exclusive?

Mi-a răspuns neted, fără ezitare:

— Nu...

— Ai vrea să fie iubit?

— Oh... Da...

— Şi să iubească?

— Mai ales...

— Să iubească, chiar de nu va fi iubit?

— Da... da... neapărat.

— Bagă de seamă, dumneata, care eşti femeie, care ai fost şi eşti iubită, care ai înşelat poate...

— Nu „poate“... sigur.

— Ei bine, ai vrea ca fiul dumitale să iubească femeile, chiar dacă ar fi să fie înşelat? Ai vrea să sufere din dragoste? Şi, cu toată dorința de amărăciune din mine, jucând ca pe o carte pe răspunsul ei, după ce am luat toate măsurile unei mărturisiri... sincere: Bagă de seamă...!

A devenit serioasă, ca într-o pauză de dramă.

— Ți-o spun din toată inima că aş vrea ca fiul meu să fie iubit de femei, şi cred că va fi, dar îți jur că aş vrea să le iubească oricum, chiar cu riscul de a fi înşelat de ele. Şi acum spune-mi pe ce cal să joc...

I-am zâmbit cu o neroadă recunoştință, i-am spus că eu joc anapoda, i-am dorit câştig şi am plecat să dau biletele cumpărate.

Caii pe care dorise să joace „venerabila prietenă” au rămas pe drum, ca să-mi facă mie jocul, desigur, căci aveam nevoie de succese în fața nevesti-mi, ori de care naiba ar fi fost ele. A ieşit un cal aproape nejucat.

— Vai, am aşteptat anume să îmbătrânesc, ca să pot juca la curse... Şi tot pierd... Acum când nu mai pot spera nimic.

— Sunt dezolat, şi nu ştiu ce sfat să vă dau... Cred, în orice caz însă că superstiția e neîntemeiată... Căci bănuiesc că ați câştigat... Ia vedeți biletele din poşetă.

— Calul numărul şapte? Ei nu!? De ce vă mirați? Acum priviți în fața tribunei tăblița indicatoare pe foişorul de la sosire... Şapte? Nu?

Râde, gâdilată, uimită, râde şi nevastă-mea, atrasă în jocul acesta al întâmplării, femeie, cu tot ce e în ea femeie, justificând dorința mea de a avea un succes. Se revarsă şi trece de noi lumea tribunei şi a grilajului, aspirată spre paddoc şi aleea umbrită.

— Trei bilete pe numărul şapte? Dar mi se pare că nimeni n-a jucat pe această fantezistă gloabă. Câştig o avere. Tânărul meu prieten, trebuie să constat că apropierea dumitale e prețioasă femeilor... cu dumneata, chiar când

pierd, câştigă.

— Chiar când câştigă... pierd, o corectează nevastă-mea, îngreuind cu înțeles cuvintele, ca să i se ierte calamburul şi ca să-i dea o anumită adâncime.

Pe lângă noi treceau grupuri care parcă nu aveau altceva de făcut decât să ne examineze. Şi făceau asta cu o lipsă de discreție uimitoare. Bărbați şi femei ne măsurau, ca pe nişte manechine care poartă confecțiunile unor case de mode. Desigur că toate grupurile se examinau între ele, dar nu puteam să-mi dau seama efectiv de acest fapt decât când noi eram obiectul lui. Tot aşa, de pildă, nevastă-mea, uneori, şi astăzi chiar, privindu-mă în ochi, viu şi cu o strălucire pasionată, îmi dădea impresia că numai pentru mine are această privire (când sufletul i se adună din trupul întreg, în ochi şi în obraji). Bănuiam totuşi că priveşte la fel şi pe unii bărbați străini, dar văzută din profil figura ei nu mai avea acea pasiune nemeditată. Ar fi trebuit să mă găsesc şi eu pe direcția privirii ei, ca să pot judeca. Dar, bineînțeles, asta era imposibil şi a trebuit să adaug încă un fapt la capitolul incertitudinilor de nedezlegat ale iubirii.

Acum toată lumea se revărsa spre paddoc şi aleea de castani de lângă el, desprinzându-se de grilajul alb, coborând din tribuna albă, pe scările înguste, aspirați toți uşor, parcă de o pompă nevăzută.

Eram mulțumit de această după-amiază şi-mi era teamă să prelungesc încercarea, ca jucătorului la *chemin-de-fer* care a bătut câteva puncte şi se codeşte să meargă mai departe, de frică să nu piardă totul. Pe urmă, eram chinuit de momentul despărțirii, pe care nu-l puteam închipui, căci mi-era greu s-o văd pe ea plecând, lăsându-mă în loc. Aş fi avut reprezentarea fizică a părăsirii şi aş fi suferit ca întâia oară. Mi-am adunat rezervele de voință şi i-am luat prin surprindere mâna, spunându-i destul de gângăvit şi scurt:

— Sărut mâinile.

Zâmbind mirată, cu ochii mari albaştri, sculpta nervoasă grilajul alb cu umbreluța.

— Pleci?

— Nu mai stau şi la ultima cursă.

— ”Ai cucerit tot ce-ai avut de cucerit?“ şi surâdea, şoptind această aluzie la marşul cântat la toate mitingurile la care se cerea trecerea Carpaților.

— Ai fi putut să mă întrebi mai bine dacă „am recucerit tot ce-am avut de recucerit”.

— Ah?

— ...şi atunci ți-aş fi răspuns că...

— !? Mă priveşte lung.

— ... nu. Spune, ce pot să răspund?

— Nu se ştie – şi surâde mai nervos, mai viu, mai ironic – nu se ştie niciodată.

Doamna argintie venea cu brațele pline de bancnote, pe care le ținea la piept, ca pe nişte flori, stârnind surâsuri de prietenie şi de admirație în urma ei.

— Scumpă doamnă, n-am ce-ți face, dar soțul dumitale, după cum vezi, mi-a plătit croitoreasa pe un an de zile... Sunt sigură că a făcut-o pentru farmecul meu irezistibil. Iar ochii mari, cu pleoapele frumos îndoliate, surâdeau fără să creadă.

Am privit-o precis.

— Pe cuvântul meu, doamnă, că da...

A fixat-o cald pe nevastă-mea:

— Care din noi două să considerăm asta drept o impertinență? Ah, dar m-am zăpăcit cu totul... de-am ajuns la asemenea întrebare... Domnul ăsta tulbură situațiile cele mai limpezi şi zăpăceşte pe toată lumea.

Treceau pe lângă noi, plimbându-se prin fața meselor de la bufet, doamne tinere din lumea bună, mereu în rochii deschise ca pastelurile, cu brațele goale, şi domni în jachetă, cu pălăria tare şi binoclu atârnat de gât, această alee cu pietriş constituind între cântar, restaurant şi intrările la tribuna Jockey-Clubului un refugiu al înaltei mondenități, câtă vreme marea mulțime se înghesuia la paddoc, la ghişeuri şi pe aleea castanilor. Am stăruit să plec.

Afară, în fața porții, tot câmpul viran, care slujea drept piață, era plin de trăsuri şi automobile. Altele începuseră

clasicul circuit dintre rondul al doilea şi casa doctor Minovici, în lumina vie, oblică şi fără putere a asfinţitului. N-am găsit trăsură şi am pornit-o pe jos. Venea dinspre oraş, în trapul maiestuos al unor armăsari negri şi mari, o trăsură nouă parcă, lăcuită în albastru, cu cauciucurile groase cât cele de automobil, cu pernele reliefate ca nişte romburi bleumarin, fixate aşa ca să se poată rezema clienţii de ele, lăsând picioarele să fie mângâiate de blana roşie, aşternută jos. Integrându-se arcuirilor largi de lac şi stofă, o femeie tânără şi palidă, a cărei linie incomparabil elegantă relua parcă motivul unduit al aripilor trăsurii. Părea o „Damă cu camelii" visătoare şi istovită, absentă cu totul la celelalte şiruri de automobile şi trăsuri, din care zeci de ochi căutau s-o privească măcar în fugă. Era numai o banală şi lacomă cocotă, fostă servitoare, care nu cunoştea *Dama cu camelii* nici măcar din traducerea apărută în „Biblioteca pentru toţi", dar care, cu uşurinţa levantinilor ori a specimenelor inferioare, frumoasă, neasemănat machiată, imita la perfecţie modelele ajunse aci din a treia, a patra mână (când sensul şi conţinutul se evaporează şi când imitatorul nu mai ştie măcar pe cine imită).

Cu cât mă apropiam de oraş, aleile umbroase erau tot mai pline de lume, până am ajuns în centrul furnicarului popular şi festiv de la „Bufet".

Săptămânile următoare m-am simţit din ce în ce mai mult convalescent. Aceste întrevederi cu nevastă-mea mă făceau să suport nesfârşit mai uşor ruptura şi eram foarte mulţumit de bunul gând pe care-l avusesem, provocându-le. Depărtarea nu mai era o dramă unică şi distrugătoare de organe, exasperată de absolutul ei, voit la început, ci un sistem de acomodări.

Prezenţa femeii îmi era indispensabilă, ca morfina unui detracat, dar aveam norcul că o puteam izola de orice condiţii logice şi, indifrent dacă aveam noi motive de nemulţumire ca fapte şi gânduri, eu tot îi simţeam binefacerea. O săptămână după ce o vedeam, eram totdeauna mult mai puţin obsedat de ea şi aveam o senzaţie

de vindecare.

Dar după aceea, ca şi când s-ar fi strâns tot dorul de ea în mine, ca răul tot dintr-un abces, simțeam neapărat nevoia s-o văd. Încercam, e adevărat, noi rezistențe, izbuteam pentru câtăva vreme, dar căderea era mai puternică. Rezistam totuşi, până în clipa când conveneam că trebuie s-o văd. Odată convenit acest lucru, ca şi când un zăvor s-ar fi tras, nu numai că nu mai aveam puterea de a întârzia cât de puțin, dar eram cuprins de un adevărat iureş accelerat de nebunie, când nu mai puteam judeca nimic şi când, orice s-ar fi întâmplat, trebuia s-o văd. Atunci o căutam anume într-o singură seară în restaurante, prin teatre, la prietene şi, de vreo două ori, chiar la ea acasă. Am găsit-o în ambele rânduri când am căutat-o la mătuşa ei, printr-un noroc la care nu mă aşteptam, singură acasă, putând deci să mă primească. Veneam totdeauna cu motive bine alese şi indiferente, căci altfel nu ştiu ce s-ar fi întâmplat cu mine. Aveam totuşi, limpede impresia unei probabilități de vindecare în viitor, firește fără să pot preciza cât de îndepărtat putea fi acest viitor. Un an, doi, sau poate mai mulți.

Într-o vreme parcă începusem s-o uit. Descoperisem un soi de preocupări, care o lăsau pe ea pe planul al doilea. Niciodată nu ajunsesem la o atât de mare putere de concentrare. Reluasem studiul apriorismului kantian, şi câteva zile am avut impresia că am găsit o explicație menită să revoluționeze filosofia. Era în mine un luminiş egal, o claritate binefăcătoare, asemeni calmului de fulg pe care-l dă morfina.

Ajunsesem la concluzia că era o greşeală aceea pe care o făcea Kant, deducând caracterul de universalitate şi necesitate al principiilor matematicii dintr-un apriorism, oricum metafizic. Dimpotrivă, rămâneam în lumea experienței şi găseam mai mult decât suficientă explicație a universalității şi necesității matematicilor în originea lor de ordin convențional. O bună parte din filosofia kantiană mi se părea prăbuşită prin această descoperire.

Atunci am înțeles, am simțit înfiorat, că poate exista o lume superioară dragostei şi un soare interior, mult mai calm şi mult mai luminos în acelaşi timp. Gândeam neîntrerupt, cu o intensitate de halucinat. De la un exemplu treceam la altul şi de la o descoperire la alta nouă.

De ce linia dreaptă e oricând şi oriunde drumul cel mai scurt între două puncte? Pentru că aşa am convenit să-l numim şi, dacă nu ar fi aşa, nu l-am numi aşa. Universalitatea şi necesitatea sunt ale limbajului.

Pe stradă umblam aproape automat, cu toată atenția răsfrântă înăuntru. Nu ştiam nici pe ce străzi merg, nu auzeam nimic în jurul meu şi câteodată, traversând, dam buzna peste automobile. Tot ce era rază de lumină era absorbit în interior. Lumea automată şi lumea conştiinței deveneau independente una de alta şi îşi continuau seriile diferit. Mi s-au întâmplat şi necazuri penibile, alteori numai ridicule. Căci puteam numai să încep seria automată, nu s-o şi controlez mai departe. Dădeam, de pildă, douăzeci de lei la chioşc să iau ziarul, dar nu mai luam restul şi uneori nici ziarul. Nu țineam minte nimic din ceea ce făceam. Era să am din cauza asta un duel. Am fost oprit pe bulevard de un domn şi o doamnă, fostă prietenă din copilărie. Am început, pe jumătate prezent, să-i sărut mâna ei şi pe urmă, continuând, i-am sărutat-o şi domnului. A devenit palid, şi-a tras mâna brusc şi m-a dezmeticit şi pe mine. Abia mai târziu lucrurile s-au lămurit. Era convins că nevastă-sa fusese dragostea mea şi că revederea asta târzie m-a emoționat atât de mult, că m-am zăpăcit de tot. Când adevărul era că eu abia luam notă, cu mijloacele de cunoaştere periferică, de această întâlnire.

Mai avusesem cândva un fel de reverii, care aduceau cu acest soi de adâncă şi intensă interiorizare. Dar atunci aveau drept obiect motive fără noimă: cum aş cheltui un miliard, sau cum aş organiza o călătorie la Polul Nord, sau, când eram în primele clase de liceu, realizam un fel de România-Mare în harta geografică refăcută după mine, când nici nu bănuiam războiul care va veni.

Am descoperit într-o revistă însă un fragment de articol în care Giovanni Papini expunea exact aceeaşi opinie despre apriorism ca şi mine. A urmat iar prăbuşirea sufletească, iar golul canceros. Mai ales că Papini nu era nici măcar socotit filosof, ci ca un diletant pasionat şi fantezist.

Într-o zi, căutam să refac ceva din prezența femeii, scotocind prin sertarele unui mic birou, pe care-l avea în odăița ei de primire, o încăpere îngustă, dreptunghiulară, lipită de dormitor. Cuprindea numai un divan acoperit cu scoarțe, câteva acuarele, etajera de cărți şi biroul ei mic. Fotografii, tăieturi din revistele ilustrate, scrisori de la prietene, traduceri (vrusese să traducă *Le lys rouge* şi nu avusese destulă răbdare). Erau note de croitoreasă de asemeni, fireşte răspunsuri la concursurile cu premii ale magazinelor ilustrate şi tot soiul de alte nimicuri. De altfel, toate cărțile îi erau pline de note şi scrisori uitate printre pagini. Am răsturnat, fără să vreau, un teanc de cărți şi iată că dau peste un plic, cu scrisoarea în el, pe care nu-l descoperisem în numeroasele scotociri de până acum... Am avut un fior, ca şi când aş fi pus mâna pe cifrul dorit al unei taine.

„Fetițo, diseară Iorgu pleacă la țară, că e 15 februarie şi trebuie să tocmească oameni pentru arături. Mi-e urât de moarte singură acasă. Vino să mâncăm amândouă. Am şi croitoreasa la mine, poate că-ți tai şi tu taiorul... Seara dormi la mine, dacă vrei, stăm toată noaptea de vorbă.“

Era scrisul Anişoarei. Iorgu era bărbatu-său, 15 februarie, data când am venit de la Azuga.

Simt că amețesc; că mi se deschide o perspectivă uluitoare, deşi dorită, ca putința de a merge a paraliticului, culcat în fața altarului pentru maslu. Caut să fiu cât mai liniştit, ca să pot înțelege bine. Aşadar a jucat o comedie, ca să mă pedepsească, aşadar sunt cu adevărat un tip imposibil, care complică absolut orice întâmplare, iar ea e femeia unică – şi totul se poate şterge ca un vis îngrozitor. Îmi dau lacrimile şi plâng încet de bucurie. Vasăzică era totuşi o soluție, când eu nu vedeam niciuna...

Pe urmă a început bănuiala că aş putea fi victima unei abile manevre. Dacă scrisoarea a fost pusă cumva de curând acolo? Ea era certată, cel puțin aşa ştiam eu atunci, cu Anişoara, de aceea nici n-am căutat-o acolo. Pe urmă, data e prea săritoare în ochi, prea cu intenție: 15 februarie. Şi de ce n-a spus servitoarei atunci unde se duce? De ce nu mi-a lăsat un bilet? Rămân îndelungată vreme ros de îndoială. Dar pe urmă singur argumentez în favoarea ei. Probabil se împăcase. Cu Anişoara şi eu nu ştiam. Ca să aducă ulterior scrisoarea, i-ar fi trebuit prea mari complicități şi nici nu avea certitudinea că aş fi găsit-o. De asemeni, ce motiv ar fi avut să mi-o plaseze aci? De ce să ție să ne împăcăm? Ce interes ar fi avut? Când mi-a refuzat primirea oricărui ajutor material şi când eu sunt cel care mă tem să n-o pierd? Numai dacă mă iubeşte e explicabil demersul ei, dar atunci apare mai curând verosimilă întâmplarea însăşi. De altfel şi suferința ei, în tot timpul acesta, suferință care acum îmi pare absolut certă, confirmă această părere.

Mă îmbrac repede şi pornesc spre Anişoara. Pe drum, am însă o nouă îndoială. Dacă totuşi scrisoarea e întocmită? E foarte posibil ca ea să nu vrea să divorțeze, căci ar pierde o bună situație materială, iar faptul că mi-a refuzat ajutoare pe care le putea bănui modeste nu înseamnă că e dezinteresată. Încep să judec şi atitudinea ei, ca amantă. Dacă ar fi iubit, ar fi suferit atroce ca mine şi ea. Ar fi avut momente de adevărată nebunie că să mă vadă. Însă că suferea vizibil, poate fi şi din cauză că suferea sincer la gândul că pierde o situație materială. Ca aspect, suferința sufletească şi cea cu mobil material nu diferă şi e greu să ştii dacă o femeie suferă că nu-i vine amantul la *rendez-vous* sau că are de plătit o notă la croitoreasă. Iar dacă din orgoliu îmi ascundea că a dormit la o prietenă, pentru ce atunci nu avea orgoliul să ascundă şi că suferă, în stradă sau la restaurant? Şi dacă această suferință era atât de mare, de ce n-ă făcut niciun demers să ne împăcăm? Dar dacă ar fi făcut acest demers, n-ar fi fost oare o dovadă pentru mine că ține la o situație materială? Am intrat într-o cafenea, am cerut o cafea

şi un *cointreau,* lăsându-mă mai departe pradă frământării din mine.

Când mi-a răspuns prin comisionar, mi-a spus că are casa plină de flori, deci un act de orgoliu sincer (căci nu-şi putea închipui că are să fie demascată de comisionar). Dacă admit în principiu acest gest, pot să le admit atunci pe toate. Dar dacă şi-ar fi făcut din comisionar un complice, dându-i, de altfel, acel napoleon de aur? Atunci de ce comisionarul mi-a spus că i s-au dat bani şi că i-a primit, de vreme ce era complice cu ea şi ştia că n-o să-l trădeze? Pe urmă, nu i-ar fi ei frică să n-o trădeze mai târziu Anişoara? Dar dacă amândouă au fost complice şi ea o are pe vară-mea „la mână“, cum se spune? Ar trebui, pe de altă parte, să mă interesez ca să ştiu cu preciziune dacă Iorgu a fost într-adevăr la țară în ziua aceea. De altfel, chiar dacă el a fost, era posibil ca nevastă-mea să nu fi dormit la ei. Kant a arătat cândva că se poate demonstra, deopotrivă, şi că spațiul şi timpul sunt infinite,

— Şi că sunt finite. Tot o astfel de antinomie e şi faptul de a şti dacă o femeie te iubeşte sau nu, căci îți poți demonstra cu uşurință, pornind de la aceleaşi fapte, şi că te iubeşte cu istovitoare pasiune, şi că te înşală, batjocoritoare. Numai dacă nu admiți că amândouă ipotezele sunt adevărate, şi, ca teză şi antiteză, se contopesc, ca să rămânem în filosofie, în sinteza hegeliană. Două lucruri mi s-au părut, totuşi, convingătoare: că ea n-a evitat divorțul şi, oricât aş crede în întâmplare, faptul că niciodată n-a fost în apropierea ei vreun bărbat, chiar când am căutat-o prin surprindere.

I-am telefonat Anişoarei că iau seara masa la ei.

Deşi mai sunt numeroşi musafiri la masă, n-am răbdarea să plece şi tot timpul aducând vorba de agricultură, despre momentul când se încep muncile, fără să întreb însă de-a dreptul, căci ştiam perspicacitatea cu care se refuză bărbatului orice detaliu care l-ar lămuri asupra situației lui, am căutat să aflu dacă Iorgu fusese într-adevăr la țară, la 15 februarie. N-am putut afla nimic. Erau câțiva oameni politici, femei din cercurile care vânează cancanuri şi

întâmplări mondene. Unul dintre comeseni, aflând că sunt nepotul lui Nae Gheorghidiu, m-a considerat cu oarecare admirație şi am avut impresia că şi ceilalți împărtăşesc aceleaşi sentimente. Un deputat s-a oferit să spuie „una bună" de-a unchiului.

— O ştiți pe cea mai nouă a lui Nae Gheorghidiu? şi – la întrebările nerăbdătoare: care? cum? – începe să povestească: Acum vreo câtva timp, eram vreo cinci-şase inşi la casieria Camerii să ne luăm diurnele pe sesiunea asta, când Nae Gheorghidiu dă cu ochii de Vasilică Săvulescu de la Brăila, îl ştiți pe Săvulescu cum e totdeauna, lânos, netuns, cu gulerul murdar, cu pantalonii cu genunchi. Gheorghidiu, de colo, privindu-l cum numără banii: „Mă, Vasilică, acum că ai bani, mai du-te şi tu la baie, mă". Da Vasilică, de colo: „Zău, mă Nae, fac baie în fiecare zi". Şi serios, acesta: „Ascultă, Vasilică, atunci schimbă apa..."

Râd toți cu hohote, pe urmă unul întreabă dacă ştim ce i-a făcut unui alegător al lui.

— Vine – spune povestitorul – un tip care-i cerea de doi ani să-l numească în vreo slujbă: „Coane Nae, acum a murit, de o jumătate de ceas, Iorgulescu de la primărie, vreau eu în locul lui!" „Vrei locul lui, mă Vasiliule?" „Da, coane Nae!" „Bine mă, uite-ți dau o scrisoare pentru primar." Şi scrise primarului o carte de vizită închisă în care-l ruga să ia măsura lui Ghiță Vasiliu şi dacă i se potriveşte coşciugul, să-i dea lui locul mortului.

Alte hohote de râs, alte exclamații de admirație pentru Nae Gheorghidiu. Aflu acum că a făcut împreună cu Lumânăraru şi o excelentă afacere cu statul. Fabrică muniții pentru armată, foarte scump plătite. Mi se pare că niciodată n-au să mai plece oamenii aceştia. Anişoara ține acum ca Iorgu să spuie alta bună a lui Nae Gheorghidiu, Fireşte că toți acceptă şi Iorgu povesteşte:

— În prag, la Capşa, Nae se întâlneşte cu un vag cunoscut, un tip de prin nordul Moldovei, unul Mihai Tutunaru. „Ce mai faci. Nae?" „Bine, dar tu?" „Păi să vezi, că am fost la Viena că mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu... am

făcut acolo un consult... că a trebuit să las pe soacră-mea la moşie tocmai acum când e lucrul în toi, că am luat în arendă şi o moşioară a lui frate-meu", şi dă-i, şi dă-i... Nae, de colo, îl priveşte lung, aşteaptă şi, pe urmă, mirat: „Ascultă, dragă, ce, te-ai apucat să-mi spui mie toate astea? Eu te-am întrebat ce mai faci, aşa cum se întreabă. Ce, tu ai luat-o în serios?"

Alte râsete. Un tânăr povesteşte că Nae Gheorghidiu are aprobată în buzunar, de către un ministru, care fusese, e drept, numai interimar la Finanțe, o petiție, pentru două vagoane de radium, predabile în gara Ocnele-Mari, cu prețul de cinci mii de lei vagonul. Celor mai mulți nu le vine să creadă, dar tânărul îşi dă cuvântul că a văzut petiția şi că Nae obține de la acest ministru acum ce vrea, numai să nu mai arate la toată lumea aprobarea dată. Eu aveam febră de nerăbdare.

Abia după-masă, târziu, când lumea plecase, aducând iar vorba, am aflat că într-adevăr Iorgu fusese la țară la 15 februarie.

Pe urmă am întrebat de-a dreptul, cu ochii vii, pe Anişoara:

— Te rog, spune-mi, a dormit Ela în februarie la tine?

Mi-a răspuns rece, calculat:

— Nu ştiu.

— Te rog, Anişoară, spune-mi... te rog mult.

Şi, făcând pe stânjenita:

— Nu ştiu... nu pot... sunt patru luni din februarie până acum, ce vrei!...

— Totuşi...

— Ştef, te rog, nu insista, că nu pot să spun nimic.

Iar Iorgu, gros, cu fața mare, ştergându-şi de vin mustața groasă şi scurtă, nemaiputându-se stăpâni:

— A dormit... dragă, a dormit în vremea aceea cam de două-trei ori, de câte ori plecam eu la moşie... o chema Anişoara, că-i era urât singură.

E în mine o lumină care-mi umple ochii de lacrimi.

— Şi de ce nu mi-ați spus până acum?

— De unde ştiam noi de ce v-aţi certat? Şi pe urmă, naiba să le ia de femei, că încurcă lucrurile de nu le mai descurcă nimeni. Şi-a ales o scobitoare, a pus-o între dinţi şi apoi a măsurat liniştit farfuria cu brânzeturi.

O săptămână întreagă, o lună, a fost o beţie de dureri amare transformate în bucurii tari, cum se schimbă drojdiile zăcătorilor în alcool. Tot trecutul îmi apărea acum clar, mai ales după noi explicaţii, mai ales după fericirea ei, acum nestăpânită.

Am mai rămas două săptămâni în Bucureşti, pe urmă am fost concentrat şi asta mi s-a părut o calamitate, dar am aranjat aşa ca ea să petreacă vara la Câmpulung.

Pe o stradă albă, care ducea spre Mateiaş, găsisem la o famile, mai demult cunoscută, o cameră mare, curată, pentru bucătăreasa adusă de la Bucureşti. Era destul de aproape de mine, căci de la Dâmbovicioara la Câmpulung să tot fie treizeci şi ceva de kilometri şi avea deci mereu ameninţarea venirilor mele neprevăzute, asemeni unui rond de noapte pasional.

La început eram, oarecum, într-un anumit sens, liniştit. Îmi scria că se simte mulţumită, că aerul limpede şi cu miros de brad îi face bine, mai ales după iarna de petreceri, că n-a făcut nicio cunoştinţă nouă, că e „încântată", că niciuna din vechile noastre cunoştinţe nu e în Câmpulung.

Îmi descria micile ei bucurii singuratice în această staţiune de vară. Să citească dimineaţa câte o carte, pe bancă, pe bulevard sau în parc, urmărind jocul copiilor, cu bonele lor, să se ducă la piaţă să cumpere brânzeturi, zmeură şi mere, să doarmă leneşă după-masă; la şase, să ia dulceaţa şi cafeaua cu coana Atena, gazda şi vechea prietenă. Că seara, uneori, făcea plimbări cu Tanţi şi Zoica, nepoatele coanei Atena, pe bulevard, ca să asculte muzica.

Aproape în fiecare zi, la popotă, primeam câte-o scrisoare, cam cu acelaşi cuprins, care mă liniştea ca o binefăcătoare promisiune.

Ultima noapte de dragoste

DAR ULTIMA SCRISOARE MĂ chema „negreşit” la Câmpulung, pentru sâmbătă, sau cel mai târziu duminică. Era o impresie tulbere, care mă neliniştea. Încercasem în toate chipurile să obțin o permisie de două zile, fără să izbutesc. Pândisem ca să găsesc în toane bune pe comandantul de batalion, căutasem să-mi atrag laude pentru modul în care îmi conduceam plutonul şi izbutisem. Arătos şi cumsecade oriunde, căpitanul Dimiu devenea de neînțeles când era vorba de această permisie. Miercuri seara, după-masă, căpitanul Corabu trimisese, rugat de toți, ordonanța să-i aducă flautul şi ne-a cântat câteva bucăți nemțeşti, de un sentimentalism luminos şi catifelat, cu totul în contrast cu firea cruntă şi iute a acestui om, care îngrozea până şi pe superiorii lui. La Viena, când era ofițer în regimentul 5 vânători, luase şi lecții la conservator şi era prețuit ca un adevărat artist de camarazii lui nemți. Îi făcuseră cadou, la plecare, după obiceiul regimentelor austriace, o tabacheră de preț, plată, cu o potcovioară într-un colț, cu inițialele lui împletite, de aur, într-alt colț, cu semnăturile tuturor săpate, în facsimil, înăuntru. Acum căpitanul Dimiu, cu mâinile puțin cam scurte, încrucişate peste talia care nu mai încăpea în veston, asculta grav muzica, asemeni unui epitrop de biserică de sat, cazania. N-a zâmbit decât când căpitanul Floroiu care cu mustața bătrânicioasă şi blondă, trecea, oarecum, drept intelectualul batalionului, a rugat pe Corabu să cânte doina, a cărei execuție e tradițională la flaut, ca ouăle roşii de Paşti. Căpitanul s-a executat şi a cântat-o cu un simț al

melancoliei, al dorului, aici, între pustiurile muntoase, crescute în noaptea rece, de ne-a copleşit pe toți.

Mi-am lungit gâtul după Dimiu şi, încet:

— Domnule căpitan, v-aş ruga să-mi dați voie sâmbătă şi duminică la Câmpulung. Vorbeam cu răsuflarea răritâ, în şoaptă miloagă, aproape.

Mi-a răspuns, fără să se uite la mine scurt:

— Nu se poate, şi a ascultat mai departe flautul.

A doua zi l-am pândit când a apărut pe platoul de instrucție, trecând de la companie la companie, cu mustața cuminte şi groasă, ca un harnic arendaş de la un ogor la altul. N-am putut să-i vorbesc, căci se încurcase în probleme de tactică, pe care le-a descurcat pe urmă, simplu: „Domnule, trebuie să-l prinzi totdeauna pe flanc“, spre deosebire de căpitanul Floroiu, care expunea erudit o temă, şi de căpitanul Corabu, care îşi pedepsise compania, cu ofițeri cu tot, să urce de douăzeci de ori în fugă un povârniş apropiat şi deci era alături, atent, cu încruntare, să vadă dacă i se execută ordinul.

La ora raportului, când am venit în odăița care slujea de cancelarie batalionului, l-am găsit iar cu căpitanul Floroiu, cu vreo doi sergenți de la popotă. De o săptămână, socoteau mereu, cu energie tăcută, ca să iasă la capăt. Sâmbăta trecută, regimentul avusese inspecția generalului comandant de divizie şi batalionul nostru primise ordin să pregătească, jos în tabără, o masă după cuviință. Oamenii clădiseră un umbrar de frunze proaspete, lăutarii primiseră vestoane noi. Vreo trei-patru, reputați ca vânători, fusese trimişi în munte să aducă vreo capră neagră, căci mergea vestea că peste prăpăstiile şi piscurile Pietrei Craiului ar fi câteva capre negre. În realitate, vânătorii n-au adus decât o căprioară şi, sub supravhegerea unui comandant ofițer, care trecea drept mare meşter, s-a servit spinarea de căprioară cu sos şi cu ciuperci. Multă bătaie de cap i-au dat meşterului camarad însă păstrăvii. Bucătarul nostru era prea neşlefuit ca să poată găti o masă atât de subțire ca păstrăvii fripți în pesmet. Nu mai spun că şi vânatul lor a fost o problemă

foarte complicată. Pentru noi, mai vânam şi cu granatele Savopol, că tot nu erau bune de altceva, cu toată paza. Acum însă, ca să nu se sfărâme carnea fină, trebuiau prinşi cu mâna, pe sub pietre, în apa tăioasă de rece, de la izvoarele Dâmbovicioara, dar prinşi chiar în zorii zilei de sâmbătă pentru că: „Ascultă-mă pe mine, domnule, păstrăvul nu e de mâncat decât viu... nici câteva ceasuri nu ține. Dacă vrei să mănânci păstrăv după cinstea lui... Şi pe urmă, dacă nu l-ai gătit, s-a isprăvit. Dacă nu e untul bine încins, nu mai e păstrăv, e terci. Asta nu orice bucătar ştie s-o potrivească după dichisul ei, că dacă-i prost, îl usucă, dar la mijloc îl lasă crud de-ți dă greață."

Explicații care dădeau răcori celor cu răspundere: „Vasiliule, frate, să nu ne laşi". Doi inşi aveau să îngrijească de ale băuturii: nişte braghină vestită de pe lângă Goleşti, țuică de Câmpulung, „dacă n-o găsi de Văleni", şi zece sticle de şampanie, Mumm Very Dry, „căci numai de asta bea". Caşcavalul proaspăt de Câmpulung, zarzavaturi şi legume, alese cu grijă, cădeau în sarcina papetarului obişnuit. Dar, ceea ce a dat mai multă emoție căpitanilor noştri (generalul venea să facă o inspecție în vederea înaintărilor la gradul de maior) a fost că a trimis vorbă anume să i se dea la începutul mesei două ouă fierte, numai două, „dar dacă nu se pot găsi absolut proaspete, mai bine să se renunțe"! Câtă bătaie de cap pe bieții oameni, că au dat în grija unei ordonanțe anume supravegherea unui cuibar şi tot le era teamă că s-ar putea produce vreo încurcătură, încât ordonanța să dea dintre cele mai puțin proaspete... Dar, în sfârşit, totul trecuse cu bine, ouăle fusese într-adevăr proaspete, iar diferitele bunătăți îngurgitate, digerate cu laude.

Acum toate cheltuielile prânzului era îndemn să fie scoase din „economii", exact de la „ordinar", adică de la masa trupei, căci regimentul nu avea fonduri speciale. Rațiile celor care erau în permisie, ajustări de carne Ia cazan şi ceva mai puțin zahăr la ceai, toate cumpănite cu chibzuință, de la zi la alta, trebuiau să acopere deficitul. Am aşteptat zadarnic să se termine adunările de cifre şi cercetarea tablourilor. În cele

din urmă am plecat, căci am înțeles că nu pot obține, întrerupând o asemenea discuție, ceea ce nu obținusem când se cânta doina.

După-masă ne-a chemat să ne împartă nişte broşuri trimise de la regiment. Erau câteva cărțulii subțiri, tipărite prost, pe hârtie de jurnal, cu coperte verzi sau galbene, ca „legea chiriaşilor", de pildă. *Noi învățăminte de pe frontul occidental* se numea una. Alta: *Rolul artileriei în războiul actual.* În sfârşit, o a treia: *Notele unui căpitan din armata germană.* Câte un căpitan sau maior, din birourile statului-major, traducea şi tipărea astfel de broşuri, fie că-l interesau, fie că voia să arate că are de lucru, dar nimeni nu le dădea nicio importanță, şi, trimise la corpurile de trupă, zăceau prăfuite în pachete, ca teancurile de broşuri patriotice prin pivnițele prefecturilor. Din când în când, „ca să se descarce", aghiotanții de regimente le distribuiau la ofițeri. La drept vorbind, ele ar fi trebuit să fie citite de către generali şi state-majore, căci era vorba de învățăminte pentru conducere, la început, iar eu şi cu Orişan eram convinşi şi chiar uimiți de seriozitatea cu care se documentează ofițerimea noastră superioară – căci aceste cărțulii erau cu adevărat extrem de interesante – dar mai târziu am înțeles că supraevaluasem anumite inteligențe. Deci, în timp ce luam bucuros broşurile:

— Domnule căpitan, vream să vă rog, ca şi-aseară, pentru o permisie de două zile la Câmpulung... Am acolo...

— Dragul meu, îmi pare rău, dar nu se poate, ce să-ți fac?

— Domnule căpitan, nici nu vă închipuiți ce serviciu mi-ați face...

— Cum să nu ştiu... ştiu... dar nu se poate...

Aseară, la popotă, în sfârşit, a fost a treia încercare, mai nefericită decât toate. Eram cu gura arsă, cu ochii tari în cap, căci simțeam că nu voi putea fi la Câmpulung decât dezertând şi, prevăzând toată nenorocirea, eram totuşi hotărât să dezertez. Toată noaptea m-am frământat mistuitor.

Iată, au început să se albească ferestrele, în casă

întunericul se răreşte ca un praf şi eu n-am închis încă ochii. Cearta cu Corabu mi se pare ştearsă.

— Dom sublocotenent, vă cheamă dom căpitan Dimiu... a venit după dumneavoastră Nistor Oancea.

Căpitanul Dimiu e în cămaşă de noapte țărănească şi în papuci.

— Domnule... vrei să pleci la Câmpulung?... Ai treabă acolo?

— Domnule căpitan, trebuie să mă duc negreşit...

Tace îndelung, pe gânduri, ca şi când m-ar fi chemat doar aşa, ca să-mi puie o întrebare acolo, şi numai după un timp:

— Deh! domnule...

— Domnule căpitan...

Acum soldatul îi aduce pe masa țărănească, acoperită cu pânză de casă, o dulceață şi a cafea neagră.

— Mai adu o dulceață, Gligore, şi o cafea pentru domnul sublocotenent. Şi, întorcându-se spre mine: Eu m-am deprins să mă scol de dimineață şi asta e „cafeaua mea cu lapte”.

Mă măsoară din cap până în picioare şi iar tace. Îl măsor şi eu încercând să ghicesc ce gânduri are, ba sunt ispitit să-i dau brânci, înspre cel bun.

— De, domnule... ştiu eu ce să fac?... Deh... i-am spus-o şi lui Orişan aseară. E ordinul regimentului să nu părăsească nimeni unitatea. Uite ce... Ia un om cu dumneata, care ştie să te ducă pe deasupra, să ocoleşti Dâmbovicioara, dai drept în şoseaua mare, ca sa nu întâlneşti pe nimeni de la regiment. Dar şi dacă te întâlneşte cineva, să spui că te-am trimis să faci o recunoaştere spre Rucăr.

Am crezut că irumpe totul în mine de atâta frenezie.

— Domnule căpitan, n-aveți nicio grijă.

Aş fi vrut să trec pe la Orişan să-i mulțumesc, dar mi-era să nu întârzii. Probabil că aseară, la popotă, au discutat cu toții întâmplarea, datorită lui.

Am luat un soldat care ştia drumul peste culme şi am pornit-o aşa cum mă găseam.

Mai întâi spre Giuvala, urcând încet, pe urmă am ocolit,

vâslind peste păşuni şi fânețuri, până deasupra şoselei mari. Era un soare viu, ca de cristal apos şi cu raze evidente, care dădea reverberații umede culmilor stâncoase şi făcea proaspăt verdele vegetal. Roua se uscase, dar tot mai dăinuia cât să ne ude încălțămintea. Munții cei mari, priviți cum veneau amenințători spre noi, de sus, creşteau, desființând depărtarea. În stânga, Ghimbavul, nemaipomenit de masivă moschee de piatră (pe lângă ea, Sfânta Sofia să pară jucărie de copii), are de jur împrejurul cupolei de piatră povârnişurile de sute de metri, drepte ca nişte pereți din care însă creşte o vegetație de stânci, ici-colo amestecată cu cea de brazi. Aceste povârnişuri sunt atât de apropiate de cele ale munților vecini, numai câțiva metri uneori, că fundul prăpăstiilor, cu pâraiele lor, n-au văzut de când e lumea, niciodată, soarele... ici-colo, nici lumina lunii. Povârnişurile acestui munte, necercetate de nimeni, l-au făcut un adevărat cuib de urşi.

La dreapta, apropiată, mărită încă, Piatra Craiului, cu aspectul ei de dom gotic, de stâncă dantelată; iar în fund, alergând puternic şi acoperitor spre noi, umplând jumătate din vedere, Păpuşa, unul dintre munții mari ai țării, deasupra Iezerului, pare, ca să completăm tripticul impresiilor acestea, o turlă deasupra unei înalte şi lungi biserici româneşti. În valea dintre aceşti munți e Dâmbovița cu pâraiele ei, luptând cu stâncile ca să răzbată, bolovănindu-se, strălucind la ocolurile însorite, ca argintul, mai ales lângă podul alb de piatră, asemeni totuşi celor din Bucureşti. Prăbuşite în adâncul larg, dâmburi împădurite, coline şi plaiuri cu fânețe (ea acela unde ne găsim acum), ici-colo căsuțe şi, în sfârşit, şarpele alb al şoselei dau conținut văii. Fânețele sunt împărțite prin mari poligoane neregulate de garduri mici de bolovani, după proprietarii lor. În mijloc, închise în țarcuri, ca nişte oi prea mari, căpițele de fân de la al doilea cosit. Aerul e rar, miresmat de răşina de brad, de fân copt, de fragi trecuți la vremea asta, şi ametește, tare ca drojdia. Lăcustele ne sar din cale, sprintene ca şi dimineața asta întreagă.

Să fii acum aici, fată dragă, lungită lângă mine, pe o căpiță de fân aşternută jos, să priveşti cerul înalt şi proaspăt, departe de „bandă” şi de meschinăriile saloanelor, să respirăm aci adânc şi să-ți încălzească trupul plin soarele, să-l încingă până în miezul zilei, aşa cum încinge, vara, de la facerea lumii, toată priveliştea de aci. Dacă nu ramân, e că trebuie să ajung mai curând – fie şi acolo – să-ți prind mijlocul viu între brațele mele cu coatele lipite de şolduri.

Am început, fireşte, iar, să merg întins, căci dacă suferisem până să obțin învoirea, acum păream scăpat ca dintr-o praştie şi nebunia revederii creştea în mine ca un spasm, pe care nimic nu l-ar mai fi putut opri până la istovirea lui.

Un muntean în ițari şi cămaşă, cu pălărie „ungurească” pe cap, se opreşte din plimbarea coasei, ca să ne arate un drum mai scurt. Lângă el, o femeie voinică, tânără, cu picioarele în iarba umedă, goale până sub genunchi, cu carnea pietroasă, cu aceeaşi pălărie de pâslă neagră bărbătească pe cap, ne priveşte mirată. Are şoldurile puternice şi sânii ca puii închişii în cămaşa învârstată cu negru. Într-un măr sălbatic, cu fructe închircite şi multe ca zarzărele, au spânzurat o desagă cu merinde.

Mărioară dintre munți... măi
Şi-ai fost drăguța la mulți... măi
Mi-ai fost drăguță şi mie... măi...
Până la Sfânta Mărie... măi...

Aşa trebuie să i se fi cântat femeii acesteia vânjoase, făcută pentru luptat cu ea – mamei ei, bunicei ei. Până la Sfântă Mărie... Până poimâine...

Grăbim iar pasul, căci soarele a început să urce. Cu cât ne apropiem de sat, de o parte şi de alta a şoselei, sunt acum gardurile de uluc ascuțite ca săgețile, toate la fel şi care închid livezile de pruni. Gâtroşi şi codobature isterice zboară de ici-colo peste pietre de râu, peste pomi.

Ajuns încă dimineața în piața Rucărului, simțeam că mi

se dilată inima, căutând o trăsură pentru Câmpulung. Neveste cu coşuleţe ca nişte căldăruşe de răchită, pline cu zmeură culeasă din coclauri stâncoşi, pe unde întârzia, nu bănuiau ce nelinişte făcea să-mi ardă privirea. Munteni frumoşi şi muntence umblau forfota târguind, aşa de curat proaspeți în portul alb-negru, că păreau figuranți de teatru dacă n-ar fi fost de jur-împrejurul acestui sat culmile verzi sau stâncoase, strălucitoare toate de oglinda înrourată, albastră, a cerului, şi de aurul luminii de dimineață. Simțeam în mine acea vagă importanță, pe care, indiferent de alte sentimente, o simte în timpul pregătirilor cel care are să se supuie unei operații, într-o zi frumoasă. Rezemat de bara de fier a micului chei de piatră, priveam apa dumnezeiesc de limpede, făcută anume pentru creşterea şi bucuria păstrăvilor parcă, rostogolindu-se peste pietroaie, auzeam uruitul ferăstraielor care tăiau în lung buşteni şi zâmbeam gândind la trupul gol şi auriu al nevesti-mi, în aşternutul alb pe sofaua de la Câmpulung. Pentru ce viața, pentru ce nebunia acestei organizări sociale contrariază fericiri atât de fireşti? şi pe care le dorim atât de mult?...

Trecem uruind podul de lemn, lung de tot şi negru cu picioarele lui multe, ca un gândac nesfârşit peste Dâmbovița, desfăcută în şuvoaie, încărcată de buşteni cojiți, bolovani şi pietriş. După Dragoslavele, alături de carele lungi de 8-10 metri, cu buşteni (căci au osiile desfăcute de leagăn, şi roțile mutate la un capăt şi la celălalt al celor trei trunchiuri de brad menite căratului), întâlnim adesea femei călare pe cai mici, şi şei mari de lemn, acoperite cu blană de oaie, mereu cu pălăriuțe negre, uneori peste marame, cu ii, înflorite altițe şi cu şabace, în opinci scorțoase.

Spre Mateiaş şoseaua pietruită văros urcă întortocheat, pare că dă uneori în gol, într-o apă a cerului, pentru ca, trecut de colo, valea să se prăvălească jos de tot, cu drumuri şi sate acolo, în fundul larg al ei.

Am ajuns aproape de amiază. Într-un pavilion în grădină, ni se aşeza masa, dar până la ora prânzului am ieşit în oraş şi ne-am plimbat pe bulevard. Am fost înduioşat de bucurie

când am văzut că pe nevastă-mea n-o salută nimeni. Aveam orgoliul secret de a fi posesorul unui exemplar a cărui raritate trecătorii n-o bănuiau decât vag, după frumusețea femeii, fără să ştie amara voluptate a vieții noastre sufleteşti. Era în această plimbare de amanți prin marea mulțime ceva din plimbarea unor ofițeri superiori, îmbrăcați civil, pe care soldații, dacă ar fi ştiut cine sunt, i-ar fi salutat înlemniți.

Amiaza era înrolată şi lumina fierbea, ca în cupă şampania rece.

Prin fața grădinii publice, mulțimea vilegiaturiştilor în haine şi rochii deschise ca de Paşti se îmbulzea primăvăratecă. S-a oprit mirată, ca o fetiță, în fața unei fântâni țâşnitoare, pe umbrele de apă ale căreia, un savant localnic, probabil, avusese ideea să arunce o minge de tinichea vopsită, care juca neobosită. Am trecut prin piața cu grămezi de mere, pere şi prune, coşulețe cu zmeură şi mure, aşezate pe tarabe aliniate ca soldații. Untul era adus în putineiul cât o donicioară în care a fost bătut. De acolo ne-am dus în parcul băilor, prin oraşul cu casele luminoase, parcă în fiecare noapte spălate de ploaie sau de rouă, ceea ce nu împiedică soarele de amiază să fie viu şi neastâmpărat. Pe aleile cu brazi, şi molifți, cu copii care alergau şi bătrâni care jucau table, aşteptându-şi rândul la baie, ne-am plimbat şi noi, până în albia nesfârşit revărsată, cu prundişuri şi şuvoaie împletite, a Râului Târgului. Nu vream să cunosc pe nimeni, nu exista pentru mine decât femeia aceasta cu rochie de culoarea caisei, cu brațele goale, lungi şi plinuțe, pe care în fiecare clipă eram ispitit să-mi alipesc podul palmelor. Pe podețul de lemn, care e la intrarea în parc, peste pârâiaş, s-a oprit să cerceteze mirată moara mică şi scocul ei de lemn, cu muşchi verde. O priveam eu, şi o privea toată lumea, pe femeia asta întoarsă cu spatele la noi, a cărei siluetă aurie toată parcă dădea încă răcoare priveliştii rustice. Când a întors ochii albaştri, erau tot aşa de limpezi ca apa care gonea peste podeala cu muşchi verde. Masa ne aştepta în chioşcul din fundul grădinii, proaspătă şi ademenitoare, cu supă de pasăre, pui fripți, brânzeturi şi

zmeură, cu vizita – oprită în prag şi curioasă – a doamnei Atena, care vrea să afle ce facem pe graniță. Pe urmă am fost singuri.

Simțeam un val de recunoştință umilită pentru femeia aceasta care n-avusese măcar curiozitatea să se intereseze de ceilalți oameni. Mi se părea concludentă această atitudine a ei... şi-mi reproşam neîncrederea şi nelinişstea de altădată. Simțeam voluptatea unei posesiuni depline a trupului şi a sufletului ei.

Siesta, în orăşelul obosit de aerul tare al dimineții şi cu perdelușele trase pretutindeni, a fost pentru noi o după-amiază de istoviri exasperate şi de bucurii, care, deşi aşteptate, erau cu atât mai prețuite. Negreşit, trupul alb-auriu al acestei femei nu era fără cusur. Evitând să aibă un copil ca să nu-şi deformeze corpul, din cauza brutalității tratamentului ajunsese la rezultat opus. Când eram furios şi sufeream din pricina ei, simțeam un fel de drojdie de satisfacție că sânii, nici chiar atunci când era culcată pe spate, nu mai aveau acea elasticitate dură de fructe, că acum, când se măriseră, alunecau uşor, fireşte prea puțin, înspre coaste fără să mai afirme neastâmpărata mură, ca un sigiliu al voluptății, din vârful lor. Plinul şoldurilor nu mai avea liniile de liră de la început şi era ciudată corespondența între impresia aceasta de scădere, de atrofiere pură a lor şi înflorirea molatică a sânilor. Muşchii coapselor, care erau, în zilele dintâi, întinşi, semeți, de la genunchi până la şold, acum se relaxau, mai catifelați, mai dulci la pipăit, imperceptibil, spre interiorul picioarelor. Dar atât de inexplicabile sunt întortocherile iubirii, că acum, când o simțeam înduioşat alături, tocmai aceste scăderi erau pentru mine prilejuri de voluptate. Îmi plăceau, parcă mai mult ca oricând, aceşti sâni molatici şi ascultători, care îmi umpleau, cu greutatea lor dragă, palmele, luându-le forma, şi îmi lipeam, cu o dureroasă bucurie, obrajii de coapsele cu frăgezimi molcome de petale, care altădată tresăreau elastice şi nervoase.

Vorbisem puțin de tot, întreaga după-amiază, căci

simțeam că vorbele, față de gesturi şi prezență, erau de prisos, ca hârtiile monetă în țările cu acoperire totală în aur. Cândva însă, nevastă-mea duse mâna la căpătâi, luă din tabacheră o țigară, o puse în vârful unei țigarete şi o aprinse gânditoare, cu chibritul. Gestul acesta avea o eleganță, acum naturală, dar la început trebuie să fi fost socotit de ea, cu convingere, ca un semn de „distincție".

Acum nu era, mai aproape vorbind, decât un gest de acreală distinsă. Era un gest absolut mărunt, dar parcă ar fi trecut un nor stupid peste toată voluptatea.

Aş fi vrut să nu mi se întunece figura şi nu puteam rezista.

În zilele noastre de dragoste adevărată, nevastă-mea n-avea niciodată, goală, poze de eleganță studiată. Frumusețea ei era toată spontaneitate şi mişcare. Trântea cu picioarele în perne, se înghesuia sau se răsucea ca să-şi caute ciorapii şi orice mişcare a ei crea o atitudine de nud în pictură, neasemănat de frumos, de care ea nu-şi dădea seama. Ca să ia o țigară ca acum, şi-ar fi răsucit mijlocul, sau ar fi întins amândouă brațele, sau ar fi făcut orice altă mişcare, dar gestul acesta „distins" mă îmbolnăvea prin sugestiile lui. N-aveam nicio dovadă că mă înşela, dar aveam acum certitudinea că acest gest vine dintr-o deprindere de a poza goală, de „a face impresie", de care ea nu-şi mai dă seama, şi care era revelator pentru ceea ce nu ştiam eu. Pe urmă nevastă-mea se socotise, până la raidurile noastre mondene, inferioară mie şi asta se simțea din modul în care se purta în fața mea şi fără de mine. Mai târziu, pare-se, a descoperit că neştiința mea la dans e o inferioritate, că neglijența (relativă, foarte relativă) în îmbrăcăminte e un fel de dovadă de „lipsă de rasă", când comparația se impunea cu cei pe care ea şi prietenele ei îi numeau între ele *„tirés à quatre épingles"*. Acum, în acreala blazată a gestului ei, în poza independentă cu care aprindea, cu degetele întârziat resfirate, chibritul, vedeam o nouă întărire a bănuielii că sunt înşelat. În lumea ei, asemenea atitudine trebuie să fie foarte prețuite...

— Ascultă, Ştef, voi ce faceți acolo, pe graniță? Vă pregătiți

de război?

I-am răspuns, sărutându-i pentru mine umărul rotund, că nu facem nicio pregătire şi că, de altfel, sunt sigur că nu vom intra în război.

— De unde... acum e absolut sigur, dragul meu, mâine e consiliu de coroană, şi se înveli iar într-o rotocoală importantă de fum...

I-am arătat că au mai fost consilii de coroană, că nu e niciun pericol.

— Mai bine... ah, ce bine ar fi să se termine odată povestea asta... Nu ți-e frică să mergi la război?

Eu mă gândeam că aş fi înnebunit de teamă s-o las pe ea cu absoluta certitudine că n-are niciun control. Toată fața mi s-a crispat, întunecat de gândul acesta.

A băgat de seamă şi m-a întrebat numaidecât:

— Ți-e frică într-adevăr?

În clipa asta am simțit că voi dezerta pentru trei zile, orice s-ar întâmpla cu mine, ca să viu prin surprindere să văd ce face. I-am răspuns că nu ştiu, că nu m-am gândit la asta. Adevărul e însă că mă gândisem. De multe ori imaginam câte o bătălie şi mă vedeam conducându-mi plutonul cu o bravură atât de extraordinară, încât toți şefii mei să se entuziasmeze. De pildă, să merg în picioare pe tot câmpul cu oamenii culcați. Să pot fi văzut de departe cu binoclul, iar acasă, peste câteva zile, toată lumea să fie uimită de isprăvile mele, să am un fel de legendă, iar nevastă-mea să protesteze uşor şi orgolios, când toată lumea îi va vorbi despre purtarea mea în război.

— A, nu-l ştiți?... E un nebun şi jumătate... I-am spus să se astâmpere, că nu vreau să mă lase văduvă.

Şi totuşi, când visam noaptea că iau parte la lupte, eram ca paralizat de groază.

Cu mâna sub sânul cald al femeii, căutam acum să descifrez, în ritmul ei interior, ce gândeşte.

— Ascultă, Ştef, tu ştii că dacă, Doamne fereşte, mori în război, situația mea e foarte nelămurită?

Am început să zâmbesc, pe jumătate ironic, dar pe

jumătate mirat de preocupările ei – şi i-am şoptit în ureche ca un secret cald:

— Dacă n-ai vrut să ai copii…

— Eu? Tu n-ai vrut, de ce mă acuzi acum pe mine?

Am privit-o, mirat de lipsa ei de memorie, de uşurința cu care, adevărată femeie, trecea pe lângă logică.

Am sărutat-o pe colțul gurii.

— De ce eşti îngrijorată? Tu ştii că voi face testament.

— Chiar cu testament. Va trebui, cine ştie, să mă judec cu mama ta, cu rudele tale.

Eram mirat:

— Atunci, ce vrei?

Mi-a cuprins umerii cu o feminitate aprigă şi m-a privit de aproape.

— Ascultă, Ştef, trece o parte din lirele englezeşti de la Banca Generală pe numele meu.

Am înțeles, mort, tot tâlcul acestei zile infame. În timpul războiului, în ziarele franțuzeşti, la mica publicitate, apăreau anunțurile spionilor germani în limbaj convenit. Şi anunțul următor:

„De închiriat apartament mare, şapte odăi, din cauza plecării. Adresați ziar 235“.

Însemna în realitate:

„Ieri au trecut spre gara Amiens şapte regimente cu destinație necunoscută. Planul 653 expediat prin agentul H33.“

Aşa îmi apărea mie, având cu totul alt înțeles, această zi de dragoste prea arătoasă.

Am tăcut îndelung, cu încăpățânare, şi când ea a stăruit, a izbucnit, cearta. Mi-a reproşat egoismul meu, mi-a arătat că m-a iubit şi când eram sărac şi că acum mă îngrijorează atât de puțin soarta ei. I-am repetat că îi voi lăsa prin testament tot, dar ea insista, cu mânie şi dispreț abia stăpânit, să-i fac donația.

Pentru mine, dragostea aceasta era o luptă neîntreruptă, în care eram veşnic de veghe, cu toate simțurile la pândă, gata să previu orice pericol.

Am înțeles dintr-o dată, deci, ce vrea femeia. Dorea, fără îndoială, ca, adăpostită de griji, să se despartă de mine.

M-a cuprins o furie abia stăpânită. Priveam cu ură şi dispreț corpul acesta amenințat de îmbătrânire timpurie, care vrea să mi se sustragă, să mi se înstrăineze. Desigur a simțit asta, căci imediat a tras cearşaful pe ea, şi-a sprijinit capul pe braț şi a început, sau a încercat, să plângă:

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată că am să ajung să fiu tratată astfel. Şi de către cine? De către acel pe care-l ador, pentru care-mi sacrific prieteniile.

Vulgaritatea frazei nu m-a surprins, căci acum o vedeam aservită stilului vulgar al lumii pe care o admira.

Ba chiar, mi-am dat seama că încă aş putea să-l gândesc cu alt înțeles. „Să sufăr eu atât din cauza unui bou, care nici nu ştie să danseze şi când e alături de mine, la restaurant, mă plictiseşte cu mutrele lui tâmpite...“ Sau către amant: „Dragă, am să-ncerc totul, dar nu ştii ce încăpățânat e dobitocul ăla? Parcă eu nu aş vrea să fim amândoi, singuri în străinătate?“

Mi-a reproşat apoi o mulțime de gesturi nedelicate din trecut, jignirile ei, a făcut profeții în ceea ce priveşte purtarea familiei mele, şi, în tot ce spunea, eu nu vedeam decât furia de animal care nu izbuteşte să obție ceea ce îi vor simțurile.

Bătăi în uşă au răsunat înăuntru ca intrarea materială a unui spirit.

— Ei, somnoroşilor, îmbrăcați-vă, că a început lumea să iasă la plimbare pe bulevard.

Era coana Atena, care „frola” în modul acesta prezența mea în casa ei, şi ne sublinia calitatea de amanți.

M-am îmbrăcat, tăcând cu ostilitate, şi am lăsat-o mânioasă şi îmbufnată pe aşternutul sofalei.

Lumina soarelui îşi pierduse tăria, avea acum prelungi clinuri gălbenii, de asfințit. Pe strada întortocheată şi pavată cu bolovani de munte, grupuri de vilegiaturişti coborau spre parc şi bulevard. Erau fete şi femei tinere, în rochii albe, uşoare, cu voaluri spumoase pe umeri, ofițeri, liceeni, fete de şcoală *(backfischuri* pe vremea aceea), care coborau din toate

direcțiile spre centrul orașului, ca spre un *rendez-vous* general. Pe urmă se înghesuiau toți, defilând unii prin fața altora, remarcându-se sau nu, provocând sau prelungind mici discuții cu surâsuri şi priviri.

La colț, m-am lovit față în față cu un grup, care, în alb şi cu pantofi fără toc (şi cei doi băieți şi cele două fete brune), mergeau fiecare, purtându-şi rachetele ca o solie, la tenis.

M-am oprit la o masă, pe trotuarul din fața cofetăriei, şi am cerut un lichior, privind fără interes mulțimea care se grămădea până şi printre mese, când, am înghețat: pe partea cealaltă a bulevardului trecea G. într-un costum de culoarea nisipului, parcă nou, cu cravata roşie, cu capul gol. Cu mustața mică neagră, cu obrazul ras proaspăt şi pudrat, cu mersul elastic, atrăgea luarea-aminte a tuturor. Nu mă mai îndoiam acum, venise pentru ea aici, îi era deci sigur amant. Poate că împreună hotărâsera chemarea mea de pe graniță, pentru actul de donație.

Parcă din tot corpul s-a scurs sângele din mine, prin picioare, în pământ. Aveam impresia că am devenit ud, neputincios şi bolnav. Era în sufletul meu ca un peisaj nou, ca ajungerea trenului într-o stație de ocnă.

Stăteam aşa, părăsit, paralizat, fără sa pot gândi nimic. Totul era amorțit în mine. Pe urmă mi-am spus că trebuie să-i omor.

M-am dus acasă ca un somnambul, fără să văd şi să aud nimic din jurul meu, fără să ştiu nici în amintire, acum, ce era în străzile pline de lume străină, ca o figurație. Ea era încă acasă. I-am spus că m-am întâlnit cu colonelul, care mi-a dat ordin să plec imediat la regiment. Mă privea nedumerită, suspectând această bruscă hotărâre.

— Spuneai că de abia ai plecat? Că tocmai ai ocolit Dâmbovicioara, ca să nu-l întâlneşti pe colonel. Ce să caute aici?

A trebuit să afirm cu grabă, surprins de această ținere de minte a ei:

— E aici în Câmpulung. Era cu încă un ofițer de la divizie... M-a chemat şi mi-a spus că neapărat, astă-seară

încă, să fiu la regiment.

Mi-am încins sabia, mi-am verificat steyerul de buzunar, am sărutat-o chiar, pe această femeie care nu mai era a mea, care era a morții. Am privit-o cu indiferența cu care priveşti un tablou. Şi frumusețea ei blondă era acum de reproducere în culori, vreau sa spun că avea ceva uscat, fără viață, aşa cum e diferența între culoarea uleioasă şi grea a tabloului original şi între luciul banal al cromolitografiei.

Îmi spuneam, în gând, cu simplitate: voi fi dus în fața juraților. Totdeauna am avut obsesia lor şi acum mă vedeam ajuns acolo, ca şi când, încă de când eram mic, primisem un bilet cu destinația asta. Niciun moment însă nu m-am gândit să mă sinucid şi eu. Femeia aceasta, omul acesta mă minţiseră, jucaseră cu mine o comedie sinistră al cărei sfârşit nu putea fi decât pedeapsa lor.

Şi, cu acelaşi automatism de om purtat de o idee fixă, am pornit-o pe strada bolovănoasă în jos.

Pe bulevard, cred, mă opreşte o voce scurtă şi tăioasă:

— Domnule sublocotenent...

Era locotenentul-colonel, ajutorul comandantului.

— Dumneata eşti din **? şi-mi spuse numele regimentului. Nu vorbisem, de aproape, niciodată amândoi. Ce cauți aici?

M-am gândit la tot răul pe care puteam să-l fac comandantului de batalion şi am mărturisit că, fiind trimis la Rucăr, m-am abătut până aci.

— Am dat ordin să nu-şi părăsească nimeni unitatea. Ai să pleci imediat la Dâmbovicioara.

Cât timp eu conduceam lumea, o conduceam în mod logic. Acum, eram la deriva unor puteri superioare mie şi nicio întâmplare nu mă mai putea mira. Această întâlnire cu colonelul, pe care o minţisem cu un sfert de oră mai înainte, nu făcea decât să-mi întărească şi mai mult convingerea amorțită că tot ce e de întâmplat trebuie să se întâmple.

M-am închis într-o cameră de hotel, la capătul micului bulevard şi cum clădirea, veche, era latură curmezişă la capătul lui, de la fereastră priveam în plin, în față, mulțimea

care se plimba. Am tras perdeaua, am spionat câteva clipe şi pe urmă m-am lungit pe patul destul de murdar, cu cuvertura ieftină şi perna prea mică.

Fac, cu o plictiseală indiferentă, planul răzbunării. La ora zece mă voi ascunde pe o uliță vecină, de unde pot supraveghea intrarea şi ieşirea din casă. Dacă ea pleacă de-acasă, o voi urmări până la locuința lui. Dacă vine el la ea, voi bate întâi, iar dacă nu mi se va deschide imediat, voi sparge uşa şi pe urmă ce va fi voi vedea. Dacă până la miezul nopții nu va fi niciuna, nici alta, voi merge acasă şi trebuie s-o găsesc culcată, căci mi-a spus că se culcă devreme şi deci minciuna e un indiciu de vinovăție, înseamnă, nu-i aşa? că e la amant. Dar cum să găsesc locuința lui? M-am gândit să trimit pe cineva să afle adresa, îmi dau seama însă că e o copilărie. De altfel, am certitudinea că el va veni la ea. Bătaia în uşă a coanei Atena, reamintită, mi se pare acum suspectă, aşa, ca un soi de exces de zel cu înțeles.

Beam un pahar gros de apă verde şi vroiam să pun revolverul pe măsuța de noapte, când aud bătăi sfioase în uşă. Chelnerul îmi spune că mă cheamă cineva numaidecât jos. Nu pricep nimic şi cobor.

E colonelul.

— Haide, domnule, la regiment. Ce mai întârzii? E ordinul grupului de acoperire ca mâine absolut toată lumea să fie prezentă la unități. N-ai să ai trăsură. Te duc până la Dâmbovicioara şi de-acolo o iei pe jos. Mâine în zori eşti la companie.

Nu mai simt oboseală. Îmi ard acum ochii, tari în cap, şi de abia mă stăpânesc.

— Domnule colonel, mi-e imposibil să merg acum, mai lăsați-mă... Voi veni la noapte.

— Ce la noapte, domnule? Vii cu mine sau te arestez imediat.

Mă cuprinde o agitație cumplită. Simt că înnebunesc la gândul că aş putea pleca fără să lichidez drama căsniciei mele.

Poate că ochii mi-au ieşit din orbite, buzele mi le simt

arse, tremur tot.

— Domnule colonel, viu diseară. Am trăsură, lăsați-mă.

Vorbeşte hotărât şi calm, de parcă ar fi la celălalt capăt al telefonului, unde se aude bine şi numai eu mă zbucium aci, unde totul e neangrenat.

— Fugi de-acolo... vii cu mine... mai lasă-le dracului, damele alea. Vasile, du-te sus şi adu bagajul domnului sublocotenent. Şi îndoind toată trăsura, când pune piciorul pe scară: „Hai, vino sus“.

— Mă duc să-mi iau singur ce am în cameră şi viu.

Simt că sunt între viață şi moarte. Dacă mă arestează colonelul, sau dacă fac cumva vreun gest de insubordonare, complic totul şi niciodată nu voi putea afla adevărul. Mă prind în imposibilitate, ca acela care e căzut în mlaştină şi cu cât mă voi zbate, cu atât voi coborî mai adânc.

Mă gândesc la o ultimă soluție. Îi spun colonelului că am bagajul la un prieten, ca să pot trece astfel pe la mine... Nu este exclus ca amantul femeii să fi şi venit, crezându-mă plecat... Şi atunci totul găseşte dezlegare. Dacă nu-l găsesc acolo, cel puțin să-i urlu ei că ştiu tot, că, dacă îşi închipuie că îşi bat joc de mine, se înşală, să-i spun că poate să plece, că adineauri am refuzat donația pentru că ştiam totul. S-o strâng de gât şi să-i răcnesc cât voi putea de îndârjit şi exasperat: „Ştiam totul... ştiu absolut totul”.

Căci, într-adevăr, ceea ce mă doare mai mult e gândul că ei socot că nu ştiu nimic.

Ca un resort împins, strâns la maximum, trebuie să izbucnească tot ce am comprimat în mine. Umilință, nelinişte şi furie.

Colonelul convine să treacă pe la mine şi eu strâng, crispat, revolverul în buzunar.

Treceam cu trăsura încet, căci cofetăriile au scos mesele nu numai pe trotuarul strâmt, ci până în mijlocul străzii înguste. Doi domni joacă table şi cu ei nu se întâmplă nimic acum în clipa asta cumplită, ca şi cu toată mulțimea în culori de bâlci, care forfoteşte. O luăm pe la primărie în sus, trecem pe lângă o farmacie, ocolim colțul, unde, în pragul

prăvăliei cu opinci, lumânări, pălării şi arnici, îşi aşteaptă muşterii negustorul în iţari şi cămaşă. Cu nimeni nu se întâmplă nimic.

La ferestrele noastre, perdelele gălbui sunt lăsate. La fereastra de la camera ei, coana Atena priveşte rezemată lumea de pe stradă. „Ei, n-ai plecat, domnule Gheorghidiu?" „Bună ziua, domnule colonel, iar ai venit pe la noi?" Cunoaşte pe toată lumea.

Tremur tot. Perdelele lăsate mi-au turnat otravă în sânge. Bat în uşa, care e închisă, şi dinăuntru vocea ei întreabă obosit: „Cine e?" Iar când deschid, şi ea în cămăşuţă, sofaua, cu aşternutul mototolit, sunt tot cum le-am lăsat.

E mirată vag, nu însă surprinsă, că m-am întors. I-am explicat că am pierdut un ordin al regimentului şi că socot că l-am uitat acasă. Caută puţin şi, în loc de ordin, îmi dă o scrisoare cu scris mare şi aplecat spre dreapta:

„Doamnă, sunt de azi, de la prânz, la Câmpulung ca să-mi văd o mătuşă şi nişte verişoare. Dacă vreţi, răspundeţi-mi când pot veni să depun omagiile mele la picioarele d-voastră."

Şi iscăleşte G.

Privesc biletul cu neîncredere. Simt însă că lucrurile au intrat într-un făgaş normal. Momentul de criză e trecut. Plasez, cu oarecare abilitate, ordinul la capătul sofalei, îl iau şi după ce lămuresc amănuntele, cerute de ea vag şi obosit, o îmbrăţişez automat şi cobor. Apare din nou la fereastră, pe umeri cu o hăinuţă de mătase albă şi puf, şi-mi trimite un surâs ca un sărut de madonă rănită. E o frumuseţe dolentă, descurajată şi loială. Are părul auriu şi albastrul ochilor palid. Mai mult ca oricând pare pictată pe smalţ.

Colonelul nu mai pricepe nimic. E impresionat de frumuseţea femeii şi nu ştie ce atitudine să ia. S-o considere soldăţeşte ca pe o cocotă, căci frumuseţea ei are ceva de cocotă, sau să ia un fel de „drepţi" sufletesc în faţa unei femei din lumea bună şi a unei scene de dragoste înduioşătoare.

Abia când ieşim pe şoseaua albă, care, departe, ocoleşte Mateiaşul la mijlocul înălțimii lui ca o balustradă, îmi spune cu o timiditate de mustăcios strâns în veston militar:

— De aceea spuneai că nu vrei să pleci? Hă?

Îi explic că e nevastă-mea şi rămâne uimit. Pe urmă, ca să câştige timp să gândească, strigă către vizitiu:

— Hăi, dă-le bice, Vasile, că ne-a apucat noaptea: şi mai încolo, când s-a hotărât: Păi bine, domnule, atunci ce căutai la hotel? În cazul ăsta, nu vrei să mergi... din cauza ăleia de la Splendid?

Ce i-aş putea explica? Îi spun aşa, într-o doară, uitând că era vorba să trecem pe la un prieten, că acasă aveam să rămân, iar la hotel nu căutam decât nişte cunoscuți.

— Frumoasă femeie! drept să spun.

Complimentele care mi se fac pentru nevastă-mea mă scot din sărite. E, în oricare din ele, un regret, o dorință confuză. Alături de fiecare cuvânt e prezent ca umbra lui un sens nemărturisit, dar care e ştiut de toți acelaşi, iar orice ocol nu face decât să-l sublinieze şi oricare intenție de explicare să-l agraveze. Dar acum suntem departe şi – e poate şi o infinitezimală doză de lichelism ierarhic – o clipă sunt vag măgulit că şefului meu îi place nevastă-mea. Rămânem amândoi îndelung pe gânduri.

În legănatul trăsurii regimentului, lăsăm de o parte şi de alta ultimele case ale Câmpulungului. Coboară mai toate până în prundişul râului cu şivoaie împletite. Unele par cu etaj, căci au pivniți cu un subsol înălțat, iar deasupra lor pridvorul. E ciudat să vezi pe unele reclame de firme ultraoccidentale: „Pneu Michelin“ sau „Vermouth Cinzano”. Soarele coboară după culmile Iezerului şi Păpuşii, văzute acum din partea astălaltă, şi încoace, sub ele, e turla schitului Nămăeşti. S-a înserat de-a binelea şi pe coasta goală a Mateiaşului au început să ardă varnițele. De departe par nişte vulcani în plină erupție, dar, pe măsură ce trăsura se apropie de ele, îşi scad mărimea şi forma, devin numai nişte clăi mari de piatră, cu cratere albe de jăratic care luminează seara cerul ca nişte proiectoare. Care de munte

cu coviltire merg înaintea noastră tihnit, şi ca să ne facă loc oamenii îndeamnă boii cu chizbuială, căci sunt porniți la drum lung. E un larg fior spațial care precede întunecarea adevărată. Dincolo de spinarea goală care coboară din vârful Mateiaşului, ni se pare că ard nemărginit pădurile, pe care nu le vedem, dar le ştim bogate pe povârnişuri de munți. Când ocolim însă pe şoseaua pietruită tot cu var, încolăcită pe trupul muntelui, vedem că nu sunt decât varnițele de pe povârnişul celălalt, aceleaşi clăi mari de piatră cu cratere de jăratic alb, la cincizeci, o sută de paşi de şosea.

Mersul în trăsură, mult mai mult decât cel în maşină, a fost şi e încă una din voluptățile alese, pentru mine. Legănarea arcurilor e cel mai bun şi îmbolditor ison ritmic al gândurilor. Aşezarea corpului, ca într-un fotoliu scund, e dintre cele mai tihnite. Şi mai ales e faptul osebit de prețios că, fiind condus de alții, nu ai nevoie să fii atent la incidentele drumului. E un „abandon“ total, ca într-o îmbrățişare a întregului suflet.

Pe stânga şi pe dreapta, la înălțimea capului, nu sunt, şi de o parte şi de alta, decât două paliere de întuneric vag în forme nelămurite care se deşiră după un sul abstract. Mă gândesc cu bucurie că m-am înşelat. Că e probabil că femeia mă iubeşte. Bucuria ei azi, când m-a văzut, de ce aş suspecta-o? Pentru că mi-a cerut o sumă de bani? Poate că e o dovadă de egoism refuzul meu. N-am niciun motiv să cred că minte. Într-adevăr, n-a făcut niciun soi de cunoştințe, a fost tăcută, retrasă. Niciodată, de vreun an încoace, n-aş fi crezut că femeia aceasta poate trăi astfel, numai a mea. Şi iată că tocmai acum eram în pragul nebuniei. Bucuria acestei regăsiri sufleteşti îmi e cu atât mai intensă, cu cât vine după disperarea care mă împingea la asasinat. Şi graba firească şi indiferentă cu care mi-a arătat scrisoarea... De ce mi-ar fi arătat-o, dacă ar fi avut motive să ascundă ceva? Mai ales gestul acesta mă dezarmează.

— Dormi, domnule?

— Nu, domnule colonel, mă mai gândeam... aşa. Eram acum tot învăluit în amintirea surâsului îndurerat şi a

ochilor mari ai nevestei mele, la plecare. Mă gândeam, cu recunoştinţă, că femeia aceasta merită toate sacrificiile din lume. Ce ar fi fost viaţa mea fără ea? Şi ce nebunie îmi ardea sufletul?

Merita ziua de azi sfârşitul pe care i l-am dat eu?

Farurile puternice ale unui automobil ne-au prins într-o prelungă şi inefabilă plasă de lumină, prin care, oferiţi captivi celor dimpotrivă noastră, alunecăm treptat. Colonelul tace cu ochii deschişi şi mă surprinde atâta preocupare la un militar. Dar se şi explică, fără să fie întrebat.

— Domnule, asta nu e viaţă. Iată doi ani de când sunt aci pe frontieră. Nu mi-e casa casă, nu mi-e masa masă. Uite, acum vine toamna, mai sunt două săptămâni până-mi merg copiii la şcoală.

— Aveţi copii mici, domnule colonel?

— Am doi. O fată într-a cincea. E tocmai la Madona Dudu, la Craiova, şi un băiat la noi acasă, la liceu. Acum, ce mai ştiu eu de ei? Aproape ne-am înstrăinat. Stăm aşa, în satul ăla bătut de Dumnezeu, în creierii munţilor. Mai bine am intra odată în război, să se termine.

— Credeţi că mai intrăm? Eu socot că vom rămâne neutri până la sfârşit. Unde mai pui că riscăm să fim zdrobiţi?

Îşi aprinde ţigara şi, firesc, fără importanţă:

— De bătut n-au cum să ne bată, că şi ei sunt pe sfârşite. N-au picior de soldat în Transilvania şi au ajuns să mănânce până şi mortăciuni. Moare lumea de foame la Budapesta, nu se mai dă decât cu condicuţă pâine. Dar n-ai manta, văd că ţi-e frig? Eşti cam subţire îmbrăcat. Vasile, dă pătura de sub tine.

Era, într-adevăr, răcoare. De peste vârfurile de brazi venea un suflu rece că mă făcea să-mi simt pielea. Nu aveam decât o bluză de şeviot verde, de vară, pe mine şi pantaloni de raitcort, subţiri ca pânza. E mai bine cu picioarele învăluite în pătură.

Casele din Dragoslavele, înşirate pe stânga şi pe dreapta şoselei, par, în întuneric, mai toate la fel. Oprim la o crâşmă

de drum mare.

— Hai să ne dăm şi noi jos... Mai luăm un pahar cu vin, până răsuflă puțin caii. Vasile, vezi de ei. Poate să şi îmbucăm ceva, că am plecat cu nepusă masă.

Sub umbrarul luminat de un felinar alburos, mai sunt câteva mese. În jurul lor, munteni stau încet de vorbă. Lângă ceteraş, singur un voinic cu privirea închisă, cu mustața mare. E beat. Ştie că îl privim toți, dar pare plecat într-o lume, a lui. Pe masă, are şi patru pahare pentru cântăreți. Cere din nou băutură. De la o masă vecină (pat de scânduri pe bulamaci subțiri), îi strigă un vecin:

— Mă Nistore, iar se țin copiii după tine prin sat...

Surâde, mustața îi măreşte parcă surâsul.

— Se țin după mine puii de lele... simt, afurisiții! şi surâde unei vedenii din el.

— Mă Nistore, mai păstrează, mă... o fi azi sâmbătă, dar sunt două sărbători la rând, că luni e Sfânta Maria, nu se lucrează la Dârste, opreşte bani ca să poți bea şi mâine seară.

— Bine... bine... am să beau până poimâine seară. Şi voi ce ați stat, mă?

Lăutarii nu sunt țigani, ci săteni din munte. E un cobzar, un viorist, altul cu nai şi un țambalagiu. Cântecul le e trist, cu prelungiri care n-au nimic din sentimentalismul urlat din bojoci, țigăneşte. E adevărat că fiecare cântec aproape are versurile dublate de câte două-trei ofuri sau măi... măi, dar nu sunt răcnite din piept (de parcă plesnesc ochii celui care le cântă), ci sunt răsfrânte înăuntru. Glasul celui care le zice, din gură, urcă fără sforțare şi e acoperit de un simț de omenie ca de o surdină, căci izbucnirile au răsuciri amare. Sunt departe de cântecele „armonizate" fad de profesorii de muzică, cum nu au nimic ciobanii de pe calendarul poleit de perete, cu cei adevărați. Pe când cucoanele izmenite național, la oraş, cântă *Du-te dor la badea-n sân, Mândruliță de la munte,* sau doina, devenită odioasă la toate „festivalurile artistice", cântecele celor de aci au un gust adevărat şi amar de piatră, de scoarță de stejar, de suflet

pustiit, ars de dragoste şi de păreri de rău. Dragostea nu e „idilică", ci are o drojdie grea de amărăciune. E vorba, mai totdeauna, de bărbaţi care au iubit mistuitor, de femei care au iubit mai mulţi bărbaţi. E o beţie de păcat în cântecul de munte, căci în mai toate femeia e iubită, cu toată necredinţa ei (şi e ciudată întâlnirea aci, dintre cea mai rafinată poezie baudelaireiană şi verlaineiană, cu voluptatea străveche a păcatului). Trupul femeii dragi şi necredincioase, vroit bun, întreg în lumină, devine adesea mai scump, mai dureros preţuit, prin toţi cei care l-au frământat în braţe, şi ei deznădăjduiţi şi înfrânţi ca şi cel ce cântă. E un fel de sfinţenie şi de voluptate prin păcat. Dragostea e, cele mai adeseori, frăţietate în amar. Dar şi cântăreţul de astă-seară e cum n-am întâlnit alţii până acum.

A cântat şi cântecul prea de multe ori ştiut:

Frunză verde ca măraru,
De trei ori potcovii calul,
Potcoave cât iscusaru,
Ca să urc la Stanca dealul
Şi nu-i vina calului,
Nici a potcovarului.
Şi nici vina Stâncii mele
C-a pus casa-n coaste grele,
Ci e vina tot a mea
Că mă duc prea des la ea.

Cuvintele sunt legate amar, cu un surâs. Adânc, şi totuşi, totul pare şoptit pentru cel cu paharul dinainte. Îndepărtat în tristeţe e cântecul oltenesc:

Sub fereastra casei mele
Trece-un stol de rândunele,
Nu e stol de rândunele,
Ci sunt dragostele mele
Care m-am iubit cu ele.

Iubirea mea vine aci şi ea, ca o stafie a păcatului. Colonelul a cerut şi ceva de luat în gură cu vinul, şi întârzie,

prins de frumusețea dintâi a cântecului. E în mine o fâlfâire uşoară de aripi, o duioşie de prisos. Aci, la răspântia de drum mare, îmi simt tot sufletul deschis ca o rană. E o întâlnire cu cântecul pământului, şi stranie transpunere între chinurile iubirii mele de oraş şi chinurile adunate, ca o drojdie, în sufletul ăsta obştesc de răspântie. Cel care-şi frământă mustața şi bea şi ascultă de unul singur, cu mâna la tâmplă, se întoarce spre cântăreț: „Zi-l iar". Şi ascult cel mai amar cântec de dragoste, de blestem, de păcat, al acestor văi de munte:

O... foaie verde firul ierbii
Of, of, of, Leano,
Mă suii pe dealul Cernii,
Unde paşte puiul cerbii,
Of, of of, Leano,
La puica cu ochii negri...

Vocea, caldă ca vinul, începe cu un ison bărbătesc şi plin ca o invocare, apoi „foaie verde firul ierbii" e spus ca un târât viu de şarpe, pentru ca prima silabă din „ierbii" să se adâncească întins, ca o arcuire de durere, tămâioasă. Pe urmă, în chemare, acel „Leano" e nemeşteşugit şi de-a dreptul ca un piept sfâşiat, dar numaidecât totul e readus înăuntru cu bărbăție, ca să se încheie într-un joc cu surâsuri şi încercări de şăgalnic, pe când țambalul picură lacrimi. Totul cade adânc în piept, lungind prima silabă din „negri" într-o volută de jale. Şi tot cântecul e din simțiri, care ar vrea, fără voia bărbatului, să fie strigate, să se înalțe în răsuciri de patimă, dar sunt cu mândrie şi amărăciune gâtuite şi răsfrânte în largi învăluiri de jale, ca o încercare de zâmbet rezolvat în strâmbături de durere. Amestecă acel rar „puiul cerbii" cu reflexul puhav al oraşului:

O, m-a mâncat, mânca-o-ar dracii.
Mi-a mâncat polii şi francii.

Şi deodată iar iubirea, plămădeală de nebunie, de dezgust,

de jaf, de setea de a lepăda tot. Ce-i străin, de a evada, de a învia într-o formă sau alta:

O, hai, mândro, să trecem Oltul,
Să schimbăm vorba şi portul.

Fată dragă şi zăpăcită, dacă am putea şi noi fugi... şi noi, dacă ne-am putea dezbrăca de tot ce-a fost... Nu vezi că nu mai poate dura aşa?

O, hai, mândro, să trecem apa,
Să schimbăm vorba şi fapta.

Să ne schimbăm felul... să fugim din lavra meschinăriilor, să uităm îndoielile şi furiile şi deznădejdile... să fie ca în ceasul dintâi.

O cruce de voinic s-a frânt înăuntru, ca ros de o boală fără leac, eu am golit nu mai ştiu al câtelea pahar, fiorul nemărginirii întunecate ne-a făcut să tremurăm uşor şi, plutind greu în noi înşine, am plecat.

De la Rucăr încolo suntem opriți la toate posturile de santinele care ne recunosc. În zona asta de acoperire nu se mai circulă de multă vreme decât cu o învoire specială.

Întunericul s-a mai rărit, şi în stânga şi în dreapta întâlnim din când în când şi luminişuri, în care siluetele copacilor pun umbre catifelate, Mă simt bine, ca un bolnav după o criză acută şi, deşi nu e nicio adiere, simt venind din stânci ca un fluid răcoros şi mângâietor, care-mi dă o senzație de prezență a întregului meu corp.

E mereu o mireasmă de brad şi de fân copt, care împrospătează simțurile.

Colonelului i-a venit acum poftă de vorbă.

— Mă uitam, domnule, azi la cafenea. Că n-am ce face la Câmpulung, dar mă duc aşa, duminica, să mai văd lume, să mai schimb o vorbă acolo, că mi s-a urât la stâna noastră de la Dâmbovicioara numai cu soldați...

— Bine, dar azi e sâmbătă! De ce n-ați rămas pentru mâine acolo?

— Generalul, azi pe la patru, cinci am ajuns, că ştia că viu, mi-a trimis vorbă să caut să-l văd. Ei ştiu, toată lumea, obiceiul meu acolo, când viu. Las caii să se odihnească la Splendid, mă scutur puțin şi o pornesc la cafenea pe bulevard. Acolo ne găsim toți. Ne uităm la lume şi mai povestim ce ştim, mâncând brânzoaice de zmeură şi ciocnind şprițuri. Pe urmă, la masă, la Spirea, şi iar la cafea, la Tudose. Azi, cum îți spun, generalul parcă mă aştepta, că mă şi cheamă la el. Mi-a spus să plec la regiment. Mâine dimineață să fiu acolo. I-e frică, se vede, de vreo inspecție. Aşa că am lăsat caii să se odihnească puțin. Până atunci cerusem un şpriț rece lui Cyrano la o masă afară, când tocmai te-am văzut pe dumneata trecând şi pe urmă intrând la Splendid. Ei, mi-am zis, ăsta e de la mine. Ce caută aci? Şi am trimis să te aducă. Nu ştiam că eşti cu nevasta. Trebuia să vii să-mi ceri permisie... că-ți dădeam. Acum e altceva, cu ordinul generalului. O fi în legătură cu războiul, cine ştie?!

— Credeți că vom intra în vara asta?

— Noo... nu cred... Dacă n-am intrat până acum... Dar poate că e ceva. Tocmai îmi spunea un jurnalist din Bucureşti că mâine va fi un consiliu de coroană. Că la cafenea, ce naiba să faci între două şi patru, până iese lumea iar la plimbare? Mi-a tot povestit tânărul ăsta...

— Ce ziarist? din Bucureşti?

— Da, din Bucureşti; pare să aibă legături sus, acolo... Că ştia al naibii o mulțime de lucruri. Mi-a dat numele unui deputat care a obținut un permis pentru zece vagoane de untură. Domnule, zece vagoane de untură. O jumătate de milion de lei a luat numai la asta, că plătesc ungurii ca disperații. Hai, Vasile, mai pişcă roibul ăla că se lasă greu... Ieri, îmi spunea, le-a şi trecut prin vamă, la Predeal. Dar parcă deputatul ăsta e singurul? Toți, domnule s-au îmbogățit... Cică umblă cucoanele din birou în birou, nu lasă petiția aprobată niciun moment din mână, până nu au hârtia de permis lucrată gata...

— Credeți asta?

— Da câte mi-a spus!... Că nici el n-avea pe nimeni în

Câmpulung şi cum n-avea loc la masă, mi-a cerut mie voie... Că pe urmă am trecut amândoi la Tudose. Dealtminteri, e un om cu legături... Dumneata nu eşti din Bucureşti? Ei, atunci trebuie să-l cunoşti... Stai, că-ți spun numele acum... aşa, Grigoriade mi-a spus că-l cheamă.

Cred că n-am mai avut o picătură de sânge în obraz. Parcă tot sufletul îmi plecase spre capătul lumii. Colonelul n-a observat, pentru că eram în întuneric. L-am văzut trăgând din ţigară, în para roşiatică, aşa ca şi când în clipa asta nu se întâmplase una dintre cele mai mari catastrofe cu putință... Am întârziat răspunsul, căci nu puteam scoate o vorbă. Şi pe urmă, ca un animal sfârşit:

— Un domn tânăr? de vreo treizeci de ani? nu?

— Da... cam aşa.

Şi, lipsit de respirație, clătinându-mi-se tot sufletul:

— Cu ochii mari, mustața mică, neagră?

— Ei, ăla e... Îmi închipuiam eu că-l cunoşti.

Da... era amantul nevestei mele. Mi-am spus că dacă nu voi avea calmul desăvârşit, nu voi putea afla nimic din ceea ce mă înnebunea să aflu, niciun amănunt nou, care să-mi dea satisfacția monstruoasă a certitudinii. Am făcut o sforțare dârză să mă înfrâng şi, cu o notă mai sus poate, mi-am captat totuşi rolul:

— Îl cunosc... Nu e ziarist propriu-zis... E un fel de cronicar monden... Dar are legături frumoase. Ce caută la Câmpulung?

Colonelul era mereu tihnit şi familiar, ca şi când n-ar fi observat că în loc de călătorul cu care pornise la drum, avea acum alături un strigoi.

— Nu ştiu... dar... l-am mai întâlnit şi altă dată.

Am întrebat în continuare, cu buze arse:

— Stă atunci toată vara la Câmpulung?

— Nu cred... mi-a spus că n-are pe nimeni (că a luat masa cu mine la restaurant...), dar pare că l-am mai văzut şi altă dată. Vine aşa, câte două-trei zile, şi pleacă.

„Spune... spune tot! îmi ziceam în gând. Dă-mi pe gât tot paharul de otravă până la fund, până la drojdie, îl şi simt în

sânge.“

— După câte am mirosit eu... trebuie să fie vreo femeie la mijloc.

Eram singur, în gol, atârnat ca şi când îmi căzuse o scară de sub picioare.

— Da... asta cred şi eu.

— El – şi apăsă pe „el“ – mi-a spus că mâine, la consiliul de coroană, e chestie mare...

După socotelile mele, eram cam la vreo treizeci de kilometri de Câmpulung. Pe jos, alergând îl puteam face în trei ore. I-aş fi găsit pe amândoi în zorii zilei, în pat.

— Spune că Take Ionescu, înțeles cu Filipescu, dar eu cred că mai mult îmboldit de ăsta... de Filipescu... E om năprasnic, l-am cunoscut pe la noi, pe la liceul militar... că el l-a făcut... zic, s-au înțeles să spună regelui: ori-ori! Regina e cu ei.

Răsărise luna şi şoseaua albă părea catifelată şi umedă, ca şi poienile de iarbă, ca şi grupurile negre de brazi. Din vâlceluşile pe lângă care treceam.

— Domnule colonel, nu vă supărați, mai aveți vreo țigară?

— Cum nu, dragul meu, cum nu... De ce nu mi-ai spus că fumezi? Că eu fumez întruna ca să mai treacă drumul ăsta, că e lung al dracului.

Nu fumam de obicei şi nu ştiu de ce am vrut să fumez acum. Am înțeles că bonomia colonelului meu e pricinuită de plictiseala drumului şi că asta l-a făcut, mai ales, să mă ia cu el. Aş putea să mai insist, dar prefer să-l las să spună la întâmplare, ce-i dictează pofta de vorbă, iar eu să trag numai cu cangea, la malul meu, amănuntele care mă privesc. Aduc, cu încăpățânare în martiraj, iar vorba:

— E băiat de viață, Grigoriade ăsta... Îmi pare rău că nu l-am întâlnit şi eu. Cât spunea că stă la Câmpulung?

— Zicea că de data asta stă până luni... marți... poate... Să vadă ce se mai întâmplă.

Țigara îmi amărâse şi ea gura.

— Cu siguranță că pentru o femeie a venit...

— Aşa cred şi eu... Ce să-i faci...? Nu le-ai văzut pe toate,

că la şase bulevardul e ticsit, cum umblă forfota... gătite şi sulemenite toate... fără bărbaţi?

Asta era şi nevasta mea... Aşadar acesta e datul... realitatea.

O clipă surprins, ca şi când ar fi trecut un automobil cu viteză numai la o jumătate de pas de mine, mi-a fost teamă să nu-şi dea seama, subit, colonelul, că sunt şi eu printre aceşti bărbaţi.

Dar trebuia neapărat să ştiu amănunte. Trebuia să joc teatru, căci numai tras de limbă cu abilitate, colonelul îmi va da cifrul care să-mi explice catastrofa. Cel mai bun lucru e să-l las să spuie tot ce-i trece prin cap şi eu, dintr-o defilare, să reţin ceea ce mă priveşte.

— A... şi Grigoriade ăla... e un tacâm...

Bun, bine, totul e să fiu vesel, deci surâd:

— Da... cum să nu-l ştiu, are o trecere nebună la femei.

— Da parcă numai la femei se pricepe? În toate... E dat dracului... Uite, la table... De două săptămâni de când e aci, i-a smintit pe toţi... le-a luat o mulţime de parale. Şi sunt printre ei scule istețe... care de patruzeci de ani freacă zarurile.

Simt un nou fior care mă dizolvă. „De două săptămâni" e aci? Dar adineauri colonelul vorbea de câteva zile... Nu cumva ştie ceva...? nu cumva e un soi de complice şi acum l-a luat gura pe dinainte? Şi gândul îmi aleargă ca o suveică, în urzeala posibilităţilor.

— Ascultă una buna de-a lui. Că dă cu zarul, dar gura nu-i tace. Zice că la Paris, după ce şi-a tocat averea, rămăsese fără sfanţ. N-avea ce mânca. Şi atunci, ascultă ce pune la cale cu un amic, tot aşa de curăţat ca el. Angajează pe Caruso pentru un concert şi semnează, dar cu condiţia că – asta era cu trei luni înainte – are drept, cu o lună înainte, să renunţe la concert, plătind o sumă oarecare, nu prea mare, de altfel. Tipăreşte afişe, anunţă la gazetă şi pună în vânzare biletele – dar aici să vezi abilitate cu un preţ abia dublu decât la orice concert obişnuit. Nu pune însă în vânzare decât vreo cincizeci de bilete, iar restul le plasează

pe sub mână, cu prețuri de şase-şapte ori mai mari. Şi, bineînțeles, se vând toate. Cu o lună înainte însă, anunță pe Caruso că renunță la concert, plăteşte despăgubirea şi dă de ştire la gazetă că nemaiavând loc concertul din ziua cutare, persoanele care au cumpărat bilete sunt rugate să se prezinte la agenție să li se restituie banii. Adică atât cât era scris pe bilet. Restul l-au băgat ei doi în buzunar. Nici justiția n-a avut nimic de zis. Zice că un an a trăit la Paris din ce-a câştigat din afacerea asta. Când îți spun că e un tip...

Colonelul e foarte amuzat şi eu fac mult haz ca să-l antrenez.

— Dar lui văru-meu? Ce crezi că i-a făcut lui văru-meu? Că mi-a spus-o şi pe asta. Era încântat când a auzit că Dinculescu mi-e văr. Într-o zi, iar îi crăpa buza de câțiva franci, acolo. Dar nu mai avea de la cine să împrumute, că împrumutase de la toți. Barem de la Dinculescu luase de zece ori... Ei bine, se duce tot la el. Dar cu doliu la braț şi cu o mutră deznădăjduită: „Dragă domnule Dinculescu, mi-ai mai făcut multe servicii şi-mi pare rău, căci nu vreau să crezi că abuzez de bunătatea dumitale. Dar uite, mi s-a întâmplat o mare nenorocire. Am primit chiar acum o telegramă – şi vrea s-o arate, dar Dinculescu refuză – că mi-a murit tata... Te rog, dă-mi doi-trei napoleoni, să dau şi eu o telegramă şi să trimit să cumpere un buchet de flori acolo...” Bietul Dinculescu, speriat, înduioşat, a scos imediat un bilet de o sută şi a început să ceară detalii... să întrebe ce vârstă avea bătrânul... de când nu l-a văzut, dacă a fost cumva bolnav.

Dar după ce pleacă Grigoriade, găseşte telegrama „uitată” pe masă. Vrea s-o ia, să alerge după amicul nostru, când privirea îi cade pe text... şi ce citeşte? Un singur rând: „Dacă n-ar fi proştii, deştepții ar muri de foame”.

Grigoriade spune că pariase cu un amic că Dinculescu va „marşa”, ba că era sigur că va refuza să citească telegrama ticluită.

Râd aşa de stupid, ca un detectiv neghiob, prost machiat.

— Domnule, al dracului... straşnic tip. Ştiam şi eu câteva

de-ale lui, cu femeile...

— Ascultă şi cu femeile una bună... Cunoscuse, spunea el, la o recepție la legație, o femeie splendidă. Şi cum o cucerise e o poveste. Nu ştiu cum făcuse rost de invitație la legație, se vede că era cunoscut din vremea când avea parale, dar acum n-avea cămaşă la frac. Ei bine, spunea că şi-a făcut un plastron din carton, pe care a lipit hârtie albă de lux. Şi aşa, era printre cei mai bine. Îi trece prin cap să facă partenerului de vizavi, la cadril, o farsă, dar să vezi ce farsă. Îi spune în şoaptă, în treacăt în timpul dansului: „încheie-te la pantaloni". Bietul om să-i vie rău. Ştii... Ştii cum e fracul desfăcut în față, nici vorbă să ducă mâna. Făcea fețe-fețe şi-l treceau sudorile. După dans, când a văzut că şi-a bătut doar joc de el, a vrut să facă scandal, dar s-a terminat cu bine şi a râs toată lumea. Ei bine, domnule, îți vine să crezi? cu gluma asta a cucerit femeia... una din cele mai bine femei de la Paris, nevasta unui consilier de legație cu nume mare, foarte bogat.

Nimic nu mă interesează din flecăreala asta, mai mult pare-se ticluită din anecdote, dar ea îmi zugrăveşte de minune tipul meu, care îşi făcea un ideal din asemenea ispravă, şi erau toate din bagajul admirației lui sincere. Măq gândesc în ce mocirlă te poate băga o femeie. ColoneIul se amuza şi el cu simplitate, povestindu-le. Dar ardeam să vie la lucruri mai apropiate de mine,

— A, eu ştiu o întâmplare a lui cu o femeie din Bucureşti.

— Stai-stai, că şi asta e interesantă. Într-o zi, când femeia era la el în garsonieră, şi-l credea pe bărbatu-său plecat pentru trei zile la o conferință diplomatică, nu ştiu unde, ea se hotărăşte să rămână toată noaptea la Grigoriade, dar, pentru orice întâmplare, trimite acasă un plic desfăcut, ca din partea celei mai bune prietene – Madeleine o chema, zice el – prin care asta o roagă să vie să doarmă la ea, că-i e urât singură, căci bărbatul ei e plecat. Şi, sigură de această prietenă, cea mai bună a ei, nici nu o mai întreabă măcar. Trimite biletul cu indicația printr-un comisionar, să spuie cameristei să-l puie chiar pe măsuța din dormitorul ei.

Catastrofă. Bărbatul vine de dimineață de tot, îi face un scandal imens. Pasămite, el petrecuse toată noaptea chiar cu „cea mai bună prietenă" a nevesti-si... Femeia, uluită, prinsă aşa în cursă, se stăpâneşte, nu spune o vorbă şi pleacă. Dar cum tipul vrea să divorțeze, ea îşi aduce aminte că mai are o prietenă, Madeleine, o roagă, o imploră pe ea şi pe bărbatul ei să declare că ea a scris scrisoarea şi, după destule peripeții, izbutesc să-l convingă şi pe bărbat de acest lucru, că voia nebunul să strice casa.

Tot sufletul mi-a devenit alb ca pielița pe care o atinge termocauterul. Îmi închipui seria de complicități care s-au contractat pe socoteala mea. Cu Anişoara, cu bărbatu-său, cu servitoarea mea (ca să-mi puie scrisoarea la îndemână). Toți ştiau... şi eu mă împăcasem convins şi fericit.

Colonelul a mai povestit şi alte isprăvi, dar eu n-am mai ascultat nimic. A trecut, nu ştiu când, la alte chestii, a vorbit despre consilii de coroană, despre armament şi altele. Nu auzeam decât tonul lui, urcând şi coborând, ca şi liniile de întuneric de pe lături, fără să înțeleg nimic. Ca să nu prindă de veste, îi parodiam finalurile de frază.,

— ...rege... răspicat... tată-său... „mie-mi trebuie un liceu militar".

— (scăzut) liceu militar... sigur...

— săptămâni... Anglia... alb... patru sute de mii... îți vine să crezi?

— (absent şi mirat, cu vocea uscată) Extraordinar!

Simțeam că nu voi mai apuca ziua de mâine. Dacă aş putea să mă întorc, şi simțeam, material, că drumul vieții mele o ia acum pe o perspectivă de judecăți, ecouri de gazetă, ocnă. Că de pe acum nu mai sunt ce am fost. Dacă nu mă întorc însă, înnebunesc. Tot ce era în mine căpătase o viață exasperată, ca şi când un virus puternic rupsese țesuturi abia refăcute, îmi gonea sângele din organ în organ şi-l izbea în creier, ca un puhoi în mal. Tot ce fusese fericire, culoare şi lumina înduioşată în trecutul iubirii mele, acum deveneau motive de furie. Gândul că am „marşat" (vorba colonelului) făcea să-mi fiarbă mai mult sângele. Din trecut

îmi veneau unele peste altele, ca peisaje şi momente diverse suprapuse în film, fragmente de scene, când eram nebun de fericire şi încredere. Avusesem îndoieli, care erau urmate şi anulate de scene verificatoare oarecum. De atâtea ori în trecut avusesem bănuiala că eram înşelat, interpretând o serie de gesturi şi momente într-un anumit sens. Dar privind altfel punctul de plecare, seria avea alt sens. Era pe atunci un joc de alb şi negru. O foaie era împărțită în romburi alăturate, albe şi negre. Uneori, când priveai, aveai impresia că sunt cuburi pline, cu muchiile spre tine, dar alteori, aceleaşi romburi erau goluri cu muchii adâncite. Lucruri pe care le interpretasem într-un fel, le înțelegeam acum altfel. Când n-a vrut să plece la țară, când a vrut mai ales să vie de la țară, deşi el era acolo (eu am crezut atunci că o plictiseau toți şi că vrea să fim noi amândoi, acasă; iar acum înțeleg că probabil era geloasă şi că se certase cu el), când mergeam la teatru, când nu şi-a mai vorbit cu Anişoara, când mi se dădea şi când nu mi se dădea. Pentru tot trecutul acesta, aş fi vrut acum o explicație care să răsucească totul, o răfuială înnebunitoare.

Intram, ca printr-o poartă, în Cheile Dâmbovicioarei, în spărtura cărora era întuneric răcoros şi deplin, căci luna nu mai răzbătea. Erau luminate, ca de o candelă, numai sus de tot, ametitor, stâncile şi muchiile de creastă cu brazi singuratici. Pe tot drumul de la Rucăr, n-am întâlnit niciun trecător şi iată acum în defileu câțiva inşi într-o căruță par diavoli, de neaşteptat acolo. Ne fac loc, oprind, dându-se la o parte, până în şivoiul urlător, de parcă ne pândesc.

Din cauza apei nu mai putem vorbi şi tovarăşul meu de drum tace şi el. Eu fac planul cum să reviu în sat, după ce mă despart de colonel, ca să mă întorc la Câmpulung. Voi promite o avere vizitiului ca să întoarcă numaidecât cu mine, până întâlnim altă trăsură. Pot să mă dea, dacă vor, dezertor. Până când nu s-a luminat încă de ziuă. Trebuie să se hotărască, să se sfârşească totul. Restul pe lumea aceasta nu are nicio importanță! Colonelul şi-aprinde iar țigara şi, la lumina roşiatică a chibritului, mă priveşte lung.

— Ce ai? Nu ți-e bine? Nu mai pleca la drum fără manta. Sau ia-ți cu dumneata şi un veston mai gros.

Îmi aduc aminte că dimineața trecusem pe acelaşi drum, uluit de soarele şi de mirosul dimineții de munte, fierbând de nerăbdare să ajung mai repede, căci îmi cerea să viu negreşit şi gândeam că suferă fără mine. Ieri credința asta că „suferă fără mine" îmi dădea o beție înduioşătoare, iar azi amintirea acestei încrederi îmi provoacă greață, de mi se strâmbă buzele. Şi, cum bate la un organism bolnav pulsul, cu atât mai tari erau zvâcnirile de silă, cu cât mai vii fuseseră bucuriile.

Ah, mascarada când sărbătorisem doi ani de la căsătoria noastră. Invitasem la Flora, care era pe atunci cel mai căutat restaurant de petreceri, peste douăzeci de prieteni, perechi tinere, care duceau viață „mondenă", de asemeni şi câțiva colegi şi fete care erau încă liberi. Eram fericit ca un copil. I-am făcut ei dar un inel de preț, masa era încărcată de flori şi cristaluri, s-a băut şampanie, până în zorii zilei. Toți mă priveau cu duioşie şi oarecare invidie. Ah, aş vrea să cadă o stâncă din peretele ăsta al defileului, să mă strivească, pentru că înțeleg că privirile erau mai mult de ironie, pentru că desigur se vorbea de pe atunci de amorul nevesti-mi, pentru că, radios şi înduioşat, jucam un rol nesfârşit ridicul. Va trebui să alerg în noapte până or plesni caii, dar să-i găsesc culcați, alături pe sofa şi să mă tutuiesc cu ei.

Îmi amintesc şi de începutul toamnei, când era însărcinată şi nu voia să aibă copil, iar eu eram nebun de bucurie, îi sărutam, cu ochii în lacrimi, mâinile, o rugam să nu facă nelegiuirea de a înlătura, realizată, îmbrățişarea noastră.

Pe patul alb înflorit, al sanatoriului, unde o dusese voința ei îndârjită, sărutam pe umeri, pe brațele albe, pe sâni, trupul care avea să-mi dea un suflet din sufletul meu, smuls din femeia cea mai draga. Ea nu vrea şi eu țineam, făcând un exces de zel ridicul, să aibă un copil care probabil nu era al meu... Aş vrea să fiu biciuit până la sânge, să fiu călcat în picioare. Când ea vrea să mă cruțe... căci al lui era desigur

copilul... (de ce nu l-a avut din primul an cu mine? pentru că o legătură cu un amant presupune imprudențe, acum înțeleg). Probabil, că au început de când s-au cunoscut. Cu strângeri de mână prelungite, cu pipăiri pe sub masă, cu potriviri de vizite la prieteni comuni

— Gheorghidiule, uite că am ajuns... Ştii ce zic eu? Caii sunt obosiți rău, că au călcat azi peste şaizeci de kilometri, iar drumul în munte nu e lung, vreo cinci kilometri de la biserică, dar e greu, pieziş, şerpuieşte pe coastă numai rămâi până mâine la Dâmbovicioara. Găseşti un pat, fie la batalion, fie la aprovizionare. Vorbeşti cu ofițerul de serviciu. Poate rămâi chiar la el. Ca să pleci singur în munte e pericol şi de dihănii.

— Domnule colonel, v-aş ruga... aş vrea să fiu încă în noaptea asta...

— Băiete, sunt prăpădiți rău caii... Ce zici, Vasile?

— Rău, domnule colonel... credeam că nu mai ajungem...

Trăsura s-a oprit în fața unei prăvălii şi coborâm amândoi.

— Spune-i căpitanului Dimiu să fie cu băgare de seamă mâine, că-mi miroase a inspecție... Nu ştiu ce vor de la corpul de armată. Dacă n-o fi nimic, poimâine să vii să-ți dau o permisie de trei zile, ca să-ți vezi nevasta la Câmpulung.

Cum mă despart de colonel, alerg după Vasile, într-o curte, în care a intrat, uruind pe pietre, trăsura.

— Ascultă, Vasile, ai zece poli de la mine dacă te întorci acum, cu trăsura, până la Câmpulung.

— Domnule sublocotenent...

— Până la Rucăr, Vasile.

— Domnule sublocotenent, nu merg caii...

— Schimbă-i... ia alții...

— Domnule sublocotenent, sunt caii regimentului... intru-n puşcărie...

— Vasile, îți dau douăzeci de napoleoni... Poți cumpăra o pereche de cai de trăsură.

— Domnule sublocotenent, asta e un fel de dezertare, mă nenorociți. Nu se poate... Mai bine merg să vă duc la domnul

ofițer de serviciu.

— Lasă-mă în pace.

Sunt acum singur în mijlocul cătunului de munte. De jur împrejur, culmi cu creste de piatră, înălțate drept, încălecate, cât poți întinde pe pământ gândul. Rupturi de stânci, şivoaie, păduri, prăpăstii, poteci întortocheate. Lumina de lună dă peste tot o impresie dură de veşnicie. Şi, la peste treizeci de kilometri, fără ca eu să pot ajunge acolo, pe un aşternut molatic de sofa, trupul nevesti-mi şi al amantului ei, încolăcite ca ale pisicilor dormind... Mai sunt două ore din noaptea asta, atât de eternă şi calmă în afară, şi cu atâtea viziuni de sânge şi întuneric în mine. M-am oprit să mă gândesc pe o bancă de mesteacăn, făcută de trupă ca să înfrumusețeze cantonamentul. Înțeleg că nu voi mai putea fi la Câmpulung până în zori. Îmi spun că trebuie, acum, când ştiu totul, să am tăria să aleg alt prilej. Dar nici pe loc nu pot sta până la ziuă. Trebuie să mă mişc. E în mine o fierbere de şerpi înnebuniți. Plec pe drumul din pădure spre cantonament. Ocolesc cimitirul cu mici cruci albe, neîngrădit parcă, aşa pe coastă, las bisericuța cu turla galbenă sub lună (de unde atâția morți aci?) şi urc drumul lucrat de soldați, care se deosebeşte greu. De la o vreme merg prin pădure, fără să mai văd nimic, fără să ştiu dacă luna a apus sau dacă e împiedicată de copacii deşi să răzbată până la mine. Urc mereu, repede, gâfâind şi iar oprindu-mă. Când scap de întunericul pădurii, şi întunericul dinafară a devenit apos parcă... E mai şters, se pregătesc zorile. Căsuța Ioanei, unde stau, e retrasă spre stânga, la vreo douăzeci de paşi de frontieră! De altfel nu sunt zece case, toate cu prispă, împrăştiate pe dâmburile acestea mici, acoperite cu păşune, şi sunt mai curând legate de casele de dincolo decât cu cele din țara românească. Acum e în jurul meu o ceață viorie, aproape violetă, ca în cel mai modernist tablou. Pe urmă, în stânga, aproape de cătun, Piatra Craiului, care mi-a părut totdeauna – dominatoare care e şi singură – o imensă catedrală de piatră violetă, începe să-şi lumineze cu aur creasta cu şapte turnuri în

linie.

Alergarea asta de cinci kilometri, în urcuş, m-a istovit şi mi-a făcut bine. Mă trântesc pe patul acoperit cu pături, îmbrăcat, cu faţa înfundată în pernă. Trupul, de la gât în jos, mi-e din pietroaie.

A doua zi e numai soare alb şi verdeaţă vie pretutindeni. Ceasul cu brăţară, de campanie, îmi arăta 11 şi jumătate. Mi-e gura uscată, obrajii parcă scorojiţi, ochii bombaţi în pleoape. Ocolesc cu gândul ce a fost ieri, cum aş ocoli o locuinţă contaminată. Dumitru, lung şi zănatic lucrat, îmi toarnă cu căldarea apă rece de mă răcoresc, gol până la brâu. Sunt un bolnav care a suferit tăieturi, injecţii, masaje; acum mă simt mai bine, dar cred că orice gândire precisă mi-ar face rău, ca unui trup bandajat o atingere sau o mişcare greşită. Trec peste comicăria de tranşee care îmi înconjoară casa ca o potcoavă şi cobor în vatra taberei, unde sunt bordeiele trupei.

— Don sublocotenent...

— Ce e, mă ţigane?

— Don sublocotenent, trăi-v-ar Dumnezeu... faceţi ceva şi cu mine...

— De... mă!

— Daţi-mi drumul de aci...

— De, mă Vărarule, ştiu eu? n-ai văzut ce a spus domnul căpitan? Să vedem ce mai zice şi azi.

Văraru, ţigan ca de patruzeci de ani, pletos şi cu mustaţa ca vrabia, neagră, a fost încorporat, mi se pare, mai mult în glumă. L-o fi întâlnit vreun ofiţer, l-a întrebat dacă a făcut armata şi l-a adus la regiment. Nimeni nu prea ştie cum a ajuns la compania noastră.

— Don sublocotenent, să trăiţi, am trei copilaşi, n-au ce să mănânce. Aşa sunt, şi arată cu palma de la pământ.

— Să-mi spui când o fi domnul căpitan.

Sublocotenenţii Haranoiu şi Mitică Rădulescu sunt miraţi când mă văd.

— Dar era vorba să fii la Rucăr, dragă...?

Le spun că m-a întors colonelul şi că se aşteaptă o

inspecție.

Au amândoi „alpenstockuri” frumos lucrate de către ordonanțe şi acum sunt cam la plimbare în dimineața asta însorită. Plutonierul Neagu ne iese înainte şi ne invită pe toți la singular:

— Domnule sublocotenent, poftiți şi dumneavoastră.

— Unde, Neagule?

— La compania a 12-a. Au prins soldații nişte iepuri azi-noapte şi am făcut şi noi o mică petrecere... Mâine e ziua lui Marin Dumitru, plutonierul de la a 12-a. Poftiți să luați o gustare.

Sub un umbrar de crăci şi frunze, e o adevărată cârciumă. Au un violonist şi un diblar, care cântă şi din gură. Mai intâlnim şi alți ofițeri, care gustă cu condescendență, de pe farfurioarele cu friptură şi din paharele groase, aburoase, cu vin roz. Un plutonier se apropie de mine.

— Domnule sublocotenent, ce ziceți? când om pleca de aici?

— De, mă Vasile, ştiu eu... Văd că nu e rău nici aici, şi arăt cu privirea cârciuma.

— Domnule sublocotenent, avem şi noi neveste şi copii.

O durere amorțită mă înjunghie între coaste, dar lăutarii cântă mereu. Când, dau iar cu ochii de Văraru.

— Domnule căpitan, ce facem cu Văraru ăsta?... Îl mai ținem?

Văraru a priceput şi se apropie, spre bucuria ofițerilor, pe care-i amuză nesfârşit cu răspunsurile lui nemilităreşti.

— Ce, mă, vrei să pleci? Tu nu vezi ce tânăr şi voinic eşti?

— Nu sunt, domn căpitan, să trăiți... Sunt bătut de Dumnezeu, şi e gata să ne arate o hernie, în hohotele de râs ale tuturor.

— Te facem capural, mă Vărarule, încearcă unul să-l parodieze... Când te-oi duce acasă, se sperie țiganii tăi.

— Mă faceți... păcatele mele... că eu n-am făcut militărie... nu ştiu nimic.

— Ascultă Vărarule, cum îl cheamă pe rege?

Văraru nu poate pronunța niciodată „Ferdinand“ şi acum

refuză, izmenindu-se ca o fată:

— Da lăsați-mă, dom locotenent... Că dacă nu-s militar...

Ofițerul se înfurie:

— Ia ascultă, mă țigane, ce? noi glumim aici?... ei, al dracului: „drepți"!

La strigătul crispat al ofițerului, omul îngheață, luând o poziție aproape soldățească, pe urmă comanda tună: Culcat... drepți, culcat... drepți. Şi Văraru se trânteşte şi se ridică de la pământ în măsura comandei, ca o broască automată.

— Văraru, cum îl cheamă pe majestatea-sa regele?

Prăpădit rău, răspunde din suflet şi fără să privească pe nimeni:

— Să trăiți, pe domnul... rege îl cheamă Lisandru.

E un hohot general de râs. Cel mai frumos nume i se pare lui Văraru acesta de Lisandru şi-l dă bucuros regelui, când nu poate şti numele adevărat.

— Cum Lisandru, mă? Vezi că la noapte faci trei schimburi de planton.

— Îl cheamă pe regele... pe regele, îl cheamă „don colonel Lupaşcu..." strigă disperat Văraru de frica serviciului.

E singurul nume oficial pe care l-a putut reține şi-l dă în extremis tuturor pentru că probabil socoate că, fiind cel mai înalt, e cel mai aproape de al regelui, dar pare că ştie că nu e chiar al regelui.

— Domnule căpitan, dar în definitiv ce facem cu el?

— Eu ştiu? să-i dăm drumul... Dar n-are niciun fel de act... nu poate dovedi că a trecut de treizeci de ani... Îl ținem să-l facem lăutar.

Intervine camaradul Popescu, flăcăul, surâzând:

— Dă-l dracului, domnule căpitan, că are patruzeci de ani bătuți. Şi nici nu ştie să cânte, că e lăieț pădurar.

Căpitanul ne asigură că mâine-poimâine îi dăm drumul.

— Gheorghidiule, un bilet de la amicul tău Lajos. Toți camarazii urmăresc cu interes prietenia mea cu ofițerul ungur, care comandă compania de acoperire a vămii.

Mă invită, ca de obicei duminica şi sărbătoarea, pentru

după-masă, către ora patru, la o partidă de popice şi de halbe de bere, cu vameşul lor, cu vameşul nostru, cu poliţaiul de frontieră şi cocoanele lor. Sunt petreceri inimoase, cu râs mult, cu glume straşnice. Căpitanul mă sfătuieşte, cu o autoritate potolită, să renunţ azi la această petrecere. „Să treacă inspecţia asta“.

Are dreptate. Am azi mult mai mult nevoie să stau liniştit. Fraza „să treacă inspecţia asta“ răsună iar cu ecouri, în golul gândurilor mele. Dacă „mâine“ e trecut?... Simt un fel de creştere dureroasă în mine, de parcă m-aş ridica în vârful picioarelor.

După masa de la popotă, pe potecă, peste tranşee, mă duc să mă culc acasă. Dar cum rămân singur între pereţi, se redeşteaptă în mine gândurile ca stafiile. Dacă Grigoriade pleacă luni dimineaţa, nu voi mai putea avea niciodată acea certitudine, care singură ar pune capăt – într-un fel sau altul – iadului sufletesc în care mă zbucium. Gândul plecării, cu fiecare ipoteză nouă, se încinge în mine ca un foc. Îngrozit, mă scol din pat şi hotărăsc să mă duc la prieteni. Sunt doi sublocotenenţi, care locuiesc amândoi într-o odaie mare cu două paturi. Joacă domino. S-au dezbrăcat de vestoane, şi-au scos bocancii. Se păcălesc unul pe altul şi jubilează zgomotos. Intru şi eu al treilea. Fac sforţări disperate să mă angrenez jocului şi dispoziţiei camarazilor mei. Haranoiu îşi aşază plăcile.

— Să ştiţi că vă bat în partida asta, am noroc. Mi-aprobă colonelul mutarea de la a II-a... Scap de Corabu.

Căpitanul Corabu, cum am spus, e spaima regimentului. Are o figură de inchizitor tânăr, cu faţa osoasă, cu mustaţa tunsă scurt, neagră. Şi-a înnebunit oamenii şi ofiţerii cu severitatea lui, chiar comandantul „cel mare“ al regimentului, speriat de atâta disciplină, a scris că socoate că primul glonţ al companiei a II-a va fi pentru comandantul ei. În batalionul nostru de oameni cumsecade şi necăjiţi, cum ne erau toţi ofiţerii, de păreau mai curând nişte dascăli provinciali cu ticuri şi nevoi, Corabu era militar cu studii severe la Viena.

— Eu sunt mai generos, adaugă Săvulescu. Dacă voi câştiga, la sfârşitul lunii ne schimbă de pe frontieră... Mergem la R... dansăm la iarnă şi ne revedem damele, fraților.

Dar eu? Ce caut eu cu exasperatele mele complicații în această lume? Eu ce să doresc, ce să izbândesc eu, dacă voi termina cel dintâi plăcile albe, cu jumătăți şi puncte negre?

Către patru după-amiază năvăli în odaie un gradat, care luă speriat drepți:

— Trăiți, domnule sublocotenent... Poftiți jos în tabără.

— Toată lumea, mă băiete? Ori numai a 11-a?

— Toată lumea. E ordin să echipăm oamenii şi să ridicăm posturile de pe frontieră.

Încremenim cu toții.

— Să ridicăm posturile, băiete?

— Aşa e ordin... până într-un ceas să fim gata. Au şi început să se adune domnii ofițeri jos.

Săvulescu a început să chiuie... să facă tumbe în aşternutul patului:

— La R... fraților... ne revedem damele.

Chiuie şi urlă, Haranoiu nu-şi găseşte, de zorit ce e, bocancii.

— Mă băieți, dar dacă o fi război? întreb eu bănuitor.

— Ce război, Gheorghidiule băiete, ce război? Ar fi venit ordin să retragem posturile de pe frontieră? sau dimpotrivă să le întărim? Acasă, băiete... Mergem la R...

Coborâm în vâlcea, peste garduri şi fânețuri, ca nebunii. Jos în vatra taberei, între bordeie, e mare mişcare. Ofițerii de la celelalte companii sunt nedumeriți. Aflăm un lucru nou: e ordin să se împartă muniția de război pe oameni.

— Ce-are a face, explică unul. E mai uşor de transportat aşa, împărțită.

E o lumină de după-amiază duminicală, cu soare care pare şi el mai curând la plimbare decât la lucru.

Orişan scoate o foaie de ziar, scrisă numai pe o față, cu litere negre enorme. E o ediție specială: Mâine la ora cinci după-amiază e convocat un consiliu de coroană.

Răsuflăm uşuraţi... vom pleca de aci.

În timpul acesta, depozitele se împart pe spinarea oamenilor.

— Să ştiţi că s-a hotărât neutralitatea definitivă... Se retrag toate trupele. Uite pe căpitanul Dimiu.

Pe potecă, greoaie şi masivă, silueta verzuie a comandantului de batalion se desenează ca a unui uriaş tihnit.

— Hai să vedem ce e, că vine de la regiment.

Şi-l întâmpinăm în grup, însă înainte de a coborî ca un cioban pe coastă.

Scoate chipiul, se şterge de năduşeală şi pe mustaţa plină, blondă, şi apoi, cu mai multă spaimă decât solemnitate:

— Domnilor, e război... şi m-a făcut maior. Ne arată pe umeri galonul lat. Acum staţi jos, aci pe iarbă, să vă dictez ordinul de luptă, şi iar, mânios, către un soldat care ascultă încremenit: Ce e, mă? du-te-n mă-ta de-aici...

Nimeni nu spune o vorbă. Noul maior reia, după ce ne-am aşezat:

— Domnilor, vă atrag luarea-aminte că e ordin de război... nu de manevre, ca altădată.

Precizarea e de prisos. Cu picioarele înmuiate, ne-am înghesuit alături pe iarbă. A scos din buzunar un carnet şi dictează:

— „La ora 5 adunarea batalionului pe compănii, jos în tabără.

La ora 5 ½ se împart efectele de mobilizare.

La ora 5 ¾ se împart, de fiecare om, două sute de cartuşe de război.

La ora 6 batalionul III se pune în coloană de marş cu direcţia satul Dâmbovicioara, spre regiment.

XX se încolonează pe şoseaua Vama Giuvala, în ordinea următoare:

Batalionul III cu compăniile în ordine, 9, 10, 12.

Batalionul II cu compăniile în ordine 5, 6, 7, 8.

Compania 9 constituie avangarda regimentului.

Compania 11 la dispoziţia brigăzii.

La ora 8 p.m. Regimentul se pune în mişcare cu direcția Vama Giuvala."

Scriu, lungit în iarbă, acest întâi ordin de luptă al armatei române în războiul cel mare, pe o carte poştală, cu colțurile răsucite, luată cu cine ştie ce gând, singurul petic de hârtie pe care-l am. Mă gândesc cui să o trimit mai târziu şi mi se face în suflet un goi cât lumea, neaşteptat. Peisajul muntos are acum sectoare de umbre lungi crepusculare şi de soare viu.

Maiorul face un efort de concentrare:

— Cine comandă plotonul I de la a 9-a?

Cineva dă numele meu şi mi se pare că nu mai e al meu.

— Gheorghidiule, ai să fii diseară vârful avangardei; ştii să te desfăşori? Să-ți alegi oameni zdraveni de patrulă. Domnilor, alegeți din vreme patrulele de siguranță pe flancuri. Şi acum, vă rog, treceți la executare... Dumnezeu să ne ajute.

CARTEA A DOUA

Întâia noapte de război

TIMP DE O ORĂ E ÎN TABĂRĂ O învălmăşeală de neînchipuit. Plutonierii majori se împart în zece, aleargă de colo până colo, înjură, strigă, aruncă efecte de tot soiul în braţele oamenilor. Mi se pare că totul merge însă prea încet, că nimeni nu va fi gata la ora ordonată. O parte din oameni s-au aliniat pe companii în faţa bordeielor şi primesc, răcniţi pe nume de gradaţi, bocanci. Unii încearcă o veselie străpezită, la care alţii surâd ca nişte bolnavi. Gândul că la ora opt seara deschid focul, că în două ore, care totuşi vor trece, aşa cum au trecut de atâtea ori în viaţa mea, cum au trecut când aşteptam într-o gară, când aşteptam la birou, cum aşteptăi după-amiaza o vizită, mă sfârşeşte ca o febră uscată. Faptul că voi năvăli, ca în cărţile de citire, împotriva unor tranşee înţesate de armată duşmană, că voi fi sub baraje de artilerie, mă uluieşte, pare scris de o mână nevăzută.

De patruzeci de ani n-a mai fost război, cărţile de citire s-au oprit la pagina de la 77 şi acum eu deschid focul. Mi se pare asta una dintre acele coincidenţe ciudate, mari cât un orizont.

Ofiţerii sunt toţi mult mai tăcuţi decât trupa. Căpitanul Floroiu, mic, blond, cu faţa lui îmbătrânită înainte de vreme, mă îndeamnă să las oamenii în grija plutonierilor şi să-mi fac bagajele.

Mi se pare o enormitate, ceva absolut fără sens.

Bagajele? Mai am eu nevoie de bagaje? Dar după primele cinci minute de luptă, voi mai fi oare în viaţă?

— Nu se ştie, cine are zile scapă.

— Domnule căpitan, voi scăpa la opt şi cinci, la nouă, voi trăi poate până la ora zece diseară... Dar crezi că vom mai vedea noi soarele de mâine?

Tace înfiorat de gânduri şi, pe urmă:

— Scrie vreo scrisoare, şi îşi urmează ața gândului din el.

— Cui să scriu? Toți ai mei s-au depărtat în clipa asta, efectiv, la zecile şi sutele de kilometri unde sunt. Nu-i voi mai vedea niciodată, ca pe locuitorii Norvegiei, ai Perului, ai Sidneyului, despre care ştiu că există totuşi.

Îmi arde întreg corpul, e un neastâmpăr al trupului care contrastează cu liniştea şi egalitatea imensă a gândurilor mele. Nu mai pot sta în loc, bănuind că diseară nu vom putea fi gata. Mă„voi duce şi-acasă, în odăița mea, căci, deşi sunt înfrigurat şi grăbit, n-am ce face.

În fața casei, Ioana cu cei doi copilaşi ai ei s-au rânduit ca la intrarea în biserică, iar micuții îmi strigă cu mânuțele căzute jos, cu glas înlăcrimat:

— Să trăiți, domnule...

Încremenesc: „să trăiesc?“ Ce sens de început de veac are vorba asta acum...?

Cum o să trăiesc diseară prin focuri de infanterie, prin lupte de baionetă, prin sute de explozii de obuze? Le dau bani şi ei îmi sărută mâna, aci în munte, în asfințitul soarelui de vară. Niciodată n-am acceptat dovezi de acestea de respect şi prietenie. M-au jignit, dar acum îi strâng la piept pe copiii aceştia, ca pe nişte pui de pasăre.

— Dumitre, pune tot ce avem în lada de bagaje. Bagă de seamă!

— Am şi încărcat lada, don sublocotenent.

S-a iscat parcă, străin de mine, un fluid care îmi ia înainte, oriunde merg. Doar la cincizeci de paşi, dincolo, la ei niciun semn. E tot duminică şi după-amiază goală şi leneşă care stă în loc.

— ...dar au mai rămas lucruri... Ce facem cu ele?

— Lasă-le Ioanei aici.

— Nu puneți bocancii? Cum o să rămâneți aşa?

Sunt îmbrăcat în aceeaşi bluză uşoară, pantaloni de

raitcort şi ghete de şevro subțire, cu moletiere.

Cum am fost ieri la Câmpulung.

— Nu, Dumitre, rămân aşa. Până la ora zece e destul şi aşa... Îmi fulgeră o clipă prin minte să fug la Câmpulung, să am o explicație cu nevastă-mea. Risc cel mult să fiu împuşcat... Tot voi muri la noapte...

Ce să-mi explice? Ce importanță mai au pentru mine lămuririle ei? Tot ce a fost aseară, absolut tot, e parcă numai văzut şi înțeles de mine, nu şi simțit, aşa cum anestezia locală te lasă să vezi toată operația, să simți izbitura şi tăietura bisturiului, dar să nu ai nicio durere. Din oamenii aceia, din lumea lor cu bucurii şi deznădejdi, cu permise şi aniversări, care era şi lumea mea, m-am desprins odată cu camarazii mei – ca pe un vas nevăzut. De câteva zeci de minute, o parte dintre noi suntem morți, efectiv în starea unor condamnați cărora li s-a respins cererea de grațiere, în ajun.

Acum oamenii de aici, blestemații în uniformă, îmi sunt singurii aproape şi sunt mai aproape de ei decât de mama şi de surorile mele.

Orgoliului meu i se pune acum, de altfel, şi o altă problemă. Nu pot să dezertez, căci, mai ales, n-aş vrea să existe pe lume o experiență definitivă, ca aceea pe care o voi face, de la care să lipsesc, mai exact, să lipsească ea din întregul meu sufletesc. Ar avea față de mine, cei care au fost acolo, o superioritate, care mi se pare inacceptabilă. Ar constitui pentru mine o limitare. Îmi putusem permite atâtea gesturi până acum, pentru că aveam un motiv şi o scuză: căutam o verificare şi o identificare a eului meu. Cu un eu limitat, în infinitul lumii, niciun punct de vedere, nicio stabilire de raporturi nu mai era posibilă şi deci nicio putință de realizare sufletească. O asemenea carență, de nereparat, ar fi fost şi o descalificare. Conştiința mea îmi permitea aseară să ucid, să mă judec deasupra legilor, pentru că nu aveam să-mi reproşez, în sistemul meu sufletesc, nimic, dar tocmai de aceea nu-mi permite laşitatea de a evita un pericol, pe care soldații cei mulți nu-l puteau evita. Lipsit de

orice talent, în lumea asta muritoare, fără să cred în Dumnezeu, nu m-aş fi putut realiza – şi am încercat-o – decât într-o dragoste absolută. M-am înşelat o dată, aş mai putea încă încerca, din nou, de aceea nu vreau să fiu scăzut, de la început chiar, față de femei, prin nicio lipsă în organismul sufletesc.

Mă grăbesc spre magazia de armament să număr cartuşele, dar e de prisos, căci debandada e din cale afară de mare. Impresia asta de improvizat îmi dă o nelinişte de panică. Alerg fără rost în toate părțile, în bâlciul ăsta de oameni, care diseară vor juca, fiecare în parte, tragedia pe care era s-o joc doar eu aseară.

Doi soldați de la aprovizionare umblă, de colo până colo, pe cărăruie, cu câte un sfert de bou pe umeri.

— Domnule sublocotenent, ce facem cu carnea asta? Râd galben.

— Cine mai vrea să mănânce, mă?... Cine o să aibă chef de mâncare mâine, chiar dintre cei ce vor mai trăi?

— Dom' sublocotenent, dar ce să facem cu ea?

— Aruncați-o.

Se întunecă înfiripat şi timpul trece fără ca nimeni şi nimic să-l poată opri. Îmi ard buzele.

În odăița popotei, comandantul companiei, cu ceilalți doi ofițeri de la companie, iau ca gustare chiftele prăjite (gătite, în gândul celui ce le-a frământat acum o oră, pentru altfel de oameni şi altă seară) şi câte un pahar de vin.

— Ia şi dumneata ceva... mai prindem nițică inimă.. Şi... cine ştie ce se mai întâmplă diseară.

Nu simt nicio nevoie, nicio dorință, şi orice încercare, fie şi de a mânca numai, ar strica plinul unui cerc.

— Cât e ceasul?

Şi întrebarea halucinantă, acum, parcă picură în suflet.

— Şase fără cinci. Mai sunt cinci minute.

— La companie.

Încep şuierături, oamenii se încolonează cu zgomot de bidoane, arme şi lopeți. Încă mai sunt strigăte: „Niculae Fira... Niculae Fira... vino de la mantaua lui domn plotonier

major”. Înserarea abate şi pe cei care mai făceau glume. Coborâm şchiopătând pe alt drum, un drum de bolovani, decât cel străbătut de mine aseară. Nimeni nu mai scoate o vorbă. Jos ne aşteaptă celălalt batalion, gata încolonat. Sunt peste toată valea, în înserare, numai grămezi şi siluete mute de soldați, ca o turmă cenuşie.

Mă cheamă colonelul, care a rămas comandant titular al regimentului. Caută să-şi stăpânească dezarticularea, prin formule reglementare. Sunt de față şi cea mai mare parte dintre ofițeri.

— Vasăzică eşti vârful avangărzii? Auz că te cunoşti cu comandantul companiei din vamă. Uite ce faci.

Mi se pare de necrezut că mie mi se spune asta.

— ...Trimiți doi oameni ca să se apropie de bara vărgată... grănicerul nostru va cere foc finanțului ungur. În clipa aceea, cei doi oameni sar la el şi îi pun baionetele în dreptul gâtului, strigându-i să tacă. Dacă țipă, îl străpung.

— Dar dacă...

— Taci. Locotenentul locuieşte la vamă? nu? Cu patru oameni pătrunzi la el, cu armele întinse, şi-i explici că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic dacă se predă. Ceilalți oameni năvălesc în cazarmă apoi. Şi, către căpitanul Floroiu: Dumneata, fireşte, vii imediat după el şi înconjuri cazarma.

Pornim. Din cauza muntelui, s-a întunecat de tot. Ajung în şoseaua cea mare, cu regimentul după mine, şi mă opresc. Un ofițer de legătură îmi spune că s-a contramandat ordinul, că va trece înainte regimentul XR, vecin de brigadă.

Încerc să pun orânduială între oamenii care se grămădesc unii într-alții.

— Cum te cheamă, băiete?

Mormăie ceva zdruncinat, de neînțeles.

— Dar tu cine eşti...? În ce grupă eşti?

Nu... nu... eu... să...

Au trupuri de găini, moi. Îi mişc cu mâna din loc în loc. Şi rămân unde îi pun, sleiți. Dealtminteri şi vocile ofițerilor parcă şchioapătă. În jurul nostru, dincolo de cei cinci paşi

până unde vedem, cine ştie ce prăpăstii de moarte, ce scene de bestialitate ascunde noaptea asta, atât de neagră că nu se poate deosebi nicio siluetă măcar. N-or fi început alții lupta? Dac-au pornit în acelaşi timp cu noi, şi ei, din întuneric?

Sunt fericit că nu mai atac cel dintâi şi mă trântesc jos în iarba caldă încă de soare.

Mă gândesc la măcelul care va fi peste 30-40 de minute. Cranii sfărâmate de paturi de armă, trupuri străpunse şi prăbuşite sub picioarele celor care vin din urmă. Facle şi urlete. Explozii de obuze care să doboare rânduri întregi. Ştiu că voi muri, dar mă întreb dacă voi putea îndura fizic rana care-mi va sfâşia trupul. Şi un gând stăruie, plutind peste toate, ca o întrebare: pentru mine anume cum va fi? glonț... baionetă sau explozie de obuz?

„XX înainte...!“ E o poruncă venită din om în om. Ridic oamenii ca pe bolnavi şi pornim pe şoseaua care nu se mai vede albă. Singura apărare în noapte îmi sunt tovarăşii, suntem ca nişte călători atacați de lupi şi trebuie să ne apărăm spate în spate, căci oriunde, de jur împrejur, e moartea de fier şi gloanțe. În clipa asta încă, putem fi surprinşi. Regulamentul cere patrule la câteva sute de metri pe dreapta şi pe stânga. Numesc oamenii, dar nimeni nu se desprinde. Alerg şi îi zgudui, trimițându-i în noapte, dar nu se duc, sleiți, decât trei paşi şi continuă să meargă apoi târât, alături de noi. Renunț... Fie ce-o fi.

Într-un tablou străin, în golul minții, văd în clipa asta limpede şi departe de ai mei pe nevastă-mea, amantul ei, dar n-am timp să mă opresc, să-l fixez, ca să privesc. Bucuriile şi minciunile lor sunt puerile față de oamenii aceştia, dintre care unii vor muri peste zece, cincisprezece minute, alții mâine, poimâine, săptămâna viitoare. Dintr-o dată, din noaptea dinaintea noastră, unde e viață şi mişcare cu oameni, din care noi nu vedem şi nu ştim nimic, ca o solie dintr-un gol, din bezna unei odăi întunecate, s-aude o răpăială de focuri plesnite de armă. E singură în tot cuprinsul lumii. E originară ca întâiul om pe pământ şi nu o voi uita până la sfârşitul vieții, niciodată. Parcă o morişcă

mare, de Moşi, s-a învârtit repede, dar sunetul, mă întreb, la ce corespunde în noapte, acolo, cine a tras, cine a căzut?

Zarurile au fost aruncate.

Compania şi, bănuiesc, tot regimentul s-a întors răsucit în loc, de spaimă, şi oamenii sunt gata de fugă. Urlu scos din minți la gândul goanei nebune, care ar fi mai rea ca moartea: „Pe loc, stați pe loc!"

Se opresc toți, sfârşiți, căci nu au voința să fugă şi după câteva clipe reluăm marşul, târât ca după mort.

Identific, după dâmb şi după ocolul şoselei, locul unde suntem. Fac socoteala aproximativă şi găsesc că avangarda regimentului XR a trecut sigur dincolo de vamă.

Aşadar, evenimentul s-a consumat. Întâmplarea de vorbe şi cărți a devenit piatră, stofă, aramă, o noapte anume. Am trecut dincolo, peste linia punctată, pe care am desenat-o zece ani în şcoală.

— Uitați... uitați...

Dinainte vine între două santinele, cu armele îndreptate spre el, un prizonier (nu mai încape îndoială). E plutonierul Bela Kiss, îl cunosc acum după pantalonii de dril alb.

Iată deci întâiul prizonier în acest război la care iau parte. Oamenii şi-au mai revenit puțin. Seara de cenuşă oarbă a devenit întuneric străveziu. Trecem şi noi prin vamă. Bara e ruptă, jos lângă ea e un mort. Un rănit e sprijinit pe genunchi de către un soldat.

— Ce-a fost, camarade? întreb în treacăt.

— O luptă scurtă... domnul colonel P.B. E rănit de moarte. Uite-l.

Aflu ceva mai târziu că, în momentul când a fost somată, santinela ungurească a țipat, locotenentul Sigismund Lajos a ieşit în prag, a tras cu revolverul în direcția grupului, aşa, în noapte, şi glonțul lui a nimerit în cap pe colonel, care venise în fruntea avangărzii. Pe urmă, după un schimb de focuri, ungurii au fugit cu toții. Asta exista adineauri în noaptea neagră şi noi nu vedem nimic, ca şi când n-ar fi fost aşa: cum nu văd nimic, de pildă, vizitatorii într-un simplu parc comunal. Mi se comunică din urmă că regimentul XR a

luat-o la dreapta, că nu mai am pe nimeni înaintea mea, de parcă s-ar fi dat la o parte o perdea, şi deci să mă desfăşor în avangardă. E o imposibilitate. Iau o distanță la o sută, două de metri înaintea companiei, dar patrulele nu se duc la mai mult de zece paşi de mine.

Sunt înaintea tuturor milioanelor din neamul meu; în fața mea cu o şosea, cu garduri, cu întuneric şi cu moartea plutind în toate.

Avem de la începutul serii toți baionetele la armă şi formația de luptă.

Ordinul e să cercetăm tot ce întâlnim în cale. Mergem destul de încet, dibuit, şi cei din fața mea sunt ca umbre închegate din întuneric. Ne aşteptăm la un atac scurt, prin surprindere.

Întâlnim după un timp o casă pe stânga... are curte cu gard înalt, iar înăuntru se văd lumini. Ne oprim, dau ordin oamenilor din față să sară peste gardul înalt, dar nu se mişcăr nimeni. Sar eu ulucile, încurcându-mă în sabie, şi atunci vin şi ei după mine. În casa cu două odăi, în dreapta şi în stânga, sunt aprinse zeci de luminări ca la mort şi o româncă, nouă parcă, se închină speriată. Cinci-şase copii stau lungiți pe jos. Îi întreb dacă au fost unguri, unde sunt, iau trei-patru luminări în buzunar şi pornim mai departe. Ordin din urmă vine să căutăm o călăuză.

Iată altă casă. E moartă şi ghemuită în întuneric toată. Batem în poartă. O femeie ne lămureşte că au fost ungurii chiar la ei, dar au fugit, lăsând în grabă, în bătătură, tot ce-au avut.

Pe prispă e o arătare de om.

— E bărbatul dumitale?

— Da, e bărbatul meu, dar e beteag, de aceea l-or fi lăsat.

— Nu-i nimic, merge cu noi, îl luăm călăuză.

E cu pantaloni albi, cu cămaşă aspră, țăran de ai noştri, şi opunerea lui deznădăjduită nici nu ne întârzie măcar. Îl luăm şi pornim înainte.

Întunericul s-a făcut mai omenesc. Mă uit la ceas, e aproape zece seara. Aşadar, au trecut cele două ore – aşa au

fost – şi suprapuse imaginii mele dinainte sunt surprinzătoare prin golul lor.

Un pod, despre care ştiam că e minat. Ne oprim. Ordin din urmă iar, să treacă o grupă neapărat şi fără întârziere. Oamenii, şovăie, fireşte...

— Bine, atunci trec eu.

— Trec şi eu, dom sublocotenent.

E ordonanța mea...

— Şi eu.

E caporalul Nicolae Zamfir.

Trecem toți şi nu se întâmplă nimic (tocmai a doua zi a sărit, sub o căruță).

O pădure mijită, mai mult ghicită, de o parte şi de alta a drumului, ne dă un soi de atenție crispată, dar după ce trecem de ea şi ocolim un bot de deal, mereu cu baionetele înfipte în întuneric, priveliştea se deschide larg de tot, imensă, fantastică, de parcă suntem în pragul altei lumi. Totul coboară ca înspre o vale dulce şi vederea e înlesnită de zecile de focuri uriaşe care ard pretutindeni. Cât ajungi cu ochii, case ard cu vâlvătăi care luminează ca nişte înalte torțe. Ținutul Branului întreg, înconjurat de munți, apare astfel, cu drumurile lui, cu sate, biserici, grupuri de copaci care nu pot fugi de îmbrățişarea focului. Sublocotenentul Orişan vine din urmă să privească şi el ridicarea şi căderea flăcărilor, care înalță şi coboară cerul. Ard şi numeroase şire de paie, anume, se vede, ca să le lumineze lor – celor ascunşi în întuneric, aşezați cine ştie cum – venirea noastră. Voi pricepe mai târziu că întunericul e de neîndurat în război, pentru toată lumea. Oamenii s-au mai dezgheţat. Frumusețea priveliştii şi gândul că, oricum, moartea nu vine din întuneric, de la doi paşi, ca ăl necurat, că duşmanul e abia jos în vale, că nu e o chestie de secunde, iar clipa nu e definitiva, ne mai liniştește puțin. Pornim cu mai mult curaj, mai repede la vale, pe şoseaua de acum albă.

Dar când ne apropiem de Bran, vedem cu spaimă că înspre noi înaintează, plutind larg, un vultur uriaş de foc, pe care nu-l poți privi, ca pe discul soarelui. Batalionul întreg

s-a trântit îngrozit în şanţurile şoselei şi aşteaptă sfârşitul lumii. Că s-a speriat e din pricină că la regiment nimeni nu ne-a arătat ce e o rachetă, iar că s-a trântit în şanţ a fost mişcarea cea mai indicată.

Începe o răpăială de focuri care creşte şi descreşte, ca şi când ar fi pe un portativ în spaţiu.

Înaintăm iar, când iată că pe şosea apar în lămurirea focului siluete omeneşti. În asemenea împrejurări toate silutele sunt de duşmani. Ne apropiem şi vedem totuşi că sunt soldaţi din regimentul XR, care a pătruns în Bran ocolind şi dă o luptă de stradă. Ne oprim în lumina ca ziua, chiar în marginea târgului. Sunt atât de prins de belşugul de vedere şi de senzaţii dinafară, că nu am timp să-mi mai simt sufletul. Acum ştiu cum va fi. Mă uit la ceas, e miezul nopţii. Răpăiala de focuri amuţeşte din când în când, pe urmă, creşte, dar nu se coboară niciodată de tot, ci urcă şi scade capricios ca ţâşnirea şi jocul apei din avuzul în soare. Trage cineva din noapte în noi şi aud primele gloanţe trecându-mi pe la ureche. Sunt ei, întâia dată de faţă. Voi şti mai târziu că toate gloanţele, mieunând, trec pe la ureche. Oamenii se aruncă disperaţi în şanţurile şoselei. Vără numai capetele sub podeţele din dreptul caselor, lăsând trupurile afară, ca nişte struţi. Îi strig pe nume pe câţiva din ei, dar e de prisos. Rămân în picioare pe şosea ca să le arăt că nu e nimic, cum gustă părinţii din doctorie, ca să încurajeze copiii s-o ia. Dar doctoria e o noutate şi fac o sforţare, căptuşită. Gloanţele, e drept, vin rare, şi lovesc rupând din copaci, în praful din şosea, în gardul caselor vechi care plesneşte rupându-se zgomotos.

Din urmă vine pe lângă oameni căpitanul. Îl văd parcă acum din nou. E mic ca o fetiţă, cu mustaţa plină tunsă scurt, îmbătrânit de timpuriu.

— Ce facem?

— Aşteptăm ordine noi, de la brigadier.

Coboară spre noi pe şosea, din târg, un grup. Gloanţe puţine, numărând parcă rar şi piuit, vin înspre noi, muşcând scurt din gard şi din praful şoselei. Ştiu atât de

bine că voi muri în noaptea asta, încât mi-e absolut indiferent pericolul localizat. Găsesc chiar că n-ar fi deloc mai dezagreabilă moartea aci, decât în flăcări.

Căci iată, se aude o detunătură puternică, dar parcă nu în raport cu erupția de lumină şi fărâmături negre pe care o produce.

— Au aruncat podul, cu ai noştri, în aer Gheorghidiule. Mă duc înapoi să văd ce facem.

Încerc să trag de picioare oamenii, care-s mereu cu capetele vârâte sub podețe. Când, în sfârşit, au văzut cât de greu nimeresc gloanțele, şi-au mai venit în fire.

Din târg, se aude acum un tropot ca de escadroane în galop pe şosea, înspre noi. Oamenii mei au sărit şanțul şoselei şi, întorcându-se ca într-o arie, au început fuga. Sar în mijlocul lor, strig pe nume pe gradați, pe cei pe care-i am în față şi, scurt, cu răsuflarea suspendată, se opresc. Coboară iar în şanț, cu baionetele întinse alături.

Rămân singur în picioare şi aştept să văd ce vine.

Ştiu acum că s-a apropiat, ca de fier nevăzut, clipa definitivă.

Coboară spre noi, alergând, zeci şi zeci de oameni, cât e de largă şoseaua. Lumina flăcărilor e atât de albă, încât îi recunosc. Fac umbre negre lungite în praf. Sunt ai noştri, întind brațele ca o barieră.

— Stați... ce e cu voi?

Gâfâie zbuciumat, vorbesc fără să privească:

— Ne-au prăpădit... ordin de retragere.

Am înghețat... e întâiul moment de groază acută pe care-l am şi răspund sâcâit, uscat, grăbit:

— Nu e niciun ordin de retragere. Apoi, deznădăjduit: Plutonul întâi ocupă şoseaua.

Oamenii mei sunt la comandă, în mijlocul şoselei.

Şi către grămada de zeci de fugari:

— Intrați în curtea asta.

Oprirea în loc i-a mai calmat, ca un exercițiu siluitor. Intră ca o turmă în ograda gospodărească, unde, de altfel, sunt adăpostiți de casă.

Alt tropot pe şosea... alt grup, mai mare încă, vine din târg.

Oamenii mei strigă acum singuri, încălziți, când văd că sunt alții mai slabi de înger ca ei:

— În curte... în curte, pe dreapta.

Al treilea grup, o companie întreagă cu ofițerii ei, vine fugind îngrozită:

— Loc, faceți, loc!

Ies înainte, răcnind, cu sabia întinsă:

— Stați!

Dar nu vor să asculte, zbiară numai:

— E retragere... suntem cu domnul căpitan.

Şi s-au oprit în aşteptare, cum pândeşte un om care vrea să scoboare, pe scara unei trăsuri. Îmi arată pe căpitan.

— Domnule căpitan, unde plecați?

— E retragere... ne-au prăpădit batalioanele. Şi îmi spune cu ce companie e.

Cu vocea, palidă, înălbit de această idee a fugii, îl lămuresc scurt:

— Nu e niciun ordin de retragere... intrați în curtea asta, şi le arăt o curte pe stânga.

— Trebuie să trec.

Urlu către ai mei:

— Niculae Marin, băgați baioneta în cine vrea să treacă de voi.

Înmuiat, căpitanul intră cu compania în curte, după casă.

Iar se face linişte. Din urmă niciun ordin, dar vine căpitanul meu, căruia îi explic situația regimentului vecin.

— Noi nu intervenim?

— Mi se pare că nu.

Simt o bucurie de scurt zbor, ca şi când nu mai sunt scos la lecție când nu ştiu nimic, de un profesor rău:

— Aşteptăm aci?

— Ce vrei să facem?

Vine din urmă şi sublocotenentul Orişan, ca să vadă ce e. Gloanțele s-au rărit acum şi mai mult, răpăiala de focuri a devenit scăzută ca o cicăleală.

Orişan are obsesii tactice:

— De ce nu intervenim?

— Nu ştiu.

— Domnule căpitan, văd că şi artileria noastră e inactivă ca şi a lor.

— E luptă de stradă... Ce să caute artileria?

— Să tragă în rezerve... în noi.

— Las-o mai bine aşa.

— Ascultă, Gheorghidiule, hai noi în târg, să vedem ce e. Hai până la pod.

— Haide...

Căpitanul ne întreabă, nemulțumit:

— Ce să căutați acolo?

— Să vedem ce e.

Apăsarea asta, de a nu cunoaşte ceea ce se întâmplă înainte, ştiu acum că e, în război, pentru unii de neîndurat, aşa cum de neîndurat mi-era, în ajun, incertitudinea dacă sunt înşelat sau nu.

Casele cu curți mari sunt înspre marginea asta, mai aproape de felul românesc, dar au în față garduri înalte. Am luat călăuza cu noi şi mergem înainte. Mai vin din sus răniți şi oameni care au părăsit lupta, iscând, în lumina focului, forme dedublate.

Dintr-o curte suntem chemați.

— Cine sunteți?

— Cine sunteți?

— Din XX... dar dumneavoastră?

— Comandantul lui XR... Care-i situația?

— XX e încolonat pe şosea... două companii ale dumneavoastră sunt înapoi într-o curte.

— Faceți-le rezerve, întăreşte Orişan.

Suntem acum de-a binelea în târg şi lumina a coborât.

La o mică răspântie, în fața unei brutării, pare-se cu masa goală de pâine în afară, câteva umbre... Încremenim pe loc.

— Cine-i? Stai!

Niciun răspuns, umbrele au dispărut.

— Gheorghidiule, revolverul tău e încărcat? că eu n-am

niciun cartuş.

Revolverul meu... Îmi vine în minte toată întâmplarea, de la Câmpulung, cum i s-ar aminti unui bolnav că a delirat. Caut în buzunar şi nu găsesc nimic.

— Nu-l am, cred că l-am pierdut.

Şi ne întoarcem la ai noştri.

Au scăzut focurile mari şi impresia e poate din cauză că şi lupta s-a domolit. Găsesc un grup întreg de ofiţeri din XX, veniţi dinapoi. Sunt toţi cu sufelete îndoite.

— Cine ar fi crezut? aruncă unul şi toţi tac gândind la fel de abătut.

Mai discutaserăm între noi la popotă şi eu fusesem în discuţie ceea ce se numea pe atunci un „antiinterven ţionist“. Pesimismul meu e şi mai greu acum, iar purtarea mea în astă-noapte, destul de desprinsă, îmi dă un fel de obiectivitate, parcă ştiinţifică, atunci când spun:

— Am impresia că mâine vom lupta în jurul Rucărului...

Căpitanul micuţ şi prea gânditor întreabă cu teamă:

— Crezi că ne vor ataca?

— Socot că da... Azi au fost surprinşi, dar dacă primesc întăriri, nu văd de ce nu ne-ar ataca.

Ofiţerii mă aprobă cu privirile grele şi obosite, cu gândurile aiurea.

Noaptea scurtă de vară e pe sfârşite. Focurile s-au stins târziu, ca după o serbare de noapte, şi acum întunericul se strânge, fără să se facă opac.

— Cum vom putea sta mâine aşa pe şosea? Ce facem?

— Hai la compănii şi om vedea.

Oamenii mă întreabă şi ei ce facem. Suntem neliniştiţi, căci dacă ne apucă ziua, aşa încolonaţi pe şoseaua albă, suntem pradă sigură mitralierelor. În târg e aproape linişte şi liniştea asta, când ştim că toţi ochii sunt deschişi ca ai şerpilor în umbră, că şi ceilalţi aşteaptă poate, ca şi noi, e mai grozavă ca lupta.

Începe să se alburească întunericul care-şi pierduse toată puterea. Acum oamenii, cenuşii şi ei, nu se mai disting deloc.

Soseşte din urmă colonelul, greoi şi masiv.

— Gheorghidiule, vino cu oamenii după mine.

Vrea să sară gardul unei grădini, dar gardul se prăbuşeşte sub greutatea lui. O iau la fugă după el, şi oamenii după mine, peste răsaduri de varză albăstrie şi de morcovi. Ghetele subțiri de şevro se încalță cu pământ ca nişte galoşi. Om de cincizeci de ani, colonelul aleargă cu paşii mari, care fac să sară pământul fărâmițos în dreapta şi în stânga. Mă întreb în fugă, dacă toți oamenii au baionetele puse. Toată privelişteа cu linii subțiri, desenate ca în estampele japoneze, în zori a devenit viu liliachie. Înțeleg că vom înconjura târgul ca să dăm un „atac de flanc“. Călcăm prin albia unui pârâu până la genunchi, dar nu simt nici urmă de umezeală. Îmi trec limba peste buzele arse ca de o spuzeală. Intrăm într-o livadă şi după ce am alergat prin ea, începem urcuşul unei coaste. Înțeleg şi mă îngrozesc. Stă deasupra noastră, ca o cetate de sute de metri înaltă, prăpăstioasă, Măgura Branului. Pornim la asaltul ei, mereu în fugă, târând după noi coloana care şi-a pierdut, peste garduri şi pârâu, forma.

Ne-au văzut şi începe miorlăitul lung al gloanțelor. Aud în urmă vaiete: primii căzuți... Mă emoționează abstract ca un număr etichetat de muzeu. „Primii răniți în acest război.”

Gâfâi, îmi arde gura... Mă abat, tot din fugă, şi culeg din merele scuturate, cine ştie, trântite de gloanțele care lovesc în trunchi.

Îi văd acum pe cei de sus ca pe parapetele şi balustradele unui castel medieval, dar alergăm mereu urcând spre ei, toți după colonel, de parcă ne-am ține de mână.

Ajungem într-o parte unde peretele e atât de drept şi înalt, că nu mai pot trage nici ei. Comunicăm în urmă: „Regimentul se adună în unghiul mort”.

Iată-ne pe toți mai mult îngrămădiți, ca într-un repaos tihnit în livadă. A răsărit soarele peste câmpul de luptă. Deasupra noastră e peretele Măgurii cu stâncile lui, dar înapoia noastră spectacolul e neasemuit. Ca într-un tablou istoric vin din țară, paralele, coloane de soldați. Pe şosea şi

peste livezi. Vine şi artilerie, vin şi căruțe. Acum trage pe deasupra capetelor noastre artileria austriacă. Numai două tunuri, care ajung însă departe înapoi, spre vamă, şi lovesc pare-se în plin. E uimitoare această punere cu mâna, acest braț nevăzut, întins înalt pe deasupra capetelor noastre, care cade acolo, poate la opt-nouă kilometri, precis ca un pumn.

Ziua aceasta, pe care n-o mai aşteptam, e altfel pentru mine. Parcă sunt într-un peisaj nelumesc. Simt ce trebuie să simtă morții când străbat livezile şi plaiurile văzduhului. E parcă mai uşoară lupta ziua. Oamenii s-au înviorat cu toții. Sunt sigur că o să mor, dar prefer să-mi aleg singur moartea. Acum înțeleg de ce întotdeauna condamnații au avut preferințe între cap tăiat, spânzurătoare, împuşcare. Am şi eu acum preferințe. Vreau să provoc admirația sfioasă a camarazilor, singurii care există acum real pentru mine, căci tot restul lumii e numai teoretic. Aşa cum cei care mergeau la ghilotină preferau, în loc să urle de durere, să ia atitudini. I-am văzut pe camarazii mei ce sensibili sunt şi voi continua. Mă gândesc în treacăt că mâine seară cei de acasă ar putea afla, din ziare, că m-am purtat uluitor, aşa cum mă gândeam uneori înainte de război (vis de băiat care vrea să se facă mare actor), dar acum, şi admirația, şi ura lor îmi sunt şterse, indiferente.

Declasații în societate, sau chiar numai cei ocoliți într-un salon, încep să aibă un orgoliu de izolați, de nedreptățiți, care caută să transforme excluderea în avantaj. Oamenii de aci împărtăşesc destinul meu şi a trebuit un neînchipuit concurs de întâmplări ca să fim toți aci, care suntem, adunați pe fire deosebite, în clipa hotărâtoare.

Stăm aproape două ore aşa. E răcoritor ce sentiment de încredere îți dă superioritatea pe care ai tăi o au asupra inamicului. De vreme ce tu tot mori, e ciudat, dar preferi să fie când ataci şi nu când fugi: Cred că senzația aceasta împacă un sentiment fundamental: atacând, îți alegi tu, parcă, moartea: urmărit de altul şi ajuns din urmă, moartea ți-e impusă. Eşti în clipa morții, în întâiul caz, un sinucigaş,

în al doilea un ucis, şi încerci toate sentimentele celui asasinat.

V-aţi întrebat, de altfel, ce s-ar întâmpla cu un om care are intenţiunea să se sinucidă, dacă în aceeaşi clipă cineva ar voi să-l asasineze?

Acum când văd batalioanele noastre venind peste plaiuri şi dealuri, mă gândesc îndeosebi la sentimentele pe care le încearcă, privind, mai ales ei, cei cu care luptăm.

Sublocotenentul Popescu, camarad de companie, mănâncă mere.

— Gheorghidiule, cum o fi ţara asta, când nu e război?

Ar fi simplu să ţi-o imaginezi fără soldaţi, dar ei fac azi esenţa acestui peisaj, încât nu-l poţi gândi fără ei, cum nu poţi gândi a patra dimensiune în natură. Soarele e acum deasupra dealurilor, care poartă dreptunghiuri de pădure negre, golurile de topaz ale păşunilor şi, ici-colo, vile verzi cu acoperişurile roşii de ţiglă, care-ţi dau impresia că eşti în străinătate.

Colonelul, care îşi ştersese timp de două ceasuri chipiul şi fruntea de năduşeală, stând în iarba măruntă ca la o partidă de odihnă, şi în jurul căruia eram ca o turmă, hotărăşte plecarea.

— Azi-noapte al III-lea a început? Acum plecaţi întâi voi. Dolescule.

Maiorul Dolescu, care comandă batalionul II, măsoară speriat peretele.

— Nu pe aici. Bre omule, luaţi-o mai la stânga. Că e povârnişul mai dulce. Mergi cu oamenii pe lângă peretele ăsta, unul după altul, şi pe măsură ce ieşiţi în bătaia focurilor, vă desfăşuraţi.

Peste vreun sfert de oră, răpăiala vie de păcănituri ne arată că în clipa asta cei care au plecat au dinainte o privelişte pe care noi, rezerva, n-o avem. E în minte ca o strângere de lumină şi, cu toate că am mâncat câteva mere, buzele îmi ard mereu, uscate. Peste vreo jumătate de ceas, colonelul se scoală şi comanda n-are nimic militar în ea.

— Haideţi.

Pornim după el. După vreo câteva sute de metri, la dreapta, povârnişul e atât de dulce, că poţi urca alergând. Comanda se dă iar apropiat, ca o aşezare la masă.

— În trăgători şi ocolire la dreapta.

Risipiţi pe urmă, începem urcuşul.

Îi văd pe cei porniţi înaintea noastră, adăpostiţi după sfărâmături de stânci, trăgând mereu focuri, fără să ochească şi fără să înţeleg, acum, în cine trag.

Mă miră, de asemeni, în prima clipă, că gloanţele vin destul de rar, cu piuitul lor dur, de cearşaf sfâşiat în lung.

Colonelul aleargă acum lângă mine.

— Hai repede, înainte, repede.

Alerg mai iute şi reiau urlând:

— Înainte. Sunt la zece paşi înaintea tuturor, strigând necontenit „înainte". Cei de sus, care trag în noi, acum îi văd, sunt căţăraţi pe crestături de stâncă, aşa ca vulturii într-o imitaţie de munte, în cuşcă. Ajund în dreptul unui soldat cu faţa culcată pe braţul drept, cu piciorul drept îndoit uşor de la genunchi. Şi ca mine, toţi oamenii îl privesc cu coada ochiului. Iată o mică tufă, cu câţiva oameni, între copăcei subţiri. Mi-aduc aminte că am citit într-o carte despre războiul de la 1870 a unui ofiţer german că oamenii, ca să evite atacul, se prefăceau răniţi, morţi, şi că se ascundeau câte cinci-şase în dosul câte unui arbust, care n-ar fi putut adăposti niciunul măcar. Ocolesc în fugă, pe la ei.

— Ce e cu voi, aici?

Gem toţi, „suntem răniţi". Şi sunt plini de sânge.

Oamenii mei mă ajung şi se lungesc jos.

Colonelul a obosit, se înăbuşă, cu obrazul văpaie.

— Domnule colonel, nu-i pentru dumneavoastră urcuşul ăsta... Lăsaţi-ne pe noi.

Gros şi înalt, cu ochii albaştri şi cu mustaţa plină, bălaie, i s-a înmuiat parcă şi gura de năduşeală. Îşi rupe copcile de la guler:

— Mergeţi înainte că vin şi eu.

Urlu mereu: „înainte". Ştiu bine că nu voi avea tăria să vâr sabia mea şubredă în nimeni, dar poate ajuns la baionetă,

totul va trece într-o clipă. Va fi năucitor, va fi ca într-o viziune. Voi pieri ca pe eşafod. Unii dintre oameni se lasă în genunchi, alții se culcă.

Merg de-a-ndăratelea, îi strig pe nume pe cei care vor să stea:

— Coltu, înainte!... Niculae, fuga, haide, nu sta!

Cei strigați încep şi ei să urle: „înainte", înainte!" Merg aşa de-a-ndăratelea, cu sabia scoasă, la şapte paşi înaintea oamenilor, ca un şef de muzică militară la defilare. Ca o paranteză clipită, gândesc că asta nu e chiar „ploaie de gloanțe" şi constat că din cauză că oamenii sunt unii culcați, alții în genunchi, ca şi atâți în picioare, nu-ți poți da seama de pierderi.

Am trecut de cei din batalionul plecat înaintea noastră. Au rămas pe loc, prinşi pe colțuri de stâncă şi de blocuri prăbuşite.

Toată lumea urlă mereu: „înainte!" şi am ajuns la douăzeci de paşi de creastă, dar sunt mai mult cu spatele întors, chemând oamenii pe nume. Spre norocul meu de ultim prag. Căci văd deodată inşi mulți privindu-mă speriați, urlându-mi:

— Culcat, culcat...

Mă întorc cu fața spre creasta sură, de care eram acum la şapte-opt paşi, şi văd în acelaşi timp parte din unguri coborând dincolo de coastă, dar şi o țeavă de armă întinsă arătător spre mine. Îmi dau drumul jos, prăbuşit, şi mă nimeresc cu capul în dreptul unui bolovan cât o căldare de mare. Glonțul izbeşte în piatră ca în fruntea mea, cineva a țipat în urmă. Cobor acum după cei fugiți, dar simt că zgomotul rămâne în urma mea, şi, întors, nu mai văd pe nimeni înapoi. În plină culme, un ofițer îmi sare de gât, îmi pune mâna în guler.

— Prizonier, prizonier.

Când lucrurile se lămuresc, ne pufneşte pe toți un râs ca de morți.

Cadavrele şi cei rămaşi sunt înconjurați de soldați, care parcă s-au trezit şi privesc. E mai ales cercetat ungurul care

trăsese în mine şi care, o clipă în urmă, fu străbătut de cinci-şase gloanţe. E cu mustaţa mică, aspră, blondă, gura groasă, ochii mici şi umerii obrajilor rotunji, ieşiţi. Oamenii i-au luat mantaua, raniţa. În buzunarul vestonului are scrisori şi două mere. Iau merele, mort de sete cum sunt, şi le mănânc. Din scrisori nu înţeleg niciun cuvânt. Colonelul s-a apropiat, cu privirea îngândurată, de cel mort şi scăldat în lumina amiezei.

— Straşnic soldat, domnule. Să rămâie singur, în faţa a o mie de oameni.

— Bun trăgător, adaugă un altul.

Popescu crede însă că n-a fost bun trăgător.

— Un bun trăgător nu ocheşte atât de lung la şapte paşi, ci trage în prima clipă. I-a dat timp lui Gheorghidiu, care era cu spatele la el, să se culce.

— Da, dar ai văzut că în aceeaşi fracţiune de clipă a coborât arma şi a tras precis, în plin... şi de nu era bolovanul, Gheorghidiu era pe „listă pierderilor", crede-mă.

Peste câteva minute, dintr-o stână pe care o lăsasem în urmă la vreo două sute de paşi, apar şapte sau opt oameni în uniformă străină. Am poruncă să-i aduc prizonieri.

Suntem morţi de foame şi de sete. Trimitem ordonanţele să culeagă mere şi ne aşezăm la odihnă şi taifas, toţi ofiţerii, pe surpături de stânci ca pe taburele. Suntem sus pe munte ca pe o insulă spre cer în lumină şi moarte.

Căpitanul meu, micuţ şi cu faţa blondă, de patruzeci de ani, care a alergat şcolăreşte la atac, mă ia la rost:

— Ei, ai văzut că ai fost prea pesimist? Azi luptăm aci pe Măgura, nu la Rucăr.

— Dar ce, asta a fost luptă?

E o protestare uimită. Orişan e însă de părerea mea. Fruntea lui înaltă, mărită prin chelie în sus, şi, prin subţirimea sprâncenelor şi lipsa mustăţii, în jos, e gravă.

— N-a fost luptă. Ei, cel mult două companii, iar noi două batalioane, e luptă?

— Dar poziţia e cam a dracului... hei? nu?

— Ce-are a face? Şi pe urmă ce rezistenţă e asta? Nu vezi –

revin eu – abia zece-unsprezece căzuți de la ei, douăzeci, douăzeci şi cinci de la noi.

Orişan reia tacticos (acesta e cuvântul):

— Că n-a fost serios o arată şi faptul că noi ne-am mişcat ca o turmă. N-a fost câmp de luptă... Un câmp de luptă modernă face impresia că e deşert. Nu se merge aşa cu sabia scoasă, ca în curtea cazărmii. Nu evoluează trupele amenințate de sute de mitraliere şi mii de tunuri, ca noi adineauri.

— Şi atunci? întreabă unul, lovind iarba cu sabia, neliniştit de ceea ce e în jurul nostru.

— Probabil că mâine va fi luptă, uite pe dealurile de colo, ia caută pe hartă, ce sat e ăla?... Tohanul-Vechi. Ei, mâine deasupra lui o să fie desigur luptă cu grosul lor.

— Sau poate ne atacă, venind cu întăriri, la noapte.

Priveliştea de aci, din turnul Măgurei, e ca de tablou mural, mare cât un județ.

Un triunghi cu baza la noi, largă de şapte-opt kilometri, înalt de vreo douăzeci, pare un parc mărginit net de dealuri. Un parc care imită în realitate o hartă: cu satele aşa, în forma desenată, de pe hartă, nu cum sunt când te găseşti în ele, cu cale ferată, cu şosele ca liniile, fântâni, grădini, biserici. O hartă mărită la scara naturalului şi mai viu colorată în verde, alb, negru, roşu, e acum Țara Bârsei, dinaintea noastră. Satul Tohanul-Vechi arde pe stinse. Arde încă un sat, departe, mai la dreapta, cu fabrici parcă.

Colonelul s-a odihnit, îşi pune chipiul.

— Dimiule, ia-o cu batalionul tău înainte să curățim toată Măgura Branului.

— Credeți că mai sunt trupe acum aici?

— Nu vedeți că în târg se luptă încă mereu?

Peste un ceas, desfăşurați, am luat Măgura în lung fără să întâlnim pe nimeni. Dar priveliştea e neasemănată acum. În fund, spre țara românească, Bucegii, cu Omul şi Ialomicioara, la dreapta, Piatra Craiului, domul gotic de stâncă, înalt de 2.400 de metri. Cotele mari, izolate, libere deci din toate părțile, ca nişte turnuri, aşa cum e Măgura

asta a Branului, care şi în cifre e jumătate din Piatra Craiului, oferă sferturi întregi de țară ca privelişte.

Ca înălțime absolută, suntem de câteva ori mai sus ca în turnul Eiffel şi chiar față de târgul Branului de la picioare, înălțați la câteva sute de metri.

Dealtminteri, pe străzile lui e oarecare mişcare, cârduri de gâşte, iată un copil, mai apoi o femeie care trece drumul. Din fund, vin mereu soldați de ai noştri. Ciudat e însă că la marginea târgului se aud trompetele româneşti sunând atacul şi lanțul de trăgători înaintează strigând un „ura“ care ajunge până la noi.

Ne privim muți, strânşi pe iarbă ca la cafenea.

— N-au cucerit încă satul ai noştri?

Căpitanul nu crede. Orişan nu crede nici el.

— Nu vedeți, bre, că acum dau asaltul?

— Îl dau ei aşa... ca să se afle în treabă, e de părere Popescu.

— Ce facem noi?... Da ia... ia stați... ia uite. Şi căpitanul rămâne privind nedumerit.

Privim şi noi, toți. Un grup de vreo douăzeci de soldați părăseşte târgul, merg spre nord, pe şosea, pe sub Măgura noastră. Acolo, jos, sunt mici, dar vii.

— Sunt de-ai lor care se retrag.

— Aş... sunt ai noştri care înaintează, uite mitraliera pe cai.

— Domnilor, tragem...

— Domnilor, nu tragem.

Şi îi lăsăm să treacă.

Acum e alt grup de soldați pitici, cenuşii, şi curând ne convingem că sunt unguri.

— Ce facem? Le tăiem retragerea?

— Ce să mai coborâm noi? E ordin să ținem ocupată Măgura. Opriți-i cu focuri de armă de aci de sus, e de părere colonelul. Acum suntem noi în turn şi ei sunt jos. Gheorghidiule, pune plutonul dumitale să tragă.

Prima salvă, la 800 de metri, îi împrăştie ca pe găini, vin alții din urmă, îi împrăştiem şi pe aceştia. Nimeni nu mai are

curajul să treacă şoseaua. Îi pândim şi în curţile din margine. E o pasiune de vânător şi regretăm sincer că nu vedem căzând net. Mă îngrozesc o clipă, dar îmi explic. Cei de la 800 de metri nu sunt oameni, sunt soldaţi ca de plumb. Nu le văd faţa. Un autor de drept spunea că dacă juraţii ar fi să ucidă cu propria lor mână, n-ar condamna niciodată; preşedinţii de republică ar graţia întotdeauna. Căci e distanţa, e lipsa acelei reprezentări a conţinutului omenesc. Un om poate omorî un catalog de nume, dar rareori văzându-i în carne şi oase pe oamenii care poartă acele nume.

În timpul când noi facem, de la 800 de metri înălţime, poliţia şoselei, în sat trompetele continuă să sune „atacul". Şi ajung la noi urale. Oamenii sar garduri şi trec peste livezi. Asta în marginea cealaltă a satului. Prin mijloc mai umblă gâşte şi, din când în când, trece drumul câte-o femeie. Aflăm, mai târziu abia, că în această glumă privită de sus au căzut vreo două sute de oameni de o parte şi de alta, între care, de la noi, doi ofiţeri. Cauza poate fi şi în ezitarea cu care s-a dat asaltul. Înţeleg că e bine că azi-noapte nu s-a stăruit pentru cucerirea târgului. E o mare imprudenţă tactică orice atac de noapte cu trupe numeroase. Noaptea se dau numai lovituri cu oameni puţini. Cu atât mai mult când e vorba de o luptă de stradă, care cere nervi încercaţi. Ce să mai spunem despre uluitoarea greşeală de a duce o armată, care de patruzeci de ani n-a mai avut război, în câteva ore, în luptele de noapte şi de stradă totodată.

Mai târziu ordonanţele şi oamenii de la aprovizionare au coborât în târg după de-ale mâncării. M-am lungit pe spate, să dorm în după-amiaza luminoasă.

Colonelul dă un sfat plin de înţelepciune:

— Hai, domnilor să dormim acum, cu toţii, chiar şi trupa, că la noapte nu doarme nimeni. Facem toată lumea de santinelă, toată noaptea.

Pun mâinile sub căpătâi, dar încă nu am liniştea să pot dormi. De ieri de la şase seara mi se pare o veşnicie. Sunt eu soldatul acesta cu faţa, cu viaţa spre nord? Eu, care ieri,

civil, legat de cei patruzeci de ani de pace, jucam domino cu tot sufletul spre miazăzi?

Cu ghetele acestea subțiri de şevro negru, cu vestonul acesta de o paloare verde-albăstrie, eram alaltăieri la Câmpulung pradă unei nebunii care mi se părea fără soluție. Atât de mare e depărtarea de cele întâmplate ieri, că acestea sunt mai aproape de copilăria mea decât mine cel de azi, aşa cum se micşorează distanțele satului tău de cătunele vecine, când eşti departe de tot în oraşul străin, cu altă lume. De soția mea, de amantul ei. De tot zbuciumul de atunci, mi-aduc aminte cu adevărat ca de o întâmplare din copilărie. Şi atunci sufeream de lucruri care azi mi se par fără înțeles. Diseară sau mâine, voi muri. Lungit pe spate, la şase sute de metri în văzduh, deasupra țării, cu conştiința şi cu fața la cer, sunt parcă într-un punct de pe traiectoria unui proiect în spațiul interplanetar. Totuşi, trupul întârzie pe pământ încă soldat, ca morții care în primele ceasuri sunt în jurul casei şi văd pe ai lor, care nu mai sunt ai lor. Mai aproape acum decât sufletul femeii mele mi-e trupul ei, căci senzațiile încă le mai trăiesc. Am regretul că nu m-am istovit într-o frenezie sexuală neîntreruptă, că mor încă în stare să mai iubesc, la douăzeci şi trei de ani. Trec pe cer nori mici albicioşi, îmi simt obrajii traşi şi barba crescută, de bolnav. Găsesc în buzunarul vestonului două țigări aproape uscate, o foaie de hârtie cu adrese, cartea poştală cu ordinul de luptă. Popescu mă întreabă de departe dacă dorm, şi închid ochii de teamă că va veni lângă mine şi nu voi putea fi singur.

Orişan vine şi el însă, şi nu se lasă până nu mă deşteaptă.

— Hai acum jos în târg să vedem ce e acolo, dar e întrerupt de intervenția maiorului Dimiu:

— Nu părăseşte nimeni poziția, dormiți mai bine, că la noapte cine ştie ce se întâmplă. Mai rugați-vă şi voi lui Dumnezeu!

Să mă rog lui Dumnezeu?... Surâd cu buzele arse şi-mi simt ochii înmuiați. N-am crezut şi iată, nici acum, când mă scald în moarte, nu cred. Când am văzut aseară oamenii

închinându-se, mi-a venit să zâmbesc, dar am devenit brusc serios, căci oamenii aceştia, convoi cu mine, camarazii mei, sunt singurul spirit acum pe lume, pentru mine, şi orice gest al lor mă înduioşează ca gesturile unui copil drag.

Mă gândesc că voi lăsa, azi-mâine, trupul ăsta de o sănătate neasemănată, fără tară, care m-a slujit ca o slugă devotată. Douăzeci şi trei de ani niciodată bolnav, chiar atunci când în liceu îmbrățişam aceleaşi femei care-i îmbolnăveau pe colegii mei. Şi totuşi ce prost m-am slujit de el. Amoruri de student sărac cu o servitoare, cu prostituate ieftine, apoi îmbrățişări calpe, fără duioşie. Am privit după atâtea femei frumoase în viața mea şi niciuna, până la capăt, nu m-a înțeles. Altele n-au avut tăria să biruie împrejurările... Una singură mi-a dat nesfârşite nopți de bucurie a posesiunii, de scufundare în voluptate. Aş fi murit azi fără să ştiu ce e îmbrățişarea unui trup magnific de femeie sinceră şi frumoasă, dacă n-aş fi avut lângă mine, ca să-l frământ, trupul ei sănătos, cu rotunjimi de fruct şi animal tânăr, dacă nevasta mea nu m-ar fi iubit.

Dar m-a iubit? Surâd pentru mine singur... De ce s-ar fi dat unui student sărac? O partidă, un viitor soț? Atunci de ce n-au făcut-o şi altele înaintea ei? În orice caz, e singura femeie care a făcut sacrificii pentru mine, când mama a fost gata să pornească proces pentru moştenire, cu noi, copiii. I se cuvine să recunosc că nu m-a înşelat decât când am devenit bogat.

Îmi trec mâna prin păr, în dorul unei mângâieri de neajuns.

Mă ridic într-o rână şi privesc în jurul meu. Câțiva oameni dorm pe spate cu gura căscată, toți palizi; dar cei mai mulți sunt treji aşa în grămadă, ca o turmă. Colonelul şi-a aşternut jos mantaua şi gândeşte, lungit. Cred că nimeni, dintre ofițerii şi soldații mei de frunte,, nu poate dormi, ca şi mine acum, deşi, eu îndeosebi, n-am dormit decât câteva ore, tocmai de joi seara, când aşteptam răscolitor să plec la Câmpulung. Mă scol nervos şi mă duc lângă colonel.

— Domnule colonel, noi aci putem face acte civile?

— Ce acte civile vrei să faci? Sigur că poți face un testament, dacă vrei.

— Dar o donație? O scrisoare de bancă?

— Nu ştiu. Cred că da... întreabă pe vreun avocat dintre băieți.

Şi rămânem amândoi pe gânduri ca pe o apă.

Maiorul vorbeşte pentru noi, dar parcă ar vorbi, parcă ar ofta în vis.

— Sfânta Marie azi, ziua nevesti-mi şi a fetiței.

Căpitanul S. de la a zecea adaugă şi el îngândurat:

— Da, şi ziua nevesti-mi...

Pe urmă nu mai vorbeşte nimeni. Parcă toți suferă de lingoare...

Târziu îmi aduc aminte de Văraru şi-l caut pe căpitan.

— Ce facem cu Văraru, domnule căpitan?

Îmi răspunde pătruns şi îngândurat:

— De aici nu mai pleacă nimeni.

Înțeleg că suntem ca nişte leproşi, cine a venit între noi e iremediabil pierdut.

Pe înserate vin din târg, cu legături în spinare, ordonanțele.

Dumitru mă cheamă deoparte, la pluton:

— Hai, domnule sublocotenent, că am adus şi pentru noi.

A adus doi pui fripți, pâine albă mare, stafide, brânză, o sticlă cu vin, o cămaşă nouă şi o pereche de ghete noi, tot de şevro, se pare de la vreun mic magazin devastat.

— Văzusem că vi s-au prăpădit rău ghetele alea...

Am un moment de ezitare, de superstiție, dacă să îmbrac o cămaşă de la jaf acum, în plină baie a morții, dar sunt murdar şi cine poate şti când ne vom vedea bagajele. Pe urmă, în învălmăşeala asta, față de sacrificiile pe care le facem noi, şi întâmplarea, şi stafiile răzbunării trebuie să fie îngăduitoare. De ghete nu mai vorbesc, că mi se scâlciaseră şi se strâmbaseră de-mi face o adevărată plăcere să le pot arunca.

— Dumitre, cheamă pe gradați şi dă-le să mănânce bunătățile de aici.

— Astea-s numai pentru dumneavoastră. A Mariei a adus şi pentru domnul plotonier.

— Dă-le lor... Şi, mai pe urmă, doi inşi să plece pe jos, să aducă tot ce le trebuie la oameni.

Aş devasta un muzeu, aş jefui o biserică pentru cei pe care-i văd, cu ochii lor frumoşi şi credincioşi de câini osândiți, lângă mine.

— Adu-mi un toc şi hârtie pentru mine, Dumitre, dacă găseşti.

Trebuie să fac chiar în astă-seară scrisoarea de donație... Poate că la noapte ungurii primesc întăriri şi, cine ştie, vom fi atacați. Dintr-un atac de noapte, la baionetă, nu văd cum aş scăpa.

De altfel, împotriva indicațiilor reglementare, nu se trimit decât câteva plutoane în pădure, între care şi eu, la cel mult cincisprezece metri, iar înapoi, tot regimentul stă pe culmea Măgurii de veghe. O răpăială de focuri la dreapta, la miezul nopții, ne face să tresărim, drepți, înfiorați. Din neştiut, vag uimit că în urmă, în liniştea lor, sunt oameni care au legături cu noi, pe la trei noaptea primim ordinul să luăm în zori Tohanul-Vechi, la vreo cinci kilometri de aci.

Sunt şi incidente comice. Rădulescu şi-a adunat plutonul şi le ține oamenilor un discurs despre Patrie. Toți credem că e o parodie amuzantă şi când colo aflăm cu surprindere, de la el însuşi, că a vorbit serios.

Cei patru kilometri dintâi îi străbatem în fugă peste livezi cu pruni şi meri, prin curțile oamenilor, căci, neştiind ce forțe avem în față, ne e frică să nu fim surprinşi. Aş vrea să ştiu ce se petrece în sufletul țăranilor şi nevestelor care-şi continuă lucrul. Nu, ăsta nu e războiul adevărat. Va veni şi acela. Pentru atacul satului şi al dealului din spate, suntem patru balalioane. Fireşte că nu ştim absolut nimic despre ce avem în față, căci statul nostru major se informează, pare-se, numai de la oamenii noştri de la aprovizionare, când se duc înapoi după ceai şi fasole.

Deşi noaptea fusesem în avanposturi, sunt iarăşi în linia întâia. Câteva lucruri tot aş putea spune despre

Tohanul-Vechi.

Că oamenii din plutonul meu s-au pornit aşa de rău, că nu s-au mai oprit până au ajuns dincolo de sat singuri, cu toate înjurăturile mele furioase (eram mai ales necăjit pe Văraru, care mânca varză, împuşca drept în sus şi nu vrea să se oprească) şi, mai ales, cu toate ordinele primite din urmă: să nu înaintez prea repede că voi compromite legătura trupelor care dau atacul.

Că m-a înspăimântat violența şi precizia focului nostru de artilerie împotriva tranşeelor inamice.

Apoi, că întâia oară mi-a dat ca un burghiu în inimă, un glonț. Veneau rare, fâsâind, rupând, din când în când, cearşafuri de şifon, invizibile. Unul a căzut la cel mult o palmă de capul meu, căci aşteptam culcat, plescăind îndesat şi metalic în pământul afânat al miriştii. Unul singur, dar parcă m-ar fi lovit în frunte. Am avut, cu adevărat, impresia sleitoare că acelaşi plesnet înfundat l-ar fi avut şi în fruntea mea. Au mai fost apoi numaidecât altele, dar să mă descheie în tot sufletul, ca ăsta, niciunul.

Al treilea – l-am ştiut mai târziu – a fost că luarea acestui sat, pe care îl cucerisem aproape singur cu locotenentul Voicu (cel ce mă înhățase de gât ca prizonier), a figurat în comunicatul oficial de a treia zi, dându-mi acea senzație că: despre mine e vorba, deşi nu ştie nimeni. Seara, iar masă îmbelşugată, cu fripturi haiduceşti şi bunătăți de tot soiul. Colonelul ia o măsură care socot că a dus, încetul cu încetul, la faptul că XX a luat, cel dintâi dintre regimentele de infanterie, „Mihai Viteazul” la drapel. Adică a hotărât că nimeni nu doarme în sat, ci toată lumea pe deal în avanposturi. Ofițerii lui XX au făcut un război de oameni necăjiți şi meşteşugari trudnici.

Soldații trimişi jos să ne facă rost de bunătăți pentru – masă ne vestesc că prin satele cucerite şi, cu toți cei doi ani de război, bogate în vite grase, de soi şi alte frupturi gospodăreşti, mulți dintre cei de la trenurile regimentare şi de la serviciile dinapoi se dedau la un jaf rece şi cu socoteală. Suntem toți indignați şi, dacă ar fi după noi, i-am împuşca

neîntârziat.

Îl revedem acum pe căpitanul Corabu. Compania lux, „brigada Corabu“, cum o poreclim, căci a fost intercalată, la trecerea frontierei, independentă, între brigada noastră şi brigada bucureşteană care a luptat la Predeal, a atacat cu atâta hotărâre în această noapte dintâi, încât a ajuns până la Râşnov, în spatele frontului inamic, şi a trebuit să fie chemată înapoi. Soldații, nu numai că nu l-au împuşcat pe cel care-i comandă, şi care e acum încă şi mai aspru, dar îl iubesc cu mândrie că au un asemenea şef şi sunt foarte simțitori, ca şi sublocotenentul lor, la şoaptele care îi arată drept cea mai bună companie din regiment, în afară de faptul că sunt şi unitatea cea mai bine hrănită şi cea mai tihnită, datorită disciplinii aprige impuse de Corabu celor ce îl aprovizionează şi posturilor de veghe.

Fata cu obraz verde, la Vulcan

A TREIA ZI, ACUM LA VULCAN, colonelul mă cheamă şi-mi dă ordin să plec cu o secție în sat să fac poliție şi anchetă. Au venit femei, romance de-ale noastre, să se plângă bocind că de îndată ce satul a fost părăsit de unguri, casele au fost jefuite de țiganii care locuiesc la margine. Vreo două bătrâne mă întovărăşesc până acolo, ca să fac o percheziție severă. A plouat repede, apa s-a scurs, soarele a apărut iar din nori, dar frunzele şi iarba au străluciri de rouă. În fața cătunului de bordeie, de cum ne-a văzut venind, a ieşit toată țigănimea, şi aşteaptă înspăimântată să ajungem la ea.

Am severitate în obraz, pe care ți-o dă apropierea, nicio clipă întreruptă, a morții. Sunt hotărât să procedez exemplar.

— De ce-ați jefuit satul?

Mă întâmpină protestări cu vocea înmuiată, ochi măriți, mâini uscate de bătrâni, ca de mumii. N-au furat ei, nu s-au atins de averea nimănui. Fac semn oamenilor să-i înconjoare. Ca la un îndemn al celor mari, sau, cine ştie, înțelegând din carnea lor fragedă primejdia, vreo şapte-opt dănciuci, nu mai mari de cinci-şase ani, ba unii mici ca de trei, cu picioarele şi burțile goale, cad în genunchi în apa rămasă în făgaşul roților. Sunt frumoşi ca îngerii din *Madona Sixtină* a lui Rafael.

— Şi-acum, cu ei toți...

Dar mă întrerup, căci între ei e o fată de vreo cincisprezece sau şaisprezece ani, mijlocie de statură. Are obrazul desăvârşit oval, de culoarea chihlimbarului verzui, iar ochii

ca nişte prune lungi, verzi. Acest joc de feluri, de la arama roşcată a părului, la verdele gălbui al obrajilor fără pată, ca o apă, şi la verdele albăstrui al ochilor, mă uimeşte de rămân o clipă încremenit. Sugestia picturală nu mă părăseşte şi surâd gândind la *Mona Vana.* Pe urmă, scurt, milităreşte:

— De ce ai furat?

Întoarce disprețuitor capul într-o parte, ridică din umerii taliei mici, săltate:

— N-am furat.

Mi s-a uscat gura, şi devin nervos:

— Cum n-ai furat?

Râde de i se văd dinții albi, cizelați într-o neasemănată mică potcoavă de fildeş şi întoarce capul într-o parte, cu o mână în şold.

Mă duc mânios spre ea, smucesc de şorțulețul albastru de Gretchen, pe care-l are peste rochie.

— Ăsta-i al tău? Nu vezi că se cunoaşte cât de colo că e de furat? Şi umbreluța asta roşie?

Ține în mână şi o poartă izmenit, asemeni cochetelor de operetă, o umbreluță de mătase vişinie.

— Dacă plouă? şi-şi suceşte mijlocul subțirel de are acum talia toată întoarsă în lături.

— Dacă plouă, trebuie să furi, ai? şi scurt: Am să te împuşc.

Face cu piciorul gol şi măsliniu, până la genunchi, mic de pus în vitrină de farmacie, urme ca de şarpe în noroi şi răspunde, fără să se uite la nimeni:

— De ce să mă împuşti?

Sunt furios.

— Pentru că furi... înțelegi? pentru că furi... pentru că eşti „hoață“.

Dănciucii stau mereu în genunchi, cu mâinile a rugăciune, cum au fost poate învățați, şi restul țigănimii priveşte pierdută de spaimă.

— Unde stai? şi o pironesc cu privirea.

Îmi arată cu mâna vag şi surâde semeț, cu buzele roşii şi îmbietoare ca vinul negru.

E în mine o nehotărâre, parcă aproape de panică.

— Hai acolo, hai la ea!

Mergem, toată gloata însă, spre cătunul cu căsuțe vechi şi strâmbe, boite gălăgios cu roşu, albastru sau galben tare.

Soldații scotocesc prin casă, nu mai ştiu nici eu dacă găsesc sau nu „corpuri delicte".

Sunt enervat, e în mine o răscolire de cuşcă întărâtată.

— Ajunge, venim mâine să facem percheziție din nou. Băgați de seamă, aveți timp să dați înapoi ce-ați furat. Pe asta – şi o arăt soldaților cu dispreț – o luăm cu noi, hoția ei e dovedită.

Încep să se văicărească toți bătrânii să le lăsăm fata. Ochi speriați, fețe de ceară şi mâini negre care se întind spre noi...

— Lăsați-o, nu a furat!... Mă prind târât de veston: nu a furat.

— O să vedem, la judecată.

O aşez între santinele şi pornim spre sat. S-a înserat, aerul e aburit... şi începe iar să se cearnă, răcoros. Merge cu picioarele goale, lăsând urme ca mângâierile în noroi, sucind mereu umbreluța roşie. Când, ca să treacă vreun şivoi, întoarce talia în lături, sânii mici, strânşi de şortul strâmt, par înveliți ca într-o îmbrăcăminte, anume făcută pentru păstrarea lor, ca pumnii strânşi în mănuşi.

Coborâm mereu spre sat, când din senin începe o răpăială speriată de focuri. Pe deal, la stânga, regimentul, alarmat, se formează pe unități. Sunt mereu sub obsesia regulamentelor. Trebuie să părăsesc totul, ca să alerg unde se aud focurile de armă. Ne oprim. Oamenii mă privesc nedumeriți, neştiind ce să facă. Rămân un timp, nervos, pe gânduri.

— Dați-i drumu... şi mi-e privirea grea de frământare.

Se apropie de mine, mi-a luat capul sub umbreluța roşie şi, cu gura aproape de a mea, mă întreabă, privindu-mă cu ochii acum verzi, adânci şi copilăroşi:

— Eu ce fac?

O privesc încruntat, mânios:

— Ce faci? Te duci acasă... hoațo.

Pune mâna micuță şi mângâioasă, ca o pasăre, pe mâna mea... şi încet, în şoaptă caldă şi bună:

— Rămâi şi dumneata.

Acum întorc eu capul într-o parte, ca să n-o privesc în ochii verzi şi limpezi ca apa umbrită de salcie.

— Lasă-mă-n pace!

Şi pe mâna mea, mâna ei a devenit caldă ca apăsarea unui sân mic.

— Vino la noapte, vin eu în sat...

Aş vrea să-i strivesc buzele, să-i acopăr ochii, dar îi zvârl numai mâna de pe mâna mea.

— Nu se poate... Rămân aici.

Plec copleşit de o prăbuşire de tristețe şi simt toată umezeala serii în mine. Când după vreo zece paşi întorc capul, e mereu cu picioarele goale în noroi, în şorțul albastru de Gretchen, în jurul capului oval şi măsliniu cu umbreluța ca o aură roşie, de sfântă a păcatului.

Şi când, după ce am străbătut marginea satului, întorc capul, văd mereu silueta rămasă pe loc şi umbreluța roşie.

Până s-ajung la regiment, situația se şi lămureşte. Era o recunoaştere inamică pusă imediat pe fugă. Fac iarăşi, fără să vreau, o constatare penibilă pentru inteligența mea. De câte ori, înainte de luptă, pun mănuşile de piele brună, totul se rezolvă uşor. Ştiu că e stupid, dar este peste puterile mele ca să nu constat coincidența asta.

Adorm cu gândul la obrazul atât de limpede măsliniu, şi la teama de a nu mă trezi laolaltă cu toți, noaptea, cu inamicul, asemeni unui urs, în tabără. Îmi spun că aş vrea să trăiesc, ca să pot să viu în timp de pace aci la Vulcan, să mai întâlnesc din nou pe fata asta cu trup de şerpoaică. Noaptea, o ploaie care răsturna din cer găleți, m-a făcut să deznădăjduiesc că mai apuc teafăr zorile. Am pus, când hainele mi-erau înscorțoşate de apă, de prisos o foaie de cort în cap.

Tocmai pe la ora trei, a doua zi, primim ordin sa ocupăm Codlea. E o „cotă“ uluitoare, ca o căciulă de câteva sute de metri, de jur împrejur neavând decât câmpie sau movile mai

răsărite. Niciun munte adevărat nu dă atâta impresie de înălțime. Domină câmpia netedă până la Tâmpa Braşovului.

Simțim toți că aici va fi întâia luptă grea. Orişan şi cu mine, ca strategi şi tehnicieni ai batalionului, suntem consultați cu îngrijorare de către camarazii ceilalți, care ne cred, pare-se, şi chiromanți.

— Cred că nu trebuie să atacăm în niciun caz înălțimea, e de părere Orişan, cu jumătate privirea spre oamenii care se încolonează, cocoşați de ranițele încă ude de azi-noapte. Trebuie înconjurată.

— Şi-aşa va fi greu. E un punct de observație, care va fi apărat cu disperare.

Se formează coloana. Oamenii se închină, iar eu îmi pun mănuşile. E un refugiu de laşitate atât de intimă, că niciodată nu l-aş spune nimănui. Nici lui Orişan, nici lui Tudor Popescu.

La Codlea n-a fost luptă, n-a fost nici la Țânțar. Într-o seară numai, când divizia ne-a dat inamicul la nord-est, a fost o mică încurcătură. Deşi noi luptasem tot timpul spre vest, a trebuit să executăm, oricât am fost de uluiți, ordinul diviziei şi ne-am aşezat în avanposturi cu fața la nord-est, deci cu spatele la duşman, pur şi simplu. Pe la miezul nopții, o recunoaştere de husari, care n-a dat peste nicio santinelă, s-a poticnit chiar de corturile ofițerilor. Ne-am speriat noi, dar s-au speriat şi ei şi au rupt-o la fugă. Pe urmă am întors posturile cu „fața la spate“. Mai târziu, iar o scurtă şi vehementă încăierare, şi ajungem pe malul Oltului.

Acum ştim precis că inamicul s-a retras pe celălalt mal, deluros, ridicat ici-colo chiar din apă, ca un perete, pe când malul dinspre noi formează un adevărat şes. Nu vom rămâne în această câmpie bătută de focurile inamicului. Paralelă cu apa, la vreun kilometru de ea, mereu de-a lungul ei, e o râpă de lut galben, adâncă. Acolo ne vom ascunde aşteptând ziua de atac.

Întâmplări pe apa Oltului

MALUL DELUROS PARE SĂ FIE PUternic ocupat. Se văd ici-colo rețele de sârmă, creneluri de tranşee. Mă întreb cum vom trece apa adâncă şi vijelioasă a Oltului, sub focul mitralierelor. Am anticipat viziunea miilor de morți, a uraganului de obuze, a trupurilor zvârlite în aer.

Unii sunt de părere că niciodată nu vom izbuti să ajungem acolo.

Cunoaştem aci, din nou, artileria lor; dar loviturile vin rare. Sunt şi aici întâmplări comice. Stăm adesea câte doi-trei ofițeri prieteni, deasupra râpei, pe mal, la taifas şi măsurăm, cercetăm malul celălalt (când împădurit, când râpos, mâncat de ploi şi tranşee) pe toată lungimea frontului de peste treizeci de kilometri.

Aşa, într-una din zile, în urma unei explozii, ne pomenim rostogoliți peste cap, ca nişte berbeci, în fundul râpei. Obuzul lovise la câțiva metri depărtare, rupsese malul şi-l prăbuşise cu noi cu tot. Era de calibru mare, însă nu părea să aibă o încărcătură prea bună. Dar peste două zile, când o baterie a noastră a deschis focul asupra dealului din față, am avut, pentru întâia oară, priveliştea unui duel de artilerie. Peste zece minute, cea românească, spre extraordinara noastră surprindere, era redusă la tăcere. Două tunuri erau sfărâmate complet. Era o înjunghiere în orgoliu, ca înfrângerea şampionului român la circ. Niciodată în cărțile de citire, sau în luptele copilăriei dintre noi şi turci, nu biruiau turcii. Pentru întâia oară aveam, de asemenea, impresia că văd obuzele înainte încă de a cădea în țintă. Poate din cauza încălecării imaginilor, dar când focul e

intens şi eşti sub traiectorie, le vezi ca nişte mici comete de fum şi oţel la punctul de cădere. Fără îndoială că este mai mult o sugestie sau, cum aflăm mai târziu, o lovitură semipercutantă. După ce a terminat cu bateria, artileria inamică şi-a plimbat loviturile pe tot frontul, cu mânie şi vădite intenţii de represalii. Nu e semn bun pentru ce are să vie.

Începând de a doua zi, poziţia devine statornică. Suntem destul de bine adăpostiţi şi mi se par suportabile loviturile. Admirabila conducere a focului ne pune pe gânduri şi încep legendele spionilor, ale telefoanelor subterane.

Totuşi în fiecare zi ne ridicăm pe malul râpei şi privim dealul de dincolo, cu mistuitoarea curiozitate cu care un comandant ar privi pe fereastră cum i se construieşte eşafodul în curtea închisorii. Întârziem mereu, căci ştim că se fac pregătiri anume pentru marea luptă. Aflăm de căderea Turtucaiei şi o socotim ca pe o cădere oarecare a Branului, destul de umilitoare, de altfel, pentru ca s-o putem admite.

Într-una din nopţi, pe când eram în gardă mare, avanposturile ne semnalează un atac inamic. Cu o seară înainte pătrunseseră dincoace de Olt, în satul Veneţia, neocupat de noi. Pe câmpia mare şi netedă ca un lac, înaintează spre noi un lanţ de trăgători, căruia în întunericul vag negricios le disting siluetele negre ca păcura. Se apropie ca nişte spirite ale nopţii. Mi-e frică şi mi-e frig. Pornim cu compania desfăşurată înaintea lor pe muteşte. Tremur atât de tare, îmi clănţăne dinţii în aşa fel, că mi-e teamă să nu simtă cei de lângă mine. Nu pot răspunde din cauza asta la o întrebare şoptită a căpitanului Floroiu, care e foarte hotărât şi foarte liniştit. Nu pot să ştiu precis de ce tremur atât de nervos, de frică sau de frig (căci sunt îmbrăcat uşor, ca în seara când am plecat). Îmi simt muşchii de deasupra genunchilor tremurând, fără nicio senzaţie de oboseală. După un timp lanţul lor se opreşte şi se opreşte şi al nostru. Stau aşa ca vreun ceas, iar când se încenuşează noaptea, trimitem înainte o patrulă care ne anunţă că s-au retras.

A doua zi, jos, în râpa cu maluri crăpate şi cu fundul de

pârâiaş uscat, unde avem câteva corturi, vine un țăran, mustăcios şi uscat la față ca un mucenic:

— Domnule comandant, am să vă spun o vorbă...

— Ce? spune...

Vorbeşte încet, rar, cu brațele încrucişate, acoperindu-şi cu mâna mustața şi gura.

— Sunt în sat două fete spioane.

Tresărim toți speriați. E ca şi când o stafie ar fi semnalată real.

— Da, da... Sunt două surori care s-au avut bine şi cu ofițerii unguri, că sunt frumuşele, iar acum le trimit mereu ştiri dincolo.

Colonelul îşi ciupeşte mustața „kaiseriană".

— Cum le trimit ele ştirile?

— Păi cum, drept să vă spun, eu nu ştiu... Da le trimit... o fi la telefon... o fi trecând noaptea... că tare bine cunosc Oltul... nu ştiu.

— Ce fel de fete sunt astea?

— Frumuşele, drept să vă spun... că de-aia se şi uită ofițerii la ele... Şi cu untărofițeri de ai dumneavoastră petrec mereu.

Nimeni nu ştie nimic.

— Gheorghidiule, ia patru oameni şi vezi ce e acolo.

Omul mă duce până aproape de poarta casei lor, înaltă, amintind de porțile săseşti, şi pe urmă se dă mai în lături, să nu fie văzut.

— Asta-i casa... e casa lor... Le cheamă Maria şi Ana Mănciulea.

Înăuntru e chef cu strigăte şi cântece. La bătăile noastre în poartă, au apărut în pridvor cele două fete. Una e scurtă, să tot aibă douăzeci de ani, cu ochii mari căprui şi fața rotundă de țărancă sănătoasă.

— Ce-i cu dumneavoastră aci?

— Petrecem, domnule ofițer... petrecem şi noi de bucurie că au venit românii noştri... Poftiți şi dumneavoastră, că avem pui fript şi vin bun...

Ar trebui să fac pe detectivul, dar nu ştiu cum să-ncep.

După înfățișare, nu mi se pare nimic suspect. Sunt foarte strâmtorat.

— Ascultă, pare-mi-se că dumneavoastră faceți spionaj.

Se jură, se văicăresc fără lacrimi, ca niște marchitani.

— Vai, domnule ofițer, cum se poate să spuneți asta? Auzi?! Să spuneți că suntem spioane? Şi noi, care nu mai puteam de bucurie când am văzut că vin românii noştri...

Mă întorc şi las lucrurile cum au fost.

Colonelul e furios când află că n-am găsit nimic care că se potrivească temerilor noastre.

— Se poate, domnule, om inteligent, să nu pricepi nimic atunci când vezi chefurile astea? Du-te imediat, fă o nouă percheziție, arestează-le şi lasă acolo un post până mâine.

Mă întorc, fac o nouă percheziție la lumina lumânărilor, căci acu e noapte, şi, negăsind nimic, le spun totuşi că sunt arestate. Las acolo un caporal cu trei schimburi de santinelă. Femeile sunt sfârşite de groază. Din tot cheful de după-amiază a ieşit un mormânt.

După miezul nopții, a început să plouă şi apa se scurge şiroaie prin pânza corturilor joase, dar mai ales vin şiroaie de dedesubt de ne udă culcuşurile. Nu mai poate dormi nimeni. Când pe la unu, primim ordin de plecare, zăpăceala devine lugubră. Oamenii nu se pot găsi decât întrebând necontenit unii de alții, nu se pot desface repede corturile, nu e loc de încolonare în râpa îngustă.

— Domnule colonel... am în sat... spioanele acelea... ce fac cu ele?

La lumina unui felinar de macagiu, consultă cu maiorul de la batalionul al II-lea şi cu aghiotantul lui o hartă mica, fără să găsească punctele căutate.

— Domnule colonel...

— Ce-i, domnule? şi de-abia ridică, sâcâit, ochii de pe hartă, pe care se plimbă, căutând, degetul gros al maiorului.

— Ce facem cu fetele alea?... Spioanele?

E uimit:

— Lasă-mă, domnule, în pace... de astea îmi arde mie acum?... Ei, păcatele mele...

Reiau înfiripat

— Domnule colonel... am un post acolo...

E furios.

— Lasă-mă, domnule, înțelege odată...

Totuşi, abătut, nu ştiu ce voi face, şi stărui:

— Ce să fac cu ele?

— Ce să faci? Împuşcă-le... domnule... fă ce vrei. Dar lasă-mă în pace... Împuşcă-le...

Mi se face gol în cap. Plec aiurit.

— Domnule maior, am un post de trei oameni în sat... Ce fac cu fetele alea?

— Ce fete, domnule? Lasă-mă în pace cu fetele dumitale... Ei, gata a noua?

— Domnule maior, mă scâncesc enervat.

— Du-te, domnule, la colonel şi-ntreabă-l.

— Am fost.

— Ei, şi? Ce ți-a spus?

Nu prea îmi vine să mărturisesc:

— Mi-a spus să-l las în pace... Să le împuşc şi să-l las în pace.

— Floroiule, ți-ai strâns oamenii?... Corabule, gata? Vedeți să nu facă nimeni zgomot în timpul marşului... să puie bidoanele în buzunare, să nu atârne.

— Domnule maior, ce fac?

— Lasă-mă, domnule, în pace... împuşcă-le dacă ți-a spus colonelul şi termină, fugi la pluton.

Mă hotărăsc să las şi eu pe caporal, să facă aşa cum i-o trăsni prin cap, ca la joc de noroc.

Pornim oarecum înapoi, depărtându-ne de Olt. E un drum de care, anevoios, şi plouă mereu. Oamenii aluneca, se lovesc unii de alții şi înjură amărâți. Se amestecă mereu rândurile.

Înspre zorii zilei, cineva se alătură de mine în pas, ca o umbră.

— Dom sublocotenent...

— Ce e mă? Cine eşti?

Şi, mereu în şoaptă, răsuflând greu:

— Eu, Niculae Zamfir, caporalul...
— Ei, ce?
— Am adus femeile alea cu noi.
— Mă, eşti nebun?
— Uitaţi-le...

Amândouă, în cămăşi, cu picioarele goale, cu câte o broboadă pe umeri, merg alături, păzite cu baionetele, prin ploaie.

Las lucrurile aşa.

În zori poposim într-altă râpă.

— Domnule maior!
— Ce e?
— Caporalul a venit cu femeile...

Cât e de gros, maiorul se cruceşte.

— Aici?
— Aici.
— Dragă, dacă o da cu ochii de ele colonelul, nu mai scapă. Trimite-le imediat cu caporalul la brigadă.

Ceea ce şi fac, bineînţeles.

A doua zi aflăm că noaptea vom trece Oltul la Kirhalama. Agonia se apropie de sfârşit... Luăm o poziţie de plecare într-un luminiş de pădure şi ne pregătim sufletele cum se pregătesc coşciugele şi hainele morţilor. Formele şi culorile devin iar ireale.

Pe la patru vine comandantul brigăzii. Ne adună pe toţi ofiţerii în cerc. Totul e palid.

— Colonele... vasăzică ne-am înţeles?...

Ascultăm abătuţi explicaţiile care nu spun absolut nimic. Vom ataca noaptea, fără cea mai mică pregătire de artilerie.

Unul spune, cu glas umbrit, gândul tuturor:

— Domnule general... dar e apa adâncă... poate de doi-trei metri. Şi curentul e iute...

Brigadierul rămâne nedumerit.

— De, ştiu eu?... Să puneţi pe cei mai înalţi la dreapta... Să se ţină oamenii unii de alţii... Ce vreţi să faceţi?

Orişan surâde şi mă priveşte consternat.

Altul spune, nesigur, parcă la întâmplare:

— Şi pe urmă, în vad, sunt sârme întinse dedesubt în apă, ca să ne încurcăm în ele...

Brigadierul nostru parcă întâia oară se gândeşte la asta. Îşi apropie sprâncenele stufoase.

— De, ştiu eu?... Colonele... Să pui să taie din pădure crăci... să faceți nişte cângi ca să smulgeți sârmele din apă.

Acum îşi întinde mustața mare, căruntă.

Ne privim unii pe alții cu o nedumerire de animale duse la abator. Pentru asta am stat o săptămână în loc?

Colonelul gâfâie emoționat, palid, neliniştit.

— Da... sigur... vedeți... domnule general... o să fie greu... Ei au posturile de mitraliere cu țevile ațintite de cu ziuă...

— Or fi, da ce vreți să facem?...

Corabu, negricios şi îndesat, se apropie şi arată apoi, dincolo, pe malul celălalt, un moț stâncos:

— Domnule general, trebuie ocupat întâi gurguiul ăla, că pe urmă cade toată poziția.

Zâmbim vag cu toți, ca în fața unei imposibilități, şi generalul întreabă disprețuitor:

— Să-l luăm... sigur să-l luăm... Da cine să-l ia?

Căpitanul, singur parcă îmbrăcat în piele de ofițer reglementar, răspunde scurt:

— Îl iau eu, cu compania.

Generalul îl priveşte şi mai disprețuitor, sincer dezgustat de atâta fanfaronadă, şi găseşte că nu merită niciun răspuns.

— Aşa, colonele... Şi uitam să-ți spun... Nu iei decât două batalioane. Unul îmi rămâne mie ca rezervă a brigăzii.

După un scurt schimb de vederi între comandanții de batalioane, se găseşte că e rândul nostru să fim trecuți la rezervă...

Nu ştiu, răsuflu uşurat. Încă două-trei ore câştigate față de ceilalți.

Asta prețuieşte ca o amânare de operație, cu câteva minute.

De cu seară ne punem în mişcare şi pe la miezul nopții, după ce străbatem, în linişte de mormânt, distanța de vreo

doi kilometri, printre case tăcute, stinse, ca locuite de stafii, ne oprim lângă terasamentul înalt al unei căi ferate. Noi vom rămâne adăpostiți acolo. Se ştie că inamicul are posturile de pază dincoace, spre noi, în câmpie.

Trebuie ca, până nu prind ele de veste, oamenii dinainte să se strecoare, unul câte unul, în spatele lor, să se adune acolo pe companii şi pe urmă să pornească atacul... Dacă se poate, să treacă apa chiar, pe tăcute, şi numai în urmă să deschidă focul.

Planul mi se pare irealizabil. De altfel, ştim că pe tot frontul de treizeci kilometri, Oltul va fi trecut la noapte de întreaga divizie. Un regiment care a făcut o încercare cu două zile înainte a fost însă respins, ştim şi asta, cu pierderi.

Cei care au plecat în față ni se par plecați în noapte, pe lumea cealaltă. Ce pipăie, ce văd, ce simt acum, în clipele astea? După vreun ceas abia, auzim un semn de viață... şi semnul de viață e o întâie răpăială pripită de focuri, care sfâşie noaptea, pe drumuri înalte către stele, începe un hău metalic, asurzitor, de mitraliere care macină, tocând bandă după bandă ca un nai, lătrând viu de tot, sperios, ca un motor de motocicletă.

Nu ştim ce e înainte, cu toate că e lună şi eu caut mereu să-mi închipui ce văd în fața lor ochii celor de acolo. Mă simt prea subțire, dar parcă mănuşile pe care le-am pus de la început țin de cald. Sabia am dat-o la căruța de bagaje, iar armă nu port, ca să pot fi mai uşor şi pentru că simt că, de aproape, nu voi putea ucide niciodată.

Stăm îngrămădiți în dosul terasamentului şi aşteptăm mereu. Toată noaptea durează clocotirea de cazan, din care nu vedem nimic. E un alt tărâm, la poarta căruia suntem.

Pe urmă încep să-i vină generalului veşti, ca nişte sentințe din toate părțile... Batalionul I din XN respins, batalionul III din acelaşi, respins. Patrulele de legătură aduc şi ele veştile care deschid morminte, de pe tot lungul malului. Batalionul XM respins... regimentul XE respins.

Numai în față, de la patru sute de metri din dreptul nostru, nu e nicio ştire. Din când în când, doar câte o

impresie de oboseală, de scădere în înverşunare, dar pe urmă răpăielile revin cu şi mai mare furie. Nu ajung vaiete omeneşti, dar trebuie să fie.

Se încenuşează din ce în ce noaptea şi se alburesc luminişurile.

Lămurim în fața noastră culmea amfiteatrului înalt – cu copaci, păşuni, case – care păzeşte vadul şi care se creează acum din nou, din neantul nopții şi al necunoscutului. Când zorii devin încă şi mai albicioşi, vedem pe culme siluete de soldați inamici, iar pe dreapta pâlcul unei mitraliere. Două mici tunuri „puşcoace“ de cincizeci şi trei, pe care le avem între noi, încearcă zadarnic să puie în bătaie. Intervin Corabu şi Orişan, care după aceea şi ochesc cu ele. Un obuz, tras de nu ştiu care dintre noi, sparge pâlcul mitralierei, care amuțeşte, lăsând doar pe celelalte să continue. Sunt pur şi simplu uluit de această precizie[2]. Lanțurile de trăgători ale ungurilor încep să se coboare, ca să atace, de unde deducem cu uimire şi cu răsuflet oprit că ai noştri au trecut (şi sunt în pericol să fie dați înapoi).

„Batalionul trei, înainte!“ trece comanda din gură în gură, şi la lumina dimineții pornim într-o goană de *crosscountry*. Sar prin băltoace, peste şanțuri de scurgere, alunec într-o fâneață, iar mă ridic şi trec mai departe. Priveliştea apărută din evaporarea nopții e nouă ca la facerea lumii. O moară... lângă ea câteva căpițe de fân şi pe urmă apa tulbure, cu şivoaie puternice a Oltului blestemat. Mantale, ranițe şi ici-colo cadavre şi răniți. Pe o căpiță, cu căciula fumurie şi țuguiată, un ofițer ne întâmpină râzând şi ne face semn de salutare cu mâna. Aflăm, din fugă, că are mațele scoase afară.

Şi neîntârziat intrăm, fugind mereu, în apă. Valurile împing puternic, dar nicăieri apa nu trece de gât. Dincolo, în luncă, acelaşi spectacol. Mantale omeneşti... ranițe... câțiva

[2] Dealtminteri, cât timp am luptat cu ungurii, tirul artileriei noastre a fost inexplicabil de precis, cu efecte înspăimântătoare. Am fi putut merge până la Budapesta în marş obişnuit.

răniți, câteva cadavre... Mai la stânga, lângă două sălcii, lungit drept pe spate, cu picioarele lipite şi mâinile întinse lângă el, pe pământ ca pe catafalc, în manta neagră cu şireturi roşii, cu gulerul ridicat şi chipiul roşu în cap, un mort.

Colonelul...

În fugă mă abat trei paşi, cu arma în mână, cu baioneta pusă, şi întreb cu deznădejde pe soldatul care stă într-un genunchi, alături:

— Domnu colonel?...

Mi se umflă pieptul de emoție, dar alerg mai departe, alături de oamenii mei. Inamicul se răzgândeşte şi o ia la fugă înapoi.

Bilanțul nopții... Trupele noastre au făcut opt sute de prizonieri şi au luat tot malul. Colonelul trecuse apa noaptea, cu întâia companie, fără să fie simțiți. Compania a doua a fost surprinsă în apă de mitralierele concentrate, deoarece postul lor a prins apoi de veste şi a dat alarma. Compania a pierdut mai mult de jumătate din efectiv. A fost un moment de groază şi urlete. Colonelul a fost omorât în zorii zilei, cu câteva clipe înainte de a vedea noi, cei de la rezervă, pe inamic pornind la contraatac, din fumegarea lăptoasă a dimineții.

Când, într-un sat de pe celălalt mal, către seară, îmi usuc hainele, grele încă de apa Oltului, ordonanța îmi aduce, uimit, o veste neaşteptată.

— Domn sublocotenent...

— Eh?

— ...ştiți Maria Mănciulea? spioana? spioana de ieri noapte?

— Ei, spune, mă...

— Am întâlnit-o... e aici... I-a dat domnul general de la divizie o mie de lei şi o pereche de bocanci... A trecut Oltul în fruntea unui regiment... ca să-i arate drumul.

Aveam s-o întâlnesc şi eu peste vreo două săptămâni, alergând bucuroasă spre mine şi certându-mă prietenos:

— Vezi, domnule sublocotenent, ai vrut să mă împuşti...

şi eu am trecut Oltul cu soldații noştri.

Rănit, în Bucureşti, aveam să-i văd, în vitrină la „Julieta”, fotografia alături de regina şi doamnele de onoare de la palat. Aveam să aflu că are „Virtutea militară” de aur şi să citesc în gazete întâmplarea ei, fără complicația cu arestarea sub bănuială de spionaj. La Iaşi aveam s-o văd din nou, căutându-mă bucuroasă în grădina Copoului şi arătându-mi că a fost înzestrată şi luată la un spital de sub îngrijirea reginei. Ba acum am auzit că e şi în cărțile de citire.

Seara, la masă, ne întâlnim într-o casă gospodărească împăcați, şi că putem mânca întâia oară cu „masa pusă”, şi că putem dormi, întâia oară de la intrarea în război, într-un aşternut. Schimbăm impresii.

— Orişan, n-a fost nici de data asta război... Ce crezi?

— Nu. „cred că nu... Dar are să fie... Că este de unde.

Şi totuşi, moartea colonelului dă o impresie de târât şi înlăcrimat mulțumirii de a ne găsi fiecare din noi, cei scăpați, în viață.

Post înaintat la Cohalra

BATALIONUL NOSTRU ERA ACUM bine înaintat, la zece kilometri peste dealurile de dincolo de Olt, în Cohalm, Un orăşel cu străzi rural de largi, cu case săseşti, cu porți înalte, închise şi cu ferestre ca de cetate. O piață întinsă în mijloc – poate pentru bâlci, duminica. E aşezat la întâlnirea a două văi, din fundul cărora urcă uşor coaste line, de un verde dulce, bălțat ici şi colo de pete negre – petece risipite de pădure.

În fiecare zi aveam încăierări de avanposturi.

— *Bitte, ein Milch-Kaffee*[3].

— *Es wird glei' kom'*[4], răspunde vecina mea, săsoaică tânără şi frumoasă ca o vacă elvețiană.

— *Wenn das Kaffee gut schmeckt werde ich ihr Mann heute herbringen*[5]. Căci mi-a spus că bărbatul ei e în satul vecin, sergent în trupa care ocupă satul.

— *Gott sei Dank, dar könnten Sie machen!*[6]

N-am început să moi felia lată de pâine în cafea, că începe o răpăială de focuri şi soldatul năvăleşte pe uşă:

— Ne atacă, domnule sublocotenent.

Iau arma din mâna lui, ca să i-o dau la poartă, iar înapoi, pun mănuşile şi ies în fugă pe uşă.

Aproape de prânz mă întorc obosit şi flămând.

— *Mein Milch-Kaffee bitte...*[7]

---

[3] Vă rog o cafea cu lapte (germ.)
[4] O să vină imediat (germ.)
[5] Dacă cafeaua este bună o să îl aduc astăzi şi pe soțul meu aici. (germ.)
[6] Slavă Domnului că ai putut face asta! (germ.)

— *Und mein Mann*?[8] şi aduce iar cafeaua.

— *Es wird zum Morgen sein.*[9]

Adesea ne plimbăm după-amiază pe ulițele pustii ale târgului, pe care nu întâlnim decât soldați de ai noştri şi curieri de la regiment.

În ziua aceasta tomnatică şi luminoasă de septembrie – cum venim spre popotă – târgul ne pare pustiu. Pretutindeni obloane trase, porți zăvorâte şi niciun trecător. E ascunsă toată lumea dincolo de porțile grele de stejar, ca în nişte temnițe.

Ba nu! O Gretchen mlădioasă, cu ştiutul şorț albastru, a ieşit dintr-o curte pe furiş, cu o mişcare de şoarece curajos, şi dă, surprinsă cu ochii de noi. Îi e frică şi tremură stând pe loc. N-am făcut nimănui nimic. Dar e război.

La popotă aflăm veşti tot mai rele despre Turtucaia. Nimeni nu ia însă lucrurile în serios, mai mult ne necăjeşte faptul că nu suntem încă schimbați. Ne e dor de linişte şi aci zilnic suntem sâcâiți de patrulele ungureşti din Fischer şi Stena. Dimineața şi seara suntem regulat alarmați de răpăiala violentă de focuri, care face să vuiască văile. Ne e dor de o noapte, două, de somn fără grijă.

Se mănâncă fără poftă, în camera îngustă, în care ne-am înghesuit cu toții, sub protecția platelor şi insuportabilelor maxime brodate, pe pânze atârnate pe pereți: *„Dein Vaterland sollest du...“*[10] etc.

Vine soldatul popotar al regimentului şi este primit cu strigăte vesele. Ne aduce vin.

— Să trăiți, domnule căpitan, mi-a dat de la regiment vin numai pentru o zi; domnul sergent Florea zice că pisemne veniți dumneavoastră la noi la rezervă, de mâine.

Dacă zice domnul sergent Florea, aşa trebuie să fie. Domnul sergent Florea e doar de la statul-major. Se ciocnesc paharele de probă, aşa.

---

[7] Cafeaua mea cu lapte vă rog... (germ.)

[8] Şi soțul meu? (germ.)

[9] Va veni mâine. (germ.)

[10] „Ar trebui să fie patria ta...” (germ.)

La poartă s-a oprit însă din goană un călăreț şi, în timp ce privirile noastre se întretaie, brusc neliniştite, în odaie a şi intrat un flăcău îmbrăcat țărăneşte, asudat şi de abia răsuflând.

— Domnule comandant, ne jefuiesc ungurii, scăpați-ne!

Comandantul batalionului îl măsoară liniştit cu ochii mici verzui, cu mustața întrebătoare.

— De unde eşti?

— Suntem din Stena. Iacă ici peste deal. Ne-o prăpădit. Au venit acuma o mulțime de tunari şi adună vitele oamenilor. Pe cine se împotriveşte, îl găteşte cu arma.

— Sunt mulți?

Dar băiețandrul se încurcă. Se vede cât de colo că întrebările acestea nu pătrund în gândul lui, răscolit şi frământat de cele de acasă.

— Sunt mulți, domnule comandant. Şi parcă fiindu-i teamă ca n-o să mai mergem: Adică nu – să tot fie la cincizeci-şaizeci. Au descălecat la primărie.

Căpitanul Floroiu – căci maiorul Dimiu acum comandă regimentul şi e în rezervă la divizie – stă pe gânduri câteva clipe; pe urmă îşi schimbă privirea liniştit, pe fiecare pe rând, şi se opreşte asupra mea. Cu toți novicii la comandă, căpitanul dă ordine complete şi cu voce importantă:

— Sublocotenent Gheorghidiu, ia-ți plutonul şi vezi ce este. Dacă poți, intră în sat şi strânge armele locuitorilor. Ai grijă să nu fii surprins (Se ştie că o parte din populația sasă ne e înverşunat ostilă.) Ia ostatic pe primar pe timpul cât faci perchezițiile.

Mă uit cu părere de rău la friptura care îmi rămâne în farfurie.

. . . . . .

Prin ambele şanțuri pline de buruieni ale şoselei aşternute cu praf de munte, înşirați unul după altul, alergăm aproape, până la Stena, care este după o muche de deal, la patru-cinci kilometri. Mă simt înfierbântat, îngrijorat.

Pentru întâia dată am răspunderea unei acțiuni. În mic sau mare – în fața morții – evident că lucrurile se petrec la

fel. Şi eu am impresia că am să dau o mică bătălie „în stil mare“. Voi împărți deci plutonul în linie de trăgători şi în rezervă. Mi se pare însă că nu-mi rămâne nimic din pluton. Deci nu... Dar oamenii aleargă – timpul trece, material de iute. Şi eu nu sunt în stare să iau o hotărâre. Dacă mă apropii de micul şanț al şoselei, e limpede că voi fi văzut. Dacă aş lua-o prin tarlalele de porumb roşiatic din dreapta sau din stânga drumului alb, mi s-ar risipi oamenii.

Ce fac? Ne apropiem tot mai mult... De după deal vom vedea dintr-o dată satul cu acoperişurile lui roşii de țiglă, cu biserica săsească, ascuțită, ca un tăiş înfipt în albastrul cerului.

Şi timpul fuge parcă mânat de picioarele mele sau mânându-le.

Dar, la cotitura şoselei albe, apare un călăreț cenuşiu.

— În porumb! Ne trântim toți pe brânci în şanț sau după muşuroaiele de pământ afânat şi uscat de la rădăcina cocenilor.

— Să-l prindem, domnule sublocotenent. Nu trageți nimeni, băieți... nu trageți, nu trageți! Soldații mei îşi dau ordine singuri. Nu trageți nimeni!

Călărețul se apropie tot mai mult, legănat în şea, săltând în trap bătut, aplecat pe cal. La o sută de paşi în urma lui, apare dintre copaci, din lumea lor, un altul, şi pe urmă încă unul.

În tot peisajul încremenit, viu colorat de amiază, de-a lungul şoselei albe, ei sunt singura mişcare.

O „recunoaştere”. Oamenii sunt încălziți. „Nu trageți, măi, nimeni.” Ordonanța de lângă mine are şi ea curaj – acum, de altfel, nu costă nimic să-l ai.

— Facem rost de cal şi de pături, domnule sublocotenent.

Privesc înfrigurat: un călăreț se apropie legănat, pe şoseaua albă. În trapul calului, vine fără grijă cu ochii pe sus, pe deasupra tarlalelor, în albastrul zilei acesteia, dumnezeiesc de frumoasă. Peste câteva clipe, dacă nu se va opri, va muri în lumină, cineva. Poate el, poate şi cel dintâi care se va apropia de el. O curiozitate intensă mă frământă,

opreşte totul în mine ca un zbor întins. Cum are să fie?

Se apropie tot mai mult... E la o sută de paşi. Îi văd faţa, ochii, puncte negre. Vine săltând în trapul calului. Priveşte peste dealuri şi nu ştie că în porumb cincizeci de arme sunt întoarse spre el, îl aşteaptă. Priveşte spre cer. „Să nu tragă nimeni, domnule sublocotenent. Să nu tragă nimeni", se luptă înăbuşit, nevăzuţi, soldaţii.

Dar se apropie tot mai mult. Iată-l la douăzeci de paşi. E un flăcăiaş cu ochii ca măslinele, cu faţa pătrată, umerii obrajilor prea ieşiţi, cu mustaţa mică, neagră, tunsă. Mişcă buzele. Acum se aude. Cântă. Îmi tremură mâinile pe armă. Ar fi trebuit să numesc doi oameni care să-i apară dintr-o dată înainte şi să-l prindă, fără să-l omoare, dar răspunderea mi s-a părut prea mare şi, mai ales, ar fi dat impresia că eu evit, pentru mine, pericolele, pe care le impun altora. Am luat de aceea şi eu o armă în mână, şi acum mă întorc să dau ordin celor din şanţ cu mine, să sărim cu baionetele întinse la el. Toţi tremură, cred, de nerăbdare, cu mâna pe armă, congestionaţi, cu ochii imobilizaţi, hipnotizaţi parcă. Cum va fi? E ca un spectacol de execuţie...

Cântecul se aude acum lămurit. Aş putea să-i vorbesc, obişnuit, ca unui cunoscut. Dar un trăsnet de armă a spintecat de sus în jos văzduhul. Înfiorat, călăreţul se opreşte şi priveşte cercetător spre muchiile dealului. Toată înfrigurarea, tot zbuciumul, toată nerăbdarea îndelung apăsate izbucnesc acum în salve de detunături, ca explozia unor tuburi prea mult încărcate.

Fără să-şi dea seama de unde vin focurile, căci ar fi încremenit de groază ca o statuie topită, a răsucit calul în loc şi s-a aşternut pământului în fugă. Ploaia de gloanţe ridică praful şoselei, cum ridică ploile de vară băşici pe râu. A dispărut după colţ.

N-a lăsat în urmă decât o dâră de sânge. Şi mă gândesc la glonţul rătăcit care vine de la doi kilometri, ca să se înfigă în pieptul vreunui predestinat. Cine l-o fi iubit atât?

Acum din marginea satului ne primesc salve repezite de focuri.

Ştiam că are să fie aşa.

Culc oamenii în porumb... şi nu mai ştiu ce să fac. Raționez înfrigurat şi disperat de serios.

Ştiu că grosul inamic e la doi kilometri de sat, pe când batalionul nostru e la cinci. Nu pot cădea deci în spatele satului. Pe de altă parte, ce sens poate avea un atac de front cu un pluton, când nu ştii precis ce ai în față...

Dar cineva a strigat la dreapta: „Să-i luăm pe flanc", şi toată lumea urlă: „Să-i luăm pe flanc, domnule sublocotenent". S-au aprins toți.

Până să mă trezesc, cei zece-cincisprezece oameni de la aripa dreaptă au luat-o la goană doborând cocenii, răscolind pământul cu bocancii, ca să înconjure satul.

Din față focurile vin tot mai dese (e drept, cam lungi, deasupra capului). Husarii au căpătat curaj şi au ocupat la marginea satului o muchie de deal. La patru sute de metri de ei, încerc să opresc lanțul de trăgători, dar nu am lângă mine pe nimeni. Oamenii, Dumnezeu ştie pe unde or fi, prin porumb.

Un piuit îndepărtat, pe urmă din ce în ce mai apropiat, spre noi. Un vâjâit pătrunzător şi o bubuitură groaznică, în timp ce ne învăluie fum şi praf.

Artileria lor a intrat în acțiune.

Dar loviturile vin rare şi alături...

Singurul lucru neplăcut e capriciul obuzului care vine unde nu te aştepți. Aici... dincolo... Poate, lămurind lumile, chiar în locul în care te afli.

În picioare, în porumbul încă verde, privesc cu binoclul spre linia inamică, pe care nu o pot preciza. La început tragem toți, cu furie, pe urmă ne mai potolim. Deodată, în dosul satului, un ropot de plesnete spre cer. Husarii țâşnesc îngroziți, de după garduri, cu mişcări întinse de iepuri negri, căci sunt luați din spate. Cei de aici îi urmărim cu focuri.

Țipete, urlete. Năvălim spre sat. Alunecând mai mult pe povârniş, cu ghetele încărcate de țărână, mă trezesc în mijlocul şoselei, în marginea rândului de case.

Un grup de țigănuşi îmi arată cu bucurie pe unguri fugind

spre dealurile din stânga. Aşadar, nu vom prinde niciunul.

Dar „am cucerit” satul. Coborâm acum pe ulița principală, largă cât două bulevarde din Bucureşti, cu plantații îngrădite prin mijloc. Copii ne întâmpină din toate părțile şi pe la toate ferestrele apar capete curioase, ascunse de după perdele colorate. Doar româncele noastre, rumene şi pline au ieşit cu poalele pline de mere şi pere, cu oale de lapte în prag. Nu mai am pe lângă mine, în scurtă vreme, decât pe sergentul Voicu şi vreo doi-trei soldați. Ceilalți s-au risipit, ademeniți de merele rumene, de ulcelele cu lapte şi de obrajii tot aşa de rumeni şi de albi, care îi chemau râzători. Ce percheziție să mai fac? Dar un grup întreg de saşi vin convoi spre mine. Plâng toți.

— Ce-i cu dumneavoastră? întreb autoritar, fireşte.

Vorbesc toți deodată. Unul slab şi înalt, cu mustăți prea groase, altul mărunt, cu o jumătate mustață. O săsoaică osoasă şi prelungă, copii mici şi mari.

— Ne-a nenorocit, ne omorâm. Dumnezeule! plâng şi se văietă, unii în româneşte, alții în nemțeşte.

Necăjit fără să pricep nimic, scos din sărite, strig la ei:

— Ce-i cu dumneavoastră?

Atunci sasul cel înalt şi slab îmi povesteşte scâncit, nenorocit:

— Ne-a luat fata... fata noastră! Mă încrunt. Iar corul lor, întreg: Ne-a luat fata... fata noastră!

Săsoaica îmi întinde şi o fotografie mare pe carton cenuşiu de lux:

— Uite ce frumoasă fată, studentă la Sibiu!

Într-adevăr, e tare frumoasă.

— Cum, cine v-a luat-o?

— Soldatul... soldatul.

Tresar, cu totul nedumerit:

— Un soldat de-al meu?

Şi iar toți în cor:

— Nu, soldatul care păzeşte satul... Soldatul călare. Nu mai pricep nimic.

— Cum? Cine păzeşte satul, ce soldat?

Un român de ai noştri îmi explică în chip firesc:

— Domnule ofițer, soldatul care păzeşte satul, soldatul dumneavoastră, pe care l-ați lăsat aici, care păzeşte satul... a zis că e şpioană.

Cad din cer.

— E vreun soldat care păzeşte satul?

— Păi cum? E un soldat care rămâne în sat zi şi noapte. Doarme chiar la dumnealui. Are un cal alb şi aleargă toată ziua de la un capăt la altul al satului. Ei, păi dacă era el aici, credeți că mai veneau ungurii? Se lua după ei cu focuri.

Asta-i curată poveste.

— Unde-i soldatul acela?

Saşii plâng toți în cor:

— Nu ştim, nu ştim.

— Când a plecat?

— Azi de dimineață, a luat-o prin pădure la dreapta, cu fata.

Am priceput cum stau lucrurile şi sunt hotărât să-l prind şi să termin. Mi-e milă de bieții saşi.

Dar nu mai pot scăpa acum de liota lor.

— Ce ne facem noi? şi plâng, femeile se trag de păr. Ce ne facem, domnule ofițer?

Îi liniştesc cum pot. După mine se țin alai acum, prin satul larg şi frumos, saşi şi români. Pe strada scăldată lung de ultimele raze piezişe ale soarelui, care arde parcă la capătul ei, vine cineva în goană, în capul gol.

Nici nu s-a apropiat bine.

— Ne atacă, domnule sublocotenent, ne atacă!

A ajuns la mine gâfâind, după el vin femei, copii speriați.

— Au primit întăriri, vin pe două coloane, pe şosea şi pe culmea dealului.

Simt că-mi vâjâie urechile. Unde-mi sunt oamenii?

O bătrână mă ia de mână şi bâjbâie, mormăie cocoşată:

— Ai să-ți arăt eu pe unde vin, să-ți arăt eu pe unguri.

Vrea să mă ducă spre inamic, şi eu neliniştit i-aş da brânci să mă lase în pace, dar mi-e ruşine. Nu am nici măcar liniştea să iau o hotărâre, o hotărâre care nu poate să

intârzie nici câteva clipe măcar. Moare în mine încă o iluzie: aceea că aş fi putut fi un bun comandant.

Răpăială de focuri. O iau şi eu, în sfârşit, spre deal. Ce-o fi, o fi. Urc gâfâind strada sucită pe coaste, sar peste pietroaie, peste trunchiul de jgheab al unei fântâni, alerg cu sergentul Voicu după mine. Răpăiala de focuri e din ce în ce mai strigătoare. Plesnetele bat cerul ca bicele.

Mi se pare că nu se mai sfârşeşte uliţa.

În timp de luptă, noaptea şi oraşele – simt din nou – sunt cele mai neplăcute lucruri în război.

Printre ultimele două case, priveliştea se deschide larg, peste plaiul verde abia înclinat, tivit sus de pădure, jos de tarlaua de porumb. Şi o uluitoare surpriză. Plutonul meu e în lanţ de trăgători, acolo la marginea satului, la interval aproape reglementar, şi trage furios. Din când în când, câte unul scoate câte un măr din buzunar şi muşcă lacom. Coloanele inamice s-au risipit şi ele în trăgători la marginea porumbului. Îşi fac şanţuri. Au de gând să se statornicească acolo, se vede. De aceea ne-a şi luat în primire, iar fără ispravă, artileria lor rară, greoaie.

Opresc focurile, trimit o patrulă înainte şi ne punem toţi pe fumat, cu faţa la cer. Acum e linişte şi fac politică tihnit, cu un român straşnic, de vreo cincizeci-şaizeci de ani, cu mustaţa puternică şi încă neagră, care şi-a târât pieptul şi umerii laţi până la mine, ca să afle rosturile din ţară. Peste dealurile îndepărtate şi împădurite, pline de taină, peste dealurile „duşmane”, coboară soarele, turnând o trombă de aur lichid din albastrul cerului peste verdele de păşune al culmilor. Subţiat şi treptat se întunecă. Rând pe rând, oamenii mei se coboară la fântâna din sat, la locul de adunare. Când suntem toţi, netulburaţi de nimeni, pornim la drum înapoi acasă. În capul satului întâlnesc o fată, de-a dreptul elegantă, într-o rochie vişinie de vară. Alături de ea, un soldat. Recunosc pe fata sasului şi simt o adevărată bucurie. Salut şi mă apropii încruntat de soldat.

— De unde vii?

Stăpân pe el, în poziţie militărească, răspunde vorbind

rar:

— Să trăiți, domnule sublocotenent! Am dus pe domnişoara la brigadă, în urma unui denunț că ar şti unde sunt ascunse armele.

— Ei şi?

— Acolo n-au găsit-o vinovată şi i-au dat drumul.

— Atâta tot?

— Da, să trăiți, domnule sublocotenent!

Întreb pe fată, în nemțeşte, dacă are să se plângă de ceva şi-mi răspunde că nu, zâmbind.

M-am descruntat şi eu, dar nedumerirea nu-mi scade. Mă întorc iar către soldat.

— Dar cu tine, ce-i?

— Eu păzesc satul.

— Cum păzeşti satul! Cine ți-a dat sarcina asta?

— Domnul sublocotenent Florescu.

— Din ce regiment eşti?

— XR.

— Bine, dar regimentul XR a plecat.

E nedumerit şi cu totul surprins.

— Cum se poate? Eu n-am primit ordin de retragere.

. . . . . .

Seara povestesc entuziasmat, la popotă, această întâmplare. Impresia este deosebită. Dar deodată, când comandantul încruntă enervat privirea, zgomotul de pahare şi de furculițe se opreşte, ca şi gălăgia, punctelor de exclamare.

— Domnule sublocotenent Gheorghidiu, eu te-am trimis pentru că te ştiam băiat inteligent.

— ?!

Şi pe urmă, cu un dispreț uscat:

— Se poate, domnule, să nu vezi că era un spion?

Tăcerea devine apăsătoare. Comandantul are dreptate. Toți se privesc aproape adânc neliniştiți.

— Pleacă imediat şi adu-l aci.

Nu m-am dus eu. Am trimis o patrulă, care l-a adus. Şi l-a bătut patrula pe drum, l-a bătut sergentul de zi, i-a tras vreo

două şi comandantul.

Peste o săptămână, când regimentele erau din nou întrunite în brigadă, în vederea unei bătălii, m-a oprit un caporal, pe uliță..

— Vedeți, domnule sublocotenent? ziceați că sunt spion. La brigadă, m-a făcut caporal.

O recunoaştere făcută de aghiotantul batalionului în acelaşi timp cu cea făcută de mine la Stena confirmă că şi celălalt sat vecin e puternic ocupat. Asta e spre bucuria recunoaşterilor de cavalerie trimise de divizie, care nu au curajul să treacă de linia noastră de avanposturi (iar când ajung până la noi, aci, li se pare că s-au aventurat) şi care acum au ce raporta la divizie. În zilele următoare reluăm plimbările şi discuțiile.

Popescu şi ceilalți camarazi au devenit gânditori.

Ne atrage luarea-aminte un grup care se ceartă şi ne apropiem. Doi soldați întind de un sas bătrân, negricios, cu fața uscată şi mustăți stufoase. Vor să-l aducă la regiment.

La întrebarea comandantului mitralierelor, căci sunt oamenii lui, ei ne lămuresc că sasul a vrut să împuşte pe un român, care e, de altfel, şi el de față.

În româneşte, sasul îşi apără dreptul, hotărât.

— A vrut să-mi fure maşina de cusut, domnule ofițer, uite, de-abia i-am smuls-o.

Maşina e, într-adevăr, corp delict, între ei.

— A scos revolverul să mă împuşte, domnule comandant.

Sasul lămureşte că numai aşa i-a lăsat maşina pe care voia să i-o ia.

Judecata ofițerului e scurtă.

— De ce porți revolver, de ce n-ai predat revolverul? Duceți-l la divizie.

Cineva remarcă, în treacăt, că nu s-a dat ordin să se strângă armele şi discuția veche e reluată pasionat, căci Popescu pare obsedat...

— Nu poate să fie, dragă, totuna. Să compari, să zicem, bătălia de la Verdun, cu lupta de la Olt, a noastră?

Orişan e furios, dar cum niciodată nu ridică tonul, îi e

aprinsă numai privirea.

— Dragă, sigur că pentru istorie, s-au pentru străinătate, sau pentru gazetele şi lumea de-acasă, nu se poate compara ce-a fost la Olt cu Verdunul...

Reiau şi eu antrenat:

— Sigur... absolut... Nici chiar pentru noi, batalionul trei, care am intervenit în urmă şi am avut numai cinci-şase oameni pierdere. Dar pentru compania a doua, care a fost surprinsă de mitralieră în apă şi înjumătățită din câteva pârâituri, cred că lupta a fost ca pentru orice companie angajată la Verdun. Închipuieşte-ți răniții, luptând cu valurile toată noaptea. O patrulă care luptă cu o forță superioară şi e bombardată precis cu un singur tun luptă, tot atât de greu ca pe Somme...

Întăresc cu amintiri din descrieri.

— Dealtminteri, am citit că grozăvia luptelor de acolo stă în faptul că doi-trei oameni, izolați într-o groapă de obuz, trebuie să lupte neştiuți de nimeni câte-o noapte întreagă. Exact cum luptă unele patrule de-ale noastre.

Păreau că s-au convins, dar iar reiau, aproape indignați că au fost pe cale să admită o absurditate.

— Fugi, dragă, se compară riscurile pe care le ai într-o bătălie mare, cu o bătălie ca aceea de la Bran?

Un soldat ne cheamă la popotă, dar discuția continuă şi acolo. Popescu ne denunță căpitanului, care s-a aşezat la masă, că susținem o absurditate. Orişan reia energic.

Popescu găseşte că războiul nu e prea grozav. Sunt de-o părere cu el. Viziunea de sânge şi foc, mii de cadavre culcate în grămezi, ca lemnele în depozit, încâlcite lupte la corp, ape înroşite, nu le-am întâlnit până acum.

— Desigur că vor veni. Războiul ăsta a cunoscut ceea ce se numeşte retragere strategică. Am impresia că ei s-au ferit de orice luptă serioasă, că n-au angajat cu noi decât ariergarda, câteva regimente acolo.

— Nici n-au mai multe... S-a sfârşit cu războiul, ascultă-mă pe mine, stăruie din nou Popescu.

Nu ştiu de unde vine impresia de plimbare duminicală,

poate unde nu suntem în avanposturi, poate unde ne aşteaptă o masă bună, cu vin bun.

Orişan, cu mâinile la spate şi faţa lungă de englez, intervine cu bun-simţ:

— Eu nu vă înţeleg. De ce daţi importanţă unei lupte, numai după proporţiile ei? Înţeleg să facă asta cei de-acasă, dar s-o facem noi?...

Popescu e nedumerit.

— Nu înţeleg unde vrei să ajungi...

— Ascultă, Popescule, ce deosebire e pentru noi că murim într-o luptă cu mii de obuze şi cu mii de mii de cadavre, sau nimeriţi când stăm la masă de un singur obuz?

— Ei, cum o să fie totuna?

Intervin şi eu, surprins de justeţea observaţiei:

— Sigur!... pentru soldatul din prima linie nu există „luptă uriaşă" sau „luptă neînsemnată".

Mai intervin şi alţi camarazi, care sunt pasionaţi de aparenţa paradoxală a afirmaţiei.

— Pentru cei din ţară, bineînţeles că nu e acelaşi lucru, dar pentru noi e altceva, reia Orişan.

— Ei, asta-i!

— Nu mai încape îndoială... Ascultă-mă, să-ţi dau un exemplu. Când noi citeam în gazetă despre „accidentul" din gara cutare, că un frânar a fost omorât, iar altuia i s-au retezat picioarele, abia de ne aruncam ochii pe cele câteva rânduri care relatau întâmplarea. Dar când citeam pe o pagină întreagă „catastrofa de cale ferată de la Câmpurile", atunci eram îngroziţi, citeam fără oprire detalii senzaţionale.

Şi Orişan reia argumentarea mai cu pasiune:

— Pentru frânarul mort şi pentru cel cu picioarele retezate e totuna, dacă alături de ei au mai murit atâtea zeci. Ei aceleaşi senzaţii le-au încercat. Şi dacă ar fi fost sfârşitul lumii, cu planetele ciocnite, acelaşi lucru ar fi fost pentru ei.

— Domnule căpitan, e, sau nu, totuna pentru cel angajat într-o bătălie, dacă e vorba de o luptă cu efective mari ca la Verdun, sau de o luptă cu efective mici?

— Cum o să fie totuna? Şi căpitanul desface carnea de pe

piciorul de pui din ciulama. Cum o să fie, băiete, totuna? Riscurile sunt cu mult mai mari.

— Orişan, lasă-mă pe mine... că am să lămuresc eu chestiunea... Domnule căpitan, de ce găsiți că riscurile sunt mai mari?

— Pentru că acolo au murit o sută de mii de oameni, şi la Bran o sută sau două.

— Ei şi?

— Cum „ei şi“?

E o gălăgie de protestare, amestecată viu cu cererile de vin, de tacâmuri.

— Da, uite, am să vă explic eu ce înseamnă risc. Lasă-mă puțin, Orişan. Când un american merge la bal, el nu riscă nimic, sau aproape, nu-i aşa?

— Mmda...

— Dacă se ceartă cu alt american şi se provoacă la duel: „Cel ce va scoate semnul negru, să se împuşte până a doua zi“, atunci, nu-i aşa? riscă 50 la sută să fie mort până a doua zi. E sau nu e?

— Mmda... asta e.

— Când a nimerit semnul negru, în cazul când e om de onoare, el are, nu-i aşa, un risc de sută la sută? La fel cu noi.

— Adică? Lasă-l, domnule, în pace... adică?

— Divizia hotărăşte să cucerească un sat cu o companie, şi aşez pe masă cu un gest secundar furculița, cuțitul, solnița, ca şi când aş vrea ca ordinea aceasta să-mi pregătească pe cea din gând.

— Ei da...

— Riscul nostru, al companiei a noua, e de doi la sută, având în vedere că divizia are patruzeci şi opt de companii... şi, pasionat, gonesc pe soldatul care-mi aduce friptura. Când se decide că brigada noastră va da acea companie, riscul devine de patru la sută. Dacă se hotărăşte că XX va da compania, iată-ne ajunşi la opt la sută, căci regimentul are douăsprezece companii. Când, în sfârşit, se decide că batalionul trei să dea compania, riscul e de douăzeci şi cinci la sută şi când s-a dat ordin companiei a noua să ocupe

satul, se poate spune că a câştigat lotul cel mare.

— Atunci cam are dreptate, hotărăşte căpitanul. Vasile, dă vin. Iar, către ordonanțe: Nu vă mai certați acolo... Ia uite-i, domnule, că se iau la bătaie... Căci ordonanțele se ceartă cu popotarul pentru ofițerii lor.

Popescu şi ai lui protestează din nou. Iar locotenentul Redelea e de părerea lor:

— Dar nefiind o bătălie mare, înseamnă că divizia nu angajează decât o mică parte din efectiv. Deci riscurile sunt mai mici.

— Sigur – întăreşte altul – dovadă că batalionul nostru n-a fost angajat în târg la Bran; la Olt, de asemenea, a fost rezervă.

Se porneşte iar o larmă cu clinchet de veselie şi strigăte.

E, într-adevăr, o masă veselă, zgomotoasă, la care participă cei opt-nouă inşi care nu sunt în avanposturi. Şi totuşi e în această veselie cu mâncăruri bune ceva uscat, o lipsă de consecințe, ca un lux de eunuc.

Protestez şi eu.

— A, să ne înțelegem. Eu vorbesc numai de batalionul angajat şi anume de fronturile străine, unde trupele se schimbă foarte des, căci au rezerve. Dealtminteri, observ un lucru... Că de la intrarea în acțiune suntem încontinuu în linie înaintată. E, sau nu e?

Câțiva convin.

— Şi pe urmă e altceva, intervine Orişan din nou. Faptul că n-am avut pierderi înseamnă numai un singur lucru. Că am atacat atât de repede, că nu am dat timp inamicului să reziste. Cred că XX a avut pierderi, pentru că a luptat sfios. Să fi luptat noi aşa la Măgura Branului, pierdeam jumătate din batalion. Dar la Tohanul-Vechi? Şi chiar la Olt. A intervenit rezerva atât de repede, că ungurii, care porniseră la contraatac, s-au oprit şi au luat-o la fugă.

E o nouă bucurie de izbândă, căci ei cred că l-au prins în flagant delict de logică.

— A... a... păi vezi? Tu cu Gheorghidiu susțineți că n-am întâlnit încă lupte mari, lupte adevărate. Dacă admiți că

n-au fost lupte mari, numai din cauză că noi am atacat repede, te contrazici, că altă dată afirmai că n-au fost lupte pentru că n-a vrut inamicul.

— 'Stai, domnule, că iar deviem. Lasă-mă, Orişan... Noi nu am susținut decât un singur lucru. Că pentru cel care ia parte efectiv la o luptă mică nu e de nicio importanță dacă moare la Verdun sau într-o încăierare de patrule.

Eu susțin că noi, care suntem în avangardă şi vom mai lupta neîntrerupt, Dumnezeu ştie cât de aci înainte, suntem în război pur şi simplu. Pentru țară, pentru cei ce se plimbă acum la Bucureşti pe stradă şi aşteaptă, după cafea, comunicate; pentru armata română întreagă, sigur că e cu totul altceva. De altfel, eu cred că vor veni lupte mari, în care se vor angaja toate unitățile.

Noi putem fi atacați diseară, în noapte... poate în cinci minute se pornesc focurile. Verdunul nostru e ca şi început.

— Bine, dar acasă nu va face nicio impresie?

— Cred şi eu. Sub unghiul speciei nu eşti interesant decât dacă eşti ucis cu alți zece mii odată. Dacă un scriitor va descrie numai lupte de patrule, cred şi eu că nu i se va vinde cartea.

Popescu se întoarce uşor spre dreapta, ca şi când s-ar feri de ceva nevăzut şi pe urmă ridică umărul.

— Dacă-i prost! N-are decât, să puie stânjeni de cadavre, uragane de obuze, râuri de sânge. Ceva aşa... să facă o senzație nebună...

Şi nu terminăm bine masa, că iar se aud focuri.

De data asta e ceva mai serios. Împotriva noastră, dinspre satul vecin, pe ambele povârnişuri (cu pădure mică şi păşune) ale văii, în fundul căreia e şoseaua albă, înaintează un lanț puternic de trăgători, din care nu vedem însă decât grupuri care fac salturi înainte şi se culcă repede. O baterie de artilerie de 75, bate puternic marginea satului unde e popota, pe care o părăsim în fugă.

Batalionul întreg e cu trei companii îngrămădite cam sub deal, gata să ne desfăşurăm. „Brigada lui Corabu" e departe, pe stânga, într-o pădure. Avanposturile noastre s-au retras

trăgând focuri.

Obuzele nu-mi fac prea multă impresie, deşi sunt foarte nervos. Sunt destul de puțin numeroase. Căpitanul are un cap de om necăjit, care nu ştie ce are să facă, aşa ca mine ieri. Probabil că vom pune baioneta şi vom năvăli ca la Bran. Un obuz nu explodează. Din fanfaronadă, le declar camarazilor sâcâiți că artileria ungurească e inofensivă şi iau în brațe obuzul, ca să le arăt că are pulbere proastă.

Toată lumea strigă speriată la mine:

— Astâmpără-te, Gheorghidiule... ai înnebunit...?

Căpitanul se încruntă mânios, ridică poruncitor mâna.

— Lasă, domnule, proiectilul jos.

Din fanfaronadă mereu, înmănuşat, vin cu el în brațe, cum aş duce un copil înfăşat spre grupul lor. Sunt furioşi, se dau în lături şi răcnesc la mine:

— Fugi de-aci...! Domnule căpitan... a înnebunit.

Cu o mutră ipocrită, de față şireată:

— Dar nu e niciun pericol... Absolut niciun pericol.

— Lasă-l jos, domnule, îmi strigă răspândiți.

Îl arunc jos, cum ai arunca, după ce ai privit-o, o sfeclă... şi îngheț şi azi de nebunia mea, căci aruncat jos, izbindu-se, proiectilul putea face explozie.

Când mă întorc la camarazii mei înțeleg toată nedelicatețea gestului meu. Ştiu bine că sunt un grup de oameni care şi-au făcut mai mult decât datoria şi, acum când scriu, ştiu că în afară de două-trei excepții, au fost poate cei mai de ispravă ofițeri ai războiului românesc. Dar o expunere copilărească şi inutilă le repugnă[11], iar gestul meu nedelicat, subliniind o astfel de rezervă, din substraturi abia bănuite, era de o indiscreție penibilă.

Peste vreun ceas, lanțul de trăgători inamic părea încremenit în loc şi asta mă neliniştea mai mult, ca o clipă de suspensie care-ți permite să asculți, în golul înaltului, ecouri

[11] Mai târziu a trebuit să luăm măsuri împotriva soldaților care se expuneau inutil, din tembelism, şi eu însumi, revenit la alte sentimente, am pedepsit câțiva.

şi amenințări...

— Înconjoară satul şi ne taie retragerea! izbucneşte hotărât căpitanul. Pas alergător, prin sat, sus pe deal, să ocupăm culmea şi cetatea, înaintea lor.

Treceam deci în goană prin târg. Saşii şi săsoaicele cred că ne retragem şi au apărut (de unde atât de mulți?) la porți şi la ferestre, amenințându-ne. E şi săsoaica mea, cu bucile rumene şi sânii mari, care ne huiduieşte cu ură. Un soldat dă, din fugă, un picior în burta unui moşneag, care, repezindu-se la noi, ca un câine la trăsură, amenință şi înjură.

Sus pe deal am impresia că sunt despărțit de toată lumea.

Căpitanul Floroiu, nervos dar hotărât, aleargă pe dinaintea rândului de oameni aşezați cu baioneta la armă, cu fața la pădurea din dreapta şi aşteaptă în marginea tarlalei de porumb pipernicit.

E ziua-n-amiază mare, e soare de început de toamnă, cald şi bogat în reflexe tari, şi totuşi atât de întins aştept, încât aproape am halucinații. Mi se pare că inamicul a şi apărut, la zece paşi după trunchiurile rare şi groase de copaci, care s-au însuflețit şi-au devenit duşmane. Dar nu vine nimeni. După un timp, încep să fiu neliniştit, căci nu mai putem aştepta cu atâta încordare, cum nu poți sta prea mult cu brațul întins. Mai ales că nu am nicio vedere. Iau doi oameni şi mă duc, pe brânci mai mult, departe, înaintea companiei, spre stânga, paralel cu pădurea, ca să am din nou vedere, de sus acum, asupra văii unde eram adineauri. Merg prin porumbul rar, mărunt, scorojit, las la vreo sută de metri în stânga cetatea, care e un binecuvântat paratrăsnet pentru noi, căci, semeață, atrage, deşi neocupată, tot bombardamentul asupra ei. Cam la două sute de metri dau de un soldat de-al nostru, care, cu arma culcată lângă el, scrutează rotunjimile de deal, cercetează valea şi pădurea de dincolo, privind intens de parcă ar avea binoclu.

— Niculae Zamfir, ce e cu tine?

— Am venit în observație, domnule sublocotenent... Vreau să văd ce-i la ei...

Aşadar, şi la soldaţi, nu numai la mine şi la Orişan, această neputinţă de a îndura necunoscutul, nevoia mortală de a şti ce se petrece înainte. Cred că acest sentiment era mai curând un derivat al fricii.

Socot că, într-un anumit sens, de frică ţineam să fim atât de înainte, căci, din cauza imaginaţiei prea libere, teama de necunoscut era de neîndurat. Dar negreşit, asta numai la cei hotărâţi să nu dea, în niciun caz, înapoi.

Lupta a început la stânga, violent, cu aceleaşi plesnituri care biciuiesc viu cerul. Cei dinspre Stena au împins înapoi compania Corabu, vor să intre în Cohalm. Dar „brigada" s-a oprit chiar în margine, unde s-a întâlnit cu Orişan, care a rămas de capul lui acolo şi acum au deschis împreună un foc aprig, care zădărniceşte orice încercare de a intra în oraş.

Între timp o baterie a noastră trage şi ea, spre bucuria soldaţilor, şi am din nou, şi pentru ultima oară, spectacolul uluitoarei preciziuni a artileriei româneşti, sau mai curând al întâmplării. Ca şi la Olt, ca şi la Bran, chiar primul obuz face să se împrăştie departe, la doi kilometri de noi, un grup enorm, pe care nici nu-l bănuiam, pe ai cărui soldaţi, ca pe nişte gândaci cenuşii, îi vezi numai când, speriaţi, aleargă în toate părţile.

Pornim pe înserate la un contraatac inutil, căci, neizbutind să intre în oraş, inamicul s-a retras. Se hotărăşte de teama unei reveniri în timpul nopţii, revenire pe care mulţi o cred foarte probabilă, să se împingă un post înaintat, departe în pădure, până aproape de ei. Se decide, de asemeni, ca postul să fie format de plutonul meu.

Obiectez cu voce palidă că îmi sunt oamenii obosiţi şi încă alte vreo două motive, care nu sunt luate în seamă.

— Lasă că azi „făceai figuri cu obuzul", îmi spune, cu o ironie rece, căpitanul meu micuţ şi simt că expresia mă încondeiază puţin ridicul, în surâsurile tuturor.

Mai târziu, un sergent, care face legătura la batalion, mă lămureşte de ce am fost indicat eu. Căpitanul a spus-o anume:

— Trebuie un post sigur, să nu fim surprinşi la noapte...

la doi kilometri înainte, dacă se poate... Trimitem pe Gheorghidiu, că ăla execută întodeauna ordinele întocmai...

Mi se explică, acum cu prietenie revenită, că patrule de-ale companiei vor face toată noaptea legătura cu mine.

Trec o râpă adâncă, unde ştiu că se vor opri la noapte toate patrulele menite să mă caute şi, după vreun ceas de bâjbâit în tăcere, printre copaci şi tufişuri, mă opresc într-o poiană. Luna n-a răsărit încă şi socot în noaptea asta totul duşmănos. Privesc bănuitor, fără să văd nimic, întunericul, pădurea toată, nesfârşirea până la capătul lumii, îmi simt inima ca un mic cheag.

Parcă aş fi coborât cu oamenii mei, cu un ascensor, într-o mână blestemată şi cu forma abia ghicită în noapte.

Nu doarme nimeni. Oamenii au format un careu cu baionetele la armă, alăturați şi atenți ca nişte vânători în aşteptare. Suntem toți numai urechi, căci acesta e singurul mijloc de a fi de folos celor din urmă. Trimit încă un post de ascultare, de patru oameni, spre dreapta înspre şosea, ca să supravegheze şi acolo necunoscutul negru.

M-am trântit pe iarbă şi încep să tremur. Îmi aduc aminte că sunt, tot ca la 14 august, în bluză uşoară, pantaloni de raitcort de vară, rari ca o pânză de casă şi ghete subțiri de şevro. Multă vreme senzația de teamă şi cea de frig se cumpănesc înseilat; pe urmă, odată cu răsăritul lunii, cea de frig devine pătrunzătoare. Nu mai pot sta locului şi vreau să fac doi-trei paşi în cuprinsul poienii, dar Niculae Zamfir îmi atrage luarea-aminte că nu se mai poate asculta. Mă opresc din nou şi mă trântesc pe iarbă. Bluza croită strâns pe talie îmi ține încă puțin de cald, moletierele, de asemeni. Dar în muşchii de deasupra genunchilor mi s-au înfipt parcă gheare de gheață. Îmi trântesc pumni, care o clipă, ca la rănile umflate, îmi dau o asemuire de uşurare, dar pe urmă simt iar colți reci înfipți în coapsă. Mai târziu încep să mă doară şi brațele. Lungit pe spate, îmi mişc membrele încet ca un gândac în agonie. Parcă e o clipă de amorțeală, dar după aceea, gheara de gheață se înfige din nou, ascuțit, în muşchii care tremură, aşa, singuri. Nu mă mai pot gândi la nimic.

Las totul în grija oamenilor şi, ca un bolnav, îmi lipesc palmele de muşchii dureroşi. Pe urmă, nu mai pot, mă scol şi încep să umblu puțin zănatic.

— Mă băieți, aveți vreo manta cu voi?

Îmi dau, după o înceată consultare, răspunsul că toate sunt de azi-dimineață în cantonament. Ei, în schimb, au vestoane şi pantaloni de stofă groasă.

E noapte târziu, dar cât va mai fi până mâine dimineață? O veşnicie. Umblu fără să pot îndoi picioarele, căci pulpele au ceva zgrunțuros şi zdruncinat în ele.

De la un timp nici mersul nu mai ajută la nimic; mă trântesc iar jos. Acum încep să simt şi un soi de gol sub stomac. Parcă pielea mi se întinde pe oase, de le simt contururile. Înțepenesc.

E peste puterile mele atâta suferință. Era atât de cald azi! Încerc să fixez ziua după calendar, dar cine a mai ținut socoteală de zile, când pentru noi, care trăim după calendarul veşniciei, n-aveau nicio importanță. Găsesc totuşi că e cu putință să fie milităreşte. 12/25 septembrie.

Pentru o zonă de platouri şi munte, aci în Ardeal, nopțile astea înghețate trebuie să fie obişnuite. Mă întorc de prisos, când pe o parte, când pe alta, şi încleştez dinții. Nici mănuşile nu-mi mai țin nimic. O durere nouă se adaugă, un fel de umilință, pe care numai eu o ştiu în noaptea asta: îmi curg lacrimile şiroaie, fără să le pot stăpâni, parcă sporind, la fiecare sforțare pe care o face de a le opri. De n-ar vedea, de n-ar ghici oamenii.

Privesc istovit de groază întunericul, compar cu luare-aminte umbrele copacilor, să văd dacă sunt semne că se apropie zorile, dar nimic. Simt că până mâine voi înnebuni de frig...

De la o vreme, se pare că oamenii au ghicit drama de lângă ei.

— Domnule sublocotenent, sunteți bolnav.

După ce îi lămuresc că nu mai pot îndura frigul, îi simt abătuți că nu pot să mă ajute. Groaza că voi înnebuni de frig mă descompune.

Într-un târziu, când simt că trec prin mine cuțite, mi se pare mântuitoare propunerea sergentului Voicu. Mă lungesc jos, întins, şi doi oameni se culcă peste mine. Era şi timpul. Mi se încleştaseră fălcile, de nu mai puteam vorbi aproape. Oamenii sunt calzi ca nişte perne grele şi totuşi îmi pare că sunt prea uşori. Acum, când coapsele se încălzesc de coastele lor, îmi simt umerii, simt cureaua care îmi strânge mijlocul, simt pretutindeni atingerea stofei, de pielea iritată. Mi-e tot corpul încleştat. Noaptea asta nu se va mai sfârşi niciodată, eu în niciun caz nu mi-o mai pot închipui sfârşită. Când îmi dau seama că mi-e atenția înghețată, împăiată parcă, de nu pot gândi la nimic, şi când ştiu că timpul, ca să treacă, fie doar câteva minute are nevoie de gândire şi absență de la realitate, înțeleg că niciodată nu voi ajunge la încenuşarea zorilor.

De dinapoi, după cum era de prevăzut, n-a venit toată noaptea nicio patrulă. Duşmanul n-a dat însă niciun semn de viață, iar când această noapte, de febră rece, totuşi trecu, poiana şi pădurea înfățişară un aspect nou. A căzut o brumă groasă, ca o pătură lată de zahăr alburiu, peste tot. Zâmbesc ca un bolnav după delir şi oamenii îmi privesc buzele arse, fața trasă, şi zâmbesc şi ei.

— Grozavă noapte, dom sublocotenent.

Sunt mirat, căci n-au dat niciun semn despre asta până acum.

— Şi vouă v-a fost frig?

— Vai de păcatele noastre, îmi răspunde unul şi ceilalți clatină cu amărăciune din cap.

La vreun ceas după răsăritul soarelui, o patrulă vine cu ordinul să ridicăm postul, şi încă peste o jumătate de oră, batalionul schimbat, e în marş spre Bogata, la cartierul diviziei. Trecem Oltul pe un pod de vase şi privesc cu ochi mari lunca largă, cu răchiți strâmbe şi tufişuri. De la moartea colonelului, Oltul are pentru mine un aer funebru. Imaginez mereu în lunca lui cu prundiş şi răchită atacuri, tranşee care rezistă, fierberea de moarte a nopții.

E o mişcare de cartier în satul în care intrăm în coloană.

Trupe, căruțe, militari care umblă forfota, în vreme ce alții se plimbă liniştiți ca şi când mişcarea nu-i priveşte. E parcă un fel de Calea Victoriei militară.

Luăm masa la popota diviziei, după ce au plecat mărimile, într-o sală mare de şcoală. E mâncare de birt mic, dar destul de bună. În timpul fripturii se aude de afară, prin fereastra deschisă, un acord de trei plesnituri slabe, ca trei păcănituri de castagnetă. Tresărim toți, căci, desprinse de voința noastră, trupurile au încremeniri sperioase, nejudecate, la orice zgomot care aminteşte de luptă. Un locotenent de la cartier ne lămureşte rostul focurilor aci, continuându-şi masa:

— Nu-i nimic... L-au împuşcat pe sasul ăla pe care l-ați trimis voi ieri.

Tresărirea a trecut ca o undă, dar gândim acum şi parcă scade ceva în atmosferă, mâinile s-au muiat pe furculițe şi ochii ni se întâlnesc în aceeaşi plutire vagă, de vedere desprinsă. Orişan dă farfuria de dinainte la o parte. Popescu îşi prinde capul în mâini, şi căpitanul, mic şi feminin, caută stânjenit un subiect de vorbă.

Maiorul, deşi ştie, întreabă cu dispreț acru cine l-a trimis pe sas la divizie, şi întoarce apoi capul.

Fie din cauza frigului de azi noapte, fie din altă cauză, sunt bolnav de intestine. Trei zile şi trei nopți o duc într-o continuă nelinişte. O sete de moarte şi o adevărată incontinență a stomacului. Sunt supt ca un cadavru şi demoralizat ca un paralitic. Dureri n-am acute, însă doctorul, care mă vede de trei ori pe zi, e hotărât să mă trimită în țară la spital. Îi e frică de febră tifoidă... Dar gândul ăsta mă îngrozeşte. Să mă duc bolnav de stomac în țară? Să plec de pe front din cauză că am „scaune" dese?

— Domnule, înțelege, vrei să te duci în țară?

— Vreau, domnule doctor, vreau... dar din cauza stomacului?

Mi se pare că ar fi ceva, aşa, mortal ridicul, ca un general care ar purta umbrelă, ca armata de eroi din *Țiganiada,* care cer lui Țepeş soldați să-i apere de hoți.

— Domnule, te întreb încă odată... Vrei să te duci în țară?... Nu vezi ce prăpădit şi jigărit eşti?... Vrei, sau nu vrei?

— Vreau... dar nu vreau să ştie lumea acolo... că din cauza stomacului... mi-am părăsit camarazii.

— Dar vrei să ştie că ai plecat să faci brânză mare şi ai murit ca un erou... de stomac?

Ştiu că trupul ăsta, supus ca un scalv, nu mă trădează, dacă vreau. Dealtminteri, ce-ar zice Corabu, Orişan, Popescu şi ceilalți când m-ar şti plecat de pe front, din cauza stomacului?

Băieții vin să mă vadă toți şi aflu că, spre uimirea tuturor, cartierul a numit un nou comandant al regimentului în locul maiorului Dimiu, care gira comanda de la moartea colonelului. E tot un maior – se zice valoros – dar toți erau obişnuiți cu Dimiu, care se dovedise capabil şi bun camarad.

Dumitru îmi pune pietre calde pe burtă, beau cinci coniacuri, mă învelesc până peste cap şi a patra zi, când aflu că regimentul e plecat, mă urc într-un furgon de bagaje şi, fără să mai spun o vorbă doctorului, sunt plecat şi eu.

Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu

ORDIN SĂ MĂRŞĂLUIM, CU CEA mai mare iuțeală, neobosit, spre Sibiu, respingând orice forțe inamice vom întâlni în cale. Ştiam că, paralel cu divizia noastră, merg alte două, una la dreapta, alta la stânga. Pesemne că la Sibiu s-a întâmplat ceva...

Nu întâlnim în patru zile decât o perdea de husari, care face mereu, luptând admirabil, împingeri de recunoaştere ofensivă. Ne țin însă prea mult în loc, după opinia lui Orişan, care găseşte că ne oprim în mod nepermis de mult întreaga divizie de infanterie, în lupte fără importanță.

Ceilalți ripostează că avem în față trupe numeroase. Cert pare numai că inamicul n-are cu el decât o baterie, deci şi forțele de infanterie trebuie să fie minime. În orice caz, desfăşurarea noastră, batalioane întregi pentru simple escadroane, dovedeşte că avem un mediocru serviciu de recunoaştere.

Şi mai dovedeşte incapacitatea conducerii noastre militare, care ignorează un principiu esențial al războiului; niciodată nu trebuie să desfăşori, în câmpul tactic, mai multe trupe decât inamicul. Sub niciun cuvânt. Care, şi el, nu e decât o consecință a principiului fundamental: câştigă războiul armata care a angajat mai puține din forțele ei în bătălie. De aceea marii cuceritori: romanii, mongolii, Napoleon etc. nu au biruit decât atâta timp cât au fost inferiori ca număr[12]. Adevăr foarte explicabil pentru cine

[12] De altfel, şi în războiul mondial, germanii n-au fost biruiți decât când, la sfârşit – după pacea de la Brest-Litovsk – au avut superioritatea

cunoaşte cu adevărat psihologia războiului.

În şanțul cu buruieni al şoseiei, aşteptăm ca batalionul din față să-şi deschidă drum.

— Ei, înaintăm? ne întreabă surâzând căpitanul Floroiu, pe noi, cei doi „pesimişti" ai regimentului.

Orişan e indignat, dar, cu gesturile lui potolite de englez cu fruntea cheală şi surâsul condescendent, nu se prea trădează. E mai pasionat ca un ofițer activ.

— Asta e înaintare? Nu vedeți că e câmpul plin de batalioane româneşti, ca la manevre? Fără legătură... fără conducere. N-ați văzut că ieri artileria noastră a tras în propriile trupe şi n-a fost niciun mijloc să i se comunice lungimea tirului?

Intervin, întrerupându-l, ca să întăresc cele spuse de el.

— Şi pe urmă, e posibil oare să nu fim deloc informați despre cele ce se petrec înaintea noastră, despre efectivul, oricât de aproximativ, al trupelor inamice cu care luptăm? De altfel, nici nu ştim sigur unde ne găsim. Regimentul nostru şi cel de artilerie n-au decât un petic de hartă împreună, şi e ceartă, pentru că artileriştii vor s-o păstreze pentru regularea tirului.

Un camarad e sigur că luptăm cu „divizia de la Sighişoara".

Trece un automobil cu fanion albastru, cu doi ofițeri răsturnați pe perne. Ah, dacă generalul ar fi inteligent şi dacă ar fi trimis automobilul acesta să ia pe Orişan la masă, o dată sau de două ori – cum am auzit că se face în armatele străine – câte lucruri ar fi azi poate altfel!

În ultima seară, pe când ne tălăzuim încolonați pe şosea (pentru un marş de noapte) auzim în fața noastră, în întuneric, nu ştim unde, o răpăială scurtă şi violentă. Coloana se opreşte în loc şi călăreți alarmați încep să ducă şi să aducă ordine.

---

numerică. Căci punctul culminant al războiului mondial îl constituie atacul german de la 15 iulie 1918, prăbuşit odată cu ultima capacitate ofensivă germană, în Champagne.

— Regimentul XX... unde e comanda brigăzii?

Se repetă, transmis:

— Comanda brigăzii? Comanda brigăzii?

— Aici, comanda brigăzii.

— Domnul general Y? domnul general Y?

Nimeni nu vede, în întunericul înfundat, pe cel care întreabă şi fraza e luată şi trecută ca o foaie, fără să i se mai ştie locul de început.

— Aici domnul general Y... aici domnul general Y...

Gândul morții, cu tot necunoscutul, mi se pare anesteziat. Mă frământă, cu sâcâitoare grijă şi nelinişte, problema dormitului în frig, în zorii zilei.

Peste o jumătate de oră reluăm marşul. După vreo cinci sute de metri aflăm ce-a fost. Tunuri sunt răsturnate în şanțul şoselei, morți încurcați printre roți. Coloana merge încet şi am timp să mă abat, în treacăt, şi să întreb. O recunoaştere inamică, tare cam de un escadron, a aşteptat ascunsă într-o pădurice, chiar lângă şosea, şi a lăsat infanteria să treacă; iar când a auzit uruind artileria, a pus mitraliera să tragă.

Orişan reflectează pentru toți:

— Ăsta e serviciu de patrulare pe flancuri? Dacă era un batalion inamic întreg, ce se alegea din toată divizia? Pe mine mă minunează însă că ofițerul răspunzător din frunte, cine o fi fost, nu şi-a pierdut totuşi capul, a putut să-şi dea seama de unde vin focurile, ce puțin numeros e inamicul... e detaşat, mi se spune, numai un pluton (uimitor de justă apreciere a situației) şi a curățat cu el, aşa în întuneric, păduricea. O astfel de faptă provoacă atâta încredere, că uiți amărăciunea gândului că nu se iau suficiente măsuri de siguranță. Numai acelui ofițer hotărât i se datoreşte faptul că panica provocată în artilerie nu s-a transmis trupei întregi.

Mergem până aproape în zorii zilei. Sunt semne că a doua zi vom avea o bătălie serioasă. Batalionul nostru intră în avanposturi pe la trei dimineața, când ne oprim pe poalele unui deal. Compania va trebui să trimită un post, mult înaintat în fața diviziei. Peste o râpă adâncă şi mocirloasă,

dincolo, pe dealul din față. (Aşa ni se spune, că întunericul ascunde un deal, în față.) Dar patrula se întoarce şi ne spune că plutonul, trimis sub comanda unui ofițer, s-a culcat întreg, la o sută de paşi de noi, fără să execute deci ordinul. Ofițerii companiei ținem consfătuiri, dar nimeni nu se supără, căci N. e singurul ofițer laş al regimentului şi, lucru surprinzător, e privit cu îngăduință, de parcă ar fi un simplu bolnav de stomac, iar el convine, cuminte, cu această considerare. În realitate, aşa ca Iuda pentru destinul Bibliei, el e necesar colegilor lui, ca să le dea măsura propriei lor valori. El procură fiecăruia tihnita mulțumire sufletească de a se şti superior.

Eu singur sunt indignat, căci se hotărăşte să trec pe lângă plutonul ascuns, să-l trimit la companie şi apoi dincolo pe deal să constitui un post de siguranță. Şi acuma începe una dintre zilele cele mai grozave din viața mea, dacă nu cea mai groaznică. Durabilă halucinație de foc şi de trăsnete.

*

Zorile, din viorii, deveniseră albicioase, iar norişorii de la răsărit iluminați din dos şi tiviți cu aur. Trecem râpa, cu un sentiment de voie bună pe care ni-l dădea continua înaintare, iar când urcăm povârnişul din față, întâlnim două furgoane de bagaje, cu coviltir, părăsite în fugă de inamic. Le cercetăm surprinşi şi descoperim că sunt pline de bunătăți. Îmi găsesc o manta de cauciuc, pachete de ciocolată şi dulcețuri, descopăr scrisori pe care le iau şi ziare nemțeşti. Oamenii iau şi ei, iubitori, cu chibzuială de sățios, două putini de brânză. Ordonanța găseşte, în sfârşit, mult căutata pătură.

După un sfert de oră, urcăm până la muchia dealului. Sus, ne găsim în marginea unui platou, uşor adâncit în mijloc, ca un convenabil teren de fotbal, cu iarbă verde, în față, marginea cealaltă e ceva mai ridicată ca a noastră, la stânga hotar e peretele negru al unei păduri, la dreapta nu-i hotar lămurit, căci sunt numai creşteri şi îmbinări

capricioase de muchii şi râpi.

Pentru că era ziuă, desfăşur oamenii pe un rând, lungiți la doi paşi unul de altul, pun să se desfacă putinile cu brânză, le împart, prefac una goală în scaun şi, mâncând ciocolată, citesc în lumina proaspătă a dimineții *Neue Freie Presse.*

„Scene de groază la Turtucaia – Douăzeci şi cinci de mii de prizonieri – Bucureştii, amenințați – Armata noastră trece ca un tăvălug de fier – Telegrame către Mackensen – *Wer kann Rumänien retten?*[13]*“* sunt titlurile textului de pe o pagină întreagă.

Totul e nou pentru mine. Acest podiş larg din fața mea, lumina vie a soarelui peste verdele brumat al dealurilor şi văilor, bagajele acestea, pare-se ale regimentului 4 de artilerie din Hanovra, bagaje care au văzut Berlinul şi alte capitale pe care eu nu le-am văzut, gazeta asta neverosimilă, care e ca un zmeu legat cu sfoară de lumea cealaltă, cu mii de kilometri dincolo de podiş, imaginea pe care mi-o fac despre cei din Bucureştii „amenințați”. Dar mai puternică decât orice, lumina înrourată şi binefăcătoare a soarelui biruie. Văd totul în fața mea şi nu e nimeni la marginea, ceva mai ridicată de vizavi, a podişului, Trimit un bilet lui Orişan:

„Am două căruțe cu bagaje, pradă pe alese. Trimite «saci» să încărcăm. Ai două perechi de cizme de conte hanovrez, că una mi-o laşi mie. Spune căpitanului că aştept ordine.”

Iar pe dosul bilețelului, după ce îi trimit un ziar, căci uitasem:

„Am şi alte ziare nemțeşti f.f. interesante. *«Wer kann Rumänien retten?»* un articol de maiorul Mohrat. Nu spune la nimeni de bagaje, să alegem noi ce e mai bun, pe urmă le dăm lor tot.“

Podişul din fața mea e ca o bucată de plai, atât de dulce e scobirea din mijloc şi atât de frumos începe, în stânga, pădurea din iarbă. Să tot faci „1 Maiul“ pe o asemenea pajişte.

După un timp, dincolo, pe dâmbul scund din față, apare

[13] Cine poate salva România? (germ)

un călăreț. S-a oprit ca o statuie pe un soclu. Spectacolul surprinde oamenii, care continuă să mănânce însă brânză, cu o tihnă țărănească. E, între noi şi el, ca la trei-patru sute de metri. După ce se uită liniştit la noi, îşi îndeamnă calul şi coboară vreo treizeci de paşi, spre destul de înghițita noastră nedumerire. Pe urmă se întoarce şi urcă la pas pe dâmb, se lasă în golul de dincolo, care duce până la Viena.

Numaidecât vin doi infanterişti. Se opresc şi ei pe marginea ridicată ca o margine de tavă a plaiului verde. Se profilează pe cerul tare şi gol, ca nişte ciobani pe o culme. Coboară treizeci de paşi, se întorc apoi, şi intră şi ei dincolo, în golul pe care nu-l vedem. Pe urmă apar pe deal patru, fac întocmai aceeaşi mişcare, coboară aceiaşi treizeci de paşi, se întorc şi se afundă înapoi, dincolo de margine.

Revin acum şaisprezece inşi. Se opresc toți aliniați, se desfăşoară în trăgători şi pornesc spre noi.

„Sfatul" eroilor mei, care mănâncă brânză, e de părere să-i lăsăm să vină aproape, să vedem ce naiba vor. Acest sfat e foarte influent în pluton, şi eu, deşi nu-l întreb niciodată nimic, ratific hotărârile lui. Dar nu, iată şi cei şaisprezece s-au oprit după treizeci de paşi şi, în loc să deschidă focul, stau şi se uită la noi. Ne uităm unii la alții, cum se uită vecinii, în fața casei, unii la alții, peste drum.

Eu mă întreb însă ce dracu mai cred ei despre noi.

Chem pe Nicolae Zamfir.

— Ascultă, Zamfire, ia doi oameni şi târăşte-te prin pădure până spre ei într-acolo. Vezi ce mai e şi asta.

E sigur că azi vom avea o bătălie mare. N-aş putea spune că mai am viziunea aceea de infern, cu mormane de cadavre şi cu torente de foc, dar ştiu că va fi destul să deschidă cei de vizavi focul, pentru ca să cad – aşa cum stăm neadăpostiți – la prima salvă. Totuşi nu caut să ne adăpostim. E ceva de sport în încăpățânarea de a rămâne.

Caporalul s-a întors cu urechi lungi:

— Domnule sublocotenent, nu ştiu, dar mie mi se pare că pun tunuri în bătaie. S-aude uruit de chesoane.

Între timp, cei şaisprezece oameni, după ce au mers cu

spatele la noi, au ajuns iar pe muchie şi, la o comandă, neauzită de noi, se opresc, se strâng unii lângă alţii aliniaţi, fac stânga-mprejur, apoi se încolonează ca la un marş de defilare. Un superior loveşte în ei, din când în când, cu un baston sau cu o cravaşă. Probabil că vor să se socoată în curtea cazărmii.

Pe urmă, într-adevăr, acest „superior", spre neîntrerupta noastră nedumerire, stând cu spatele la noi, primeşte defilarea trupei, care, de unde suntem noi, pare şi mai automată cu pasul ei întins. La sfârşit, se opresc în picioare, pe dâmbul care mărgineşte podişul, aliniaţi, cu faţa la noi. Pare-se că, tot la comandă apoi, în stânga şi în dreapta rândului, din golul nesfârşit de dincolo (care ar putea cuprinde orice posibilităţi) apar sus şi se aliniază, unul câte unul, alţi soldaţi.

Pe un petic de hârtie, trimis căpitanului, cer să intervină artileria:

„Să se tragă o salvă care să împiedice punerea în baterie a inamicului."

Aştept acum, cu certitudine, începerea luptei, plin de amintirea tirului atât de precis al artileriei noastre. Pe coastele în evantai, din spatele meu, coboară spre fundul văii companii şi batalioane cenuşii. Îmi zic că se fac regrupări, probabil, în vederea atacului.

— Domnule sublocotenent, ce soldaţi sunt ăia, care coboară pe vâlceluşă, înspre sat?

— Ai noştri, cine să fie?

— Aşa e, că bine ziceţi, da de ce s-o fi ducând aşa înapoi?

— Manevre, Zamfir... manevrează.

Cei din faţă, din marginea cealaltă a pajiştei, nu mai coboară, stau nemişcaţi în picioare, împlântaţi în muchie, ca nişte uriaşi soldaţi de plumb, prinşi pe aceeaşi lamă de cositor.

— O sută cincizeci şi doi.

— O sută cincizeci şi şase, o sută cincizeci şi opt, o sută şaizeci.

Oamenii mei îi numără, dar s-au încurcat şi sunt nevoiţi

s-o ia de la capăt.

Orişan a venit el însuşi, cu patru oameni de-ai lui, cu foi de cort. Nu glumeşte. A şi intrat sub coviltire, să încarce bagaje. Mă gândesc, nedumerit, ce e de făcut. Cei din fața mea sporesc necontenit şi mi-e cu neputință să înțeleg ce vor. Atitudinea lor îmi confirmă însă, în parte, părerea, dedusă din regulamentul serviciului în companie, care spune că avanposturile nu deschid niciodată focul, decât dacă sunt atacate. Îmi dau seama şi care ar fi pericolul: aş începe înainte de oră lupta, înainte ca mişcările de manevră să fie sfârşite, aş angaja astfel trupele noastre, pe jumătate la locul lor numai.

— Câți sunt, mă Dumitre?

— Două sute şaizeci, domnule sublocotenent.

Ilie Orzaru îl îndreaptă amărât şi păgubos:

— De unde? Două sute cincizeci şi şase... acum, uite, sunt două sute cincizeci şi opt, şi acum abia două sute şaizeci.

Se corectează unii pe alții cei care numără.

O mitralieră, bine pusă la punct, ar face, măturând în fața ei, în câteva secunde, două sute şaizeci de morți.

Suntem grupați, ca două echipe de fotbal, la distanță față-n față, dar parcă am şi mai bine impresia că nu suntem decât, câteva minute înainte de descărcarea revolverelor, cele două grupuri ale unui duel, față-n față. Cu deosebirea că martori, medici, „spectatori" „toți sunt aici combatanți, că distanța e de patru sute de metri poate şi, mai ales, cu deosebirea că, după primele focuri schimbate, lupta nu va fi oprită, ci abia va începe, până la exterminare, cu intervenția artileriei şi a tuturor surprizelor posibile – şi mai ales cu sentimentul că şi cei care vor scăpa după zece ore de luptă vor muri poate la noapte, poate mâine, poimâine, săptămâna viitoare, cine ştie când. Cel puțin războaiele vechi se decideau într-o zi, în două, în trei.

Dar artileria noastră nici nu se gândeşte să tragă. Agentul de legătură îmi aduce un ordin scris pe un petic de hârtie:

„Batalionul nostru va proteja retragerea diviziei, apoi d-ta

vei asigura retragerea batalionului şi după aceea te vei retrage şi d-ta“.

Nu mai pricep nimic. Ce sens are această retragere? Şi ce noimă are această protejare, când nici nu suntem atacați?

Am să cer un nou ordin mai lămurit, dar mai întâi vreau să ştiu ce am în față.

— Câți sunt, mă?

— Vreo trei sute şi ceva, dar ş-au oprit acum.[14]

Soldații de plumb de pe marginea cealaltă, mai ridicată, a pajiştei, proiectați pe cerul gol din spatele lor, aşteaptă țepeni, ce?

Târăsc cu privirea pe agentul de legătură pe cărăruie, jos înspre râpă, să văd dacă îmi confirmă ordinul. Batalionul, într-adevăr, se şi încolonase pe drumul alb. În clipa asta am avut impresia că s-au ciocnit două locomotive, cu un zgomot de iad, şi am văzut cele două căruțe crescute între un munte de fum. Orişan trebuie să fi fost făcut praf, cu oamenii lui cu tot.

Acum salva de obuze, urlând aprig peste capetele noastre, se prăbuşeşte în mijlocul drumului, departe, în spatele meu, în plină coloană, ridicând, ca nişte brazi, pământ negru. Oamenii fug în toate părțile, ca o adunare în care a lovit trăsnetul. Spre norocul lor, la dreapta, pârâul mocirlos are un mal mai râpos, care îl poate ascunde de vedere. Se năpustesc mulți acolo. A doua salvă de trăsnete, spintecând năprasnic pe sus aerul, cade tot în drum şi face alte patru morminte circulare. Nu mai zăresc decât câțiva întârziați şi pe aghiotantul regimentului, care fuge călare, în galop înnebunit. Goana lui salvează batalionul, căci inamicul, care de sus îl vede alergând, s-a încăpățânat să-l vâneze şi (poate crezându-l ofițer superior) trage toate salvele după el. Are totuşi noroc să ajungă la timp, după un dâmb, unde îi pierd urma. Şoseaua crapă în explozii cumplite.

---

[14] Niciodată nu mi-am putut lămuri purtarea inamicului în această zi. Dacă e cineva care ar putea da vreo explicație, iată, îi precizez ziua întâmplării: 17/30 septembrie 1916, în fața satului Săsăuş (Szászház).

Nu pot să-mi dau seama de pierderi, pentru că soldații se culcă toți pe unde găsesc, când vin obuzele. După ce trombele de pământ negru şi fum se risipesc îi vezi cenuşii, lungiți ici şi colo, fără să ştii care sunt morți şi care sunt numai culcați ca să se ferească de spărturi.

Agentul de legătură îmi dă, de pe malul celălalt al râpii, învârtind brațul deasupra capului, semnalul de retragere. Întârziasem puțin, căci soldații de plumb au deschis focul şi numaidecât, în urmă, au pornit spre noi... Focurile noastre îi fac să se culce automat. Ne retragem scurt pe muchia râpii şi tragem mereu, senin, fără să ştim ce ne aşteaptă. E un schimb viu de răpăieli şi fâsâituri, când dau şi eu, agitând mâna, semnul retragerii, Acum pornesc iar spre noi. Pesemne că plecarea noastră nu mai e însă conformă planului lor, pentru că trăsnetele de obuze se prăbuşesc acum în plutonul meu. Cădem cu sufletele rupte, în genunchi, ne aruncăm jos, care cum putem, apoi alergăm, coborâm speriați, împrăştiați, fără să ştim câți mai suntem, mai ales acoperiți de pământ şi fum cum arătam acum. E o schimbare de sus în jos, ca şi când ar fi căzut tâmpla cerului şi jumătate din privelişte s-ar fi răsucit ca într-un ochi bolnav, ca într-o oglindă, dintr-o dată întoarsă.

O întârziere întinsă, şi pe urmă alte şuierături. Ne prăbuşim odată cu ele. Nervii plesnesc, pământul şi cerul se despică, sufletul a ieşit din trup ca să revină imediat, ca să vedem că am scăpat. Nu îndrăznim totuşi să dezlipim obrazul de pământ.

Față de cele austriece, obuzele acestea, pe care le bănuiesc nemțeşti, sunt de neasemănat. Trebuie să fie de 105 sau 150, jumătate fuzante şi jumătate percutante. Sunt trase prea de aproape şi urechea înnebunită nu le aude vâjâitura nepământească decât aproape, odată cu prima explozie, cea fuzantă, la trei metri de pământ, după care vine scurt, dar deosebit, a doua catastrofă, care ridică în văzduh o trâmbă de humă şi fum gros, ca o fântână arteziană neagră. Şuierăturile groaznice au ceva de şarpe de fier, de venire întinsă, de „direct amenințător" – atât că ai timp să

auzi din ele – căci plesnesc în detunături metalice, care sunt ca nişte rupturi deasupra omenescului, răcnetul din rărunchi al întregului fier din univers.

Ca un zăvor căzut mortal, prăbuşirile mă readuc la realitate, iar seninătatea cretină cu care luptasem în ultimele clipe se transformă într-o durere de cancer al pieptului.

La început caut, cu cei câțiva oameni care se țin după mine cu ochii scoşi din orbite, albi de groază, vreun adăpost, cât de mic. Dar povârnişul acesta uşor, pe care coborâm după o costişă mai abruptă, deşi scade neregulat, nu oferă nicăieri adâncituri mai mari decât un culcuş de câine sau muchii nisipoase, abia mai ridicate ca o pernă de căpătâi, cu smocurile lor de iarbă. Suntem aşa, sub cerul vast, şi pământul nu vrea să ne primească. Trăsnete vin mereu în noi, dar flăcările nu le vedem, căci închidem cu încleştare ochii.

Cei care trimit obuzele trag cu socoteală, fără să fie neliniştiți de către artileria sau focurile noastre, iar de sus, de unde sunt, observatorii lor pot urmări efectul fiecărui obuz şi deci pot modifica tirul, matematic.

Exploziile se succed organizat. Unele le aud la câțiva paşi, altele în mine. Cum s-a terminat o ruptură, corpul tot, o clipă sleit, îşi înjumătăţeşte răsuflarea şi se încordează iar, sec, în aşteptarea celeilalte explozii, ca un bolnav de tetanos. Un vâjâit scurt, pe care urechea îl prinde cu un soi de anticipație, încleştezi dinții, cu mâna îndoită deasupra capului, într-o convulsie epileptică şi aştepți să fii lovit drept în moalele capului, să fii împrăştiat. Deasupra ta, întâia explozie îți sparge urechile, te năuceşte, a doua te acoperă de pământ. Dar prin faptul că le-ai auzit pe amândouă, nu eşti mort. Animalic, oamenii se strâng unii lângă alții, iar cel de la picioarele mele are capul plin de sânge. Nu mai e nimic omenesc în noi.

— Domnule sublocotenent, ne-au prăpădit...

— E rău, Zamfire.

Oamenii se închină neîntrerupt. „Doamne, Maica

Domnului, măiculiță.“ Fugim, căci e totuna de stai pe loc. Problema de a şti dacă te opreşti lângă un smoc de iarbă, sau lângă un muşuroi de pământ, e ca de la începutul lumii. Fugim deci la întâmplare, nădăjduind să ajungem la râpă. Dar acum au cu noi parcă altă socoteală, cu grijă potrivită. Dacă stăm culcați, salvele se răresc şi ele, pândind; în clipa în care fugim însă, vin după noi ca pietrele, prăbuşind tot, vulcanic. Îi văd pe culme, în picioare, urmărindu-ne cu sentimente de vânători, cum trăgeam noi la Bran, de sus pe Măgura. Orice încercare a noastră de a fugi îi îndârjeşte (sau, cine ştie, numai „îi plictiseşte”).

Abia pot vorbi, căci mi-e paralizat gâtlejul de atât înghițit în sec:

— Niculae, unde sunt ceilalți oameni?

— Nu...

N-apucă să termine, răspunsul se rezolvă în năruire de munți şi fum. Am sucit gâtul ca un pui bolnav, resemnat, ca pe tocător. N-a fost nici de data asta. Pământul fărâmițat, țâşnit în sus, cade acum, cu întârziere, în ploaie pe noi.

Îmi pun, înspăimântat şi cu mintea umilită, mănuşile.

Mă gândeam uneori la sentimentul groaznic pe care îl încearcă cei condamnați, care află numai în ultimul moment că sunt grațiați. Toată viața lor vor trăi sub impresia acestor clipe. Dar noi, aici, oare suntem condamnați cu fiecare lovitură şi după fiecare, parcă, grațiați. Chiar când merg ceva mai departe, obuzele trec pe lângă tine, stârnind curent şi vâjâind metalic, cum te târăşte un expres când te afli aproape de linie.

Un nou salt, dar vâjâitura ne-a luat înainte, explozia e acolo unde vream noi să ne oprim, şi când sosim cădem în groapa de obuz.

Mă trântesc jos, cu oamenii care se țin după mine. Parcă aş suporta totul, dar zgomotul nu. Exploziile, ca prăbuşiri de locomotive înroşite una într-alta, îmi înfig, cu lovituri de baros, cuie în timpane şi cuțite în măduva spinării.

S-aud focuri de armă, au început să ne urmărească de aproape.

Ştiu că nu mai pot face nimic.

— Vin după noi, domnule sublocotenent, geme un om, sfârşit, ca un bolnav de tifos.

E un fel de nepăsare parcă, mai curând un soi de nesimțire. Toată voința mi s-a consumat în convulsiuni. Vin fâsâituri de gloanțe şi, aşa amestecate cu exploziile de obuz, mi se par ridicule şi parcă departe de simțurile mele.

Încă un salt, pentru că departe, mai jos, e totuşi satul. Iar vâjâituri, explozii şi înaintea noastră țâşnesc puțuri de păcură.

E acuma parcă o clipă de întrerupere. Şoptesc istovit:

— Niculae, hai s-o luăm la stânga. Ăştia trag anume la zece paşi înaintea noastră, ca să ne prindă în explozie.

Dar în aceeaşi clipă vin, năprasnic, vâjâiturile, căci în afară de tunurile care trag când suntem culcați, altele, ochite gata, pare-se, pândesc clipa când ne ridicăm. Desigur, profitând de acest prilej, cei de sus fac exerciții de tir, aşa cum adineauri făceau exerciții de defilare.

Încercăm, sleiți, s-o luăm la dreapta. Dar şi acolo obuzele ne ajung înainte, căci ei calculează, prevăzând, ca vânătorii de porumbei. Nu pot gândi nimic. Creierul parcă mi s-a zemuit, nervii, de atâta încordare, s-au rupt ca nişte sfori putrede. Nu pot nici măcar să-mi dau seama dacă oamenii din jurul meu sunt mereu aceiaşi, dacă au căzut, şi câți. Acuma nici nu îmi mai vine să alerg. Se spune că pe Marea Caspică furtunile sunt aşa de groaznice, iar unii oameni şi femei suferă atât de mult de răul de mare, încât totul le devine indiferent şi nu fac niciun gest de împotrivire, chiar dacă sunt ridicați şi aruncați în mare. Aşa, descheiat de toate, mă simt şi eu acum. Nu mai îmi dau seama dacă oamenii au obrazurile murdare de pământ sau de funingine. Abia mai înțeleg bocetul, ca o litanie, ca un blestem apocaliptic, din adâncul adâncurilor parcă.

— Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu.

Omul cu fața stinsă, cu mustața căzută şi colțurile gurii înspumate, nu poate spune decât atât, şi o spune aproape neîntrerupt. E acum o clipă de linişte. Trag, într-adevăr,

peste deal, departe, şi obuzele trec pe sus de tot, ca o uruială de vagonete, căutând pe cine ştie cine. La vreo douăzeci de paşi de noi e un pârâiaş stătut ca o mocirlă. Ne privim o clipă, îmi trec limba secătuită peste buzele arse, şi pe urmă o rup la fugă, căci oamenii vin fără altă chemare. Când am ajuns în mocirlă, obuzele lor, pornite odată cu noi, au lovit numai în dâmbul dinainte, l-au săltat parcă zvâcnit şi l-au înnegrit de pământ şi fum. Urechile vâjâie înnebunite şi fără întrerupere, chiar acum, când obuzele nu vin în noi.

Dar iată, sunt furioşi de parcă ar fi fost păcăliți. Ei răriseră puțin loviturile, pentru că, acum înțelegem bine, ne credeau morți pe toți. Trag iar, în mocirlă, după noi. Nădăjduim că, acolo cel, puțin, obuzele lovind în moale nu vor mai exploda toate. E adevărat că numai unele ridică trâmbe de noroi, altele termină îngropându-se fleşcăit. Îmi dau însă acum lămurit seama că grozăvia clipelor e din altă cauză decât a exploziilor. Obuzele înseşi, pe care le ştim cât nişte donicioare, vin izbind de-a dreptul înspre noi, parcă în noi, căutându-ne ca nişte gloanțe. Şi le simțim mari față de gloanțe, aşa cum călătorii europeni trebuie să fi simțit când au fost atacați, dacă vor fi existat, de muştele veninoase, mari cât vulturii, din alte continente. Lovesc în jurul nostru ca nişte săbii care n-ar izbuti dintr-o singură izbitură să ne reteze capetele şi ar lovi apoi, furioase, vâjâind, în dreapta şi în stânga, înainte şi înapoi, zăpăcit şi orb, căzând şi rupând totul. Ne trântim până în gât în mocirlă, dar nu putem afunda (oricât de mare e groaza) şi capetele, căci ar fi să murim înăbuşiți. Fugim, cu tâmplele lovite cu ciocane, printre coloanele de noroi şi humă ridicate în față, înainte, la câte cinci-şase paşi una de alta. Acum pârâiaşul face o cotitură, iar malul din dreapta, mâncat de şuvoi, e ceva mai drept. Acolo, cu urechile plesnite, chiar dacă nu e adăpost de obuze, cel puțin nu putem fi văzuți şi e neasemănat lucru această rupere din vederea morții. Din apă şi noroi nu avem afară decât capetele. Suntem şapte inşi cu fețele paralizate ca nişte bolnavi în agonie.

Ceilalți trag acum cu o înverşunare arzătoare, de oameni

cărora nu le-a reuşit, din vina victimelor, o demonstraţie.

Ştiu că dacă ar lovi chiar în muchia râpii, dacă pot spune aşa, obuzul ar veni tot în noi şi ne-ar face praf, dar nu-mi pot explica nici acum de ce parcă nu ar fi âtât de groaznic, căci ar fi între noi şi el, nu ştiu, în prima fracţiune de secundă, o pernă de pământ, n-ar fi venirea proiectilului drept şi plin, în craniu.

Trăiesc, plângând în mine, gândul că Achile cel incomparabil şi viteaz era invulnerabil faţă de săgeţi şi săbii – şi poate că tocmai de aceea era atât de viteaz – în afară de călcâi. Eu aş vrea să-mi stea ferit de turbarea de fier, măcar craniul.

Patru tunuri trag în faţa noastră, la zece paşi, ca prin baraj să ne taie drumul şi patru încearcă să dărâme malul (cât un stat de om) de care ne-am lipit. Tot dealul se resimte icnind de izbiturile scurte ca de un neîntrerupt cutremur.

După vreo jumătate de ceas, plictisiţi, dezgustaţi, parcă s-au oprit. Răsuflăm încet dar nu putem vorbi de sfârşeală. Din cauza noroiului nu ne mai deosebim unii de alţii, înghesuiţi într-o vatră sub mal, nu mai mare însă ca un pat, unde ne-am târât cu toţi. Doar, cu mustaţa una cu gura, de spumă, Marin Tuchei boceşte întruna, silabisind tărăgănat, ca un blestem, de la început:

— Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu...

Nicolae Zamfir îşi ia cu mâinile mâlul cleios de pe obraji...

Îl întreb cu un zâmbet de recent operat:

— Ai scăpat, Zamfire?

— Mare blestem pe capul nostru... Dar noi ne ţinem de dumneavoastră, domnule sublocotenent... Ce-o fi cu dumneavoastră o fi şi cu noi.

Vreo doi şi-au aruncat armele, ca să poată fugi mai uşor.

— Unde vă sunt armele, mă Marine?

Clatină din cap cu tristeţe...

— Armele noastre...

Nicolae Zamfir îşi priveşte arma cu magazia încărcată de noroi.

— Dar parcă ale noastre mai sunt bune de ceva? Nu sunt

destule aruncate pe aici? Ia uite.

— Ia vezi, mă, cu grijă, nu vin cumva după noi?

Zamfir ridică încet capul deasupra şi pe urmă parcă uimit, parcă resemnat:

— Vin, domnule sublocotenent, vin. Să tragem câteva focuri să-i mai mirăm puțin şi să fugim.

Scot mănuşile murdare, iau arma unui om. Zamfir face la fel, încă doi oameni se ridică şi ei.

— Trageți pe neochite, repede...

La răpăitura focurilor noastre, cei care veneau ca la plimbare, fără grijă, se trântesc la pământ.

— Eu nu-i pricep, de ce se mişcă aşa de încet?... până acum, mulți cum sunt, puteau fi de mult aci să ne ia ca din oală, întreabă unul.

— Neamțul e om cu socoteală – lămureşte Zamfir – de ce să le piară un om, dacă ne poate răpune cu scula?

Tirul artileriei reia brusc, exasperat de furios. Din nou avem otravă în sânge. Ştiam că nu se terminase, dar realitatea revenirii e nouă. Îmi strâng înspăimântat mănuşile. Pe urmă superstiția mă descompune cu desăvârşire. Arunc pachetul cu scrisori... Mi se pare că ar putea să fie legătura între acele scrisori furate şi insesizabilul joc al întâmplării, care aduce un obuz la o jumătate de metru la stânga sau la dreapta. Arunc şi aparatul fotografic, dar mantaua de cauciuc parcă tot vreau s-o păstrez... atât de mare mi-e groaza de frig.

Obuzele care lovesc în mlaştină ne acoperă din nou obrajii cu noroi, iar cele care caută muchia malului se apropie şi se depărtează. Fiecare explozie ne năuceşte bătându-ne mereu țepi de fier, cu ciocanul, în urechi, şi vuieşte groaznic de metalic, ca şi cum vagoane de tablă ar cădea de la etaj pe bazalt.

O explozie de obuz e ca o ciocnire de trenuri. Cine ar putea suporta şase-şapte sute de ciocniri de tren într-o singură zi?

Un obuz a lovit în muchie... Mi se pare că, apropiați, doi dintre oameni sunt loviți de rupturi, dar n-am timp să văd, căci ochii mi se închid scurt, corpul mi se încleştează în

convulsie epileptică.

— Ascultă, Dumitre, azvârle mantaua aia, ca să poți fugi mai uşor! şi mă arunc înainte, căci simt că stăm într-un mormânt. E o fugă deznădăjduită, prin albia pârâului, ca a aghiotantului călare, mai ales că apa e mai puțin mocirloasă aci. La vreo două sute de metri e o nouă cotitură râpoasă. Ajungem acolo trei inşi, după ce am fost despărțiți unii de alții prin fântâni țâşnitoare, cât un turn, de pământ şi fum.

Dăm aci peste un grup de opt-nouă oameni din plutonul meu, care aşteaptă un moment prielnic să fugă.

Din urmă mai vin încă doi, dintre cei care fuseseră cu mine. Când ajung, mai mult se prăbuşesc decât se culcă, pe urmă caută cu privirea iscoditor.

— Petru Gărlici?

Iar celălalt cercetează.

— Nu cred, mi se pare că a rămas acolo... A Mariei...

Şi pe urmă ne lămuresc: ei au prins de veste că fugim abia o clipă în urmă, aşa că veneau cam după noi; atunci au văzut un obuz care i-a retezat capul lui A Mariei...

— ...şi fugea, aşa fără cap, după dumneavoastră, domnule sublocotenent.

— A mers cam la vreo patru-cinci paşi şi pe urmă a îngenuncheat şi a căzut.

Oamenii se închină: „...mamă... ma...“ Dacă nu cumva a fost vreo halucinație a lor, sabia vâjâitoare a nimerit totuşi. Şi cel care povestea reia, ca să-şi întărească pentru el.

— A Mariei a fost.

Acum suntem toți vrei doisprezece.

— Haideți, că aci e capcana morții.

Ne omoară fără luptă.

Dar nu avem totuşi curajul să trecem prin focul de baraj. Dacă artileria inamică ar fi bătând o zonă fixă, nevăzută de cei care conduc focul, calculată doar pe hârtie, parcă hotărârea ar fi mai uşoară... Ar fi ca un fel de loterie, la care chiar dacă nu ai decât o şansă infimă, trebuie să încerci. Dar barajul acesta e condus de oameni care ne urmăresc ca pe nişte gângănii. Gândul nu ezită, mâna nu le tremură, ochiul

alege liniştit ținta, căci sunt netulburați de artileria noastră, ca nişte mecanici de cale ferată obişnuiți cu rotițele şi manivelele lor.

Totuşi, în loc nu mai putem sta... Un nou salt, o nouă dezlănțuire de trăsnete (căci acum nu mai trag, cât timp nu se vede nimeni, ci tunul aşteaptă ochit gata; până când suntem în fugă).

Ajungem totuşi în sat, după ce mai întâlnim pe drum alți câțiva oameni, din pluton. Poate să fie acum cam pe la prânz. Stăm deci aproape de trei ore sub focul dezlănțuit al artileriei.

În sat e ca o arătare de stafii militare.

Tudor Popescu stă după o casă, cu plutonul lui tot.

— Omule, de când te aştept...

Sunt încremenit de nedumerire. Când e o fugă generală, el aşteaptă sub traiectoria artileriei şi a morții.

— Cum era să te las singur pe aici? Asta-i... Ăia de la regiment sunt nişte câini... Nu părăseşti un om, aşa, cu patruzeci de inşi, în fața inamicului care a pornit la atac.

Nu-l iau în brațe, nu-i strâng mâna, ci surâd idiotizat.

La o fântână, mă spăl pe față. Oamenii îşi iau mâlul funinginos de pe față cu dosul palmelor.

— Regimentul, batalionul? Unde sunt?...

— Regimentul? Dracu ştie... trebuie să fie la trei ore de marş de aici. A plecat de atunci, din zorii zilei. Compania? o fi şi ea la zece kilometri; iar, către oamenii lui; Hai, mă păcătoşilor... Ieşiți şi ăia din pivniță,

Printre casele sărace, bolovănoase, se face o răspântie vagă.

— O luăm pe drumul ăsta, spre dreapta?

— Ce drum, băiatule? acolo sunt nemții.

— Şi-ncolo?

— Şi-acolo sunt nemții. O luăm la deal în sus, într-acolo-i regimentul.

Am senzația că ne-a cuprins o apă.

Urcăm, deci, pe povârnişul dimpotrivă, tot pe o vâlceluşă râpoasă, măruntă şi cu lăstari.

Bombardamentul, care în sat slăbise de tot, reîncepe iarăşi. Acum situația e însă alta.

Vâlceluşa face ocoluri. Când suie în pieptul dealului, nemții văd până în fundul ei şi acolo nimic nu ne poate adăposti... Dar când o ia la stânga sau la dreapta, malul e paralel cu ei şi ne oferă adăpost sigur. Nu avem deci de trecut decât vreo trei-patru zone de baraj, pe care ei le supraveghează cu grijă. Într-un ceas facem şi aceşti doi kilometri jucând, când e nevoie, ca la un nebunesc joc de noroc al morții. De două ori întâlnim despărțiri de văi şi nu ştim încotro s-o luăm. Găsim spânzurat în câte un beţigaş, însă, câte un bilețel: „La dreapta, Orişan”. (L-am întrebat mai târziu, cu o inexplicabilă neînțelegere, de ce a şi semnat bilețelele şi mi-a răspuns, cu bună dreptate: Ca să nu credeți că e vreo cursă a nemților.) Deasupra e un mare platou cu şoseaua şi alte sate. Adică, exact, e țara obişnuită, că Săsăuşul era căzut în albia râpoasă.

Acolo dăm peste Orişan... Constituise din oamenii rămaşi în urmă o ariergardă şi ne aştepta.

Vine lângă mine cu figura lui, lungă şi rasă, înflorită.

— Ai scăpat, măi?

— Dar eu pe tine te credeam făcut praf, acolo la căruțe...

— Mai scapă omul... m-am ales şi cu cizmele. Zâmbeşte palid. Ce zici? asta a fost artilerie nemțească?

— A fost.

Mă trântesc jos istovit. Era ca la unu-două după-amiază. E cald, soarele şi lumina albicioasă. Oamenii se adună grămadă... Fac socoteala... Lipsesc numai şaisprezece, cu cei eventual rătăciți, cu tot. Acest „numai” se referă la sentimentele de groază prin care am trecut şi la risipa de obuze a nemților.

— Dumitre, e ceva de mâncare?

— Avem, dom sublocotenent... ouă şi ciucalată de la căruțele alea.

Şi le caută tihnit în sacul de pânză.

— N-ai aruncat mantaua?...

— Cum o s-o arunc, domnule sublocotenent? că acum

încep ploile... Aşa ceva nici domn maior n-are. Dumitru e lung, urecheat, buzat şi practic.

Cad sleit şi nemângâiat. Interminabilul bombardament a sfărâmat toate resorturile din mine. Vorbesc rar şi numai când e nevoie neapărat să răspund... Mă simt palid şi când îmi trec mâna peste obraji văd că mi-a crescut o barbă ca de mort.

Mă întreb întâi, lungit în şanţul şoselei, dacă nu am fost prea de tot demoralizat de focurile de baraj. E o întrebare care nu m-a slăbit niciodată în război, dar care acum mă chinuie mai stăruitor ca oricând: Altul, în locul meu, s-ar fi purtat mai demn?

Dacă nemţii înaintau, mă puteau prinde fără luptă, căci e neîndoios că n-aş fi fost în stare să mă apăr. Dealtminteri, nici nu mai aveam cui comanda, căci nu aveam lângă mine decât şapte oameni. E o problemă, care şi în cealaltă viaţă (care nu e decât paralelă cu cea de acum) m-a obsedat mereu, încă din ultimul an de liceu: Sunt inferior celorlalţi de vârsta mea? În aceleaşi împrejurări, alţii cum s-ar fi comportat?

Tudor Popescu fumează un chiştoc gălbui, ţinându-l iscusit între arătător şi degetul cel gros, cu ochi absenţi, căci e gânditor şi el, aci în şanţul cu smocuri de iarbă al şoselei. El de ce a rămas să mă aştepte? Ştiu că din cauza câtorva mici isprăvi, camarazii mei au oarecare admiraţie pentru mine, iar din cauza gesturilor mele prieteneşti, o dragoste de frate. Dar de ce, eu, care cred că îmi iubesc atât soldaţii, n-am stat să adun răniţii căzuţi pe coastă? E adevărat că am fost poate cel din urmă, chiar din plutonul meu, dar eu nu ştiam asta şi nici acum n-o ştiu precis. În sat nu trăgea artileria, şi Popescu nu trecea prin încercările prin care treceam eu, e adevărat, dar poate că ar fi trebuit totuşi să stau să adun din răniţi... Şi unde să-i duc?... cum să-i transport?... când trupele noastre sunt tocmai la zece kilometri.

Şi încă altă obsesie, cu rădăcini şi mai adânci.

Sunt dintr-un neam inferior? Ce aş fi făcut dacă aş fi fost

la Verdun, sau dacă aş fi pe Somme, în uraganul de obuze unde trag mii de tunuri odată?[15] E aceasta inferioritate de

[15] Către ziua aceasta, într-adevăr cea mai groaznică pentru mine, şi prin consecinţele ei, şi prin amintirea ei (timp de nouă ani, am trăit-o mereu, în vis, deşteptându-mă în zorii zilei totdeauna transpirat şi istovit), am revenit necontenit, chiar după război, ca un asasin la locul crimei. Am şovăit să public notele tot din cauza ei, am citit mult, studii militare şi amintiri de soldaţi, ca să fac comparaţie, şi acum cred că pot afirma liniştit: oricine ar fi încercat aceeaşi descurajare. Am fost, ulterior, sub dezlănţuiri de artilerie nespus mai puternice, mii de obuze de toate calibrele, menite să spulbere tranşee şi adăposturi, la Oituz, de pildă. Dar erau oarbe, adică nu erau de-a dreptul şi individual văzute de observatorii lor, cu toate că, de altfel, tirul era verificat de aeroplane, şi cât de cât ne găseam în adăposturi, sau fără să fim nevoiţi să răspundem. Iar cărţile, mai toate, îmi pare că mi-au dat dreptate. În povestirea lui Remarque, Bäumer, nu e niciodată *el* însuşi sub un bombardament mai intens decât barajul a două baterii. Când sunt culcaţi în cimitir (ca noi, pe Ungureanu mai târziu, în a doua parte a campaniei), „uraganul" de foc se abate asupra pădurii vecine, „umbrele devin nebune", iar „grindina" de obuze, care cade asupra cimitirului, e nelămurit arătată. În orice caz toţi sunt cuprinşi de groază, înnebuniţi parcă. Cele mai multe din bombardamentele celelalte le suportau în adăposturi betonate. „E una dintre rarele galerii adânci care rezistă." Dar, mai ales, mi s-au părut concludente scăpările din condei ale unui ofiţer, care, după colonelul F. Grenier, cel ce i-a tradus în 1930 cartea pentru colecţia de „Memorii, studii şi documente pentru a servi la istoria războiului mondial", poate fi considerat ca prototipul ofiţerului erou german în marele război. E volumul *Vijelii de oţel* al locotenentului E. Jünger, intrat în război ca simplu soldat voluntar şi care, luptând patru ani pe frontul apusean numai, a sfârşit comandant de companie, rănit de paisprezece ori, decorat cu „Crucea de fier", cl. I, cu Ordinul casei Hohenzollern, cu *„Pour le mérite",* cea mai mare decoraţie germană, a fost citat de multe ori şi a primit prin ordin de zi mărturisirea de recunoştinţă a diviziei pentru eroismul său. Pretutindeni, în cartea lui se vede groază de bombardament când nu e în adăposturi de beton sau adânc îngropat în pământ. Dau câteva citate după ediţia franţuzească:

„Schimbam glume gălăgioase, ele fură întrerupte de un urlet care ne îngheţă până la măduvă. *La douăzeci de metri* (subliniat, ca pretutindeni, de autorul volumului de faţă) în urma noastră, moviliţe de pământ ţâşnită... Cu ochii înspăimântaţi, ne priveam fix, cu corpul lipit de pământ, cu un sentiment zdrobitor de totală neputinţă... Veniră lovituri după lovituri. Înnebuniţi de fulgere... începurăm să alergăm la întâmplare, din arbore în arbore, căutând adăpost, alergând în jurul

trunchiurilor groase, ca un vânat gonit... Obuzele cădeau mereu. Nervii mă părăsiră complet. Fără menajament pentru nimic şi pentru nimeni... Începui să alerg ca un nebun, trecând peste orice" (pag. 37-38). Într-alt loc, afirmă că: „prins de artilerie *fără adăpost,* eşti ca într-o cursă de şoareci".

...„Am suferit la Douchy două bombardamente puternice. Unul ne-a surprins în mijlocul unei conferinţe pe care o ţinea maiorul Jarotzki ofiţerilor întruniţi într-o livadă. Cu tot pericolul, fu de un comic irezistibil: să vezi adunarea risipindu-se, repezindu-se, cu capul înainte, făcându-şi loc cu o iuţeală de necrezut printre copaci şi dispărând ca fulgerul în toate adăposturile posibile" (pag. 86).

Într-alt loc: „Oamenii se trântiră istoviţi, într-un drum scobit, bombardat violent... *La cinci metri cel mult* de locotenentul Vogel şi de mine, un obuz de calibru mijlociu izbucni pe taluzul dinapoi (ei erau adăpostiţi de malul cestălalt – n.t.) şi ne acoperi de grămezi de pământ; fiorul morţii ne trecu prin spate" (94).

Dar mai ales descrierea de mai jos, pe care o declară „orele cele mai groaznice, fără nicio îndoială, din tot războiul": „Către orele patru după-amiază începu un tir de şrapnele foarte dezagreabile. Obuzele cădeau exact în drum (ei erau în şanţul şoselei – n.t.). Era limpede pentru mine că aviatorii francezi determinaseră noua linie de rezistenţă şi că aveam să petrecem ore penibile.

Într-adevăr, un violent bombardament de obuze de toate calibrele se dezlănţui numaidecât. Eram culcaţi, îndesaţi unii într-alţii, în şanţul drept al drumului, de nu mai putea încăpea nimeni. Focul dansa înaintea ochilor noştri, ramuri şi grămezi de pământ cădeau pe noi. La stânga mea, un fulger izbucni, lăsând după el un abur alb şi sufocant. Mă târâi către vecinul meu. Nu mai mişca. Sângele i se scurgea prin nenumărate răni produse de mici spărturi dinţate. Mai departe, spre dreapta, au fost de asemeni (?) pierderi mari.

După o jumătate de oră, calmul se restabili. Ne-am săpat, înfriguraţi, gropi adânci în şanţul scund ca să fim cel puţin la adăpostul spărturilor, dacă venea o nouă vijelie. Lopeţile noastre au dat peste puşti, piese de echipament şi tuburi de cartuşe din 1914; nu întâia oară, deci, acest pământ era scăldat în sânge.

Pe înserate ne-au mai dat o porţie bună. Eram încocârjat lângă Kius, într-o groapă în care puteam sta jos şi care ne costase destule bătături în palme. Sub izbucnirile neîntrerupte şi foarte apropiate, pământul rula ca o margine de corabie. Aşteptam singuri o moarte apropiată.

Cu casca de oţel vârâtă pe frunte, mestecam pipa între dinţi şi priveam fix şoseaua, ricoşeurile spărturilor pe pietre făceau să ţâşnească scântei. Filosofam ca să-mi fac curaj şi izbutii. Gândurile cele mai extraordinare îmi treceau prin cap. Mintea mi se ocupă cu vioiciune de

un roman francez prost: *Vulturul de la Sierra,* căre-mi căzuse în mână la Cambrai.

De mai multe ori am murmurat o cugetare de Ariosto: «O inimă mare nu tremură înaintea morții, în orice clipă ar sosi ea, numai să fie glorioasă».

Sună puțin cam ciudat; dar asta m-a întărit. Când obuzele lăsau urechii puțină odihnă, auzeam răsunând lângă mine fragmente din frumosul cântec al «balenei negre de la Ascalon». Gândeam că prietenul Kius e beat. Fiecare își calmează nervii cum poate.

La sfârșitul bombardamentului, o spărtură mare mă atinse pe mână. Kius lumină cu o lanternă și văzurăm că nu era decât o ruptură superficială.

Orele pe care le trecusem au fost, fără nicio îndoială, cele mai groaznice din tot războiul.

Singur, cu tine însuți numai, înghemuit în groapă, te simți supus unei voințe oarbe de distrugere neînduplecată și oarbă. Simți cu groază că toată inteligența ta, însușirile, darurile intelectuale au devenit ceva neînsemnat, ridicul. În timp ce faci această reflecție poate că blocul de fier care trebuie să te zdrobească a și început goana lui șuierătoare. Suferința se adună în ureche; dintre mii de sunete, aceasta caută să deosebească pe cel care aducea moartea."

Și un ultim exemplu:

„Și iată că deodată răsună sus de tot în aer o nouă șuierătură; fiecare avu aceeași impresie de teamă: vine aici! O bubuitură formidabilă, asurzitoare – obuzul izbucnise în mijlocul nostru.

M-am ridicat pe jumătate leșinat... Nu ascund că mai întâi, întocmai ca și ceilalți, rămăsei un moment pietrificat de groază, apoi făcui o săritură și am luat-o la fugă în noapte, la întâmplare.

Numai într-o mică groapă de obuz, în care am căzut cu capul înainte, mi-am dat seama de ce s-a întâmplat... Să nu mai aud, să nu mai văd nimic! Să plec, departe de tot, să dispar sub pământ! Și totuși o altă voce se făcu auzită în mine: «Băiete, tu comanzi compania!» (Pe urmă își revine, căci n-a fost decât un singur obuz – n.t.) A trebuit să-i las pe nenorociți unicului brancardier care mai trăia. Trebuia să conduc în afară, de zona periculoasă (!) mica trupă de fideli care se adunase în jurul meu. Cu o jumătate de oră mai înainte, eram în fruntea unei magnifice companii cu efectiv de război, și acum rătăceam prin labirintul tranșeelor, cu câțiva oameni cu moralul complet deprimat... M-am aruncat la pământ și am izbucnit în hohote de plâns, pe când oamenii așteptau întunecați în jurul meu."

Uragane de oțel e o carte cu intenții războinice totuși. Cred însă că nici celelalte întâmplări de curaj ale autorului nu sunt prea neobișnuite, mai ales pentru frontul românesc, în orice caz le cred, în afară de un atac

rasă?

Ei nu sunt din carne şi nervi ca noi? Ce suflet au, de pot avea tăria să îndure atâta?

Există, pe drept cuvânt, vreo rasă aleasă, care poate suporta ceea ce noi nu putem suporta? şi atunci trebuie să trag consecinţele fireşti pentru toată activitatea neamului meu, pentru raporturile viitoare, pentru gândurile de realizare în viitor, care trebuiesc ajustate mijloacelor

---

nocturn poate, toate egalate de purtarea lui Corabu sau a lui Orişan, de pildă... Dar să mai fac un citat şi din *Martorii* lui Jean Norton Cru, care mi-a dat curajul să dau publicităţii aceste note scrise de mult şi căruia doream, de altfel, să i le şi dedic. Acest autor, fost combatant pe frontul francez, tăgăduieşte că au existat în războiul cel mare scenele de eroism grandilocvent, dar demonstrează că n-au putut exista, de asemeni, nici mormane de cadavre şi nici râuri de sânge, pe care le declară o creaţie de gust îndoielnic a autorilor de romane senzaţionale despre război: „Am văzut puţin sânge la Verdun sau aiurea".

Concluzia o expune la început chiar: „Între două armate, două divizii, poate fi o luptă; între două grupuri mai mici, ca şi între indivizi, nu mai e luptă decât în cazuri foarte excepţionale, aproape totdeauna unul din doi loveşte, iar celălalt nu poate decât să îndoaie spinarea şi să primească loviturile. De pildă, artileria de tranşee germană trage asupra infanteriei franceze, aceasta nici nu poate visa să riposteze, puştile ei, grenadele sau mitralierele sunt fără folos în faţa tunurilor; ea n-are decât să se adăpostească dacă poate să îndure pasiv atacul. Dacă însă artileria de campanie franţuzească a reperat locul «puşcoacelor» duşmane, poate să le aplice o crudă corecţie, fără ca ele să poată avea măcar posibilitatea să răspundă. Artileria grea inamică poate să «se dea» la cele de «75» franceze, şi, dacă le cunoaşte bine poziţia, să le masacreze în toată liniştea. Mai poate interveni încă artileria de mare calibru, avioanele de bombardament, avioanele de vânătoare; de fiecare dată va fi un călău şi o victimă neputincioasă, mai ales dacă acest călău are date exacte. Într-un atac bine pregătit, lupta între două infanterii e tot atât de inegală: una e decimată, tăiată de rezerve, lipsită de apă două-trei zile, zdrobită de dezlănţuiri, într-o tranşee răvăşită, plină de dărâmături, pe când cealaltă se năpusteşte asupra ei proaspătă, debarcată abia din ajun, hrănită, încrezătoare. *Apărarea e iluzorie, predarea e inevitabilă, dacă fuga nu s-a făcut la timp"* (pag. 27). Cred că rândurile acestea, în funcţie de care s-ar putea fixa toată diagrama războiului românesc, ar trebui ştiute pe dinafară de toţi care vor mai avea răspunderea conducerii armatei române.

modeste.

Nu credeam în nimic... nici măcar în Dumnezeu... şi această zi, arătându-mi limitele voinței şi ale personalității în comparație cu alții, mă dovedea într-o inferioritate de epavă. A fost destul să apară nemții... focul a două baterii. Şi totuşi acum soarele era sus, prietenii mă aşteptau... o companie întreagă strânsă prin grija lui Orişan, toată a noastră, pe răspunderea noastră, creată de el din nimic, ca o casă, ca o statuie, ca o grădină sădită, ne dădea un real orgoliu şi aproape că doream să rămânem în urmă. Încolonăm frumos aceşti o sută şi ceva de oameni, făcuți dar țării, lăsăm o ariergardă mică în urmă şi pornim.

„Wer kann Rumänien retten?“

ABIA CÂND DAM PESTE UN POD care arde mocnit, când vedem pustiul pe care-l întâlnim, sate după sate, alt pod care arde, înțelegem despre ce e vorba în realitate. Orişan zâmbeşte trist, cu înțeles amar, când ocolim prin vad:

— Nu mai am speranțe de întoarcere.

După aproape treizeci de kilometri de marş istovitor, care mă idiotizează, cu urechile şi capetele mereu întoarse înapoi, ajungem din urmă, pe înserate, în marginea Nagy-Varosului, batalionul, care ne dăruieşte cu indiferență de mecanism o seacă surpriză. Vom rămâne în avanposturi. Sunt atât de obosit, sunt atât de sleit de voință, încât cu greu mă stăpânesc să nu urlu furios.

Căpitanul, îngăduitor şi feminin, mă potoleşte cu prietenie, uimit (ca un țăran care a vrut să rătăcească prin oraş un câine şi îl găseşte, aproape de casă, sub dricul carului), dar sincer bucuros când mă vede întors din valea unde mă lăsase. De altfel, o companie, plecată mult înaintea mea, bătută de artilerie, se împrăştiase, se rătăcise şi încă nu se ştia nimic de ea.

— Gheorghidiule, ai răbdare, domnule, s-a dus domnul maior să explice comandantului că e trupa obosită.

Răspunsul ne vine tocmai în zorii zilei şi mergem să cantonăm în sat, unde dăm peste un întreg corp de armată poate, peste o divizie cel puțin, în cea mai mare învălmăşeală cu putință.

După ce, cu chiu cu vai, găsim câteva grajduri şi două odăi pentru odihnă, suntem toată ziua chemați la regiment

pentru a primi ordine administrative, pentru încheieri de acte. Mi se dau întâile scrisori venite din țară. Pe un plic e scrisul mare, puțin aplecat, al nevestei mele. O pun ca şi pe cealaltă, a mamei, în veston, fără să le citesc. Întâlnim, după atâta vreme, întâia oară, serviciile regimentului şi toată ziua ne e luată cu diverse completări de rubrici, rapoarte, lămuriri. Nu ne-am luat soldele şi e musai să le luăm, semnând stat. Trimit banii, cu care n-am ce face, pe două adrese cunoscute, la întâmplare aproape. Dumitru mi-aduce vestea că lada cu bagaje a fost spartă... sau s-a stricat... destul că e goală cu totul. Nu mai avem decât ce e pe noi.

Venim pe drum spre cantonament; Orişan îmi şopteşte cu gând îngenunchеat:

— *Wer kann Rumänien retten*?

— Ce vrei să spui?

— Am citit de două ori ziarele. Pierdem războiul.

— Şi ce putem face?

— Douăzeci şi cinci de mii de prizonieri la Turtucaia.

— Dacă generalii noştri nu ştiu un principiu de tactică, elementar: că o bătălie prost angajată nu se continuă, ci provoci alta, ca Joffre la Marna.

Mitică Răduleseu e indignat.

— Adică voi credeți prostiile alea despre Turtucaia? E congestionat de mânie. Credeți toate prostiile nemțeşti?... Şi pleacă aproape întorcându-ne spatele.

Orişan se uită lung după el şi pe urmă mă ia de braț:

— Crezi tu că oamenii de ispravă de-acasă, câți or fi, ştiu cum e condus războiul românesc? Îşi dau seama că nemții vor ajunge la Bucureşti?

— Poate că da... poate că nu.

Mă priveşte apăsat, cu trăsăturile prea simple în linii drepte.

— Ascultă, Gheorghidiule, unul din noi doi, poate amândoi, trebuie să plece la Bucureşti... Trebuie să găsim acolo oameni care să ne asculte, cât mai e timp.

— Cum o să pleci de aci?

Se apropie strâns de mine:

— Am vorbit cu Dimiu. Poate se va găsi vreo însărcinare. E vorba să se trimită un ofițer, ca să aducă un transport de la partea sedentară.

Surâd cu milă.

— Va pleca desigur aghiotantul regimentului sau altcineva.

— Maiorul Dimiu va face să plece unul din noi.

— Orişan, ce crezi tu că putem face acolo?

— Să vorbim cu vreun parlamentar influent, care să le deschidă ochii tuturor.

Am rupt o ramură de copac şi-i număr frunzele.

— Ascultă Orişan, dacă mergem acolo, nu-i decât un singur leac: revolverele. Ai curajul ăsta? Dacă vrei, dezertăm... Eşti în stare?

A rămas îngândurat.

— E prea complicat...

— Atunci, să lăsăm lucrurile cum sunt.

După-masă dorm vreo două ceasuri şi când mă deştept îmi aduc aminte de scrisori. Mama îmi spune că acasă sunt toți bine şi: „Ştefane, mamă, roagă-te lui Dumnezeu în fiecare seară, că el ne e singura nădejde... şi vezi, fii cuminte... fă şi tu cum fac alții". Biata mamă, cum crede ea că „fac alții"? Nevastă-mea, pe hârtie lungă mov, îmi mulțumeşte pentru donație: „A fost o surpriză, m-a uimit... Să te gândeşti acolo, în război, atât de mult la mine... Îți mulțumesc încă o dată că ai fost atât de drăguț în chestia lirelor, şi-mi pare foarte rău că ultima oară ne-am despărțit puțin cam rece. După plecarea ta am fost tristă şi a treia zi am plecat din Câmplung. Singură... cu servitoarea... de-abia am găsit locuri în tren. Aici am găsit totul în regulă. Scrie-mi dacă poți, şi cât poți mai mult. Scrie-mi unde ai pus cheia de la biroul american, unde sunt actele... Ieri am fost la mama... că sunt singură toată ziua... Te sărut, scrie des cum te afli. E adevărat că înaintați mereu? aici e o mare bucurie."

Cheia de la birou, actele, am fost drăguț (?). Ce pot să fie pentru mine toate astea?... Ei au acolo pe „mâine". Ce ştiu ei de ce a fost ieri în realitate în satul Săsăuş? Propoziționea

„că sunt singură toată ziua” mă face să zâmbesc, nu pentru că o recunosc tipică şi atât de maşinal mincinoasă, cât pentru că îmi aduc aminte cât am suferit din cauza ei. Acum totul e, parcă, din alt tărâm, iar între noi abia dacă e firul de ață al gândului întâmplător.

O singură curiozitate, ca de amator de tablouri, am: Cum o fi lumea asta, care ştie că armata e în război? Cum e atmosfera străzii, a restaurantelor, cum vorbesc la masă? aş da nespus de mult să văd acum un exemplar măcar din ziarele mari, de dimineață, să citesc, dedublat, cu ce literă? cu ce titluri? veştile războiului românesc.

— Nu dormi, Gheorghidiule? mă întreabă de pe patul celălalt Tudor.

— Ba da... am dormit... Citeam acum scrisori de acasă...

— Hai să vedem caii lui Corabu.

E un adevărat loc de *rendez-vous* ofițeresc grajdul vecin, unde căpitanul Corabu ține patru cai, prada lui de război.

— Ăsta-i din grajdurile lui Esterházy, arăta cu mândrie noul proprietar un roib pintenog, subțire şi nervos ca un cal de curse. I l-am luat unui conte.

Corabu, ca să-şi poată face colecție de cai, a întins cele mai abile curse patrulelor de husari. Adică numai trei a capturat, că pe unul l-a ales dintr-o herghelie întâlnită şi l-a plătit, față de martori aduşi anume, cu bani buni şi foarte cinstit socotiți la preț. Admirăm cele patru animale subțiri, şi vii ca jocul de izvor, cu dezinteresarea cu care le-am fi privit pictate.

— Şi ce faceți cu ei, domnule căpitan?

E sincer uimit.

— Cum ce fac cu ei? Dar în timp de pace un cal ca ăsta mă costă solda pe un an, domnule.

— Sigur, un maior are nevoie de cai, îi completează gândul, crezând că glumeşte, un locotenent de administrație...

Dar căpitanul e destul de acru:

— Maiori ajungeți voi, hoții ăştia de la intendență... eu am să fac însă un grajd de cai de curse...

— De ce hoți, domnule căpitan, de ce ne faceți hoți?

— Uită-te la el, ni-l arată cu dispreț căpitanul, netezind mereu coama de mătase a roibului. Ne trimit, ori nu ne trimit hrană, ei o trec la ordinar. Ba şi atunci când ne-o trimit, o iau cu japca de prin curțile oamenilor şi o trec apoi gras la socoteală.

Râdem toți, râde galben şi locotenentul, dar până la noi a ajuns zvonul că acei de la etapă au trimis – siguri cum sunt că scapă – câte-o adevărată zestre acasă.

Ca să ne împace locotenentul ne cheamă la magazia diviziei, să ne dea țigări şi vin bun, înfundat.

Pe drum discut cu Orişan şi Tudor Popescu:

— Pe locotenent îl înțeleg, e sigur că se întoarce, dar Corabu?

— Da, e ciudat... încrederea asta...

Corabu îmi dă o spaimă liniştită, ca un bolnav care, spre deosebire de toți cei din jurul lui, nu ştie că impresia de mulțumire şi bunăstare pe care o are e semnul agoniei apropiate şi face planuri unde să-şi petreacă vara.

Pe străzile satului, transformat într-o provizorie capitală de regat militar, e o mişcare de trăsuri; furgoane şi automobile chiar, chesoane şi tunuri trase în marginea drumului, care desfid orice gând de ordine.

Curțile sunt toate pline, cum sunt pline de care şi trăsuri curțile hanurilor în zilele de târg, iar oamenii forfotesc în toate părțile.

Vinul şi gustările, probabil de la popota diviziei, sunt delicioase.

— O săptămână, clouî,. Ut mai stăm aici, Vasiliule, sânlem muşteriii tăi. Îți facem vad.

Un locotenent scurt, cu mustața blondă, întreabă mirat:

— Credeți că stăm aici două săptămâni?

— !?

— Trei zile, o săptămână cel mult.

— Trei zile? Pentru asta ne-au adus la divizie?

Ne vizităm cantonamentele şi hotărâm ca seara să luăm masa împreună cu toți amicii, Tudor Popescu, Orişan,

Mitică Rădulescu şi cu mine.

Dar se vede că ordonanţele au vorbit despre banchetul nostru, că se mai invită şi alţii.

— Tu ce aduci? A nu, pui fript avem... Şi sardele avem.

— Da?... eu am ardei umpluţi...

Ne prăpădim de râs o clipă... ardei umpluţi?... ce idee, aşa seara?...

— Da, ardei umpluţi... că a găsit maşină de gătit.

Pe jumătate suntem convinşi... Orişan chiar face reflecţia rezonabilă:

— Dragă, ardeii umpluţi sunt o mâncare adevărată, de oameni aşezaţi... cu pat şi masă... nu pui fripţi, de oameni veşnic pe drum.

Fireşte că suntem de acord, dar acum, amicul nostru primeşte cu greutate.

— De, nu ştiu... dacă o să ajungă... n-am decât o tavă.

Constat iar că pe front nu mai sunt acele tipuri „pitoreşti“ de care e atât de plină literatura. Toţi cei care sunt „pitoreşti” o vor – şi sunt conştienţi de asta – aşa cum vor să-şi facă un „cap” cei care-şi lasă barbă. În tic, în formula repetată, e ceva de cabotinaj. Dovadă că, dacă pe un chefliu cu ticuri pitoreşti îl scuturi şi îi vorbeşti grav şi serios, nu mai face pe caraghiosul, nici pe actorul. Dar războiul e mai ales sinceritate, aproape de pământ şi piatră. Nu e teatru, chiar când e glumă. Nu există deci tipuri pitoreşti decât la popote, la intendenţă şi la etape. Acolo, când sunt uneori, şi cei de pe front se lasă ispitiţi. Acum suntem numai veseli.

Pe înserate a început să burniţeze. În odaia mea, patul cu cearşafuri albe e făcut (n-am dormit în trei zile decât trei-patru ore pe apucate) şi masa e întinsă cum se cuvine pentru şase „persoane”, nu inşi. E un soi de veselie, chiar când masa e încărcată şi paharul plin, cam la fel cu veselia uscată a figuranţilor de teatru, care sunt veseli, strigă şi beau din cupe goale.

Dar când aduce castronul cu aburi de supă delicioasă – unde l-o fi găsit? – ordonanţa e oarecum grijulie:

— Domn sublocotenent... nu-mi miroase a bine.

— Ce, mă, ardeii lui Vasilescu? întreabă Mitică.

— Nu, XY a primit ordin de echipare...

Lingurile au căzut în farfurii. Parcă a turnat cineva lături în supă.

— Ia vezi, mă... Nicule... Paraschive, ăla de-acolo, ia duceți-vă să vedeți ce e...

Nu mai mănâncă nimeni. E o enervare joasă, făcută din dezgust şi istovire. Suntem brigadă cu XY.

Paraschiv se întoarce cu un chiot de bucurie.

— Numai XY... La noi nu e nimic.

Dar atât nu e de ajuns ca să ne readucă pofta de mâncare. Nici nu vorbim măcar... Tudor Popescu s-a dus să se trântească pe unul din paturi, în aşteptare.

Țignale prelungite şi, în stradă, comenzi scurte, corectate. XY se formează pentru plecare în seară.

— Să vedeți, dragă, că pe noi ne lasă în pace. Am eu o presimțire a mea... că pe noi ne lasă în pace. Uite, eu mănânc fără grijă...

Noi ceilalți ne mulțumim să fumăm fără să spunem o vorbă.

La ora 9 vine ordinul să ne echipăm. Ne încolonăm apoi pe o ploaie rece şi pătrunzătoare de toamnă.

— Vedeți, domnule sublocotenent, dacă aruncam mantaua de cauciuc...

— Bravo, Dumitre, eşti o ordonanță clasică...

— Da, dom sublocotenent...

— Ce da, mă?

— Sunt aşa... cum spuneți dumneavoastră.

— Eşti un prost.

Sunt îmbrăcat tot în costumul ofițeresc subțire (căci abia mai târziu ofițerii se vor îmbrăca cu aceleaşi haine, vag ajustate, ca şi trupa) cu care am plecat în ajunul Sfântă Măriei.

Toți îmi admiră cu invidie mantaua... Orişan are perechea de cizme de husar lungi, roşii, dar se codeşte să le puie, căci îi e frică să nu fie, într-o eventuală luptă, prea vizibile.

Pornim încet după chesoanele de artilerie, ca după un

dric. Nu se vede nimic şi, după ce ieşim din sat, drumul, din cauza ploii dese, care desfundă, e o adevărată mlaştină. Credem că nu intrăm chiar azi sau mâine în luptă; ba încă ni se pare sigur, dar drumul ăsta prin noroi, în întuneric beznă, sub palele de ploaie, e îngrozitor. Alunecăm, ne ţinem unii de alţii şi ajungem cu toţii în şanţul din marginea drumului.

— Atenţie... pod sfărâmat... se transmite, venind din om în om, înştiinţarea. Dar cum întunericul e prea de nepătruns, cădem toţi, rând pe rând, în mocirlă. Ne scoatem, târându-ne, unii pe alţii. Mai fiecare pas e făcut din trei paşi: unul alunecat spre dreapta, altul îngenuncheat la stânga şi în sfârşit cel bun înainte.

Mi-e imposibil să ştiu în ce direcţie mergem.

— Atenţie... atenţie... cheson împotmolit.

Ocolim aşa ca să ne conformăm indicaţiei, deşi ne întrebăm dacă nu cumva acum greşim. Trecem probabil pe lângă un tun, dar nu ştim unde e...

Sunt sleit... mi se îndoaie genunchii uzi...

Ghetele de şevro mi-au devenit ca nişte bandaje de noroi rece în jurul picioarelor...

Mi le smulg cu greutate, ca şi când pământul mi le-ar suge.

Plouă mereu şi întunericul e atât de mare de parcă suntem rătăciţi într-o mină, fără un chibrit; fără o undă de lumină măcar. Între o pâlpâire de ţigară şi soarele tot, e mai mică deosebire, fără îndoială, decât între o lucire de zid alb şi întunericul absolut.

Când uneori drumul ocoleşte, întunericul devine şi el mai lichid şi ne spală obrajii.

Undeva, înainte, s-a aprins o lumină. Imediat încep urlete: stinge... stinge lumina. Şi e fără noimă, căci o lumină nu poate indica o poziţie, de vreme ce nu i se poate determina locul. Bâjbâim mai departe prin întuneric.

— Zamfir... Nicolae Zamfir... Nu răspunde nimeni; Zamfir!... Pun mâna pe cel din stânga mea... Tu eşti Zamfir?

— Nu sunt, camarade... Zamfir s-a dus pisemne – şi aci îmi trânteşte o porcărie soldăţească.

— Mă, cine eşti tu, mă... n-auzi? şi îl iau de gât..?

Cineva îmi recunoaşte vocea:

— Mă, e don sublocotenent de la a noua.

— Don... don... sublocotenent... eu sunt dintr-a şaptea.

— A şaptea? apuc de raniță pe ce-l dinaintea mea... Cine eşti? Din ce companie eşti?

— Vasile Tonitu dintr-a şaptea.

— Mă, aici sunteți dintr-a şaptea?

— Nu, don sublocotenent, a opta, îmi răspund cinci odată.

— Dar a noua unde e, mă?... Ei, a noua...

— Aici, don sublocotenent, răspunde, unul şi parcă îi e vocea fosforescentă, atât de mult o simt.

— Unde sunteți, de aici: înainte... înapoi?

— Păi nu ştim unde sunteți dumneavoastră...

— Mă, care are o izmană... o cămaşă albă... Puneți-le pe spate, ca să ne mai lămurim puțin.

În sfârşit, ne regăsirăm... Compania era în urmă.

Să tot fie miezul nopții... mergem parcă de o veşnicie. De repaos nici vorbă nu poate fi... Adică nimeni nu se poate aşeza... căci de stat în picioare, în loc, stăm la nesfârşit. Suntem parcă la sute de metri, îngropați în păcură.

Frigul nu-l simt încă decât la picioare... când stăm în loc... dar mă gândesc ca la un vis nebun, că aş putea să fiu într-altă parte... că la ora asta există oameni care dorm în pat... sau într-un bordei uscat... că există oameni care se odihnesc într-un grajd, fie şi pe băligar cald.

— Loc... loc... loc!

Artileria...! Vine din urmă artileria.

Ştiu că e artileria numai pentru că acum, în loc să mă lovesc de cei din dreapta şi stânga mea... mă lovesc de boturi de cai şi roate de tun. Oare artileria merge tot aşa de încet ca noi? Oare caii văd mai bine?

După un timp, tunurile se împotmolesc şi se descoperă că infanteriştii se aşezaseră pe lanțurile care leagă antetrenurile. Urlete, înjurături, uruit de fier şi de roți iar; şi, trimise parcă nu se ştie de unde pe deasupra, strigăte

îngrijorate de „tăcere!“.

De la o vreme oboseala îmi dă ca un val de nebunie. De trei zile şi trei nopți n-am dormit decât aseară, în şanțul şoselei două ore şi azi după-masă alte două. Acum picioarele nu mai găsesc nici măcar sprijin, în noroiul care alunecă sub ele, de parcă am cauciuc la genunchi. Aş vrea să mă las jos, să treacă peste mine bocancii camarazilor, copitele cailor.

Măcar dacă aş fi aghiotant de batalion, să merg călare.

Mi se pare atât de puțin ceea ce cer. Sute de artilerişti călare, ofițerii de la căpitan în sus călări, aghiotantul călare, fireşte şi ei aci în iadul acesta de noroi, dar la regiment, la brigadă, la divizie, la toate aprovizionările şi la toate birourile, la toate misiunile şi la toate depozitele, atâți alți ofițeri. Nu voi să fiu departe de foc, ca ei. Nu aş vrea decât un cal, pe care să merg alături de camarazii mei, mai robuşti, pare-mi-se.

Mergem toată noaptea şi acum am pierdut absolut măsura timpului, totul capătă pentru mine o senzație de veşnicie, de existență inumană.

De la o vreme începe să plouă din nou, căci stătuse un timp.

Zamfir, care mă regăsise (fără să ne vedem fața) şi voinic mă ajutase să lupt toată noaptea cu noroiul, îmi dă vestea că se va face ziuă. Îl întreb, îndurerat parcă, de unde ştie asta.

— Vă spun eu, domnule sublocotenent, dacă începe iar ploaia, e semn că ne apropiem de ziuă.

Într-adevăr, peste câtva timp întunericul începe să se încenuşeze. Pe urmă devine ceva mai albicios, ca deasupra mării, aşa încât, deşi au început să se zărească ramuri negre de copaci, oamenii nu se văd încă decât ca prin ceață, căci au şi ei uniformele tot cenuşii.

Ploaia a devenit vie. Vântul ne repede din când în când în față pânze de apă rece. Suflăm greu şi mergem înainte.

Când s-a luminat de ziuă, parcă am ieşit dintr-un tunel. Ploaia şi vântul de toamnă reped în copaci şi tufişuri, verzi încă, palele de nori albi care se târăsc pe marginea drumului, căci acum suntem într-o pădure tânără de carpen

şi stejăriş. Ne căutăm oamenii şi din mers ne reconstituim unităţile. După un timp coloana s-a oprit. Dar acum începe altceva tot aşa de grozav ca oboseala: frigul care ne amorţeşte... După ce ne-am odihnit ca nişte cai, când pe un picior, când pe celălalt; începem să batem pe loc din tălpi, îmbrăcămintea e toată leoarcă, lipită cu clei rece de noi, ghetele de şevro mi s-au spart azi-noapte şi acum, cu ciorapi noroioşi şi boturile atârnând, e mai rău decât dacă aş fi desculţ. E un frig care ajunge până la oase... De altfel, de-a lungul spinării îmi simt pe piele, alunecând ca melci reci, şiroaie de apă, care tremură încet, ca pe geamul pe care ajunge ploaia. Sunt ploi calde de vară, asta e o ploaie deznădăjduită şi îngheţată de toamnă.

Pe la nouă dimineaţa abia, maiorul o ia la stânga pe o vâlceluşă, pe fundul căreia s-a adunat un strat gros de frunze galbene uscate. Mergem acum în fugă. A început acum, sau am crezut-o noi, departe, o luptă vie de artilerie. Câte vâlceluşe ca astea am văzut eu, cândva, în altă viaţă, de la fereastra vagonului-restaurant, între Piteşti şi Slatina!

Ajungem într-o vale mai largă puţin, prin fundul căreia trebuie să fie, pe sub răchite plouate, vreun pârâiaş. Departe, la câţiva kilometri în dreapta noastră, pe o coastă largă, urcă, atacând pare-se, batalioane de ale noastre. Noi credem că inamicul ocupă aci dealul mic şi păduros din faţă, al cărui povârniş e bătut şi de artileria lor şi de a noastră. La dreapta, el face îndeosebi un baraj puternic de vreo cincizeci de metri lărgime, socotind, după cât se pare, că pe acolo duce calea noastră. Ploaia a stat iar.

— În trăgători... în trăgători.

Maiorul porneşte împotriva dealului împădurit din faţă, şi, cum crede că acolo e inamicul, dăm în trăgători un adevărat asalt. A fost, poate, şi s-a retras, nu-mi dau seama, dar când pătrundem în pădure urlând: înainte... înainte!... nu găsim pe nimeni. În schimb ne împrăştie focul artileriei noastre, care loveşte în plin.

— Să nu mai tragă artileria noastră... să nu mai tragă artileria noastră! urlă disperată toată lumea.

Nu ne rămâne decât să alergăm mereu înainte: de partea cealaltă a dealului priveliştea e foarte cuprinzătoare. E un fel de uriaşă strachină verde, de doi-trei kilometri largă, cu mici culmi, bune de păşune, pe toate marginile, cu pădure pe stânga. Prin mijloc, pârâiaşe mici cu tufişuri mărunte, îngălbenite. Nici urmă de inamic. Dar n-am apărut bine şi artileria lor – căci o cunosc, e tot cea de alaltăieri – ridică trombe de păcură şi fum înaintea noastră, trăsnind şi rupând fier.

— Înainte, şi fă legătura pe dreapta! îmi strigă maiorul Dimiu. Legătura... legătura... treci prin baraj.

Şi cum crede ca nu aud bine din cauza bubuiturilor, îmi arată cu mâna, şi apoi spre stânga:

— Voiculescule, prin pădure... pădure... pădure, n-auzi?... înainte...

Cad lovituri împerecheate de trăsnete. Tot dealul zvâcneşte când e lovit în coastă. Cratere negre cât nişte roți mari de locomotivă răsar apoi în iarbă.

Loviturile sunt întrerupte şi oamenii se opresc îngroziți. Situația e însă mult mai uşoară ca alaltăieri. Barajul e fix şi orb, iar cei care trag sunt desigur foarte departe. Unde ne găsim acum, la douăzeci de paşi de el, nu cade niciun obuz, iar dacă traversăm patruzeci de paşi printre trombele de brazi, dincolo, de asemeni, nu mai cad obuze.

Cu ochii sufletului închişi, în picioare, strig pe nume câțiva dintre oameni... „Zamfir Nicolae... Ciorbagiu... haide.” Dar, după câțiva paşi oamenii se opresc, şi în carnea şi nervii mei e un consimțământ.

Înaintea noastră sunt culcați alți trăgători. Barajul e ca să împiedice sosirea noastră, a rezervei, şi nu avem puterea să ne repezim să trecem prin el. Pământul tot se zguduie. Unul dintre acele animale apocaliptice, mari cât un munte, dar nevăzut acum, râcâie şi azvârle pe o zonă anume pământul, ca un câine sau ca o fiară care cu picioarele şi ghearele îşi face groapă.

Cu un genunchi pe pământ, fără armă şi după ce am dat şi mantaua ca să mă simt mai uşor, caut cu privirea un loc

de trecut. Pare-se că spre stânga obuzele cad mai ritmic, aşa încât s-ar putea trece. Dar deodată o serie de fâsâituri şuierate, de şarpe întărâtat, şi aliniate ca din nai, trec pe lângă mine.

Mitraliera... trage mitraliera... culcați!

— Suntem pierduți, căci culcați... neculcați... aşa fără adăpost, bătuți de mitralieră, e moarte sigură.

— Zamfir... Grigoriță...

Şi mă năpustesc înainte în baraj.

Năruite lângă mine, obuzele sunt parcă prăbuşiri de trăsnete, căzute pe casa alăturată, dintre cele care fac să-ți plesnească geamurile. Şi trăsnetul nu e nimic pe lângă această dezlănțuire, căci e unul singur şi, odată căzut, te găseşte scăpat... dar aici, tocmai pentru că a venit unul, ştii că mai vin şi altele.

Când în plin baraj vine vâjâitura, cad sau cădem poate, căci nu văd nimic, cu anticipație... „Nelovit" e constatarea de un sfert de clipă.

Din nou o goană înnebunită...

Sunt dincolo... în plină bătaie... pentru atacul de baionetă... Parcă am trecut printr-o poartă. Nu mă gândesc la poarta barajului, ci la un fel de poartă nevăzută, înaltă până la cer... a morții... a lumii celeilalte, dintre spațiile reci.

Totul dă impresia de nou... originar...

În față, am ajuns din urmă, într-o mică vâlceluşă. Un lanț de trăgători, culcați în tufiş şi printre smocurile de copăcei... La dreapta, la câteva sute de metri, un lanț de trăgători, al nostru, se abate înapoi – văd bine, căci sunt şi ei pe păşunea largă – ca un gard prăbuşit întâi la un capăt... pe urmă la celălalt... nu văd niciun soi de inamic... decât foarte departe la stânga în fund, pe un dâmb, un şir de oameni culcați ca nişte mogâldețe, exact ca țintele culcate pe câmpul de tir de la regiment.

Mă scol în picioare şi strig şi ofițerului pe care l-am ajuns din urmă:

— Domnule căpitan, hai înainte.

Toată lumea îmi urlă ca la teatru, când ăi din urmă nu

văd: „Jos! jos!“

— Stai jos, domnule, că ne iau focurile lor în primire... Vrei să ne descopere aici? Lasă să-i ia prin pădure, pe flanc.

Se aud la stânga, unde e restul batalionului nostru, urlete neîntrerupte: „Înainte... înainte...”, deci rămânerea pe loc mi se pare o dezertare.

Constat, aşa pentru mine, cu gratuitate, în clipele acestea de moarte, că nici pe departe nu e acea „ploaie” de gloanțe prin care se spune că trebuie să treci la război. Din când în când câte un strop de piuituri ca vântul toamna pe câmpie, când gloanțele trec mai pe sus... fâsâituri şuierate, de şarpe, când sunt aproape. Pe deasupra trec anunțate năprasnic, mereu, cum se anunță uruind trenurile, obuzele. Apoi, izbesc pereche, în dâmbul din spate, cu un fel de titanică nerozie, transformând doar pădurea în ruine şi fum, căci cred că nu mai e nimeni acolo, iar dealul n-au să-l poată dărâma, oricât l-ar zgudui.

„Degeaba”, chiar, nu e... Înțeleg că, aşa, bătând haotic în dâmbul acela, în afară de faptul că ne-au redus toată artileria la tăcere – căci nu mai trage niciun tun românesc pe aci – ei fac un fel de demonstrație gratuită ca toate demonstrațiile simbolice, că soarta, nu numai a mea, dar a armatei întregi e pecetluită. Câtă vreme ei pot dezlănțui în linişte un uragan ca ăsta, prin care nicio unitate nu poate trece neînjumătățită şi nedezorganizată, e înfrângerea.

„Wer kann Rumänien retten...?“

Deodată, cam din dreapta, vine un snop de piuituri, care se înfig printre noi în pământ ca ghearele şi provoacă un urlet de bâlci.

— Păziți... trag ai noştri în noi... păziți!

Un lanț care a apărut sus pe coastă, neştiind unde se găseşte inamicul, cum n-am ştiut nici noi, crezând că tot ce e după culme e duşman, trage în noi...

Fugim urlând şi ne adăpostim, încocârjați, în şivoiul vâlceluşei.

— Nu mai trageți... se stingă înapoi... nu mai trageți!

Acum văd că sunt câțiva morți... cu capul culcat pe braț,

cu fața în sus, toți cam în aceeaşi atitudine. Parte sunt desigur loviți din spate...

S-a dus elanul de la Olt... de la Măgura Branului.

E în mine o tristețe mânjită, ca de moarte. Mult la dreapta, se întorc în picioare (nu sunt urmăriți cu focuri? nu e luptă acolo?) pâlcuri-pâlcuri dintr-ai noştri. E ceva de înmormântare în amurg sărac.

Cărți de citire, articole de gazetă în patruzeci de ani, sunt goale ca nişte sertare, înaintea acestei retrageri care e realitatea...

Drama războiului nu e numai amenințarea continuă a morții, măcelul şi foamea, cât această permanentă verificare sufletească, acest continuu conflict al eului tău, care cunoaşte altfel ceea ce cunoaşte într-un anumit fel.

Rămân aşa în vâlceluşă, cu lanțul întreg de oameni plouat până la piele, ros de tristețe, cam jumătate de ceas. Oamenii privesc cu îngrijorare spre dreapta. „O să ne ia pe flanc.“ Dar e o imposibilitate... nimeni nu e pe flanc, nu se vede picior de inamic.

Ai noştri trag în mod stupid, în sus, orbeşte – de altfel, nici nu vedem nimic. E o răpăială asurzitoare.

Iată însă că în stânga, în pădure, reîncep iar urletele batalioanelor noastre: „Înainte, înainte...“

Nu mai pot sta locului.

— Hai înainte, domnule căpitan... hai, că auzi... la stânga...

Într-un anumit sens, nu-ți trebuie prea mult curaj ca să alergi înainte; de vreme ce câmpul e gol, dă, cât de cât, o impresie de manevre.

Căpitanul îmi arată cu mâna că în pădure, înapoi, se întâmplă ceva...

Cu mustăți mari, cu obrazul sprijinit în cot, între oamenii lui, căpitanul e o enigmă pentru mine...

Când azi tot vom muri – căci azi e ziua, nu mai încape nicio îndoială – ce câştig e să fii plesnit de gloanțe aci, în loc să mergi înainte?

Strig cu o frenezie animalică, beat de propriul meu urlet:

„Înainte... înainte...” Căpitanul cu oamenii se ridică şi pornim tot lanțul înainte, urlând mereu. Mergem ca la trei sute de metri, în salturi succesive.

Acum gloanțele care veneau rare miaună des... O mitralieră toacă, departe, dar loveşte prea scurt. Ridică pământ şi iarbă, la vreo cincizeci de metri în fața mea. În pădure strigătele româneşti au rămas în urmă. Inamicul lucrează tăcut şi automat ca o maşină de precizie.

Căpitanul comandă un foc spre pădure în dreptul nostru, ca eventual să lovim în flancul celor care, crede el, țin față batalionului nostru. Protestez cu îndârjire, căci am certitudinea că tragem într-ai noştri. Dar nu mai pot face nimic, focul s-a dezlănțuit.

Mai departe, nu mai mergem.

— Lasă, domnule, să aşteptăm aici, să-i ia pe flanc prin pădure.

Înțeleg acum că gândul oricărei manevre, în afară de înaintare, pe câmpul de tragere, e moartea şi înfrângerea.

Reiau mereu, urlând: „Înainte... înainte” şi urletul însuşi e un stimulent formidabil şi un narcotic în acelaşi timp, ca un pahar de vin, dat dintr-o dată pe gât. Alergarea încinge şi amețeşte.

— Zamfire... Marine... Ciorbagiu... hai

M-am ridicat în picioare... snopul de gloanțe vine aproape, însă nu cade niciunul dintre cei care fug cu mine înainte.

Ne oprim după zece paşi, dar ne ridicăm numaidecât: în fața noastră sunt vreo două gropi de obuz. Alergăm lunecând pe iarba plouată şi ne înghesuim câte patru-cinci într-o groapă. Dar acum e o înverşunare groaznică împotriva noastră, căci s-a întâmplat un lucru neaşteptat. Cât timp eram culcați în iarbă, nu eram văzuți. Ridicându-ne însă ne-am demascat... şi acum, în haine verzi pe negrul groapei de obuz, suntem bine lămuriți. Fâsâiturile sunt dese, dar pe sus. Vin şi din față şi din spate, de la cei rămaşi în vâlceluşă, care trag pe deasupra. Dar mai ales ne caută acum mitraliera. Probabil că nu poate aprecia distanța exact, căci trage la zece paşi înainte, scormonind iarba şi pământul cu

snopul ei de gloanțe ca o gheară de tigru, se apropie din ce în ce, însă părându-i-se că s-a înşelat, iar îşi repede turbat şi metalic snopul la alți douăzeci de metri. Cei îngrămădiți cu mine trag ca descreierații, fără să scoată capul din groapa de obuz. Şi din nevăzut parcă trage mereu. Fără îndoială, nu-i „ploaie de gloanțe" şi snopul mitralierei e destul de nesigur dar unul singur dintre gloanțele astea care vin ar fi tot atât pentru oricare dintre noi, cât un naufragiu pe ocean, cât un cutremur catastrofal, cât sfârşitul lumii. O simplă izbitură, scurtă ca de cravaşă, în frunte.

Armele celor ghemuiți înapoia mea în groapă se descarcă lângă urechile mele chiar, cu plesnituri groaznice. Unul şi-a rezemat arma chiar, o clipă, de umărul meu, i-o dau la o parte cu mâna furios, căci îmi sparge urechile. Aş vrea să dau ordin să nu se mai tragă, dar zgomotul e asurzitor, ca într-un aeroplan când porneşte motorul...

Trebuie să ieşim din groapa asta, căci e moartea stupidă. În față e o nouă cută de teren. Dar mai întâi nu ştiu cum să fac să se oprească focurile... M-am ridicat în genunchi, în marginea gropii, jucând toată cartea, căci pericolul e mai mare din spate. Fac mereu semn să se oprească focurile către cei din vâlceluşă, ca să putem înainta fără să cădem loviți din urmă. Dau iar la o parte, cu mâna arma celui din groapă, care trage aiurea, năucindu-mă.

În sfârşit, fac semn cu mâna stângă înapoi, îngenuncheat şi sprijinit cu dreapta în iarbă, dar cineva îmi dă cu o vargă peste mâna şi imediat sunt tras de picioare înapoi în groapă, unde cad zăpăcit...

— Ce e, mă?

— Sunteți rănit... mâna stângă.

Toată mănuşa-i plină de sânge... Un deget atârnă, îmbrăcat şi el în mănuşa lui, în jos, prins parcă numai într-o ață, dar nu simt nicio durere.

Lângă mine, oamenii îmi arată cu privirea pe Ciorbagiu, dar nu pricep din cauza larmei şi mai ales pentru că ei încearcă să-mi spuie nu ştiu de ce în şoapte şi cu un aer tainic ceea ce vor. Pe urmă, înțeleg. Omul şi-a sucit în loc

gâtul moale, din gulerul scorțos al mantalei şi are acum obrazul stâng lipit de palmă, întors înapoi, ca şi când n-ar mai vrea să vadă înainte.

Din colțul buzei, i se scurge pe bărbie un firişor de sânge. Ochii sticloşi parcă ar vrea totuşi să evite pământul.

— Tare mi-e teamă că e lovit în ceafă de cei care trag din spate, îşi spune unul, acum tare, în fundul gropii, părerea. Şi pe dumneavoastră, socot că tot din spate v-a lovit.

— Nu. Ieşise şi el cu domnul sublocotenent şi a întors capul înapoi, când a făcut dumnealui semn cu mâna, să vadă dacă opresc ăia, atunci l-a lovit în ceafă... da tot din față...

Parcă suntem acum într-un mormânt.

Gloanțele nu sunt prea dese, dar în fund, mogâldețe se ridică... şi trec mereu în fugă, la stânga, spre pădure, trăgători inamici. Nu îi vedem bine decât când se strecoară unul după altul, ca şi când ar traversa un drum, ca să dispară iar.

În spate, artileria nemțească a devenit turbată şi pare că a sporit numărul gurilor de foc, căci bate în pădurea care saltă trunchiuri întregi şi aşchii, fumegând; iar unele obuze trec scurt peste deal, căci bat, se vede, şi vâlceaua pe unde am venit noi. Nu mai e nimeni dintre ai noştri înspre dreapta, dar în pădure e un răpăit de arme, care, reluat de ecou, devine hău groaznic.

Mă întreb ce am de făcut. De înaintat nu mai poate fi vorba. Nădăjduiesc că ai noştri vor împinge linia inamică atât de mult înapoi, încât să pot aştepta sfârşitul luptei în groapa asta de obuz. Dar, după felul cum se depărtează focurile în pădure, înțeleg cu groază că ai noştri dau înapoi, sau suntem treptat înconjurați.

La gândul că aş putea fi prins, mă cuprinde o deznădejde rece, ploioasă. Înfrângerea asta, înserarea care cade, mâna pe care o țin mereu ferită, ca un câine laba zdrobită de automobil, îmi dau o impresie de moarte, de neîndreptat niciodată.

Atunci, ca un gând fierbinte, ca o descheiere de moarte,

imediată, hotărăsc că voi pleca neîntârziat. Oamenii îngroziți vor să mă reție. Dealtminteri, nici nervii nu mai pot suporta nimic. Armele care mi se descarcă, aci în groapă, în urechi, mă năucesc şi mă înfurie.

Pornesc înapoi, în picioare, drept peste câmpul verde, singur pe toată întinderea lui, ca un somnambul. Nu mă uit înapoi, nu mă uit în dreapta, nu mă uit în stânga, nu am decât un singur gând, că dacă străbat aceşti cinci-şase sute de metri, aş putea să fiu scăpat. Ştiu bine că numai „dacă“ îl străbat şi numai „aş putea”, pentru că trebuie să trec din nou prin focul de baraj şi prin pădurea bătută. Pot să cad în fiecare clipă... dar dacă ajung dincolo... în mine pulsează gândul acesta al salvării cum gâlgâie sângele în gâtul tăiat. Ceea ce mă îndeamnă la nebunia asta e durata neted scurtă a jocului. După un sfert de oră sunt scăpat. Am crezut mereu că la ruletă e bine să joci numere în plin. Simplifică.

Dacă prin absurd nu se întâmplă nimic, şi dacă merg întins, aşa ca un cadavru ambulant, singur în picioare în tot largul câmpului, fără să mă opresc o clipă, orice s-ar întâmplă, sfertul de ceas trebuie să treacă. Dar nu trebuie să mă opresc sub niciun cuvânt, şi nici să fiu atent la ce e în jurul meu, ca să nu-mi pierd curajul şi să nu amețesc, ca un acrobat, care nu trebuie să se uite în jos. Şi trec într-adevăr încet, fugind numai prin barajul automat.

Totuşi întârziere e. Nu pot să urc dâmbul de cinci-şase metri, spre pădure. Nu mă pot sluji de mâna stângă şi iarba umedă alunecă. Mă socot o clipă pierdut. Acum văd gloanțele care vin, căci le văd înfigându-se în pământ. Sunt mai numeroase decât le credeam. Aproape că amețesc când mă gândesc că nu voi putea urca, dar îmi vine în minte amintirea husarului în care noi am tras peste două sute de focuri. Mă prind cu mâna dreaptă de iarbă, înfig călcâile piezişş şi tot ajung sus. Dau în pădure peste ordonanță. Scot mănuşa – şi de pe degetul rupt – şi înfăşur mâna plină de sânge, şi pe care o cred sfâşiată, în batistă. Artileria trage la vreo douăzeci de metri în stânga. Dacă va veni şi aici, s-a isprăvit.

Peste un sfert de oră, am ieşit din pădure, am traversat vâlceaua, am urcat-o, acum sunt sus, într-o şosea mare.

O nouă poartă, nevăzută, se deschide de astă dată spre o altă lume, sau poate e aceeaşi, pe care o trec invers.

Ambulanța ne duce până la jumătatea drumului, unde e un post de ajutor şi de unde vom fi luați de ambulanța-automobil a diviziei. Găsesc printre răniți, pe jos, şi un grup de nemți, culeşi în urma noastră când urlam nebuneşte.

Uniformele lor, mai sure, mai moi, cu chivere de jandarmi îmbrăcate în stofă, mi se par ceva miraculos. Când eram mic, auzeam vorbindu-se mereu de stafii şi eu nu văzusem nici una. Luptam mereu cu nemții şi acum îi vedeam de aproape ca pe oameni care vorbesc şi suferă. Credeam că sunt numai spirit, obuze, fâsâiț de glonț şi umbre, departe.

Au pentru mine prestigiul imens al Lacurilor Mazuriene, al Ypres-ului, al Verdun-ului. Ce n-aş da să ştiu sincer impresia lor despre ziua de azi. Să-mi dea un reper, o singură dată, pe care s-o găsesc şi în dicționarul experienței mele, şi apoi, pe baza ei, confruntând, eu mi-aş da seama de valoarea tehnică şi sufletească a întregii campanii, stabilind „linia", aşa cum fac iubitorii de curse de cai, care, prin întrecerea dintre un cal al lor şi altul străin, se pot apoi fixa, ca situație, față de toate țările cu cai de curse.

Un tip cu fața lungă şi dură ca o mască stă puțin cam într-o rână. Are ochelari de sârmă şi de bună seamă e gradat, dacă nu ofițer. Sunt, aliniați mai mult sau mai puțin, ca noi toți, pe marginea şoselei, în şanț, ca la un bazar de răni de tot soiul...

Simte că îl privesc şi întoarce capul. Aş vrea să intru în vorbă cu el, normal, şi n-am un pretext. Sunt stângaci ca şi când aş vrea să acostez o femeie, şi la fel, el, cu morgă, evită să lege „cunoştință". N-am țigări, căci i-aş oferi. Aş vrea să vorbim ca doi profesori.

În timpul acesta, vine şi pleacă – făcând naveta – ambulanța-automobil a diviziei. Până la noi mai are. Neîndemânatic, un sanitar îmi bandajează mâna.

În sfârşit, enervat de propria mea timiditate, îl întreb pe neamț în franțuzeşte dacă e grav rănit. Mă măsoară o clipă şi pe urmă îmi răspunde scurt, tot în franțuzeşte:

— N-am nimic de vorbit cu dumneata.

Simt că vorbeşte de la popor la popor, nu de la om la om, cum îi cerusem eu, de la locuitorul Prusiei la mahalagiul bucureştean, de la Kant la Conta. Mă întreb o clipă dacă să-l lovesc, aşa rănit cum e el. Îl simt voit şi acest joc de „față-n față" trezeşte în mine o mânie larvară. Nici unul dintre motivele invocate obişnuit în campaniile de ațâțare a popoarelor nu m-ar fi putut face să lupt cu ură şi cu dorința de a ucide. Faptul de a fi pe front era pentru mine un soi de act de prezență *moralmente necesar* şi numai atât. Nu ideea de patrie, care pentru mine nu se confundă cu cea de stat în tendințele de cucerire economică, pentru că n-am orgoliul fierului şi tăbăcăriei româneşti, dar nici ideea de administrație germană, care nu pare chiar aşa de rea, nu m-ar fi făcut să lupt activ, să vreau să ucid. Un singur lucru m-a îmbolnăvit totdeauna, cinci mi l-am confirmat, de furie. Pretenția inamicului de a-mi porunci mie ca român în virtutea unei globale superiorități de rasă. Afirmația asta apărea incertă, în literatura de propagandă, şi nu o credeam autentică. Am avut motive s-o cred, în partea doua a campaniei, când eram uneori apostrofați din tranşeele apropiate şi atunci am tras câteva focuri cu ură şi cu satisfacția cu care eşti ispitit să apeşi pe trăgaciul unui browning, mic şi gingaş, ca să dobori un atlet obraznic şi grosolan (aşa, ca o demonstrație). De câte ori un fapt – dinafară ajungea până la acest substrat sensibilizat național al conştiinței mele, trezea în mine aceeaşi pornire de furie.

Acum mă stăpânesc, totuşi, şi îl privesc stăruitor, ca să-l fac să se întoarcă spre mine, ascultând ca de o poruncă, fără să vrea.

— Dumneavoastră, soldații germani, aveți pretenția de a fi şi curajoşi şi proşti în acelaşi timp. Dumneata văd că nu faci excepție, nici de la una, nici de la alta.

Pudică mantaua de pe pântece şi-mi arată, fără o vorbă,

un amestec de sânge şi rupturi. Nu pricep nimic. De altfel, pe front niciun fel de rană nu produce impresie. Cel rănit e totdeauna un favorizat, faţă de cel ce rămâne.

— Soldaţii... dumneavoastră.

Îi arăt, întărâtat, şi eu pe răniţii noştri...

— Cum vrei să fie la război? Când vrei să cucereşti lumea...

Zâmbeşte amar:

— Cu glonţul trecut prin pântece, m-a silit să merg douăzeci de paşi.

Îmi dă un fior de oroare. Înţeleg pe urmă că soldaţi de-ai noştri, dintre cei sosiţi în urma liniei de atac, neştiind că e grav rănit, fără îndoială, l-au silit să meargă până la targa cu care l-au adus aci şi în care stă acum lungit... Rog pe un medic sublocotenent, care supraveghea încărcarea în ambulanţe, să vie, şi acesta, plictisit şi fără nicio vorbă, îi face o injecţie.

— Când ai fost rănit, şi pe la ce oră?

— Acum vreo trei ceasuri; eram în pădure şi am primit focuri din coastă, care ne-au spart tot batalionul.

Aşadar, căpitanul mustăcios şi încleştat de pământ a avut dreptate să deschidă focul asupra pădurii. N-am pierdut, nici de data asta, ocazia de a fi convins şi ridicul... şi de a nimeri anapoda, de a nu găsi momentul just... aşa ca de obicei.

Neamţul îmi confirmă după ezitări că e dintr-un regiment prusac. E într-adevăr profesor. A luptat în Rusia, a fost şi la Verdun. Vreau să ştiu cum i se pare lupta de azi...[16]

---

[16] „Soldaţii trebuie să frământe noroaiele drumurilor şi potecilor făcând marşuri lungi şi obositoare, în executarea mişcărilor de regrupare ale armatei a II-a...“

„Soldaţii diviziei a treia, mărşăluind cu greutate pe drumuri noroioase şi desfundate, cu podeţele stricate, pe frig şi pe ploaie, ocupaseră în dimineaţa de 2 octombrie, cu brigada a cincea, la dreapta, Moha; iar cu brigada a şasea, la stânga, Bărcut...“

„Soldaţii diviziei a treia, care pentru întâia oară întâlneau artileria grea germană, au suportat bombardamentul cu bărbăţie, au respins sângeros toate atacurile şi au făcut câteva sute de prizonieri.”.

— Pentru mine e cea mai grea, de vreme ce am să mor pe aici, iar din alte părți am scăpat.

E o logică pe care o plătesc cu un surâs mieros

— Dar în comparație cu alte lupte?

— Nu e comparație.

Întâi iau aceasta ca un răspuns umilitor. Nu e comparație între un leu şi un câine. Simt că nu voi putea înțelege nimic pentru viitor, că n-am elementele care să-mi ajute să înțeleg cele ce vor veni, că azi nu pot stabili „linia".

Stărui surâzând:

— Totuşi?

Acum cred că el nu e atât de inteligent să poată stabili raporturi. I-ar trebui o mai largă vedere şi o mai justă înțelegere a detaliilor caracteristice. Ficțiunile nu se pot compara şi el nu poate crea realități.

— E altceva... ăsta nu-i război adevărat, şi întorcându-se spre vecinul lui, tot neamț, ce fuma: *So dumme Leute... durch ein solches Trommelfeuer...*[17]

— Aşadar, găseşti că a fost un bombardament puternic... neobişnuit: am un punct comun în vocabularul logic:

E uimit că înțeleg nemțeşte.

— Puternic? hm... şi surâde... Ce-am văzut noi la Verdun şi pe Somme... Acolo să fi văzut sute de tunuri trăgând... Azi au tras toate, cine ştie, optzeci, nouăzeci de tunuri.

— Nu mai pricep nimic... Ai spus tovarăşului dumitale ceva despre focul puternic al artileriei. Vorbeai de a noastră?

Se strâmbă de durere, îşi pipăie burta cu dezgust. Ca toți cei atinşi de peritonită, are mintea extrem de lucidă. Injecția l-a făcut vorbăreț chiar.

— Nu, domnule, vorbeam de a noastră. Am să-ți spun eu dumitale o vorbă... Nouă germanilor ne place mult duelul. Noi prusacii, mai ales, avem toți tăieturi... Uite, aici, şi-mi arată în fața urechii o crestătură... Ei bine, noi avem un fel de zicătoare: Nu te bate în duel cu unul care nu ştie să se bată, că e periculos... Pot să spun, domnule, că dacă

[17] Oameni atât de proşti... de un asemenea baraj... (germ.).

dumneavoastră aţi fi ştiut să faceţi război, nu mai eram eu azi aci, ţinându-mi mațele în brațe.

Un moment bănuiesc că el socotea că suntem în superioritate tocmai din cauza ignoranței noastre.

— Credeți că vom câştiga războiul din cauza lipsei noastre de experiență?

— Să câştigaţi războiul?... Nu ştiu zău dacă peste câteva ceasuri cei din 337 nu vor fi aci, unde stăm de vorbă acum. Ştiu că voi muri, altfel am certitudinea că în două săptămâni aş fi fost eliberat de ai noştri, la Bucureşti.

Şi acum ştiu că nu glumeşte.

— Dar ce ai vrut totuşi să spui cu acel „*Trommelfeuer*?“

— Uite ce, domnule... Are şi războiul regulile lui... ca şi duelul. Noi pe frontul de apus aveam ore când nu trăgeam un foc, chiar dacă englezul juca bridge în poiană... Cum crezi dumneata că se poate trăi? Pe urmă e o regulă iar... Dacă tu stai şi inamicul porneşte la atac, artileria ta trage... Atunci inamicul se opreşte şi începe să tragă artileria lui mai puternic... atunci tu evacuezi poziția şi laşi pe ai lui să vină s-o ia... Pe urmă trage artileria ta, şi el trebuie să plece lăsând morții şi răniții care se cuvin. Pe urmă, dacă vrea, vine din nou, dacă nu, nu... La nevoie, iar se întâmplă ca mai sus. Nu se trece, domnule, niciodată, printr-un foc de baraj.

— Bine, dar ai spus singur că nu se poate compara cu bombardamentul de la Verdun şi Somme.

— Ce-are a face?... acolo eram la adăpost de beton, adânc sub pământ.

— Bine, dar când porneați la atac, afară, deasupra, pe pământ?...

— Hm... Atunci fugeam înapoi, lăsând jumătate morți afară, iar comandantul cel mare schimba pe comandantul artileriei care n-a pregătit atacul.

— Deci actul nostru de a trece prin baraj... vi se pare un act de bravură?...

Are un surâs de sinceră ironie.

— Crezi dumneata serios că dumneavoastră românii

sunteți mai bravi decât noi, sau decât francezii?[18]

— Atunci?

Tace ascultând lung durerea în el, ca un gând. Şi pe urmă, după ce s-a strâmbat puțin:

— Atunci înseamnă că dați tot concursul armatei germane să ajungă mai repede la Bucureşti...

— !?

— Ce nevoie aveați să treceți, azi, prin baraj? Ca să salvați pe cei dinaintea dumneavoastră, pe care-i atacam noi? Tot erau pierduți. Noi porniserăm la asalt... Dacă nu ne lăsați să ajungem la ei, noi tot plecam înapoi, şi-i încredințam artileriei, să-i facă înțelegători. Atunci de ce ați mai venit grămadă, dumneavoastră din urmă? Ați călcat regula războiului, iar ai noştri s-au retras, nu din laşitate – cred că ştii şi dumneata că germanii nu sunt laşi – încă o dată, ci din calcul... E adevărat că am primit focuri din coastă... şi că, din cauza acestei neaşteptate întorsături, nu ne-au putut culege pe noi, răniții... Dar ce pierderi ați avut din pricina

---

[18] Acum cînd se tipăreşte această carte, e bine să adăugăm şi o părere ulterioară, dar mult mai autorizată în această privință. „Să crezi că pentru ca să înfrângi inamicul nu există alte mijloace decât atacul imediat, împins până la capăt, e o strategie cu adevărat rudimentară. Nu e nevoie să ai mult creier ca s-o poți practica; şi mai departe : „Germanii preparaseră, uzinaseră, partea materială nesfârşit mai bine ca noi. Studiaseră rolul artileriei grele, dezvoltaseră considerabil uzajul tranşeelor. Noi socoteam că moralul e destul. N-aveam în gură decît cuvântul ofensivă, marşul înainte, elanul, de la cătană pînă la generalisim. E foarte bine, desigur, să se insufle astfel de spirit cătanei, dar planurile generalisimului trebuie să fie bazate cu totul pe altceva. Atacurile cu năpusteli de oameni n-au dat şi nu puteau să dea rezultate serioase.

De ce nu puteam face nimic? Pentru că n-aveam mijloace materiale. Observați, dealtminteri, că şi germanii au înfăptuit astfel de greşeli, exact aceleaşi, în timpul bătăliei de pe Yser. Au aruncat în cuptorul bătăliei pe intelectuali, pe copiii familiilor alese, tineretul Berlinului, care toți, fără deosebire de castă, au fost zvârliți înainte. Trebuia să se obție un rezultat cu orice preț. Toate aceste hecatombe n-au slujit la nimic" *(Le mémorial* de Foch, pag. L16-H8).

Campania românească se desfăşura însa la aproape doi ani după bătălia de pe Yser.

asta? Unde mai pui că puțini se vor mai întoarce dintre cei prinşi dincolo de baraj.

— Comandanții noştri prețuiesc foarte mult atacul la baionetă.

— Tocmai de aceea ai noştri vor ajunge la Bucureşti aşa de curând... Pentru că nu găsesc interesante luptele la baionetă. Vă vor face totdeauna ce v-au făcut azi, cu chibzuială, rece.

— Ştii dumneata, la romani, Horațiu s-a prefăcut că fuge ca să-i silească pe curiați să se împrăştie pe teren... Ai noştri simulează în fața batalioanelor dumneavoastră retragerea, ca să veniți mai bine în câmpul de tragere al artileriei. Şi dumneavoastră aveți iluzia că biruiți.

— Ne mai păcălim câteodată... Ți-am spus eu proverbul nostru, că nu e bine să te bați cu cel care nu cunoaşte duelul, dar la urmă, socoteala tot iese. Ascultă, în Carpați aveți tranşee fortificate?

Evident că mint cu grabă.

— A, în Carpați e altceva... Avem tranşee dinainte pregătite, organizate gata.

— Adăposturi bune?

— Da, bordeie cu două straturi de buşteni şi un metru de pământ deasupra.

— Asta-i tot? Bune pentru obuzele noastre de 75..: Nu rezistă însă la obuzele noastre de 105... Nu mai vorbesc de cele de 150... Şi pe urmă, chiar dacă rezistă, totul e de prisos, dacă n-aveți artilerie de 150, sau mai mare. Şi dumneavoastră.

— !?

— Sigur, vom trage până vom distruge tranşeele şi bordeiele cu tot ce e viață în ele... Dacă bordeiele vor rezista totuşi, ca pe Somme, nu vom da timp celor dinăuntru să iasă. Şi atunci, dacă aveți artilerie ca francezii, faceți şi dumneavoastră ca francezii... trageți în ocupanți... ocupanții pleacă şi trag apoi cu tunurile, şi aşa *„da capo al fine“*... cum ați citit tot timpul verii despre cota Morthomme.

Surâd cu o tristețe de moarte în suflet... întăriturile

noastre din Carpați? Şantierele şi bordeiele care, adunate ca într-o bătătură, nu ar putea rezista unor râturi de porci țigăneşti...

— Să sperăm, domnule, că medicii dumneavoastră sunt mai pricepuți decât generalii dumneavoastră... Dar mi se pare că pentru mine e de prisos... Aş fi vrut poate o fotografie a locurilor acestea... o carte ilustrată... ca să arăt acasă copiilor şi nevestei în ce fel de peisaj am fost omorât... Pentru albumul familiei.

Pe urmă am tăcut îndelung... Eu gândindu-mă la moartea tuturor... el numai la a lui. Înserarea asta, după o, zi ploioasă, apoi senină, de toamnă, era mereu mohorâtă şi apăsătoare ca o înmormântare... Pădurea de stejar şi tufele mici începuseră să se topească în întuneric.

În ambulanța-automobil, am luat cu autoritate alături pe prizonierul neamț... Am cerut chiar şoferului să meargă mai încet la şanțuri. Mi-a explicat că e ordin să care toți răniții până la miezul nopții.

Mi se face injecția împotriva tetanosului, sunt culcat într-un pat curat. Târziu de tot, vine alt grup de răniți din regimentul nostru. Divizia e în retragere. Batalionul nostru e înjumătățit. Sunt patru ofițeri morți, câțiva răniți, compania mea, înconjurată, e prizonieră cu toți ofițerii. Tudor Popescu, pe ce drumuri ai apucat-o? Până în zorii zilei spitalul trebuie evacuat. Se lucrează cu deznădejde la pansamente.

Comunicat apocrif

CĂLĂTORIA ÎN TRENUL SANITAR

care ne ducea pe toți – aproape două sute de răniți – mi s-a părut ca un fel de călătorie în străinătate, când după restaurantul gării judeci şi despre oraşul corespunzător, când cantonul se desprinde din seria lui (câmp, singurătate, ploaie, sărăcie) şi devine element din seria rapidă (vagon-restaurant, peisaj, doamna elegantă, domnul voiajor)... Veneam într-o lume, care pentru mine nu mai era ceva dinainte, aşa cum unui bolnav, care iese întâia oară din casă după luni de zile, oraşul i se pare altul. Prelungeam deci detaliile apropiate, le generalizam. Gara Braşovului împodobită cu frunze şi steaguri naționale, rămase, mi-a dat, despre oraşul pe care nu-l cunoşteam, o idee de carte poştală şi decor de zece mai. La Sinaia au năvălit pe înserate în vagoanele noastre cucoane frumoase, cu mâini tot atât de albe şi fine ca olanda halaturilor lor. Ochii, urechile, pipăitul, mai vii, erau într-un fel de hiperfuncțiune. În schimb toți cei pe care-i văd au parcă un aer fantomatic, până şi în voce şi în privire, în ceea ce e dincolo de ei, parcă un soi de siestă după zbuciumul zilelor de luptă. Între Predeal şi Buşteni, văzusem în jurul cantoanelor gropile de lup şi tranşeele copilăreşti, făcute acolo lângă şosea, când munții şi pădurile erau libere, cu naivitatea cu care, ca să evite o inundație catastrofală, care amenință întreg ținutul, o primărie neserioasă ar face şănțulețe de scurgere de-a lungul drumului. Când puhoiul vine însă, târăşte nu numai ce-i pe şosea, dar şi casele înalte, şi chiar primăria cu domnul primar.

Eram în vagoane speciale, în tărgi lungi pentru dormit.

La Bucureşti ni se spune că mergem direct în gara Obor, unde se face triajul bolnavilor. Am intrat într-un lung peron subteran, ca în marile gări occidentale, aşa mi s-a părut cel puțin, căci am aflat apoi că gara n-are astfel de peroane şi imediat au năvălit în vagoane sanitari, ofițeri administrativi, care cu registre dinainte ne-au întrebat ce preferințe avem. Cei mai mulți au optat pentru câteva mari spitale din capitală, unde li s-a spus că vor fi îngrijiți de frumoase doamne din societatea românească. Era adevărat. Dar ceea ce deosebeşte o societate de civilizație de una de cultură e că lumea ei imită şi practică pasionat şi cu entuziasm toate formele celei de cultură, fără să aibă însă stăruința de a duce lucrurile până la un capăt şi nici curajul de a suporta toate consecințele. Câtă vreme serviciul în spitale nu contrazicea niciuna din înclinările acestor doamne, ba încă le favoriza ocazii noi şi decor inedit, ele au umplut cu surâsuri şi alba lor prezență sălile cu răniți. Atât. Dar am văzut, câteva doar, mai târziu, curățind în spitalurile de la Iaşi, în după-amiezi pustii de iulie, răni puturoase.

M-am gândit, cu un fel de nelinişte, că, dacă voi fi în Bucureşti, voi fi vizitat de ai mei şi că voi fi obligat – acum când eram atât de obosit – să joc un fel de teatru de dragoste şi bucurie.

Am cerut deci spitalul din garnizoana regimentului XX. Trebuia să aştept câteva ore şi între timp, vestită de un cunoscut, al familiei, improvizat sanitar, a venit la gară mama.

A plâns, m-a sărutat, a exagerat gravitatea rănii, a trimis să mi se aducă de-acasă, de la ea, perne, un flacon de apă de colonie, o învelitoare – „căci nu se ştie dacă la spital vei avea ce-ți trebuie”.

Şi totuşi durerea ei îmi era străină. Când a murit unchiu-meu şi ne-a lăsat averea, iar pentru partea mea a început pătimaşa discuție în ce priveşte împărțeala, nu ştiu dacă aveam sau nu aveam dreptate. Dar mama a stat în ceasul acela ca o străină, s-a crezut „parte”, a vorbit cu voce

albă, m-a privit cu ostilitate, ca pe un străin, şi străin am rămas. Am cedat fără îndoială atunci, ea a revenit la tonul de duioşie, dar ireparabilul se săvârşise. Ştiam până unde merge afecţiunea mamei. Mai târziu, am căutat zadarnic să-mi demonstrez că poate avea dreptate, că discuţiile de interes iau câteodată tonul acesta de proces între străini, şi că aceasta nu exclude o dragoste de ore grele, dar totul era de prisos. Gestul meu larg sporise însă afecţiunea mamei, care de atunci avea pentru mine şi mai multă atenţie drăgăstoasă, dar pentru că eu făcusem sacrificiul cel mare, păstram, fără să vreau, un aer de protecţie, de indulgenţă amabilă, îndepărtată, de surâs limitat şi limitativ. Asupra evoluţiei vieţii mele ea era acum ca un astru răcit, fără influenţă.

Îi sărutam zâmbind mâinile, primeam daruri cu demonstraţii tandre şi absente, dar aşteptând, cum aştepţi într-o gară să plece mai repede trenul, pentru că situaţia dintre tine şi cei care te-au petrecut începe să se prelungească stânjenitor.

Nu mi-a spus o vorbă despre nevastă-mea şi am respectat ostilitatea lor de totdeauna, evitând o întrebare inoportună.

Pentru că era îngrijorată de soarta mea, doctorul, preocupat şi amabil, a asigurat-o că în cincisprezece zile sunt complet vindecat şi bun de întors înapoi pe front. Asta a întunecat-o oarecum.

La spitalul judeţean din R. sunt într-o rezervă cu un camarad de regiment, rănit la genunchi. Am cărţi de citit, dar rumoarea tăcută, de efluvii, a oraşului nu-mi dă linişte. După o săptămână de dureri mari, pot ieşi. Sunt foarte înconjurat, căci ofiţerii regimentului sunt într-un complex de rudenii, care îmbrăţişează toată urbea. Neliniştea e mare. Şi comunicatul oficial e aşteptat la ora patru cu întinsă măcinare. Oraşul, din cauza militarizării (poliţaiul a devenit maior, cu „stele” în loc de grade, dar oricum maior, şeful de poştă a fost asimilat şi el, în sfârşit, afară de pensionarii cafenelelor din „centru” toată lumea a trecut la partea sedentară a războiului şi e deci foarte activă), trăieşte în

casele, cu aspect de vile, în grădini, în centrul plin de prăvălii, o viață deosebită. Camioanele care trec, furgoanele, detaşamentele sunt cercetate cu atenție şi interpretate, asemeni cititului în stele. Va veni sau nu evacuarea? căci luptele se dau acum în Carpați, la optzeci de kilometri depărtare.

Războiul e, de altfel, o ocupație nouă şi provoacă animație chiar în ținuturile retrase, darămite aci. Cu umbrela la subsuoară, profesori bătrâni ies la ora patru la plimbare, renunțând la somnul de după-amiază deci, eveniment caracteristic, pentru ca să citească, afişat pe geamul cafenelei, comunicatul zilei. E redactat foarte sibilinic acest comunicat. „Lupte vii, bombardament intens", „atacuri puternice în regiunea cutare". Niciodată un cuvânt despre înfrângere sau retragere. Cei care țin minte ştiu că numai comparând două comunicate poți afla ceva.

„Pe înălțimile din pasul Rucărului au loc vii lupte de infanterie", spune un comunicat, copiat cu litere caligrafice, cu creionul, de patronul cafenelei, probabil.

Iar a doua zi, între alte puncte:

„Inamicul a atacat puternic pozițiile noastre de la sud de Dragoslavele".

Dacă ştii că între Rucăr şi sud de Dragoslavele, sunt şapte-opt kilometri, atunci ştii şi cu cât s-au retras trupele noastre, de ieri până azi, iar dacă nu, crezi că nu s-a întâmplat nimic.

După-amiază, spre seară, centrul se animează, mai ales prin prezența femeilor, care ies la plimbare. Ofițerii de la diverse depozite şi comandamente (e aci cartierul corpului de armată) îşi lasă şi ei serviciul, ca nişte funcționari conştiincioşi, către orele şase. Eşti tentat să crezi că şi pe front, la această oră, ofițerii încuie sertarele, se spală pe mâini, ivesc figura şi ies din tranşee în oraş, fie invitați la o partidă de pocker, fie la un *rendez-vous* cu etape simplificate, din cauza vremurilor tulburi. În realitate, constat şi acum aceeaşi neputință a imaginației de a realiza în abstract. Nu există decât o singură lume, aceea a

reprezentărilor.

Nu putem avea în simțuri, şi deci în minte, decât ora şi locul nostru. Restul îl înlocuim cu imagini false, convenționale, care nu corespund la nimic, sunt cel mult o simplă firmă provizorie. Nu poți fi în două locuri deodată. Eu ştiam, când suportam bombardamentul de la Săsăuş, că, teoretic, e posibil ca altă lume, undeva departe, să petreacă, să iubească, să aibă ore de birou şi de masă. Dar nu puteam realiza niciun moment al ei. Acum, dimpotrivă, sunt aci, în această lume, iar aceea a frontului e un vag musafir abstract, nelocalizat în spațiu şi mai ales în afară de noțiunea timpului. Îmi zic: poate că la ora asta Orişan suportă un bombardament la fel cu cel de la Bărcut. Dar este o simplă ipoteză teoretică, vezi bine, goală de orice emoție, de durata oricărui sentiment, de culoarea oricărei reprezentări, de irevocabilul întâmplării reale.

Sunt privit – aşa cum umblu cu alți camarazi, cu mâna bandajată – cu destulă curiozitate. Nu-mi displace; senzația reală că sunt privit îmi pare ca un fel de gâdilătură, de îndurat oarecum, dar în cele din urmă insuportabilă.

— Rămâi aici, mă îndeamnă camaradul meu. Vine generalul A.

— De unde ştii?

— Vine cu automobilul... Ştiu de la prefectură. Uite pe fostul primar, Vasu... pe avocatul ăla bătrân... toți îl aşteaptă... Primarul, un medic excelent, care are darul de a fi în tot locul, e acum şi el lângă grădina publică, aşteptând cu toată lumea miracolul. S-a răspândit vestea că „generalul" va trece spre front.

— Parcă se spunea că l-a otrăvit, că i-au turnat spionii nemți, printr-o ordonanță cumpărată, otravă în cafea?

Surâdeam amândoi, căci cunoşteam legenda. Comandant de armată în Dobrogea, generalul A. a oprit câtva timp în loc înaintarea inamicului. Şi e atâta sete de idolatrie, sunt atâtea disponibilități de nădejde în poporul acesta, care se simte mereu aruncat de pe scara înaltă a istoriei, încât figura generalului a şi devenit legendară.

Eu ştiu însă că salvare, pentru moment, nu mai e. Şi cu toate astea, când pe strada principală apare lângă grădina publică automobilul mare, deschis, stropit tot de noroi, peste vopseaua de culoarea nisipului, am acelaşi fior ca toată lumea de aci. Stă în fund, alături de alt general, tot în mantaua cenuşie care nu indică nicio distincție, cu capul lui de mucenic cu cioc imperial, cu privirea obosită, care nu se opreşte asupra nimănui. Ştiu ce-ar vrea toată lumea... şi cu ea, însumi eu... Cu mintea lui, încăputâ acolo sub chipiu, să înlocuiască tunurile, mitralierele, să redea curaj soldaților, să răstoarne situația ca o prezență supranaturală. Comunicatul de mâine seară să anunțe, de pildă:

„În regiunea Dragoslavele, lupta îndârjită s-a terminat prin înfrângerea duşmanului. Un regiment de infanterie a căzut în spatele inamicului ocupând Cheile Dâmbovicioarei şi şoseaua Giuvala. Am făcut 25 mii de prizonieri, am luat patru tunuri de câmp şi un bogat material de război. Urmărirea inamicului continuă şi diverse unități mici care au căutat să-şi facă loc prin munți, peste vechea frontieră, sunt treptat capturate."

Nădejdea, cu atât mai emoționantă, cu cât toți au conştiința miracolului, a căscat ochii tuturor celor de pe trotuar, iar ofițerii fac front ca unui prinț. Mulțimea asta nu vrea decât să despacheteze bagajele făcute pentru refugiu, să puie mâine seară drapele tricolore la balcoane şi să se agațe de roțile automobilului, urlându-şi frenezia de recunoştință pentru salvator.

Maşina s-a oprit o clipă, ofițerul cu mustața mică, de lângă şofer, a întrebat ceva pe sergentul de stradă (întrebare la care au răspuns laolaltă, cu bunăvoință grabnică, cinci-şase inşi, care se găseau acolo), dar în tot timpul generalul a avut o absență preocupată, de medic chemat, în sfârşit, de familia disperată, la căpătâiul bolnavului a cărui operație încercată de alții n-a reuşit.

A venit şi Orişan, rănit la mâna dreaptă de o schijă de obuz. Camaradul din rezerva în care sunt eu a plecat în familie şi acum sunt câteva zile cu Orişan. Între noi e o

prietenie definitivă ca viața şi ca moartea. Şi totuşi încerc un sentiment ciudat. Mi-e imposibil să-i pun vreo întrebare despre viața lui de familie. Îl cunosc cum nu l-a cunoscut nici mama lui – căci numai acolo, în fața morții şi a cerului înalt, poți cunoaşte oamenii – dar nu ştiu absolut nimic despre el. Şi nici despre niciun alt camarad al meu. Acum îmi dau seama cât de puțin am vorbit eu şi camarazii mei de front despre viața noastră anterioară. Parcă suntem în „Legiunea străină". În fiecare noapte îl aud însă pe Orişan, culcat în patul alb, lungit pe spate ca un mort (aşa cum se deprind să doarmă soldații din cauza repaosurilor scurte în marşuri), urlând în somn de groază, deznădăjduit ca un câine: „Mamă!... mamă!..."

Peste câteva zile, în comunicatul oficial e totuşi o floare de bucurie. Trupele noastre au luat Muntele Roşu, făcând prizonieri, capturând mitraliere şi material. Ştim că pe acolo s-a retras regimentul nostru. Îi arăt lui Orişan bănuiala că nu poate să fie străină de Corabu asemenea ispravă. El surâde, cu îndoială. Peste alte câteva zile însă, un rănit, abia sosit, îmi întăreşte presupunerea. Dorind să se distingă neapărat, dornic de înaintare, cu ambiție de general napoleonian, şi simțind mai ales că ar putea muri, inutil, căpitan, a comunicat diviziei că dacă i se dă comanda unui batalion, e gata să cucerească Muntele Roşu. După oarecare codeală, oferta a fost acceptată şi căpitanul Corabu a izbutit să dea acea floare comunicatului nostru. Dar i s-a luat imediat comanda... împrumutată. A doua zi însă, muntele a fost din nou pierdut... Acum căpitanul Corabu a primit... ordin să-l cucerească iarăşi. Mă întreb, cu gândul prelungit, melancolic, ce ar însemna pentru armata noastră să i se dea acestui ofițer o comandă mai importantă.

Când Orişan e mai bine, ieşim să mâncăm la un birt din oraş, unde cunoaştem două doamne tinere foarte frumoase şi distinse, care ne arată foarte mult interes, dar ne cer să evităm pe unchiul lor, un domn bătrân cu nas aprig şi mustața mare. Le-ar certa rău dacă le-ar vedea stând de vorbă cu cineva. Ne fixăm un *rendez-vous* cu ele şi plecăm

repede, căci ni se spune că la spitalul din G. a fost adus Nicolae Zamfir, grav rănit. Ne duce cu maşina Iorgu, bărbatul Anişoarei, care e „voluntar" la corpul de armată. Printr-un ordin al Ministerului de Război gradele inferioare, dacă au avere, sunt scutite de front. (Li se cere numai să puie un automobil la dispoziție cartierului, iar ei, ataşați pe lângă automobil, capătă numele de „voluntari"). Pentru ofițeri însă acest lucru nu e admis şi deci formula de rămânere trebuie să fie alta, sau altele.

Spitalul tip „Regele Carol I" e în marginea şoselei şi are în față o grădină de flori, cultivată de medicul-şef, un burlac filosof în felul lui. Depărtat de oameni, care-i vindecă pe toți, cu condiția să-l lase în pace, în singurătatea lui din mijlocul câmpului.

Nicolae Zamfir e într-un pat de fier alb, cu capul bandajat şi acoperit cu pătura până la gât. Nu-i vine să creadă parcă, văzându-ne, şi, deşi trebuie să aibă febră, zâmbeşte. Nu poate vorbi, nici nu poate încă fuma țigările pe care le-am adus, iar cele două sticle de vin înfundat vor rămâne multă vreme nedestupate, dar îşi plimbă privirea după gesturile noastre şi surâde cu ochii, cinstit şi sfios ca un câine al pământului.

— Eşti rănit rău, la cap, Zamfire?

Clatină din cap negând şi pe urmă ridică uşor cuvertura şi ne arată picioarele bandajate ca nişte copii înfăşați. Unul e retezat de sub genunchi, celălalt de la jumătatea coapsei. Zâmbeşte cald.

Cred că am devenit palid ca un mort şi mă clatin. Orişan a încremenit şi el. Nicolae Zamfir, cu pătura ridicată, surâde mereu, absent şi bun, ca o icoană care nu ştie cât a fost de sluțită de sulițe.

N-avem ce mai spune... Tăcem aşa îndelung şi pe urmă plecăm, sub pretext că nu trebuie să-l obosim.

Pe drum Orişan mă întreabă cu gând inspirat:

— Te mai gândeşti la revoluție?

— Nu, ca starețul Zossima al lui Dostoievski, mă închin, şi eu în fața „nenorocirii care va veni".

*

Plecarea mea la Bucureşti este inevitabilă. Parcă se apropie un examen dezagreabil. Am scris nevestei mele că sâmbătă seara sosesc. Trenul nu s-a oprit la peron, ci în câmp, pe o linie de garaj; gara e în întuneric de frica zepelinurilor... Iar când vin pe Calea Victoriei goală, felinarele dau o lumină albăstruie asfaltului pustiu, de par acoperite cu zăbranic de doliu, iar casele de piatră cenuşie. Nicăieri lumini aprinse. Impresia de cavou imens e copleşitoare.

M-a aşteptat cu o serie întreagă de demonstraţii, care altădată m-ar fi înnebunit de emoţie şi plăcere. Casa e toată luminată (cu storurile căptuşite bine, fireşte, ca să nu se vadă afară) ca pentru sărbătoarea de Paşti, masa e albă, sclipitoare de cristaluri şi flori, vinul rar. E o intenţie de supeu în doi, ca într-o „cameră separată" de restaurant de petreceri. Îmi e imposibil să nu fac socoteala că aş putea avea toate acestea numai cu zece monede de aur şi încă fără obligaţia de a surâde.

Mă sărută cu exces, nu vrea să mă lase să mă dezbrac, îmi scoate ea însăşi mantaua...

Simt că un singur lucru m-ar fi ispitit aci... şi poate mi-ar fi iluminat indiferenţa. Patul mare alb, camera de baie cu majolică albă şi oglinzile aburitoare. Să am asta, murdar şi pătruns de frig, după un marş ca acel de la Bărcut, ar fi în mine o dospire de recunoştinţă şi voie bună, care s-ar revărsa poate şi asupra acestei femei. Dar la spital făceam baie în fiecare zi, iar rufăria de pe mine e curată.

— Mama (nu spunea niciodată: mama, pur şi simplu) nu mi-a spus nimic că eşti rănit (e grav? ah... Dumnezeule!). Vezi, asta nu înţeleg, frate, să fie supărată pe mine, dar chiar dacă nu vorbim... putea să-mi trimită vorbă prin cineva... Te-a durut rău?... Mă întreb, fără să-mi pot reţine surâsul dinăuntru, ironic: „Ar fi murit de durere femeia asta, dacă aş fi fost ucis?"

Parcă nu ştie ce poteci de moarte am în suflet, şi tăcerea mea o face să vorbească încontinuu, ca un orator care nu mai poate încheia, şi se avântă inutil, după asociația întâmplătoare a frazelor. Îmi taie, cu prea multe gesturi, friptura în farfurie. Şi cum se cunoaşte că a îmbătrânit. Nu simte că, aşa, destul de trupeşă cum a devenit, nu mai prind anumite grații. De altfel, tot armamentul ei cuceritor e parcă demodat şi nefolositor, ca acele tranşee puerile din munții graniței.

Evit cât mai mult dormitorul, deşi albul de olandă al cearşafurilor tot mă cheamă. O clipă, căldura trupului ei molatic lângă al meu îmi toropeşte trupul şi îmi activează gândurile, dar pe o masă joasă e o fotografie mare, a mea. A pus-o acum, sau e de mult acolo? ridiculă, condamnată infam să asiste la frământarea trupurilor lor, când eu eram la Cohalm?...

Şi totuşi îmi trece prin minte, ca un nour de întrebare... Dar dacă nu e adevărat că mă înşală? dacă din nou am acceptat o serie greşită de asociații?

Dacă e o simplă coincidență, ca, de pildă, atunci când am întâlnit pe colonel, ca atâtea în viață?

Dar nu, sunt obosit şi mi-e indiferent chiar dacă e nevinovată.

Cum sunt culcat pe spate, cum sunt fără chef, ea are inspirația nefericită să facă singură demersurile îmbrățişării... Prin cămăşuța fină, aşa cum stă în genunchi, aplecată deasupra mea, sânii îi atârnă ca două pungi şi pântecul a început parcă să se îngroaşe. Chiar după ce m-am însurat, prietenii mă îmbiau la petreceri cu cocote, dar şi când izbuteau să mă convingă, şi oricât erau de frumoase, aveam impresia că mă culc cu manechine de cârpă, fără acea căldură tainică animală, care, când ți-e scumpă, te înduioşează şi te deznădăjduieşte în nebunia unei totale îmbrățişări. Nevasta mea e albă şi cu preziceri de grăsime, iar eu aş vrea în clipa asta să simt pe pieptul meu genunchi mici ca merele şi să descopăr colțuri noi într-un trup de țigăncuşă subțire şi cu muşchi nervoşi. Aş putea-o avea cu

alte zece monede de aur şi fără obositoare obligaţii de a minţi tandru.

*

A doua zi a fost năvală de cunoscuţi... Fraze goale de conţinut, stupidităţi fără legături de rudenie cu realitatea.

În corespondenţă am dat şi peste o scrisoare anonimă...

„Domnule, pe când d-ta lupţi pentru patrie (?) nevasta d-tale te înşală ca o târfă cu un individ Grigoriade, care e la cenzură, vezi bine.

Îi poţi găsi oricând între 6-8 în strada Rozelor opt bis; unde merge la el. Căci poate că acum n-o avea neruşinarea să-l aducă tot la d-ta acasă."

Ce n-aş fi dat altă dată pentru ca să am certitudinea că mă înşală. Cum aşteptam la pândă, cu fruntea arsă şi pumnii crispaţi!

Acum, când vine, îi arăt scrisoarea zâmbind. Un moment devine palidă, mă examinează alarmată şi bănuitoare, însă când mă vede liniştit, socoate că nu cred.

— E o murdărie... Ştii că toţi ne invidiază. Ah, lumea asta rea... Uite ce calomnii mai născoceşte. Dacă ar fi să te iei după toţi... Poftim, să fi fost tu mai bănuitor acum... Ah, mi-e o silă de oameni... Nu mai poţi ieşi... Fireşte, am fost de câteva ori în oraş, nu singură: cu Anişoara, cu Iorgu, şi a venit cu noi şi Grigoriade. Am fost la teatru şi pe urmă la restaurant. Ah, şi dintr-atâta...

Vorbeşte mult, platitudini încălecate, asociate la întâmplare, şi zâmbetul meu binevoitor o încurajează...

— Ascultă, fată dragă, ce-ai zice tu dacă ne-am despărţi?

Parcă i-a despicat cineva ţeasta în două.

Altă avalanşă de întrebări gemute, de protestări scâncite.

Mă gândesc halucinat că aş fi putut ucide pentru femeia asta... că aş fi fost închis din cauza ei, pentru crimă:

— Vezi, aia blondă de colo...? nu... ailaltă mai grasă puţin, de la masa cu cei doi domni şi două doamne...

— Ei?

— E nevasta lui Gheorghidiu... Nu-ți mai aduci aminte...?

— A... pentru asta? Ce-a găsit la ea, dragă? să ucidă pentru ea... nu mai putea găsi alta la fel?'!

A doua zi m-am mutat la hotel pentru săptămâna pe care aveam s-o mai petrec în permisie. I-am dăruit nevesti-mi încă o sumă ca aceea cerută de ea la Câmpulung şi m-am interesat să văd cu ce formalitate îi pot dărui casele de la Constanța. I-am scris că-i las absolut tot ce e în casă, de la obiecte de preț la cărți... de la lucruri personale, la amintiri. Adică tot trecutul.

PATUL LUI PROCUST

I

MUSTRĂRILE D-TALE SUNT FĂRĂ utilitate, ca mânia cuiva care bate la uşa vecină închisă, în loc de aceea pe care o caută, dar şi în scrisoarea trecută, ca şi acum aproape, mi-a slăbit voinţa de a face efortul unei explicaţii gândul că şi lămuririle sunt de obicei zadarnice.[19]

[19] Aceste „mustrări", făcute numai din prietenie, n-aveau niciun accent deosebit şi erau mai mult efectul unei nedumeriri pe care scrisorile care urmează e drept că au împrăştiat-o; dar e şi mai drept ca au înlocuit-o cu altele noi, descoperiri cu totul neaşteptate, care au dus la alcătuirea acestui „dosar de existenţe" pe care-l înfăţişăm cititorilor.

De altfel, pentru înţelegerea unor referinţe din aceste scrisori, sunt negreşit necesare câteva lămuriri, fie şi cu preţul unui ocol chiar de la început. Am sugerat, ba chiar am propus doamnei T. mai întâi să apară pe scenă. Am avut întotdeauna convingerea – şi azi mai înrădăcinată ca oricând – că „meseria", „meşteşugul" sunt protivnice artei. În cronicele mele de teatru, de pildă, am cerut adesea, gândind că numai astfel se va regenera arta actoricească la noi, ca directorii de teatru să încerce să-şi recruteze interpreţii principali nu dintre ucenicii care au făcut conservatoarele, cât mai ales atrăgând în lumina rampei dintre personalităţile care şi în alte regiuni şi-au dovedit capacitatea de creaţie. Să aducă pe scenă complexe de experienţă, din viaţa reală, aşa cum au procedat câţiva mari regizori streini. Cum se gândeşte, cum se iubeşte, cum se suferă nu se poate învăţa în orele de curs şi nici atesta prin certificat de absolvire. Elementele modeste, educate cu îngrijire şi discernământ, îşi pot valorifica prin lecţii însuşirile de rând, obţinând acea capacitate standard care face ca majoritatea elevilor intraţi într-o şcoală, fie ea militară, liceu, de bele-arte sau de silvicultură, să termine aproape toţi, promovând an cu an, automat şi cu răbdare. Dar teatrul nu poate fi decât, intens, al personalităţilor puternice şi al dislocărilor de conştiinţă (restul e distracţie şi „instituţie culturală" de provincie). Nu are deci nicio valabilitate obiecţia care mi s-a adus: că în artă e de la sine

înțeles că firile excepționale n-au nevoie de Conservator, însă această şcoală este absolut necesară pentru temperamentele modeste. Acest răspuns înseamnă, cred o contradicție în esență. Căci arta nu are ce face cu aceste temperaturi modeste (care sunt bune cel mult pentru rolurile secundare şi ca să furnizeze scenelor periferice copii după actorii zilei). Arta teatrului are nevoie tocmai de firi de structură excepțională. Din păcate, e ştiut că tocmai acestea sunt excluse inițial prin însuşi caracterul Conservatorului. În definitiv, după ce criterii îşi aleg profesorii acestor şcoli elevii? Mai întâi „după fizic". Există aberația „fizicului în teatru", înțeles ca fizic frumos. Când arta cere un fizic apropiat rolului: mare pentru Danton, Othello, Holofern, diform pentru Richard III, Smerdiacoff şi bufonii din toate piesele, tânăr şi frumos pentru Romeo, potrivit şi nervos pentru amantul „modern", burtos pentru comic, când, în sfârşit, arta cere în fizicul actorului tot atâta variație câtă a creat viața, comisia profesorilor admite cu preferință un fel de tip care „are fizic", adică nu e nici mare, nici mic, nici gras, nici slab, nici frumos, nici urât, nici alb, nici negru, în sfârşit, ceva desăvârşit mediocru, incolor şi neexpresiv, un fel de domn cumsecade de 20 de ani, care nu sugerează nimic şi pe care oricând l-ai lua mai curând drept funcționar comercial decât slujitor al artei;

Altă aberație este aceea a „vocii". Atâți tineri fără ocupație devin actori pentru că au voce, când ar trebui tocmai pentru acest motiv să fie eliminați de la clasele de dramă şi comedie. O „voce muzicală", cu o sonoritate independentă de conținutul frazei, e totdeauna patognomonic, o dovadă de -lipsă de inteligență, de absență a temperamentului şi a virilității. Tenorii au o reputație bine stabilită de sărăcie cu duhul, iar până la începutul veacului trecut, cântăreții aleşi pentru anumite mari cariere muzicale erau castrați, pentru ca vocile să le devină şi mai frumoase. Autentica frumusețe a glasului e însă cu totul de ordin interior. Ea implică o corespondență (şi de aci neregularitatea ei) cu înseşi străfundurile emotivității. O femeie – observați în jurul dumneavoastră – are voce frumoasă când vorbeşte cu cel pe care-l iubeşte şi voce urâtă, albă, când porunceşte servitoarei să aducă apă sau să spele vasele.

Adăogați la aceste criterii de ordin fizic vechea prejudecată a talentului. Talentul se descoperă, conform celor ştiute, în modul următor: în fața comisiei aşezate la o masă lungă, un băietan sau o fetiță sufocată de trac spune fie *Latina gintă,* fie *Duşmancele,* şi după asta domnii examinatori descoperă talentul, cum medicii de pe vremea lui Molière aflau de ce suferă un bolnav, pipăind piciorul patului.

În modul acesta clasele se populează cu numeroşi elevi, dintre cari unii încă ar mai avea şansa, datorită neprevăzutului dezvoltării ulterioare, să poată crea în artă dacă n-ar fi obligați de maeştrii lor să-i

imite, după geniala metodă didactică: „fă ca mine".

Eu credeam însă că doamna T. ar fi putut arăta posibilități de mare artistă şi aş fi fost bucuros să apară în *Act venețian,* de pildă. Dificultatea era că pe oricare dintre scene s-ar fi găsit vreo „maestră" care s-o oblige să joace „cum îi arată ea". Dacă omeneşte e de înțeles sinceritatea acestei severe cenzuri – căci e de presupus că maestra nu concepe nimic superior mijloacelor ei – riscam pe de altă parte să ajungem tocmai la o anulare a intențiilor dintâi, pentru că, de vreme ce maestra, exista, nu mai aveam nevoie s-o dublăm cu concursul doamnei T. Nu mai vorbim că un spirit critic, chiar mediocru exigent, ar fi găsit de prisos chiar pe maestră, originalul însuşi. Găsisem şi aci soluția uiiui teatru particular, condus de un strălucit tânăr comic foarte înțelegător, care admitea spectacolul ca *„lever de rideau"* al unei comedii jucate de el, fără niciun alt amestec. Cred că acest spectacol ar fi fost un început frumos în teatrul românesc.

Nu înaltă şi înşelător slabă, palidă şi cu un păr bogat de culoarea castanei (când cădea lumina pe el părea ruginiu) şi mai alea extrem de emotivă, alternând o sprinteneală nervoasă, cu lungi tăceri melancolice (având, pe deasupra, un comerț, la propriu şi la figurat, intens cu arta şi cetitul), doamna T. ar fi dat o viață neobicinuită rolurilor de femeie adevărată. Ca fizic, era poate prea personală ca să fie frumoasă în sensul obicinuit al cuvântului. Avea orbitele puțin neregulate, uşor apropiate, pronunțate, cu ochii albaştri ca platina, lucind, fremătând de viață, care, când se fixau asupra unui obiect îl creau parcă. Bărbia feminină, delicată, dar prelungirea ei, întinsă frumos până sub ureche, cam aparentă, căci era lipsită de orice grăsime. Gura, foarte mobilă, vie ca o floare, plină. Gâtul lung, robust, cu tendoane lămurite la orice întoarcere a capului. E ştiut, de altfel, că marile actrițe au fost totdeauna de un soi de frumusețe, incertă, am spune „pe muche de cuțit" (cum sunt, de altfel, şi astăzi vreo câteva dintre cele mai reputate interprete ale ecranului ca Elisabeta Bergner sau Joan Crawford, de pildă). De o tulburătoare feminitate uneori, avea ades o voce scăzută, seacă, dar alteori cu mângâieri de violoncel, care veneau nu – sonor – din cutia de rezonanță a maxilarelor, ca la primadone, ci din piept, şi mai de jos încă, din tot corpul, din adâncurile fiziologice, o voce cu inflexiuni sexuale, care dau unui bărbat amețeli calde şi reci.

Firul care mă dusese la gândul spectacolului era că realiza două dintre indicațiile pe care, în paranteză, le impuneam eroinei din *Act venețian* şi pe care eu le socot, în afară de inteligență şi cultură ca adevăratele criterii care ar trebui să înlocuiască examenul de admitere în şcolile teatrale. Vorbea adică „repede, cu cauze inteligente între propoziținile frazei", nu cu acele penibile pauze între silabe care constituie ceea ce se cheamă în lumea teatrală dicțiunea şi care au aerul

unor pronunțări răspicate pentru cretinii din sală. Doamna T. vorbea foarte repede, păstrând rostirea rărită ca o subliniere numai pentru esențial, când vocea scadea brusc lungind adânc tulburător, vocalele. Atunci privirea ei, vie ca a unui hipnotizator liniştit, spunea mai întâi singură fraza în aşa mod că vorbele „nu făceau parcă decât să repete ce au spus ochii", chiar cum ceream eu în cealaltă indicație care păruse, mi-am dat seama mai târziu, în timpul repetițiilor, cu altă interpretă, de neînțeles.

Până la capăt, însă, doamna T. n-a primit. Poate nu atât dintr-un sentiment de neîncredere în ea, cât dintr-un fel de oroare de exhibiția pe care o implică scena cu rampa ei şi care o făcea, după amânări, să-mi spuie ca o răsfrângere cald interioară:

— Lasă-mă, te rog, în magazinul meu de mobile... N-am nimic în mine de arătat, de pe scenă, lumii.

Mai târziu, după lungi convorbiri, după-amiaza între trei şi cinci, în refugiul acela cu mobilier geometric şi lăcuit de la „Arta decorativă", am avut de multe ori sentimentul că prin refuzul de expresie al acestei femei, care prefera în orele pe care le avea libere numai să citească, sau „să trăiască", de altfel liniştit, pentru ea însăşi, se pierde un complex de experiență şi frumusețe, inutilă în inefabilul ei voit. Am îndemnat-o atunci să scrie şi cum, întâmplător, aveam posibilitatea, m-am oferit, gata să înlesnesc apariția oricărei încercări pe care ar fi făcut-o.

Mă privea uimită şi cu un văl de neîncredere în ochii cu albastrul cald.

— Dar e cu neputință ceea ce-mi spui... glumeşti?

— De ce?

Şi izbucnind într-un surâs, căci nu râdea aproape niciodată, şi încă, întotdeauna, oricât de vesel, surâsul ei avea în el un reziduu de tristețe.

— Dar eu nu ştiu să scriu... Mă întreb dacă n-aş face chiar greşeli de ortografie?

— Arta n-are de-a face cu ortografia... Scrisul corect e pâinea profesorilor de limba română. Nu e obligatoriu decât pentru cei care nu sunt scriitori. Marii creatori sunt mai abundenți în greşeli de ortografie decât bancherii. Eminescu a scris mai puțin ortografic decât oricare dintre poeții care l-au urmat şi l-au imitat... E îndreptat, când e tipărit, de editorii lui critici. Ortografia o poate cunoaşte orice elev premiat în clasa cincea de liceu.

Se juca, mângâind stofa ripsată a fotoliului cubic.

— Ei, nu zău, cum o să scriu?

Am simțit nevoia să devin categoric.

— Luând tocul în mână, în fața unui caiet, şi fiind sinceră cu dumneata însăți până la confesiune.

S-a gândit o clipă şi, ca şi când nu putea asimila ideea, a respins-o:

— Nu pot... Cum o să scriu?... N-am talent.

Veneam în ziua aceea cu brațul plin cu flori... Nu mă aşteptase... Nu dorisem decât să retrăiesc o clipă... ceva din

---

— Dacă aş vrea să fac o glumă ieftină, aş răspunde: tocmai de aceea... Dar îți spun serios: niciunul dintre marii scriitorii n-au avut talent.

— E purul adevăr... Să zicem că a fost o excepție. Flaubert. Poate şi Maupassant. Să adăogăm fără îndoială pe Anatole France. Dar nici nu sunt chiar dintre cei mai mari.

Parcă i-am tulburat puțin limpezimea convingerii... Acum şovăie îngândurată.

— Un scriitor fără stil frumos... fără nimic?

— Stilul frumos, doamnă, e opus artei... E ca dicțiunea, în teatru, ca scrisul caligrafic în ştiință.

Acum e revoltată.

Albastrul cald al priviriii a devenit de platină, fixându-mă.

— Atunci, ce e un scriitor?

— Un scriitor e un om care exprimă în scris cu o liminară sinceritate ceea ce a simțit, ceea ce a gândit, ceea ce i s-a întâmplat în viață, lui şi celor pe care i-a cunoscut, sau chiar obiectelor neînsuflețite. Fără ortografie, fără compoziție, fără stil şi chiar fără caligrafie.

Surâde, aşezându-şi puloverul bleumarin, cu porțiuni geometrice albăstrii.

— Atunci, dacă înțeleg bine, oricine e sincer poate, fi scriitor?

Foarte grav:

— Nu, dar dumneavoastră da.

Îi străluceau ochii ironic şi puțin cochet.

— Asta ai mai spus-o, probabil şi altor femei?

— Da, la vreo câteva...

— Al căror nas sau pantof ți-au plăcut?

— Nas şi pantof ca al lor, şi chiar mai frumos, mai întâlnisem... Nasul şi pantofii lor, de altfel acceptabili, îmi plăceau, însă consecutiv faptului că gândeam că aceste femei ar avea de exprimat o bogăție lăuntrică, o înflorire a sensibilității lor. Doamnă, trebuie să scrie numai acei cari au ceva de spus.

I s-a înnegurat privirea, i s-au imobilizat toate gesturile şi pe urmă mi-a spus cu acea voce adâncă şi tulburătoare, cu un soi de închidere de iris peste tot ce e în interior. Răspicat şi trist:

— Eu n-am nimic de spus.

Nici măcar brutalitatea cu care eu mai târziu am publicat – cu mici modificări – fără ştirea şi învoirea ei, într-o revistă puțin răspândită, scrisorile acestea, care altfel aveau o destinație strict personală şi le primisem cu câteva luni înainte, nici buna înțelegere pe care le-au arătat-o câțiva critici n-au înduplecat-o. Oroarea ei de exhibiționism, fie şi psihologic, fusese mai tare.

trecut şi mă supuneam acestui demers cum primeşti un singur pahar de vin, ştiind că mai multe nu ai putea suporta... Dar servitorul mi-a remis un bilet când am sunat.

Un plic odios, de un albastru pal, aproape alb. Parcă un gând otrăvit mi s-a împrăştiat în sânge şi mi-a uscat pielea. Nu ştiam ce să răspund, nici n-am citit biletul, pentru că acum conținutul lui mi-era indiferent. Altădată mă adânceam în cercetarea motivelor, cum ai căuta izvorul apei neregulat subterane într-o grotă. Mi-era acum numai o milă imensă de bucuria mea şi de florile pe care le aveam în brațe. Am regretat pe urmă brusc că am dat drumul trăsurii – din superstiție – căci eram atât de obosită, că nu mai puteam merge pe jos, şi parcă din senin am început să sufăr în tot corpul cum revin durerile dacă a trecut prea repede anestezicul. Mă strângeau pantofii, mi se lipeau, năduşite, de-a lungul picioarelor, jartierele. Nu ştiu de mi-a fost ruşine să mă vadă servitoarea că aduc flori neprimite acasă şi asta era fără temei, pentru că de obicei îmi cumpăr singură flori, pe care le aduc şi le risipesc în vasele smălțuite. Dar gândirea mi-era atât de dezorientată şi mă puteam folosi de o logică jignită tot atât de puțin cât te poți sprijini pe un picior bandajat. Încruntasem sprâncenele ca să nu-mi dea lăcrămile şi regretam stupid pe un singur ton, cum, îți aduci aminte când ai fost la noi la vie, cânta neîntrerupt din fluier aceeaşi măsură nebunul care se întorcea cu vacile. De ce a făcut asta? Singur m-a chemat şi eu am venit să fac un lucru drăguț, nerefuzând să retrăim o oră dintr-un trecut atât de plin de bucurii neclasate încă.

Acasă l-am găsit pe D. stând pe divan şi citind. Socot însă că a luat cartea în mână numai când mi-a auzit paşii în vestibul. M-a scos din sărite şi cred că în privire îmi apăruse, ca un câine la poarta ogrăzii, toată indignarea de care eram capabilă. Mi-a fost însă milă de el... Era palid mai urât ca de obicei, cu ochii tulburi şi gura informă, uscată ca o smochină. Aş fi vrut să-i pun din nou în vedere că nu trebuie să intre şi să rămână la mine când nu sunt acasă, dar mi s-a părut că mânia mea i-ar sfărâma nervii, că l-ar deprima ca o

insultă nemeritată. De aceea am zâmbit oportun şi i-am dat mâna... Mi-a sărutat-o intimidat şi a căutat să-mi definească parfumul. Întâia oară mă parfumasem din nou – tot din superstiție – cu parfumul care făcea parte din vechea mea dragoste, ca mirosul dintr-o grădină.

Pe urmă a întrebat stângaci şi penibil: „Te superi că te-am aşteptat?“ întrebarea lui, care nu avea decât un răspuns, m-a crispat din nou, m-a enervat mai mult decât aşteptarea însăşi şi n-am răspuns. Fireşte că oricare altul ar fi plecat imediat, el însă a rămas umilit şi cu sufletul ghemuit. Într-o clipă mi-a părut rău de brutalitatea mea şi am căutat acum, după ce mi se părea că pusesem lucrurile la punct şi stabilisem o înțelegere tăcută între noi, că nu trebuie să mai vie altă dată – să repar puțin din răul pe care-l făcusem acestui trup cu nervii roşi de suferință, ca un lemn de cari – şi am chemat servitoarea, spunând să prepare de ceai. Din tot corpul i s-a ridicat în privire o strălucire, ca untdelemnul care se înalță din fundul apei. Şi-am fost mulțumită de mine.

Mă iubea de cincisprezece sau şaisprezece ani. Ştiam că sunt pasiunea lui rămasă din adolescență, cum rămâne puțin ilogică şi copilăroasă mintea bolnavilor după meningită. Acum cincisprezece ani eram, mi se spune şi astăzi, cea mai frumoasă fată din orăşelul nostru. E foarte important acest „cea mai“ în orăşelele mici. Mi-e greu să-ți explic de ce. Dar pentru că te-am văzut iubitor de curse de cai, ca şi mine, dă-mi voie să fac o comparație care are să-ți dovedească definitiv, dacă mai era nevoie, că nu aş putea deveni niciodată scriitoare şi te va face, sper, să renunți la insistențele dumitale. Simt însă că numai aşa aş putea spune exact ceea ce gândesc. Ştii că sunt, în general luate, două categorii de cai. Cei pretendenți la marile premii clasice şi cei care se mulțumesc să-şi încerce norocul numai în handicapuri modeste. Se întâmplă însă în unii ani că se găseşte pe hipodrom câte un cal cu sânge foarte aristocratic şi cu toți muşchii necontenit gata de întrecere, care câştigă toate premiile mari, nelăsând celor care sunt abia cu puțin inferiori lui niciunul. Fiecare dintre aceşti cai nenorocoşi ar

putea câştiga orice handicap, rareori însă, sau din pricina regulamentelor, sau a mândriei proprietarilor, aleargă în aceste curse. Aşa că ei nu se aleg în unii ani cu niciun premiu. Ei bine, într-un orăşel de provincie toate fetele frumoase sunt față de cea mai frumoasă – chiar când deosebirea e tot aşa de mică – în situația acestor nenorocoşi candidați. Cea mai frumoasă recoltează toate visurile, toate ambițiile adolescenților din oraş. Aş vrea să-ți spun că şi mai târziu, şi într-altă parte, am văzut că lucrurile se întâmplă tot aşa, dar ar fi nevoie de oarecari precizări şi simt că nu mi-ar mai ajunge respirația, că aş ocoli prea mult. Eram deci, în strâmtul şi proaspătul nostru orăşel de munte, cea mai frumoasă fată, iubită de elevii liceului, curtată de tinerii magistrați şi obiectul cavalerismului ofițerilor din garnizoană.

Fără să fim vecini, casa judecătorului D. tatăl era în apropierea noastră, pe o stradă bolovănoasă, care urca spre coastă, în pădure la stânga. Grădinile noastre însă comunicau una cu alta, şi un pârleaz scurta drumul noaptea vecinilor noştri, când se întorceau de la noi, de la cărți, acasă. Oarecare dificultate era pentru că doamna D. era destul de durdulie şi cu greutate, de aceea, ziua, prefera înconjurul pe cele două străzi.

E de prisos să-ți mai spun că D. era mai toată ziua la noi. Ştiam de la o soră a lui – erau două – cât mă iubeşte, şi poate că iubirea lor pentru mine venea din faptul că era alimentată de pasiunea importantă a fratelui pentru mine. Ceea ce am ştiut mai târziu – după ce m-am măritat am aflat de la un coleg al lui – e că D. era invidiat de tot liceul, că avea un fel de nevăzută şi emoțională aureolă, pentru că toți colegii lui îl vedeau pe stradă, la tenis, la conferințele Cercului militaro-civil, în apropierea şi tovărăşia mea şi a lor. Ele erau însă urâte. E adevărat că plătea destul de scump această distincție. Îl puneam să-mi scrie lecțiile, să-mi rețină bilete la teatru, să ducă scrisorile direct la gală şi să ia răspunderea tuturor lucrurilor sparte prin casă, căci mama era cu mine foarte severă.

Mai târziu a venit în orăşelul nostru, întors din Germania, un tânăr inginer, cu care după câteva luni m-am măritat. Aveam optsprezece ani şi D. nouăsprezece. Când a auzit că s-a hotărât logodna mea, a venit şi mi-a spus întâia oară ceea ce ştiam de la sora lui, că mă iubeşte şi că are să se omoare. Am fost mirată când am aflat câtă poezie făcusem până atunci fără să ştiu, m-a mişcat durerea lui, am plâns amândoi, dar m-am măritat cu celălalt, care, după cum îmi explica mama, avea o frumoasă carieră. D. însă nu s-a omorât şi, deşi mi-a trimis în ajunul zilei de nuntă o poezie tradusă din nemţeşte de Iosif – ah, nu mai stau acum să-mi amintesc autorul, Heine, nu? – n-a venit la nuntă în giulgiu de strigoi, ci într-un smoching nou, din garderoba pe care ai lui i-o dăduseră şi cadou, şi pentru că îi era necesară la terminarea liceului. N-aş fi vrut să se omoare, o deloc, dar m-am gândit uneori ce impresie ar fi făcut în orăşelul nostru sinuciderea lui din cauza mea.

Eu am plecat cu soţul meu în Germania. D. s-a dus să-şi facă Dreptul la Bucureşti. Din când în când mama îmi transmitea în post-scriptumuri de scrisori ecouri din necazurile familiei D. Fetele s-au măritat prost, şi vechiul meu tovarăş, din vremea cozilor pe spate, nu-şi dădea examenele la Universitate, îşi petrecea timpul prin cafenele şi lucra noaptea la o gazetă. Acasă, în timpul acesta, bătrânul D. îşi părăsise nevasta şi avea o amantă tânără, cu care îşi cheltuia în escapade amoroase la Bucureşti tot ce câştiga, ba chiar rupea şi din mica avere pe care o agonisise până atunci, din care însă apucase să dea zestre fetelor. A urmat o afacere nelămurită, bătrânul a murit, dar să trecem peste asta.

Multe s-au întâmplat de la divorţ şi de la întoarcerea mea din Germania. Într-o zi de primăvară ieşeam pe strada uscată de vântul nou şi inundată alb de lumina proaspătă. Era plină de o lume bucuroasă că a părăsit paltoanele şi blănile, ca nişte şopârle cu pielea nouă. Se purtau buchete de violete şi toate privirile erau vii. Coboram pe bulevard spre Cişmigiu, uşoară, cercetând interesată rochiile

deschise ale femeilor, în tonuri îndrăznețe, aşa cum nu eram obicinuită să văd în Germania. Moda cerea mult un galben de culoarea lămâii, care la început mă jignea, dar, când îl vedeam purtat de mai toate femeile frumoase, lăudam croitoreasa care-mi impusese culoarea, în dreptul hotelului „Palaee“, văd că la doi paşi înaintea mea se opreşte cineva împietrit şi atât de brusc, că m-am oprit şi eu în loc, ca un răspuns reflex. Aveam dinainte un tânăr într-un palton prea mare, cu buzunarele roase şi lăbărțate, cu gulerul soios şi decolorat. Avea maxilare aproape dreptunghiulare, neras de multe zile, gura ştearsă şi uscată dispărea în figura palidă şi brăzdată, cum dispar desenurile pe o batistă murdară. Dar când i-am întâlnit ochii, i-am recunoscut nu pe ei, ci privirea.

Era D., devenit bărbat şi precoce îmbătrânit. Îşi frământa, figura, îşi trecea limba peste buze ca să şi le umezească, dar nu putea articula nicio vorbă. M-am apropiat şi i-am luat mâna, atunci l-am auzit pronunțând, mai mult gâfâit: „Tu!“ Dar mâna nu mi-a strâns-o, şi a lui rămăsese inertă într-a mea, ca şi când toată puterea din ea se consuma în respirația sacadată şi în privire. Îşi trecea mereu limba peste buzele uscate ca să poată spune „Tu!“

La doi paşi de noi se opriseră doi domni cărora primăvara le oferea prilejul să apară în sacouri tăiate după noua modă, cu talie strânsă. O doamnă, care aştepta lângă trotuar o trăsură, întorsese şi ea capul. Nu ştiu dacă ai să mă înțelegi, şi poate că ai să mă certi şi pentru asta, explicându-mi-o cu severitate; însă nu-mi place să fiu văzută în tovărăşia unor bărbați mizeri ca înfățişare, cu ghetele scâlciate şi cu mâinile neîngrijite. Dar îmi părea bine că îl văd şi, poate ca să mă pedepsesc puțin, aşa cum nu ştiu care general îşi pedepsea corpul fricos. I-am luat brațul, am traversat bulevardul şi ne-am trezit pe cheiul Dâmboviței, şi el cu pavajul uscat de vânt, cu iarba malurilor convalescentă.

Am aflat atunci, şi mai târziu după asta, că m-a iubit necontenit. Căci i-am zădărnicit viața.

Într-o zi am fost până la el. Locuia pe Calea Moşilor, într-o

curte lungă, mărginită de o parte şi de alta de căsuțe mici şi dărăpănate, ca o stradelă. Intrarea mea acolo a fost un prilej de uimire: ovreici diformate de maternitate ieşiseră în prag, fetele mă priveau de după perdele, iar copiii îşi întrerupseseră jocul şi se luaseră după mine. D. mă aştepta în fața uşii. Asta mi-a displăcut violent. Era ceva grotesc, prin exces.

Am petrecut aproape două ceasuri într-o cămăruță mirosind a umezeală, cu o masă cu picior în mijloc, cu oglindă de perete pistruiată de rugină, cu un pat cu aşternutul lăsat la mijloc şi înspre margine, din pricină că slujea şi, de scaun, cu cearşaful atârnat mai jos decât un soi de cuvertură. Mi-a fost imposibil să refuz ceaiul pe care mi l-a dat, dar n-am putut să mănânc nişte bomboane săpunoase, cumpărate de la o fostă cofetărie de mare lux, de la care totuşi cei care cumpără des bomboane ştiu că nu trebuie să mai târguieşti. Mi-a arătat însă lucruri care m-au făcut să retrăiesc clipe din trecut şi m-au impresionat. Caiete de ale mele din şcoală cu marginea albă de două degete, cu scrisul ascuțit şi neglijent, pentru care eram necontenit pedepsită, o fotografie luată de primul fotograf ambulant venit în orăşelul nostru. Eram un grup care ne întorceam de la tenis, şi în dreptul pavilionului „ne-am pozat", făcând năzbâtii. Şi mai erau, într-un sertar de şifonier, jos, singurul sertar din casă, o mulțime de alte lucruri de ale mele: batiste, bilețele trimise prin care îi ordonam să-mi reție locuri la conferințe, un volum de Lamartine cu versuri subliniate şi comentate de mine, o altă carte, de germană, pe care eu scrisesem, Dumnezeu ştie de ce acolo, din Sully Prudhomme:

Ici bas tous les hommes pleurent
Leurs amitiés ou leurs amours,
Je réve aux couples qui demeurent
Toujours.[20]

[20] Aici plâng toți bărbații / Prieteniile sau iubirile lor, / Mă trezesc cuplurile care trăiesc / Mereu.(fr.)

Mi-a vorbit mult, neîntrerupt, cu febră. Şi pentru a doua oară descopeream la omul acesta ceva neobişnuit şi eram înspăimântată mai mult decât măgulită, ca de o rană ce ți se descopere treptat de sub bandaj.

Nu m-am mai dus niciodată în cămăruța din Calea Moşilor, dar a fost nelipsit de la mine el. Necontenit intimidat, gata să se facă oricând de folos. Am fost într-un rând rău bolnavă şi el era disperat. Mă plictisea pentru că niciodată nu înțelegea ce-i spun, încurca totul din exces de zel. Îmi făcea din când în când cadouri care depăşeau evident resursele lui obicinuite, de corector de gazetă. Nu puteam să mai vorbesc despre nevoile mele față de el, că mă surprindea cu servicii. Intimidat ca de obicei, într-o zi mi-a rupt umbreluța şi până seara disperat mi-a adus alta şi cu un mâner mai scump decât cel vechi. Îi interziceam cu înverşunare aceste apucături, dar era zadarnic. De la o vreme mi-era teamă să nu fure de undeva şi, nenorocindu-se, să nu mă compromită şi pe mine. Aş fi preferat nesfârşit mai mult ca tot ce cheltuia aşa să cheltuiască mai bine schimbându-şi înfățişarea şi hainele, dar nu ştiu de ce, niciodată nu m-a ascultat şi continua să mă facă să privesc în jurul meu de câte ori mă oprea pe stradă.

Acasă de asemeni nu-mi convenea totdeauna când venea. Eu îl primeam bucuroasă când eram singură, dar când se întâmpla să am lume la ceai, era atât de deplasat între cei câțiva bărbați eleganți, femeile îl evitau atât, că mi-era milă de el. De multe ori mă gândeam să nu-l primesc sau să-i spun să mă aştepte într-o odăiță pe care o am sus la etaj. Dar imediat mi-era ruşine de mine însămi că am avut acest gând.

Am încercat să-l fac să-şi schimbe, viața, să-l transform aşa cum spălăcita Thea transformase pe Lowborg, dar n-am izbutit. E iremediabil ratat şi, cred, într-adevăr mediocru. Multă vreme am socotit că numai din cauză că eu îl intimidez e aşa, dar pe urmă am citit câteva poezii dedicate

inițialelor mele, într-o revistă de mâna a şaptea, curente şi patetice ca nişte sorcove.

Ți-aduci aminte că m-ai privit surprins când te-am întrebat despre el chiar din ziua când te-am cunoscut şi când, de altfel, te-am întrebat atât de multe... Dar cândva am să-ți povestesc mai multe întâmplări din vremea asta. În timpul pasiunii mele pentru * * * a trebuit, şi ce greu mi-a venit, să-i interzic să mai vină la mine. * * * îmi spunea „că-l plictiseşte". Mi-a trimis scrisori disperate şi fără înțeles, flori puține în fiecare zi, căci era singurul lucru pe care îi mai îngăduisem să mi-l trimilă, îl ghiceam la colțul străzii şi mă pândea noaptea când veneam acasă. De la o vreme i-am permis din nou să vină, dar atrăgându-i luarea-aminte să evite să întâlnească pe * * *.

N-am văzut însă niciodată pe cineva mai *„malencontreux"*[21] decât el. E adevărat că şi eu uitam uneori că trebuie să vie, dar de cele mai adeseori, tocmai când veneam cu prietenul meu acasă, îl găseam aşteptându-mă. Evident că ar fi putut spune că mi-a adus o carte sau că a venit să-mi facă un comision, dar nu spunea nimic. Avea un aer speriat, bâlbâia lucruri neînțelese, se ascundea când era inutil, compromițător şi ridicol. Şi el făcea asta ca să-mi evite mie nemulțumirile, căci gândul că e incomod, – mai târziu am ştiut, îl durea.

Ca şi acum, când mă întreba dacă mă supără că a aşteptat în salonaş.

Când am cerut de ceai, toată figura lui îmbătrânită s-a iluminat de bucurie, ca o mobilă veche pe care cade soarele. Se învârtea în jurul meu împiedicându-mă, îmi ajuta să prepar ceaiul, zăpăcit. Ne aşezasem pe treptele divanului, care face colț, dinainte cu ceştile tăiate-n felii alb şi albastru – nu scosesem pentru el ceşti japoneze – pe tava mare de aramă veche bătută, care e transformată în măsuță.

Îi râdeau ochii.

— Ce bine îmi pare că nu l-ai găsit acasă.

---

[21] Nenorocos. (fr.)

Am încremenit cu ceaşca în mână.

— De unde ştii că am fost la el?

— Deşi n-ați vorbit de aproape, o jumătate de an, ştiu că azi ai fost la el...

Îl întrebam cu ochii mari şi buzele oprite.

S-a dus la biroul mic, la miniatura de birou de domn care ți-a plăcut atât de mult, şi dintr-un sertar mi-a scos o scrisoare a mea neterminată. Toată dimineața mă întrebasem dacă să mă duc sau nu la * * *. În mine lupta dorința de a-mi da, numai, întârziind o oră în garsoniera care m-a văzut de atâtea ori înflorită de bucurie, prilej de amintiri mai precise, aşa cum unii iau opium, ştiind că îşi procură doar iluzie trecătoare, dar căutând ca măcar în vis să se simtă aproape de cineva dorit – şi teama că are să fie o greşeală, că el, lipsind cum de atâtea ori a făcut-o, ar putea transforma acest proiect într-o întâmplare dezagreabilă. Îi scrisesem deci: „Prietene, iartă-mă dacă nu voi veni. După-amiază va trebui să mă duc neapărat...” Şi aci ezitasem: să-i pui un motiv serios ca să fie o adevărată justificare, sau să pun dinadins unul fără însemnătate, ca să-i dau impresia că acum, pentru mine, a mă duce să-l văd are mai puțină importanță decât o probă la croitoreasă, un ceai la o prietenă „care nu poate fi refuzată”, sau altceva în felul acesta?

Nehotărâtă, m-am întrerupt şi am lăsat scrisoarea pe masă. Am ocolit-o toată ziua, iar pe la patru, când m-am hotărât s-o completez, mi-am spus că acum e prea târziu ca s-o mai trimet. N-am putut măcar să respect nicio altă hotărâre pe care o luasem, aceea de a mă duce cu întârziere, ca să-l fac să mă aştepte, dovedindu-i că-i fac o concesie acceptând invitația.

În mine totul se accelera însă, mai întâi domol, dar odată coborâta în stradă, atât de violent, că mi se părea că trăsura merge prea încet, numai la gândul că voi fi acolo.

D. mă privea înmărmurit acum, pironit de ochii mei, aşteptând pentru întâia dată de la mine vorba tăioasă de mânie.

— Ai umblat în hârtiile mele?

Mi se părea că nu mi se poate aduce o jignire mai gravă... că omul acesta abuza de delicatețea mea. E adevărat că era atât de alarmat, că nu mai îndrăznea nici să respire, că își trecea limba numai peste buzele uscate ca să și le umezească.

M-am sculat de jos înfuriată și m-am dus la sertar, în care am recunoscut, cu un capăt de dovadă în mâni, că umblase la toate scrisorile.

— Să plec?

Atât a putut articula, scos din tiparele lui.

Nu m-am mai putut stăpâni, căci gândul că libertatea mea, la care am ținut atât, e în joc, mă scotea din sărite.

— Da, și imediat!

Din ochii care nu puteau fixa niciun gând s-a lăsat pe ploapele înroșite o rouă de lacrimi, pe urmă două șiroaie s-au scurs de-a lungul nasului osos, pe gura fără sânge și fără contur, ca o floare veche de cârpă decolorată.

Am simțit un val de căldură, în piept, în obraji, n-am mai putut respira nici eu și mi s-au mărit și îngreuiat ochii. Pe urmă am simțit că gura mi se strâmbă într-un surâs involuntar și trist. M-am apropiat de el și i-am luat mâna, spunându-i pe nume. Din tot corpul acela îmbătrânit înainte de vreme, sucit în el însuși ca o foaie veștedă, s-a pornit un plâns zguduitor, de parcă toată viața din el s-ar fi rezolvat lichidă, în lacrimi. Ochii inundați nu i se mai vedeau, doar sprâncenele, îmbinate acum într-un unghi ușor, accentuau că acolo s-a concentrat totul.

L-am luat în brațe și, plângând mereu, s-a lipit de mine ca un înecat de cel care vrea să-l salveze. Pe brațul gol simțeam acum și gura lui, și lacrimile fierbinți. L-am sărutat pe ochi, i-am spus vorbe de mângâiere, mă înlănțuia tot mai strâns și, cum eram acum amândoi pe divan, el mi-a răspuns lipindu-și gura de gâtul meu, de obrajii mei.

Atâta suferință, prin simpatie, ca acele forțe recent descoperite, a înmuiat în mine tot scheletul mândriei. Și mai ales era un gând care acum mi se întindea în sânge, drept,

cum se întinde culoarea vărsată în apă. Când eu am suferit atât, când eu am fost îndurerată că * * * n-a putut face un gest de prietenie şi loialitate, cum pot eu lăsa lângă mine atâta deznădăjduită durere din cauza mea?

M-am dezmeticit târziu. Eram pe jumătate goală, dar puțin îmi păsa de asta. El aştepta alături de mine şi am simțit, deschizând ochii, că nu m-a acoperit pentru ca, odată revenită, să nu trec peste un fapt evident împlinit, să se creeze între noi o realitate care să-şi caute continuarea. În orice caz îi era teamă să nu regret, considerând totul ca o uitare de o clipă, care niciodată nu va reveni. I-am zâmbit însă fără să fac un gest măcar şi atunci, în lumina slabă pe care o trimetea prin fereastră un bec din stradă, l-am simțit mai mult decât l-am văzut, cutremurat de bucurie. Mi-a vorbit mult, tot mai încălzit, de această realizare a visului lui, de zigzagul cumplit al zilei acestea după cincisprezece ani. S-a întrerupt din povestire, adică din această descărcare de gânduri, ca să-şi muşte pumnul încremenit: „Dacă n-aş fi venit astăzi?...“ Şi numai gândul ăsta l-a împietrit de groază, de părea în lumina slabă o coloană de lavă stinsă.

Simțeam o mulțumire potolită că am făcut o faptă bună. Mi-a fost milă de el şi i-am luat obrajii în palme: „O să rămânem împreună toată noaptea”. S-a lipit de mine, înlănțuitor, recunoscător.

Am trecut apoi în camera de baie şi apropierea unei deprinderi igienice m-a străbătut toată cu un fior, ca un pumnal înfipt în cel mai ascuns colț al trupului meu: „Dacă aş rămâne mamă?“ Eu, mama unui copil al acestui om? Şi am simțit că mă doare capul, că mi-e rău ca după dezmeticirea dureroasă din visul dat de cocaină. Am întârziat mult, căutând să înlătur orice posibilitate.

Când am revenit, am reaprins lumina, pentru că în întunerec omul acesta căruia mă dădusem lua contururi de moluscă uriaşă. A venit şi m-a luat lângă el, sărutându-mi brațele în timp ce eu, regretând cumplit uşurința cu care-i promisesem noaptea, mă gândeam cum să-mi reiau făgăduința.

„Ştiam cât eşti de bună. Întotdeauna am gândit că eşti bună şi cred că este ceea ce am iubit în tine... nesfârşita ta bunătate."

N-am mai căutat să născocesc nimic, căci simțeam că n-aş fi avut curajul să i-o spun.

Dar toată noaptea n-am avut decât un singur gând. Să-mi feresc gura de a lui. La început n-a observat, pentru că făceam aceasta cu oarecare abilitate. Dar mai târziu n-am mai putut ascunde nimic. Îi simțeam buzele şi calde, şi cleioase, ca un corn de melc târându-se de-a lungul corpului meu... pe gât în sus. Nu ştiu dacă mă lăsasem cu totul dezbrăcată, dintr-o inconştientă cochetărie – cei doi bărbați îmi spuseseră că am un corp „neasemănat", de *„fausse maigre"*[22], ca şi prietenele mele care mă vedeau uneori goală – sau pentru că el mă rugase asta, lipindu-şi obrajii de pulpele mele: „Ah, dacă ai şti cum mi-am ars timp de cincisprezece ani închipuirea, ca să mi te văd în minte, în toată intimtiatea ta de femeie! Cum nimic, nimic pe lume nu mi se părea mai neajuns!" Dar poate că era şi nădejdea că se va mulțumi cu atât. Într-un târziu, sărutările lui au devenit mai stăruitoare şi gura lui lipicioasă şi moale îmi căuta buzele. Am avut o crispare a întregului corp. I-am respins toată fața, punându-i mâinile parapet în dreptul gâtului. Din nou am crezut că se rupe ceva în el, o arteră, un organ vital. S-a oprit uimit: „De ce? De ce asta?"

Şi iar n-am avut tăria să i-o spun. Am mințit: „Am o respirație îmbibată cu acid fenic. Am fost azi la dentist." Şi încă o dată, la o nouă încercare, mi-a simțit brațul oprindu-i gâtul. Atunci s-a mulțumit cu corpul. Dar eu simțeam că tot ce eram „eu" mi se refugiase în ochi, în obraji, în linia strânsă a gurii, cum se refugiază cineva dintr-o cameră inundată, într-un colț oarecare, pe o mobilă mai ridicată. Îl priveam, simțeam zgâriindu-mi pieptul hainele lui care încă mă dezgustau, şi atunci, nădăjduind prin absurd că poate gol îmi va stârni prin deviere un interes oarecare, i-am spus

[22] Fals mincinos. (fr.)

să se dezbrace. Dar am făcut mai rău. Avea toată pielea palidă şi neagră de-am înghețat.

Tot corpul mi-a înțepenit, refuzându-se. Dificultățile pe care le spoream cu atât dezgust îl făceau penibil de stângaci şi, fără să vrea, brutal. Un cot rău plasat îmi tăia respirația, un genunchi îmi zgâria pielea. Extenuat, s-a ridicat târziu şi şi-a apropiat figura de a mea.

— Nu mă iubeşti?

Atunci, ca unui frate, cu vocea îndurerată, cu o sinceritate de început de viață, i-am răspuns:

— Nu.

Abia când l-am văzut devenit livid şi cu gura întredeschisă am înțeles că el mă întrebase cu nădejdea unei protestări de negație din partea mea. Dar simțeam că n-aş putea reveni, şi el s-a ridicat amețit. S-a aranjat în grabă şi a plecat, după ce cu privirea mi-a cerut, din uşe, un vag da. I-am răspuns cu un surâs dezolat, rigid, ca de lemn.

A revenit după trei zile într-un hal de nedescris. Era dimineață, eram în pat încă şi a îngenuncheat lângă căpătâiul meu. M-aşteptam să se plângă, să amenințe, deşi mă rugase să-l primesc, spunând că va fi cuminte. Mi-a spus cu vocea potolită, ca o lumină egală, cu o privire frumoasă cum n-a avut el niciodată, că înțelege că nu pot să-l iubesc, că niciodată n-are să uite cât am fost de bună cu el. Simțeam în mine un suflet de soră. I-am luat mâinile şi i le-am mângâiat. Râdea mai pe urmă frumos, dar am simțit cum mâna lui mă căuta, sub cuvertura de lână moale şi fină, ca un şarpe care-şi joacă limbile. Simțeam că sunt limite peste care n-aş putea trece. Nu mi-am putut feri decât capul, căci am înțeles că toată liniştea lui este liniştea care precede un eveniment neobicinuit, moartea sau nebunia.

Şi el a frământat, exasperat, în brațe un trup a cărui inerție îi înnebunea simțurile, voluptate cumplită pe care şi eu de atâtea ori am cunoscut-o.

Peste câteva zile, înfrânt, umilit, mi-a ieşit înainte jos, în stradă, căci spusesem servitoarei să-i spună că nu sunt acasă.

— Ştiam că eşti acasă şi că trebuie să ieşi. Aseară am văzut lumină în cameră la tine şi nu m-am mişcat de la poartă! Nu m-aş fi mişcat niciodată înainte de a te vedea, căci mă asigurasem că eşti sus şi că trebuie odată şi odată să cobori. De ce nu mă primeşti ca mai înainte sus?... numai să stau acolo să te privesc.

M-a înfiorat o tresărire de indignare, ca şi când mi-ar fi trecut de-a lungul şirei spinării un postav aspru. Cererea asta în rate şi perfidă m-a revoltat.

— Pentru că sus n-ai să te mulţumeşti cu atât...

M-a privit cu ochii albi.

— Te dezgust atât de mult?

Am simţit din nou că mă întreabă cu nădejdea absurdă că-i voi răspunde tăgăduind. Dar nici n-am putut să-i confirm brutal primul răspuns. Alături de noi locuia o vecină greu bolnavă de tuberculoză, care întreba pe toată lumea cum o găseşte, dar toţi primiseră cuvânt de la doctor să nu-i spuie adevărul, căci asta ar fi omorât-o.

Dar am obosit azi, altă dată am să-ţi scriu mai mult.

T.[23]

[23] Acest T. nu este o iniţială cum s-ar părea, căci a devenit un adevărat nume, şi nu ştiu dacă n-ar fi trebuit să fie scris Te. Mi-a lămurit surâzând, când am întrebat-o, că în aceeaşi clasă a liceului de fete erau două colege cu numele de Maria Mănescu, de altfel verişoare amândouă, şi atunci fetele le deosebeau numai după iniţialele părinteşti. Dar Ve şi Te au rămas domnişoarele Maria Mănescu şi după ce au sfârşit liceul, ba pentru intimi chiar după ce s-au măritat.

II

SĂ-ȚI MAI SCRIU DESPRE D. MI-AR fi greu, căci îți mărturisesc că el nu formează nici pe departe centrul preocupărilor mele de acum, iar efortul la care mă supui este asemeni acelui care e impus unui convoi, obligat să se abată ca să ia un trecător izolat. Dealtminteri, nici n-a mai venit la mine decât de puține ori. Ne-am întâlnit multă vreme numai pe stradă şi am făcut totdeauna aşa că, deşi i-am răspuns cu amabilitate la salut, să nu mă poată opri să stăm de vorbă. Când mi s-a părut că sentimentele şi mai ales dorințele lui şi-au pierdut din acuitate, i-am făcut din nou posibilă venirea în salonaşul cu divan care face coif, cu birou în miniatură şi mese din tipsii de aramă bătută.

E adevărat că de când intra, chiar de la uşe, căuta să-mi surprindă privirea, ca să vadă ce intenții am. Şi pe urmă, punându-mi întrebări obicinuite, mă supraveghea continuu, ca un judecător de instrucție care, fumând amabil cu cel bănuit, îl examinează atent. Vream să plec îndată, dar gestul mi se părea prea brutal, şi atunci exageram în întrebări binevoitoare, al căror răspuns nu-l aşteptam niciodată. Până când, în cele din urmă, el mă întreba, vrând să pară degajat: „Vrei să pleci?“ Şi aşteptând răspunsul meu pe care îl ştia inevitabil şi penibil prietenos: „Trebuie să mă duc să încerc o rochie, însă n-are decât să mai aştepte croitoreasa”. Dar abia acum plecarea era hotărâtă, căci peste câteva momente, după ce îl mai întrebam ceva fără rost, îmi puneam pălăria: „Mă conduci până la o trăsură?“ Conştiința mea era, acum împăcată, căci aveam chiar aerul – şi asta era important – că am făcut un sacrificiu pentru el, întârziind.

Într-o zi, într-o dimineață luminoasă, cum citeam leneşe încă în pat, a venit şi a intrat, profitând că era deschis. Am încremenit şi, ca într-un film american din FarWest, privirile a doi duşmani care se examinează brusc din prima clipă ca să-şi cunoască intenţiile, iar pe urmă îşi dau familiar mâna, ochii noştri s-au întâlnit. M-am liniştit însă imediat. D. era trist şi transfigurat. Ochii mici aveau o lumină vagă, iar gura veştedă, un surâs care cobora colţul stâng al buzelor. Nu era liniştea imobilă despre care ţi-am scris. A aşteptat să mă liniştesc şi eu, iar când a văzut că sunt dispusă să stau de vorbă cu el, şi-a adus un taburet lângă căpătâiul meu şi mi-a spus că afară e o vreme de primăvară frumoasă, că toată lumea e pe stradă şi că sunt o leneşe dacă sunt în pat la o asemenea oră, chiar dacă e sărbătoare.

Era simpatic şi-i vorbeam cu plăcere. Învârtea în mână gânditor o foaie de hârtie, în timp ce-mi răspundea. I-am cerut să văd ce e şi mi-a arătat-o bucuros. Era o romanţă din cele pe care le vând colportorii prin cafenele, prost tipărită, cu notele greşite şi versurile anapoda. Dar era vorba acolo de un bărbat, care spunea unei femei – chipurile în versuri – „o te-am iubit întotdeauna şi tu n-ai preţuit cum se cuvine dragostea mea, dar vei îmbătrâni, toate farmecile se vor duce şi atunci vei regăsi, părăsită de toţi, pe cel care te-a iubit de când era copil şi te va iubi până la moarte”.

— Am auzit-o aseară cântată într-o familie (cred că într-o familie de funcţionari de la poştă, cu fete, unde el se ducea de obicei) şi azi am cumpărat-o.

Era plin de cântecul acesta şi simţeam bine că venise să mi-l aducă, nu ca o pledoarie pentru cauza lui, cât ca să încheie firesc o stare sufletească, stăruitoare în el, ca o lumină într-un interior confortabil. Venise la mine mai mult pentru el însuşi, ca să bea tot paharul de vin al coincidenţei plăcute.

Din cauză că am înţeles asta nu i-am spus: „dar eu nu sunt o femeie iubită de toată lumea”, ci aşa vag: „Vor fi femei iubite de toată lumea?“

El s-a uitat, surâzând mirat, în ochii mei: „Tu”.

Am primit însă răspunsul acesta măgulitor cu conştiinţa tulbure cu care desfaci un plic care nu ţi-e adresat decât din greşeală. M-am întrebat dacă e exact ce spune, sau dacă nu i se pare lui asta, cum ni se pare tuturor că obiectul pe care-l dorim, şi ne e refuzat, e dorit de toată lumea. I-am spus îngândurată; „Ţi se pare". M-a privit surprins, cu colţul gurii fixat într-un surâs, stabilind parcă o concluzie unei lungi discuţii care n-a avut loc: „E îngrozitor câţi bărbaţi sunt îndrăgostiţi de tine"...

N-am răspuns nimic, pentru că argumentele lui nu m-ar fi convins. De unde să ştie el că acei bărbaţi, şi încă atâţi, mă iubesc cu adevărat, când eu nu pot să ştiu măcar despre unul singur, despre * * * dacă mă iubeşte, sau nu. Am devenit tristă, căci din tot corpul mi s-a adunat un nod, ca un nucleu, în inimă. Am auzit de multe ori spunându-mi-se că sunt iubită în taină de bărbaţi şi am fost invidiată de asta, ca şi când ar fi fost o realitate pentru mine această iubire de a cărei existenţă nu ştiu, cum nu ştiu să desluşesc realitatea unui singur personaj în toată populaţia Guatemalei, unde n-am fost niciodată, însă ştiu că există. Dar ştiu un lucru, că * * * nu mă iubeşte, că am suferit din cauza lui aproape mortal. Dacă sunt într-adevăr excepţională, cum de îmi poate prefera pe alta? E numai joc al întâmplării toată iubirea? Şi dacă într-adevăr el mă preţuieşte ca pe singura femeie al cărei suflet a stat faţă-n faţă cu al lui, atunci pentru ce acum e în braţele alteia, pentru ce mie mi se întâmplă ceea ce mi se întâmplă, pentru ce el şi eu trăim în medii străine, jucând acolo o viaţă definitivă, când avem intens şi nevăzut acelaşi suflet ca doi fraţi siamezi acelaşi pântec? El are metresă, trăieşte o viaţă complectă fără mine, apare cu femei care joacă rolul de soţie, de la masa luată în restaurant până la camera de dormit; asta poate până la moarte, în orice caz acum când tinereţea trece. Ochii mi s-au îngreuiat din nou de tristeţe, dinţii au prins buza de jos şi pe urmă am unit sprâncenele în unghi ridicat ca să nu-mi dea lacrimile. O, imposibilă dragoste, suflet fermecat de îndoială, descurajare de „femeie iubită de toţi bărbaţii".

Aş fi vrut ca D. să plece, ca să pot sări din pat şi să mă plimb agitată prin casă... Dar dacă toţi se înşală? Oare nu i se spune oricărei femei acelaşi lucru? Sau dacă mi se spune numai mie nu-i poate un *malentendu*[24] general? S-ar putea să nu fie vorba decât despre o simpatie anume, nu neapărat erotică, şi în privinţa asta mi-am adus aminte cât de mult m-a nelinişţit faptul că, atunci chiar când toţi bărbaţii musafiri, în aceeaşi casă cu mine, îmi arătau stăruitoarea şi indiscreta lor preferinţă, până la complimentul definitiv şi brutal, nevestele lor nu erau geloase. Pe urmă mi se atribuie anumite „succese" pe care eu ştiu că nu le-am avut. Nu cumva tot ce mi se atribuie e de aceeaşi natură? Aş vrea să fiu însă iubită, dorită definitiv şi numai eu, în toate privinţele, de toţi bărbaţii, numai ca să fiu şi mai preţuită de * * * şi ca să fiu sigură că nu e nimic din tot ce oferă celelalte pe care să nu-l pot oferi şi eu.

Timp îndelungat am rămas pe gânduri, abătută, uitând de el, sufletul ciugulit din când în când de câte o întrebare, ca de ciocul unei păsări cenuşii. Pe urmă, ochii împăienjeniţi, pe care îi întorsesem cum întorci o scrisoare ca să nu-ţi citească vecinul în ea, au rămas ca fixaţi de roşul viu al unor maci de Luchian. E tabloul despre care ţi-am spus că l-am primit dar de ziua mea şi pe care n-am vrut să ţi-l arăt ca să fac un act de voinţă. Cu chenar de lemn negru, l-am fixat pe peretele din faţa patului pentru că roşul fraged şi catifelat al petalelor îmi limpezeşte privirea somnoroasă dimineaţa când mă scol, de pot ceti ora la ceasornicul de alături de el. Ţi-am spus, de altfel, că în odaia de dormit, văruită alb şi cu vreo două dungi aurii, nu e decât divanul alb, scăzut şi vast, tabloul de Luchian, ceasornicul şi, la căpătâi, o măsuţă albă pentru becul cu abajur de faianţă ca să pot ceti seara. Încolo nimic. Nici covoare pe parchetul lucios ca o oglindă de stejar, nicio mobilă, de-a lungul pereţilor goi, de se vede şipca de stejar care măsoară lungimea podelei jos, nici draperii la fereastră – nu e niciun pericol de vecini – de poate năvăli

[24] Neînţelegere. (fr.)

lumina prin amândouă ferestrele, aşa că, dimineața înainte de a trece în camera de baie, iau mai întâi, respirând puternic, o adevărată baie de lumină.

Când mi-a întâlnit privirea, pe care o spiona probabil, D. mi-a surâs scuzându-mă cu indulgență. I-am cerut voie să mă îmbrac şi s-a grăbit să-mi dea dreptate, tresărind. Şi-a luat apoi notele şi s-a îndreptat spre uşe.

— Trec în salonaş pe divan şi te aştept până te îmbraci.

Aştepta cu privirea întrebătoare.

— Dar îmi iau întâi baia!?

I s-au stâns trăsăturile feței, iar ochii şi-au pierdut lumina egală pe care o aveau.

— Te aştept oricât vrei, citesc ceva – şi brusc, ca şi când ar fi călcat strâmb – sau poate trebuie să vie cineva…

Întrebarea era stupidă şi-mi dovedea că D. iar s-a tulburat, că e un aparat care funcționează anormal.

— Nu, n-aştept pe nimeni, dar dimineața îmi place să fiu singură în toată casa, să trec în voie dintr-o cameră într-alta, să am astfel impresia că m-am închis ca să nu fiu tulburată.

Exact aş fi vrut să-i spun că vreau să am impresia că e o zonă în care sunt inaccesibilă celorlalți… oricui.

— Uite, plec imediat, nu te speria, că nu rămân să te văd goală, şi, spunând asta, era din nou vulgar şi în intenție şi în glas.

Dar în cadrul uşei albe s-a oprit, şi-a frământat buzele ca şi când ar fi luat o hotărâre definitivă şi pe urmă a revenit lângă căpătâiul meu. Mi-a pronunțat numele cu o voce muzicală şi înmuiată în lacrimi:

— Nu e nimic pe lume, nu pot face nimic ca să mă poți iubi puțin? E cu adevărat imposibil?

Întrebarea lui mi s-a părut frumoasă ca un zbor de pasăre şi i-am zâmbit. A zâmbit şi el ca un pacient care zâmbeşte unui doctor. Am întors fața spre perete însă, ca să evit un răspuns. Când mi-a luat mâna să mi-o sărute, a lui era leşinată şi călduță, ca a unui bolnav de anemie.

III

LUNI DE ZILE N-AM MAI ŞTIUT nimic despre el. Mă întrebam uneori ce s-a făcut – mi se pare că te-am întrebat şi pe dumneata despre el – cred că pe jumătate bucuroasă că nu mă mai sâcâie cu stăruinţele sale, pe jumătate oarecum neliniştită că s-ar putea să fiu uitată de cineva pentru care ani de zile am fost sensul vieţii lui, devenită acum indiferentă ca un astru care s-a răcit. Mi se părea că asta ar fi pentru mine însămi o dovadă că într-adevăr poate înceta cineva să mă iubească şi că deci ar putea veni o zi când pentru * * * aş fi o femeie ca oricare alta, pe care o laşi pe stradă, să treacă-fără s-o opreşti, adică fără să socoţi întâlnirea cu ea un mic eveniment.

Într-o seară, la Teatrul Naţional, venisem înadins s-o văd pe Lucile jucând şi-mi era ciudă pe d-ta că ai refuzat să vii s-o asculţi, pretextând că te indispun actriţele care debutează în piesele în versuri. Ea, săraca, stăruie să te fac să asişti la spectacol şi cred că a considerat ca un eşec al meu faptul că nu te-am putut convinge să vii, dar refuzul d-tale n-a fost fără un soi de epilog. Alături de mine, câteva fotolii mai la dreapta, era D., întovărăşit de o fată drăguţă, dacă vrei, dar amândoi deplasaţi parcă la fotoliul de orchestră, ca doi eroi din teatru care trebuie să ia din sală parte la acţiune. Nu părea deloc surprins când m-a văzut, şi asta m-a enervat puţin, pe urmă am observat că vorbea cu insistenţă şi cu o falsă căldură cu prietena lui. După un timp, ca şi când s-ar fi topit în mine o pojghiţă sufletească, m-am simţit uşor înduioşată şi m-am hotărât să fac un foarte ciudat soi de serviciu amicului meu. L-am chemat – şi

a încremenit când a văzut semnul mic pe care 1 l-am făcut – iar pentru că a trebuit să aştept puţin până să mă poată asculta, căci după privire simţeam că îi vâjâie urechile, l-am certat, cu intenţie tare, ca să audă fata care îl întovărăşea, că m-a uitat cu desăvârşire şi că nu a venit să mă vadă. Cu coada ochiului am căutat să ştiu dacă ea ascultă şi am văzut-o urmărindu-ne uimită. Aş fi vrut cu stăruinţă ca această atenţie a mea să-i ridice lui acţiunile de cuceritor asupra ei, căci cu sinceritate aş fi fost mulţumită ca o femeie să-l iubească, să-i dea ceea ce nu-i pot da eu, dar asupra iubirii lor, acomodată în lumea posibilităţilor, să planeze, superioară ca un vis irealizabil, pasiunea lui pentru mine. D. era atât de fericit că toate zbârciturile feţii îi dispăruseră, întinse de un val de sânge, gura i se umezise şi ochii îi râdeau mai înviorați. În antractul următor am primit însă prin omul de serviciu un bilețel al Lucilei prin care remarca mirată lipsa d-tale. Îmi închipuisem eu că ai ei erau ochii care cercetau neliniştiți prin gaura practicată în cortină şi, declarându-se mulţumită că D. e în sală, mă ruga stăruitor să-i cer lui să scrie câteva rânduri despre debutul ei, la gazetă, căci se vede că ea îl crede gazetar influent. Mi s-a oprit o clipă sângele sub piele; am avut pentru mine însămi un gest de dezolare. Mi-am spus, vorbind în gând ca un desen pe aceeaşi culoare, că pentru nimic în lume nu aş putea să cer lui D. un serviciu, acum după ce fusesem prietenoasă cu el. Un surâs dăruit e un lucru, prea frumos ca să fie măsurat cu vreun echivalent şi eu îngheț uneori, chiar când constatarea e ulterioară, la gândul că ar fi bănuit cineva că un zâmbet al meu e interesat, deşi, e timpul să-ți spun, mi se pare că din diferite motive lumea mă crede altfel. Cu mândria sufocată ca într-o agonie l-am chemat din nou, la sfârşit, pe D., cerându-i cu glasul dezarticulat, să scrie câteva rânduri. Într-o gazetă fără tiraj a apărut un articol ditirambic, dar Lucilei nu i-am vorbit luni de zile.

Indispoziţia acestei întâmplări, insensibilitatea mea faţă de D., chiar acum, când era întovărăşit de o femeie, au fost apoi, după ce şi-au pierdut din acuitate, pentru gândurile

care m-au frământat pe drum spre casă, ca o injecție care prepară un corp pentru operație. Era în mine o durere amorțită la constatarea pe care o făceam acum că nici gelozia, că nimic nu poate stimula o dragoste inexistentă, că nici mijlocul acesta recomandat de atâți autori de maxime şi de piese de teatru nu mi-ar putea fi de niciun folos dacă aş încerca vreodată să-mi recâştig preţul în ochii lui * * *.

Într-o zi, D. s-a achitat însă de serviciul pe care am încercat să i-l fac, şi încă în mod princiar, deşi fără să ştie. Înainte de Paşte plecam cu acceleratul la mătuşa mea. Ştiu că ține mult să mă aibă de sărbători, pentru că venirea mea e un adevărat eveniment în orăşelul lor. Casa mătuşi-mi capătă o deosebită importanță, devine centrul vizitelor pascale şi mai toate familiile îşi dau întâlnire în casa în care mergem noi. Cum mătuşa mea este o nevinovată cochetă a primirilor gospodăreşti, e fericită când mă duc la ei. Mă aşezasem deci confortabil pe locul meu, lângă fereastră, cu pardesiul încheiat şi o tocă uşoară de drum trasă aproape pe ochi. Examinam curioasă pe tovarăşii de compartiment, când a apărut în uşe, chemând că a găsit loc, recenta metresă a lui * * *. Am încremenit cu buzele întredeschise şi inima îmi palpita ca o pasăre ce se zbate ca să zboare, în mâna cuiva, şi nu izbuteşte. Crisparea gâtului îmi împiedica respirația. M-am ghemuit mai mult, ca să nu fiu recunoscută, şi mi-am întors cu totul privirea pe fereastră. El a apărut primăvăratec – l-am simțit fără să-l văd pe când aşeza geamantanul în plasă, pe urmă s-au aşezat alături şi atunci am întors şi eu capul. M-a salutat surprins şi amabil, dar era o amabilitate evident voită. Am înțeles mai târziu că mergeau să facă Paştele la Sinaia, am înțeles din întrebările ei nerăbdătoare, dar şi din geamantanul care dusese cândva şi sărmanele mele cămăşuțe la Sighişoara, tot de Paşte. Era o durere pe care nu o mai puteam stăpâni, care îmi măcina corpul ca un voltaj prea mare, un aparat. La fel mergea acum cu o altă femeie, reedita funcțional ca un conductor un drum care în amintirea mea era un refugiu unic de bucurie trecută, căci socoteam cele trei zile petrecute în vremea

dragostei noastre, în orăşelul săsesc cu aspect medieval şi cu cetate, incomparabile în viața lui şi a mea. După o examinare amănunțită în care deprinsesem acest episod de tot ceea ce în Bucureşti fostul meu prieten putea reedita cu alte femei, alesesem din trecut această călătorie, cum ai alege o mobilă care a mai rămas bună printre ruinele lăsate de un incendiu. Am simțit zădărnicia oricărei iluzii, dar abia târziu am putut să surâd pentru mine însămi, şi surâsul acesta m-a liniştit cum trebuie să-l liniştească pe oratorul care şi-a pierdut penibil şirul, o întorsătură de frază fericită, bună de final. Liniştea mi-a fost însă de scurtă durată, căci peste câteva clipe s-a mai urcat în compartimentul nostru un domn care ți-e prieten şi d-tale, şi lui * * *, şi mie, dar care are un oribil aer de mizantrop, cu ochelarii care îi cad atât de des pe nas în jos, că a ajuns să aibă un adevărat tic al gurii. Ei bine, când l-am văzut, când am înțeles că studiază penibila întâlnire ca o vulgară dramă şi că face în gând ipoteze asupra sentimentelor mele, m-am simțit într-adevăr părăsită şi mizerabilă. Cu puțin înainte de plecarea trenului a intrat însă în compartiment un comisioner, cărunt, înalt şi cu mustață tunsă pe gura cocoloşită, pe care-l cunoşteam de când îmi aducea flori de la D. Avea acum în brațe un vas, un fel de strachină înțesată de viorele, ca o floarea-soarelui albastră, închisă în smalț verde. Pe un carton alb D. îmi scria că socoate că-mi va fi călătoria mai plăcută dacă voi avea dinainte grămada de flori. Un domn de vizavi a şi fixat orizontala mescioară a compartimentului, de am pus pe ea vasul cu minunea de fraged albastru care îți împrospăta respirația, ca şi privirea, ca şi gândurile. Pe urmă darul venea, aparent, din lumea tuturor posibilităților şi făcea impresie. Cel puțin ştiam acum că nu mai sunt compătimită.

Într-o după-amiază de august

LUASEM MASA LA RESTAURANTUL de pe strada Regală, în grădină, cu doi scriitori.[25] Am

[25] Dacă m-am convins că într-adevăr D. „nu forma nici pe departe centrul preocupărilor" corespondentei mele, n-aş putea tăgădui că acel enigmatic *** nu îmi atâța curiozitatea într-un mod aproape de neîngăduit. Cu scuza vagă a unui interes scriitoricesc, nu m-am lăsat până când, nu numai că l-am identificat, dar l-am cunoscut chiar personal, ba încă, după cum se va vedea, curând am devenit şi prieteni. Era fiul acelui mare industriaş pe care l-am numit convențional în romanul meu *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* Tănase Vasilescu. Avea acel timbru deosebit, acea vibrație melodioasă, calmă, pe care o au toți oamenii, fruntaşi adevărați în activitatea lor, oricare ar fi ea: artă, politică, militărie, acrobație, dans modern, destin de Don Juan sau box.

De multe ori am stăruit pe lângă el să scrie, fiindcă nu numai că da în convorbire acea impresie unică de trăire adevărată, dar, din ceea ce ştiam despre viața lui, despre legăturile lui, despre ceea ce făcea din el un adevărat exponent al societății româneşti de azi, ni se părea că ar da la iveală lucruri de un interes documentar puțin obicinuit... I s-a părut atât de absurdă propunerea mea, făcută cu aceleaşi argumente ca şi cea adresată doamnei T., că nici n-a vrut să stea măcar de vorbă. „Eu şi scriitor? De ce glumeşti în modul acesta?"

Într-o zi însă, pe când eram amândoi prin fața Cercului militar, a trecut pe lângă noi o fostă artistă a Teatrului Național, o stagiară angajată aproape în fiecare an, căci exaspera pe directori prin tot soiul de intervenții, şi tot în fiecare an, sistematic eliminată, căci într-adevăr n-avea aproape nimic comun cu arta şi nu îndeplinea măcar nici acel minimum social care îngăduie menținerea în cadrele acestei instituții chiar fără talent.

A devenit livid.

— O vezi pe asta, pe femeia aceasta cu rochia roşcată? Şi s-a întors

făcându-mă şi pe mine să mă întorc.

Am ridicat din umeri a nedumerire, dar n-am spus că o cunosc, ca să aflu vreo taină, care altfel nu mi-ar fi fost poate mărturisită.

— Nu dar ce e cu ea?

A rămas îngândurat, tulburat şi nu mi-a răspuns nici când am repetat întrebarea, mereu frământat de amintirea lui...

A reluat abia când trecusem de Teatrul Național, ca să ocolească orice lămurire.

— E prea lung şi prea complicat

Am crezut că mi se oferă prilejul căutat de multă vreme.

— E ceva aşa de extraordinar, într-adevăr?

— Poate că nu, poate că da, nu ştiu... Sunt ca şi bolnav, din asta, de o lună de zile. Un adevărat subiect de roman... S-a întors brusc spre mine: Ai iubit vreodată? Şi fără să mai aştepte răspunsul, frângând ceva din el: Patru generații dintr-ai mei n-au gândit cât mă frământ eu de o lună.

— Am căutat să exercit asupra lui presiunea care mai niciodată nu dă greş în lumea profană.

— Poate că m-ar ispiti să-l scriu eu – romanul ăsta – dacă-l socoți atât de interesant.

— Haide atunci la Şosea (era prin septemvrie), să luăm masa şi să-ți povestesc toată întâmplarea.

Am refuzat molatec.

— Nu, dacă mi-o povesteşti, nu mi-e de niciun folos. Subiecte mi se oferă toată ziua. Nu e scriitor căruia să nu i se ofere aproape cotidian subiecte. „Extraordinar. Am să-ți povestesc cazul meu!.. Să vezi!... Ai putea să scoți un roman!...“ Dacă vrei să-mi fii cu adevărat de folos, povesteşte-mi totul în scris. Mai mult decât întâmplarea însăşi, care nu poate fi mai extraordinară, orice ai spune, decât un război, m-ar interesa amănunte, mai ales cadrul, atmosfera şi materialul întâmplării... Fireşte că nu-ți cer decât o redare, însă e nevoie să fie cât mai amănunțită... Pe urmă eu voi preface totul într-un roman. (Şi spunând aşa mințeam, căci nu mă gândeam chiar să scriu un roman).

Era mereu frământat de vederea lui dinăuntru.

— Ai să fii foarte surprins...

— Nu ştiu; să vedem... Vrei să-mi faci acest mare serviciu? Povesteşte net, la întâmplare, totul ca într-un proces-verbal. (Căci, cu adevărat, bănuiam mai interesante decât întâmplarea însăşi alunecuşurile din condei, digresiile.)

A surâs pe gânduri, descurajat, dar era atât de prins de împrejurare, că pe urmă m-a luat de braț.

— Ascultă, am să fac şi asta... Deşi mă întreb dacă nu ai să arunci ce scriu eu la gunoi.

— Îmi vei fi de folos numai dacă îmi vei da material, cât mai mult,

mâncat tot timpul, enervat, feluri de mâncare sălcie, am băut apă călduță şi leşioasă, vin cu gust de limonadă. Toate acestea, pentru că n-am avut curajul să declar celor doi scriitori, cu care sunt prieten de altfel, că eu nu pot sta la altă masă decât la aceea la care sunt obişnuit, că nu mă pot înțelege cu alt chelner decât cu cel care mă slujeşte de obicei. Unii cred că asta e un început de manie (cum mi se spune), oricum, mi-a fost frică să le spun celor doi că nu-mi place să schimb masa la restaurant, căci ar fi zâmbit indulgent şi zâmbetul acesta indulgent mi-ar fi tăiat toată pofta de mâncare. Ei sunt doi scriitori cunoscuți tuturor acelor care călătoresc cu trenul şi profesorilor de limba română, au un fel de certitudine în calmul şi în politețea lor indiferentă şi comodă, care contrastează cu graba şi excesul de zel pe care-l vădesc eu în fiecare gest când vorbesc cu ei. Îmi spun cu un ton îndepărtat şi deferent: „Diplomatule", „Aviatorule". Ştiu că şi ei sunt măguliți să stea la masă cu mine, din cauza numelui şi a situației mele în Ministerul de Externe, dar e în asta ceva gratuit, aşa cum cei care îmbracă un frac de închiriat îl disprețuiesc şi îl afişează totuşi. La rândul meu,

---

chiar când ți-ar părea încărcat ori de prisos, fii prolix, cât mai prolix. Foloseşte când vrei să te explici comparația. Încolo nimic.

— Bine, într-o săptămână am să-ți aduc un caiet întreg.

Nu mi l-a adus peste o săptămână, nici peste două, ci abia peste o lună... Ceea ce nădăjduiam s-a realizat. Fred Vasilescu s-a „ambalat" şi întâmplarea a luat proporții. Mărturisesc că n-am avut nevoie de prea multe modificări, abia ici-colo de am simțit obligația unor deslușiri, a câtorva întăriri de imagini, de corijat unele lipsuri (căci multe altele or mai fi rămas) şi mai ales am schimbat câteva nume şi date, complicând puțin lucrurile nude, pe care bănuiesc că el însuşi le mai complicase de asemeni, ca să evit indiscrețiile.

Abia când l-am cunoscut mai de aproape am înțeles de ce doamna T. l-a iubit atât, de ce a suferit aşa de mult din cauza lui. Nu numai datorită frumuseții lui bărbăteşti, sportive, cât mai ales pentru un soi de loialitate şi delicatețe, un mod de sinceritate a vieții, care nu seducea numai femeile, ci câştiga şi prietenia bărbaților lor, căci puteau să sufere din pricina lui, ca şi ele, dar nu-l urau. Nu jignea niciodată, nici măcar pe cel căruia îi lua nevasta. Cam prea echilibrat, vorbind rar, dar nu fără o privire stăpână pe sine şi ades ironică.

am pentru ei stima pe care o ai pentru lucrurile pe care n-ai să le poți face. Admiram pe cei care joacă tenis şi cu destulă trudă am devenit campion regional de tenis, am ținut să se vorbească, să se amestece în convorbire fraze despre modul în care dansez, iar fetele mă anunță la telefon să viu negreşit la bal „şi să dansez numai cu ele“. Fac box, am trei cai de curse, dintre care unul a luat premiul „Solon“, premiu fără însemnătate bănească prea mare, desigur, dar pe care îl ambiționează toți proprietarii, din cauză că a fost cucerit de cai iluştri din trecut. Cu atât mai mare e meritul meu că l-am putut cuceri cu un grajd de trei cai numai. Am avut două accidente de automobil despre care a vorbit toată presa şi îndeosebi *Le Progres*[26] la cronica mondenă. Am încercat trei recorduri cu avionul, numai după doi ani de pilotaj, căci abia de atunci încoace m-am decis, cu toate că aş fi avut prilejul încă din timpul războiului, când am fost cerut la un centru de aviație, dar era tocmai în timpul unor lupte grele de cavalerie la Sticlărie, şi când colonelul mi-a arătat, zâmbind cu dispreț perfect ascuns, ordinul Marelui Cartier, parcă ar fi plouat cenuşe pe mine, aşa mă simțeam de prost.

— Du-te, te mai odihneşte la poarta Cartierului, că de zburat nu prea se zboară acolo. Aici e greu... mâine divizionul dumitale trebuie să atace Coşna.

Am rămas la escadron, spre marele necaz al ordonanței care se vedea restabilit la oraş, dar şi spre bucuria roşiorilor mei, care mă iubeau ca pe un frate. Toate le-am făcut în viață, şi tot ce mi-a stârnit amorul-propriu e trecut în activitatea mea ca într-un memoriu de carieră. Numai scriitor ştiu că oricât aş vrea, orice aş face şi oricât m-aş stoarce, n-aş putea deveni niciodată, şi de aceea stau cu sfială alături de cei doi prieteni, căci zâmbetele lor mă umilesc puțin, nu mult, aşa cât s-ar apleca o trestie sub apăsarea vântului.

---

[26] *Le Progres,* organ al partidului conservator, fondat în 1918 de A. Marghiloman, în ultimii ani (1929-1932) a avut ca director pe A. Chiriacescu (n. ed.).

Au bunăvoința să se întrerupă din când în când, într-o convorbire ale cărei date elementare nu le cunosc şi care tocmai de aceea îmi pare nesfârşit de interesantă, cum erau convorbirile din biroul tatălui meu, când se rosteau familiar şi ca în continuare nume care mi se păreau tot aşa de frumoase ca Trebizonda, sau Valdemar, sau Casablanea, numele misterioase ale copilăriei mele. Tovarăşii mei de masă pronunțau când cu indignare, când cu „nu e rău“ sau „îmi pare că are culoare“, nume de scriitori şi reviste, toate împrumutate de la flori şi în genere de la țară, care mă fascinau ca toate lucrurile inabordabile. Aş fi vrut detalii dar nu îndrăzneam să le cer, căci nu mi le-ar fi dat, zâmbind cu indulgență, şi mă mulțumeam cu sonorități muzicale care mă limitau şi mă sileau să-mi recunosc o reală, netăgăduibilă inferioritate.

Eram strâmtorat, eu atât de sigur de mine de obicei, eram nelalocul meu, nu izbuteam să fiu eu, cum nu izbuteşti să ai mersul şi silueta ta dacă ți-a intrat o pietricică în pantof. Am mâncat în silă o farfurie de salată de vinete cu gust de dovleci tocați şi cu untdelemn unsuros, pentru că tovarăşii mei de masă mâncau cu prea multă poftă şi mi s-ar fi părut inconvenabil ca eu să declar că un fel atât de apreciat de ei nu e comestibil. Au cerut apoi varză cu carne, dar prudent am aşteptat să le-o aducă întâi lor, ca să văd despre ce e vorba. N-am regretat această prudență, când am văzut farfuria cu marginile pătate de sos gălbui (poate din pricina că grăbit, chelnerul aduce mai multe farfurii odată, puindu-le unele într-altele ca la pension, şi de aceea uneori fundul farfuriei intră în sosul celei dedesubt, când nu şi degetele celui grăbit). De altfel, am făcut rău că am acceptat să mănânc în grădină. Întâi că umbra era călduță şi iradia, dar, mai ales, fiindcă la amiază e totdeauna mai cald afara, chelnerul străbate astfel o porțiune de grădină prin soarele dogoritor – iar din pricina asta năduşeşte de-i curg mici şiroaie pe tâmple şi la rădăcina nasului. Îndeosebi sosurile, sub proiectorul arzător al nămiezii, devin vii şi calde, capătă un fel de materialitate fiartă care te dezgustă. Caut un

refugiu de proaspăt şi răcoritor în ape minerale. Dar mai ales varza cu carne de acum mi se pare o monstruozitate culinară; de obicei se face cu carne de purcel mai grasa, ca să fie fragedă, sau cu piept de văcuță, în cazul cel mai rău. Oricum, sosul trebuie să fie scăzut, nu ca în cazul de acum, apos şi revărsat, de pare mai curând o ciorbă leşioasă de varză, în care au căzut la întâmplare bucăți de muşchi cu fibre lungi, ca nişte sfori roşcate, roşii numai intr-o parte şi vinete spre negru, cu o pojghiță albă pe cealaltă parte. Prietenii mei mâncau însă cu poftă, îmi adresau întrebări binevoitoare, cu surâsuri protectoare şi mă îndemnau să beau din vinul cald, pe care chelnerul, neobicinuit cu preferințele mele, nu-l adusese în baterie cu gheață, iar eu acum nu mai aveam curajul să poruncesc îndreptarea lucrurilor. Eram sincer necăjit că nu pot să beau, când eram îndemnat cu atâta cordialitate, mai ales că aveam pentru unul dintre comeseni nu numai o admirație extraordinară, dar şi amintiri frumoase din vremea războiului. După ce luptasem călare în tot timpul retragerii, regimentul nostru, în a doua parte a campaniei, a fost băgat în foc descălecat la Sticlărie, pe valea Oituzului, unde am luptat o bucată de vreme. Rănit, am fost evacuat într-un spital dinapoia frontului, într-un târg moldovenesc. Ofițer intendent al spitalului era tocmai cel care acum era în dreapta mea la masă. Băiat de petrecere, harnic la treabă, după câte se spunea, luptând voinicește cu damigeana cu vin, dar şi izbutind să obție totul de la centrele de aprovizionare, aşa încât spitalul nostru nu ducea lipsă de nimic. Toată lumea era încântată de el, şi mai ales noi, ofițerii răniți care puteam părăsi patul, într-un pavilion din fund, unde ocupa două încăperi ofițerul intendent, se încingeau nişte grandioase partide de pocher, care țineau uneori de la trei după-amiază până a doua zi dimineața. Era un bun camarad, cu un limbaj anume al lui, poetic, care de atunci mă umplea de admirație şi pe care, umilit de mărginirea mea, l-am regăsit pe urmă în volumele lui de proză. Dar iată că acum începe o adevărată dramă pentru mine. În sosul, sau mai bine zis

zeama din farfuria celuilalt scriitor, puțin ascunsă de tăițeii de varză, doarme cu aripile strânse, înecată în grăsime, o muscă. Niciodată, nici chiar în război, când am comandat patrule tari de cavalerie, nici când am fost însărcinat, ca de atâtea ori, cu misiunea de a conduce prin țară diferiți oaspeți de marcă, nu mi s-a pus o problemă atât de alarmant imediată şi atât de insolubilă parcă. Să atrag luarea aminte a domnului, tot atât de reputat scriitor, dar pe care eu îl cunoşteam mai de puțin timp şi care tocmai explica un manifest literar, era oarecum prea târziu, căci şi mâncase jumătate din farfurie. Şi pe urmă din acelaşi fel de mâncare îmbuca (acesta e cuvântul) şi vechiul meu prieten. Ar fi trebuit deci să renunțe amândoi la resturile din farfurie şi să caute să-şi împace în stomac cum vor putea: mâncarea consumată cu structura şi imaginea muştei. De altfel, aveam impresia că, deşi mi-ar mulțumi, ar fi totuşi enervați şi, aşa ca în nu ştiu care filosofie unde realitatea se creează prin însuşi faptul cunoaşterii, m-ar fi făcut pe mine – care prea văd toate – răspunzător de existența micei vietăți decedate în grăsimea din farfurie. Mă simțeam intimidat ca un elev de şcoală, care n-ar îndrăzni să atragă luarea-aminte profesorului că i se vede rupt ciorapul, deasupra pantofului, la călcâi. M-am hotărât să aştept cu nădejdea că ei vor mânca totul din farfurii şi că o întâmplare fericită va face să rămâie în restul din zeama picolului tocmai porțiunea cu cadavrul muştei. Aşa aşteptam să se apropie ziua de examen când eram mic, sau inspecția însărcinatului de afaceri când eram detaşat. Nervos, nehotărât, obsedat de imagine. Iar când am înțeles că voi asista la clipa inevitabilă, când tovarăşul meu va înghiți musca, am devenit palid – cred că mi s-au albit buzele. Întrerupându-se atunci din pasionata lor discuție despre programul grupării lor, scriitorul bălai, voinic şi plin de voie bună m-a întrebat dacă nu cumva mi-e rău. Abia am putut să şoptesc, arătând extenuat cu un vârf de cuțit spre muscă. A surâs, şi cu un gest secundar, de paranteză, a scos cu furculița musca, a aruncat-o jos şi i-a spus prietenului meu, aşa în treacăt, cu binevoitoare ironie:

„E gingaş domnul”, pe urmă a propus ca manifestul să fie tipărit pe hârtie mai luxoasă, cu desene moderne. Mai târziu a trebuit să ne retragem, cu masă cu tot, mai înspre salonul cel mare, căci cortul întins deasupra se încinsese de tot. Mărturisesc că am recurs la un procedeu destul de inelegant, dar am toate scuzele. Când am propus, prevăzător, schimbarea mesei, eram sigur că prietenii scriitori vor accepta bucuros propunerea mea. Şi iată de ce: cam pe la sfârşit, când se goliseră cea mai mare parte din mese, veneau să dejuneze preşedintele Camerii cu fata lui, una dintre cele mai frumoase fete din societatea bucureşteană. Dar când m-au văzut salutând, cei doi scriitori m-au şi întrebat în grabă şi cu o mimică extrem de indiscretă, ca şi când ar fi fost vorba de o pensionară a localului, cine e domnişoara. Nu puteam nici să nu răspund şi nici să răspund, pentru că fata observase întrebarea simultană a celor doi şi ar fi ghicit după mişcarea buzelor răspunsul meu. De-abia am aşteptat plecarea.

Ne-am despărțit foarte cordial în fața restaurantului, rugându-i să-mi trimită şi mie revista pe care voiau s-o scoată. Cred că am făcut şi o supremă impoliteță întrebând cum pot plăti abonamentul, ba încă ducând şi mâna la portvizit. A fost numai o precipitare mintală. Eu, care sunt dat în cercurile noastre drept model de atitudine degajată şi linişte de spirit (pentru că totdeauna mă consider cel puțin egalul celor cu care vorbesc, dar nu în orice caz din aceeaşi lume cu ei), sunt timid şi îmbrăcat în haine prea strâmte în fața celor pe care-i admir. Acum, de pildă, dacă aş fi început aşa: „Vă rog să mă considerați şi pe mine abonat la revistă”, nu m-aş mai fi simțit obligat să schițez un gest precis, ducând vag mâna la portvizit. Dar pentru că începusem numai aşa: „Vă rog să-mi trimiteți şi mie revista”, mi-era teamă ca ei să nu înțeleagă cumva că doresc să mi se trimită revista gratuit, mai ales că, deşi mai puțin prieten cu unul dintre ei, îmi permisesem totuşi să achit eu toată socoteala. A trebuit să fac un gest care să arate cum vreau şi am ținut să mă explic, repede. Dar e ceva atât de încurcat, că toate

virtualitățile astea mă enervau tot mai mult, tocmai pentru că nu puteam exprima nimic, erau fără coadă şi cap, înghesuite în câteva clipe, cum ai vârî cu sila şi ai înghemui pe cineva care s-ar zbate, într-un sac. Nu ştii dacă nu-i apeşi genunchiul pe gât, nu ştii unde-i e capul, nu ştii să dai formă unitară sacului, în sfârşit. Şi eu, când sunt nelalocul meu, stau în clipă (aruncat în grabă) ca vârât în sac. Nu găsesc nici explicația pe care o caut disperat şi nici echilibrul după care mă chinuiesc cu îndârjire. Am fost aproape recunoscător scriitorului voinic şi bălan, care m-a bătut pe umăr şi mi-a explicat că voi plăti mai târziu. Mi-a însemnat apoi adresa în carnet.

Am luat-o în jos, spre dreapta, cu toată căldura, să văd cum se dărâmă casele pentru deschiderea bulevardului Brătianu. Eram nerăbdător, căci nu fusesem pe acolo din ajun. Casei din dreptul străzii Regale îi ridicaseră acoperişul şi rămăsese acum aşa, cu pereți tapetați între care fusese viața de familie, de s-ar fi putut uita cineva de la etajul casei Visante să vadă înăuntru, ca într-un corp omenesc, deschis pe masa de operație. Negreşit, mobilier nu mai era, dar albastrul tapetului închisese scene de viață, iubire, necazuri, naşteri, vizite; era întreagă soba la gura căreia stătuse desigur vreo femeie gânditoare, alături era soneria mică în perete. Şi acum era un gol de nămiază până în adâncurile luminoase, arzătoare ale cerului.

O casă fără acoperiş, vara, nu e o casă din care chiriaşii se mută ca să vie alți chiriaşi. E ca o violare. Nu ar trebui să se permită oricui să vadă o casă căreia i se ridică acoperişul, cum metresa care iubeşte nu lasă slugilor sa facă patul în care au fost îmbrățişările ei, ci îl strânge şi-l aranjează singură, în clipa plecării.

Făcuseră un scoc şi coborau pe el cărămizile roase şi uruitoare, ca buştenii pe jgheabul de munte. Din cauza prafului şi a molozului toți trecătorii se alipeau cât mai mult de gardul de fier al caselor de vizavi (strada veche nu avea mai mult de şapte metri lățime) şi îşi țineau cât puteau respirația. Dărâmăturile acestea de case au fost calamitatea

Bucureştilor după război, ca şi construcţiile neîngrădite de scânduri protectoare măcar. În dreptul unei clădiri, descompusă în zidărie veche, bârne şi fier, trotuarul era desfăcut, trăsurile şi automobilele intrau unele într-altele, de nu mai conteneau claxoanele şi înjurăturile şoferilor. Eu veneam însă în fiecare zi. Mă duc oriunde se deschide o stradă nouă. Aştept perspectiva viitoare cu pasiunea cu care jucătorul filează cartea. Întâi nu se vede nimic şi de aceea în fiecare zi nu întârzii prea mult. E mai mult o enervare că lucrurile merg prea încet. Dacă urmează o duminică sau o zi de sărbătoare, mi se pare că un proces de naştere s-a suspendat. Mă opresc şi fac tot soiul de ipoteze asupra aspectului pe care îl va avea noua stradă după reconstituirea pavajului. Ştiu bine că un moment nou se va crea. Dar va dispare unul vechi, iar această tranziţie n-am putut s-o prind niciodată, cum, când eram mic, nu pricepeam cum din hârtie şi boabe negre pe ea ieşea când un cântec sprinten, când un oftat lung, când o grindină de sunete. Mă ascundeam după uşe şi ascultam cum cânta mama la pian. Toată casa era plină de sunete ca un clopot şi eu ştiam că ea cântă privind, dar cum din boabe negre ca piperul poate să iasă sunet n-am priceput niciodată. În viaţa mea am rămas cu pasiunea şi neliniştea schimbărilor, a trecerilor. Ştiam deci că acum va fi o stradă nouă, desigur ca orice altă stradă nouă, dar atunci nu va mai fi şi cea veche, ca să le poţi compara, pentru că ar trebui să fie chiar în locul acesteia; iar imaginile, ca obiectele, sunt impenetrabile. Şi noutatea, momentul inedit, ar fi tocmai în examinarea comparativă a celor două imagini simultane. Mai bate un vag vânt de mijloc de august liniştit şi fiert parcă, asemeni „porumbelului fierbinte” pe care o ţigancă îl oferă oamenilor care dărâmă casa, într-o copaie, în care desigur au fost culcaţi copiii (după ce a fost fiert, neîndoios, în cazanul cu rufe). Mă acoperă praful când ma îndrept spre strada Batişte. Încet, trebuie să ocolesc, căci într-o curte e un depozit improvizat de benzină. „Forduri” vechi de tinichea, jerpelite ca nişte haine de salahori, modele aproape comice,

revândute şoferilor, vin să se aprovizioneze, căci parcă ele singure (cele de lux fac siestă) mai lucrează în nămiaza asta de august, împreună cu acei paria care asfaltează, între dogoarea cazanului cu smoală şi a cerului arzător albastru. Strada e pustie şi înaintea mea e, singur drumeț, o foaie de hârtie, care, luată de vânt, se târăşte cu paşi mărunți de şoarece, încercând întâi parcă să traverseze, dar se loveşte de muchea trotuarului, cu care aleargă apoi paralel departe, pe urmă spre capăt, unde strada ocoleşte puțin, saltă ca o gâscă, încercând să zboare. Dintr-acolo vine cu grabă întinsă un automobil cu geamantane aşezate ca nişte turnuri oblice alături de şofer, altele turtind genunchii domnului şi doamnei, care mai vor, cine ştie, să prindă trenul de Sinaia sau de Constanța, unde e prospețime şi răcoare.

Şi nici prietenii mei nu sunt acasă. Ferestrele au hârtie albastră şi pe-uşă este scris. Cu creionul un bilet. Urc trei trepte ca să-l descifrez: „Omul care vine din partea domnului Vasiliu să întrebe la uşa din dos, la bucătărie, că are un pachet şi o scrisoare". Nu țineam prea mult să-i văd, deşi femeia e agreabilă când e familiară, după-masă veneam numai aşa, ca să am ce face, dar faptul că găsesc acum uşa închisă mă scade sufleteşte ca o părăsire, ca o neşansă disproporționată. Prezența lor de-abia îmi devine necesară. La întoarcere, puțin amărât, descopăr şi rețin toate casele care au geamurile astupate cu hârtie albastră. Casa din colț are obloane moderne cu lame paralele, care se ridică şi se lasă ca la birourile americane. Ca să apuc pe strada Enei, căci viu spre „Capşa", ocolesc un hotel, în etajele căruia sexualitatea e condensată şi toropită în după-amiaza asta de vară, ca gâzele care se târăsc în fundul unei mine. Iată, după un croitor sărac, o legătorie de cărți. Vitrina e prea sus, ca pe un podium, dar tot disting neverosimilele adunături de poze. Un portret al arhiducelui Rudolf, rupt din vreo revistă ilustrată, veche, din vremea când se încerca la ilustrate, desenul imitând fotografia, trei caricaturi colorate de

Jiquidi[27]: un cap mare de general cu mustăți enorme pe un trup cât un deget, alta cu un cap cât un măr pe un trup tot cât arătătorul: Eugen Stătescu şi nu mai ştiu cine. Cărți poştale gălbejite, înşirate pe sfoară ca mânătărcile, cu muzicieni celebri: Chopin, Schumann, Bizet, Wagner. Câteva femei goale. Una – din ce vreme? – cu fusta ridicată în față, dansează cancanul, îndoind picioarele cu pulpele excitante între jartiere, azvârlite din maldărul de dantelărie albă a „dessous"-urilor. E blondă, grăsuță, cu sânii prezentați pe dantelă, ca perele mari de lux în cutii cu vată. Trebuie să fie frumoasa „La Goule" sau vreuna din şcoala ei. E cald, şi după-amiaza asta de august e calmă şi îmbâcsită, ca în orele de siestă un harem adormit. Încep să-mi simt corpul, aş mânca piersici şi aş vrea să văd o coapsă de femeie frumos arcuită, cu pielița albă, ca să ți se lipească de podul palmei. Opresc o trăsură cu cai deşirați şi ososi.

Pe lângă strada Plevnei şi bulevard e o curte lungă cât o stradelă şi acoperită, cu etaje adăogate, cârpit fiecare cu scărițe de lemn strâmbe. Sunt locuințe studențeşti şi menajuri boeme. La cişmeaua din curte e noroi, pentru că toată ziua trebuie să vie lumea să ia apă. Cutia cu gunoaie, enormă, e în față, şi alături de ea câteva căruțe de lemne, aşa că toată casa pare un tren de marfă cu tenderul înainte.

Mă gândeam cu enervare că s-ar putea ca uşa de lemn, toată, a Emiliei, către care mă duceam, să fie închisă cu cheia, iar la repetatele mele bătăi, întărite, uşa aceasta să rămâie definitiv calmă, egală ca o barieră între mine, cel de afară, şi interiorul baricadat.

Totul în trupul meu era pregătit încă de pe drum şi se accentua intens pentru ce avea să vie. Mâna desfăcută ca să-şi mărească suprafața de pipăit se încolăcise de pe acum în jurul brațului alb, plinuț, al fetei, ochiul juca încă de pe

[27] Aurel Jiquidi (1896-1962), grafician, pictor de moravuri, fiul caricaturistului Constantin Jiquidi (1865-1899). Din 1921 a colaborat cu desene satirice la diverse publicații, afirmându-se odată cu prima expoziție personală (1926), urmată de o a doua în 1928, comentată elogios în presa vremii (n. ed.).

drum comedia enervată a sânilor, care, pe jumătate văzuți, nu ramân aşa etern, ca într-un tablou, căci cămaşa, prinsă încă la mijlocul trupului, cade de pe ei, dezvelindu-l pe unul complect, iar pe altul pe jumătate, sâni a căror vagă moliciune e parcă provocată de greutatea senzualității dizolvante, leneşe şi lenevitoare ca aerul cald. Cutele pe care le face cămăşuța, ocolindu-le rotunjimile de fructe, sunt tot atât de molatice şi încolăcite ca şi linia lor sinuoasă. Genunchiul încă de pe drum se simte potrivit prin rochie deasupra genunchiului ei, în primitoarea adâncitură cu care începe coapsa. Mâinile-mi coboară apoi, îmbrățişând femeia cu coatele îndoite şi sprijinite în şoldurile ei, cu fața de dinăuntru a brațelor şi avanbrațelor, cuprinzându-i şi simțindu-i talia, ca nişte sepale vii.

Am bătut în uşe, şi sunt surprins de sunetul bătăii auzit înăuntru, de parcă am trimis un sol. Nu va răspunde nimeni; sunetul acesta trimis de mine va fi singurul semn de viață. Se aud paşi înăbuşiți, însă cineva, topindu-se cu restul lumii, a mişcat nevăzut clanța, în fața mea la un pas. Sora Emiliei, fără să aştepte să-i dau bună ziua, s-a întors câțiva paşi şi, din pragul micului vestibul întunecat ca o magazie, de unde o scară duce sus, a strigat-o, fără să-mi spună numele, cum se anunță fetele la bordel: „Emilia”.

Jucau se pare cărți, căci, văd pe masă un pachet mic, unsuros, care ar putea să fie şi pentru ghicit însă, şi acum totul e întrerupt, iar tânărul care e cu ele e nedumerit. E ca o catastrofă liniştit convenită, care, în loc să mă măgulească, mă stânjeneşte, căci deschide ca un hiatus între ceea ce se întâmpla până acum în această sufragerie cu mobile vechi şi între cele ce se vor întâmpla în şi prin prezența mea. Trebuie să găsesc o introducere, oricum. Dar tânărul, după ce a ezitat câteva clipe, neştiind ce să facă, sau poate la un semn, neobservat de mine, al vreuneia dintre femei, se decide şi, după ce bălăbăneşte puțin mâinile, se strecoară prin uşa deschisă în vestibul, fără să salute, ca o vietate domestică. E ca de douăzeci şi cinci de ani, cu o figură de lăutar, oacheş de tot, ras, îmbrăcat în haine negre.

Toată mişcarea asta produsă de venirea mea mă stinghereşte şi mă întristează, căci ştiu bine că prestigiul meu de om n-a câştigat nimic, dar mi-a descoperit, jignind ceva în mine, că există straturi de viață normală mult mai jos decât mine. De ce a plecat tânărul acesta?

Ce inferioritate îşi simte şi acceptă față de mine chiar, care sunt aşa cum sunt, care de atâtea ori mă simt mărunt, inferior, îmbrăcat ca în haine streine, de căpătat, cu toată aparența mea de monden? El e poate cel care o conduce pe Emilia în oraş, îi sărută respectuos mâna în stradă, aşteaptă îngrijorat să fie invitat, consideră că a fi primit de ea e un semn de importanță în viață, ori ca o duminică. Fac desigur revelionul împreună, iar când îşi lasă genunchiul, prea descoperit, ea se acoperă, sau îl pofteşte afară când îşi îmbracă rochia. Emilia aceasta, pe care am avut-o din noaptea când m-a dus un prieten cu ea la „Luzana", pe care am chemat-o la mine când am vrut şi pe care totuşi, în trei ani, am venit cel mult de trei ori s-o am, care de câte ori a fost singură cu mine n-a întârziat, ca să rămâie în cămaşe cu coapsele goale, un sfert de oră, fata asta blondă, sau mai mult spălăcită, grăsuță şi vulgară, pe care au avut-o toți prietenii mei, ca şi mine (căpitanul Ştefănescu, în tren, fără ca ea să-şi scoată chiloții).

Căci e într-adevăr gravă, impozantă în atitudine, nu ştiu cum să spun, are ceva de profesoară, un fel de aer sărac cu duhul şi sigur de el. Priveşte serios, aprobator sau dezaprobator, se plictiseşte, are veleități să conducă discuția, crede în sfârşit că discută. De aci e poate toată drama ei, căci de la înălțimea asta trebuie să treacă la atitudinea femeii pe care o aşezi pe pat, dar, fără resurse sufleteşti, ea nu poate găsi tranziția necesară... Poate că acei din jurul ei nu pot s-o aibă numai din cauza asta (dar nici nu e obligată față de ei), când însă e nevoită de interes, sau din dorință pur şi simplu, să se dea, atunci între femeia îmbrăcată şi cea goală e o succesiune de momente neangrenate, precipitate, indiscrete pentru deficiența raportului sufletesc dintre cei care vor fi împreună în pat.

Totul apare ca un şir de concesii şi abandonări al căror *mobil adevărat* se iveşte indiscret, jignitor şi urât. De aci şi disprețul cu care vorbesc cele ca ea de *act.*

— N-ați mai fost de mult pe la noi? întrebă sora Emiliei, o femeie ca de patruzeci de ani, căci poate nici nu ştie numele celui pentru care s-a revoluționat toată casa.

— Valeria, fă nişte cafele, domnului îi place cafeaua dulce şi bine fiartă.

Ține minte din seara restaurantului în grădină. Dacă o femeie care m-ar iubi ar ține minte un amănunt ca acesta, aş fi cald măgulit, dar la Emilia n-are nicio semnificație, ca un accident de memorie, sau ca bună organizație practică. Îi explic că am impresia că „am deranjat-o", că am provocat prin venirea mea neaşteptată o reală perturbare.

— O, nu, deloc. Îmi face plăcere.

Spune asta rece şi plat din lipsă de vocabular analitic. Eu ştiu bine că e încântată (aş spune, dar Emilia nu poate fi chiar „încântată", căci asta presupune o anumită fluiditate interioară). E satisfăcută întâi pentru că ştie că mâine mă va conduce abil, atât cât poate ea să fie abilă, să-i achit o pereche de pantofi sau, cine ştie, se va găsi o formulă să-i las, ca rândul trecut, două mii de lei pe mescioară. De altfel, şi în afară de asta, Emilia caută contactul – e un cuvânt din vocabularul ei – cu băieți din lumea bună. Căci ei „lansează" femeile, adică le duc la petreceri unde au şansa să dea peste bancherul bătrân şi decrepit care le va subvenționa apoi lunar. Am un coleg care face, oarecum cu metodă, astfel de aranjamente şi e plătit în natură de fetele recunoscătoare.

— Nu ştiu, mi s-a părut că tânărul fusese cam stingherit puțin.

Emilia mă lămuri cu oarecare grabă, atât cât poate ea să se grăbească, dar mai ales cu importanță, ca să înlăture un moment mai degrabă posibilitatea de a fi bănuită că ar putea fi a celui plecat...

— A, nu, e un coleg...

...şi spunea aşa, ca şi cum coleg ar fi însemnat un eunuc sau un servitor, la care o femeie ca ea nu se poate coborî.

— Mi-a adus o piesă de cetit. L-am rugat pe el să-mi caute ceva, că anul acesta nu mai merge. Dacă nu mi-o da un rol, îi las şi plec. Cu şase mii de lei ai lor pe lună de-abia îmi plătesc pantofii pe care-i stric ducându-mă la repetiție. Băiatul ăsta citeşte cărți, că e şi pe la o gazetă, nu ştiu care…

Nu cunosc, nu pricep prea mult teatru, deşi e una din pasiunile mele, prin culisele lui, dar Emilia spunea firesc şi detaşat de obiect „l-am rugat pe el să-mi caute ceva" cum ne spunea odată un suplinitor rătăcit la liceu: „Napoleon este foarte important fiindcă a avut mai multe războaie", sau plutonierul-major, când era escadronul în marş: „Cântați cântecul ăla, cum îi spune, cu soldatul, sau ăla, cum îi zice, cu doamna învățătoare. Hai cântați!" Teatrul e pentru ea ceva necunoscut întâmplător, de unde îți vin aplauze, flori şi automobil, în care, „dacă ai noroc", ai şi succes, că piesele ți le aduc, aşa, prietenii, cum ți-aduc ciorapi de la Paris. „N-ai auzit de-o piesă… aşa, pentru mine?" Ea spunea că „aşa nu mai merge", pentru că se socotea mereu nedreptățită, că directorii teatrului şi regizorii o persecutau, nerecunoscându-i meritele. Aştepta să i se dea un rol, în realitate prin rol ea înțelegea un succes, căci roluri i se dăduseră câteva, dar fusese dezastruoasă, ca o bucătăreasă patetică. Nimic în lume, n-ar fi făcut-o să convie că ea n-a priceput cumva rolul, că era vulgară în el, ci dimpotrivă că „ce, ăla era rol?" Acum aşteaptă întâmplarea de la „băiatul" de adineaori. Cred că în realitate Emilia nu citea nici gazeta cu anunțuri.

— Toate rolurile mele le dă Mărioarei S[28]…

Marioara S… era o acriță destul de tânără, care trecea drept foarte frumoasă când privea languros, căci îşi „făcea" bine capul. N-avea niciun fel de feminitate, oricum însă era şi mai vioaie şi mai subțire decât Emilia. Nu era lipsită iarăşi (când nu vorbea) de o grație reală. Numai faptul că femeia

[28] Probabil actrița Mărioara Zimniceanu, deseori amintită de Camil Petrescu, interpretă şi a rolului Porția din *Skylock* la care se referă Ladima întruna din scrisorile sale (n.ed.)

din fața mea nu-şi dădea seama ce deosebire e între ea şi Marioara S... şi tot devenea concludent pentru lipsa ei de bun-simț, pentru incapacitatea ei de a avea impresii cât de puțin întemeiate, de a descoperi nuanțe.

— Crezi că ți-ar fi convenit rolurile Marioarei S...? am întrebat-o înmuiat şi din cauza căldurii, deşi ferestrele erau în umbră, căci soarele trecuse înspre dreapta, dar moleşit mai ales din cauza descurajării de a găsi vreodată vreun punct de înțelegere cu femeia asta.

Sora Emiliei tocmai intrase cu o tavă pirogravată pe care erau două ceşti de cafea, una verde şi alta albă, cu dungi aurite, iar alături de ele două dulcețuri, pe farfurioare în formă de frunză de vie.

— Cum, n-ați auzit-o pe Emilia niciodată?... Aaa! Te face să plângi. N-ați fost la teatru? Ia spune, Emilio, scena din *Modelul.*[29]

Era totuşi cald, iar sufrageria asta săracă, veche, cu fața de masă cu patrate alb-roşii, cu un bufet de stejar cu florile sculptate, dezghiocate, cu uşile fixate, ca să nu se deschidă singure, prin bucăți de hârtie vârâte sub ele, cu pomiere cu mere noduroase, oricum nu te predispune să asculți scene declamate. În colț, un patefon de lemn, model vechi, lângă un divan deşelat, acoperit cu velințe româneşti, mă îndemna să mă trântesc pe el, deşi perinele, una pictată avea culoarea cojită acum, iar alta diformată şi cu conținutul grămădit într-un colț, arătau nu numai că gazdele sunt relativ neatente cu nimicurile materiale ale existenței, dar şi că destulă lume se mai trântise pe acest divan. Am rămas deci pe scaun, şi-am îngânat vag în contrast cu preciziunea invitației...

— A, nu! Nu am auzit-o niciodată în *Modelul.* Era să adaog „deşi mă duc des la teatru", numai aşa dintr-o nevoie de reacțiune ironică la întrebarea Vaieriei, care bănuia că nu

---

[29] *La femme nue,* tradusă *Modelul,* melodramă în patru acte de Henry Bataille (1872-1922), poet, dramaturg mult reprezentat, cu opere originale sau dramatizări, pe diverse scene româneşti, în perioada interbelică (n. ed.).

merg la teatru dacă n-am văzut-o pe soră-sa în *Modelul.*

— A ieşit acum cinci ani, la producție cu ea... Emilia, haide, fă scena cu prințesa.

După ezitări şi surplus de invitații, de altfel destul de reci, Emilia s-a ridicat în picioare, a dat scaunul la o parte, a lipit coatele de corp, strângând pumnii, a făcut o grimasă de durere şi dispreț şi, aruncând energic capul în profil, pe când corpul era cu fața la noi, a început:

— „Nu, doamnă, este amantul meu., amantul meu – o, cât am suferit pentru el... Aa! Ce ştii dumneata? În timp ce dumneavoastră, femeile de lume, trăiați în vârtej (Emilia ezită), vârtejul luxului amețitor, eu petreceam nopți întregi deasupra maşinei de cusut, ca să poată cumpăra a doua zi pânză şi vopsele pentru tablouri... (Şi din gât, sec:) Ce ştii dumneata, doamnă, ce e amorul?“

S-a oprit subit şi s-a aşezat scurt şi liniştit la masă.

— Nu sunt în nervi azi.

Am început să mint gratuit şi neconvins.

— Dar nu, dar nu, era foarte bine...

Valeria, corpolentă şi cu sânii aproape turtiți unul de altul în strânsoarea brasierei, s-a grăbit, luând notă de aprobarea mea oarecum.

— A, păcat că n-ai auzit-o... a fost aplaudată mai mult decât celelalte şi i-au aruncat flori pe scenă.

Acest „i-au“ care ar corespunde anonimului *„on“* etc. Nu era totuşi chiar atât de anonim, căci am fost şi eu o dată la o producție cu prietenul R., şef de cabinet al teatrului, şi ştiu că fetele şi prietenele lor îşi aruncau flori din sală una alteia, dar nu e mai puțin adevărat că şi aci era un soi de ierarhie: cantitatea era în raport oarecum şi cu meritul celei omagiate, căci chiar manifestările acestea au limite. Cinematografiştii, de pildă, ştiu că nu pot, face reclamă mare oricărui film. De altfel, cred că multă lume socoate că Emilia are talent. Ba mulți o cred şi frumoasă. Are capul rotund de tot, ceea ce e încă mai subliniat fiindcă poartă părul pieptănat lipit şi despărțit în două printr-o cărare din creştet până în mijlocul frunții. La spate e răsucit puternic într-un

coc mare, ceea ce înseamnă că e deci o coafură grecească. Fruntea ei, fragment de sferă, e aşa de limpede, de parcă niciunul dintre milioanele ei de strămoşi n-a încreţit-o vreodată din cauza vreunul gând.

Jos e mărginită de arcade inginereşti de geometrie, mai ales că sprâncenele smulse cu trudă sunt trase ca de un penel sigur. Orbitele nete, desăvârşite şi ele, ca nişte scheme de peştişori cărora li s-au retezat capetele şi sunt puse frumos faţă-n faţă, nu s-au adâncit niciodată de suferinţă. Ochiul verzui, mare, le umple perfect. Pleoapa de jos, cu genele făcute cu rimel, se pierde aproape imediat în obrazul plin, iar cea de sus e foarte apropiată de sprâncene, ceea ce dă impresia că Emilia e mereu încruntată (fără nicio dungă totuşi). Nasul e oarecare, dar buza de sus subţire, cu tot şănţuleţul ei, pare că e într-o piele prea scurtă; din pricina asta, se vede, Emilia nu poate surâde. De altfel, toată faţa îi era parcă îmbrăcată într-o piele albă frumoasă, dar mult prea scurtă şi numai de aceea stă întinsă. Îmi aduc aminte că se spunea despre o fostă „demimondenă" că şi-a injectat în obraji parafină ca să-i dispară cutele. Aşa parcă a făcut şi Emilia. În orice caz, seamănă mult în privinţa aceasta cu acele capete cu pielea întinsă, cu roşu în obraji, din cărţile poştale ilustrate pe care scrie într-un colţ *„Souvenir".*

— Dar cum se face că n-aţi plecat nicăieri? mă întrebă, „ca să întreţie conversaţia", Valeria.

Îi explic că n-am avut concediu (deşi de la minister, de când cu zborurile, sunt într-un soi de disponibilitate) încă şi nu-l voi avea decât aşa cum l-am cerut, între 1 şi 30 septembrie.

— N-aţi fost nici la moşie? Cu căldurile astea...

Valeria asta simte nevoia să mă scuze cu orice preţ faţă de concepţia ei de eleganţă şi „lumea bună" că n-am plecat. În sufletul ei e, probabil, o luptă între noţiunea de om elegant pe care o are ea şi aceea pe care i-o ofer eu. Toată „lumea bună", aşa cum o concepe ea, îşi face un punct de demnitate din a părăsi Bucureştii vara; dar, pe de altă parte, ştie, oricât de vag, că „eu sunt primit în cele mai bune familii". Ştie că

„am şi parale”. E aci una din acele tranziții care mă pasionează. Pe viitor, Valeria, care are acum 40 de ani, sau va renunța să mai judece eleganța lumii după criteriul de până acum – unul dintre atâtea multele câte o fi avut – sau nu mă va socoti pe mine elegant. Pentru moment e într-un soi de expectativă indulgentă.

Dar Emilia, care se aşezase la masă şi părea că ia parte la convorbirea începută, se ridică precis, dând din nou scaunul la o parte, şi, tot cu capul în profil, cu coatele lipite de corp şi cu pumnii strânşi, începe dintr-o dată ca şi când i-ar fi venit din senin, din nou zguduitor:

— ...Doamnă, sunteți o mizerabilă... O... cât l-am iubit. E viața... viața mea, doamnă.

Din ochii mari, verzui, prinşi molatec cu pleoapele lor grăsuțe în orbitele geometrice, tot timpul îi curgeau două mici fire de lacrimi, nu atât de puternice ca să ajungă la rădăcina nasului, dar destul de adevărate ca să trezească acelaşi fenomen şi în ochii Valeriei.

Prietenii mei cred sincer că n-am inimă... Şi citează cazuri de autentică insensibilitate pe care aş fi dovedit-o adeseori, refuzând de a crede celor în nenorocire. Partea de adevăr e însă că plânsul provoacă în minte o reacțiune de mânie şi dezgust... De atâtea ori am fost în pragul morții (de două ori rănit, două accidente de automobil, unul de avion), am fost îngrozitor nedreptățit, totuşi ştiu bine că nimic nu justifică plânsul demonstrativ. Nu corespunde – şi m-am gândit mult la asta – nici unui sentiment, nu dovedeşte nimic. Nu e nicio legătură între el şi sinceritatea emoției, sau, mai bine, între el şi valoarea simțirei. Emoțiile mortale sunt intense, palide şi egale. Cei cu adevărat în stare să sufere sufleteşte au şi orgoliul de a refula totul, au şi durerea inferiorității lor de o clipă – şi poate că tocmai această comprimare mistuie şi doare mai mult, deci e de presupus că tocmai cei mândri, care îşi ascund simțirea, sunt cei care, şi mai ales prin asta, suferă cu adevărat.

Plânsul demonstrativ mie îmi reaminteşte de o femeie care şi-ar schimba bandajul igienic în public.

Şi, în genere, plânsul după „fericire”, orice s-ar spune, nu mă impresionează, pentru că cei care-şi clamează aprig şi humos „dreptul lor la fericire” şi-l doresc mai totdeauna lovind necruțător în alții.

Emilia pretinde însă de la mine un cuvânt, un semn de admirație. S-a aşezat din nou la masă, se sprijină în coate şi priveşte aiurea, aşteptând. Valeria e de asemeni surprinsă de tăcerea mea prelungită, dar când observă că gândesc, deduce, pare-se, că sunt tulburat. Eu simt una dintre acele impulsii irezistibile de a face ceva inconvenabil şi absurd, ca, de pildă, de a mângâia barba mare şi mătăsoasă a unui domn grav; sau de a turti cu o palmă scurtă şi apăsată cilindrul mătăsos al unui personaj mărginit şi important, în sfârşit ceva analog acelui procedeu de cinematograf de a trânti un castron de cremă în obrazul unei profesoare urâte şi solemne. Acum, când am văzut sentimentul Emiliei, când, potolită şi pătrunsă de importanța talentului ei, aşteaptă un cuvânt de la mine, eu să-i spun, de pildă, calm şi firesc, că ar fi bine să se lase de teatru şi să se apuce de croitorie, însă nu de croitorie fină, sau, şi mai bine, să se facă vânzătoare de cămăşi gata şi gulere de cauciuc. Dar e prea cald şi, la urma urmelor, nici nu merită sforțarea unei articulări. Fără voia mea, cu aceeaşi gratuitate cu care mă pregăteam de țâşnire, mă trezesc zâmbind admirativ: „Foarte emoționant!“

Valeria are ochii cei mai dulci din lume.

— N-ai cumva pe cineva la Teatrul Național?

Dar soră-sa protestează, dezamăgită desigur de nenumăratele încercări infructuoase.

— Valeria, domnul... nu se ocupă cu teatru.

Mă conving tot mai mult că Valeria, datorită şi corpolenței şi vârstei, s-a confirmat în funcțiunea de manager artistic al surorii ei.

— Taci din gură, că ştiu ce spun... şi, întorcându-se spre mine, mai direct: Poți să ai talent cu carul, că dacă n-ai un pic de protecție e tot degeaba. Când te uiți la alea de la Național... că toate au ajuns. Vezi, una trăieşte cu directorul, alta cu regizorul...

Valeria se întrerupe, căci surprinde strecurarea unui gând pe figura mea... Rechemat, îmi opresc privirea pe rochia ei albastră cu boabe negre, sub care apar bretelele subțiri, ca nişte şireturi, ale brasierei. Cum stă puțin aplecată deasupra mea, îi văd sânii. În loc să fie între ei o vâlceluşe de carne albă şi fragedă, nu e decât o cută întunecată, care e singurul hotar între burdufioarele lor molatece, lăptoşi cum sunt şi lipiți unul de altul ca două emisfere cerebrale. Totuşi îmi vine să întreb: Dar, în definitiv, Emilia de ce nu se culcă şi ea cu directorul sau cu regizorul, dacă n-o fi făcut-o încă? Îmi dau seama că, chiar în după-amiaza asta îmbâcsită de august, întrebarea e oarecum nepotrivită într-o casă care îți oferă cafea şi dulceață şi spun deci, senin şi degajat, privind umărul Valeriei:

— Frumoasă rochie...

Mint serios şi indiferent, căci am pierdut toate punctele de contact logic cu aceste două femei... Într-o convorbire, replicele se angrenează, au corespondențe îndepărtate şi, desigur, un convenționalism care presupune că anumite adevăruri şi preciziuni sunt câştigate pentru discuție din însuşi faptul că trăim în aceleaşi zile, că ne îmbrăcăm nemțeşte. Ceea ce numesc eu dreptate, sinceritate, adevăr, frumos e însă atât de departe de ceea ce corespunde la ele acestor noțiuni, încât niciodată nu vom izbuti să ne înțelegem. O convorbire e aşa, ca jocul acela al figurii de pe dosul oglinjoarei; când nu izbuteşti să potriveşti cele cinci mărgeluşe albe în gura turcului, dacă eşti înțelept începi să-i admiri mustățile... sau faci din oglinjoară sfârlează. Deci, ca să accentuez admirația, pipăi puțin rochia Valeriei.

— Este eponj, nu?

Femeia o clipă nu ştie ce să creadă, pe urmă are aerul să gândească: „eu totdeauna, am ştiut că mă îmbrac bine, iar iată numai el, că e băiat subțire, îşi dă seama de asta“. Desigur, o gândeşte. Toate femeile cred totdeauna chiar cel mai absurd şi mai gratuit dintre gesturile de admirație, dacă vine serios, de la cineva care nu e din cercul lor obicinuit.

Vai, dacă eu însumi, atunci când nu văd intenția de glumă, sunt înclinat să cred tot binele care se spune despre mine. E ca un omagiu, o recunoaştere necunoscutului. Nimic nu garantează valorile curente, deci noi toți, chiar atunci când gustul şi educația noastră ne pun altfel, ne putem permite să credem complimentul care ni se face serios (ceea ce desigur nu exclude minciuna totuşi) ca hotărârea unei improvizate Casații, pe care profităm de ocazie ca s-o admitem infailibilă.

Cu toate că e măgulită că-i admir rochia, Valeria nu uită însă că n-am fost în stare să-i ascult tirada începută despre stelele care trăiesc cu directorul... În aerul închis al sufrageriei se mai adaogă şi golul unei tăceri. Aş vrea să spun ceva, dar gândurile s-au depărtat de mine că trebuie să le trag înapoi ca pe nişte balonaşe captive, cărora, dându-le liberă sfoară, s-au ridicat şi s-au lipit de tavan. Sunt aci, lipite de tavan, politeța şi gândurile mele, dar ca să le pun în frază trebuie să le scurtez sfoara şi să le mânuiesc cu interes. Şi n-am niciun mobil să fac asta. E acum o tăcere nemişcată, de care Valeria profită ca să aducă întreaga atmosferă la punctul inițial, la ceea ce mă adusese aci, ca revenirea la dezbaterile unei comisii după o frivolă digresie... Prin urmare se scoală ridicând tot trunchiul în brasieră şi centură, lat, întărit ca un sac plin:

— Mă duc la bucătărie să-mi văd de dulceață... că am luat nişte caise, o frumusețe... Tot ce am găsit mai bun în piață...

Nu mă costă nimic să întreb:

— Dar vă pricepeți să faceți dulceață?

Naivitatea întrebării mele amuză sincer pe Valeria.

— Vai de mine... dulceață? Păi asta, pe care ați luat-o, nu-i făcută de mine?... Şi, ducându-se la bufet, scoase foaia de hârtie îndoită de sub micile uşi care, amândouă, se desfac brusc ca nişte aripi de lemn, lăsând să se vadă înăuntru, aliniate ca la cofetărie, o serie de borcane, roşii, galbene, roze, toate etichetate. Să-ți fac eu dulceață... Ia uite ici... şi Valeria le prezintă ca un căpitan al dulcețurilor, pe fiecare muşchetar în parte, după ce mai întâi le citeşte etichetele. Desigur că ea le cunoaşte şi pe dinafară, dar mai mult ca

să-mi arate mie că e vorba de ceva sistematic şi destul de preţios. Uite aici dulceaţă de cireşi amare... şi iar citeşte, asta-i de vişini... borcanele astea sunt de caise crude.

— Dar asta care o faceţi acum?

Valeria e şi mai amuzată de naivitatea mea, iar Emilia intervine doctoral:

— Or fi de caise coapte... Astea-s de caise crude... E foarte pricepută Valeria la gospodărie... şi fără să ia notă de aprecierea mea elogioasă: A, să fi văzut la Bârlad ce cămară, ce casă aveam.

Acum sunt sincer surprins, şi cum Emilia a trecut alăturea, unde ştiu că e camera de dormit:

— Sunteţi din Bârlad?

Valeria îmi explică aşezat şi cu oarecare dichis în frază:

— De la Bârlad chiar nu... De pe lângă Tecuci... dar bărbatul meu era la prefectură la Bârlad.

Sunt bucuros, căci de la Bârlad e prietenul meu, scriitorul.

— Atunci îl cunoaşteţi pe G...?

— Cum să nu?... Cum să nu? Doar eram prieteni, buni vecini... Şi cu conu Nicolăiţă, şi cu coana Verona... A, parcă-l aud pe conu Nicolăiţă: „Duducă Valeria, mă rog matali, să ne trimiţi şi nouă din cozonacii matali... că madam G... aşa-i zicea el nevesti-si, madam G... niciodată nu mi-i rumeneşte aşa.“ Că aşa cum îi potriveam eu din făină şi aluat, cum presăram stafidele groase şi aurii... nu orice stafide... Pe urmă cozonacii, trebuie să ştii...

Şi uitând că se întorsese la punctul iniţial al vizitei, răpită, de timp şi amintiri, duduca Valeria, tot în picioare, a devenit foarte mobilă.

— A, odată la Sfântul Grigore... ziua lui bărbatu-meu... Ce-a fost la noi... Dascăli, ofiţeri... judecătorul... că toată lumea venea bucuroasă... că ni se dusese vestea. Mă rog matale... să mănânci ghiveci făcut de mine... că îl făceam scăzut în oală de pământ. Numai aşa merge ghiveciul. Şi trebuie să pui de toate. Unele fac ghiveciul numai cu piept de vacă, dar nu iese bun. Nu-nu-nu. Trebuie să adaogi şi o

jumătate de carne de berbec, vreun kilogram de momițe, daa!... altfel iese fără grăsime... Nu mai spun că nu trebuie să lipsească niciun fel de legumă şi zarzavat!... fireşte... Şi dacă crezi matale că ajunge! Aş... Trebuie să ştii să-l potriveşti din foc... Dacă-l pui pe un foc prea iute, s-a isprăvit, iese fiertură... Trebuie un foc domol, ca să pătrundă bine, şi laşi patru-cinci ceasuri ca să scadă de tot, că ghiveciul care are zeamă nu mai e ghiveci.

Competința cu care Valeria vorbeşte de arta culinară nu e de disprețuit, şi dacă nu izbuteşte să mă convingă de personalitatea ei (mai e şi divanul acesta deşelat), bănuiesc aci în ecuație o necunoscută pe care nu o găsesc şi las totul nerezolvat, cum facem desigur, de atâtea ori în viață.

Când Emilia s-a întors, Valeria care (numai mi se păruse mie) nu uitase să plece, nu iese totuşi până nu mă invită din prag să vin la ea la masă odată.

Am rămas singur cu Emilia şi simt că, în trei capete, în casa asta, e, neprecisă, cam aceeaşi preocupare. Afară trebuie să fie mereu tare cald, căci soarele e încă foarte sus, trotuarele sunt încinse de dogoare, iar zidurile fierte încă în aer toropitor... Ar trebui să deschidă puțin ferestrele, căci mobila şi aerul au ceva de apă încropită... Dar Emilia se gândeşte la altceva...

E un fel de impresie evidentă că toată conversația de până acum a fost doar un epifenomen, iar acum venim la obiect. Gravă, actrița mai încercă un capăt de convorbire. Acum înțeleg cât de lipsită de resurse e... Nimic n-ar fi mai uşor decât o introducere... O glumă, o amenințare şăgalnică, un surâs ar fi ca un fir, după care luându-ne, am ajunge până la pat. Nimic nu mi-ar fi mai uşor decât să fac eu această tranzacție, dar nu vreau... ca un examinator rău, care nu vrea să ajute pe candidatul încurcat... Emilia nu ştie să glumească sau, ceea ce e şi mai deplorabil, trebuie să aibă gluma atât de vulgară, încât, intimidată de aşa-zisa mea situație mondenă, nici nu îndrăzneşte să fie ea însăşi... De surâs Emilia nu surâde, căci e prea gravă. Frumusețea ei caligrafică e, hotărât, injectată să rămâie tare. Într-un

anumit sens, e dezarmată, căci nu are niciuna din acele arme ale feminității menite să mascheze intenții materiale şi să coloreze situații delicate. Sau, nu, desigur că le are, însă brutalitatea cu care eu îi îngreuiez situația, cruzimea cu care m-am agățat în gând de masca ei gravă şi de sentimentul ei de adineaori mă fac să rămân amorf silind-o pe ea să fie ea, adevărata ea, aceea care se dă fără nicio justificare sufletească... din mobile cu totul streine iubirii.

Mai încearcă vreo două întrebări care nu duc la nimic.

— L-ai mai văzut pe Vasiliu?

Mă joc cu cărțile de joc (şi ea ar putea porni de aci), răspunzând calm:

— Nu.

— Nici eu... şi acum mă fixează.

Nu numai capul, ci toată e alcătuită din rotunjimi ca o pisică mare, plină şi bălană, dar fără grația pisicii, căci e prea gravă. Umerii îi sunt şi ei frumos arcuiți în jos. Poartă o rochie cafenie, decoltată la gât în formă de elipsă, mare, croială chimono. Însă pe spinarea umerilor şi a brațelor lipseşte din mâneci o fâşie longitudinală, iar marginile sunt prinse numai prin câteva şuvițe transversale. Aşa că rotunjimi şi piele albă, umăr şi braț încadrate lung sunt oferite ca mostre din trupul ei îmbelşugat. Hai s-o ajut.

— Când începeți repetițiile?

Ar putea răspunde cu o frază răsturnată şi provocătoare, cum răstorni o femeie cu poalele în sus, dar Emilia e normală ca un scris de dictando.

— La 15...

Mai tace puțin... eu mai privesc capacul de la sobă, „covorul" de pe divan... S-a sculat de pe scaun, a rânjit puțin, căci, vrând să zâmbească, pielea scurtă de deasupra buzei nu i-a permis, nu mai găseşte nimic, şi mi s-a trântit pe genunchi, îndesat ca să-i simt toată greutatea feselor, în cupa coapselor... Vrea să fie şăgalnică, se pare, şi simțindu-mă excitat, după ce se convinge, cuprinzând cu mâna, se întoarce, atingându-mi cu bărbia obrazul, şi îmi dă o palmă de profesor, care glumeşte cu elevul lui, prins în

flagrant delict. Mereu cu schema ei de surâs.

Asta e Emilia.

E în mine o lămurire mare şi egală ca într-o sală vastă de muzeu. Îmi arată spre camera de dormit de alături, îi răspund cu un gest din aceeaşi gamă, arătând cam înspre bucătărie... (oricum e acolo soră-sa, probabil atentă), ridică din umeri şi mi se scoală de pe genunchi, întâi cu un picior şi, întârziat, apoi cu celălalt.

Situaţia e atât de brutală, atât de dezbrăcată de orice convenţie, că mă jigneşte. Sunt mai întâi stingherit ca om, căci nu vreau să mi se ştie momentul exact când sunt cu o femeie, când sunt în exerciţiul virilităţii mele. Şi nu se poate ca femeia de la bucătăria vecină să nu ştie, să nu bănuiască ce se petrece în acelaşi interior cu ea. E penibil să fii închipuit în exerciţiul funcţiilor fiziologice, oricare ar fi. Totuşi trecem în dormitor.

Emilia se dezbracă tăcută. A ridicat deasupra capului cu braţele întinse rochia cafenie, apoi combinezonul şi a rămas goală, cu mijlocul plin, cu o carne molatecă şi puţin mai fumurie, care nu aşteaptă decât o înclinare a corpului ca să se îndoaie în dungi groase. Sânii îi sunt prinşi, ca la dansatoare în carapace, în cupele de plasă negre ale brasierii (plase care amintesc de acelea pe care bărbaţii le pun ca să-şi fixeze părul). O centură albastră îi presează puţin pântecele, şi de ea spânzură lateral jartierele care întind ciorapii. Încadrată între centură şi cele două jartiere care coboară în interiorul coapselor, o floare mică bălaie, pe o perniţă de carne, echilateral triunghiulară din cauza lăţimei pântecului tânăr, e centrul magiei ei de femeie. Dezbrăcarea asta mi se pare neverosimil de precisă, e pentru mine un fel de prag trecut, căci ştiu cât de lung e uneori drumul până aici, cât de incert. N-am fost însurat, n-am fost nici măcar „colat“ şi orice femeie care s-a dezbrăcat simplu, pentru mine, mi-a fixat, uimit, totul în mine, cum ţi se fixează respiraţia în pragul unei aşteptări. Femeia aceasta voinică, albă, care a simţit că-mi place să văd o femeie goală, îşi desface de la spate centura, care se desprinde cu tot

aparatul de panglici late şi elastice, lăsând trupul gol, ca spatele unui cal tânăr, după ce i se ridică hamurile. S-au desprins acum şi scufele de plasă de pe sâni. Vede că mă uit la ea şi mă întreabă mirată, aşa cum ai întreba pe cineva dacă nu stă pe scaun, cu ochi mari şi fără strălucire, ca nişte ape verzi stătute: „Nu te dezbraci?“ Aşteaptă trântită pe patul lung, conjugal, de pe care a dat un colț al cuverturii verzi la o parte, şi după ce a pus prevăzătoare sub perină un prosop mic. În îmbrățişare o simt streină, corp aparte, poate pentru că sunt puțin obsedat de gândul ca sora ei din bucătărie să nu descopere evoluția acestei vizite (deşi e cert că tocmai de aceea nu va veni, ca o înțelegere între ele), dar şi pentru că Emilia dă ceva programatic acestui fapt care în această împrejurare îşi merită termenul de dicționar, act.

Rămân uscat şi simte această neparticipare a mea. Ca să mă antreneze, face, rece, exces de zel. Se mişcă sacadat, zvârcolit, îşi dilată nările, îşi îngreunează respirația până la gâfâială. E inutil dramatică, de-mi aminteşte de întâia dată când am văzut-o. Dădea concurs la o reprezentație în beneficiu, a unor colegi, la un teatru popular, într-un sfârşit călduros de primăvară... I se dăduse rolul principal dintr-o dramă şi cred că numai din această cauză primise să joace. Şi atunci, ca şi acum, era pasionată, excesivă, inutil zbuciumată. Ea m-a făcut să înțeleg mai bine expresia *„lyrisme à froid“*[30]. Pe care mi-o reamintesc şi acum, când simt ca o pernă grea, amorfă, pântecele acestei femei agitate lipit de al meu. E o voluptate *„à froid“,* cum sunt acele fripturi de cauciuc pe care le cumperi ca să faci farse musafirilor. Îmbrățişarea cu Emilia nu mai înseamnă un dialog senzual, în care fiecare gest şi mişcare sunt ca nişte replici ale corpurilor, răspunzându-şi într-o piesă bine scrisă şi în care zbuciumarea e uneori o îndoială, o apropiere, un surâs al voluptății, un moment de încordare, o descurajare care primeşte o dojană surâzătoare, o luptă unde fiecare mişcare are precizia unui schimb de lovituri de

[30] Lirism rece. (fr.)

floretă, o senzație de înfrângere căreia imediat îi răspunde un val de duioşie. O îmbrățişare adevărată a corpurilor e frumoasă ca o convorbire între două inteligențe, în care niciun moment una nu pierde înțelegerea cu cealaltă, sau ca o carte citită cu pasiune, în care fiecare amănunt e priceput şi justificat. Îmbrățişarea Emiliei e însă aproximativă, în contratimp, pierzând contactul, ca în gestul când, punând agitat mănuşile, le-ar pune greşit, pe cea din dreapta în stânga, şi invers, apoi ar reveni, ar insista şi, fără să-şi dea seama, le-ar schimba din nou. Tocmai când era să le pună bine, din pricină că nu mai are niciun mijloc de control; în sfârşit, i s-ar părea că tot mai bine erau întâi şi ar pierde totul, şi mai agitată încă. În acest „teatru", Emilia e tot atât de bine intenționată, tot atât de excesivă şi de falsă ca şi pe scenă, când joaca furios şi prea drastic, cu nădejdea că totuşi „talentul" ei e apreciat. Aceeaşi lipsă de gradație, aceeaşi extenuare inutilă şi aceeaşi impresie de platitudine. Cred că e preferabilă pasivitatea absolută a unei prostituate clasate acestui joc dezordonat care trădează nu numai sărăcia sufletească, dar şi intenția ei de a fi altfel decât ceea ce este în realitate (iubirea Emiliei jigneşte cum jigneşte conversația ei atunci când vorbeşte cu importanță şi cu „radicale"). Mă cuprinde o silă imensă de mine, o deprimare (care, drept să spun, mă cam îngrijorează, căci mi-e teamă că e un semn de bătrânețe), mă copleşeşte un fel de seacă tristețe pentru virilitatea zadarnic şi josnic risipită. Nu vorbesc. Neştiind ce să mai facă după ce şi-a sfârşit rolul, Emilia caută să introducă acum un soi de familiaritate apropiată împrejurării. Are aerul să-mi spună cu un surâs scurt şi cu o şăgălnicie rigidă, rezumată: „Ştrengarule, ce-ai făcut?" şi asta mă dezmeticeşte. Scăderea care m-a doborât e socotită, după cât îmi pare, de Emilia ca o nivelare, şi ea, care nu îndrăznise să mă sărute, mă sărută acum neconvins, puțin profesoral... Dar a ales rău momentul, căci dacă înainte de îmbrățişare evit să o sărut – cum aş evita să beau dintr-un pahar strein – acum mi-e şi mai simțită impresia lipicioasă că sunt într-un local josnic, din vițiu. Nu

e acea tristeță *„post coitum”,* e mai mult un moment, e o constatare de coborâre, ca o piatră kilometrică pe un drum.

Emilia, după câteva încercări inutile de a obține comunicație cu gândurile mele, se scoală de lângă mine, ca să revie peste câteva clipe, după ce a întârziat după un paravan.

— La ce te gândeşti?...

Şi parcă dându-mi cu mâna în dreptul ochilor, ca după o albină, ar vrea să-mi sfâşie material pânza gândurilor. Îi zâmbesc gratuit şi glacial. Se apropie de mine înşelată de surâs şi o simt caldă ca o mâncare, respirația îi e prea încărcată, fața din pricina transpirației îi e prea lucioasă, iar când se apasă pe mine, pielea i se lipeşte de a mea, încât mişcarea devine parcă jupuire. Mă sustrag cu silă încercării ei de a mă săruta.

Emilia simte că nu o apreciez, iar gravitatea ei caligrafică e jignită, pasionată cum e în vanitate (căci asta-i e, socot, caracteristica, pentru că numai asta explică şi aerul ei important, şi faptul că prețuieşte prea mult lumea bună, ba, mai ales dovedeşte asta chiar faptul anume că s-a făcut actriță). Caută deci să mă intereseze cu orice preț. Mă apostrofează, ca un picior dat mingii, la fotbal, greoi, şăgalnic:

— Te-am văzut la „Chateaubriand” cu Miți Mărculeanu. Îți place?

Întorc puțin capul spre ea, mirat, căci Miți Mărculeanu nu-mi place deloc, iar dacă eram cu ea în restaurant e pentru că, din motive pe care am să le spui altă dată, simt de vreo doi ani nevoia să fiu văzut totdeauna cu câte o femeie.

Emilia nu vrea să mă creadă însă şi-mi spune rece:

— Escrocule, nu te-am văzut eu cum făceai pe cocoşul în jurul ei?!

Emilia a spus asta cu un glas fals, dezacordat... Nu e deloc adevărat că „făceam pe cocoşul în jurul“ acelei femei. Abia dacă aveam atențiile impuse de o elementară politeță față de ea. Iar interpelarea „escrocule” ca să poată fi spusă unui bărbat trebuie să presupuie oarecare familiaritate, un fel de

numitor comun al conservației. Sună însă în gura Emiliei ca o insultă între doi streini, şi mai ales adresată mie acum dovedeşte o lipsă de angrenare a convorbirei, stupefiantă.

Emilia a pronunțat, de altfel, întreaga frază: „Escrocule, nu te-am văzut eu făcând pe cocoşul în jurul ei“, cu o nesiguranță care nu numai că-i da materialitate (şi-i agrava astfel înțelesul; aceeaşi nesiguranță care face ca unii actori să sporească fără să vrea trivialitatea unor expresii pe scenă), dar dovedea şi că ea, acum, doar o „experimenta” în lipsă de altceva. Era o asociație nouă de idei la ea, vrea să imite pe Miți Mărculeanu, al cărei stil bănuia că-mi place. Miți Mărculeanu, o mahalagioaică frumoasă şi voinică, gen florărească, care se specializase în rolurile de cocotă şi nu izbutea decât în ele, afecta trivialitatea, convinsă că asta îi dă un farmec irezistibil în ochii bărbaților. Înjura ca soldații, spunea anecdote pornografice şi scatologice şi tranşa multe situații la cel mai animat supeu, cu o apostrofă pe care un ministru o lansase cu succes vieții politice, de pe însăşi banca ministerială. Nu pot să-mi dau seama ce efect are asupra altor bărbați vulgaritatea voită (dar voită şi din cauza uşurării pe care i-o aduce femeii ce o speculează, permițându-i să fie ea însăşi, cum un suflet de spion de simte bine agent de siguranță), pe care, de altfel, o sublinia şi printr-o eleganță a rochiilor exagerată, dar mie îmi înfățişa şi mai mult prostia de acasă a acestei actrițe. De altfel, nu făcea decât să imite şi ea searbăd (cum imită în toate) pe o mare şi frumoasă comediană[31], după cum aceasta însăşi adoptase o modă – dându-i strălucire şi savoare, ca şi toaletelor pe care le adopta – modă recentă, adusă în teatru, după câte ştiu, de un celebru actor român, de la Comedia Franceză[32]. În aceşti trei ani, în care am căutat consolare şi

[31] Elvira Popescu (n.ed.)

[32] Al. Mihalescu (n. 1883), strălucit actor de teatru şi film, care a jucat în țară pe scenele Teatrului Național şi Teatrului Mic – fondat de el împreună cu Elvira Popescu şi Ion Iancovescu. După o absență de trei ani, timp în care interpretase roluri pe scenele pariziene, Al. Mihalescu a întreprins, în toamna anului 1926, un turneu în România

pretexte, înverşunându-mă să pătrund în viaţa actriţelor şi deci să cunosc şi teatrul, am înţeles însă că libertatea de a folosi un limbaj verde era proporţională oarecum cu importanţa fiecăruia. În plină scenă, de pildă, aveau dreptul acesta – ştiu de la repetiţie – numai regizorii şi vedetele. Aşa cum elevii din şcoala militară îşi fac un ideal din locotenentul instructor şi-l imită în oraş cu orice prilej, cu convingerea că în modul acesta dovedesc o reală superioritate, toate actriţele şi mai toţi actorii necunoscuţi căutau să-şi dovedească în cercul cunoscuţilor lor *„cachet* [33] -ul profesional" printr-un limbaj degajat. E adevărat, trebuie să spui, că libertatea cuvântului şi a gestului nu erau mai niciodată jignitoare la marea comediană. Dar asta are nevoie de o explicaţie. Un cuvânt sau un gest pot să jignească sau nu, după felul sufletesc al celui care-l face.

Gest trivial, propriu-zis, nu există, numai feluri de a fi triviale. O întâmplare mi-a limpezit cu totul această presupunere... Pe la sfârşitul lui april, într-o seară călduroasă ca de vară, m-am dus cu prietenul R. (şeful de cabinet al *Naţionalului*) în cabină să luăm la masă, căci vream să mergem cu maşina la o grădină afară, la Şosea, pe Miţi Mărculeanu şi pe o camaradă a ei. Jucau amândouă în ultimele zile ale stagiunii la un teatru particular. N-aveam subiect de vorbă, sosisem prea devreme şi, în timp ce se îmbrăcau pentru primul act, cele două actriţe, care aveau aceeaşi cabină, „ne dădeau o şuetă de bârfeală", după cum declarau ele însele. În timp ce colega făcea glume cu o invidie vulgară (glume care întâlnind acelaşi fond de invidie vulgară la auditor aveau totdeauna succes) pe socoteala unei colege, Miţi Mărculeanu a scos de sub masă un soi de cutie de tinichea (ca aceea din care se dă de băut la raţe) şi ne-a invitat net: „Ieşiţi afară; că vreau să mă..." Şi spune cuvântul

(septembrie-decembrie). Cu *Doamna* şi *domnul Cutare (Monsieur et Madame Un Tel)* de Denys Amiel, în regia Iul Al. Mihalescu, la 10 septembrie 1926 s-a deschis stagiunea Teatrului Mic (n. ed.).

[33] Timbru. (fr.)

pe nume, aşa cum eu nici între prieteni la vespasiană nu-l pot spune. E adevărat că şi marea comediană, într-altă împrejurare, tot la acest teatru, ba când afară de noi mai era în cabina ei directorială şi Miți Mărculeanu – venită aici, de la ea, ca în salonul de musafiri al cabinelor – ne invitase afară pe toți, îmi amintesc că aproape cu aceeaşi frază. Dar gestul ei se integra unui alt fel decât aceluia al unei actrițe imitatoare... Pe ea o ştiam, e drept, familiară, şi amatoare de expresii neocolite, dar mai ştiam şi cât de mult suferise din cauza unei iubiri dezinteresate, în care jucase totul, carieră şi mijloace materiale; ştiam că de multe ori punea în situații disperate pe directorul teatrului, anunțând că nu joacă din motive ridicule (ca să facă o escapadă sentimentală, într-un rând invocase o indispoziție strict femeiască), dar mai ştiam că fără urmă de rivalitate, îşi sprijinea camaradele, le obținea roluri, că un mic roi de fete se foloseau de garderoba ei, de la ciorapii de mătase până la mantoul de blană, că într-un rând, ca acei comandanți de vas care se salvează la urmă, deşi nu era obligată, nici măcar moralmente, acceptase să nu fie plătită ea, ca să-şi primească salariul actorii din trupă – deşi circula pe seama ei anecdota că în ziua când un extrem de înalt personagiu nu i-a trimis cadoul, bizuindu-se pe extrem de înalta lui situație, care ar fi trebuit s-o măgulească pe strălucita comediană, ea îl silise cu ajutorul unei fotografii dedicate să se execute numaidecât. Ceea ce n-a împiedicat-o o dată să-şi vândă casa aproape pe nimic, dacă nu chiar pe nimic, unei rude sărace. Pe când felul Miții Mărculeanu era altul: ştiam că acasă îşi controlează servitoarea, acru, până la centimă, că în vremea de la începutul crizei monetare îşi alegea amanții după capacitatea lor de a-i da indicații la Bursă (Drept e că după ce făcuse vreo două milioane din joc, dar mai ales din afaceri soluționate în dormitorul ei, pierduse tot, absolut tot, ca şi Emilia – am aflat mai târziu – în falimentul unei bănci mici, ale cărei dobânzi mari le tentaseră lăcomia, că luase amantul unei prietene prin intrigi şi lămuriri de amănunte fizice, care îl despărțiseră de iubita lui.) Cât despre condițiile

de plată, atât de incerte la micile trupe neconsolidate, se spunea despre ea că e plătită întotdeauna înaintea servitorilor şi a maşiniştilor chiar, că e singura pe care „n-o păcăleşte nimeni" din cauza îndârjirei plate cu care obține tot ce i se cuvine.

Toate astea n-o împiedicau să fie pentru Emilia un fel de ideal, căci şi idealurile sunt ierarhizate pe o adevărată scară a valorilor. Fără îndoială însă că Emilia ar fi putut să nu aleagă indicele abia superior ei, ci un altul mai înalt – sărind în modul acesta câteva trepte; dar inteligența ei era prea mărginită, nu vedea nimic mai departe decât vecinătatea şi pe Miți.

Dar lunga mea absență, deşi sub pretextul fumatului, o neliniştește. Nu mai are curajul, după insuccesul frazei de adineaori, să mai spuie ceva şi simt, aşa cum stau cu fața în sus, cu mâinile sub cap, că mă spionează... Că urmăreşte în fixitatea privirii mele, în jocul imperceptibil al mimicei, să ghicească la ce gândesc. Întorc privirea şi-i surâd binevoitor, dezolat parcă de caracterul definitiv şi aproape involuntar al disprețului meu, cum medicul zâmbeşte în treacăt unui bolnav incurabil. Apoi revin la marea comediană şi, prin asociație de idei, la alte întâmplări în apa gândurilor mele...

Emilia încearcă din nou seducția fizică. Se lipeşte de mine, dar, fără să vreau, fac o bruscă mişcare într-o parte; nu s-a şters bine după paravan şi cămaşa pe care a pus-o îi e udă de apă, la mijlocul corpului...

Se apropie de urechea mea, e caldă şi hotărâtă, dar tot fără simțul realității, fără ocol, ca în teatru când joacă.

— Nu mai vrei?

Nu pot spune: nu; ar fi o brutalitate, nu prea dureroasă pentru ea, dar pentru felul meu de a fi obicinuit... A început să se dea unui calcul vulgar de excitare metodică, îmi gâdilă sfârcul cât o boabă de linte al pieptului, şi nu simte că ori de la cine ar veni – şi mai ales de la ea – mi-e dezagreabilă această mângâiere. Nu i-o spun însă, ea de asemeni nu simte, nu pricepe, şi repetarea acestei neplăceri mă face să-mi simt toată pielea corpului, din picioare până la

rădăcina părului, străină de această femeie greoaie de lângă mine.

Ca să creeze un fel de alibi, sau mai curând ca să devieze într-o justificare cel puțin tăcerea mea, Emilia ia de pe mescioara de lângă căpătâi două țigări, din care una mi-o potriveşte mie între buze, deşi abia aruncai țigara, iar alta o aprinde pentru ea... Acum cel puțin tac pentru că fumez, deci demnitatea Emiliei e relativ împăcată.

Țigarea e plăcută, în căldura după-amiezii mă simt încă bine, gol şi lungit în patul foarte comod, care se bucură de atenția deosebită a stăpânei casei, ca o sculă profesională, deşi cearşafurile străine mă enervează. E larg, conjugal, cu tăblii gălbui, imitație de palisandru. Trebuie să-i spun ceva plăcut femeii de lângă mine... Examinez puțin odaia... În dreptul patului e un şifonier mare, tot gălbui, cu oglindă. De-a lungul marginei din stânga, între cadru şi oglindă, câteva fotografii: o actriță prietenă, deasupra un actor de cinematograf, a treia e un domn cu mustăți gen sergent-major, scrie pe ea câteva rânduri, de dedicație, greu de descifrat de aci. Ultima, sepia, e o femeie, pe care nu o pot recunoaşte din cauză că nu-i văd decât jumătatea de sus a capului, restul e acoperit ca şi jumătatea oglinzii de tăblia gălbuie a patului... Îmi ridic ochii spre abajurul din colț, suspendat pe un picior mare aproape cât o umbrelă de soare. E de mătase galbenă, pictată, şi seara, când e aprinsă, lumina trebuie să cadă într-o difuziune conică, pe o parte din cameră şi pe covor, dând musafirilor culcați ai Emiliei impresia unui interior poetic. Mint dintr-o inexplicabilă perversitate (nu cumva e acea ieşire din personalitate pusă în contul vițiului meu care zăpăceşte totul, şi nu cumva sunt şi eu tot atât de incapabil ca şi Emilia, în felul ei, de a găsi unitatea de simțire salvatoare?).

— Foarte elegant abajur... Trebuie să fie o frumusețe, seara, când se aprinde becul şi se văd picturile de pe el.

Deşi era un paravan în genul unei mode perimate. Emilia fu foarte mulțumită că am găsit ceva care să-mi placă în casa ei.

O privesc cu indiferența degajată cu care priveşti de sus o omidă mişcându-se pe potecă. Un reflex, numai din simpla constatare a situației, mă îndeamnă să-i mai spun ceva agreabil şi gratuit de stupid:

— Ia uite câte cărți ai... Le-ai citit pe toate?

Şi mă întind peste largul patului până la noptiera gălbuie de la căpătâi, care formează garnitură cu patul: *Jertfa* de Rădulescu-Niger în ediția „Biblioteca pentru toți". Emilia e mereu satisfăcută că mă interesează lucruri din dormitorul ei şi mă lămureşte cu o importanță neglijentă: *„Jertfa* o citeşte Valeria, eu am citit..." Cobor până la etajera cu cărți şi, uitând că sunt gol, din pricină că femeia de lângă mine mi se pare atât de puțin femeie, caut să descifrez broşurile care stau strâmb, într-o rână, din cauză că nu sunt destule ca să umple rafturile.

Două feerii, desigur, de la clasă: *Trandafirii roşii*[34] şi *Înşir'te mărgărite*[35] două volume din *Anna Karenin,* în traducere de domnul Brateş[36]... Un roman moldovenesc, din biblioteca „Minerva", *Farmecul iubirii,* versuri de Orthansa Constantinescu. *Ce este monismul?* de dr. Leon, *Producția petroliferă în anii 1922-1923, Românii la Mărăşeşti* de Gh. Ştefănescu... şi încă altele la fel.

Anna Karenin ajunsă până în dormitorul Emiliei... Privesc din nou din pat, acum cu o melancolie uscată, neangajată cu nimic, volumul fără copertă, numai cu pagina de față, îndoită la colțuri, de parcă ar fi uscată de singurătate.

— Ți-a plăcut?

Emilia stă rezemată într-un cot, cu sânii întinzându-i cămaşa, ca nişte pungute albe în care ai turnat apă; are, grav, o grimasă:

— Are sfârşitul trist, nu-mi plac cărțile care se sfârşesc rău...

Când luasem cărțile, smulsesem şi fotografia tipului brun

---

[34] Poemul dramatic al lui Zaharia Bârsan (1878-1948), apărut la 1915 (n. ed.).

[35] Feeria lui Victor Eftimiu (1889-1972), apărută în 1911 (n. ed.).

[36] Probabil traducătorul George Rareş (n. ed.).

cu mustăți războinice din marginea oglinzii, ca să citesc dedicația... Cu cerneală violetă, pe partea mai albă, dedicația are patru rânduri cursive, aproape caligrafice, dar repede scris, şi relativ mare: „Drăgălaşei domnişoare Emilia Răchitaru, în semn de simpatie din partea mea, V. Constantinescu". Toate majusculele sunt bogate în curbe şi ochiuri ca la dictando, iar parafa e atât de abil întortocheată, încât îți face impresia că autorului i-a fost frică să nu i se imite iscălitura pe o fotografie dedicată.

Privesc fotografia, o fixez şi pe ea.

Stă alături într-o rână, voinică şi cu piciorul dedesubt îndoit în aşa fel, încât nu-l mai încape cămaşa care s-a ridicat întinsă deasupra lui, cam până în dreptul unde vine de obicei prins ciorapul de jartiere. Împins spre mine, genunchiul apare gol, formând cu piciorul de deasupra lui, lungit, descoperit şi el de sub cămaşe, dar mai puțin, un culcuş triunghiular de carne bogată, albă şi molatecă. Solicitată de privirea mea, Emilia îmi dă lămuriri cu grija cu care ar face o prezentare: „E logodnicul meu".

Sunt într-o clipă năpădit de un sentiment uitat, care mă pătrunde tot, ca o erupție pe întreaga piele... Îmi amintesc de când cu confrații mei liceeni frecventam bordelurile cele mai mizere, aşa cum numai într-o capitală orientală pot fi murdare şi mizere nişte bordeie.

Căsuțe mici cu porți de lemn întredeschise, prin fața cărora treceam de câte cinci şase ori, până când mă decideam să intru, ca să nu fiu văzut, nu de vreun cunoscut, dar nici măcar de trecătorii necunoscuți şi indiferenți... În casele astea nu atingeam niciun obiect căci toate îmi dădeau aceeaşi impresie pe care de copil o aveam, când mi se spunea despre carnea de cal că e spurcată... Îmbrăcat, şi femeia de asemenea îmbrăcată în capot, ritualul amorului venal se reducea la gesturile şi vorbele strict necesare. Ei bine, adeseori întâlneam în aceste odăi cărți poştale ilustrate şi fotografii, pe care multă vreme le-am crezut aşa, adunate de pe stradă, răpite destinatarilor, numai ca să împodobească odaia femeii, dându-i iluzia vieții de familie.

Dar într-o zi am descoperit că aceste ilustrate erau adresate chiar femeilor la care veneam, cuprinzând date autentice de familie: „Să trăieşti şi să-ți dea Dumnezeu sănătate şi ție, şi lui Costică”, sau agramat şi insistent: „Salutări de la Galați, ceai făcut cu ceam vorbit...; despre haine nu spune nimic... eu cum iau concediu viu acolo, vezi trimiteț vorbă Marii“. Era o lume care nu numai că nu intra stânjenită pe poartă, ci şi scria, avea legături de viață normală cu aceste femei şi aceste camere; atâția, nu numai că nu căutau să distrugă orice urmă că au trecut pe acolo, dar se recunoşteau prieteni sau rude în scris. Aveam impresia că descopăr un tărâm nou al simțirii. Fotografia cu dedicație a logodnicului îmi amintea de toată această lume, cu femei care, dacă, extrem de rar ziua, treceau în trăsuri şi le cunoşteai, nu numai că nu le salutai, fireşte, dar le priveai străin, de parcă ar fi fost deținute plimbate sub escortă la tribunal.

— Şi unde e acum logodnicul tău? Ați rupt cumva?...

Emilia e extrem de sigură de ea, încât uitând că e în cămaşe udă, are o privire orgolioasă.

— E acum detaşat în Ardeal, la o administrație financiară... dar ne scriem foarte des.

Tresar, căci aud că a intrat cineva alături în sufragerie, însă numai mi s-a părut. O privesc pe femeia de lângă mine şi mă întreb ce fel de cap şi simțire ar putea avea un om care o iubeşte... cum ar putea fi construit... dacă atunci când scrie pe o carte poştală, stă la masă, palid, dacă zâmbeşte, ce sens are la el „bună ziua“, sau „la revedere“? Gândirea îmi relaxează trăsăturile, şi femeia mă crede mai abordabil. Începe să-mi sărute adâncitura molatecă dintre umăr şi muşchii pieptului.

Întreb cu o nuanță de uimire, căci îmi e peste putință să cred că Emilia poate fi iubită, convins, de altfel, că are să-mi dea, chiar ea, un răspuns abil, ocolit.

— Logodnicul tău te iubeşte?

— Te cred... Îmi scrie mereu de acolo... Şi e de o gelozie teribilă. Când ies cu el pe stradă, se uită bănuitor la toată lumea... e mereu pornit pe ceartă.

Ascult cu interes de poveste americană, şi Emilia e foarte sigură că mă interesează în ipoteza de femeie iubită... Se încălzeşte puţin, descoperă că mă impresionează mai mult succesele ei de femeie cu alţii decât săruturile de bumbac pe umeri.

— Şi te iubeşte cu adevărat?

— Parcă e singurul... Pe mine m-a iubit foarte mulţi.

Spune asta fără nicio emfază... Şi cred că e sinceră, din cauza greşelii de gramatică...

Observă cineva că evreii au accent numai când se înfurie... Emilia, care de obicei vorbeşte corect, greşeşte, se vede, când e mai cu plenitudine ea însăşi.

— Şi cum te-au iubit?

Nu înţelege şi mă priveşte mirată, fără să încrunte sprâncenele desenate, cu ochii mari, verzi... Dar e bucuroasă că mă interesează ceva.

— Aşa cum se iubeşte, cum să mă iubească?...

Încearcă acum, când vede că a găsit ceva care să mă intereseze, să mă sărute din nou... Sunt mai răbdător, căci vreau să ştiu cu adevărat cum poate fi iubită Emilia... Îi mângâi culcuşul frământat ca o gutuie, de carne, pe care-l face genunchiul mare al piciorului ei stâng îndoit sub ea.

Are ca o lucire bucuroasă de explorator... A găsit ce poate trezi în mine dorinţa. Căci e ceva care depăşeşte bunăvoinţa mea. Oricât de mult aş fi aţâţat şi tulburat când viu pe drum, a doua oară, parcă trezit, dezmeticit, simt că n-aş putea-o avea. Fără îndoială că ea speră însă că un fel de gelozie bărbătească m-ar putea face s-o doresc din nou... Cu destul dispreţ, de altfel, căci socot că Emilia nu preţuieşte pe nimeni, însă, când are nevoie, se pretează la ce e necesar, îmi spune că logodnicul ei „nici n-a atins-o“, fără să-şi dea seama că expresia asta circulă înzestrată cu anume sens, căci ea îi dă înţelesul nefigurat: că o adoră ca pe o icoană. Asta mă uimeşte şi mai mult...

— I-am spus într-o seară când mă conducea acasă... de la cinematograf, lămurit: „Mai întâi pe la biserică... O sărutare, două, acolo, treacă meargă...”

Parcă aş descoperi o lume nouă... Această delimitare... această măsurare în pasiune... mă uimeşte... Cum o acceptă el? Ce crede? O socoate pe Emilia fată?... Mi-e cu neputinţă să cred... Toată sensibilitatea mea se cabrează.

Până la capăt o asemenea presupunere mi se pare de necrezut... Trebuie s-o întreb...

— Ascultă, Emilia, el crede, şi aici şoväi în glas puţin, că eşti fată?

— Treaba lui... Puţin îmi pasă... I-a lăsat Valeria să înţeleagă că directorul teatrului m-a necinstit... Dacă-i place... Dacă nu...

Ea păstrează gravă, academică, un desăvârşit echilibru şi nu-l ţine, inutil, la curent cu întâmplările ei sentimentale.

— Nu e bine să spui tot bărbaţilor... Treaba lor dacă află... Eu tăgăduiesc totdeauna... Nu mă costă nimic... Dacă se supără, pleacă... şi cu o metodică filosofie: Ce vrei să le fac?...

Încep să am un fel de sensibilizare a propriei mele puteri... Femeia aceasta care minte pe toţi bărbaţii... e sinceră cu mine, vreau să zic indiscretă, pălăvrăgeşte numai din cauză că nepăsarea mea a scos-o din făgaşul ei... Altfel, dispreţul ei pentru ceilalţi oameni trebuie să fie nemărginit, căci e aşa de convenabil voinică şi grea, că pare nutrită cu dispreţ pentru lume... Pe mescioara-toaletă din faţa oglinzii mari (tot gălbuie, garnitură cu patul), alături de periuţa de rimel, de pensă, de maşina de ras, de cutioara cu roş de obraz, o sticlă. „Origan Coty“, şi apa de colonia, toate aliniate, e şi purgativul „Grain de Vals“ ţinut acolo, căci Emilia nu concepe că poate fi ceva de dispreţuit la ea... De altfel, e convinsă că numai „intrigile” o împiedică să fie cea mai mare artistă a României.

E adevărat că instinctul ei nu se înşală... E în mine un început de dorinţă, o vagă sensibilizare.

Din cauza căldurii suntem năduşiţi amândoi... Când a vrut să mă îmbrăţişeze, grea şi udă, s-a frecat de piciorul meu, de am crezut că-mi juleşte pielea... Asta m-a potolit iară... căci senzaţiile nu erau de acelaşi fel.

Dar acum ştie care e coarda sensibilă.

— E unul care m-a iubit îngrozitor, săracul...

Am zâmbit mirat şi ea a crezut că zâmbesc numai neîncrezător... Pe urmă s-a ridicat în genunchii plini şi cărnoşi când erau îndoiți şi care, împreună cu pântecele plat, elastic, cu încă un pântec turtit de grăsime tânără, suprapus în mijlocul celuilalt, de parcă ar avea un mic început de sarcină, erau tot ce-mi plăcea la Emilia. Stând pe brânci, fără să se dea jos din pat, s-a întins cât mai mult şi a tras sertarul de sus al toaletei, arătându-şi şoldurile pline şi sănătoase, pe care nu le mai ajungea cămăşuța moale, care spânzura de ele, la întâmplare. Cutia pe care a scos-o era plină de scrisori şi amintiri de tot soiul... tăieturi din ziare şi alte mărunțişuri.

— Valeria are grije să le strângă toate... Spune că trebuie păstrate...

Emilia are insensibilitatea leneşe, puțin lălâie, pe când Valeria e foarte pedantă şi atentă la anumite, dar numai la anumite detalii.

Cronicile, mi-am aruncat ochii peste ele, erau din diferite ziare. Unele cu litere şi hârtia cunoscută a marilor cotidiane... altele cu hârtie mai scorțoasă şi litere mai mari. Foile mici, probabil necunoscute... În cele mari, totdeauna numele Emiliei era subliniat cu roşu, într-o listă de alte nume, din interpretarea pomenită în treacăt... În celelalte, care păreau în întregime dedicate Emiliei se vorbea de o mare artistă care în *Legea iertării*[37] a zguduit sala şi a emoționat-o, impresionând-o profund.

„E una din nădejdile, teatrului românesc prin vocea ei clară şi puternică, prin gesturile ei elegante...”

Îmi amintesc că am fost şi eu la teatru o dată, când Emilia dubla un rol într-o piesă originală, căci interpreta se îmbolnăvise... Ea voia să dea „celor de la Național” pesemne „o lecție de ce înseamnă teatru adevărat”... Articula fiecare silabă, făcând-o să vibreze ca un bob de fier într-o nucă de

[37] Melodramă de M. Landray (n. ed.).

tablă... Ținea umerii drept... şi nu ridica brațul decât până la înălțimea lor... Se mişca foarte încet şi maiestuos... Rolul era însă al unei sărmane croitorese, care, părăsită de iubitul ei, cu un copil, căuta sfioasă de lucru... Din tot rolul Emiliei nu se mai pricepea astfel niciun cuvânt, şi aproape nimic din tot actul acela... căci nimeni nu înțelegea de ce doamna solicitată nu dădea afară pe scară o solicitatoare atât de bățoasă şi arțăgoasă... şi cu o durere atât de cruntă.

Mai era un program de la spectacolele Emma Gramatica[38] şi, în regulă, diploma de absolvire a Conservatorului, împreună cu certificatul claselor primare... o pipă... Într-un loc erau cărți de vizită, trimise probabil cu flori...

După ce m-a lăsat câtva timp să admir cutia... Emilia a scos ea singură un pachet de scrisori, cam gros, legat în cruce cu o panglică roză... Deasupra avea pusă sistematic o fotografie ca un indiciu despre conținut, cum se pune la pachetele de pesmeți pe deasupra imprimatului reclamă...

— Sunt tot de la logodnicul tău? (Şi de-abia mă rețineam să nu pun logodnicul între ghilimele.)

— Dar nu e logodnicul meu...

Am privit mai cu luare-aminte şi am înghețat, căci deşi semăna în mod surprinzător cu logodnicul ei, chipul din fotografie îmi părea acum cunoscut... Dar cum nu-mi venea a crede, întrebai cu jumătate de glas:

— Cine e?

Şi-a aşezat puțin o perină sub ea... Întoarsă spre mine, cu mijlocul sucit, accentua o dungă de carne plină, oblică peste coaste, în dreptul coatelor, căci şiretul cămăşuței îi lunecase de pe umăr până jos, pe braț.

— Un tip pe care nu-l cunoşti... Era puțin cam haloimăs,

---

[38] La sfârşitul anului 1927 în luna noiembrie, celebră actriță italiană Emma Gramatica, împreună cu sora ei, Irma, o merituoasă interpretă de dramă, şi un ansamblu numeros, a jucat pe scena Teatrului Eforie în *Visul unei nopți de primăvară* de D'Annunzio, *Nora* de Ibsen, *Medaliile bătrânei* de J. M. Barrie şi *Rochiile care dansează* de Rosso di San Secondo. Camil Petrescu a elogiat spectacolele în *Argus,* an. XVIII, nr. 4370, 9 noiembrie 1927, p. 3 (n. ed.).

dar era simpatic.

Surâde strâmt.

— Ce e haloimăs?

— Nu ştii... serios?

— Spune-mi!

— Nu ştiu cum să-ți spun... Dar se zice de cineva care e aşa... Şi gândindu-se, cu buza scurtă: Cum să-ți spun? Şi hotărât: Haloimăs!... aşa, cu figuri.

— Parcă l-am văzut undeva, am spus înmuiat, cu nădejdea contractată că totuşi mă înşel.

Ridicând sprâncenele subțiate, prea puțin arcuite, pe orbita desăvârşită geometrică:

— E unul Ladima... a murit.

Priveam fotografia cu uimirea şi groaza cu care se examinează foaia venită de la un examen – pozitiv – al sângelui.

— Semăna cu logodnicul meu, dar era blond şi foarte înalt... Pe urmă nu avea mustățile aşa în sus decât rareori... Săracul, era mereu necăjit, şi atunci mustața îi cădea pe gură... Nu cred că l-ai văzut vreodată...

Când s-a întors, şiretul cămăşii, întins pe braț, s-a rupt, şi cămaşa i-a căzut toată într-o parte pe coapse, de a rămas goală.

Are pântecul prins sus într-un corset de grăsime robustă, ca Venus a lui Rubens, şi care numai când e culcată se lărgeşte puțin.

Ladima să o fi iubit pe femeia cu respirația groasă de lângă mine, de care mă încălzesc acum ca de o pernă prea îndesată? Era el în fotografie, aşa cum îl întâlnisem la Movilă... Înalt, slab, cu ochi rotunzi şi orbitele mari, adâncite... cu o mustață de sergent-major şi cărare de frizer, cu haina lui neagră, de alpaca, iar cămaşa albă, şi cu gulerul totdeauna prea larg, scrobită, cu manşetele mari, rotunde, ca nişte burlane, prinse cu butoni roz de cămaşă, pe când ceilalți butoni erau mici bețigaşe, desigur de aur – cine ştie ce amintire... Ar fi fost un cap frumos, de n-ar fi fost atât de demodat... Nu cred că avea mai mult de 35-40 de ani... dar la

vârsta asta câțiva negustori mari ştiu să fie aproape la modă, cu fața complet rasă, cu cămaşe de mătase, cu manşetele moi strânse pe încheietură, cu cravate tinereşti, strict înnodate, sus sub guşe, iar părul pieptănat lipit pe spate şi totdeauna tuns cu grije, ca să le dea un aer sprinten.

Acum îl vedeam în fotografia veche, deşi murise numai acum trei luni, ca pe o cruce de marmoră, încadrată în ramă de sârmă galbenă. Dar tot nu-mi vine să cred că dedesubt în pachet e cu adevărat îngropat misterul lui, căci a fi iubit pe femeia de lângă mine e a fi îngropat sufleteşte. Poate că Emilia exagerează, cine ştie.

Ea desface funda roză cu oarecare grije.

Valeriei nu-i place neregula... Le-a aranjat cu grije, în ordine, după date... Spune că o femeie trebuie să păstreze totul...

E cu adevărat scrisul ştiut... Mare, aplecat spre dreapta, cu literele subțiate puțin ca să încapă mai multe. Literele mari sunt făcute din linii trase lung, dar fără colaci. Cozile termină mereu spre dreapta, apăsat, de parcă fiecare rând ar sfârşi într-o parafă. Îmi dă o impresie de halucinant acest scris subțire, aplecat mult spre dreapta, aproape foarte mare şi în acelaşi timp cu litere foarte înghesuite... E cele mai adesea un scris cu cerneală violetă.

Mă uit peste tot teancul mare, gânditor. Emilia vrea acum să le dea la o parte.

— Pierdem timpul... Lasă-le...

A întins mâna şi, când s-a aplecat, sânul mic atârnă sub braț ca o gutuie molatecă.

Îmi aprind, pe gânduri, căutând să nu răsară deasupra cât sunt de abătut, o țigară, şi zâmbesc fals, de teamă să nu trădez un prea mare interes.

Întreb nemişcat, ironic, punând între ghilimele:

— Sunt „pasionante”?

— Te cred, numai citeşte una dintre ele. Da spuneai că eşti grăbit?

Sunt gol, lungit pe spate. Ea e lângă mine, aproape de tot, întreagă, mai sus, ca să-şi poată petrece mâna în jurul

gâtului meu... Sânii i se apropie acum voinici, fără să se diformeze prea mult... Banul cel mare, cafeniu, uşor bulbucat din jurul sfârcului drept e pe din două tăiat de marginea de sus a cămăşii pe care a ridicat-o, din nou, doar într-o parte. E în jurul cafeniului, ca o aureolă alburie, vizibilă numai când priveşti atent, irizată mai în alb încă decât restul pielii.

Scot teancul de scrisori surâzând.

Le măsor cu privirea, le resfir ca pe un pachet de cărți de joc, jucând teatru.

— Multe sunt, dragă... n-ai pierdut din ele?

Emilia e flatată.

— Era cam aiurea, scria mereu...

Am desfăcut panglica, gânditor, cu teama că voi face o greşeală, dar cu dorința abia stăpânită de a ceti.

— Dă-mi să-ți dau eu dacă vrei să citeşti una... de pe la mijloc.

Tresar în mine şi îi fac semn gânditor:

— Lasă, că citesc vreo două... de la început.

Una... două?... Le voi ceti absolut pe toate, cu pasiunea cu care surprinzi prin fereastra de vizavi o discuție mută, firește, între vecina aproape goală şi amantul ei. Nu vrei să pierzi nimic. Dar acum, când o lume nebănuită mi se va dezvălui?...

Domnişoară,

Ştiam că primăvara asta o să-mi aducă numai bucurii... M-ați căutat ieri şi alaltăieri la redacție... Înşelat acum o săptămână de soarele prea timpuriu al acestui început de martie, ieşisem din casă fără palton (nu pot *să-l sufăr mai ales că e cam vechi). M-a surprins însă zăpada moale de alaltăieri şi am răcit, a trebuit să stau în casă... Am fost destul de pedepsit, pentru că nu v-am putut admira la noi în redacție... şi hu m-am putut ameți de parfumul...*

Fumează, dintr-un portțigaret lung de două palme de baga, roşiatic, şi mă lămureşte grav:

— Era un „Coty“... îl primisem cadou de la Zăgănescu.

...atât de rar al mâinilor d-voasiră... Tot zâmbetul de azi nu mă poate consola de surâsul dumneavoastră pierdut...

Îmi scrieți că v-ar fi de folos, la clasă, piesa Între amor şi prietenie[39]*... Că ați vrea să dați producția cu ea... Nu-mi spuneți însă autorul... Şi, cum probabil e tradusă... titlul exact în franțuzeşte...*

Dacă s-a publicat... e posibil s-o găsim sau la Fundație, deşi acum, cu greva studenților[40]*, mi-e teamă că Fundația e închisă sau la Academie... Mâine voi fi pe la 10 la redacție... Nu îndrăznesc să vă deranjez acasă. Dacă veți trece pe la ora 1 să mă luați... am putea lua aperitivul împreună la vreuna din bodegi.*

Să sper? Cu respectuoase sărutări de mâini,

G. D. Ladima

— Când era asta?

A întors spre mine ochii mari, verzoşi, care nu spun, din pricina gurii de manechin, nimic.

— Acum doi ani, când am dat producția.

Aşez scrisoarea pe noptieră şi parcă-mi rămâne pe degete o pulbere ca de la un cadavru de fluture. Sunt nerăbdător să iau alta, căci vreau să ştiu ce-i putea scrie Emiliei, dar nu trebuie să mă trădez, deci, ocolind, mai fac gesturi gratuite. Apoi:

Domnişoară,

A plouat întreaga săptămână şi n-am ieşit din casă..: Când

---

[39] Probabil se referă la drama *Le maître de forges* (1882) de Georges Ohnet (1848-1918), care s-a tradus şi interpretat pe diverse scene din țară cu titlurile *Din amor* sau *Mândrie şi amor*. Piesa adusese în epocă o efemeră popularitate fecundului romancier şi dramaturg. (n.ed.)

[40] O grevă de amploare a studenților din Bucureşti a avut loc în februarie-martie 1928. Revendicările din memoriu, conceput în 18 puncte, şi-au găsit o parțială audiență în rândurile Consiliului profesoral al Universității din capitală, întrunit la 4 martie 1926 (n. ed.).

plouă zile întregi, e ceva întunecat şi humos în mine, de parcă îmi umblă râme pe tot corpul... Fireşte că v-am tradus actul pe care mi l-aţi cerut... Émile Fabre[41] *nu e un autor care să-mi placă, dar gândul că textul acesta va fi interpretat de d-voastră a mai luminat pentru mine pustiul ceasurilor de ploaie. (Din păcate stau cu camera şi prea sus, sub streaşină, de văd cum se scurge apa.) La redacţie n-am fost decât câte o jumătate de oră pe zi să-mi scriu articolul, deşi mi-e silă să scriu cu picioarele în ghetele pline de noroi, ca în bandaje ude.*

V-am văzut ieri trecând cu o maşină mare, albastră, pe Calea Victoriei. Aţi ocolit-o pe strada Regală... Era o maşină de casă, albastră, şi v-am făcut semne disperate ca să vă atrag luarea-aminte, dar nu m-aţi văzut.

Cu oarecare dispreţ domestic:

— Îl văzusem, dar am întors capul, că eram grăbită... Era maşina lui Berdiceanu, trimisese să mă ia, şi el mă aştepta.

...Mi-a părut grozav de rău că nu m-aţi văzut. Era o bucurie care a trecut pe lângă mine, cât să întind mâna, dar fără s-o pot opri în loc.

Mâine viu să vă aduc piesa... În Calea Plevnei, nu? Sunt atât de curios să vă văd locuinţa... Am emoţie... Vreau să mergem pe urmă la cinematograf. Un coleg entuziast îmi spune de o actriţă tânără[42] *în* Gösta Berling, *la Lipscani. Zice că tot filmul e admirabil. Am oprit biletele.*

G. D. Ladima

Întorc capul spre ea, care e rezemată în cot, într-o rână, aproape cu faţa-n jos. Acum burta cea mică i se lasă uşor spre cearşeaf. Nu trage din ţigare. Pun şi foaia asta pe noptieră... frunzăresc scrisorile din cutia pitită între

---

[41] Émile Fabre (1869-1955), autor dramatic mediocru, cunoscut mai alrs pentru piesele satirice, *La vie publique* (1901) şi *Les ventres dorés* (1903). Fost administrator al Comediei Franceze (1913-1936). (n.ed.)

[42] E vorba de actriţa Jenny Haselquist, care a jucat alături de Greta Garbo şi Lars Hanson în ecranizarea romanului *Göste Berling*. Filmul a rulat pe ecranele capitalei în iarna anului 1926, ianuarie-aprilie. (n.ed.)

trupurile noastre, aşa, de formă, căci le iau tot la rând.

E un bilet scurt, cu creionul.

Mi-a părut rău că nu v-am găsit acasă. Mi-a spus doamna Valeria, sora d-voastră, că aţi fost chemată de profesor acasă, în vederea producţiei... Am făcut însă o cunoştinţă preţioasă, în persoana doamnei Valeria, care e o admirabilă gazdă şi o încântătoare moldoveancă. Am gustat cel mai bun şerbet din viaţa mea... Am râs... am glumit... Ce bine ar fi fost să fiţi şi d-voastră...

„Şerbet făcut de Valeria...” gândesc eu.

Scrisoarea care vine pe hârtie gălbuie are rândurile mai neregulate, pe patru pagini.

Scumpă domnişoară şi prietenă,

Cât de greşită eşti... Dar n-am fost deloc supărat... Sau în sfârşit... dacă vrei... am fost puţin îndurerat... A fost atât de minunată masa noastră în doi la grădina aceea de pe Ştefan cel Mare, pe care numai gustul dumitale ales a putut-o descoperi... Toată seara am avut impresia că sunt ameţit de atâta frumos. După filmul cu Jannings, care mie mi-a plăcut foarte mult şi el şi Lya de Putti[43]*... boschetele acelea de trandafiri mici sunt o invenţie de poet. Să trăiască, Ura... Năşicu... De vreme ce aşa îl cheamă...*

— Mergeam câteodată, acolo, cu un avocat... E foarte frumoasă... E aşa cu boschete şi cu lăutari... Nu e lume multă niciodată.

...Nu mai văd de aseară, în toată viaţa mea, decât seara asta de mai, cu boschet de trandafiri de primăvară, cu pui fripţi, cu brânză nouă, cu vin şi lăutari...

---

[43] Lya de Putty a jucat alături de Emile Jannings (1864-1950) în filmul Variété (Floarea păcatului) care a rulat pe ecranele capitalei în mai 1926. Ecranizare după romanul lui Felix Holländer. (n. ed.)

Poate că ar fi fost mai bine să rămânem acolo... Cu toate că plimbarea la Şosea, singuri, pe sub teii înfloriți, a fost încă una din puținele bucurii ale vieții mele îngrozitoare... De altfel, totul a pornit de la mine...

Eu am avut ideea nefericită să propun să luăm înghețată la „Flora". Acesta mi-a fost totdeauna norocul. Excesul de fericire mă face nerod...

Ridică de umerii arcuiți în jos, care după ceafă sunt legați ocolit, în grumazul lucios.

— Recunoştea singur că spunea prostii câteodată...

D-ta ai refuzat, recunosc... Şi politețea d-tale m-a impresionat şi m-a îndârjit... Dar, de ce n-aş spune? Mi s-a părut penibil că prin lumea aceea de snobi ai cunoştințe de care te fereşti... Un copil ca d-ta... în localul acela!

Ciudat era că totuşi el stăruise să meargă acolo... crezând probabil că o inițiază... Bietul Ladima.

— Am văzut că asta te-a indispus... Dar n-am fost supărat... Sau, Doamne, poate că mai bine a fost aşa... Prețul împăcării a fost un dar dumnezeiesc care răscumpără totul, chiar şi necazurile unui biet scrib urgisit.

Devotatul
G.D.L.

— L-am sărutat, ce era să fac, nu-i aşa? Când veneam pe jos, pe alee, la întoarcere... Mi s-a părut că e supărat din cauza tipilor de la masă... Căci nici nu-i cunoşteam măcar... Dar mi s-a părut unul foarte bine şi mă uitam la el... A cerut să plătească şi am plecat repede.

Totuşi parcă Emilia exagerează... Chiar aşa de pasionat, nu... Scrisorile sunt, aşa, cu întorsături de scriitor...

Are un aer degajat de om care nu prea pune la inimă. M-aş fi mirat. Sunt probabil scrisori obicinuite pe care ea şi Valeria, din politică, le-au transformat în amor mare... Pe o

hârtie de un mov aproape alb, tot cu cerneală violetă:

Prietenă scumpă,

Te-am aşteptat să vii până la 1 ½. Înțeleg cât de preocupată eşti şi cât de agitată din cauza producției... Doamna Valeria spunea că de două zile nu mai mănânci de îngrijorare... Ne-am închipuit că din cauza ploii ăşteia, care n-a încetat o clipă de azi-dimineață, n-ai mai venit... Noi numai despre producție am vorbit. Dacă ți-aş spune că numai când am dat bacalaureatul am mai fost atât de emoționat, n-ai crede... Sâmbătă la ora 6 ½ se joacă nu numai cariera d-tale, ci şi norocul meu... Am dat ieri în gazetă o notă despre d-ta... M-a tulburat dragostea cu care a tăiat-o d-na Valeria ca s-o păstreze. Sunt atât de fericit să-ți văd numele tipărit... *Tot atât, crede-mă, ca atunci când mi-a apărut întâia poezie semnată... Aş vrea să fac totul pentru d-ta. Am o încredere nemărginită în talentul d-tale şi o teamă vagă că nu vei fi înțeleasă... E aşa de greu să faci artă adevărată la noi în țară... Stai mâine liniştită în casă până după-amiază... Voi veni şi eu, dar te vom lăsa să te odihneşti singură în dormitor... Voi juca tabinet cu d-na Valeria... Şi vom străjui lângă d-ta... Aş vrea să fii aclamată, să fii acoperită de flori...*

G.D.L.

P.S. *Domnul acela mărunt şi bătrâior cu care ți-am făcut cunoştință ieri la Salonul Oficial*[44]...

— Începuse să mă poarte pe la expoziții[45]... Spunea că „e neapărată nevoie pentru un artist".

---

[44] „Salonul Oficial" s-a deschis în aprilie 1926 (n. ed.).

[45] Una din expozițiile de răsunet din primăvara anului 1926 (martie-aprilie) a fost cea dintâi a „Grupului celor patru" (Fr. Şirato, Şt. Dimitrescu, N. N. Tonitza, O. Han) la „Cartea românească" în sala „Ileana". Alte expoziții mai importante deschise în ianuarie-aprilie 1926: I. Theodorescu-Sion (sala „Ileana"); Marius Buneseu (sălile „Simu"); Hans Eder (sala „Mozart"); H. Catargi („Ateneul român"); Milița Pătraşcu şi Marcel Iancu (sala „Căminul artelor") (n. ed.).

Şi Emilia are pentru pictură, ea care seamănă cu modelele voinice ale moderniştilor fără să ştie, disprețul unui bucătar pentru prăjituri. Cred chiar că am venit la ea şi mai viu, nu ştiu cum, şi dintr-un soi de curiozitate provocată de faptul excitant că seamănă cu nudurile pline, făloase, ale unor pictori pe care un coleg de la Quai d'Orsay mi le arăta la expozițiile de scandal ale pictorilor noi. Mă gândesc la Picasso, mai ales la Favorv.

...m-a întâlnit ieri la cafenea şi mi-a spus surâzând cu prietenie afectuoasă: Foarte drăguță prietena d-tale... Mi-au dat lacrimile de bucurie, Emy. (Uite, e stupid să spun, dar sunt fericit, Emy). Prietena mea... Prietena mea... L-am rugat să dea o notă şi la ei în gazetă... Mi-a spus s-o scriu singur că o dă el... Închipuie-ți cu ce grabă am scris-o.

Diseară (ah, dacă ai şti cum aştept să se facă 9 seara, ca să viu la d-ta!).

G.D.L.

Emilia mă lămureşte cu oarecare pedanterie, căci a observat că o ascult cu interes.

— Începusem pe vremea aceea cu „unchiul". Nu venea decât între 5 şi 7, aşa că aveam serile libere şi stăteam cu Ladima, care venea în fiecare seară după masă... Lua de multe ori bilete de cinematograf de la gazetă. Sau ieşeam să ne plimbăm în trei cu Valeria pe bulevard prin dreptul Pompierilor. Asta îi făcea mare plăcere...

Vineri, ora 6

Azi... (mai sunt din „azi" şase ore grele, astă-seară...) Pe urmă, de la 2 la 8, alte şase mai uşoare (căci vor fi de somn, dacă voi putea dormi) şi pe urmă toată ziua de mâine, paralizată de emoție...

Pe diseară... G.D.L.

P.S. – *Cu I.N. am vorbit ieri la „Capşa"... A surâs cu mutra lui de tătar cumsecade şi mi-a promis că va fi foarte atent... Ce*

admirabil prieten este acest N. Pe Ştefănescu nu-l cunosc... dar va vorbi cu el un coleg de redacţie... îmi spui că eşti îngrijată de cronica Scenei?[46] *Voi căuta chiar mâine să reiau cunoştinţa cu criticul ei... De altfel, voi vorbi şi cu directorul ei, care mi-a cerut colaborarea... Am făcut toate acestea pentru că mi le-ai cerut tu... Dar crede mai bine în steaua şi talentul tău...*

G.

Întind mâna obosit, îmi trag piciorul de sub genunchiul greu al Emiliei aşezat pe coapsa mea şi spun aşa, în glumă:

— Dar ăsta a luat-o în tragic! căci într-adevăr Ladima se autosugestionează într-un mod întristător.

Ea are aerul să-mi spuie: „Nu-ţi spuneam?“

— Stai să-ţi arăt eu una... şi încearcă să caute în cutie. Tot indiferent, întinzându-mă.

— Lasă că o s-o citesc... că am timp... tot e cald afară... E plăcut aci la tine... Îmi place şifonierul mult, de unde ai luat mobila?

E mulţumită de asta şi mă lămureşte cu importanţă.

Din scrisori lipseşte ceva... Nu e clar... I-a fost sau nu amantă? Îmi vine s-o întreb, dar ştiu că întrebările acestea n-au sens, pentru că adevărul nu se spune, iar dacă provoci o minciună, se falsifică una dintr-alta, tot ce urmează, ca un calcul în care s-a greşit la început o cifră. Poate să aflu mai jos, poate să surprind lenea Emiliei cu vreo mărturisire.

Dragă, scumpă Emilia,

Bine că s-a terminat... Eram intoxicat... eram paralizat ieri în întunericul sălii... Când a bătut gongul pentru Casa de lut[47], *când s-a făcut întuneric în sală a rămas numai cortina tivită pe jos cu lumină... mi se uscase gâtul... Mi-era frică să nu se întâmple ceva... să nu ia foc teatrul... Nu ştiu de ce ai întârziat*

---

[46] Probabil se referă la ziarul *Rampa,* unde Camil Petrescu îşi reluase colaborarea, sau *Spectacolul* (1927—1928) (n. ed.).

[47] *La maison d'argil,* melodramă cu tezã de Emile Fabre, localizată de Paul Gusty (n. ed.).

intrarea în scenă... În clipa aceea mi s-a dilatat tot sufletul de emoție...

Toți recunosc că ai fost admirabilă... Pe mine m-ai emoționat până la lacrimi... Păcat că n-ai avut parteneri demni de tine... Tânărul acela... Demetriu[48]*... Cum D-zeu îl cheamă'?... parcă are bragă în vine... Ai fost tot atât de aplaudată ca şi băieţaşul acela Rosen, care a jucat pe Smerdiacoff din Frații Karamazov*[49]*.*

E aşa de frumos azi, s-a înseninat după atâtea zile de ploaie, că te implor să mergem diseară la o grădină să mâncăm... Am impresia că toată lumea te va privi, biruitoare. Şi dacă vrei, biruitor şi eu... Să săruți seara, pe aleea întunecată a unui parc, o gură care a înfiorat o sală de spectatori...

Abia aştept cronicile, care însă nu vor apărea decât mâine, luni, fiindcă se publică numai a treia zi... Azi a apărut numai a noastră, căci m-am dus în cursul nopții la tipografie şi *am scos un articol economic, ca să-i dau drumul...*

---

[48] Probabil se referă la actorul George Demetru din compania dramatică Bulandra – Maximilian – Storin, care în stagiunea 1926 – 1927 a mai deținut roluri în *Domnişoara Nastasia* de G.M. Zamfirescu, *Marchizul de Priola* de Henry Lavedan şi *Reviere* de Franz Molnar (n.ed.)

[49] Se referă la Emil Rozen, actor, strălucit absolvent al Conservatorului din Bucureşti, promoția 1927. La Teatrul Fantasio a jucat în *La singe qui parle (Maimuța care vorbeşte)* de René Fauchois (1882 – 1962) la 27 septembrie 1926 şi, în acelaşi an, la 18 octombrie, în *Micul Lord*, dramatizare după cunoscutul roman al lui Hodgson Frances Burnett (1849-1924). Pe Emil Rozen, Camil Petrescu îl văzuse în *Micul Lord* (cf. *Argus*, an XVII nr. 4051, 21 octombrie 1926, p.3), *Frații Karamazov* (traducerea dramatizării lui Jacques Copeau şi Jean Croué), în care Emil Rozen l-a interpretat pe Smerdiacov, a fost reluată de compania Bulandra – Manolescu – Maximilian – Storin pe scena Teatrului Central, premiera având loc în seara de 16 decembrie 1927. Din vara anului 1926, Camil Petrescu îl remarcase pe Emil Rozen ca interpret al lui Smerdiacov: „Dintre elementele acestor producții (clasa d-nei Filotti) – sublinia într-un foileton exigentul cronicar dramatic – se impun, în primul rând d. E. Rozen, care a jucat cu mijloace mari, nerv şi inteligență rolul lui Smerdiacoff din piesa rusească (Argus, an XVII, nr. 3936, 9 iunie 1926, p.3) (n.ed.).

Trec azi pe la voi.

G.D.L.

Trecerea asta de la dumneavoastră, dumneata, la tu, înseamnă că au devenit amanți? Emilia se dă atât de ușor, că mi se pare ciudat atâta literatură, ca să stea cineva cu ea în pat.

E aproape insuportabil ca un om atât de serios, un profesor ca înfățișare, care făcea oricui, chiar așa demodat, o impresie de reală distincție, cu care nu se putea glumi niciodată, să se ducă la tipografie, ca un funcționar mărunt amorezat, numai ca să facă un serviciu unei eleve de Conservator.

De-abia mă reține să întreb pe Emilia dacă i s-a dat...

Știu că e de prisos.

Scumpă, neasemănată prietenă,

E o copilărie... să plângi pentru asta... Căci aproape era să plângi... Dacă îți spun că nicio cronică n-are cea mai mică importanță... Ascultă-mă, e o copilărie... De altfel, nici eu nu pricep nimic... Toți mi-au promis... În sfârșit, n-are nicio importanță. Totul e însă angajamentul. Am aproape certitudinea că vei fi angajată... Directorul s-a uitat în program, când ai terminat tirada... Sunt sigur că a vrut să-ți reție numele... Dacă te-aș fi găsit acasă... Mi-e dor... trebuie neapărat să te văd... Azi... până mâine e o imensitate.

Dezolat,

G.D.L.

Omul acesta așa de grav, pedant de binecrescut și atât de lipsit de orice familiaritate, că se ridica în picioare la masă, de teamă ca musafirul, venit să-i vorbească, să nu ceară loc să stea jos, a putut să fie atât de copilăros? Parcă nu mai e el.

Iau din teancul dintre noi doi.

Scumpa mea,

Cum s-au schimat toate... Trebuie să te văd... Îmi lipseşti ca lumina unui neurastenic... De o săptămână nu putem sta ca lumea de vorbă... În fiecare zi te-am aşteptat... Noroc că sora ta e atât de bună... Îi sunt nesfârşit recunoscător... Lămureşte-mă ce e cu plecarea asta la Bârlad... Simt că înnebunesc... Nu, nu... Vom face tot posibilul să mergem la Tekirghiol... Eu am nevoie de băi calde pentru reumatismele mele... Sper că voi aranja ceva. Şi în sat e bine... Am auzit că la Movila sunt curenți... Pe urmă poți merge cu bacul de la sat la mare oricând vrei... Gândul despărțirii mi-e absolut imposibil de realizat, cum nu pot gândi un cerc pătrat... Vom avea atâtea de lămurit... Nu ca femeie, nu de corpul tău duc lipsă, Emilia. Prezența ta sufletească îmi e necesară... Trebuie să fim împreună... E foarte frumos acolo... Un prieten care a fost la sat mi-a spus că vine acolo foarte multă lume bună... Trebuie să vii Emy. De la 1 la 30 iulie... e cel mai frumos sezon.

Ieri m-am întâlnit cu amicul, ştii care, cel cu cronica din Dimineața[50] *şi aştepta să-l salut... M-am făcut că nu-l văd... La gazetă am o mulțime de plictiseli... Aş vrea sa plec... Totul mă dezgustă...* Aş *vrea să fim amândoi intr-un oraş strein, mare, curat... Ieri, când am fost la voi, te căuta şi Gina... Nu ştiu ce vrea să-ți spună. E foarte drăguță şi cred că te iubeşte mult. Ea ți-a aruncat flori pe scenă... E drept că şi tu i-ai zvârlit un braț de garoafe... Prietenia asta mă înduioşează... E aşa de rar lucru...*

Scrie-mi două rânduri,
G.D.L.

Trebuie s-o iau prin surprindere pe Emilia, mai ales că mi se pare că afirmația din scrisoare mă ajută. Spun deci o enormitate:

— În definitiv; tot i te-ai dat, de ce nu te-ai fi măritat cu el?

---

[50] Cronicarii dramatici principali ai ziarului Dimineața erau Dem. Teodorescu şi A. de Herz. (n.ed.)

Îmi răspunde cu mimică, apăsând în jos buza de sus, depărtând-o de nas, ca un cioc de rață, a mirare şi dispreț.

— Aşa o dată... treacă-meargă... S-a înfruptat el... Pe urmă mă plictisea... Nu era om de înțeles, cum era să mi-l iau pe cap?

Îngheț de nedumerire. Parcă pipăi stofe proaste. „S-a înfruptat el o dată“. Mă uit lung la ea. Emilia are conştiința, deci, că reprezintă un ospăț de carne? Are conştiința valorii animalității ei... exploatează totul rece, cu rânduială şi socoteală; gândeşte vulgar şi grijuliu despre sexul ei, ca un țăran despre marfă şi hambar.

Chiar dacă n-a iubit-o, ceea ce e penibil e că un om ca Ladima poate să scrie unei astfel de femei, fără să gândească nicio clipă că faptul acesta, dacă s-ar afla, l-ar compromite... Aci vii, dar după ce termini pui o monedă sub scrumieră, pe noptieră, şi pleci cu grija să nu laşi nimic compromițător la fața locului.

— Nu mai citeşti?

— M-am plictisit, mint şi mă întind... Mai sunt țigări?

Fumez mult, îngândurat. Se deşteaptă în mine, chemată de asta, cum se cheamă stafiile, viața mea proprie, pe care o comprim greu, îndurerat. Când Emilia încearcă să mă sărute pe gură, deşi nu i-am îngăduit asta niciodată, reiau lectura.

Scumpo,

Sunt mulțumit că te simți atât de bine acolo, la Bârlad... Trebuie să luăm bucuriile aşa cum sunt... Mi-e totuşi atât de greu să-mi închipui că te poți simți bine într-un oraş în care nu sunt eu. Pentru că mi-e totul fără niciun Dumnezeu, când ştiu că nu eşti în acelaşi oraş cu mine... Nu ştiu... ai să zâmbeşti poate... dar mi se pare îngrozitoare fraza ta... „Aici petrecem admirabil... Ziua, într-o familie unde e mult tineret... Dansăm, jucăm tot felul de gajuri. Seara ne plimbăm prin grădina publică şi mergem des la cinematograf...” Dar eu... eu, Emy... unde sunt în toate astea?

Sunt obosit, sunt disperat... N-am putut să plec la întâi... am

avut neplăceri la ziar... Nu s-au plătit chenzinele, dar până acum eu nu eram lăsat printre întârziații care pot să aştepte pentru că eventuala lor plecare nu ar însemna o pagubă... Directorul, sau mai bine zis proprietarul politic al gazetei, s-a supărat zilele trecute de un articol al meu prin care ceream să se mute capitala în Ardeal... Însă articolul a avut ecou, şi un inginer mi-a trimis o broşură a lui, prin care arată posibilitățile tehnice ale strămutării. A fost un succes personal mare. Ți-l trimit, articolul pe care l-au reprodus vreo două gazete, să-l citeşti... Țin foarte mult la părerea ta... Arată-l şi Valeriei... Am fost încă de joi la adresa dată de tine, dar n-am găsit pe nimeni... Am fost din nou după ce am primit cartea poştală.. Pachetul era pe numele meu (?), mi l-a dat un fecior... L-am dus şi-am avut plictiseli mari la poştă... Mi-a spus că nu e bine împachetat, că trebuie desfăcut...

În carton nu e admis împachetatul decât dacă e flexibil şi bine legat în sfori, ca într-o plasă... Că e preferabil în pânză... mi l-a făcut însă, pentru un bacşiş, fără să-l mai desfacă, un om de serviciu de acolo. Am rămas surprins de acest exces de precauții.

G.D.L.

— Zău, a fost o adevărată nebunie din partea mea... În pachet erau jartierele şi combinezonul. Îi venise lui Zăgănescu dama de la cinema. N-am avut timp decât să pun ciorapii, pantofii şi rochia; combinezonul şi jartierele le-am lăsat acolo, în grabă, că nu le găseam... Dacă desfăcea! Mai ales că era şi o scrisoare, şi ce scrisoare, a lui Zăgănescu[51].

[51] Pentru cetitorii care au mai mult timp liber urmează aci în notă şi articolul lui Ladima, care i-a produs neplăceri cu direcția. Are ceva de om înăcrit şi priveşte capitala de atunci, evident. Poate fi cetit şi după lectura întregii cărți.

„La suflet nou ne trebuie casă nouă... E neapărat nevoie să mutăm capitala... Trebuie să nu mai fie nimic tot cum a fost. Cine vrea să înțeleagă, să înțeleagă.

Argumentele faptice sunt şi ele nenumărate.

Din motive de igienă: Bucureştii sunt un oraş cu ierni cumplite şi veri care descompun, de căldură. Canalizarea e primitivă şi complicată,

pentru că urmează străzi sucite. Vecinic reparații vor împiedica prin tranşee circulația. Împrejurimile sunt mocirle şi praf. Nu e loc de creație şi înviorare. În afară de frumusețea cerului, înalt, totul terfeleşte imaginația... Dâmbovița e meschină, ca un şanț cu lături... Din iunie până în septemvrie oraşul acesta miroase ca o ladă de gunoi. Apa de băut îi vine de departe, iar uzinele electrice vor trebui să întindă cabluri de sute de kilometri peste munți şi dealuri. În treizeci de ani, circulația va deveni atât de complicată, încât străzile actuale vor mai putea sluji numai pietonilor. Cincizeci de ani de aci încolo, cetățenii vor fi robi exproprierilor comercializate şi scandaloase... Panamalele acestor îndeletniciri vor dezonora oraşul neîntrerupt., vreme de o jumătate de veac. Calea Victoriei, ale cărei case sunt în interior ruine mucegăite, igrasioase, întunecate, puturoase şi pline de şobolani cât cățeii (i-am văzut de atâtea ori eu cu ochii mei), va costa bugetul unui stat întreg. Fiecare metru se va plăti cu sute de mii de lei.

Visez o capitală ca o inimă nouă... Pe undeva pe Olt, în Ardeal, să zicem la o poştă de Braşov, la Feldioara... Adăpostită de viscole, cu verile plăcute ca într-o stație climaterică... Totul se poate începe din nou acolo. Restaurantele nu vor avea bucătăriile în grajduri cu rândaşi bolnavi de râie, ci laboratorii de faianță şi nichel... Iar sălile de mâncare, aerisite, căci nu vor fi cu ferestrele spre canal. Se vor lăsa locuri pentru grădini, parcuri şi piețe mari. Împrejurimile vor fi dealuri cu vile, sau înspre Braşov, câmpii cu axene şi stadioane, un hipodrom al frumuseții... Toată zona apropiată la 30-40 de kilometri, brâul verde şi cărunt sus, a Bucegilor... Se va lucra tot anul în cântec şi bucurie în această cetate a sănătății...

Şi poate că... nu poate... sigur... arhitecții şi edilii de acolo vor găsi posibilitatea să facă bulevardele, străzile şi piețele aşa de frumoase, ca oamenii săraci să aibă şi ei momente când să uite de urâțenia vieții. (Aci, în Bucureşti, este prea mare deosebirea între plăcerea pe care şi-o pot procura cei bogați şi înăbuşitoarea atmosferă în care trăiesc săracii, fără nimic oferit ochilor lor.)

În zece ani, până în 1936, e de presupus că se vor tripla, prin construcții moderne şi mari, numărul şi volumul caselor din Bucureşti... Să le construim aceste vile şi palate, de-a dreptul acolo, şi în zece ani vom avea un oraş de trei sute de mii de locuitori, asemănător oricăror oraşe din Elveția şi Germania, care ar îmbogăți frumusețea acestui mare regat... Ce avem noi de păstrat din acest Bucureşti, cerut de turci la îndemâna lor? Mormintele noastre sunt la Argeş, la Târgovişte, la Suceava... De ce să ne învinuiască mereu cei dezrobiți că sunt robii balcanicilor de la Bucureşti?

Şi din punct de vedere ostăşesc această mutare se impune... Acolo, la Feldioara, ar sta între capitală şi oricare eventual duşman, zidul înalt al

Acum urmează patru pagini fără titlu.

Aici e cald şi urât Emy... Singura bucurie sunt scrisorile tale. Sunt deströmat sufleteşte... Dement din cauza lor... De câte ori vin spre casă am obsesia lor... Mă întreb: „Mi-o fi pus-o coana Mariţa pe masă? Sau poate o găsesc pe noptieră?“ Săptămâna trecută a fost ceva nemaipomenit... Deschisesem uşa gâfâind... Nu m-am uitat direct la masă, de frică să n-o văd goală... Am întors capul încet şi totuşi pe jurnalul care acopere faţa de masă nimic... Mai aveam o şansă... pe mescioara de la căpătâi... Mi se strângea pieptul de parcă nu mai făcea parte din mine... Era un animal viu, deosebit... Nimic... A fost pe urmă o stare de prostraţie. Totul era pustiu şi cu miros de leşie... Am încercat să citesc şi tocmai când îmi trecuse durerea şi-mi erau gândurile într-o amorţeală împăcată, am văzut jos pe duşumea... la două palme de uşă, aşezat pieziş acolo pe linoleum, plicul dreptunghiular, alb, atât de aşteptat... Am sărit nebun de bucurie... Întâmplarea m-a amuzat enorm... Parcă era o glumă... Un joc de-a surpriza... Era aşa de plăcută această farsă de nesfârşită graţie. Întâmplarea n-o poate realiza singură... E o mână mai înaltă care angrenează toate... Ştiu, poştaşul negăsind pe nimeni, a vârât scrisoarea pe sub uşe... Totuşi scrie-mi mai des... Scrie-mi mult, Emy... Scrie-mi ce-ţi trece prin cap...

E trist fără tine,
G.D.L.

P.S. *Am citit scrisoarea pe care i-ai trimis-o Ginei... Mi se pare atât de straniu că o întrebi dacă se mai află în Bucureşti şi ce fac, dacă-i vede, atâţia domni pe care eu nu i-am*

---

munţilor... Administrativ? Nu mai încape îndoială că da... capitala s-ar găsi chiar în mijlocul ţării... Tunelul început ia vama Buzăului ar pune Brăila şi Galaţii mai aproape decât sunt azi de capitală cu câteva poşte.

Dar nimic nu se va face cu oameni care nu văd dincolo de botul ghetei lor.“

cunoscut... Cum să-ți explic? Am avut impresia dureroasă pe care o ai când cineva vorbeşte prin semne din spatele tău...

Iar trebuie să mă întrerup. Mă trag gândurile ca o apă. E ceva care răspunde din mine. Propria mea viață, şi toate întâmplările pe care le ştiu trecute se desfac din nou ca un strigoi care ar ridica o lespede pusă deasupra lui. O lacrimă adevărată provoacă totdeauna alta, în alți ochi, pe deasupra rațiunei instinctele se cheamă şi înțeleg acum că şi amintirile altora şi ale tale îşi răspund din inconştient, cum îşi răspund paznicii sau câinii din noapte, în camera asta ca o insulă în căldura zilei, gol, aş vrea să fumez mereu şi să gândesc, cu o voluptate de neîntrerupt, în 1926... în 1926... Dar nu, trebuie să citesc mai departe.

Îți scriu, dragă, scumpă Emy, de la Tekirghiol... N-am putut pleca decât la 5 iulie... Aveam neapărat nevoie. Mi-au dat chenzinele amândouă şi pe cea trecută... dar am plecat... Timp de trei zile mi-au amânat un articol... am crezut că e o întâmplare... Am cerut lămuriri secretarului de redacție... care mi-a spus că are ordinul direcției să nu-l puie deloc... Mi-am dat în aceeaşi clipă demisia de la gazetă... am pus o singură condiție... Să mi se dea şi pe trecut tot ce am de luat... Am încasat deci trei chenzine... Una am dat-o la chirie... Cu alte două fac băi de putină la Tekirghiol... N-aş spune că spectacolul bolnavilor în putini, sau pe lacul abia adânc la mal ca o mocirlă, e încântător. Ține de scalda bivolilor şi de baia morților. Este ciudat că m-am obişnuit şi cu mirosul de ou clocit, care creşte în timpul căldurii, scăzând spre seară, puțin... E un miros nefățarnic, ca un miros de grajd... Perfect acceptabil în felul lui... Infame sunt mirosurile de trezit, de canal acru, de closet, pe care le degajează străzile capitalei.

Mi-am găsit aci prieteni: un profesor, invalid din război, care face băi calde, ca să-şi întindă piciorul, şi un inginer bătrân, care a căpătat reumatism pe şantier. Şi el, şi nevastă-sa fac băi calde... După ce facem câte două ore sudație, ne întâlnim la plimbare pe cheiul lacului, ca să zic aşa, care e promenada

locală. Are galantare instalate în dughene, cu toate mărfurile sezonului, fotograf, frizer etc. Mâncăm într-o baracă mare verde, asortată ca orice restaurant mare din Bucureşti. Un lăutar şi un ţambalagiu ne cântă şi la prânz, şi seara.

Pe la 6, cei care n-au plecat la mare cu bacul, jucăm table în faţa cafenelei, sau şah...

De ce nu eşti aicea, Emilia? Singura mângâiere a absenţei tale e că lucrez puţin... Am scris o poezie la care aş vrea să mai cizelez încă. Ţi-o trimit totuşi. Aş *fi bucuros să ştiu părerea ta... Dacă ai fi aci, îţi jur că aş lucra de două ori mai mult.*[52]

---

[52] O trecem jos, în notă, pentru cetitorii cari vor s-o cunoască.

PATUL LUI PROCUST

Felie de noroi e ciclul meu,
Spre capătul carent arăt cu greu,
Fuiorul tors al cretei mi-e povară
Şi de mă apără, mă şi măsoară.

Triunghiul Tău înscrie albatroşii,
Şi doare mlaştina cu viermii roşii,
Mirajul frumuseţii nevălente,
Când ochiul meu spre cruguri, sus, atent e.

Hrăniţi cu putrezime, de asemeni,
Se-ngraşe nuferii suavi şi gemeni.
Eu, plin de bale şi vâscos, greu lupt
Alăturea, din soare să mă-nfrupt.

Cu burtă flască, la urechi rubin,
Cu clopoţei de slavă şi venin,
Vecin cu mine se târăşte. Totuşi,
Împărătesc pe baltă albii lotuşi.

Dar ochii mei în mine se întorc,
Să mă cuprind, alt fir încep să torc.
Mai mare sunt decât cei mari, şi mai
Frumos decât un crin în miez de mai.

Spre tine, Doamne, gândul îmi înalţ...
Nici flori, nici aur nu mi-ai pus în smalţ

Cu oboseala mistuitoare de a nu te avea aci,

G.D.L.

Am rămas iar pe gânduri, cu ochii ficşi, cu braţul încordat, uitând în mână scrisoarea... Emilia îmi flutură mâna grăsuța în fața frunții, ca să-mi readucă privirea acasă... În după-amiaza asta caldă se adună în mine durerea ca un cheag strein în inimă... Zâmbesc Emiliei ca să-mi dea voie să gândesc... Am intrat acum în propria mea viață.

— La ce te gândeşti?

Aprind o țigare ca să pot spune când mă întreabă iarăşi:

— La nimic; fumez. E plăcut la tine aici.

Nu mint când spun că e plăcut. Sunt bătăi care aduc cu masagiile şi sunt dezgusturi care atrag irezistibil, ca vederea unui şarpe mare, te apasă tristeți la care n-ai renunța. Nu mă mai oboseşte nici Emilia, care e încântată când îi spun că-mi place la ea...

— Vrei să mai luăm câte o cafea cu apă rece?

Ideea cade la timp ca un minutar, mă voi putea părăsi în voia gândurilor, dar nu văd cum o să avem cafeaua.

— Ai tu aici... maşină şi spirt?

Îmi spune firesc şi masiv:

— Nu... o face Valeria...

— Atunci trebuie să ne îmbrăcăm?

— De ce? Nu e prea cald? E mai bine aşa... Mă duc eu să-i spun.

Mărturisesc, bănuiam că Valeria nu e intr-adevăr plecată... dar cel puțin se convenea că ignorează că suntem goi în dormitor... E un minimum pe care-l puteam închipui pentru a salva pudoarea ei de soră. Deci... Spun aşa, fără rost, nu ştiu de unde, rărit, ca un actor abătut: „Bietul Ladima“.

Ea s-a dat jos, a îmbrăcat peste şoldurile doldora, cari se

Nici gheare. Tu mi-ai dat în loc de ele
Doar conştiința mişeliei mele...

prelungesc cu coapsele voiniceşti, într-un spate rotund ca o pâine dublă, care tremură în întregime, când calcă apăsat, pătrunzător, un chimono de satin lucios roşu, imprimat cu flori galbene; şi chiar înainte de a-şi petrece în față o pulpană peste alta, ca să-l înnoade în şold, a ieşit în sufragerie.

În anul acesta, 1926, în luna aceasta, l-am cunoscut, ca să zic aşa, pe Ladima, într-o seară, către miezul nopții, la hotelul „Popovici" de la Movilă... Aci se aduna seara tot tineretul, care se prăjea ziua pe plaja îngustă şi sinuoasă. Femeile, aproape anonime în lumină, când dormitau lungite lânced pe cearşafuri albe, în costume de baie, oarecum toate la fel, ca nişte oi într-un obor sau, dacă vreți, unele ca nişte flăcăi la recrutare, altele ca nişte *„giris"* de operetă, deveneau seara „doamne". Îmbrăcate, căpătau siluete proprii, o biografie şi un nume de obicei foarte cunoscut, căci pe vremea aceea veneau la Movilă mai toți cei care alcătuiau bunăstarea şi mondenitatea bucureşteană... Ograda selectă, mărginită spre maidanul şoselei de un gard viu, cam sălbătecit, avea, la marginea bătăturii de la intrarea hotelului cu aspect de han de munte, alt gard de soci rari şi şezlonguri de nuia, dincolo de care era spre stânga grădina oarecum țărănesc de neîngrijită, cu mesele restaurantului.

Un fel de umbrar-pavilion, şi, mai spre stânga încă, adăpostit într-un colț jazul, slujea seara pentru dans. Situat ceva mai sus decât mesele din grădină, era ca o scenă de vară, iar în vreme de ploaie, era, la rândul său, transformat în restaurant... Ierarhia socială, după anarhia şi devălmăşia senzuală de pe nisip, se restabilea aci...

Numele cu patină aristocratică, şi uneori princiară, se adunau la o parte. Domnii şi doamnele care după siestă jucaseră întreaga după-amiază *bridge,* în costume albe sau pulovere colorate, după ce terminau masa începută devreme, se retrăgeau, unii în şezlonguri, alții plecau să facă plimbări cu maşina, iar câteva cucoane apăreau la ferestrele deschise ale hanului-vilă, căci toți erau pensionarii lui, cu camerele reținute cu un an înainte, şi priveau ca Ia teatru. Consideram toți cu aceaşi curiozitate în fiecare seară pe cei

care veneau după masă să ia desert, cafele sau vin să danseze sau să privească, şi ei, pe dansatori... Între nouă şi jumătate şi zece şi jumătate, toate celelalte restaurante se goleau, dar grădina „Popoviei" era ticsită, căci se adăogau mese pretutindeni, iar când nu se mai putea nici aşa, cunoscuții îşi cereau îngăduința să se aşeze de nevoie Ia mesele celor sosiți mai din vreme.

Ba unii priveau şi de afară, peste gardul viu. Mai ales că în vara asta venea uneori seara, de la Constanța, să ia masa aci şi uneori dansa principele Nicolae.

Sâmbăta, ca şi duminica de altfel, se mai făcea o nouă schimbare... Toți cei care aveau maşini plecau în diverse excursii pentru o zi, două şi apăreau democratic cei de la sat, încât o actriță – căci erau aci vreo cinci-şase – vorbea cu dispreț de „publicul de sâmbătă şi duminică", asemănător, pare-se, celui de la teatru... Noi plecasem în sâmbăta asta, un grup întreg, încărcat în Austro-Daimler-ul meu... rabla, cum era poreclită de băieți şi fete din spirit de antiteză, căci altminteri, cu cei opt cilindri ai lui, era o torpilă mare, botoasă, de nichel alb-albastru şi piele cafenie la fotolii. Aveam în față, alături de mine, o fetiță a unui petrolist american, foarte dulce, foarte descreierată, care bea mai mult *cointreau* şi *whisky* într-o seară decât toți membrii unui echipaj la un loc. (Noi am crezut multă vreme că e o femeiuşcă neastâmpărată de 21-22 de ani, înotătoare şi „nudistă" pasionată, căci atât ne spunea ea că are, dar târziu am aflat de la un servitor că nu a împlinit 15 ani.) Tot în față, lângă Mouthy, era actrița şatenă – grecoaica – pe care nu putea s-o sufere Emilia în ruptul capului... În spate erau înghesuiți trei inşi din cei cinci, care alcătuiau „banda noastră", „băieții teribili" ai Movilei... Un fel de gasconi, dansatorii cei mai buni, cu corpuri elastice de atleți uşori, băutori strajnici şi destul de scandalagii. (Dar văd că iau lucrurile în serios... Ştii că a început să-mi placă să scriu?... Voi fi păcătuind cumva împotriva gramaticei, probabil că folosesc mereu, unele cuvinte, cum mi se spune că fac şi când vorbesc, dar altfel nu e greu. Vreau acum să ştii totul.

Povestind în scris, retrăieşti din nou aceleaşi întâmplări şi bucurii, întocmai, dar parcă le simţi altfel, apar acum luminate de alt înţeles, care le face şi mai vii, pentru că ştii şi ce s-a întâmplat în urmă.) Plecaserăm pe la şase după-amiază, după ce făcusem de dimineaţă plaje, iar după-masă flirt, toţi şase grămadă. Mouthy vrea să vadă cămile, pentru că auzise că într-un sat, în jos, ţăranii ară în loc de cai şi vite cu cămile... Luasem şi două sticle de *whisky,* căci sifoane găseam pe drum la cârciumi, câteva pachete de ţigări „Caporal", fiindcă nu fumam toţi decât din astea, şi o pornisem razna, nebuneşte, dând drumul eşapamentului de înfioram văile moi şi largi, şi mai ales, asta vrea Mouthy, stricam siesta burghezilor... N-am găsit satul cu cămile, dealtminteri de la o vreme nici nu mai ştiam pe unde mergeam. Luam până la 100 pe oră, treceam vâjâind, urlând, înjuraţi de cei cu căruţe care abia aveau timp să tragă în şanţ... Opreăm numai la umbrare de cârciumi de ceream sifoane... Înghesuiala ne încălzea plăcut, căci eram toţi în haine uşoare. Aş fi preferat să am lângă mine pe actriţa şatenă, care era foarte frumoasă, deşi nici Mouthy nu era mai urâtă, dar prea o cunoşteam bine, chiar dormisem de câteva ori împreună... Gândesc că aş fi iubit-o poate dacă nu era atât de nebună, dacă n-ar fi plictisit-o, cred, să fie iubită, şi dacă nu ar fi fost în viaţa mea întâmplarea care a fost. Poate din politeţă faţă de Mouthy, poate din timiditate, poate fiindcă vrea să evite familiaritatea înghesuielii; căci ne cunoşteam abia de câteva zile, Lena Coremati întârziase să se suie în maşină, iar americana, pentru că ţinea să fie lângă volan, se grăbise să se urce lângă mine, făcând loc, lângă ea, pentru actriţă.

Pe drum mai ales după ce mai băuserăm puţin, Mouthy se deda unui fel de aţâţare nebunesc. Avea un trup durduliu de mică bacantă, cu picioarele puţin cam groscioare sus, căci glezna jos era foarte fină, dar tocmai din cauza asta parcă mai pline de poftă, cu talia lungă şi sânul mic... Şedea sprijinită de cotul meu şi potrivită aşa, că de câte ori întorceam volanul, să-i izbesc de sus în jos sânul, care

elastic scăpa totuşi zvâcnind deasupra şi păstra un fel de mişcare vibratoare... Când întorceam la loc volanul, izbeam iar sânul viu şi gol sub cămşuța şi rochița de pânză liliachie, acum de jos în sus, şi iar vibra... Corpul şi-l ținea puțin arcuit şi îndepărtat cu socoteală pentru ca toată senzația să aibă un punct de centrare... Mergeam nebuneşte şi aşteptam cu un fel de panică prilejurile să întorc volanul. Când a simțit că mă tulbură nebunesca ei ispravă, mi-a arucat după gât brațul gol şi ars de soare, până devenise din înnegreală, auriu, de părea de bronz, ca o cariatidă de lampă aurie, aşa cum era toată din cap până în picioare. Încercam diferențe de căldură, căci brațul ei îmi acoperea ceafa şi simțeam de unde, sfârşind rochia, începe pielița fierbinte. Eram parcă îmbătat de viteză, de trepidațiile ritmice, nervoase, ale maşinei şi mai ales de -fluidul acela care se strângea în sânul stâng al femeii după ce parcurgea ca într-un circuit amândouă corpurile... Deşi amețiți, băieții, alarmați, au început să protesteze... Didi Ghenovicescu, foarte îndrăzneț la vorbă, dar uluitor de prudent la fapt, a început să strige în ton mârâit şi să întindă de jacheța de jerse pe care o luase cu ea şi o purta pe umăr, ținând-o cu un deget de agățătoare:

— A nu se vorbi cu conducătorul... Strict interzis pipăitul în timpul mersului, în persoana şoferului...

Pe urmă era un adevărat hai:

— Mouthy, ai înnebunit?... Lasă băiatul în pace...

Şi o trăgea de moțul bascei albe, care la trupul ei de bacantă mică îi dădea un cap de gheişă de 6 ani. L.C. era palidă şi surâdea nervos, ca să arate că nu-i e teamă, dar buzele îi deveniseră subțiri... Părea un cățeluş sprinten, într-o rochie de olandă albă, tunsă absolut băiețeşte, cu ochii castanii, obrajii albi, tari. Avea jumătatea feții înguste, ieşită puțin în afară, odată cu nasul acvilin, ca un botişor aristocratic. Era o frumusețe proaspătă şi sfioasă, care contrasta cu tunsul ei de licean, mai ales când surâdea dulce şi făcea gropițe în obrajii frumos arcuiți, căci avea gura mare. Acum nu privea decât înainte. Aprinsă, învăpăiată,

Mouthy se agăța mai puternic de gâtul meu... deşi Ghenovicescu căuta să-i desprindă brațul.

Din când în când şoseaua şerpuia ca să urce vreo coastă, dulce de altfel, dar oricât, mai ales din cauza grămezilor de pietriş, menite reparatului, era un adevărat pericol să ne răsturnăm sau să derapăm... La întorcere, pe dreapta şi pe stânga mea, nu mai vedeam de la o vreme decât linii de întuneric. Deschisesem iar eşapamentul, pentru ca bubuiturile lui de mitralieră să ne facă drumul liber. Farurile foarte puternice, de maşină cu pretenții, luminau trei sute de metri înaintea noastră... Dar dacă în stânga şi în dreapta, dacă înaintea mea chiar, la zece metri, nu mai vedeam nimic, îndelungata obicinuință cu maşina ținea treze reflexele şi deprinderile strict necesare... Putea Mouthy să se atârne greuşoară de gâtul meu, să-şi apese sânii de mine, privirea îmi era fixată la două sute de metri înainte... piciorul pe frână, chiar dacă era strâns între genunchii rotunzi, plinuți ai ei... Mâna urmărea strâns volanul, chiar dacă ea îl izbea din când în când.

Eram parcă o rachetă lansată trepidând în noapte.

Ghenovicescu se trezise de groază... se ridicase spre spătarul fotoliului nostru şi căuta să ție pe Mouthy care întărâtată şi îndrăcită se întindea ca un şarpe încolăcitor să-mi ajungă la gură...

Pietrele de pe şosea trosneau în jerbe de sub roate, de parcă ar fi fost simplu noroi. Mărginoiu, care era mult mai curagios decât Ghenovicescu, îl consola:

— Lasă, dragă, că-ți plăteşte petroliferul picioarele, dacă ți le rupi, în dolari.

Malatu, care moțăia în fundul maşinii, cu pardesiul pus şi gulerul ridicat până la urechi, Dumnezeu ştie de ce, a întărit părerea:

— Dacă-ți rupi picioarele, dai lovitura... te ia Mouthy de bărbat. Unsprezece milioane şi un fotoliu; cu motor, ca să te plimbi singur prin grădină.

Dar Mouthy, cu capul rotund şi obrajii bucălați sub ochii oblici puțin, cu breton până la sprâncene, ceea ce o făcea să

semene uimitor a păpuşe, a întors capul, placidă şi cu accent:

— Dragă, din partea mea nu căuta să faci pe interesantul... că nu te iau, nici cu picioare, nici fără picioare...

Ghenovicescu, exasperat şi înfuriat, căutând să-şi păstreze rolul de conducător şi umorist, cu tot caraghioslâeul fricei lui, schiță gestul s-o strângă de gât:

— Lighioană erotică, şi întorcându-se revoltat: Jur că în viața mea nu mai merg cu proştii la drum... Îi luase basca şi o trăgea de păr: De gâtul unuia inteligent nu te-ai agăța aşa.

Ştiu că lumea şi prietenii chiar mă cred prost... Bineînțeles că nimeni nu mi-o spune în față... Singur Ghenovicescu, care, pentru că e spiritual îşi permite orice, mă apostrofează aşa, uneori, dar fireşte că nimeni nu-l ia în serios şi nu am de ce să mă supăr.

Acum e furios.

— Dacă n-ai fi atât de prost, aş suferi grozav când văd femeile murind după tine... Dar aşa nu contează... E ca şi când m-ar înşela nevastă-mea cu lacheul dansator.

Iar Mouthy îmi şuiera cald, atingându-mi lobul urechii:

— Săraca dama ta... Să poată sta aşa, ce fericită ar fi...

M-am supărat şi i-am spus că e o glumă de prost-gust să mi se vorbească de femeia aceea care mă plictiseşte îngrozitor.

Ghenovicescu făcea de obicei pe socoteala acelei doamne, dimineața pe plaje, glume răutăcioase:

— Mă, Fred, ca să scapi de asta, trebuia să-ți aduci aeroplanul. Nu-i chip să te slăbească aşa cu una, cu două... Uite-o că vine iar.

Crispat însă, încearcă acum s-o reție din când în când pe Mouthy, dar prudent, îşi dă seama că orice mişcare a lui ar putea tulbura reflexele mele.

Descreierata mi se atârnase, de la un timp, de gât insinuantă, cu ceafa uşor sprijinită pe dosul mânei cu care țineam volanul şi, cu fața în sus, îmi sorbea buzele... Trebuia să țiu gâtul înțepenit, ca să-i susțin greutatea şi ca să-mi

păstrez privirea în conul de lumină la două sute de metri, pe şosea.

— Ascultă, Fred, sar jos... să ştii, m-arunc jos...

În sfârşit, Mouthy s-a potolit puţin... Ghenovicescu o supraveghea. Însă, iar când a văzut că are de gând să reia, a apucat-o de gât, şi, paralizându-i astfel mişcările, a tras-o cu genunchii ei goi şi rotunzi, cu şoldurile plinuţe, peste grămada din dos... Nu i-au mai dat drumul, deşi se zbătea, dar cred că ea exagera mişcările tocmai pentru că-i plăcea lupta asta. Eu am fost şi mai mulţumit, deoarece L.C. a venit aproape de mine... Vorbea foarte aşezat, fără gesturi, privea mereu înainte şi-mi arăta astfel profilul ei cu botişor aristocratic. Am domolit mersul şi am discutat tot timpul despre teatru.

Din când în când, întorcându-se, surâdea pe gânduri: obrajii înalţi se arcuiau frumos, schiţând doi vagi S de o parte şi de alta a gurii, făceau gropiţe şi i se vedeau dinţii albi din faţă. Mi-a spus că m-a văzut uneori chiar la repetiţii şi i-am explicat că sunt prieten cu şeful de cabinet al Teatrului Naţional. Rochiţa de olandă albă, cu ţesutul ei de minuscule pătrăţele, îi închidea, cum era moda, într-o eclipsă mică, tăiată de roşul şiragului de coral, gâtul lung şi vânjos de fată. Aş fi vrut s-o sărut acolo unde ceafa se topeşte în umăr, aşa era de cuminte şi serioasă...

Cu toate astea, când am început să intrăm în jocul prăfuit al luminilor, din faţa prăvăliilor de fructe şi mărunţişuri balneare, în hărmălaia de lângă „Hotelul Băilor", mi-a spus:

— Ştiu că toată lumea o găseşte ridiculă pe doamna aceea care caută mereu să fie lângă dumneata, mie mi se pare foarte interesantă şi aş vrea s-o cunosc.

— Dacă aş vorbi cu ea, aş fi bucuros, domnişoară, să vă fac această plăcere... Şi întunecat: Dar mă agasează...

— E aşa de singură şi tăcută... E numai între cucoane bătrâne.

Ghenovicescu, suit deasupra ca să facă loc pentru Mouthy acum potolită, a devenit rău:

— E logodnica lui fără speranţă... A visat la cinci ani, de

Bobotează, un cap de viţel distins, iar acum are impresia că şi-a descoperit destinul.

Era atât praf şi larmă pe şosea, mai ales că maşini treceau necontenit, încât nu auzeam şi nu vedeam nimic, ca într-o ceaţă deasă străbătută de fâşii de lumină opace... Aproape să dau din pricina asta într-o căruţă cu pepeni, pe care n-o văzusem... Am virat brusc şi am intrat în şanţ... Noroc că mergeam la pas... Maşina nu s-a răsturnat, dar oprindu-se prea brusc înclinată, dintre cei care erau îngrămădiţi la spate, Ghenovicescu şi Mouthy s-au rostogolit în şanţ, aproape unul în braţele altuia. Mouthy a început să-l pălmuiască orbeşte pe amicul nostru care, revenit din spaimă, a spus rar, ca un doctor care ştie ce spune:

— Te-am supraevaluat, Mouthy. Tu răsturnată pe volan n-ai putut să-l zăpăceşti atât cât a făcut-o domnişoara Coremati, stând ca o fetiţă cu mâinile pe genunchi. Şi cu un dispreţ nemărginit: N-am, să-mi iert niciodată că te-am crezut periculoasă...

Am intrat în staţiune pe la primărie, ocolind după „Hotel Movilă", la stânga, făcând nebunii. Luminam brusc, cu farurile, aleele în sus şi în jos, ca să denunţăm pe îndrăgostiţii care profitau de economia de lumină a primăriei, sau perechile ascunse în automobile.

La „Popovici" plecase lumea streină şi rămăseseră, umplând pentru a treia oară grădina, mai mult obicinuiţii... încât veneam acum ca în familie şi toţi ne priveau ca pe întârziaţi. Era la o masă o frumoasă doamnă, soţia unui avocat bătrân şi tare cumsecade din Bucureşti... La început fusese mereu singură, dar cum aci singurătatea era socotită că un semn de lipsă de aptitudini de seducţie (încât o femeie singură era totdeauna socotită ca bolnavă sau ca ocolită de ceilalţi), sfârşise prin a-şi face un menaj de băi, cu trei engleji de la o societate petrolieră de pe la Moreni, bărbaţi tineri, colţuroşi şi plini de manii, dintre care cea mai surprinzătoare pentru cei care umblau toată ziua în halate, iar seara dansau în cămăşi albe, cu mâneeile îndoite la jumătatea braţului, era că, oricât ar fi fost căldura de mare,

cei trei apăreau seara în smochinguri negre cu rever lucios, ceea ce făcea pe doamna R. să apară şi ea în toaletă de seară...

La o altă masă mare erau vreo două familii cu fete frumoase, îmbrăcate înadins fără pretenții, numai în jerseuri sau fulare colorate, una din ele aproape băieţeşte, şi care totuşi din cauza tinereții lor nu erau anonime nici pe plaje, nici aci... Chiar printre celelalte erau câteva care găseau mijlocul să fie deopotrivă de cochete şi pe plaje şi la restaurant... Aceste câteva erau probabil singurele care ştiau că un costum de baie nu se ia la întâmplare din întâiul magazin, ci se studiază din vreme, ca o rochie, după revistele de modă... Halatul de asemeni nu-l luau „de-a gata" aproape bărbătesc, ci îşi alegeau cu o lună-două înainte şi coloarea, şi croiala... De altfel, le cunoşteai pe cele câteva femei care făceau un fel de francmasonerie a eleganței, pentru că în anul acela erau singure care aveau în loc de halat un fel de pelerine de colori vii (de pildă, Mouthy, L. C., chiar doamna care mă urmărea), cu gulere mari ca în picturile flamande şi care le țineau capetele ca în vaze smălțuite, pelerine pe care le lăsau să fâlfâie libere de tot în jurul corpului, pentru ca astfel să iasă în mai mult relief plinul subțire şi robust al trupurilor tinere. Şi acum chiar, de îndată ce am sosit, fetele noastre s-au dus sus în camerele lor să-şi schimbe rochiile... Eu, de asemeni, cu toate protestările băieților, m-am dus şi am pus un sacou de flanelă cenuşie, la care purtam cravata roşie sau neagră, pieptănându-mă cu grije, pentru că mai ales aveam oroare să-mi fie părul în dezordine...

Când am coborât, băieții aleseseră o masă de nuiele spre colțul de la intrare, instalaseră pe ea o sticlă mare de *whisky* şi câteva sifoane... Pe urmă porniseră la dans, căci intrarea lor fusese salutată cu priviri strălucitoare de toate fetele şi urmată de invitații prin semne... Într-o gheretă-fotoliu de nuiele, cam cât o cabină telefonică, căci erau vreo cinci-şase de pe margine, Mouthy, care se scoborâse cea dintâi, fuma ascunsă de nu i se vedeau decât picioarele grăsuțe, foarte tulburătoare, fără ciorapi, şi mai ales genunchii goi şi

molateci ca o îndoitură de trup de şarpe gros, auriu, şi, ca şi şarpele, erau mai negri pe spinare, deasupra, şi mai aurii, mai moi dedesubt.

Mă făcuse să-i promit că nu voi dansa decât cu ea toată seara şi acum mă aştepta... E adevărat că ne şi potriveam foarte bine... Se spunea de altfel şi aci că dansez deosebit de frumos... Dansam foarte liniştit, puțin absent, dar aplecat uşor deasupra femeii, fără nicio mişcare inutilă şi fără nicio strâmbătură de gigolo. Ea privea atentă de tot, înălțată în vârful picioarelor, spre fața mea; îi împingeam puțin brațul drept, ca să-i vie cotul mult înapoi şi în felul acesta umărul gol venea, căutându-mă, spre mine, plin de o viață nemişcată... Femeilor le stă bine să aibă un aer puțin afectat în timpul dansului, căci asta face parcă să circule în ele un fluid de sensibilitate dirijat. Alunecam aşa amândoi, fără mişcări, dar ritmic, pentru că Mouthy, deşi delicios izmenită, cu capul ei de gheişă, era de o pasiune concentrată şi plină de linişte.

Nu vorbeam niciodată, bineînțeles, în timpul dansului, şi nici chiar Mouthy, oricât de vorbăreață, uneori numai, căci alteori sta tăcută ca un şarpe ore întregi pe plaje, fără să privească pe nimeni, dospindu-se în soarele fierbinte de amiază, nu vorbea. De data asta însă mi-a şoptit, glumind cu un ton fals, teatral diabolic:

— Platonica „dumitale“ te înşală... Uite-o, dansează cu un tip.

Doamna aceasta T., despre care toți spuneau că a venit după mine la Tekirghiol, fusese până acum foarte retrasă. Până la amiază sta de obicei jos în nisip s-o ardă soarele ca pe o plantă, singură aproape, dindos de „Popovici”, unde plaja e mai mare, dar mai puțin căutată, căci e cam pustie. Seara, cu o eşarfă triunghiulară de batic asortat pe umeri, în rochie de casă verzuie, jad degradat în pătrate întretăiate, spre alb (sau dimpotrivă de coloarea fragilor degradată) lua masa împreună cu o doamnă bătrână, vecină de cameră, prietenă de aci de la „Popovici“, şi pe urmă stau amândouă în şezlonguri ca să privească dansul şi lumea care venea.

Astă-seară dansa însă, iar americanca mi-a strâns mâna cu unghiile tari.

— Ce e? Ți-a venit rău...? Te vaiți că se ține după tine şi acum cazi din aeroplan pentru că o vezi dansând cu altul? şi Mouthy făcea un cap de copil cu breton, mirat.

N-am spus nimic... Când a încetat muzica, iar perechile s-au desfăcut brusc, aşa ca nişte jucării demontate, Mouthy, întorcându-se de la jumătatea drumului spre gheretele noastre de plaje şi văzând că nu sunt în spatele ei, a început să mă strige... Credea că am greşit drumul... Simțeam însă nevoia să ştiu la ce masă se duce doamna T. O pierdusem din privire în înghesuiala în care coborau perechile şi acum o căutam cu ochii la toate mesele, mereu recunoscând cunoscuți, pe care fără să vreau trebuia să-i salut... Nu ştiu de ce, parcă mi se înfipse o gheară în inimă şi îmi simțeam gura strâmbată de un surâs.

N-am putut-o descoperi, iar pentru că Mouthy mă striga prea tare, m-am întors. E iritant de indiscret şi inelegant să-ți auzi numele strigat într-un restaurant.

Triumfând în mod comic, izmenită, s-a instalat în ghereta ca un tron de nuia, şi-a vestit pe ceilalți:

— A văzut-o pe dama dansând... şi şi-a pierdut globulele roşii din obraz.

Au început să facă toți glume de prost-gust, care îmi erau penibile, dar nu erau nici atât de precise sau triviale ca să justifice o izbucnire de sportiv, prea violentă. Simțeam însă acum că dacă nu mă stăpânesc cu totul, provoc un scandal, care mă îngrozea înainte, căci nu sunt în stare de un simplu duel de spirite şi înțepături ca Ghenovicescu, de pildă.

Puseseră mese în toate părțile grădinii, adică până în fundul ei, spre căsuțele cu pridvor, printre duzi şi lilieci... Unele din ele nu le puteam vedea şi m-am sculat, dând o raită să văd dacă nu cumva doamna T. este la vreo masă după colț, în spatele orchestrei.

Totul era răsturnat şi voia bună din maşină era acum ca o intoxicare a sufletului. Abia când m-am întors am văzut-o. Era la o masă aproape vecină cu noi, tot în marginea dinspre

fațada de *châlet* a hotelului.

Era, în afară de doamna bătrână, cu care lua masa de obicei, împreună cu trei domni pe care îi cunoşteam, de altfel. Unul, un deputat oltean, cu o mutră rotundă de amorez de mahala, blond, cu o mustăcioară mică tunsă şi cu ochi puțin cam copilăroşi, altul, un economist şi dansator monden, cam în vârstă, cu cioc mic şi mustață arcuită, mătăsoasă, de *dandy* demodat, iar cel de al treilea, un advocat voluminos şi amabil din Bucureşti, care poate era soțul doamnei bătrâne.

Stătea cu spatele la noi şi nu avea scaunul cel mai bun, împotriva obiceiului deci, căci politețea bărbaților la masă nu se arată față de doamna în vârstă, ci față de cea frumoasă, care, dacă ar pleca, reuniunea n-ar mai avea rost pentru ei... E de mirat că femeile în vârstă acceptă această capitulare... sau, cine ştie, le e teamă că, altfel, nu ar mai fi scoase în lume. Dacă doamna T. era cu spatele la noi, aşa încât era cu profilul spre grădină şi nu putea să privească în toate părțile şi, mai ales, ceea ce voiau frumoasele, să fie privite din toate părțile, însemna că ori refuzase cu delicatețe locul, ori vrusese anume să stea cu spatele la noi...

M-am întors la masă şi mi-am turnat din sticla de *whisky* cât să fac două pahare... Lipsea sifonul şi asta m-a înfuriat arzător. Simțeam că dacă nu fac gestul de a turna sifon, orice alt gest aş face, m-aş trăda...

— Dragă, e ridicul să fii atât de enervat din pricina unei femei pe care nu o cunoşti măcar... şi despre care recunoşti că te plictiseşte cu insistențele ei.

Tânăra actriță, care se gătise cu multă grije – şi asta mi-a făcut o mare plăcere – îmbrăcase o rochie de mătase albă înflorată verde-pal, cu mânecuțe, care-i măsurau rotunjimea fragedă a brațului ceva mai jos de umăr. S-a interesat atentă, dar pudrându-se, despre ce e vorba.

Mouthy a lămurit-o, lăsând, paiul din gură, încovoiată însă asupra mesei...

— „Suferă" din pricină că l-a trădat Platonica.

L.C. m-a întrebat uimită:

— Poți fi atât de vanitos încât să suferi fiindcă, o femeie care te adoră şi se ține după dumneata ca o umbră îşi permite să danseze şi să stea la masă cu altul?... Şi sincer, profund uimită: Sunt îngrozitori bărbații.

Mouthy era dezgustată, însă şi din alte motive.

— Mâine îți fac cunoştință cu ea... Să se termine o dată comedia asta.

Am protestat aproape speriat:

— Nu... nu... Nici nu mă gândesc... Mă plictiseşte cu insistențele ei... înțelegi?

L.C., frământându-şi buzele puțin, mă priveşte ironic şi drăguț ca un băiețaş, dar făcând numai pentru atâta gropițe în obrajii înalți:

— Înțeleg deocamdată că te plictiseşte că... nu mai insistă...

Mărginoiu, lungan cu fața rasă, brăzdată de cute ca un actor, venise de la o altă masă, aducând paharul, ca să-şi toarne din sticla de *whisky*. De obicei, băieții îşi stabileau un soi de domiciliu teoretic la masa noastră şi pe urmă colindau mesele burgheze, familiale, venind numai să-şi umple paharul, dar unii veneau pentru asta chiar când erau ei înşişi cu familia, ştiind că pe masa noastră e totdeauna o sticlă de *whisky,* sau cruşoane. Asculta, şi în timp ce-şi turna, lung, negricios, îngâmfat:

— Mă duc s-o invit la dans.

După război, până anul acesta, „moda“ permitea să inviți la dans o femeie fără s-o cunoşti, chiar atunci când era cu bărbatul ei, pe care, nici pe el, nu-l cunoşteai.

Mouthy, mirată şi sincer binevoitoare, cu gura cât un bănuț:

— Ştii că a mai refuzat pe alții în alte seri? Să nu te întorci cu steagul plecat...

— Se păstrează pentru vițelul de aur... a întrerupt acru Ghenovicescu, care nu uita spaima şi enervarea de pe drum.

Am devenit mai palid, dar nu pentru că insulta lui m-ar fi atins... Ăsta era genul lui şi nimeni nu-l lua în serios. Uneori era în insultele lui chiar un ton de admirație, ca în

împrejurările dintre prieteni. „Vițelul de aur“ era firește aluzie la bogăția mea şi, dacă vrei, şi la pretinsa mea frumusețe; în realitate mi-a fulgerat prin minte o bănuială, răspândită apoi în sânge ca un lichid de injecție. Am închis ochii, căci mi s-au crispat mâinile.

Mărginoiu se aplecase ceremonios în fața doamnei T., încât Mouthy a încremenit, sorbind din pahar, aşa cu coatele pe masă, acum, şi cu pumnii grăsuți, sprijinind căpşorul cu fața încadrată de beton până la sprâncene, şi buclele negre care-i cădeau în jos, arcuite peste urechi, acoperindu-le.

— Tâmpit mai e... Vrea să-i turtească mai în plin refuzul. Putea să încerce mai discret...

Dar doamna T. a răspuns surâzând cu toată figura, puțin grăbită şi absentă, încât toți am rămas mirați... E o femeie frumoasă, deşi poate fără stilul modei, dar când e serioasă are trăsăturile cam tari puțin, încât uneori pare urâtă... Când surâde însă – vag îndurerat totdeauna – trece parcă la o altă extremitate şi devine de o feminitate fără pereche. Ochii albaştri, aproape violeți, când e veselă, de culoarea prunei brumate alteori, şi apropiați puțin, strălucesc dintr-o dată, împreună cu albul dinților de sus, căci gura îi e mult mai mare. Toată fața i se colorează brusc, încât până şi părul puțin cam uscat şi des, ca de negresă, devine dintr-o dată parcă mătăsos şi viu.

Are un surâs care se vede departe în mulțime şi individualizează.

Când dansa cu deputatul blond şi cu mustăcioară, făceau o pereche puțin cam provincială... Mărginoiu e însă un dansator desăvârşit, înalt, se apleacă uşor deasupra femeii, parcă s-o protejeze în timpul dansului. Doamna T. nu avea aerul acela afectat, şi nu era îmbrăcată şi nici pieptănată ca femeile mondene – părul lins, cârlionți mici răsuciți ascuțit pe obraz în dreptul urechii, ca dansatoarele spaniole, aşa cum cerea moda, sau „bubikopf“ ca Mouthy, sau băieteşte ca L.C. Nu avea aerul acela nervos că e strânsă prea de aproape şi vrea să se depărteze dând umerii înapoi, creând o linie oblică de la umăr la strâmtura taliei, atunci când dansa cu

deputatul. Mărginoiu, ținând însă brațul stâng îndoit de la cot, şi de acolo perfect paralel cu pământul, împins şi puțin în față ca să ducă mult înapoi cotul ei, îi punea în relief frumos bustul şi talia lungă. Desigur, era bine dispusă, ochii îi străluceau, avea un aer binevoitor şi feminin de tot acum, care îi şedea de minune, mai ales că îi venea bine tulpanul alb cu care îşi făcuse un fel de turban în loc de pălărie. Îi îndulcea mult fața, i-o împlinea, feminizându-i-o. Toată lumea îi căuta cu privirea...

Orchestara cânta un tango argentinian, la modă, de o pasiune molatecă, de tenorino vag sentimental, al cărui farmec era tocmai în această destindere voită, care dădea legănării muzicale ceva din grația aeriana a mişcărilor de pisică şi un mister, cam ieftin, de lampă scăzută.

Gâlgojanu, altul din bandă, care urmărea perechea împreună cu toți cei de la masa noastră, şi-a aprins țigara şi a privit-o lung, ca un cunoscător.

— Eşti un-dobitoc dacă eviți să cunoşti o femeie ca asta... şi observând că-mi caut o țigară nervos, s-a grăbit să-mi dea tabacherea din dreptul lui.

Mouthy şi-a țuguiat buzele, privind spre ea, şi pe urmă s-a întors concludent şi disprețuitor:

— Are un surâs absent şi binevoitor, de regină care vrea să se facă populară...

Şi-a turnat *whisky* şi mi-a turnat şi mie din nou...

Am dansat pe urmă cu ea, numai pentru ca la întoarcere să-mi schimb locul şi să iau un scaun de unde să văd mai bine pe doamna T... Americanca a înțeles şi m-a privit mirat şi compătimitor cu mimică, făcând ochii frumoşi şi oblici, mici, lipind buzele intenționat şi ermetic... aducând umerii arcuiți în față. Întorsesem scaunul şi încălecasem pe el, cu coatele pe spătar şi obrazul culcat pe brațe. Doamna T. era mereu cu spatele la mine.

De multă vreme curioşii de pe la gard plecaseră să se culce, unele mese erau acum goale.

Mouthy m-a întrebat, izmenindu-şi căpşorul, sprijinit în mâna de madonă grăsuță, peste buclele căzătoare în pătrat:

— De ce nu te duci, dragă, s-o inviți la dans?

L. C., care se instalase mai demult în ghereta-jilț, însă, m-a sfătuit să nu fac asta, dacă n-o cunosc, căci pentru mine ar fi mai grav să fiu refuzat.

Mouthy, uimită:

— Să-l refuze, scumpo? Dar ea moare după el... De asta a venit să-l caute la Movilă... Ar fi o fericire pentru ea s-o danseze.

Peste câtva timp, bănuiesc că deputatul a propus o plimbare pe malul mării, căci au plecat escortați şi de economistul brun...

Gâlgojanu, grav, a făcut propunerea să mergem şi noi pe malul mării.

— Pe cuvântul meu, ai neapărat nevoie de o baie rece...

Mouthy a sărit în sus, bătând din palme:

— Hai cu barca! Hai la turc.

Spre indignarea lui Ghenovicescu:

— Ați înnebunit? În halul ăsta? Nu vedeți că sunteți toți beți ca nişte cizmari sâmbătă seara? Nu merg nici dacă ştiu că stai goală la proră, sub lună.

Mouthy, tot mai excitată, s-a arătat încântată s-o facă şi pe asta... Câteva clipe Ghenovicescu m-a examinat cu intenție şi milă şi m-a amenințat apoi că, dacă mă mai frământ atât, mă domoleşte stropindu-mă cu sifon.

Lumea de la mesele vecine ne privea amuzată şi indulgentă, bucuroasă probabil că mâine poate povesti pe plajă „alta“ cu banda beată a lui Fred Vasilescu (sau, dacă vreți „Lumânăraru”), convinsă desigur că asemenea petreceri nu sunt lipsite de eleganță. Dar eu sufeream.

Peste câtva timp au reintrat pe poarta de lemn cu zăbrele vechi a grădinii cei trei. Când s-au aşezat din nou la masă, foarte mulțumiți şi bine dispuşi, doamna T. s-a aşezat cu fața la mine... Am privit-o furios în ochi şi atunci a băut ostentativ, ciocnind paharul cu toți... Nu-mi scăpa nicio mişcare. Ei, în orice caz, erau mai beți decât noi... Cum muzica era în pauză, deputatul, după obiceiul cârciumilor a cerut să vie un lăutar să cânte la masa lor... A fost refuzat

politicos de către *maître d'hotel.*

Toată lumea observase acum modul sfidător în care, călare pe scaun, cu coatele pe spătar priveam pe cei de la masă. Aş fi vrut să fie cât de puţin obraznic vreunul dintre bărbaţi ca să-l pălmuesc... De la un timp, deputatul aproape se lipise de doamna T. şi când luau obiecte de pe masă, braţele lor se împleteau parcă în treacăt. Surâdea mereu, cu buzele umede, cu ochii vioi, mari, strălucitori, cu toată faţa înmuiată viu, minunat încadrată de acel turban alb. M-am uitat furios la ea, m-a privit disprețuitoare, în timp ce el îi aşeza eşarfa de batic pe umeri, pretext ca să-i cuprindă uşor în podul palmelor. Am băut iar, până când n-a mai fost nimic în sticle, şi am cerut altele. Urmăream aşa de hotărât ce se petrece la masa aceea, că toţi de la noi văzuseră că nu mai e glumă şi mă priveau tăcuţi, cu destulă nedumerire şi aşteptare.

Doamna T. era viu ameţită; când însă deputatul a voit să-i dea să bea din paharul lui, nu m-am mai putut stăpâni, şi cam împleticindu-mă, m-am dus acolo; am bătut cu pumnul în masă, strigând indignat:

— Doamnă, eşti o neruşinată.

S-a ridicat în picioare cu faţa puţin lungită de uimire, cu ochii mari... de-abia mai respira... Îşi frământa degetele lungi, parcă puţin uscate, vii.

— Cine eşti dumneata? Ce vrei?

Parcă m-ar fi pălmuit.

— Cine sunt? ce vreau?... Ai uitat când frământam cu dumneata droturile divanului meu? (Şi stam gata să lovesc în oricine.)

Toată grădina încremenise... Multă lume se sculase în picioare... Cei trei însă nu mişcau niciunul, reputaţia mea de boxeur şi bun scrimeur îi îngheţase pe scaune... Doamna T. a închis ochii şi toate trăsăturile feţii i s-au frânt, doar dunga uşoară dintre sprâncene s-a înălţat... Avea gura îndurerată, întredeschisă... de i se vedeau puţin dinţii frumoşi de deasupra. Pe urmă a deschis ochii, plini de lumină, lichizi, înlăcrimaţi.

Atunci s-a sculat de la o masă un tip de lăutar sau doctor, aşs ceva, cu mustața de plotonier, cu manşete scrobite ca două burlane, pe care nu-l mai văzusem niciodată, s-a oprit în fața mea, m-a privit în ochi, aprig, şi mi-a spus şuierat, tare, amenințându-mă cu arătătorul:

— Domnule, eşti un gujat... Şi, dacă n-ai fi beat, te-aş pălmui.

Am vrut să ridic mâna... Mi-era moale... am vrut să înjur, dar i-am întâlnit ochii, am început să-mi plimb limba uscată peste buzele arse, nu puteam articula o vorbă.

Se aşezase iar jos, când m-am dezmeticit puțin şi am făcut doi paşi până la masa lui, bâlbâindu-mă:

— Te rog... să-mi dai adresa dumitale.

— M-a privit cu acelaşi aer de matador:

— Vila Victoria... Tekirghiol-sat.

Doamna T. s-a sculat de la masă şi fără să privească pe nimeni, cu ochii duşi, a dat bună seara şi, împreună cu doamna bătrână, s-a urcat în hotel.

A doua zi, duminică, Mărginoiu şi Costescu s-au dus cu maşina mea şi i-au cerut să constituie cartelul... Au luat apoi contact cu un căpitan de infanterie şi un profesor de liceu. Au căzut de acord asupra pistolului şi toată după-amiaza Mărginoiu a cutreierat Constanța ca să găsească arme. S-au întâlnit din nou şi au convenit să se amâne o zi ieşirea pe teren, iar Mărginoiu s-a dus seara la Bucureşti de unde a adus pistoale. Miercuri, după ce am încercat vreo două terenuri, fiindcă întâlneam mereu oameni; la muncă, pe ogoare, urmându-ne în două maşini, am luat-o pe după „Hotelul Băilor", în sus, ocolind în fața bisericii la dreapta, apoi pe un drum de care, în marginea unei tarlale de porumb... am ieşit într-o câmpie de la capătul lacului.

Am schimbat trei focuri, eu trăgând în sus şi cred că la fel a făcut şi Ladima.

Mărginoiu mi-a mărturisit mai târziu că a doua zi doamna T. i-a cerut stăruitor o întrevedere şi i-a spus că acest duel nu trebuie să aibă loc... Pe urmă, când el i-a explicat că e

inevitabil, l-a implorat să facă aşa ca să nu existe victime... A stăruit atât, a plâns aproape – mi-a spus el uimit – încât şi-a dat cuvântul de onoare că armele vor avea încărcătură insuficientă... N-a fost greu, mi-a spus, să-i convingă şi pe ceilalți trei, niciunul dintre ei nedorind să-şi provoace complicații în caz când unul dintre noi ar fi fost ucis.

Aşa l-am cunoscut pe George Demetru Ladima, despre care am aflat tot atunci că e ziarist în Bucureşti, şi acum, sub fotografia asta legată cu panglică deasupra unui teanc de scrisori, îl descopăr parcă într-un mormânt. Să gândesc că a iubit-o pe Emilia, să-i gândesc alături mi-e aşa de greu, cât îmi venea în şcoală să adun caii cu gâştele.

Când am venit în Bucureşti, îl vedeam adesea pe stradă... Într-o zi, îmi aduc aminte că, în fața cafenelei „Capşa", ne-am salutat, am vrut să-l opresc.

Emilia s-a întors, îşi scoate chimonoul, căci e cald. O aşteptam, căci îmi dau seama că scrisorile îşi capătă înțelesul, numai când ea le comentează şi opune şi punctul ei de vedere...

— Vine Valeria cu cafelele numaidecât... Ai dormit?... De ce nu te odihneşti puțin?»

— Nu... mă simt bine şi aşa... Mai bine mai cetim scrisori.

Se suie lângă mine, de trosneşte patul când pune pe el întâi genunchiul voinic... Pe urmă se ridică mult spre căpătâi...

Iau o nouă scrisoare, cu cerneală violetă (probabil o luase cu el la Tekirghiol, scriitor cu tot felul de manii).

Nu mai înțeleg nimic, pentru D-zeu... Aştept de două sâptămâni o scrisoare de la tine... Eu plec de aci la sfârşitul lunii... Trebuie să vii şi tu neapărat la 15 august.. Căci atunci încep repetițiile la Național... A fost pe aci un poet[53] *cunoscut*

[53] Probabil se referă la Horia Furtună (1886-1952), care era în foarte bune raporturi de prietenie, cu Camil Petrescu. Poemul dramatic de inspirație folclorică ar putea fi *Păcală,* care intrase în repetiții la Teatrul Național în toamna anului 1926, premiera având loc la începutul lunii martie 1927. După zece reprezentații, la 14 martie, conducerea teatrului,

al meu şi bun prieten cu directorul... Am vorbit în treacăt cu el... Are o piesă în versuri frumoasă, şi l-am rugat, în cazul când vei fi angajată, ceea ce crede şi el că vom obține de la V. care e foarte simpatic, să-ți dea un rol în piesa lui. Eu poate să plec şi mai devreme, căci am cheltuit mai repede decât credeam banii... Tot H. crede că va obține pentru mine o traducere în versuri de la teatru. Aştept toamna asta... Îți spun drept, ca *pe o primăvară a vieții mele... Vino, Emy dragă, în str. Plevnei mai curând să învingem amândoi. Îți trimit şi vreo două poezii pe care le-am scris aci... M-ar bucura mult să le găseşti pe gustul tău...*

G.D.L.

Foarte târziu am aflat că Demetru Ladima a fost poet... Pot spune că abia când s-a sinucis, cetind vreo două necroloage pe care le-am înregistrat cu o adevărată uimire (mai ales că vorbeau despre el ca despre un geniu neînțeles).

E puțin probabil însă că poeziile au fost pe gustul Emiliei, căci văd că nu le-a păstrat.

Acum fumează privind fix, dar nu-mi vine să cred că gândeşte, nici că se plictiseşte, pentru că ştiu că planurile ei sunt satisfăcute de vreme ce găsesc măcar aceste scrisori interesante în casa ei. Stă aşa, cum ar sta un peşte în borcanul cu apă, fără nicio nevoie de gândire sau mişcare, cu fața în sus... Sânii i s-au revărsat uşor înspre coaste cu banii arămii, moi lățiți.

Dragă Emy,

Speram să te mai găsesc acasă... Vin direct de la teatru. Am stat până la 2 ½. Valeria îmi spune că eşti invitată la masă la „Enescu“ de către un unchi al tău şi că ea n-a vrut să meargă. N-am putut face nimic, căci aştepta o lume imensă, iar

---

în urma protestelor Mitropoliei (în spectacol apăreau doi călugări în stare de ebrietate), piesa a fost suspendată pînă la eliminarea pasajelor repudiate de forurile ecleziastice. În semn de simpatie, amintind şi de incidentele din sală, Camil Petrescu a scris o cronică dramatică favorabilă în *Argus,* an XVIII, nr. 4175, 21 martie 1927, p. 1 (n. ed.)

directorul a venit de la minister abia pe la 12 ½. Şi biroul şefului de cabinei şi biroul de aşteptare erau înțesate... Cei mai mulți erau nervoşi, parcă erau la un doctor de boale nervoase... Am înlălnit vreo doi scriitori, multe actrițe tinere, care povesteau fel de fel de lucruri, cum au petrecut la băi... Era şi directorul unui teatru particular, căruia vream chiar să-i vorbesc despre tine, dar m-am răzgândit, căci cred că e mai bine pentru tine la Național... Emy, am cunoscut un bătrân admirabil, cu care am petrecut o oră aproape, plină de farmec... După ce ne-am cunoscut, în mod foarte simplu dealtminteri,: căci m-a văzut că privesc atent, în biroul şefului de cabinet, un tablou alcătuit de el din fotografii de ale actrițelor celor mai mari, care au ilustrat Teatrul Național, Eufrosina Popescu, Aristizza Romanescu, Maria Ciucurescu, Tina Barbu, Lucia Sturza şi altele. Un tablou foarte interesant, pentru că e neaşteptat de variat şi *bogat, dar puțin cam comic pentru că unele din actualele stele sunt acolo îmbrăcate după moda de la 1906, cu mâneci cu bufanți, cu părul claie, peste care e pusă, cam spre creştet, piezişş, o pălărie de fetru bărbătească prinsă cu un ac, încât cred că – vorbesc de cele care trăiesc – bucuroase ar renunța la cinstea unui astfel de tablou istoric. M-a invitat, când a văzut că mă interesează, sus la bibliotecă să-mi arate alte lucruri colecționate de dânsul... Afişul de la premiera* Fântâna Blanduziei, *fotografii de-ale lui Pascaly, Grigore Manolescu în* Hamlet, *Matei Millo în* Lipitorile satului... *Un adevărat muzeu adunat de acest domn mărunt, cocoşat puțin şi cu față zbârcită ca a lui Voltaire... La plecare, după ce mi-a povestit o mulțime de întâmplări, domnul Basarabeanu – aşa se numeşte – mi-a cerut şi fotografia ta, căci, încântat de cordialitatea lui, i-am mărturisit ce caut la teatru, ca s-o puie în tabloul istoric. Emy... Emy, sunt sigur că va fi bine...*

G.D.L.

Emilia ridică din umeri cu o nedumerire disprețuitoare.

— Acum înțelegi? Se dusese la Național, şi în loc să caute să vorbească cu directorul şi-a găsit tocmai pe Basarabeanu

ca să discute... Seara i-am spus-o... Şi mi-a promis că a doua zi vorbeşte neapărat cu directorul. Eram necăjită, căci tocmai atunci venise în Bucureşti un fost deputat de la Bârlad, care nu-mi lăsa un minut liber. Vreo trei zile a trebuit să iau masa şi la prânz şi seara cu el.

Haide, încă una, pe hârtie luată de la tutungerie.

Scumpa mea,

Scumpa mea... scumpa mea... Veste bună... vei fi angajată sigur... Când ți-am spus că mă duc... Am fost... Azi era lume tot atât de multă ca ieri. Directorul a venit tocmai pe la 1 şi un sfert... A primit întâi pe directorul teatrului particular, în urmă a intrat regizorul la el şi a stat până pe la 2. După asta a primit pe doamna M.R.[54] *pe care şeful de cabinet a chemat-o la telefon de acasă... Începusem să devin nervos... Toată lumea se înăcrise de aşteptare... Unele doamne rugau stăruitor pe şeful de cabinet, un tânăr blond şi foarte amabil. Cu toate că se făcuse ora două şi ceva... a renunțat şi la masă şi la tot, a dat ordin să fie introdusă toată lumea... Ne-am aliniat în cabinetul lui, ca soldații la raport. Chiar ca la raport a început cu cel din dreapta. Mărturisesc că aş fi vrut să-i vorbesc între patru ochi. Aşteptam destul de stânjenit să-mi vie rândul... Era cât pe aci să-i vorbesc despre altceva, mai ales că vreo două fete înaintea mea, absolvente, ceruseră să fie şi ele angajate şi abia după multă răzgândire le spuse să vie mâine.*[55]

M-a recunoscut, mi-a zâmbit foarte amabil, cu figura lui de mandarin chinez, dar când i-am spus ce vreau, s-a *cam*

---

[54] Probabil actrița Marietta Rareş (n. ed.).

[55] V. ca director al Teatrului Național* practica anume sistemul audiențelor colective pentru ca solicitatorii să se jeneze unii de alții şi să poată el scăpa astfel mai uşor.

* I. Valjan (Ion Al. Vasilescu-Valjan), jurist, autor dramatic, gazetar (1881-1960), fost director al Teatrului Național (1923-1924). Ca dramaturg a debutat cu comedia *Ce ştie soțul* (1912), căreia i-au urmat piesele *Nodul gordian* (1920), *Lumina* (1921), *Fata morgana* (1927) etc. (n. ed.).

întunecat. I-am explicat că e vorba desigur de unul dintre cele mai mari talente ale teatrului nostru. S-a întors zâmbind către Horia Dumbravă, care era şi el de faţă, dar se vede intrase pe altă uşe, că eu nu l-am văzut când a venit... A trecut pe urmă la cei din stânga mea. Horia mi-a făcut semn să aştept...

Tot timpul directorul era gânditor şi parcă mă uitase cu totul... Şi-a luat pălăria, şi-a pus-o pe vârful capului, iar fără să scoată nicio vorbă... Dumbravă mi-a făcut semn să viu după el... Când m-au văzut plecând cu directorul, servitorii m-au salutat respectuos şi parcă miraţi, în stradă aştepta automobilul şi înainte de a se urca V., care stătuse mereu pe gânduri, de era să plec fără să dau bună ziua, ca să nu-l mai trezesc din reveria lui, m-a întrebat, dintr-o dată: „Domnule Ladima, nu vrei să faci o traducere pentru Teatrul Naţional?“ Am rămas uimit... I-am explicat că aş face-o bucuros, că aş avea chiar nevoie... Atunci mi-a întins mâna şi mi-a spus să trec mâine pe la teatru... L-am întrebat însă ce face cu tine... M-a privit mirat, pe urmă a clătinat din cap şi mi-a spus: „Spune-i domnişoarei să vie la teatru la mine”.

O întreb surâzând:

— Te-a angajat?

— Până la angajament a mai trecut însă o lună... Mergeam în fiecare zi amândoi ca la şcoală, la director acasă – unde aştepta şi mai multă lume, că era şi advocat. Era însă un tip foarte bine şi până la capăt tot m-a angajat.

Cât de neaşteptată e toată străduinţa omului acesta, cu manşete rotunde ca nişte burlane şi mustaţa de notar – dacă n-aş şti că s-a sinucis, toate necazurile aceastea ale lui mi s-ar părea comice.

— Tot mai citeşti? mă întreabă Emilia.

— Cât e ceasul?

Întinde mâna să ia brăţara. Cum s-a întors cu faţa în jos talia i s-a sucit pe şolduri. Sânul mic e ca un fruct mare, molatec între subsioara braţului întins şi pântec...

— E patru şi jumătate.

Iau un aer plictisit, ca şi când m-aş întreba pe mine

însumi, pe urmă aşa, fără interes:

— Mai am timp, mai stau... Până la opt n-am ce face.

— De ce nu dormi puțin?

Insistă atât să dorm şi nu ştiu de ce... Ar fi o acceptare din partea mea, o găzduire care ar crea o situație de egalitate, sau are ceva de făcut?

Pe un petec de hârtie cu creionul:

Dacă vii înainte de cinci acasă, treci pe la teatru... Am vorbit cu regizorul să-ți dea să dublezi pe Porția din Shylock. *E, pe la şase, la teatru.*

— M-am dus în fugă şi am căutat pretutindeni până l-am găsit pe Soare[56]. Mi-a spus că habar n-are... că şi-a bătut cineva joc de mine. Ce-am pățit până să mi se dea un debut. Îmi venea să-mi dau demisia... M-am dus la director şi am vrut să-i arăt gazetele de producție... Nu le-a citit şi mi-a spus că are în cap o piesă de mare succes cu un rol pentru mine... Halal măsuri! Venise Sfântul Dumitru, şi eu nici nu apărusem pe scenă la repetiție măcar.

„Sfântui Dumitru”... Din nou se adună ca o figură de nori în mintea mea. Dacă aş gândi m-aş simți poate bine. Ca după o lăsare de sânge.

Dar nu... alt bilet.

Dragă Emy, ieri am întâlnit la teatru pe autorul Sufletelor tari, *care mi-a spus că nu te cunoaşte, dar că în principiu nu are nimic de obiectat dacă vrei să dublezi pe doamna Filotti...*[57] *I-am cerut să-mi scrie două rânduri către regizor, să*

---

[56] Soare Z. Soare (1894-1944), regizor şi director de scenă al Teatrului Național din Bucureşti, student şi asistent al marelui regizor german Max Reinhardt. Unul dintre primele spectacole pe care le-a regizat Soare Z. Soare a fost *Skylock* (1924) (n.ed.).

[57] Maria Filotti (1883-1956), actriță a Teatrului Național; a interpretat rolul Ioanei Boiu din *Suflete tari*, piesa lui Camil Petrescu fiind pusă în scenă de Paul Gusty (1922) şi reluată în stagiunea 1923-1924. La succesul piesei au contribuit G. Ciprian în Andrei Pietraru şi Ion Sîrbu în

spună că el crede că eşti indicată pentru rol. Ştiu că autorii au dreptul să-şi aleagă interpreții... Prin urmare, de Sf. Dumitru vei juca sigur.[58]

— A trecut şi Sfântul Dumitru şi tot nu mi s-a dat rol, îmi explică Emilia, care, sprijinită într-o rână, citeşte cu mine.

Se aud bătăi în uşe şi rămân încremenit, când aud glas îndreptat spre noi:

— Emilia!

Mă lămureşte în mod firesc... făcându-mi semn să stau liniştit.

— E Valeria care ne aduce cafeaua.

Aş vrea să mă acopăr. Mi se pare nemaipomenit... Ce gândeşte, exact, femeia aceea, despre ce e înăuntru? I se pare firească această situație? Ce crede ea despre gândurile mele? S-o fi întrebând asta?

Emilia şi-a pus baboşii, a strâns în jurul şoldurilor doldora, chimonoul roşu şi a întredeschis uşa. Mă acoperisem până la gât. A primit tava cu ceştile frunză şi pahare cu apă, pe urmă a ieşit din nou. Am aprins țigarea şi m-am gândit aşa, în mod stupid, întrebându-mă dacă Ladima o fi bănuit vreodată scenele acestea.

„Sfântul Dumitru”... L-am întâlnit iar, dar fără să ştiu nimic din ceea ce ştiu azi. Ce ciudat mi se pare să leg, deodată, de viața mea trecută o altă viață, la întretăiere, la o dată anumită. Ştii ce făceai acum un an la data cutare, pentru că viața ta trece, aşa ca un fir, şi prin data asta. Dar să descoperi că prin aceeaşi dată, altă viață trece cu firul ei ți se pare ceva din altă lume... Ai impresia asta, când citeşti în ziar despre o dramă recentă... „Se cunoscuseră anul trecut la curse... la Derby“... Şi numaidecât... „Dar la curse la

---

rolul lui Culai (n.ed.).

[58] În realitate nici nu ne întâlnisem la teatru, ci la „Capşa”, şi mă rugase foarte stăruitor, aproape umilitor, să accept dublura... Dealtfel, nu mă interesează decât creatorii rolurilor, căci ei fixează momentul piesei... Restul interesează numai teatrul... Ştiu că direcția n-a aprobat însă această dublură.

Derby anul trecut eram şi eu... Stai, ce făceam în ziua aceea?“... „Au venit şi au luat masa la un restaurant de pe 11 Iunie“... Nu, eu am fost la masă într-o familie... Iată ce făcea deci Ladima, care-mi apărea din neant parcă, la 26 octombrie, când firele noastre s-au întretăiat iar. Alerga după regizorii Teatrului Naţional.

Eram cu „rabla“ într-un şanţ, în dreptul unui loc viran dinspre capătul parcului Filipescu, spre Calea Dorobanţilor, târziu de tot, după miezul nopţii... Fusese o zi călduroasă de toamnă, ca de vară... Pe la unele cafenele mai erau mese afară... Mâncasem la un restaurant de la Şosea, unde stătusem până pe la patru, cu prietenii. Plângeam – cu cotul pe volan – cu capul întors pe spătarul fotoliului. Cineva s-a apropiat de mine şi atunci m-am oprit din plâns, fără să ridic însă capul.

— Domnule, ce naiba ţi s-a întâmplat?... Eşti rănit?... Sergent, ei sergent!... Vino încoace.

Sergentul i-a strigat de departe:

— Lasă-l, domnule, că e beat...

Streinul, a cărui voce îmi era totuşi cunoscută, dar n-o puteam identifica, a stăruit:

— Beat, beat... dar s-o fi rănit.

Sergentul a răspuns din nou:

— Lasă-l, domnule... Ăsta e obiceiul lui... Nu e întâia oară... Lasă-l în pace...

Abia când mi-am dat seama cine e, în lumina lunei târzii, la ora aceea, m-am înfiorat. Era domnul de la Movilă cu care mă bătusem în duel... Parcă era un strigoi, desprins de cele pământeşti.

Am ridicat încet privirea.

— Bună seara, domnule... şi deschizând portiţa maşinei... nu vrei să stai puţin lângă mine?

S-a urcat cu oarecare dificultate, căci maşina, băgată în şanţ, era destul de înclinată... N-aş putea să spun ce bucurie m-a cuprins, ca o înseninare stelară, odată cu venirea omului acesta, care încă de la Movilă îmi dăduse o impresie de loialitate şi bravură. Îl simţeam ca pe un frate bun.

L-am întrebat însă abia după un timp!

— De unde vii?...

— Umblu aşa năuc... uneori noaptea... cutreier mahalalele, ca o stafie, când toți dorm... Stau tocmai pe Rahovei... Dumneata?

— Am umblat şi eu cu maşina înspre Ploieşti... Veneam spre casă...

Mi-era teamă să nu mă întrebe de ce plângeam... dar mi se păru straniu, din punctul lui de vedere, că nu mă întrebă totuşi... Calea Dorobaniților la ora aceea era de obicei neumblată... însă de când se stricase şoseaua Jianu... multe maşini treceau pe acolo, spre oraş, claxonând din pricina căruțelor care veneau cu alimente spre piață şi luminând cu farurile. Noi eram însă cam la cincizeci de paşi din drum.

M-a întrebat tăcut:

— Ai țigări?

I-am întins tabachera şi mi-am scos şi eu una... Bricheta însă nu lua foc...

— Ai chibrituri?

— Nu.

A venit sergentul care ne-a dat să aprindem, şi, după ce şi-a aprins şi el țigarea oferită:

— Văd că sunteți cunoştințe?

— Da. Ne cunoaştem.

— Bună seara... şi s-a depărtat, călcând cu tocuri grele...

Ladima a fumat țigarea toată în tăcere, întors cu fața când înainte, când răsturnat, spre cer... Când trăgea, îi vedeam figura palidă cu orbitele adânci, cu mustața ridicată. Lumina lunii pline făcea ca formele să aibă oarecare limpezime. Dar totul era scăldat ca într-o umbră cromo... A zvârlit mucul de țigare.

— Mai stai mult aici?

— Nu ştiu...

A urmat apoi iarăşi o lungă tăcere. Cum dincolo de şosea erau case mici de mahala, se auzeau din când în când lătrături de câine. De altfel, e probabil că şi puținele vile care se clădiseră aci, în plin câmp, după un plan de parcelare pe

care pentru moment nu-l puteai ghici, erau păzite de câini. Prea erau departe de oraş.

— Cum îți convine... să plec? sau să mai stau?

— Dacă vrei, mai stai, până se stinge lumina de la fereastra aceea mare de colo.

— Aştepți vreo femeie?...

— E acolo o femeie... dar n-o aştept... E doamna de la Movilă pentru care ne-am bătut în duel.

N-am putut să-i văd fața, dar am simțit că a tresărit, după cum şi-a încleştat mâna în spătarul gros al fotoliului.

— Cum? O cunoşti?

Am zâmbit şi am simțit ca o voluptate grea, cu gust de pelin şi doctorie, să-i spun omului acesta pe care-l ghiceam un suflet deosebit de al mulțimei, înțelegător ca un duhovnic lumesc, să-i afirm răspicat şi greu, cu ostentație.

— O iubesc de patru ani.

De când vreau să ajung odată aci, la această spovedanie, de aproape doi ani...

A rămas, iarăşi îndelungă vreme pe gânduri... Atunci încercam să ghicesc cam ce gândeşte, cum aş fi aşteptat fără răsuflare o sentință, dar azi, după aceste scrisori, ştiu mai bine.

— De ce i-ai spus vorbe atât de grele la Movilă?...

— Pentru că îmi era cu neputință să văd alți bărbați ciocnind paharele cu ea, cu înțeles...

Aş fi vrut din tot sufletul ca omul acesta să mă întrebe mai mult... Era singurul pe lume căruia i-aş fi încredințat taina, pe care n-o ştiu nici părinții mei, faptul cumplit care e cancerul vieții mele, care mă face să fug de o femeie iubită. Posibilitatea de a povesti cuiva cât sufăr m-ar fi uşurat poate ca filtrarea sângelui. Aş fi vrut să-i spun că de un an şi jumătate viața mea e o viață de spion şi condamnat... Aş fi vrut să-l rog eu să-mi ceară să-i povestesc căci deşi era atât de tăcut şi îndepărtat, îl ghiceam în stare de o mare prietenie...

Mi-a spus rar, nedumerit:

— Mi s-a părut, la Movilă, că nu vă cunoaşteți.

— Ne cunoşteam, dar nu ne vorbeam... Pentru ea venisem acolo... Ca s-o supraveghez...

Îmi venea să-i spun: „Dar ca să înțelegi, ar trebui să-ți povestesc multe... Ar trebui să ştii cutare şi cutare lucru.” Azi îmi dau seama că putea oarecum să mă înțeleagă şi fără să-i spun nimic...

Acum luna apusese şi era răcoare... Fereastra, foarte mare, mai mult decât dublă, era mereu luminată. Vila, modernă de tot, se distingea albă, umbroasă, cu linii geometrice şi balcoane dreptunghiulare. Fereastra era ca un far în noapte, spre câmpul dinspre Floreasca înspăimântător de plină de viață, la etajul al doilea, ultimul, când nu erau decât două.

— Crezi că e cineva înăuntru?

— Nu ştiu, dar câtă vreme e lumina aprinsă nu-mi vine să plec. Poate că e un bărbat, poate că, singură, citeşte...

— Poate să fi uitat lampa aprinsă?

— Poate şi asta...

— De când eşti aici?

— De vreo două ceasuri.

— Şi ai văzut mişcare în cameră? Cred că s-ar vedea umbre mişcându-se pe perdea.

— Nu... n-am văzut nimic.

— Atunci nu e niciun bărbat. Dacă ar fi un bărbat înăuntru ar fi oarecare mişcare în cameră...

— Aşa mi-am zis şi eu... De dormit, chiar în doi – şi mai ales – se doarme mai bine cu lumina stinsă...

Mărturisesc că şi eu, singur, raționasem aşa... dar nu-i spusesem lui Ladima, îmi era teamă că, dacă totuşi ar fi altfel, dacă totuşi ar fi fost un bărbat înăuntru, aş fi fost ridicol, aşa, în fața nimănui, a golului, dar aş fi fost.

— Are obiceiul să citească seara în pat... Aşteptând aci îmi pare că sunt cu ea... Nu vorbim „din cauză că ea citeşte“... Vrei să mai stai cu mine?...

— Măi ai țigări?

În clipa aceea, s-a mişcat o umbră la fereastră... S-au ridicat storurile şi a apărut ea... S-a rezemat în coate pe

chenar, şi-a aprins o ţigară... Am tremurat de coincidenţa ţigărilor, căci parcă ar fi ştiut ce vorbim noi, parcă ar fi continuat, apărând dintre culise, scena noastră... Era îmbrăcată într-un chimono alb de mătase care lucea în lumină şi care-i înfăşa bustul oblic. Apusese luna... era înspre zori un întunerec pufos acum, ceţos... Era cu neputinţă ca ea să ne vadă în şanţ... îmi venea totuşi să urlu, exasperat, de acolo în jos: „te iubesc" şi să fug apoi în noapte... După ce a sfârşit ţigarea, a plecat de la fereastră şi, fără să lase storurile, a stins lampa.

Emilia, care se întorsese, mă întrebă uimită de ce nu beau cafeaua, că s-a răcit.

— O beau rece, îmi place să fumeze aci la tine.

În realitate am aşteptat-o, căci doream să citesc scrisorile neapărat împreună cu ea, ca s-o fac să-mi dea mereu amănunte fără să-şi dea seama, deşi altfel e de o şiretenie frustă.

Am întrebat pe Ladima dacă vrea să mergem până la Sinaia. Ştiam că a doua zi e Sfântul Dumitru şi nu are, probabil, gazetă...

Mi-a spus că îi e indiferent... merge oriunde... Nădăjduiam, gândul meu intim era că pe drum vom avea mai mult de vorbit... că are să mă întrebe, că va exista un om căruia să-i spun tot ce adunat, dospit în mine, îmi arde sufletul fără legătură cu nimeni, fără drept de vorbă... Dar nu m-a întrebat nimic. Toamna era bogată, iar Sinaia l-a impresionat mult, căci despre ea devenise vorbăreţ.

— Ai avut o bună idee. E o melancolie limpede, regală, în aceste vile splendide şi goale în soarele acesta care luminează viu, dar slab, bulevardele. O mai fi vreo pereche întârziată pe aci, neîndurându-se să sfârşească o poveste frumoasă? La Bucureşti melancolia are ceva mizer. E cu ploaie, cu lemne în stradă şi cu canale desfundate, cu ziduri leproase, cu trotuarul spart, care te stropeşte, cu străzile sucite.

Aş fi vrut să-l socotesc invitatul meu, cum era, dar mi-a fost cu neputinţă să plătesc pentru amândoi nota la masă...

A plătit singur, trebuind să se deducă după listă... Avea ceva de *„monsieur“*. De atunci am mai fost de câteva ori în parcul Filipescu, şi pe urmă aiurea, cu maşina.

Tresar, căci Emilia strânge pachetul de scrisori.

— Ce faci, de ce iei scrisorile?

— Mai vrei să citeşti?! întreabă mirată şi mulțumită, îți plac chestiile astea? Parcă te gândeai la altceva.

— Ce vrei să facem? afară e prea cald...

Soarele, deşi a trecut spre apusul cardinal şi deci a ajuns pieziş spre ferestrele dormitorului, cum suntem în vară, e încă sus şi pătrunde prin storurile de pânză gălbuie.

Aleg o nouă scrisoare şi întreb, ca să-mi creez o introducere:

— Asta când ți-a scris-o?

— Nu ştiu, să vedem ce e. Se aplecă pe mine, cu vârlul sânului drept îmi atinge umărul... Şi rămâne nedumerită, căutând.

Scumpa mea, scumpa mea,

Am trecut pe la 11 ½ pe la voi, şi Valeria îmi spune că dormi încă... Am rugat-o să nu te deştepte, căci e un somn binemeritat. În stalul meu am fost fericit. Emy, mai ales după emoțiile ultimelor zile. De două ori era să scoată piesa... Când am mai văzut aseară că din senin, după o zi de toamnă aşa de frumoasă, începe să ningă, eram deznădăjduit... Mă întrebam ce vei face... ce enervată trebuie să fii şi tu... La început am crezut că fulgii mari şi rari au să se oprească... Pe urmă a început lapovița, pe la 7 a înghețat şi lapovița, iar pe la 8 nu mai umblau nici tramvaiele, nici automobilele... N-avem noroc, Emy... Mă mir că au venit şi cele cincizeci-şaizeci de persoane care au fost în sală. Dacă însă cu astfel de sală iei aplauze la scenă deschisă, însemnează că eşti o artistă excepțională... Toți ochii erau înlăcrimați când ai strigat cu fața contursionată de durere, cu pumnii strânşi... cu pieptul afară...

Plină de importanță, dar potolită (şi tocmai asta dă impresia de plin de sine), Emilia mă lămureşte:

— Când am debutat la Național în *Secretul mamei.*

— Daa? şi surâd prosteşte, cum cauți să fii la nivelul copiilor, pronunțând peltic când vorbeşti cu ei... Ei... nu zău... ai avut succes? Mă îndoiesc, aşa, admirativ.

— N-a fost lume multă, dar am avut aplauze la scenă deschisă.

Goală, cu piciorul stâng adus sub cel drept, de-i îndoaie plinătatea coapsei, nu cred că minte.

...După teatru te-am aşteptat, în berărie la „Elveția", să te văd ieşind, aşa cum ne fusese vorba... Un ceas am stat până la 1 ½ – aproape lipit de geam.

Viscolul încetase şi se vedea foarte bine... Ți-aş fi recunoscut imediat mantoul...

— Aveam un mantou de vizon... îl ştia.

Emilia numeşte aşa probabil vreo imitație de câine, lucrat.

...Pe A.L.[59] *am văzut-o când a plecat, şi pe Ciprian, şi pe ceilalți. Aş fi fost atât de fericit, Emy, să bem împreună un pahar de vin, ca să sărbătorim seara asta atât de aşteptată... Atât de greu pregătită... Surâdeam singur, în gând, la nădejdea mea... Valeria îmi spune că erai obosită şi că te-ai culcat fără să mănânci chiar. Emy dragă, îți las aci un mic dar... E o cruciuliță pe care o am de la mama. Aş vrea să însemn cu ceva seara asta de succes din viața ta... Niciodată nu m-aş fi despărțit de ea... dar de gâtul tău îşi păstrează toată frumusețea gândului care mi-a dăruit-o. Mama ar fi bucuroasă s-o ştie la tine.*

Îți sărut de zeci de ori mâinile,

G.D. Ladima

Mi s-au umezit ochii... Sunt tot cutremurat. Dar, ca în cazurile din război, când doi conaționali din misiune se întâlnesc, neaşteptat, în teritoriu strein, însă ca să nu se trădeze, trebuie să păstreze tăcere şi anonimat,

[59] Probabil actrița Ana Luca (n.ed.)

ignorându-se, caut să surâd indiferent, ca să nu trezesc bănuiala Emiliei. Am atâtea de aflat... întreb căscând:

— Ce cruciuliță?... O mai ai?

— O cruciuliță de aur, aşaa... E la Valeria în scrin. Mi-a părut cam rău atunci că nu ne-am văzut... Dar eram invitată de către un cunoscut la un supeu... la „Iordache“, într-o cameră separată... Erau vreo trei fete, două de la alt teatru, cu prietenii lor... Când am ieşit de la „Royal“ a doua zi, era 9 dimineața, şi mi-era o teamă grozavă să nu mă întâlnesc cu el, căci pe acolo, pe Sărindar, sunt numai gazete şi mereu întâlneşti gazetari. Dar era prea mare zăpada.

O văzusem şi eu, după dteva zile, în *Secretul mamei.* Mi-a făcut rău... Avea un fel de suferință, fără frunte, aproape fizică, pe care Emilia o crede totul pe lume, cum boxeurul cu ceafa hipertrofiată de rezistență crede că muşchii lui sunt deasupra, sunt idealul civilizației întregi.

Trage încet din portțigaretul de baga roşie.

— Am avut şi atunci o bătaie de cap şi o grije... Nae Gheorghidiu mă anunțase că o să vie la mine între 6 şi 8, după ce iese de la Cameră...

Rămân uimit, am o tresărire, când aud numele ăsta, dar mă opresc numaidecât, căci altfel nu mai aflu nimic. Emilia poate fi sinceră numai când e nevoită să palavragească pentru ca să poată reține, din interes, vreun om care altfel n-o apreciază...

— De obicei Ladima (ea spunea pe nume tuturor şi familiaritatea ei cu numele lor social părea şi mai penibilă) nu venea pe înserate... Aşa... uneori dimineața, alteori imediat după masă... De cele mai multe ori venea seara şi apoi ieşeam la cinematograf sau stam acasă... Drept să-ți spun, mie nu-mi prea place când mi se vâră cineva, aşa, în suflet. I-o tai scurt. Dar mi-era milă de el. Acum picase şi nu era chip să-l urnim din loc. Se făcuse 6 şi eram disperată. Pentru că ne aşteptam din clipă în clipă să vie Gheorghidiu. Am luat-o înainte şi i-am spus că aşteptam pe un domn din Bârlad, care e arendaşul moşioarei noastre... şi, mai scăzut, ca într-o paranteză şmecheră: I-am spus că aveam o

moşioară lângă Bârlad... Că trebuie să discutăm contractul... Când a venit Gheorghidiu, era foarte necăjit că îl găseşte aci... dar l-am trecut numaidecât în dormitor, iar el a rămas cu Valeria. Uşa, vezi, e de lemn şi nu se prea aude prin ea... Parcă aveam şi ce vorbi. Că de obicei, când venea la mine, Gheorghidiu era grăbit şi nu se dezbrăca, pentru că poartă brâul lui Iov, şi-i venea greu să-l puie la loc... Râmânea aşa îmbrăcat, în vestă, şi punea un şervet pe genunchi ca să nu-şi păteze pantalonii.

La început îl necăjise că întâlneşte pe altcineva, dar i-am explicat eu că e o rudă a noastră, pe urmă a început chiar să-i placă... Îl auzea vorbind încet cu Valeria, nu se înţelegea ce spune, dar vocile tot se auzeau... Gheorghidiu se oprea câteodată să asculte, că era nebun şi scârbos... La plecare mi-a dat două mii lei: „Dă-i şi omului care e în sufragerie cinci sute de lei“... I-am luat... dar cum era să-i dau lui Ladima?...

De când povesteşte s-a ridicat drept. Capul rotund, cu liniile caligrafice, e însă tot absent. Stă aşezată. Piciorul dinspre mine e îndoit de la genunchi, proptind pieptul şi sânul, iar celălalt, dreptul, e lungit pe cearşaful alb. Belşugul coapsei îndoite a căzut puţin arcuit, spre aşezarea de carne care-i susţine trunchiul, acoperind astfel ca un val cald însăşi feminitatea femeii, din care depăşesc uşor vreo doi cârlionţi aurii. Acolo, înspre această parte de „înfruptare“ pielea pulpei struguroase, cu ochiuri alburii, se afumă parcă în partea dinăuntru a coapselor, şi fiindcă explicaţia spontana, a spălăturilor, e absolut absurdă mă gândese deci la motivele atavice. Naiba mai ştie! Sânul, de o greutate mică, rotundă, e turtit ca o minge caldă de genunchiul acesta stâng de care se sprijină. Genunchiul însuşi, neted şi lucios ca sideful deasupra, a căpătat într-o parte şi alta, deasupra subţioarei lui, două îndoituri de carne grasă, ca două toarte de vas. Celălalt picior e întins ca şi când ar măsura aşternutul. Picioarele înseşi nu le-ar avea Emilia urâte, dar degetele mari la fiecare sunt puţin întoarse în sus, ca şi când ar ridica plictisite capul. Nu ştiu cum să spun, aşa

anapoda, uite am impresia că Emilia n-a privit niciodată un răsărit de soare (şi poate că ar trebui să fac cu ea un zbor în zorii zilei) şi n-a privit cu ochii aceştia mari de tot, liniştit, niciodată, singură fiind, aşa, fără motiv, o floare (mă întreb însă dacă eu însumi făcusem aceasta înainte de a cunoaşte pe doamna T).

O privesc şi o ascult.

— Tocmai când mi-era mai mare teamă să nu se întâlnească prea des cu Gheorghidiu, am avut noroc că s-a supărat.

— Pe Nae?

Mă priveşte solid.

— Nu... nici prin cap nu-i trecea. Nu bănuia nimic. Să vezi... Venise să mă ia de la teatru şi tocmai atunci trecea pe acolo ajutorul de regizor, ăla care ne punea pe lista de figuraţie... Toate fetele sunt drăguţe cu el... Mimi Stoenescu s-a şi culcat cu el...

— Am rămas uimit.

— Mimi Stoenescu?

— Da, dragă. Ce vrei să facă fata? Mie îmi promisese... şi se ţinuse de cuvânt. Dar înţelegi, pentru viitor. Trebuia să fiu drăguţă cu el... Când a trecut pe lângă noi, l-am oprit: „Ce mai face băiatul dulce?... Să-ţi dea maica o pupică...“ şi l-am pupat. Ladima s-a făcut vânăt. N-a scos o vorbă tot timpul pe drum, iar la plecare nu mi-a sărutat mâna... Mi-a strâns-o... aşa... plictisit... N-a mai dat pe la noi vreo două săptămâni... Vrea să mă pedepsească, să mă facă să sufăr... Cum îmi convenea grozav... de parcă eu comandasem asta, l-am lăsat bineînţeles în pace... Dar când Gheorghidiu a plecat, nu ştiu unde, la o chestie de-ale lui, i-am trimis un bilețel: „Tot mai eşti supărat? De ce nu vrei să înţelegi? Mi-e dor să te văd.” Mi-a răspuns cu biletul ăsta... Şi când a venit să mă ia la teatru? parcă fierbea de bucurie... atât suferise în două săptămâni.

Avea în mână, mâna ei grăsuţă, un bilet cu litere mai culcate ca de obicei, pe care-l luase din cutie pe când povestea.

Numai d-tale crezi că-ți este dor? Nouă, crezi că nu ne e dor de d-ta?... Şi ce dor...

George

— De ce i-ai scris?... De ce ai căutat să-l faci să se întoarcă?

— Ne era uneori de folos... Şi puțin plictisită, ca pentru un lucru pe care în definitiv nu-l prea pricepea bine: Valeria spunea că să nu rup... că e o greşeală... Că e mai bine să-l duc aşa, cu zăhărelul... La întoarcerea lui Gheorghidiu... a fost însă un carambolaj ceva teribil. Într-o seară, deputatul a spus că vrea să vie la mine, după nouă seara. Mi-a dat şi un bilet de cinematograf pentru Valeria, aşa că ea, după ce a pregătit câteva sticle de vin şi o gustare cu de toate, pe care le-a pus în dormitor, pe mescioaru aia joasă, a plecat... Din greşeală, când a venit Gheorghidiu, am uitat să închid uşa de la intrare... Noroc că el nu scoate nimic de pe el până în dormitor. Că, să vezi... Tocmai aproape de zece aud sunând... Vorba aia, m-am mirat... Gheorghidiu a tresărit, dar i-am făcut semn să tacă... Am tăcut şi eu. A sunat aşa... poate zece minute, că se vedea lumina din antreu, pe urmă mi-am dat seama, pe sub uşe... Poate că a apăsat clanța şi a găsit deschis... A intrat... mirat, se vede, ca e deschisă... ce-o fi vrut nu ştiu... că o dată i-am auzit paşii în sufragerie. Am sărit ca arsă... goală cum eram şi am tras zăvorul... A simțit. A bătut furios în uşe... a zgâlțânat-o... Lui Nae Gheorghidiu de groază îi curgeau balele... După câtva timp s-a potolit, dar n-a plecat... Parcă s-a culcat dincolo pe divan şi asculta. Drept să-ți spun, m-am speriat şi eu. Îl ştiam nervos, în stare de orice nebunie. Bătrânul îmi spunea mereu bâlbâind de spaimă: „Poate că vrea parale?... Asta mă plictiseşte. Ți-am spus... Cine e? Ce vrea?“ Mereu se scula şi se îmbrăca, punea brâul lui Iov – ca acum, seara, îl dezbrăcase – şi iar îl scotea... Parcă nu ştia cum să se înfățişeze când celălalt o sparge uşa... După vreun ceas Ladima a plecat... A spart nişte ceşti cari erau aci... o fi înjurat şi a trântit uşa... Tot

mi-a fost frică şi am ieşit cu băgare de seamă să văd... Plecase... Slavă Domnului... M-am dus acum să închid uşa... Ce să vezi? Scosese cheia, încuiase uşa pe dinafară şi luase cheia la el... Uimită: o luase la el! Eram acum închişi în casă... Nae spunea că în orice caz n-ar pleca, pentru că nu vrea să se întâlnească cu derbedeul, care, zicea el, sigur, îl pândeşte în stradă... Da pe urmă... zău... ce să-ți spun, chestia vedeam că-l excită... Mă întreba, când îi venea mai bine... gâfâind... aşa în şoaptă... aiurit... „Te iubeşte?... Spune... te iubeşte?...“

Ascult automat... S-a răsucit în minte, rănit, ceva ca o foaie aprinsă, dar Emilia continuă senină:

— ...Mai greu a fost când s-a întors Valeria... Un ceas ne-am căznit până să stricăm broasca... Azi îmi vine să râd ce caraghioşi eram făcând amândoi pe lăcătuşii, cu securea de tăiat lemne, dar atunci i-aş fi tocat capul nebunului ăla. Şi Valeria care înghețase la uşă... Tocmai la prânz mi-a trimis cheia şi cu o scrisoare batjocoritoare, care n-o am aci, că am făcut-o bucățele... Mă făcea ca pe o femeie de stradă... Spunea că niciodată nu m-a socotit altceva... că nu m-a iubit... că-i e sila de mine... Că ar vrea să nu mă mai întâlnească niciodată. Vreo două luni de zile, aşa... până la începutul lui februarie, n-am vorbit. Ne-am întâlnit de câteva ori, dar a întors furios capul... O dată, la cinematograf, din întâmplare am fost alături... Când m-a recunoscut în pauză, s-a sculat şi a plecat... Nu pot să spun că asta nu-mi cădea în vremea aia foarte bine... dar oricum, vorba Valeriei, era bine când venea, că tot aveam nevoie de el... Tocmai peste vreo două luni, când ne-am împăcat, i-am explicat aşa, pe larg, că din cauză că am fost singură în casă, m-am speriat, că eram goală, că nu am ştiut cine e... că am crezut că e vreun hoț. M-a crezut. Şi tot el şi-a cerut iertare... Mi-a spus atunci cât a suferit... Pe divan a stat un ceas, hotărât că dacă se deschidea uşa şi apărea un bărbat să mă strângă de gât... Lui, spunea că nu i-ar fi făcut nimic... I-ar fi strigat numai să iasă... Şi dacă n-ar fi ieşit, numai atunci l-ar fi sugrumat. Zicea că a suferit ca un câine sângerat, că

i-a fost teamă că o să înnebunească şi a pornit aşa, cu ochii în foc şi cu tâmplele pocnind... pe străzi, prin zăpadă... fără să ştie unde... Zicea că nu putea să respire şi mai mult alerga... Pe urmă, după ce a obosit, s-a dus la femei în Crucea de Piatră unde a stat până aproape de prânz... când mi-a scris scrisoarea şi mi-a trimis cheia.

...Eu ştiam că el mai bine moare, dar nu face primul pas să ne împăcăm şi de aceea îi scrisesem eu: *„Domnule, deşi ştiu că ți-e capul plin de toate aiurelile, găsesc că de două luni e prea de tot. Vino să-ți explic ce a fost în seara aceea...“* Şi-a venit... Era, săracu, aşa de emoționat... Îi străluceau ochii, ba a şi plâns... Era cât pe aci să mă dau lui, dar Valeria mi-a spus să nu fac greşeala asta, că pe urmă se duce de nu mai vine... dar l-am lăsat să mă sărute toată seara... căci Valeria ne-a lăsat singuri în dormitor... Toată noaptea mi-a vorbit... A plecat tocmai când se lumina de ziuă... Mi-a spus – zău – că e una dintre cele mai frumoase nopți din viața lui... Din oraş mi-a trimis un buchet de flori şi câteva rânduri... Trebuie să fie acolo.

Da... Cu scrisul mai aplecat şi, mai halucinat ca oricând:

Emy,

...Îți repet şi acum: iartă-mă! Când mă gândesc ce drăguță eşti tu – când nimeni nu te obligă la asta, nu-i aşa? – şi ce grosolan, ce dezgustător am fost eu... mi-e silă de mine... Aş vrea ca florile acestea să aducă o lumină şi o bucurie care să acopere totul. Toate urâciunile vieții... şi ale oamenilor... De altfel, suferința mea atroce a fost un cancer în aste două luni, când te căutam de dimineață până seara, dar dacă te vedeam, mă ascundeam ca să te las să pleci, nebănuit de tine... Te pândeam seara când ieşeai de la teatru, numai ca să te văd ducându-te cine ştie unde... Emy, în clipa când am aflat că totul nu fusese decât un rod bolnav al grabei şi imaginației mele – căci trebuia să-mi treacă prin cap că te-ai speriat... mi s-a părut că am reînviat. Eu, când auzisem în seara aceea de demență pocnetul zăvorului, când am înțeles că în pustiul mut, în care nu era un semn de viață, era totuşi cineva, dincolo

de uşe, cineva fără chip..: şi mai erai încă şi tu, mi-am pierdut capul. Dacă nu ar fi fost sunetul sec al zăvorului, care m-a speriat, Emilia... ăsta e cuvântul... m-a speriat... n-ar fi fost nimic. Am avut impresia unei catastrofe... Am încremenit câteva clipe înaintea uşei încuiate. M-am purtat atât de trivial cu tine, Emilia, singura femeie din oraşul acesta care găseşte din când în când câteva clipe şi pentru un nefericit ca mine – fără niciun interes... Cu ce nerozii îți răspund? Buna mea, draga mea Emilia,

iartă-l pe George

— O ducea rău, săracu, pentru că n-avea nici slujbă, îmi spunea – că față de noi n-avea secrete – cum era amânat mereu la gazete… de azi pe mâine. (Ce lipsă de experiență, ce naivitate, gândesc eu, să-ți iei confidentă a necazurilor materiale o femeie ca Emilia. Nu era un mijloc mai sigur să piardă totul decât solicitând compătimirea ei. În afară de cazuri rare, e trista imprudență să inspiri – chiar şi fără să vrei – milă femeii pe care o iubeşti. Cum a putut fi atât de puțin înarmat, pentru asemenea luptă, un om atât de inteligent? E drept că şi credea prea mult în ele.)

Prin februarie găsise de făcut nişte traduceri, la o librărie. Traducea un roman de trei lei pagina... Uneori făcea până la patruzeci de pagini pe zi, dar mă rugase să nu afle nimeni. De Paşte s-a terminat însă şi cu romanul. Era foarte trist şi-i plăcea să stea de vorbă cu noi, să-şi spuie necazurile. Nouă ne părea rău.

Cred asta, căci răutatea Emiliei nu e agresivă, ci, probabil, crâncen defensivă. Dacă nu-i sunt interesele în joc, e desigur miloasă.

Emy dragă,

N-am putut ieşi din casă azi... Sunt răcit şi ploaia asta care nu mai sfârşeşte mă descompune... Scara casei e udă şi murdară... trotuarele sunt sparte... unde lipsesc lespezile sunt ochiuri de apă... unde e puțin loc, trebuie să fie răsturnată o roabă de lemne, butoaie goale sau cărămizi... E cu neputință

să mergi pe jos în voia ta... lăsându-te gândurilor... Ghetele îți devin de două ori mai grele. Dezgustător început de primăvară... Cât îți sunt de recunoscător, Emy, că dai un rost vieții mele, deşi eu o merit atât de puțin... Când capitala asta a tuturor vânzărilor, a tuturor compromisurilor, a tuturor tranzacțiilor oferă atâta femeilor frumoase, tu renunți la tot, ca să stai să asculți la bietele mele prostii. Aş vrea să fiu bogat, Emy... Mă încălzeşte ca un vin fierbinte gândul că aş putea veni să te iau de la teatru, în automobil, că aş putea să te chem la mine într-un interior uscat, uscat, Emy, înțelegi tu, cu covoare groase pe jos, cu baie... cu baie, Emy, cu fotolii adânci şi lămpi regale, aşa cum văd în interioarele luminate când trec seara pe bulevard. Aş vrea să fiu bogat, Emy, azi când îndur mai multă mizerie ca oricând.

— Valeria bănuia, dar mie nu-mi venea să cred că erau zile când nu mânca, mai ales acum când nu mai avea slujbă la gazetă. Totdeauna oprea câte ceva dulce la masă pentru el. La început nu lua, mai făcea nazuri, dar ea stăruia, câteodată îl amenința şi îl făcea să mănânce.

...Să fiu nu chiar bogat, Emy, aş vrea numai puținul luminos pe care l-am găsit la un confrate la Râmnicul-Sărat, astă-iarnă, când m-a invitat pentru două zile la el. O casă mică, numai cu vreo patru odăi, luminoase toate, Emy, cu duşumele uscate, cu perdele albe la ferestre, cu un dormitor cu sofa mare, călduros, cu o cameră de musafiri – ba nu, pe asta aş desființa-o, dacă eşti tu cu mine nu mai vreau pe nimeni – al cărei aşternut seara era olandă şi dantelă, cu o mescioară, şi pe ea o lampă portativă, să citeşti culcat... Biroul lui simplu de tot, dar aşa aş vrea unul pentru toată viața: o masă mare de stejar... Rafturi negre, până la jumătatea peretelui alb, pentru cărți, un fotoliu adânc pentru fumat țigarea. Ah, şi-o nevastă, o nevastă plinuță, albă ca tine, cu ochii mari, verzi, numai viață, strălucitoare de curățenie şi sănătate... ca un model de Tițian, aşa ca Lavinia, ca Emilia, ca să prepare ceaiul... Să ai papuci calzi... Asta... asta... visez.

Şi ştiu că e imposibil, Emy... Numai dacă nu cumva voi fi numit suplinitor într-un orăşel de provincie... vream să nu-ți spun... dar gândul mă roade... Trebuie să-l spun cu un ceas mai devreme... Am vorbit cu Pillat, nepotul Brătienilor, şi mi-a promis că mă va recomanda dr.-ului Angelescu.[60]

Tristul tău, George

P.S. Şi o cameră de musafiri, Emy... Acolo va sta Valeria... scumpa Valeria pe care nici nu mă gândesc s-o las aci...

— Era atât de copilăros, încât îşi închipuia că o să mă las de teatru ca să merg la... Râmnicul-Sărat. S-a aplecat să examineze o cicatrice ca o aripioară albă pe care o am deasupra genunchiului: Când ai căzut cu aeroplanul?

— Nu, automobilul; m-am răsturnat lângă Paris.

Emy dragă,

E o copilărie... Iată-te acum şi geloasă... Dragă, dar n-a fost nimic, absolut nimic... În antract stăteam de vorbă cu autorul şi, când a trecut Lena Coremati pe lângă noi, el a oprit-o şi-a întrebat-o ce impresie are... Pe urmă m-a prezentat... Spre marea mea mirare mi-a spus că mă cunoaşte din cetit... Şi chiar mi-a spus titlul unei bucăți a mea, apărută acum vreo trei săptămâni... Îți spun drept, asta m-a impresionat foarte mult şi, om în toată firea, am început să mă bâlbâi... Pe urmă, foarte drăguță, ne-a invitat în loje pentru actul următor, căci se ridicase cortina... O găseam, îți spun drept, încântătoare dar, cum se zice, nu e genul meu... Genul meu e alcătuit dintr-un singur exemplar în lumea aceasta şi acela eşti tu, Emy... Dacă vrei tu; renunț şi la ceaiul la care ne-a invitai pe mine şi pe Horia Dumbravă.

— Dar ce-a fost asta? Erai geloasă? (Căci numai asta nu

[60] Dr, C. Angelescu (1869-1948), om politic liberal, pe atunci ministru al Instrucțiunii Publice (24 noiembrie 1927 — 15 noiembrle 1928) în guvernul conclus de I.I.C. Brătianu (n. ed.).

mi-o închipuiam.)

Emilia a ridicat din umeri ca la o glumă nesărată... a întors capul spre mine cu exces de mimică, pentru că fizionomia ei caligrafică nu funcționa decât în mare, scoborând gura brusc în jos, cu buzele ca un cioc de rață, disprețuitor şi făcea oarecum cu ochiul... ceea ce însemna: „Crezi asta?“

— Făceam aşa, pe nebuna... Nu, dar mă plistisea pramatia... de cațaoancă, că-l invitase în loje. Aşa face cu toți. Nu aveam eu chef ca el să stea în loje cu ea... Şi pe urmă, lui, eu îi spusesem mai mult în glumă, aşa, haloimăs... ca să am ce spune, dar el o luase în serios. Şi sfârşind iar cu mimică, batjocoritor: Săracu... îi era frică să nu sufăr...

— Ascultă, Emilia, tu ştiai că suferă din cauza ta?

— Aşa sunt bărbații, îşi fac idei... Desigur că suferea... Dar era mândru, nu arăta totdeauna... Şi pe urmă îi plăcea să vie la noi... De multe ori când nu eram acasă, venea şi mă aştepta. Sta de vorbă cu Valeria... ceasuri întregi... discutau... făceau planuri. Era pentru el foarte bine... Dar ce puteam face? Aveam atâtea pe cap. Uneori mă mai supăram. Şi cu o mândrie groasă: Ştii... pe mine să nu mă plictisească cineva prea mult...

Acum o nouă scrisoare pe hârtie de caiet.

— Asta, e scrisă la noi, când mă aştepta, e hârtie de la rol.

Emy,

Te-am aşteptat până la 12 ½... Îmi tot ziceam că vii şi aşa a trecut de miezul nopții... Valeria spune că ai fost să repeți la o camaradă acasă, şi bănuieşte că, întrâziind şi prinsă de ploaie, ai rămas să dormi acolo... Am jucat amândoi tabinet. I-am dat două partide, deşi am prins-o trişând... ne-am certat... Era să ne luăm la bătaie... Pe urmă ne-am împăcat... în jurul unor lingurițe de şerbet şi cafele... Ce bine era să fii şi tu acasă, Emy... Serile în care te văd sunt singurele în care nu mă simt un ocnaş al vieții. Mă odihneşte un calm, o senzație de împăcare ca o morfină, în interiorul acesta al tău. Privesc în

dormitor. Uşa e deschisă şi lasă să treacă din sufragerie o fâşie lată de lumină, care cade transversal pe patul atât de alb, larg, curat, neatins; în fund luna bate prin fereastră, luminând pe dinafară abajurul galben.

Patul Emiliei într-adevăr e foarte curat, aşternutul extrem de fin şi alb, pentru că aşa cer interesele ei. E poate obiectul cel mai îngrijit şi mai luxos din casă, aşa cum vânătorii serioşi dau cea mai mare grijă şi fac mari sacrificii pentru obiectele de vânat... Ştiu de asemeni că actorii, când vorbesc de garderoba lor, nu o consideră ca pe un lux, ci ca pe un utilaj profesional.

...În oraşul acesta putred, în care totul e de vânzare... interiorul acesta e un refugiu de frumuseţe şi curăţenie... Mă ridic să plec, Emilia, nu fără să sărut cald mâinile Valeriei, duhul îngrijitor, protector, organizator al acestui locaş de vis. Te văd în patul acesta alb ca zăpada, cu braţele goale, cetind la lampă. Cu imaginea aceasta în minte, cu sufletul plutitor, cobor în strada cu trotuarul spart, cu ceaţa ploioasă... ca să străbat Bucureştii în lat, cu norocul meu.

George

P.S. Mă duc să-ţi aduc mâine biletele... cred că le-a oprit Găiceanu.

— Nimeni nu putea să-l mai înţeleagă... Uneori se supăra din nimic, era bănuitor, îl vedeam nu ştiu cum, pripit, amărât, plecând îmbufnat. Şi tocmai atunci n-avea dreptate. Alteori era aşa de blând şi de cumsecade. Uite, timp de o săptămână n-am dormit acasă, eram cu unul... Valeriei îi era urât singură acasă, sta cu el de vorbă şi-i spunea că repet pentru un turneu... După aceea am plecat cu tipul la Braşov, iar Valeria i-a spus că am plecat în turneul Teatrului Naţional...

— N-a bănuit nimic?

— Pe urmă, după ce m-am întors, a mirosit el ceva.

Emy,

Îmi e peste putință să pricep ceva... Cum poți să faci asemenea copilării?... Eram ieri seară la „Giordache“, într-o cameră separată de sus, când, ieşind pe culoar, la plecare, spre miezul nopții, te-am văzut prin uşa deschisă de chelner, pe tine într-un grup de cheflii... Am, crezut că-mi vine rău... Credeam că sunt beat, era să viu înăuntru... Am stat multă vreme în loc, ascultând... vorbeai, închinai, făceai propuneri, ce enormități n-ai spus. Erai desigur beată... N-am stat până la ziuă la uşe, de ruşine, dar eram în stare să te aştept în stradă... Emy, tu eşti un copil, nu-ți dai seama ce groaznic lucru e să primeşti o invitație într-o cameră separată cu divanuri murdare şi oglinzi zgâriate cu pornografii... Dacă se află ceva, eşti compromisă pentru totdeauna... Dragă, nu te lua după colegele tale... pentru că ele sunt nişte dezmățate... Dar tu, Emy, gândeşte-te la Valeria, gândeşte-te la toți cei care văd în tine o artistă mare... Sunt sigur că n-ai ştiut despre ce e vorba... Mi-e gura coclită... Mă simt bolnav, Emy.

G.

Am rămas cu hârtia înțepenită în mână... Ea se sprijinise cu umărul de mine şi sânul ei se instalase ca într-un culcuş, în îndoitura brațului meu, îl simțeam cu coastele, întorc apoi capul într-o lungă mirare.

— La „Giordache“?

— Ah! ce a mai fost şi atunci... Ce motiv de ceartă, două săptămâni. De obicei n-aveam nicio grije seara când mergeam în vreun local, că eram aproape sigură că nu-l întâlnesc... Totdeauna el mânca în birturi şi prin bodegi, în seara aceea se înființa un club, nu ştiu ce spunea el, al scriitorilor. Şi aveau o masă a lor într-un salon. Noi eram un grup de şase-şapte inşi, mi se pare că era şi Gina, Lența şi pe urmă şeful de cabinet cu doi prieteni ai lui... Parcă trebuia să vii şi tu în seara asta? Da, da... Parcă aşa spunea Mărginoiu? Noi, fetele, ne cam trecusem şi spuneam tot felul de prostii... Ne stropeam cu sifon, ne păcăleam unii pe alții.

Şi el era la uşe, dragă... închipuie-ți!...

În chipul acesta am înțeles oarecum cauza tragediei lui Ladima... Din pricina sărăciei nu putea să meargă în aceeaşi lume cu femeia pe care (oribil cuvânt) o iubea, şi atunci era cu neputință să exercite vreun control... Toate datele îi scăpau... Ea, care era totul pentru el, pleca gătită şi venea din oraş, cum ar fi mers într-o cetate nepermisă lui, de unde s-ar fi întors spunând ce vrea şi cât vrea să spuie... El era nevoit să creadă şi imaginația lui, necontrazisă de niciun incident al realității, putea sa vadă o Emilie ideală, bună, suavă. Şi mai ales o Emilie plină de mister. Dacă nu vezi cotidianul unui om, ci numai aşa cum apare pe catedră, nu poți niciodată să-l cunoşti. Construieşti numai o figură de profesor... Cotidianul Emiliei nu era, cum s-ar părea, sufrageria cu Valeria, unde ea cobora oarecum ca o prințesă, ci patul ei plin de atâtea mistere, după-amiezile şi serile cu supeuri, o lume cu care el nu avea mai mult contact decât are călătorul de pe scara vagonului de clasa treia cu vagonul restaurant, sclipitor de lumină şi tacâmuri, în cuprinsul de lemn lăcuit al căruia evoluează (deşi doar la al şaptelea vagon) o lume absolut inaccesibilă, mai distanțată decât toate distanțele de parcurs în clasa treia, în cuprinsul întregii țări.

— A venit să se plângă Valeriei... I-a bătut şi ei capul ca să-i explice ce „imprudență" am făcut: „Dacă e posibil copilăria asta, Valeria?... în cameră separată la «Giordache»?..."

I-am spus cu jurăminte, bineînțeles, că n-am ştiut de ce e vorba... că am crezut că mergem în restaurant... că era ziua de naştere a Ginei... mai ştiu eu ce?... Două săptamâni a suferit îngrozitor... Nu mă mai săruta... ca să mă pedepsească, „să mă facă să sufăr"... era mereu gânditor, devenise mai bănuitor ca oricând. Mă plictisea, nu-i vorbă, puțin, căci fireşte ştia tot teatrul că e amorezat de mine, dar nimeni nu credea că trăiesc cu el, căci toți ştiau că sunt cu Traian...

— Care Traian?... E vreun actor?...

— Eşti nebun?... Şi a făcut o strâmbătură de silă, dar la ea nu cred că era o silă fizica, ci una morală, însă mimica ei era nediferențiată. Nu m-am culcat niciodată cu vreunul din teatru... E o prostie... Întâi că se află şi pe urmă încep invidiile, de nu te mai descurci: „Aşa?... te-ai culcat cu ăla şi cu mine nu?...” Sunt foarte drăguță cu ei şi atâta tot... Ce rost ar avea să mă culc cu Bălțățeanu, să zic aşa?... Colegi...

— Dar Traian cine era?

— Un inginer de la Căile Ferate... Venea cu maşina să mă ia... Tot teatrul ştia că suntem împreună...

— Şi Ladima n-a ştiut nimic?

— La început n-a ştiut... pe urmă a aflat ceva... Dar am tăgăduit... spunând că aşa vorbeşte lumea... că Traian nu vine pentru mine... ci pentru Gina... A mers cam greu, dar până la urmă tot a crezut. Stai că-ți arăt acum, că sunt câteva scrisori din vremea aia...

Intervin grăbit, speriat:

— Lasă-le la rând... şi surâd... Dar văd că ții minte?

Bună, indulgentă:

— Cum o să uit câte încurcături îmi făcea?

Mă uit la ea şi mă întreb însă dacă nu le-or mai fi cetit şi alții, aşa cum am făcut eu acum... dacă nu cumva ea le-a făcut accesorii ale patului ei profesional.

— Ce te uiți aşa la mine? mă întreabă senin, surprinsă.

O scrisoare pe toate fețele, cu litere mai lungi parcă...

Scumpă Emy,

Trebuie să-ți scriu, căci am impresia că e singurul mijloc în care mai pot comunica, de o săptămână încoace cu tine. Nu mai pricep nimic. M-am întâlnit ieri prin fața teatrului cu Gina şi n-a fost chip să scot o vorbă de la ea... Ce sunt ascunzişurile astea?... Până şi Valeria a început să aibă, de câte ori o văd, un aer încurcat... Repetiții şi iar repetiții deşi am impresia că totuşi nu joci decât prea rar pentru atâtea repetiții. Emilia, mai fi puțin şi a mea... E aşa de puțin ce-ți cer. Imaginea ta n-o mai pot dezlipi de viitorul meu... De altfel, e posibil să intervie o mare schimbare în viața noastră. Sunt în preajma unui mare

eveniment... S-ar putea, Emy, ca în scurtă vreme să avem bani... bani... să ai ce-ți trebuie, oferit de mine... Asta ar fi cea mai mare bucurie a mea, azi... Nu pot spune pentru moment... Ai să vezi... Ba da... trebuie să-ți spun... Îți reproşez că tu îmi ascunzi lucruri, şi chiar în aceeaşi scrisoare, eu însumi mă fac vinovat de asta... Emy, un prieten mai tânăr, foarte, foarte bogat, mi-a telefonat acum două seri la gazetă, căci se vede că nu ştia că am demisionat... Noroc că Negrea, secretarul, îmi ştia adresa şi mi-a trimis vorbă... A doua zi de dimineață m-am întâlnit cu el... în biroul lui am stat de vorbă un ceas întreg. Nu stă acasă, are locuință în oraş, pe Cometa. Foarte frumoasă, cu mobilă modernistă, care mi-a plăcut foarte mult. Uite despre ce e vorba... Un frate mai mic al lor a murit... şi vor să facă o fundație culturală... Bătrânul vrea să dea toată partea eventuală de moştenire a celui mort – sau o bună parte, pentru această fundație... E vorba de vreo 7 – 8 milioane. N-au vorbit până acum cu nimeni şi prietenul meu a ținut să mă consulte întâi pe mine. Din venitul cam de un milion pe an se vor face 100 de burse pentru şcoalele primare, căci bătrânul n-ar vrea să mai rămână niciun neştiutor de carte, 10 burse pentru şcoalele secundare, 4 burse pentru Universitate... Din restul venitului, cam 5 – 6.000 de lei se vor da anual premii pentru literatură, muzică, pictură şi teatru. Astea le-am fixat eu... A vorbit şi cu bătrânul şi cred că au căzut de acord cu mine. Va fi şi un fond de ajutoare... Faptul că mi s-a adresat mie mi-a făcut o nesfârsită bucurie... E posibil să fiu numit secretarul acestei fundații. Ar părea lumea altfel construită, Emy.

Ca să discutăm mai mult, am luat ieri masa cu prietenul meu la „Modern“... a plătit el. Mâine ne întâlnim de-a dreptul la masă, ca să continuăm. M-a invitat tot el, dar acum trebuie să găsesc parale undeva, că n-are niciun Dumnezeu să-l las tot pe el să plătească.

G.D.L:

Emilia vede că nu mai dau niciun semn de viață, ca un bolnav în criză.

— Ce ai rămas aşa?... Ia uite cum a rămas!... Îşi încruntă puţin privirea, ca să înţeleagă mai bine, cu ochii aceia mari, care nu văd decât simplu... Ţi s-au umezit ochii? Ce e?

Noroc că pot minţi aşa, reflex aproape.

— Mi-am adus aminte de fratele meu care a murit şi el.

Din cauza fratelui mi s-au umezit ochii, dar trebuie să mărturisesc, oricât ar fi de monstruos, că nu din cauza lui Sorin, ci din pricina acestui biet frate, frate adevărat, din acelaşi altoi de suferinţă, care era grav ca un profesor universitar, de o politeţă de ambasador pensionar, surâzând puţin îndepărtat, cu ochii calzi în orbitele prea mari... al cărui destin eu aş fi putut să-l schimb în această lună aprilie, când i-am vorbit despre această „fundaţie" şi n-am ştiut.

— Ai avut un frate mai mic?

— Da...

E înduioşată...

Aproape că a turtit cutia cu scrisori, trebuie să se ridice în cot, ca să luăm alta.

Emy,

Ce-a mai fost ieri? Ştiam că nu ai decât în actul trei şi am venit să te iau... M-am jenat să intru în cabina voastră... Îmi închipuiam că se îmbracă fetele şi ţi-am trimis vorbă... Mi-ai spus să te aştept şi pe urmă n-ai venit... Fetele mi-au spus că te-a chemat directorul... M-am interesat însă şi am aflat că nici n-a fost directorul în seara aceea la teatru şi nici nu vine de obicei la spectacol. Te-am căutat apoi pretutindeni... Nimeni nu mi-a spus... Nu te văd aproape două săptămâni şi atunci ne pierdem unul de altul?... M-am întâlnit cu Gina, care vrea să-ţi vorbească... Spune că nici ea nu te vede...

Întoarce spre mine capul rotund de pisică de lemn, cu orbitele geometrice.

— Ce-a fost şi atunci... Traian mă aştepta la „Elysée" şi nici prin cap nu-mi trecea că Ladima vine să mă ia... A trebuit să rog fetele să-l ţie de vorbă până plec, căci dacă s-ar fi luat după mine, îl ştiam, nu mai scăpăm de el. Pe ele le

amuza foarte mult aşa... Vivi l-a luat în cabina cealaltă, şi el a marşat... Ele râdeau să se prăpădească... Nu pricepea nimic şi era mirat de atâta prietenie şi dragoste din partea lor.

Acum ține ea, în mâna grăsuță, scrisorile, şi eu citesc peste umărul ei rotund. Am făcut-o înadins pentru ca să mi le comenteze, fără să-i cer anume asta, căci, desigur că, numai aşa din reacțiune animală, ar refuza... Sub pretext că stau mai bine, m-am rezemat de ea cu un soi de familiaritate complice şi tandră... Creşte în mine o durere mărăcinoasă şi sunt actor într-un teatru care, ca teatrul în teatru din *Hamlet,* corespunde unei drame adevărate.

Scumpa mea,

Mâine să te văd neapărat, Emy, am veşti bune de tot... Nici nu ştii ce înfrigurat sunt... Ieri am luat din nou masa cu prietenul meu, afară din oraş... Nici nu mi-am închipuit că s-au deschis grădinile şi mai ales că se poate mânca şi ziua acolo... La „Flora", la prânz, parcă eşti într-o staţie climaterică în străinătate... Grădină mare cât un parc cu parmalâc verde, cu mese afară, aşa în plin soare... Galantarul bogat cu mâncăruri, chelnerii îngrijiți îți dau impresia de odihnă, de curat, ca de sanatoriu. M-am simțit aşa de bine... Pe urmă, după ce am luat cafele şi coniac, un coniac tare şi uşor ca o flacără galbenă, am făcut un tur cu maşina până la Otopeni... Cu toate că şoseaua era stricată, mi se părea că nici în leagăn, când eram mic, nu m-am simțit aşa de bine, la ora 2, după o masă bună ca în fotoliul adânc şi elastic al maşinii (puțin ameții de vin, e drept). Ei bine, Emy, fundația e pe cale să se realizeze... S-ar putea să mergem încă din vara aceasta la Râmnicul-Sărat... Căci acolo vreau să mergem, Emy. Obligațiile mele de secretar nu mi-ar impune să stau în Bucureşti... Aşa încât în loc să trăim prost aci, am putea trăi curat şi frumos acolo.

Când îți spuneam: „Emilia, dă-mi un an de aşteptare, şi încredere, şi totul se va schimba..."

Fii mâine acasă... Trebuie să stăm de vorbă.

G.D.L.

— Mi-era imposibil... Traian nu mă lăsa niciun minut liberă... Dormeam şi mâncam la el, dar Valeria nu-i spunea lui Ladima... Veneam numai să mă schimb acasă... El venea însă în fiecare seară şi juca tabinet, aşteptându-mă, cu Valeria.

— Şi cum s-a terminat cu Traian?

Trăsăturile caligrafice, adică fruntea senină cilindrică, sprâncenele aduse din condei, ochii mari neadânciți în pleoapele grăsuțe, catifelate, se strâmbă într-o denunțare:

— Intrigile, dragă... Că în teatru e ca un viespar... I-au scris scrisori...

Aş vrea s-o mai întreb, dar e în mine o drojdie de oboseală şi nemulțumire; când îmi amintesc de...

Fundația s-a făcut. Nu are venituri de un milion, dar are, e adevărat, un seeretar. Nicio clipă, nici ca o bănuială măcar, nu mi-ar fi trecut prin cap că am putea oferi unui domn atât de bine postul acesta... În îmbrăcămintea lui serioasă, de profesor, în tonul academic, cum să-ți spun? cu care vorbea, superioritatea intelectuală şi de om de lume pe care o manifesta nu ți-ar fi permis nicio clipă să crezi că unui asemenea om îi poți face ofensa să-i oferi un post de secretar al unei fundații particulare pe care noi l-am încredințat unui tânăr student recomandat de un profesor. S-au dat premii, e drept, între altele şi unul de poezie. Tata a cerut Academiei şi unor scriitori cunoscuți să decearnă „Premiul Sorin Vasilescu“ de 30.000 de lei. Trebuie să spun cu sinceritate că auzisem că e un excelent gazetar, dar n-am ştiut, până la sinuciderea lui, că Ladima e şi poet, şi mai puțin, cum au scris unii atunci, că e un foarte mare poet. Premiul a fost dat deci altcuiva.

— Vrei să trimit să mai aducă țigări? La ce te gândeşti?

— Da... mai pe urmă...

— Chestia cu ce credea el nu s-a făcut, dar pe urmă a găsit ceva la o revistă, nu ştiu unde... Lucra... era aşa... secretar... dar nu câştiga mai nimic.

Emy scumpă,

Țin foarte mult să te rog un lucru... Am invitat la masă... mergem într-un loc unde se mănâncă admirabil, e o cârciumă pe Buzeşti, „La Nepotu“ – trei buni prieteni ai mei... Le-am spus – numai lor, Emy – pentru că suntem foarte buni prieteni, căci ne vedem în fiecare zi la cafenea, că va veni şi logodnica mea... Emy, nu-ți închipui ce cald mi se pare cuvântul acesta şi înflorit, numai când îl pronunț: logodnica mea... Aş fi fericit să fiu într-o seară în mijlocul prietenilor mei buni, cu logodnica mea... (N-am mai spus la altcineva la nimeni că suntem logodiți, nu te supăra...) Dar cuviința cere să ți-i prezint dinainte.

...Iată-i de pe acum, în scris. Unul, Bulgăran, este un mare savant, Emilia... Fireşte, nu e profesor universitar... pentru că numai diplomele contează în țara asta... Are o teorie extraordinară asupra atomilor... pe care o va scrie şi o va traduce în franțuzeşte. A făcut descoperiri literare care au revoluționat istoria literaturii noastre... Cibănoiu a fost cancelar la Externe... n-a înaintat pentru că ştii ce înseamnă să înaintezi la Externe; să fii din lumea lor şi să perii toată viața... Acum vreo cincisprezece ani, Cibănoiu a pus semnul mirării într-un ordin al secretarului general, care credea că St. Louis e un oraş din Franța şi numise un consul acolo... E un mare teozof, Emy, ai să-l cunoşti... Colaborează la o mulțime de reviste teozofice franceze şi germane... Are o bibliotecă imensă... Penciulescu, cel care întregeşte trinitatea, e fără îndoială, cel mai deştept om din țara românească... Ripostele lui sunt celebre... Ras, negricios, cu o față de consul roman blazat, e de o cultură care sperie şi pe profesorii universitari. N-a primit niciodată o catedră, a socotit nedemn de el asta... A preferat să fie suplinitor la un liceu particular, decât să se preteze la compromisuri. Un profesor universitar care îşi pusese ochii pe el, de când era student, şi-a dat catedra şi fata după altul, când a văzut că Penciulescu face... mofturi. Ai să-i cunoşti, Emy, şi ai să vezi ce țipi interesanți sunt.

Prin urmare, dragă, trec mâine să te iau pe la 8 ½, nu?

G.D.L.

Se întoarce, şi acum încă deziluzionată, schimbă picioarele... se întinde, voinică, a plictiseală.

— Am fost... Vai ce seară... Erau nişte rable, de parcă eram în spital... Unu n-avea dinți şi făcea spirite... altul făcea pe curtezanu. Ce prieteni şi-a găsit el!... Am stat numai până la 11, că mi s-a părut o prostie să pierd noaptea cu o adunătură ca asta.

Biletul ăsta (de la mine din mână) l-am găsit de dimineață, vârât pe sub uşe, e iscălit de ei trei.

Păcat, Emy, că n-ai stat... Prietenii mei te găsesc foarte bine... Le-ai plăcut enorm... Noi acum am încheiat... dimineața... Ei mi-au spus să trec să-ți las pe sub uşe biletul acesta pe care iscălesc cu toții. Cu cele mai dulci sărutări de mâini, G.

Gedem nu ştie ce comoară are... Bulgăran... *Nici ducele de Sagan n-a prezentat o aşa frumusețe la un supeu prietenilor lui...* Ciobănoiu.

Dacă aveai de gând să pleci aşa de repede, de ce ai mai venit? Penciulescu.

Cam în vremea asta, plecam pe câte două-trei zile din Bucureşti cu Traian... că încă nu rupsesem cu el. Avea inspecții şi mergeam şi eu... Stăteam la hotel, până venea el, pe urmă ieşeam împreună la masă la restaurant. La Giurgiu... La Buzău... O dată am fost şi la Roman... Ladima era foarte enervat şi devenise bănuitor.[61] Caută țigări pe

[61] Cam în vremea aceasta Ladima m-a rugat să-l aştept la plecarea de la o şedință a comitetului S.S.R., ca să mergem împreună. Abia după ce ne-am despărțit de Perpessicius, cu care plecam de obicei, în dreptul hotelului „Athenée Palace" – era în anul când se adăogau trei etaje hotelului „Splendid"* şi circulam numai pe partea cealaltă – Ladima, care mă conducea pe nesimțite spre oraş, m-a întrebat, întâi cu un aer indiferent, detaşat, cum am petrecut la un „ceai" dat de una dintre tinerele angajate ale Teatrului Național, dacă m-am amuzat bine, ce

noptieră şi nu găseşte.

— Nu mai sunt ţigări?

Acum o scrisoare fără titlu, dezordonată, fără scrisul acela culcat şi mare, ci aproape drept şi mai mic.

Aseară treceam, pe lângă un grup, în faţa teatrului. Unul dintre actorii tineri povestea ceva şi toţi râdeau... Când m-am apropiat, toţi au tăcut şi păreau jenaţi... L-am luat pe Ion Sîrbul[62] deoparte şi, după câtva timp, necăjit, enervat, sâcâit, mi-a spus, îndurerat: „Gedem eşti un dobitoc fără pereche... Niţescu povestea ce i-a făcut Traian Emiliei, pentru că a prins-o în cabină la un teatru particular cu un coasociat director... A văzut-o mergând cu el la teatru, la o oră când nu puteau fi nici măcar repetiţii... A urmărit-o, a intrat în teatru şi de la uşa cabinei a ascultat şi a înţeles totul. Pe urmă?... Gedem, eşti un dobitoc fără pereche... cu tot geniul tău... La

---

lume a mai fost şi, târziu apoi şi cu ocoluri, dacă s-a flirtat, cum mergeau simpatiile, până la ce oră din noapte am stat (căci am înţeles că, după câte ştie el, s-a stat până la 9 seara). Bănuiam unde vrea să ajungă, şi-a ajuns foarte târziu, cu un surâs galben şi exagerat de vioi.

— E adevărat că a fost acolo şi un tânăr inginer... Traian Justiniu? Un bun prieten al meu...

Îmi dădeam seama cât de mult ţine să afle, şi înţelegeam în aceeaşi clipă, că nu pot să nu fac parte din acea cumplită coaliţie care se formează de la sine împotriva unui bărbat înşelat... Laşitate, simplă dorinţă de a-ţi simplifica existenţa, teama să nu pari poltron, un sentiment de vulgar orgoliu că eşti în clipa aceea deasupra, nu ştiu ce, m-a împiedicat să-i spun ceea ce ştiam, lui Ladima. Poate şi gândul că l-aş face să sufere – şi toţi disprețuim, la alţii suferinţa din dragoste, o credem neserioasă şi găsim că ni se cere prea mult ca să ne „amestecăm în asta" – m-a făcut, cred, să nu-i spun că Justiniu a stat tot timpul cu Emilia, care i-a făcut şi scene de gelozie, că toată lumea îi consideră împreună că acest ceai s-a sfârşit la nouă, dar a continuat cu o masă la „Roata lumii", prelungită şi ea, că în zorii zilei Justiniu ne-a condus pe toţi acasă cu maşina, rămânând cu Emilia, care probabil a dormit la el.

* Hotelul „Splendid" se afla pe Calea Victoriei, vizavi da „Athenée Palace". La 4 aprilie 1944 clădirea s-a deteriorat, fiind bombardată (n. ed.).

[62] Ion Sîrbu (1887-1947), actor al teatrului Naţional din Bucureşti, printre cei mai apreciaţi de Camil Petrescu în cronicile sale dramatice, ca şi de Victor Ion Popa (n. ed.).

revedere... Nu te mai apropia de grupurile care râd cu hohote... Nu uita să depui cărți de vizită la Anul nou şi la ziua onomastică lui Traian Justiniu. La revedere.. Şi a plecat bătând mătănii.

Nu sunt, Emy, nici furios, nici nu sufăr. Mi-e numai o imensă, o nesfârşită milă de mine... Fiecare suntem ursiți de la facerea lumii să fim aşa cum suntem, aşa cum e ursit sâmburele să dea bostan, şi bobul de grâu spic... S-a făcut în mine ca o lumină de moarte şi înțeleg acum, neaşteptat, toate întâmplările şi toate faptele omeneşti ale acestui an de delir, de când te cunosc... Cu bine, Emy. Fii fericită, căci există soiuri de fericire pe lumea asta pentru tot ce a creat Dumnezeu.

G. D. Ladima

— Am crezut că acum s-a sfârşit... A fost în mai asta, într-o ghină mizerabilă... Ştiam că pe întâi iunie sunt concediată de la Național. Speram să intru la alt teatru, particular... L-am pierdut şi pe Traian... Şi acum se mai supăra şi Ladima. O lună n-am mai ştiut de el nimic... Pe urmă am aflat că e bolnav.

În anul acela; în iunie, am avut şi eu un conflict cu el... Era în comitetul unei expoziții de câini... Pentru că se ştia că e unul dintre cei mai buni cunoscători ai raselor de câini din țara noastră. Pe maidanul fostei primării se făcuse o curticică prăfuroasă, mărginită de cuşti şi cotețe, cu tot soiul de câini şi căței. L-am rugat să dea, în loc de premiul doi, premiul întâi pentru un pekinois mătăsos al unei prietene care nu-mi mai da pace.

— Nu te supăra, domnule Vasilescu, dar premiul întâi a fost dat de vreo zece ori până acum. Asta mă plictiseşte... Scuză-mă. Plec acasă. M-am săturat.

Emilia a luat un bilet, care de altfel, venea la rând.

— Ce bilet este ăsta? şi îl cercetez mirat.

— De la un prieten al lui... de la Cibănoiu.

Domnişoară,

Iertați-mă dacă intervenția mea este inoportună şi deplasată. Dar ştiu ce inimă bună aveți şi sunt sigur că dacă sunteți cauza unei atât de mari suferințe, e că nici nu bănuiți răul pe care-l faceți... De vreo săptămână, domnişoară, prietenul nostru merge spre moarte... Pe căldurile acestea grozave, e singur, fără nimeni lângă el, şi sunt sigur că prezența d-voastră câteva minute lângă patul lui... ar fi ca un balsam... Doctorul i-a interzis să coboare şi noi facem, cu rândul, pe paznicii lui, dar avem foarte puțin timp liber.

Cibănoiu

— Eu tocmai plecam într-o excursie cu automobilul prin Ardeal... Dar s-a dus Valeria numaidecât... Ce-a găsit acolo zice că nu poate spune. El sta tocmai sus, la al treilea, pe Rahovei... Nu era măturat de zile întregi, o gândăcime să te sperii, haine şti ghete murdare, resturi de mâncare. Pe cărți sta praful de un deget. El avea nevoie de pungi cu gheață pe frunte şi seara comprese calde la ficat... Era slăbit, neras, rufăria patului murdară, căci era o singură servitoare la toate trei etajele. Venea numai să mătură şi să aducă apă dimineața. Valeria a venit înapoi acasă... A luat un ciocan, cuie, cearşafuri de pat şi o pernă cu fețele ei, a luat un reşo, că eu am vreo două-trei, că mereu se strică şi nu vreau să rămân fără niciunul.

Casa lui era veche, ca o cazarmă, dar avea electricitate şi priză pentru reşo, aşa că tocmai bine putea să încălzească apa.

Împreună cu Cibănoiu l-au coborât jos din pat... L-au aşezat pe saltele în fundul culoarului. A deschis ferestrele, a curățat puțin de păianjeni, a măturat bine, a pus praf pentru ploşnițe şi pâine muiată în acid boric pentru gândaci. A dres ea singura patul, că Cibănoiu nu se pricepea la nimic... A potrivit rafturile de cărți. Pe urmă a primenit aşternutul, a spălat vasele şi paharele... Cibănoiu se minuna, nici nu mai recunoştea odaia... În fiecare zi, că eu eram plecată, se ducea la el; de câteva ori, când avea dureri, a stat şi noaptea lângă patul lui. Că era bolnav de ficat, nu ştiu ce avea, că nu

avea voie să bea decât lapte. Spune Valeria că avea nişte dureri îngrozitoare, uneori îşi muşca mâinile ca să nu strige... Când îi treceau crizele stăteau de vorbă... Şi ei şi lui le plăcea să stea la discuție... Spunea Valeria că despre mine n-a spus o vorbă tot timpul... Ea adusese un borcan de dulceață de acasă şi pregătea la reşo cafele, de trata prietenii când veneau... Seara se adunau toate rablele acolo şi zice Valeria că petreceau foarte bine.

De văzut nu ne-am văzut toată vara... Eu fusesem la Bârlad tot timpul... El mi se pare că a fost la un cămin de scriitori prin Transilvania... S-a angajat pe urmă la o gazetă de la Chişinău, dar nu ştiu de ce n-a stat decât două luni. Pe la sfârşitul verii mi-a venit un angajament de la Teatrul Național de acolo. Am bănuit eu că trebuie să fie ceva cu el acolo... Dar n-am primit... Trebuia să transportăm casa şi ne era greu.

Valeria dragă,

Nu înțeleg de ce te-ai grăbit atât să-mi trimiți cărțile împrumutate... Îmi făcea plăcere să le ştiu la d-ta... Dacă vrei altele, oricând, toată mica mea bibliotecă îți stă la dispoziție... Ştiu că niciodată cărțile pe care le iubesc atât nu vor fi în mâini mai bune, mai îngrijitoare şi atât de iubitoare ca ale d-tale. Mereu îndatoratul,

George Demetru Ladima

— În septemvrie, când ne-am întors, Valeria, care împrumutase nişte cărți de la el – nu le-a cetit, că nu i-a plăcut niciuna – i le-a trimis înapoi... Despre mine nu spunea niciun rând, nici n-o întreba niciodată... Aflase şi el, poate, că în toamnă era să mă mărit cu Arghiropol. Eram ca şi logodită...

— Arghiropol era un societar al teatrului? Nu l-au scos la pensie? Aşa auzisem parcă...

— Da, şi a stat la noi în casă vreo două săptămâni... Decât să fiu metresă pe degeaba a unui tenor, mai bine nevasta unui societar, că amanți găsesc eu câți vreau... (Ea nu spune

limpede că vrea un bărbat „complezent”.) Arghiropol a şi stat aci, vreo trei săptămâni... Ladima ştia... când ne întâlneam pe stradă, mă saluta foarte rece şi aşa... foarte demn... Că nu mai venea nici la noi... îi spusese Valeria că m-am logodit şi că de Sfântul Dumitru ne mutăm într-o altă casă, mai mare... La Național, însă, tot n-am mai putut să intru... Nici Nae Gheorghidiu nu putea face nimic, că acum fusese scos de la minister şi îl atacau mai toate gazetele.

Domnişoară

Am publicat astă-vară în cea mai de seamă revistă literară, Cugetul, *în care public de obicei versurile mele, trei articole despre decadența teatrului românesc, care au avut oarecare răsunet, îndeosebi în generația tânără, dornică de* o *spiritualitate nouă. S-a hotărât să facem o grupare pentru teatru, i-am spus: Proscenium.*[63] *Un tânăr regizor, Doriadi, care a studiat la Berlin cu Karl Heintz Martin*[64]*, va pune în scenă. Înainte de spectacol vom ține conferințe arătând ce vrem. Sunt nădejdi mari că vom revoluționa în întregime teatrul românesc învechit, rămas la formule vulgare, bulevardiere. Cea dintâi piesă pe care o vom juca va fi* Învierea *lui Tolstoi, într-un singur decor, cu proiectoare şi recuzită modernistă... Te-am propus pe d-ta pentru rolul Maslovei şi, după oarecare discuții, deoarece se pare că Doriadi vrea pe altcineva, s-a căzut de acord. Pe bărbat îl va juca un tânăr absolvent al Conservatorului, Priboescu, pe care probabil îl cunoşti, pentru că se spun despre el lucruri extraordinare. V. I. Ştefanovici, unul dintre cei mai reputați*

---

[63] Se referă, probabil, la gruparea experimentală „Atelier” (dec. 1923 – ian. 1924). În cadrul manifestărilor organizate de Teatrul Popular au conferențiat, printre alții, Em. Corbu, V. I. Popa şi I. M. Sadoveanu (n. ed.).

[64] Karl Heintz Martin (1886-1948), regizor german de teatru, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai expresionismului. În primăvara anului 1922, venit în România, a montat la compania Bulandra piesele *Nyu* de O. Dîmov, *Pelicanul* şi *Beția* de Strindberg şi *Lysistrata* de Aristofan (n. ed.).

esteți de la noi, va vorbi despre Tolstoi şi regia lui Gordon Craig.[65] *Spectacolele vor avea loc la Teatrul Popular. Sala va fi decorată în perdele cenuşii, iar scena transformată.*

G. D. Ladima

— Deşi nu plăteau nimic şi ştiam eu cât timp se pierde cu repetițiile, am primit... Venea şi el, în fiecare zi, la repetiții, sta într-un stal în întunericul sălii, şi-mi vorbea foarte politicos. Îmi plăcea mult mai mult aşa cum se întorseseră lucrurile. Miroseam eu câteodată că trece anume pentru mine pe la uşa regizorului.

— Şi s-a jucat spectacolul?

— De vreo trei ori... Am aci şi critica...

A coborât şi a scotocit într-altă cutie, unde erau tăieturi din diverse ziare... Afară de *Universul,* care nu găsea satisfăcătoare asemenea încercări şi spunea că singura care a înțeles rolul a fost domnişoara Răchitaru, şi de *Dimineața,* care lăuda mult pe Doriadi, pe Priboescu şi remarca în treacăt pe domnişoara Răchitaru, „care a fost în rol“, toate celelalte critici mai mărunte vorbeau, aşa, călduros despre spectacol şi rând pe rând arătau că mai ales în scenele de beție, Maslova a domnişoarei Răchitaru a cutremurat sala... „Are un temperament copleşitor, scria unul dintre critici, şi Teatrul Național a făcut o greşeală de neiertat concediind-o.“ Mai erau câteva reviste, mici probabil, pe hârtie velină, care cereau ca neapărat să se încredințeze un teatru permanent lui Doriadi.

— Eu eram bucuroasă că asta îmi slujea ca să cer să fiu reangajată la Național, mai ales că nu mai puteam conta pe Arghiropol... care, după ce stătuse trei săptămâni în casă la

---

[65] Edward Gordon Craig (1872-1966), actor, regizor, pictor scenograf şi teoretician de teatru englez. În *Modalitatea estetică a teatrului* ca şi în diverse articole şi conferințe despre arta actorului şi funcția regizorului, Camil Petrescu îl va menționa ca pe un inovator. Eseul *Despre arta teatrului* constituie o pledoarie pentru „spectacolul total”, în care Gordon Craig insistă asupra însemnătății textului dramatic şi a mijloacelor de punere în lumină a detaliului scenic (n. ed.).

noi, rupsese logodna... Şi încruntând, prea puțin, centrul de întâlnire deasupra nasului, a atâtor linii caligrafice: Iar intrigi şi anonime... că ştii cum e acolo!... A aflat şi de falimentul băncii.

— Ce faliment? întreb uimit.

Emilia se învinețeşte, se agită toată.

— Să nu mai vorbim. Pungaşii de la „Banca Gompos“... Mi-au mâncat un milion... Că tocmai vream să iau o casă în parcul Principesa Maria... Că mereu ziceam să ne mutăm... Acum!... şi îşi frecă vertical palmele desfăcute, cum ar toca banii cu două talgere de fanfară, în semn de „adio“.

Altă scrisoare, acum cu un scris mai nervos, mai grăbit şi mult mai oblic, fără titlu.

E peste puterile mele... Trebuie să-ți scriu... Trebuie să-ți vorbesc... Până mâine seară trebuie să se întâmple ceva, pentru că mi se rup zăvoarele minții... De trei luni îndur o suferință care întrece puterea de rezistență a nervilor mei, depăşeşte tot ce e capacitate de îndurare şi răbdare... Orice, Emy... dar vreau să fiu iar lângă tine... Să te aştept jucând tabinet cu Valeria... Mă cuprinde nebunia, mi se pare dintr-altă lume posibilitatea pe care o aveam de a-ți auzi paşii pe scară – oricât de târziu – de a te vedea intrând pe uşe, scoțând pălăria cu mâna stângă şi aşezând-o peste mănuşi...

Să privesc, sprijinit în coate pe fața de masă cu pătrate albe şi roşii, obrazul tău rotund şi rumen, cu ochii mari verzi. Să ne certăm... să spui ce vrei... Sunt cel mai nenorocit dintre oameni, Emy, când sunt departe de tine. Prezența ta, alături de mine pe stradă, de cealaltă parte a mesei, în sufragerie, în aceeaşi încăpere, fie şi într-o sală de spectacol, mi-e mai necesară ca unui morfinoman doza lui zilnică.

Cel puțin înainte te puteam aştepta... Sufeream atâta... Azi până şi aşteptarea aceea, acum când de trei luni nu mai am dreptul acesta, mi se pare un paradis pierdut. Redă-mi-l... Pe lumea aceasta e tot ce mi s-a dăruit într-o viață de umilință, mizerie şi suferință.

George Ladima

Nu pot să întreb, decât după o lungă tăcere, în care mă apasă un soi de deznădejde, cu toate că surâd.

— Ce i-ai răspuns?

— M-am sfătuit cu Valeria şi ea a fost de părere să-l chemăm... Mai ales că acum mă certasem cu Arghiropol şi eram liberă de tot. Am întrebat-o pe Valeria dacă să mai spun vreo minciună ca rândul trecut, să mă dezvinovățesc... Ea a spus să tac din gură... Că e mai bine pentru mine ca el să ştie adevărul.

I-am scris o scrisoare că îl aştept a doua zi seara, cu mare plăcere... Şi uite ce nebuneşte mi-a răspuns.

Era într-adevăr o scrisoare de înnebunit. Pe patru pagini nu era scris decât cuvântul „mâine“, în coloană, pe fiecare pagină şi de câte 10-15 ori.

Mâine
Mâine
Mâine
Mâine
Mâine
Mâine

Şi aşa toate fețele. La urmă doar atât: *„Va mai fi mâine?“*

— După aceea, ne-am văzut cam în fiecare seară... Avea bilete la cinematograf şi teatru luate de la ziare şi am ieşit împreună. De câteva ori am stat amândoi acasă de vorbă şi se ducea Valeria la teatru.

— Ascultă, ai fost din nou a lui?

— Nu... că nici n-a fost vorba de asta... Stăteam, numai aşa de vorbă, că altminteri era idealist.

Mă uit la ea, e tot senină, mare şi goală.

Draga mea,

Toamna târzie e de aur, părul tău bălai e de aur, ochii tăi au licăriri de aur... Săptămâna asta e aurul vieții mele... Sunt un nerod... Un nebun, că trei luni am suferit atât... Trimit două

locuri din vreme pentru Valeria s-o invite pe prietena ei. Cibănoiu îmi spunea azi-dimineață că ar merge şi el bucuros cu Valeria la cinematograf. Noi, care am văzut şi Carnea diabolică[66] *şi* Lord Satan[67]*, vom rămâne acasă...*

George

Să rămâi acasă cu Emilia, fără s-o ai!

Mă întreb ce poate fi intimitatea cu femeia aceasta, mai ales când nu e dezbrăcată?

— Ce vorbeați, seara?

— Până noaptea târziu... Despre teatru, despre actori, ştia o mulțime de lucruri. Uneori jucam şi noi tabinet... Îi plăcea, aşa, să stea aci.

Emy scumpă,

Ceea ce-ți spuneam aseară e pe cale să se împlinească. Azi m-a chemat prietenul de care-ți vorbeam şi m-a prezentat unui deputat, n-ai de unde să-l cunoşti, Nae Gheorghidiu... A rămas să ne întâlnim disegră din nou acasă la el... Prin urmare, nu pot veni... N-am vorbit încă despre condiții... Ştiu că va fi un buget foarte scăzut şi lefuri foarte mici. Sper să iau cronica dramatică... Gândeşte-te puțin la mine diseară.

George Ladima

— Când am primit scrisoarea am rămas trăsnită... Nici azi, jur, nu mai înțeleg cum de el nu a văzut că Gheorghidiu este, ştii? arendaşul pe care l-a văzut la noi.

Urmează apoi o seamă de bilețele scurte... fie că Ladima nu mai avea timp să scrie, căci acum scria aproape singur jumătate din gazetă, şi încă articolele cele mai de seamă, fie că nu mai avea nevoie să scrie, căci pe Emilia o vedea în vremea aceasta, probabil, când vrea. Era o activitate înfrigurată, politică, războinică... Poate o fi fost şi o

---

[66] În octombrie 1927, filmul *Carnea diabolică,* avrnd ca interpretă principală pe Greta Garbo, rula la cinematograful „Capitol" (n. ed.).

[67] În octombrie 1927, filmul *Lord Satan,* cu Lya de Putty şi Adolphe Menjou, rula la cinematograful „Lipscani" (n. ed.).

diversiune sufletească... Nu sunt decât mici bilete:

Treci cu Valeria diseară pe la mine pe la redacție... Mă luați şi mergem să mâncăm la „Mircea“.

Sau altul, pe hârtie cu antetul *Veacului:*

Nu te pot aştepta... Vino direct la teatru... Eu iau un ceai la redacție... Vezi că nu pierzi actul I, căci e o scenă foarte importantă... Observă că locul gazetei s-a schimbat, căci, din cauză că am apărut târziu, ni-l dăduse la fund şi l-am trimis înapoi.

G.

Rămân din nou îndelung pe gânduri... Toată vremea aceasta de vreo câțiva ani încoace e a vieții mele, şi trebuie să precizez că, orice dată, chiar străină, trece prin existența mea ca un amestec de vis şi realitate... Ceasul care a bătut orele regulate până am împlinit 28 de ani e de atunci puțin strâmb. Trăiesc o viață în care nimic din ceea ce se întâmplă nu mai e cu semnificație simplă... Totul trebuie să corespundă, ca în vis, la altă situație, faptele capătă înțelesuri noi, unele printr-altele. Cuvintele nu mai sunt semne pentru ce e dincolo de ele. Mai înainte viața mea avea zilele săptămânii: luni, marți, miercuri etc., care corespundeau cu zilele cifrate în calendar... când era ora 12, era ora 12... Dacă era cald, mi-era cald. Dacă aveam guturai, strănutam... Aveam un program, sau o lipsă de program, care se suprapuneau exact faptelor... Când cunoşteam un domn, era un domn, când cunoşteam „alt domn“, era „alt domn”, când mă culcam cu o femeie însemna că am avut-o, când un cunoscut spunea că-i plac țigările Lucky Strike însemna că-i plăceau Lucky Strike. Dar de câțiva ani, printr-o acumulare de împrejurări deosebite, care ele înseşi or fi având vreun tâlc, semnele nu mai corespund conținutului lor stabilit, faptele au alte cauze de cum le ştiu eu, dacă o femeie, care e zodia mea, râde, nu mai înseamnă

că e veselă; când un domn e grav, corect şi important, nu înseamnă că nu depinde în toată soarta lui de un cuvânt al meu, când fug de un surâs, poate însemna că îl doresc, iar un domn cu mustăți războinice, pe care-l prelungeam într-un raion universitar, aflu azi că ducea pantofii Emiliei la cizmar... Ştiu că asemenea devenire e normală pentru nenumărați alți oameni, dar ceea ce nu e normal e transformarea mea, automobilistul şi ataşatul de legație Fred Vasilescu. Iar acum când eu nu mai sunt cum am fost, ochii mei, prin care văd lumea, sunt, mai mult ca oricând, cum n-au fost niciodată, numai ai mei şi înapoia lor sunt eu, numai eu... Nu pot să fiu înapoia altor ochi... Noțiunea de normal eu nu o am decât comparând existența mea de dinainte de a întâlni pe doamna T. cu existența mea de acum. Vedeam mai puține culori, doar câteva nuanțe, mult mai puține fapte, alte bucurii... nici nu bănuiam atâtea înțelesuri câte îmi sar în ochi de atunci încoace. Erau chiar mult mai puține întâmplări pe lume şi semănau, groase, oarecum toate. Mi s-au ascuțit simțurile? Nu vedeam mai înainte nimic, ca atunci când treci pe lângă un copac, plimbându-te fără să-l vezi măcar, deşi nu eşti distrat, numai pentru că nici nu-ți închipui ce ai putea vedea la un copac. Şi nici nu-ți pui problema asta. Dar când tovarăşul s-a oprit privind, şi te opreşti şi tu, descoperi nenumărate forme şi fapte. Coaja copacului e crăpată într-un anumit fel, care te sperie cu diversitatea lui, sunt flori la rădăcina lui, de soiuri foarte diferite, e şi un muşuroi de furnici, pe care dacă-l priveşti atent descoperi alte întâmplări mici, dar neasemeni una alteia. Femeia aceasta e tovarăşul care m-a oprit din drum, numai ca să privească el ceva, şi de atunci am început să văd şi eu o mulțime de lucruri. Mă gândesc că fără doamna T. N-ar fi existat în niciun fel Ladima în viața mea; iar întâmplarea de acum, care mă îngheață şi mi se pare în amurgul acesta călduros, în camera aceasta, dospită de suferințe şi semnificații, nu m-ar fi oprit în loc nici cât să fumez o țigare. Fără să-mi descopere ea anumite răsfrângeri de orgoliu şi anumite gingăşii, fără să-mi fi arătat savoarea

umilinței, nu m-aş fi întovărăşit niciodată cu un om care m-a făcut „gujat“ în plină lume; fără ea n-aş fi ştiut că a te întâlni noaptea cu un astfel de om şi a porni cu el apoi la Sinaia poate însemna o bucurie scăzută, grea, mai adâncă decât o călătorie la Londra, pe care o aşteptam atât când eram student.

Şi dacă toate aceste există, şi mai ales există aşa, e pentru că în toate, în orice lucru, în orice întâmplare şi neîntâmplare, de când am cunoscut-o, dăinuie ceva din existența ei, imaterial, cum vibrează în orice organ, cât de neînsemnat, energia întregului. Şi nimic nu mai poate să fie altfel, cum râul nu mai poate curge în sus. Mai ales de când a venit şi lovitura cumplită (care m-a făcut să citesc atât şi să caut explicații), lumea e azi pentru mine ca privită printr-o luptă şi impregnată de gândul existenței acestei femei, cum e orice obiect înmuiat vag verzui, când priveşti lumea prin ochelarii verzui.

A bătut cineva la uşe.

— Emilia!... şi, mai sec: Emilia!... Vino puțin afară...

Îşi aruncă una peste alta pulpanele chimonoului roşu, lucitor ca atlazul, şi după ce a vorbit ceva dincolo, închizând uşa cu grije, se întoarce înnodând fâşiile pe şoldul plin, cu o mutră mieroasă:

— Ascultă, nu te superi... dacă te las singur puțin... A venit croitoreasa. Se scuză şi nu ştie că asta mă împacă, mă domoleşte de parcă a sunat de recreație... îi spun cu un accent de sinceritate, pe care nu l-am avut niciodată în casa asta:

— Dar, Emilio, crede-mă... mă simt foarte bine... singur... Sunt obicinuit... îmi place.

Mi-a fost destul de greu să-l conving pe Nae Gheorghidiu să-l ia director la *Veacul*[68] pe Ladima... El se gândea mai mult la un fost gazetar pamfletar, care schimbase câteva partide şi trecuse cu dezinvoltură pe la vreo cinci gazete de

[68] *Omul liber* (1929-1931), în care au apărut, sub semnătura lui Camil Petrescu, majoritatea articolelor atribuite lui Ladima (n. ed.).

toate nuanțele...[69] I-am spus însă, pentru că mă consultă foarte adesea, de se miră şi tata, mai ales de când, la Londra, l-am pus în legătură, foarte solid, cu fabrica de arme şi muniții cu care ne-am asociat, că trebuie să punem în fruntea gazetei un om nou, cu un trecut fără toartă de care să se poată agăța învinuirile, ca să dăm autoritate campaniilor noastre... Nae Gheorghidiu socotea că fusese „lucrat“ de către colegii de partid şi că numai din pricina aceasta fusese remaniat... Se duseseră împotriva lui câteva campanii foarte susținute, pe chestia fabricei de muniții din Ardeal şi mai ales pe chestia recepției avioanelor... O gazetă scrisă cu multă vervă pamfletară vorbea în fiecare număr despre „cosciugele zburătoare“ şi de „fleoarța de la Comunicații”. Gheorghidiu, deşi în oraş răspundea foarte cinic şi uneori spiritual, în birou, acasă, era foarte abătut... De multe ori de la Cameră, după şedințele de noapte, venea la noi împreună cu tata şi – îmi spunea mama – discutau în biroul cu foteluri negre, cu abajur verde, până târziu, spre ziuă... Aci tata era cel mai curajos şi mai cu poftă de luptă: „Coane Nae, ascultă-mă pe mine... n-au nicio importanță toate atacurile lor. Cine citeşte prostiile de la gazetă?... Ascultă-mă pe mine...”

Totuşi Nae, neştiind ce crede Ionel Brătianu despre el, părea foarte enervat. De două ori a încercat să răspundă prin *Viitorul*[70] dar a fost cu neputință deşi, personal, era unul dintre favoriții lui Vintilă Brătianu... A bănuit aci un ordin al lui Ionel. Când s-a dus să întrebe cum de i s-a putut refuza un articol, lui, fost de două ori ministru, Ionel

---

[69] Ioan Th. Florescu (n.1871), om politic, jurist, deputat conservator (1904); trece în rândurile Partidului Liberal, deținând la Iaşi funcția de vicepreşedinte al Camerei (1916-1917). În guvernul Ion I.C. Brătianu a fost ministru de justiție (19 ianuarie 1922 – 30 octombrie 1923). Fondator şi preşedinte al Partidului Liberal-Democrat, director al ziarului *Omul liber*. Prin fuziune (1931) a devenit preşedinte al partidului național al luptătorilor. (n. ed.)

[70] Oficios al Partidului Liberal, condus, succesiv de Vintilă Brătianu, I.G. Duca şi A. Mavrodi. (n.ed.)

Brătianu l-a primit prietenos şi absent, avea aerul că nu-i vine să creadă. Pe urmă l-a întrebat cum merge fabrica de muniţii, dacă speră să înceapă curând producţia... Când Gheorghidiu a adus vorba despre *Viitorul,* a spus că nu citeşte nicio gazetă, că toate sunt proaste şi „fără îndoială *Viitorul* mai proastă decât toate".

După vreo câtva timp, mai ales că foaia pamfletară îl batjocorea îngrozitor, a hotărât să scoată şi el o gazetă... Ca de obicei, mai toţi banii i-a dat tata, căci Gheorghidiu socotea că în afacerile comune el aduce destul inteligenţa şi influenţa lui, urmând ca tata – asociatul fidel de zece ani – să aducă materialul.

George Ladima, om în toată firea, cu reală prestanţă, ca să zic aşa, a făcut o foarte bună impresie... Mustaţa blondă, întoarsă în sus, bărbăţia lui bătăioasă, un fel de încredere în sine l-au impresionat pe tata. Eu îl sfătuisem să aducă şi un proiect de buget lunar, pe care să mi-l arate mie mai întâi... Am luat masa împreună în garsoniera mea... Bietul om era foarte mirat când a văzut la masă pahare de Murano şi, timp îndelungat, a privit ca un copil cupele joase de forma ghindei, cu muchiile poligoanelor albastre şi cristalul pereţilor albăstrui, în locul paharelor albe, drepte sau cu un picior. Abia în anul acela începuse moda şi primisem cadou un serviciu pentru douăsprezece persoane, garnitura întreagă, de la o doamnă prietenă, care niciodată nu vrea să vie în garsoniera mea, dar spunea râzând că: „Veghează asupra ei". Bilanţul lunar adus arăta 280 mii de lei tipografia, 22 de mii localul, 100 de mii de lei cheltuieli de administraţie, 300 de mii de lei lefuri, redacţia şi administraţia. În total 700 de mii de lei pe lună, în afară de 200 de mii cheltuieli de început (mobilier, instalaţie, reclamă)... Ladima îl scrisese pe o coală de hârtie cu foarte multă grije, caligrafic aproape.

Mi s-a părut foarte rezonabil. Tata a întrebat însă câte exemplare vom trage. I-am spus că Ladima socoate că vom putea scoate 10 mii de foi zilnic. Gânditor, şi-a aprins ţigarea şi pe urmă m-a întrebat, cu privirea puţin obosită, fixă, fără

ochelarii negri, cu un aer somnoros: „Câte se vor vinde din ele?“ I-am spus că toate, el a fost însă de părere că nu vor merge mai multe de şapte mii... „Cât face şapte mii înmulțit cu doi?“ – „!?“ – „N-o s-o vinzi cu doi lei bucata?“ – „Cât fac paisprezece mii înmulțit cu douăzeci şi şase?“ – „!?“ – „Păi nu ai douăzeci şi şase de numere pe lună?“ Am înmulțit, am adunat... „364 de mii“ – „Atâta. E bugetul. Eu acopăr o eventuală pierdere de 100 de mii de lei pe luni.“

Tresar... dincolo a căzut ceva, un obiect... nu-mi dau seama ce, dar e profund neplăcut să te simți, gol cum sunt eu, prizonier într-o casă necunoscută. Nu ştiu cine e acolo... Nu ştiu ce se vorbeşte, ce fac cei din camera vecină... Aş vrea să trec dincolo să văd ce e, dar ar trebui să mă îmbrac, iar îmbrăcat nu ştiu cum aş mai ceti scrisorile. Aş deştepta atenția Emiliei asupra interesului pătimaş cu care le descifrez. Aş pierde şi comentariile şi amănuntele ei. Rămân aşa. Aprind o nouă țigare şi simt că a gândi, a rememora azi, îmi face bine, că e o circulație în mine ca o descongestionare. A desluşi, a trăi în trecut e ca o voluptate, fie şi dureroasă, pe care nu pot s-o întrerup, cum creşterea nici unei voluptăți nu poate fi întreruptă prin propria voință.

A doua zi am mers cu Ladima la noi acasă (îi spusesem să vie bine pregătit, arătându-i ce reducere avea de gând să facă tata) şi a fost o discuție de trei ceasuri.

— Domnule Vasilescu, spunea Ladima, gesticulând aşezat, cu amândouă coatele pe masă, cu un zâmbet binevoitor, e cu neputință să scoatem gazeta cu suma asta. Uite aci oferta tipografiei: 600 mii de lei un număr în patru pagini, pe săptămână, socotit un sfert de pagină reclamă, 10 mii de foi tiraj. Şi, ca în paranteză: 5 mii e zațul şi tiparul, 5 mii hârtia. Aci nu încape nicio reducere. (Totuşi tata a obținut cu 50 de mii de lei pe săptămână, la tipografia unui fost ajutor de primar liberal.) Local, în centru, mai ieftin de 200 de mii de lei pe an nu se poate găsi... Nu-i aşa?... Deci 16 mii pe lună. Lumină, apă, încălzit 3.000 pe lună, servitorul 3.000... adică 22 de mii pe lună...

Şi a rămas, ca la un sfârşit de demonstrație, cu umerii

aduşi în faţă, cu palmele desfăcute în lături, cu buza de jos răsfrântă. Convins.

— De ce un local de 200 de mii de lei pe an?

Ladima, încurcat, dar cu superioritate, a ridicat braţele:

— Un birou pentru dumneavoastră...

— Nici eu, nici Fred, nimeni, nu va călca pe la ziar... Nici nu se va şti că am vreun amestec în această chestiune... una directorul, una redactorii, alta administraţia... Mai departe... şi, înfundat în fotoliu, fără să privească, sprijinind cu mâna, de prisos, ochelarii negri, tata aştepta, oarecum agresiv.

Ladima şi-a răsucit mustaţa, a consultat notele.

— 3 mii cheltuieli de administraţie şi expediţie, de număr.

Bătrânul a ridicat capul, cu ochii pe jumătate închişi a nedumerire.

— Asta?

Ladima a înşirat profesoral:

— Timbre, sfoară, transport, telefon, hârtie de împachetat...

— Pune 1.500... de număr... 26 de numere... Şi se îngâna după obiceiul lui, ca să aibă timp de gândit ă-ă-ă... da, 15.000... ă-ă-ă... zi 40.000.

Ladima ridica din umeri exasperat, cu mustaţa blondă bătăioasă...

Şi pe urmă sec:

— 6.000 Rador. Telegramele din străinătate...

— N-avem nevoie... apărem la două după masă, le tăiem din gazetele de dimineaţă.

Spun drept că mă enerva spiritul de speculă al tatei,

— 300 de mii lefurile în administraţie şi redacţie.

— Adică? Şi tata şi-a ridicat ochelarii care-i căzuseră pe nas, cu o mână, ca să privească mai drept, mai pătrunzător.[71]

---

[71] Cînd îl cunoscusem personal pe Tănase Vasilescu, mă sur- prinsese că poartă ochelarii fumurii şi seara chiar. Mi-a explicat un prieten că aceşti ochelari erau la el o mască. în afară de faptul că îl ajutau să escamoteze drama neştiinţei lui de carte, împiedicau pe cel cu care discuta să-i citească intenţiile în privire, în schimb el putea examina în voie pe cel din faţă. îi punea de aceea, cînd trata

— Un administrator, 20 de mii.

Tata a sărit din fotoliu, a trântit brațul în cămaşe, cu manşeta burlan pe masă (că era cald de tot).

— 20 de mii pe lună?

Ladima a scăzut tonul şi a luat o manieră domoală de tratative diplomatice.

— Domnule Vasilescu, administratorul e tot atât de important la o gazetă cât şi directorul. El răspândeşte gazeta.

— Îți dau eu un om priceput cu 12 mii pe lună...

Cred că tata vrea să „dea omul" ca să aibă şi pe cineva de încredere la administrație.

— O dactilografă, 6.000.

— Ca să scrie articolele?

— Nu, adresele abonaților, corespondența administrației.

Întors aşa, cum sta, a întrebat mirat:

— Adresele abonaților nu se tipăresc?

— La început, până se fixează, se scriu numai la maşină.

Tata a mârâit, şi-a ciupit mustața tunsă...

— Hâm! Hâm!

— Cinci mii de lei un expeditor.

— Asta ce e?

— Expediază prin poştă gazeta, o dă în Bucureşti vânzătorilor.

— Asta nu poate s-o facă administratorul sau servitorul?...

— Nu, aicea au altceva de făcut... în redacție: trei redactori a câte 20 de mii pe lună... 60 de mii... doi a câte...

— Mă rog, întâi pune un director cu 20 de mii pe lună... Doi redactori, unul cu 10 mii şi altul cu 8 mii pe lună.

Lui Ladima nu-i venea să creadă:

— Domnule Vasilescu, dar e peste putință să găseşti redactori cu 8 mii de lei pe lună.

— Cum nu? Lasă... Cunosc eu gazetari care pentru 8 mii

---

afaceri, chiar seara. în ceea ce priveşte socoteala, e de reținut că de atunci pînă acum cifrele au scăzut într-o proporție de 20— 23%.

de lei pe lună îți scriu o gazetă întreagă... că mor, săracii, de foame...

Ladima s-a sculat din fotelul negru de la birou, unde semăna cu Marcel Prevost, luminat de lampă cu abajur verde...

— Domnule Vasilescu, aşa nu se poate face gazeta.

Şi tata a simțit că a mers prea departe.

— Domnule, de ce-ți trebuie atâția redactori?

— Îmi trebuie în fiecare zi: un articol de fond, un articol în mijloc, un articol coloana 6-7 în margine, un foileton... Unul dintre acestea îl voi scrie eu, celelalte trei, alți trei redactori... Vom face rotație la fiecare dintre categorii. Mai sunt necesari doi redactori, pentru cursive şi pagina literară, că trebuie s-o punem, câțiva cronicari, trei reporteri, un secretar de redacție, un ajutor, doi corectori... E un minimum de personal la gazetă... Cum vezi, în total 166 de mii pe lună...

Tata a zâmbit aproape cu duioşie, ca unui bolnav.

— Ță... ță... ță... Asta nu se poate, domnule Ladima... nu se poate... Reporterii, n-ai nevoie de ei, tai din alte gazete.

Ladima a sărit în sus, cu mustața indignată, şi ceea ce mă uluieşte azi, când ştiu din scrisorile Emiliei ce lipsuri ducea, e îndârjirea şi hotărârea cu care dicta sutele de mii.

— Dar atunci vom apărea cu material trezit, cunoscut din ziarele de dimineață.

— Îl mai aranjați dumneavoastră... În afară de dumneata, doi redactori şi un secretar de redacție ajunge... Patru inşi pot scrie foarte bine o gazetă.

Amicul meu a făcut ochii verzi mari cât prunele, obrajii poroşi i s-au contractat:

— Dar secretarul de redacție... nu scrie la nicio gazetă din lume. El numai adună materialul, îl pune în ordine, paginează...

— De ce să nu scrie? Va scrie...

Rezultatul a fost că Ladima a plecat acasă... declarând că în condițiile acestea el nu poate să-şi „ia răspunderea”.

L-am căutat cu maşina... am trimis şoferul sus să-l cheme, căci îl luasem dinadins (şi pe urmă l-am trimis acasă

pe jos). Am fost la Şosea şi i-am explicat ce greşeală ar face să refuze.

Ştiu că tata e în stare să discute, cu şanse de succes, orice i se prezintă, chiar chestiuni pe care nu le cunoaşte, căci aplică principii permanente de conducere în afaceri. La fel a câştigat şi acum, căci Ladima a cedat, şi bugetul a fost fixat la 336 de mii (adică mai puțin chiar decât fixase tată însuşi, în cea dintâi hotărâre a lui) plus o sumă de 100 de mii pentru „lansare".

Localul a fost găsit pe strada Matei Millo, la etajul al doilea... Nu ştiu cum era, că n-am fost niciodată...

Uşa se deschide fără niciun avertisment, şi apare din nou Emilia, care se îndreaptă spre şifonier.

Tresar enervat:

— Dragă, închide, te rog, uşa bine...

— Dar nu e nimeni... Dacă-ți spun... e o verişoară a noastră, croitoreasă, care a venit să-mi probeze rochia. Trebuie să-i aduc nişte garnitură.

— Şi adineauri, ce a fost zgomotul acela?

— Care zgomot... N-a fost niciun zgomot.

— O bubuitură, nu ştiu ce-a fost.

Cu fața mirat caligrafiată:

— A! a căzut un ghiveci cu flori, când s-a întors Cleo în jurul meu, să prindă cu ace. De ce n-ai dormit?...

— 'Dragă, n-am nevoie să dorm, mă simt bine şi aşa... Mai fumez... Dar închide repede uşa.

Caută, întoarsă, în sertarul de jos şi cum stă aşa, cu bucile pline aşezate pe călcâie, şoldurile şi coapsele imperiale, care întind chimonoul lipit ca o piele, desfăcute, i s-au dilatat enorm. E un maximum de Emilia, e propria ei statuie.

— Vin numaidecât, nu tesupăra... Mai avem puțin.

E o situație imposibilă. Deşi m-am acoperit cu cuvertura până la gât, mă simt gol, penibil de stânjenit pentru mine, pentru ele, pentru aceea care e afară şi nu se poate să nu gândească, să nu-şi închipuie ce e înăuntru... Dar...

Succesul gazetei, trebuie să recunosc, a întrecut cu totul planurile dintâi. George Ladima, după ce s-a ocupat cu pasiune de organizarea ei, o scria – căci el o scria mai toată – cu atâa înfrigurare, şi cu un soi de curaj aspru, neaşteptat, încât izbutise să surprindă atenţia şi interesul publicului. O botezase *Veacul,* şi când propusese numele acesta, Ladima avea o voce gravă şi groasă, cu o drojdie de dispreţ, căci îl transformase în simbol. Nae Gheorghidiu, nu numai că nu apărea în niciun mod la gazetă, dar nu lua parte nici la reuniunile de seară, după masă, la noi în biroul cel mare şi întunecat, cu foteluri de piele neagră răbufnită, prea mari, cu lămpi de abajur verde, care nu luminau în jos, auriu, decât mescioarele pe care erau aşezate... Tata era cel care discuta cu administratorul şi cu Ladima. Dar nici tata nu apărea nicăieri ca proprietar, numai la tribunal, unde gazeta fusese înscrisă pe numele lui. Nae Gheorghidiu adusese însă în redacţie un fel de prim-redactor, pe care-l impusese anume, cu indicaţia că nu trebuie să ştie nimic Ladima... Mărturisesc că nici n-am văzut vreodată atât devotament, ca la acest gazetar, pentru Nae Gheorghidiu. Discreţie, spirit de apărare, umilitate... El trecea dimineaţa pe la patronul lui şi se ducea la redacţie, cu articolele uneori scrise gata. De la început am bănuit însă că va fi greu de colaborat cu Ladima, căruia nu i se putea spune clar care va fi direcţia gazetei. I s-a afirmat numai că va fi o reacţiune împotriva „conducerii" liberale. El, mi se pare, după cele ce au urmat, a înţeles că e vorba de o reacţiune împotriva doctrinei liberale, ceea ce era cu totul greşit, căci şi Nae Gheorghidiu şi tată-meu înţelegeau să facă cel mult un soi de dezidenţă în partid.

Încă din primele numere, Mateevici (aşa se numea devotatul lui Nae Gheorghidiu) a pornit un atac împotriva foii pamfletare, în care patronul lui era tratat de „fleoarţă" şi „negustor de cosciuge". Din greşeală, fără să ştie cine a scris articolul, cel atacat a răspuns cu o notă veninoasă împotriva lui Ladima, personal. Seara la noi acasă, acesta tremura de enervare. Era uluit că a putut fi atacat personal şi se vedea

hotărât pe o polemică violentă, ceea ce convenea firește lui Gheorghidiu.

Timp de două săptămâni *Veacul* a dezlănțuit o campanie aproape sălbatică împotriva celui în care toată lumea vedea un fel de dictator al polemicei româneşti. Acesta nu numai că atacase pe Gheorghidiu, pentru „afaceri veroase", dar izbutise să-l facă să treacă drept un imbecil ridicol, deşi înainte de campaniile acestea, deputatul avea reputația unui om de spirit (nu-şi mai amintea nimeni de asta). Ziaristul acesta, în aparență violent şi dezordonat, nu era lipsit de o judecată rece, reținută, ca să zic aşa... Cred că el şi-a dat seama că opinia publică, la noi, e incapabilă de discernământ, dar în acelaşi timp şi mult mai sensibilă ca orice altă opinie publică. De asta sunt sigur. Din pricina acestei lipse, orice scris produce impresie profundă şi întotdeauna cel care scrie are absolută dreptate. Ştiu o anecdotă care mi se pare că s-ar aplica foarte bine opiniei publice româneşti. Se zice că un sultan a vrut să judece el însuşi într-un proces. I s-au înfățişat deci părțile şi a început să vorbească cel cu plângerea... Uluit, sultanul s-a întors către cadiul, care făcea un soi de oficiu de grefier, şi i-a spus, ca omul care a descoperit America: „Ăsta are dreptate... Să ştii că are dreptate." Dar a vorbit şi pârâtul, vreme îndelungată, după cât se pare, căci sultanul s-a aplecat către cadiu din nou; „Şi ăsta are dreptate!"... Atunci nedumerit, cadiul i-a atras, cu temenele, luarea-aminte că nu e cu putință ca amândoi să aibă dreptate... Şi sultanul, uimit de această descoperire, i-a spus mângâindu-şi cu înțelepciune barba: „Şi tu ai dreptate!"... Oricine „înjură" pe cineva la noi, în gazetă, „are dreptate" şi tulbură. Se înțelege de la sine că această excesivă sensibilitate a opiniei publice româneşti față de orice afirmație însemnează anularea însăşi a oricărei opinii adevărate, capabile de luptă şi rezistență. Pamfletarul acesta extrem de inteligent a înțeles acest lucru şi atunci a adoptat ca principiu deliberat: beştelirea crâncenă a celui pe care vrea să-l combată... Ca urmare a faptului că nu sunt în stare de o opinie reală şi de

discernământ, românii sunt poate şi neamul din lume cel mai sensibil la ridiculul exterior. Am înțeles asta în timpul cât am fost la legația din Londra. Nicăieri nu sunt, cred eu, mai puțini maniaci, adică în realitate mai puțini oameni cu viața interioară ca la noi. Aş vrea să fiu limpede, dar când nu ştii să scrii poți s-o faci boacănă; nu vreau să spun că toți maniacii au viața interioară, dar țin să afirm că, după părerea mea, după câte am înțeles de pe unde am fost, orice om cu viața interioară trebuie să-şi organizeze traiul de toate zilele, să şi-l simplifice pe baza câtorva deprinderi sistematice, manii, cum le numesc ceilalți, care-l scutesc de atenție exterioară, de explicații şi de pierdere de timp... dacă nu e încă limpede, poate că am să mai revin, căci faptul că englejii, francezii, germanii şi nordicii dau cel mai mare număr de maniaci mi-a dat mult de gândit când eram în străinătate. Şi cred că e şi uşor de constatat din istorie că mai toți oamenii mari au avut manii, adică au avut curajul să treacă puțin drept ridiculi. Un om ridicul e însă un om pierdut într-o țară incapabilă de discernământ şi aprofundare. Asta a priceput uluitor de precis pamfletarul acesta care ridicase, că să zic aşa, la rangul de principiu, beşteleala... Găsea fel de fel de calificative oamenilor publici, unele de mare succes, cum a fost de pildă, acel de „bezofonul" cu care l-a pricopsit pe un şef de organizație liberală provincial, gros, cu gât îndesat şi vocea pârâită. Pe Nae Gheorghidiu, pe care-l botezase „fleoarța" (ras de mustăți, cu obrajii căzuți de primadonă de 60 de ani, se cam potrivea, ca înfățişare), „târfa", „negustorul de cosciuge", timp de un an în fiecare zi, îl distrusese. Cred că dacă, după demisia cabinetului Ştirbey[72], în care Gheorghidiu, alături de alți trei liberali, reprezentase partidul, Ionel Brătianu[73] nu l-a mai luat în noul minister din august, e poate şi rezultatul acestei beşteleli care uluise publicul şi făcuse din

[72] 20 iunie 1927 (n. ed.).

[73] Noul guvern condus de I.C. Brătianu, a funcționat de la 21 iunie 1927 până la 24 noiembrie 1927. (n.ed.)

cel atacat în fiecare zi, în articole şi note, o figură popular ridiculă... Bietul Gheorghidiu aştepta la noi acasă, în frac, căci trecuse să iscălească nişte hârtii, sigur că o să fie chemat să depuie „jurământul“ şi nu-i venea să creadă, când a aflat din ziare lista noului cabinet liberal, fără el. A fost bolnav o săptămână... Cum am spus, campania dusă împotriva lui nu numai că infiltrase tineretului liberal convingerea că Gheorghidiu a compromis, prin afaceri veroase, prin contracte scandaloase, partidul, denunțându-l în fiecare zi, ca miliardar din furnituri şi prevaricator, sau ca asasin al aviatorilor, încât toți îi cereau capul în partid, ca pe al lui Moțoc; dar îl şi înfățişase pe omul acesta, care înainte de război trecea drept un om „şarmat“ şi spiritual, drept un idiot, pur şi simplu, chiar puhav, respingător... Am încercat să arăt, şi uneori am izbutit, celor cu care am discutat, că nu e adevărată legenda afacerilor fabuloase a acestui om... Ceea ce n-am izbutit însă niciodată a fost să mai creadă cineva că Nae Gheorghidiu e inteligent şi spiritual.

Şi totuşi, dovadă că e inteligent e faptul că şi-a dat seama de cauza răului şi a găsit leacul. Trei săptămâni după campania cu accent feroce a *Veacului,* şi numele lui, nici în vreo aluzie măcar, nu mai exista în gazeta care-l terfelise atât.[74]

Încălzit, clocotitor, cu un soi de răutate în expresie, Ladima ataca acum întreaga clasă conducătoare... În gazetă singur Mateevici publica articole de laudă, şi acelea priveau întotdeauna, firește, simpatiile şi aranjamentele lui Nae. De asemenea Mateevici mai ataca, tot fără semnătură, evident, căci gira Ladima, pe toți conducătorii tineretului. Erau loviți

[74] Cred că pot să confirm, şi din proprie experiență, în viața noastră gazetărească, această impresie că – împotriva tuturor aşteptărilor – nimeni nu e mai speriat şi nu-şi pierde capul mai uşor, când e la rândul lui atacat personal, în viața lui proprie, decât un „temut pamfletar”. Oamenii aceştia sunt în situația acelor chirurgi care opresc hemoragiile organelor rupte în accident, desfac vintrele oamenilor, dar devin palizi şi se zăpăcesc când întâmplător se înțeapă la deget şi văd sângele propriu apărând în picături roşii.

cu câinoşenie, urmăriți personal, unii cu adevărat desființați... *Veacul* semăna teroare, mai ales – ceea ce m-a surprins mult – în partidul liberal... La club, la consfătuiri, Nae Gheorghidiu era acum temut şi ascultat... Mai ales că tata obținuse din partea lui Ladima făgăduiala că nu va ataca personal familia Brătianu (pretexta o îndatorire sentimentală din vremea războiului) şi nici partidul însuşi (care făcuse Unirea etc.). Căci aceste atacuri, se ştia, erau singurele pe care nu le iertau niciodată Brătienii.[75]

Succesul cel mai neaşteptat a fost poate cel de ordin material... *Veacul* atingea, după două luni, tirajul excepțional de 14 mii de exemplare. Presupunând că aveau să se încaseze toți banii, era limpede că foaia, nu numai că nu mai era o sarcină, dar aducea oarecare câştig, mic, ce-i drept. De altfel, era făcută şi cu o cruntă economie. Faptul că Ladima era absolut invulnerabil – şi se făcuseră investigații la tribunalul din oraşul lui de naştere, detectivii îi urmăriseră tot firul trecutului, îi scrutaseră viața – făcea posibilă orice campanie. De el nu se putea agăța nimeni... Nu i se putea riposta cu violența personală, penibilă aproape, cu care ataca el.

Nae Gheorghidiu, miercurea seara, când mânca la noi acasă, surâdea cu fălcile rase şi căzute, de copoi bătrân: „Să ştii că-l fac om pe ăsta... Îmi place... Unde naiba l-ai găsit, Lumânărarule? Uite, îți dau cuvântul meu că-l fac om.“ Când Nae Gheorghidiu spunea: „îl fac om“, punea în asta un fel de religiozitate înduioşată, sinceră, ceva care venea dintr-un trecut îndelungat, că mă întrebam, la urma

[75] E de prisos să mai atragem luarea-aminte că tot romanul acesta e o ficțiune pură. Chiar dacă unele întâmplări, aci anonime, sunt născute prin sugestie dintr-altele care s-au întâmplat aievea, dimpotrivă, toate numele autentice citate negru pe alb, fie ale autorului, fie dintre cele cunoscute, corespund unor momente strict imaginare. Acest „dosar de existențe”, se înțelege de la sine, este închipuit tot şi numai unele necesități de convențional pe care le impune tiparul ne-au făcut să-i dăm o formă care poate să înşele.

urmelor, impresionat: „Oare Ladima nu e într-adevăr om?“[76]

---

[76] Tânărul Fred Vasilescu, fiul unui industriaş de mai bine de o sută de ori milionar, nu ştie, pare-se, sensul perfect conturat şi fără echivoc al acestui cuvânt în româneşte, el care la 22 de ani era ataşat la legaţia din Londra (probabil că îşi închipuia că pe baza meritelor proprii), ca să fie apoi mutat la Geneva, în timp ce atâţi dintre camarazii săi, cu aceeaşi vechime şi cu un plus de examene, făceau oficiul de copişti în Palatul lui Sturza. Prin urmare, nu ştie că românii se împart în două clase distincte: oameni şi ceilalţi. Un om e cel care are existenţa civilă, adică îşi poate valorifica şi supravalorifica orice merit, căci i se face, credit prin simpla prezenţă, pe când ceilalţi nici nu sunt încercaţi. El participă din privilegiul unei foarte restrânse categorii. (Sunt vreo câteva mii de oameni în România, la 18 milioane de locuitori.) Dintre oameni se recrutează miniştrii de profesie, deputaţii din oficiu, personalul legaţiilor din străinătate, membrii tuturor celor câteva mii de consilii de administraţie, plătiţi cu tantieme care echivalează titlurile de nobleţă, voiajorii speciali în străinătate, sau, scoborând, să zicem între alţii, directorul Teatrului Naţional, directorul Institutului de radio (cum credeaţi că se recrutează altfel?), şi, mai jos, tot soiul de directori şi intendenţi de muzee şi instituţii publice, care acordă locuinţă, luminat, încălzit etc.

Fred Vasilescu, care fusese pe front, numai pentru că întâmplător voise el anume asta, nu s-a întrebat deloc după ce criterii s-au recrutat atât de numeroşi ofiţeri tineri, ai tuturor cartierelor generale? S-a ţinut oare vreun concurs pentru şefii de popotă? Dar pentru celelalte servicii au fost luaţi din tren la întâmplare? Înainte de Revoluţia Franceză, privilegiul era favoarea regală: titlu, deci avere (mai totdeauna), dar acum formula e mai simplă: avere, deci titlu, adică privilegiu. În războiul pentru-ntregire, soldatul pur şi simplu (adică provenit din locuitor) avea dreptul şi mai ales datoria să meargă zi de zi în linia întâia de tranşee şi de foc, pe când soldatul-om avea dreptul şi datoria (neînscrise, e drept, în Constituţie, dar fixate printr-un ordin al Ministerului de Război), să cumpere un automobil şi să rămână „ataşat”, pe lângă el, la cartier, la Iaşi, Bârlad, Bacău, Roman, Botoşani, sau Oneşti etc. E adevărat că ordinul publicat în ziare, în mod cinstit, nu fixa nominal pe cei care aveau acest drept şi această datorie, dar de vreme, ce numai „oamenii” aveau bani să cumpere un automobil, chiar dacă sumele proveneau prin fraudă, e de la sine înţeles că restul locuitorilor erau excluşi. Un om are dreptul să fie unde e, chiar dacă altul aduce meritul şi soluţia. Recent, un ministru nu a invitat oare, de pe banca ministerială, mărturisind, că n-are soluţii, pe cei cari au soluţii pentru remedierea crizei, să vie să i le dea, ca să le aplice el, fiindcă el niciodată n-a făcut presupunerea că dacă n-are soluţii, n-are dreptul să stea în locul acela, căci el se ştia pe

Pot să spun că în zilele acestea am văzut încă o trăsătură de caracter a lui Nae Gheorghidiu, care m-a impresionat... *Veacul* ducea o campanie de ecouri şi *guerilla* mai ales împotriva unuia dintre fruntaşii liberali, Anibal Dimescu, cel care trecea drept unul dintre conducătorii spirituali ai tineretului şi care obţinuse remanierea lui Gheorghidiu... Erau mai mult note de ironie şi compromitere politică, fără vreo accentuare morală, căci Dimescu părea inatacabil mai serios. Se vede că vreun duşman, probabil chiar din cercul familiei, în sfârşit cineva, care nu avea curajul să atace pe faţă, dar îl ura atât de mult, încât ar fi vrut să-l vadă prăbuşit, chiar fără ca măcar să ţie să se ştie că de la el îi vine, a trimis la redacţie un dosar, a cărui publicare scotea pe acest fruntaş nu numai din viaţa politică, ci şi din cea publică... Până în cele din urmă, am ajuns la convingerea că a fost trimis de o femeie, care n-a ţinut să păstreze, pentru folos personal, un asemenea document. Pagina era gata aproape culeasă, cu clişee fotografice şi facsimile care ar fi

---

sine om? Gheorghidiu avea deci perfectă dreptate şi ştia bine ce spune: Ladima nu era un om. El nu putea fi numit, de pildă, membru în niciun consiliu de administraţie, aşa cum sunt numiţi şi încasează jetoane oameni cari n-ar putea să scrie exact titlul mai complicat şi mai nuanţat al vreunei instituţii, în consiliul căreia figurează. El nu putea fi numit nici director de bibliotecă la vreun Senat, nici la vreun muzeu, nici ataşat de presă, ca atâtea zeci, în cine ştie ce capitală străină. Nici Eminescu, de pildă, n-a fost om. N-a putut fi făcut mai mult decât revizor şcolar (şi deşi a fost un excelent revizor, n-a putut rămâne nici acolo). Cu toate că a gândit, a formulat şi a impus doctrina partidului conservator, el n-a fost niciodată deputat, nefiind, cum am spus, om. Toată lumea îl compătimeşte înţelegător pe omul care din pricina vreunei neşanse nu poate „să trăiască după rangul lui", dar Ladima poate să crape într-o mansardă oarecare, în luna iulie, căci toţi ceilalţi oameni vor găsi asta aproape firesc. Bănuiesc că, pentru început, acceptându-l în calitate de paj într-ale „omeniei", Gheorghidiu i-ar fi găsit lui Ladima două-trei sinecure, mai târziu l-ar fi ales poate, cine ştie, în vreun consiliu de administraţie şi, dacă ar fi dovedit însuşiri şi suficientă domesticitate, poate chiar deputat.

P.S. Atragem luarea-aminte că tot ce e tipărit cu literă mică în josul paginelor, nu e din cuprinsul caietelor lui Fred Vasilescu, astfel că aceste lungi note, şi cele care vor mai urma, pot fi eventual sărite la lectură.

produs senzație. Ladima, care se înverşuna uşor când nu-şi vedea victimele în față, aşezase totul cât mai expresiv. Nu ştiu dacă Gheorghidiu a aflat întâmplător, sau i-a spus Mateevici de acest chilipir polemic, destul că dând un telefon acasă la noi, a cerut ca tata să se ducă neîntârziat la redacție şi să scoată pagina cu fruntaşul liberal. S-o aducă la noi, unde avea să vie şi el. A cerut, frământat de gânduri, cu un zor nervos, şi dosarul şi corectura foii. Le-a examinat îndelung... Pe urmă a împachetat-o frumos şi a chemat la telefon, chiar de la noi, din birou, pe cel amenințat. Eram şi eu acasă... „Alo... domnul Anibal Dimescu?... foarte bine... Aci, Nae Gheorghidiu...“ Nu pot să ştiu ce mutră a făcut celălalt, dar cel de lângă noi avea fălcile rase, mari, căzute, dar ochii verzi, stinşi totdeauna, îi avea acum ficşi, îşi absorbea buzele... M-a uimit ce palid devenise. I se vedeau, mai puține, dar clare ca o stropeală roşie, păienjenişurile vaselor sângerii din obrajii căzuți, din spinarea nasului poros şi coroiat. Şedea în fotoliul larg, de piele neagră hurducată, împărțit în romburi molâi de uzură. Avea emoția unui debutant... dar, făcând o sforțare de bolnav cu voință, a vorbit cu un aer de familiaritate, de indiferență şi bunăvoință de neaşteptat: „Uite ce e, dragă, una din gazetele de după-amiază pregătea pentru astăzi o pagină de necuviințe la adresa dumitale, pe baza unor documente probabil apocrife...” Şi se strâmba țuguind buzele, ca un dos de găină, chiar la telefon. A tuşit puțin, hm!... hm!... „Întâmplător am aflat, din fericire la timp, şi sunt bucuros că am avut atâta trecere ca să împiedic apariția... Îți trimit foaia, în corectură, ca să vezi despre ce e vorba şi eventual să iei măsuri... Pretinsele documente eu nu le-am văzut.” Cred că omul nevăzut de la capătul firului a leşinat, după ce a bâlbâit câteva vorbe amărâte, la care Nae Gheorghidiu a mai adăogat: „Ți-am telefonat ca să fii acasă şi să primeşti personal corectura, să nu cadă, cine ştie, în mâinile cuiva. La revedere, la revedere.”

Pe urmă a rămas o jumătate de oră în fotoliu, emoționat, în lumina verde-gălbuie a abajurului, fumând țigare după

țigare, fără să ştie că mama i-a dat bună ziua. Abia târziu a văzut-o, i-a spus cald, mulțumit, cu o voie bună obosită după atâta emoție: „Ce mai faci, spălăcito?“ şi a primit invitația la masă, căci la el acasă erau obicinuiți să nu-l aştepte. Tata a chemat un servitor, pe care l-a trimis cu corectura. Gheorghidiu a luat apoi dosarul, l-a băgat în servietă la el. La masă a fost drăguț cu toată lumea, parcă mereu înduioşat, liniştit, radios. Au devenit de atunci, el şi Anibal Dimescu, cei mai buni prieteni... Nae Gheorghidiu a căpătat o sinceră afecțiune pentru celălalt... I se părea acum, nu ştiu cum, mai uman prin greşeala lui, mai aproape de sufletul lui, şi-l iubea. A început să-i laude calitățile politice cu o ostentație exagerată. Au fost mai târziu mereu alături, mai pe toate chestiunile.

Uşa se deschide larg... şi Emilia apare din nou cu o tavă pirogravată, şi pe ea o linguriță de dulceață și cafea. Mi-e o silă cleioasă.

— Valeria spune că ți-o fi sete... cu căldura asta, întreb cu jumătate voce:

— Croitoreasa, vară-ta, a plecat?

— Nu, mai avem puțin.

Sunt stânjenit de parcă sunt un caz patologic. Alături de mine, în casa asta streină, e o viață de familie cotidiană. Mă simt, gol aşa în pat, ridicul.

— Ascultă, dragă, mi-ai adus cafeaua, aşa prin cameră cu ea? Ştie că sunt aci?

Îmi răspunde cu buza de sus în piele scurtă, firesc, ca şi cum ar mânca:

— Şi dacă ştie?

— Cum: şi dacă ştie?

— I-am spus că e un coleg de la teatru cu care repet... şi că tu acum citeşti până mă întorc. Ce vrei să fie?

E stupid, dar în definitiv poate să fie şi aşa.

— Da... dar atunci închide uşa repede.

Într-o miercuri seara venisem pentru masa de seară, căci luni, miercuri şi vineri luam seara masa la părinți; când am

văzut din birou, pe fereastră, în lumina felinarului, oprindu-se la poartă Steyrul, lung şi înalt, ca un şlep vechi, cu cioc, ultimul în Bucureşti; cred, al lui Nae Gheorghidiu, şi el apoi a urcat cele câteva trepte, greoi şi cu obrajii căzuți sub fălcile strânse, cu hainele cu pulpane aşa de lungi, că-l făceau pitic. Când era necăjit, şi era cazul, părea mult mai bătrân. Era afară zloată şi fulguia. S-a oprit obosit în vestibul unde i-a ieşit înainte tata, şi a rămas pe gânduri, cu paltonul pe el, îndelung. Târziu, ca din senin: „Tu nu ştii ce scriu gazetele?...” Şi cum tata, în vestă, după vechiul lui obicei, era nedumerit, i-a întins un ziar independent de seară, cu o notă pe care o găseşti la colecție, căutând numărul gazetei, nu mai ştiu care dintre cele trei, dar data da, căci era aproape de Sfântul Dumitru, cred 19 sau 20 octomvrie. Țin minte data, pentru că alte întâmplări, mult mai personale, din lunile acestea mi-au rămas limpede în minte şi îmi servesc ca puncte de reper.[77]

Îşi sprijinea bărbia în ambii pumni, pe marginea fotoliului.

---

[77] Iată după colecția ziarului nota:

„D. Perieţeanu* a făcut marele act de curaj de a atrage atenția că adevăratul dezastru de la C.F.R. îşi are obârşia în combustibilul cu care sunt aprovizionate C.F.R.

Cu venirea d-lui Nicu Teodorescu la Direcția Generală a C.F.R. s-a instalat la această direcție o concepție cu totul diametral opusă. Căile noastre sunt furnizate de întreprinderile particulare cu o cantitate de 250 de vagoane de cărbuni anual.

Deocamdată, şi din primul moment ținem să se ştie, nu avem nicio obiecție de făcut în privința sprijinului, întregului sprijin la care are drept industria minieră. De existența acestei industrii, recunoaştem fără înconjur că sunt legate mari interese de viitor național.

Afirmăm însă, pe baza datelor pe care le posedăm şi care vor fi relevate cu ocazia discuției la buget, că foarte uşor şi fără nicio atingere serioasă a intereselor industriei miniere se pot reduce cheltuielile la C.F.R. cu mai multe sute de milioane, ba, prin oarecari sforțări, cu miliarde.

Despre asta pe mâine“.

* Al. Perieţeanu, subsecretar de stat la Comunicații de la 6 iunie 1927 până la 27 noiembrie 1927. (n.ed.)

— Nu-ți miroase?

— Pe cine bănuieşti?... Vreo încercare a gazetei de a stoarce bani.

— Nota e din afară... E probabil să fie dată de cineva din partid... Ascultă, Lumânărarule, dacă apar articolele astea o să transpirăm mult, cu tot frigul de afară...

— Să întrebăm la gazetă?

— De prisos... Nu e pornită din redacție, iar ei nu dau amănunte.

Au discutat îndelung, şi eu i-am lăsat foarte necăjiți, căci aveam treabă în camera mea, ca să caut nişte cărți de mecanică vechi. El a mâncat la noi, iar a doua zi tata era tare mulțumit... Nu ştiu, ce au făcut, dar era încântat, căci gazeta de seară într-adevăr n-a mai publicat niciunul din articolele promise „pe mâine“.

Nu ştiu însă ce cap au făcut amândoi, unde se vor fi găsit, când au cetit, în după-amiaza aceea, gazeta lor proprie.

Eu am trecut pe la 5 după-amiază pe acasă, ca să aduc mamei nişte cumpărături, şi i-am găsit pe amândoi plimbându-se prin birou de parcă aveau nevralgie. În pagina ultimă a *Veacului;* un articol tipărit cu litere negre şi dese denunța „scandalul nemaipomenit al furniturilor de cărbuni pentru Calea Ferata”. Un subtitlu pe trei coloane sporea în tărie: „Statul jefuit cu un miliard anual”.

Gheorghidiu avea din când în când câte un surâs strepezit, de parcă ar fi mâncat aguridă...

— Ce-i de făcut?... şi a ridicat receptorul, căci sunase, cu gândul aiurea. A răspuns ca în treacăt, în locul lui, tata: „Da... Tănase Vasilescu... da eu...“ Tata întreba, cu privirea nedumerită, cine e? iar eu îl priveam surprins... „Alo... Alo... Cine-i acolo iar după un minut de ascultare, cu fălcile căzute ca la un copoi, de culoarea tărâțelor, sec: „Du-te-n (şi aşa mai departe...), înțelegi? du-te-n...“ Şi întorcându-se către noi: Unul care ne felicită pentru „admirabila campanie din *Veacul* în chestia combustibilului de la Calea Ferată.“

Tata a întrebat apoi la telefon, probabil pentru a doua oară, dacă a venit la redacție Ladima... De data asta l-a

nimerit şi l-a chemat la noi... A venit într-un palton maron, scorţos, cu fular de caşa cu patrate galbene-roşii. Când a sunat, Nae Gheorghidiu a trecut greoi într-o cameră mai mică, vecină cu biroul, şi a urmărit, fără îndoială, de acolo discuţia.

Tata l-a poftit jos, a insistat, când Ladima voia să stea în picioare:

— Nu, ia te rog loc. Şi apoi, indulgent: Domnule Ladima. Buna dumitale credinţă a fost surprinsă, şi azi a apărut în gazetă un articol, despre care, ce să-ţi spun?... sunt uimit.

Ladima, parcă suflecat, cu buzele strânse şi mustaţa ridicată:

— Da... care articol?

— Cel cu Căile Ferate... cu furnitura de cărbuni.

A precizat de-a dreptul, oarecum bătăios:

— Eu l-am scris.

Tata a început să se bâlbâie... Şi-a ridicat ochelarii negri, i-a pus iar... Nu găsea cuvinte... Cred că dincolo Gheorghidiu fierbea...

— Să ştii că n-ai dreptate... Loveşti prin asta în 15.000 de muncitori şi într-o industrie naţională necesară apărării statului.

Ladima fierbea.

— Domnule Vasilescu, e o glumă liberală această industrie necesară statului... Deocamdată văd că, pentru moment, îi e mult mai necesar statul ei decât ea statului... Dacă s-ar arde păcură, dacă s-ar importa chiar cărbuni, domnule Vasilescu, statul ar realiza o economie de un miliard anual... Am socotelile în sertar la birou... Acest miliard e băgat în buzunar de câţiva escroci, care constituie un consiliu de administraţie şi clientela lor (preşedinte al consiliului de administraţie al uneia dintre aceste mine era Nae Gheorghidiu). Nu există stat în lume mai jefuit decât acest stat românesc.

— Domnule Ladima... Te-nşeli... te-nşeli grozav. Acolo sunt oameni încercaţi... cu dragoste de ţară...

— O dragoste foarte costisitoare... Cunosc oameni cari

şi-ar iubi ţara şi pentru mai puţin de un miliard... Domnule Vasilescu... eu nu vă înţeleg... Ceea ce am admirat la dumneavoastră era despărţirea de liberali, căci vă bănuiam dezgustat, fără îndoială, de spiritul lor de jaf în averea statului... *Veacul* trebuia să fie – aşa am crezut că doriţi – un tranşeu de protestare împotriva unor metode vechi... O tribună pentru promovat tot ce e dorinţă de reînnoire în moravurile noastre politice... Aşa a înţeles şi publicul şi de aceea ne caută şi ne sprijină.

— Domnule Ladima... Domnule Ladima... poate că ne-am înţeles greşit. Dar noi nu luăm atitudine nici împotriva lui Ionel Brătianu, nici a lui Vintilă, nici chiar a partidului.

— Dar parcă e cineva care să vrea asta? Se îndoieşte cineva de cinstea lui Ionel Brătianu sau a lui Vintilă? La urma urmelor nici cu partidul liberal n-am nimic, ca flamură, dar statul lui major e o adunătură de jecmănitori ai statului. De altfel, dacă nu ne înţelegem... e o soluţie foarte simplă... Vă rog să primiţi, dimisia mea. Şi s-a sculat nervos în picioare, a vrut să facă un gest, pe urmă, prea schematic: Bună ziua.

Şi a plecat pur şi simplu. Tata a rămas în fotoliu, cu mâinile moi împreunate pe pântec... Şi-a scos ochelarii şi a început să-i şteargă apoi, nedumerit.

Nae Gheorghidiu a apărut de dincolo, apăsat şi aşa de îngândurat, încât capul îi părea şi mai mare.

— E nebun... şi după un răstimp... pentru el însuşi: E nebun!...

— Ai văzut?... pleacă de la gazetă...

— Cum o să plece? Moare, fără el...

— Păi atunci?... după cum văd nu e niciun mijloc...

Nae Gheorghidiu a fumat pe gânduri, a murmurat apoi, cu mimică şi cu sinceră părere de rău:

— Păcat de el... Ce o să facă? Rămâne pe drumuri iar. Şi tot mai întristat: Nu se renunţă aşa de uşor la o leafă de douăzeci de mii de lei pe lună. Pe urmă s-a întors spre mine: Ascultă, Fred, tu eşti prieten cu el, tu ni l-ai adus. Na, două mii de lei şi dă-i diseară să mănânce într-o cameră separată

la „Chateaubriand“, dacă mai e deschis.

Am respins firește banii.

— Coane Nae... lasă banii acum...

— Nu, i-ai de la mine.».

E adevărat că trebuia să fie o întâmplare absolut excepțională, ca să dea de la el...

Surâd, căci mă simt ca legănat, de nedumerire.

— Încerc... Numai că o să fie de prisos... E foarte încăpățânat...

— Fred, ascultă ce-ți spun eu... Fă-i binele acesta, dacă ții la el. Că are talent. Gazeta e bine făcută. Şi, ca în paranteză: E ca vaca nărăvaşe, după ce a umplut şiştarul, dă cu piciorul în el şi-l răstoarnă. Vezi... începe cu icre negre... Dă-i şi homar, fripturi în sânge şi nu uita şampania... E nedus la dame de multă vreme se pare... Şi scurt: Acolo dă tu de la tine, hai.

N-am avut încotro şi i-am telefonat lui Ladima, întrebându-l dacă vrea să luăm masa împreună... A primit bucuros...

Dar toate încercările mele de a-l înmuia au fost de prisos. Stătea pe gânduri, rezemat de spătar, fuma țigare după țigare. Mi-a spus apoi cu o tristețe care m-a uimit şi m-a acoperit ca un doliu:

— Dragă domnule Vasilescu... Nu te supăra... Eu sunt un om care scrie... Şi dacă nu scriu ceea ce gândesc, de ce să mai scriu? Nu pot altfel.

Totuşi, în zorii zilei, am obținut făgăduiala că în chestia aceasta a cărbunilor va amâna campania pentru mai târziu.

În legătură cu gazeta mi s-a întâmplat în zilele acelea o neînțelegere destul de penibilă pentru nervii şi demnitatea mea... Era la vernisajul unei expoziții colective[78] a unui grup

[78] Prin acest detaliu, nu singurul dealtfel, Camil Petrescu se abate de la încadrarea cu strictețe a întregii acțiuni între anii 1926-1928. Aici romancierul se referă la un moment din viața artistică a capitalei care a avut loc în 1924: prima expoziție internațională de pictură, grafică şi sculptură, organizată de *Contimporanul* (noiembrie-decembrie). Dealtfel, în revista condusă de Ion Vinea apăruse cu câteva luni înaintea mult

de pictori şi sculptori de avangardă... O expoziție foarte frecventată, cel puțin la vernisaj, din pricină că era moda de a fi ostentativ, de a fi neapărat îndreptat împotriva cuiva... Ciudat era însă că această expoziție era îndreptată chiar „împotriva artei" (Jos arta!), mai curând însă împotriva tuturor camarazilor care n-aveau talent, niciunul, pare-se, deloc. Mai venea lume şi din pricină că la vernisaj avea să vorbească un ziarist foarte cunoscut, combativ şi revoluționar permanent... Cum luasem obiceiul de a vizita expozițiile de pictură, am venit încă de pe la ora 11. Am găsit-o pe doamna T. acolo, înconjurată cu grabă şi oarecare emoție de grupul de expozanți care făceau şi oficiul de gazde, deşi ei o socoteau oarecum de-a lor. Numai faptul că era ea acolo şi pentru mine sala cartonată devenise nucleul Bucureştilor în ziua aceea. Împiedicat să vorbesc cu ea de atâta timp, simplul fapt de a o vedea şi de a fi în aceeaşi sală îmi dădea un soi de febră interioară. Pentru că era toamnă târzie, deşi vremea era mereu frumoasă, avea un mantou de stofă de culoarea piersicei palide, cu mânecile terminate prin mici manşoane ataşate, de lutru castaniu, aproape negru. Din acelaşi lutru, gulerul înalt, croit ca de tunică, desfăcut la gât, îi încadra obrajii ca într-o catifea neagră, caldă, iar jos, la poale, din aceeaşi, o bandă lată ca de două palme, de jur

---

discutatului eveniment, un *Manifest activist către tinerime*, al cărui prim imperativ estetic iconoclast era: *„Jos arta"* (*Contimporanul*, an II, nr. 46, mai 1942). La vernisaj, în sala Sindicatului Artiştilor, a fost, într-adevăr, o asistență numeroasă (cf. Tudor Vianu, suita de impresii *Prima expoziție internațională a „Contimporanului"*, în *Mişcarea literară*, an I, nr. 4, 6 decembrie 1924). În decor constructivist, pe un fond cu efecte acustice percutante şi eclaj bizar, cuvântul de deschidere l-a rostit ziaristul Eugen Filotti (1896-1977). Au expus: C. Brâncuşi, M.H. Maxy, Marcel Iancu, Milița Pătraşcu, M. Teutsch, Victor Brauner şi reprezentanții din Franța, Italia, Germania, Polonia, Ungaria (cf. Catalogul expoziției din *Contimporanul*, an. III, nr. 50-51, 30 noiembrie – 30 decembrie 1924). Comitetul de organizare al expoziției avangardiste: Ion Vinea, Marcel Iancu, M.H. Maxy. În expoziție, pe lângă plastică, gravură şi sculptură, au fost mobile de M.H. Maxy (comisarul expoziției), o masă cu scaune de Marcel Iancu, vaze de Marcel Iancu şi Marigo. (n.ed.)

împrejur. Înrudirea de culoare dintre opalinul stofei şi căldura garniturii de lutru era un farmec în plus... O înconjurau toți, poate şi pentru că ştia să se facă ea singură înconjurată, avea un aer de doamnă ca o stăpână neoficială, şi erau bucuroşi de un musafir care sporea interesul sălii... Surâdea mult, dar cu un soi de rezervă de om care nu ținea prea mult să se amestece cu ceilalți... Cu un aer binevoitor şi absent, ca întotdeauna când era în lume... De obicei nu poza, dimpotrivă, acasă, între prieteni buni, sta pe scaun strâmb, dar aci parcă ține cu orice preț să evite familiaritatea...

Prin cuprinsul sălii (ai cărei pereți erau îmbrăcați într-o pânză de sac de culoarea cartonului şi iluminați de sus de nişte jgheaburi mici din zinc care cuprindeau lămpi albe ca rampele de teatru) erau nişte fotolii joase de forma celor americane, dar din lemn gros în întregime şi tăiate parcă în felii negre, alternate cu gălbui. Totul avea un aer uşor improvizat, de decor de teatru...

Nu scosese mănuşile mici de piele care îi răsăreau din mânecile-manşoane şi parcă sta dinadins cu coatele sprijinite aşa ca să-i sublinieze frumusețea mobilă a mâinilor înmănuşate. Picioarele de la genunchii goi şi rotunji în jos (rochiile erau mereu scurte), în ciorapii de culoarea nisipului, desăvârşit întinşi, erau lipite unul de altul, iar din pricină că fotoliul în care sta era cam jos, lungite oblic. În toată figura îi apăreau ochii acum de un safir mai fumuriu, nu albaştri intens ca altădată, şi dinții albi, descoperiți, de câte ori râdea cu fața în sus, cu gâtul sprinten către cei cari o înconjurau în picioare...

Când începuse să fie lume tot mai multă, a apărut şi Ladima într-un palton prea larg, cafeniu, cu fular de lână în pătrățele galbene şi roşii... Cum l-a văzut, doamna T. i-a ieşit înainte bucuroasă şi aproape fără să se scuze față de ceilalți i-a luat brațul târându-l într-un colț, cu toate că el se lăsa dus cu oarecare rigiditate orgolioasă...

Am înghețat... şi, cu inima stoarsă parcă de un pumn nevăzut, urmăream nedumerit şi cu o teamă ca de

diagnostic figura ei foarte animată... Ochii îi deveniseră de un albastru mat, oțeliu, îşi ținea cu mâna înmănuşată, ca o agrafă minunată, mantoul descheiat de nasturi şi îi vorbea viu, cu o intensitate nervoasă... Mă întrebam uluit dacă nu e ceva între ei, dacă el n-a jucat un soi de teatru tăcut şi intens, ascunzându-mi abil şi fără gesturi totul. Îmi ziceam, de pe altă parte, că e firească înflorirea aceasta de veselie când îşi vede un prieten care a intervenit pentru ea cu atâta bravură şi loialitate, dar mă întrebam şi dacă nu cumva gestul lui n-o fi impresionat-o atât de mult, încât să înceapă să-l iubească. Cu asemenea femeie, pe care tot ce e frumos ca gest şi cinste o stupefiază, o tulbură, eşti totdeauna neliniştit. Totdeauna „acuză" primirea, înregistra ca un seismograf fiorul oricărui gest frumos şi eram frământat, căci simțeam că nu se poate ca ea să nu fi fixat bravura lui. Eram pe vremuri melancolizat (parcă acum nu?) de orice actor care juca subtil, de un domn care spunea lucruri frumoase într-un cerc din care făcea parte şi ea, de un tip prea bine care era dezinteresat amabil cu ea. Mai ales de cei cari erau bine, deşi nu-i făceau deloc curte, mi-era teamă să nu stimuleze în ea orgoliul de a-i impresiona. Urmăream acum mimica ei, fără să înțeleg nimic, cu impresia nedefinită şi totuşi sâcâitoare că acolo se decide ceva care mă priveşte, ca o linie care se interferează cu linia destinului meu... Nu era întâia oară când o priveam şi-i interpretam mimica, atunci când vorbea departe de mine. Ca şi acum, de multe ori mă întrebam exasperat ce poate să spuie altcuiva decât mie. Aş fi vrut să fiu aproape să ascult, dar tot ce era bărbătesc în mine se cabra...

Pe de altă parte, ştiam că orice banalitate capătă din pricina vocii ei timbrate inflexiuni nuanțate, ca un tremur de înserare, un înțeles sexual care mă dezola. Câteodată, când el răspundea ceva care o contrazicea vădit, trăsăturile feței ei se relaxau, gura i se arcuia în jos, obrajii i se destindeau dezamăgiți. Se vedea că e nemulțumită, enervată. Îşi privea mâna liberă strângându-i gânditoare degetele înmănuşate în podul palmei, pe rând, ca o mână arătătoare, într-un afiş.

Eram exclus din convorbirea asta, ca dintr-un imperiu pierdut, care se crea din nou fără mine.

Atunci am simțit în mod stupid, ca şi când gândurile mele bărbăteşti n-ar fi fost luate în serios, de un spirit zeflemist strein, nevăzut, că trebuie să aflu cu orice preț, chiar al unei umilințe, ce vorbesc cei doi... M-am hotărât să mă apropii cu sentimentul de risc incalificabil cu care un trădător se duce la o legație streină. Nu faptul de a o spiona mă demoraliza, pentru că de mult, printr-un soi de pact ruşinos cu conştiința mea, hotârâsem că trebuie să-i citesc scrisorile uitate, că trebuie să iau informații despre ea, ba de vreo două ori o urmărisem şi pe stradă chiar. Ceea ce sporea mizeria mea era că spionajul de acum era riscat şi ridicul, de o îndrăzneală de sugestionat, care nu mai poate raționa. Mă strecuram prin asistență, care acum era foarte numeroasă, calculând să ajung în spatele lor. Îmi alesesem chiar tabloul pe care să mă prefac că îl admir absorbit, când am fost reținut de o mână solidă.

— Ce faci, diplomatule?

Era scriitorul cunoscut, voinic şi binevoitor, care mă privea cordial şi protector.

— Ei, cochetezi cu arta? Şi întorcându-se către un domn care îl întovărăşa: Domnul Fred Vasilescu, diplomat, sportiv, dansator etc., în flagrant delict de frecvența artistică... Ce femeie te aduce pe aci, spune drept?

Mă întreba convins că e cu neputință ca un tip ca mine să priceapă ceva din artă, sau, în sfârşit, să aibă alte legături cu arta decât acelea de braconier al amorului. E adevărat că deşi venisem dintr-un oarecare snobism, eram totuşi acolo pentru o manifestație de artă şi numai incidental acum arta şi tot restul lumii erau trecute într-o zonă de interese limitate, cum era expresia la modă, şi într-adevăr numai o femeie polariza toate gândurile mele. Chiar de femeia aceasta el mă depărta, târându-mă cu seninătate spre un panou maritim, cu jumătăți de corăbii, cu faruri întrerupte, de parcă totul ar fi fost pictat pe sticlă, şi spart fiind, n-a mai ştiut nimeni să potrivească bucățile la loc, punându-le apoi

la întâmplare.

— Ei, pricepi ceva?

M-a întrebat provocator, cu un zâmbet voinic şi batjocoritor, de parcă ar fi asistat la cine ştie ce experienţă caraghioasă. Eu eram acum însă toropit şi indiferent la batjocuri ca un anesteziat cu stovainã, dar cu mintea mai limpede, mai intensă, cu mult mai activă decât de obicei...

Doamna T. ruga cu o stăruinţă nervoasă şi excesivă pe Ladima, pândind în privirea lui, cu zâmbete luminoase întrerupte, să vadă dacă ajunge până la el, dacă atinge în rezistenţa lui pedala care să răspundă afirmativ. El părea foarte încurcat, iar ea, pornită; avea aerul că depinde de răspunsul lui. Mi-era cu neputinţă să surprind măcar vreun fragment din conturul inteligibil al unei fraze, ca să pot reconstitui convorbirea lor, dar cum îi ştiam pe el foarte inteligent şi pe ea atât de emotivă, simţeam că acolo e o devenire în care eu eram de prisos. Scriitorul insista mereu, fără să observe cât sunt de nervos, până când, surprinzându-mi direcţia privirii, m-a interpelat mirat.

— N-oi fi pus gând rău urâtei aceleia care stă de vorbă cu Ladima? Şefule, te ştiam om de gust.

Parcă m-ar fi stropit cineva cu o cană de apă ca să mă deştepte dintr-o reverie stupefiantă.

Am ridicat din umeri ca insultat de această presupunere, dar în mine s-a instalat un semn de întrebare, ca gravat cu un stilet acid.

Să fie într-adevăr urâtă?... E posibil deci ca un scriitor, om presupus de gust, s-o găsească urâtă? E adevărat că acum, parcă scăpat de hipnoză, nici mie nu mi se părea frumoasă. Faţa ei, care de obicei era absentă şi gânditoare, înregistrând interior şi lin cele mai mici nuanţe ale clipei, de îi puteau urmări succesiunea gândurilor doar pe crisparea uşoară a buzelor, pe obrajii, pe ochii albăstriţi ca trecerea umbrei unui nor pe apă, era acum foarte vie, prea expresivă, cu un fel de mimică nuanţată, ochii înşişi nu mai aveau vioriul-albastru al clipitei de gândire, ci erau pozitivi strălucitori, dar ca de oţel, buzele se răsfrângeau de o

mobilitate excesivă, pândind răspunsul lui Ladima.

Nu era întâia oară când față de mine se spunea că e urâtă... Mai ales când era necăjită, legată de nemulțumiri practice, pierdea foarte mult... Ochii îşi schimbau culoarea şi se adânceau în orbite. Corneea i se injecta cu fire roşii şi parcă devenea de sticlă, toată se vestejea subit. Atunci îşi neglija şi ținuta. Frumusețea ei era foarte sensibilă la viața interioară, şi cred că niciodată n-a fost mai frumoasă ca la vreo câteva luni după începutul iubirei noastre, când părea exasperată de iubire. Şi atunci avea ochii intenşi, dar de o limpezime care făcea cu albul corneei (nu era chiar alb, avea ceva din catifeaua nedefinit verzuie a unei petale de trandafir alb, căruia i s-a injectat, artificial, culoarea verde...) să dea o impresie de vis. Ardea toată aşa cum nu mi s-a mai întâmplat să simt fierbinte un corp omenesc, de o sănătate mlădioasă şi sprintenă de animal tânăr, buzele îi erau într-o tensiune mică de fiecare clipă, totuşi fără răsfrângeri tari ca acum... E adevărat, însă, pentru că depăşisem parcă limitele, într-o vreme toate aceste amănunte se exageraseră ca într-o exasperare... Ochii deveniți prea ficşi îi ieşiseră puțin în afară, albul lor se mărise straniu, buzele îi erau aproape crispate. Căpătase şi un tic foarte nervos, de a duce mâna la rădăcina gâtului în adâncimea unde se întâlnesc tendoanele. Era în vremea celei mai mari exasperări senzuale dintre noi, când ne închideam ca nişte demenți în vreo cameră de hotel ardelean, de sâmbătă seara până luni dimineața. Nu-i plăcea nicio perversiune, nicio „rafinerie“ aşa-zisă de femeie modernă, dar punea atâta iscusință, ştia să abuzeze de toate posibilitățile posesiunii, să ceară simțurilor prelungiri iscusite, totul până în pragul nebuniei, când dezlănțuirile brusce, după atâtea reținеri, nu mai ştiam de ne vor lăsa în toate mințile. De sâmbătă seara până luni dimineața, arzând mereu, nu era niciodată la fel, cum desigur nu e niciodată la fel capriciul ciocârliei în zbor. Din pricina acestor ore îndelungi, petrecute împreună, întâlnirile cotidiane grăbite, totdeauna automatizate şi deziluzionate, nu ne mai interesau. Aşteptam tăcut şi concentrat mica

noastră vacanță săptămânală, căci buna negustoriță nu lipsea niciodată de la magazin (sau aproape niciodată). Când starea ei vizibil anormală s-a agravat, când fixitatea privirei a început să devie oarecum îngrijorătoare, dublată de o stare de neliniște şi teamă permanentă, cu ticul nervos al ducerii mâinii la gât, cum alții şi-o duc pe inimă ca să-i simtă bătăile (ea spunea că îşi simte acolo pulsul intens), a trebuit să consulte câțiva specialişti. Eu însumi aveam dureri mari în ceafă şi-mi simțeam parcă ochii de carton. Ruptura, provocată apoi subit şi brutal de mine, chiar în vremea acestei exasperări, i-a agravat net patologicul tulburării, până când, nemaiputând umbla pe stradă, din neliniște nedefinită, a intrat într-un sanatoriu la Viena.

Cu toate acestea era frumoasă, când se consuma ca o faclă numai flacăre. Astăzi, cu tot dramatismul mişcărilor ei, sau desigur chiar din cauza asta, era urâtă. Drept să spun, vag mă mulțumea faptul acesta, căci mă măgulea gândul de a şti că e frumoasă numai cu mine şi mai ales numai prin mine.

Când am scăpat de scriitori şi când lumea s-a mai rărit, Ladima, despărțindu-se de doamna T., a pornit să cerceteze cu luare-aminte tablourile. Când a venit în dreptul meu a început să-mi vorbească brusc, nervos, simulând totuşi, de parcă am mai fi stat de vorbă în aceeaşi zi, convorbirea noastră fiind doar întreruptă. În dreptul nostru erau trei pânze ale unui pictor rus care înfățişau câteva scene apocaliptic geometrice, însă cu o geometrie de raze lungi şi de cercuri de culoare de aceeaşi nuanță, suprapuse, care-i plăceau mult lui Ladima, căci le examina nervos şi stăruitor.

— Mare pictor... Asta da... e un progres în artă.

Mă întrebam dacă nu căuta să afecteze o preocupare periferică, tocmai fiindcă simțea că între noi a intervenit ceva care nu permitea lămurire, o situație falsă. Privea, puțin teatral, apropiindu-se şi depăşindu-se, ca să refere parcă pentru el însuşi.

Pe urmă, brusc, fără să mă privească, în clipa când traiectul lui îl apropia de mine.

— Doamna Mănescu stăruie de două zile ca să primesc la gazetă pe un oarecare D. Ştii ce buget de sărăcie avem şi m-a enervat că a trebuit s-o refuz.

Ştiam cine e D. şi a fost în mine ca o schimbare de cadril în nelinişte, căci limpezit brusc din partea lui Ladima, devenisem nervos din cauza acestui D.

— Spune că e într-o mizerie care-ți face milă, că nu are niciun rost... Acum în iarnă l-a dat afară proprietăreasa. Să-i fac măcar un loc de corector. A trebuit să refuz şi asta. Pe urmă tipul e absolut insignifiant.

D. acesta era un fel de tânăr îmbătrânit, care-ți dădea impresie de murdar. Ne întâlneam foarte des la doamna T. Mărturisesc că mă irita prezența lui, pentru că era de o insistență de țânțar gonit.

Îmi apărea destul de nelămurit, ca situație în legătură cu ea, mă întrebam dacă nu cumva e vreun frate de al ei, bănuiam cine ştie ce dramă de familie. Foarte târziu am aflat că nu poate fi vorba despre asta, dar tipul nu era mai puțin ridicul cu ochii lui tulburi de slugă jignită, aducându-i flori şi venind noaptea la ea.

Evident că era destul să mă gândesc serios, ca să mă liniştesc (deşi chiar simplă apropierea lui şi tot jignea). Era peste putință ca să fie ceva între ei, oricât de mare ar fi fost aşa de invocata perversitate femeiască... Întâi era un motiv de incompatibilitate. Femeia aceasta nu putea suporta fizic nicio urâțenie.

Asta mă făcea să nu mi-o pot închipui niciodată vânzându-se, de pildă, chiar în clipele ei de greutăți materiale, vreunui bătrân flasc, cu carnea învinețită, roasă de eczeme. Nu putea măcar să privească asemenea lucruri, fără să i se irite cu adevărat pielea. Pe corpul ei însuşi nu putea suporta nimic. Avea cea mai curată piele pe care am văzut-o vreodată. Nu răbda nicio atingere murdară, nicio rosătură, fără să nu se furnice toată... Cred că aceste continue plimbări nervoase ale mâinilor ei în jurul gâtului, spre urechi, erau un fel de reflexe nervoase provocate de piele. Nu fusese bolnavă niciodată, parcă nici microbii nu-i

putea suporta... Îmi spunea că odată, la ei în casă, toți copiii se îmbolnăviseră de scarlatină fără să se prindă de veste. Ea n-a avut nimic şi au şi renunțat s-o mai izoleze. De o rezistență vie, total imună, ea exagera însă în sensibilitate, organic, toate... Un simplu guturai o deprima ca o catastrofă, un coş o împiedica să lucreze. Orice atingere din pricina sensibilității avea rezonanțe în tot organismul ei, încât, cei care, voinici, suportau furuncule, fără să se întrerupă de la activitatea lor, ți se păreau, prin contrast, de o nepăsare de rinoceri care suportă familiar cuiburi de păsărele în piele. O dată a fost intoxicată nu ştiu din ce cauză şi ea a suportat săptămâna de boală ca o agonie, desființată de dezgustul vomitărilor, neadmițând cu exasperare să fie văzută nici măcar de rudele alarmate de suferința ei şi de acest mister, toată săptămâna. Cum era să-mi închipui că femeia aceasta curată ca un cățel de rasă, care nu bea de două ori din aceeaşi apă din farfurie, care într-adevăr, dacă se servea din nou dintr-o mâncare de pui, cu sos, schimba iar farfuria, căci oasele şi sleiala o făceau să leşine parcă (în case streine, ştiu că tocmai din pricină că nu putea cere să i se schimbe farfuria nu mai cerea niciodată din acelaşi fel), ar fi putut îndura apropierea parcă mirositoare, murdară, a organelor şi secrețiunile lui D? Asta depăşea tot ce-mi puteam închipui.

Astăzi încă, unul dintre sentimentele mele de orgoliu e că femeia aceasta, care arunca apoi pieptenul pe care i-l cerea vreo prietenă, a folosit de câteva ori cu mine aceeaşi perie de dinți... Am uneori amețeală, ca şi când aş fi trecut pe lângă un pericol, la gândul că am avut curajul să fiu inconştient de natural lângă o asemenea femeie (căci e probabil că mai ales la început, – până i-am descoperit cu uimire sensibilitatea – eu o credeam vânzătoare de magazin banală – am fost cu ea aproape inconştient). Nu numai despre D., nu numai despre Ladima, dar despre Mărginoiu însuşi, care avea un fel de iritație, furunculoză a pielei pe coapse – ştiam de la baia de aer cald – eram liniştit când gândeam, căci îl compătimeam dinainte pentru imprudența de a apare gol, lângă o privire

atât de neliniştită şi iscoditoare, cu senzaţii repulsive ca ale femeii acesteia. Iar „amor“, îmbrăcată, în maşină, ca atâtea femei, sau dusă de întâmplarea unui flirt nu făcea cred niciodată, căci ştiu dezgustul cu care asculta povestindu-i astfel de cazuri. Sincer compătimeam şi disprețuiam pe bărbaţii cari s-ar fi aventurat inconştienţi în intimitatea acestei femei, ca pe acei gafeuri care într-o casă mare nu şi-ar fi dat seama unde sunt şi ar fi fost ca la ei acasă, cu libertăţi comode sub privirile imperceptibil consternate ale celorlalţi musafiri.

Era destul, deci, cu toată iritarea mea spontană, să mă gândesc serios, ca să-mi dau seama că e peste putință ca între doamna T. şi D. să fie mai mult decât o strângere de mână (şi aceea încă, desigur, greu suportată).

Dacă intervenea pentru el atât de insistent, acum, era desigur din bunătate. Era cu adevărat foarte bună, un soi de bunătate spontană, din reacție imediată, parcă tot de natură epidermică, din incapacitatea de a suferi răul sau falsul, căci asta i-ar fi cerut sforțări sistematice, de care nu era în stare.

Acasă am găsit pe tata şi pe Gheorghidiu – era o zi când ne întâlneam la masă – şi cum acesta avea o criză de ficat (din cauza asta purta cred brâul lui Iov), n-am putut vorbi nimic. Se trântise în fotoliu şi transpira rece, cu ochii tulburi, şterşi, cu valuri de zăduf în obraz, mereu căutând, strâmb, o poziție mai comodă. Ştiam toţi că suferă şi mi se părea, nu ştiu, un soi de lipsă de respect să fac abstracție de durerea lui şi să-i propun angajarea lui D. Mai târziu n-am mai avut însă niciun prilej să intervin.

De altfel şi tata şi Nae Gheorghidiu erau din ce în ce mai neliniştiţi şi mai preocupaţi de soarta colaborării cu Ladima... El scria gazeta ca şi când ar fi fost a lui şi nici nu concepea măcar că ar putea să scrie altfel... Negreşit, aceasta aducea cetitori, dar contrazicea prea mult intențiile proprietarilor... Din ce în ce mai mult *Veacul* devenea un organ duşmănos industriei şi comerțului, ceea ce în niciun mod nu se potrivea gândurilor tatei, sau lui Nae Gheorghidiu... Într-o zi acesta ne-a arătat enervat un anunț

ironic în pagina întâia a *Veacului,* pe două coloane, în chenar, cu litere groase: „Fabricile de gheață cer sprijinul statului. Gerul excesiv face inutilă gheața artificială, năruind astfel o industrie atât de necesară apărării naționale. Se cere ca statul să ia asupra sa, cel puțin în timpul iernei, cumpărarea întregei producții de gheață, altfel fabricile vor fi nevoite să închidă, lăsând pe drumuri pe lucrători."

Pe urmă, ieşirile împotriva industriei „parazitare" au devenit tot mai numeroase... La început, lui Nae Gheorghidiu îi era teamă că această campanie împotriva industriei naționale să nu supere pe şeful partidului... Ionel Brătianu era însă atât de preocupat de problema regenței şi a menținerii „actului de la 4 ianuarie"[79] încât tolera orice divergență, pe orice chestie, era gata să trateze cu orice partid, subvenționa chiar gazete care atacau pe liberali, cerând numai atitudine convenabilă pe această „chestie închisă"... Mai cu seamă în zilele acestea, ale procesului Manoilescu [80] , îngăduia orice, devenise împăciuitor, părăsind cu totul faimosul sectarism, numai în schimbul admiterii „actului". L-am văzut în ziua proclamării la Cameră; albise, obrajii i se micşoraseră şi se adânciseră mult, părul dat peste cap era ca o chică de poet cărunt,

---

[79] Prin actul de la 4 ianuarie 1926, Parlamentul a votat îndepărtarea prințului Carol de Hohenzollern de la succesiune şi recunoaşterea fiului său, Mihai, ca principe moştenitor. Partidul Liberal nutrea speranța că prin acest act politic să-şi consolideze poziția (n.ed.)

[80] Mihai Manoilescu (1891-1950), economist, om politic, subsecretar de stat (Finanțe) în guvernul generalului Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927) şi ministru de externe în guvernul profascist Gigurtu (1940). La întoarcerea de la Paris, în noaptea de 23 spre 24 octombrie 1927, a fost arestat, autoritățile descoperind asupra lui 4 scrisori ale prințului Carol către I.I.C. Brătianu (atunci prim-ministru), Iuliu Maniu, N. Iorga şi Averescu, prin care acesta îşi exprima dorința de a reveni în țară. Guvernul a hotărât ca Mihai Manolescu să fie deferit imediat Curții Marțiale. În favoarea acuzatului, la proces, s-au pronunțat Averescu, Iorga, Iuliu Maniu, şi I. Mihalache. Completul de judecată, dominat de ofițeri procarlişti, la 14 noiembrie 1927 a decis achitarea lui Manoilescu, fapt interpretat ca un insucces al cabinetului liberal (n. ed.).

ciocul era de asemenea schimbat. Nu l-aş mai fi recunoscut pe stradă. Şi asta numai în câteva luni de zile.

La început îi fusese teamă că, supărat din pricina remanierii, Gheorghidiu să nu se adaoge cumva la numărul acelora care, politicieni încercaţi şi abili, ştiau ce înseamnă „o chestie", şi refuzau să recunoască „de drept" „actul de la 4 ianuarie", căci de fapt îl recunoşteau mai toţi. Îi era teamă că *Veacul* ar fi putut să aibă o atitudine echivocă... Cum, dimpotrivă, gazeta părea să fie anticarlistă, căci se făcea, vag de tot, e drept, ecoul ştirilor defavorabile prinţului exilat, cu două său trei zile înainte de serbarea donaţiei Muzeului Simu[81], cu o săptămână deci înainte de moarte, Ionel Brătianu[82] i-a telefonat pe la 2 după-amiază lui Gheorghidiu, care a primit vestea năucit de uimire şi de fericire, că vrea să-l viziteze, dacă e acasă... Când a sosit, a fost primit de la portiţa de fier de Gheorghidiu, iar după ce a luat loc în biroul cu uşile-oglinzi, împărţite în careuri, şi cu muchii de aur, liniştit ca un stăpân acasă la el, a spus că ţine să-i aducă personal cordonul Coroanei României (pe care, după tradiţia liberală a remanierilor, i-l dăduse drept consolare) şi se scuza că nu avusese timp, din cauza împrejurărilor (moartea regelui,[83] aranjarea practică a regenţei etc.), să i-l înmâneze... E de prisos să spun ce speranţe – împotriva evidenţei – a legat Gheorghidiu de acest „gest" al lui Ionel Brătianu. A crezut că s-a întors iar roata norocului politic. Venirea peste o săptămână abia la şefie a lui Vintilă Brătianu[84], marele pontif al industriei naţionale, l-a făcut să îngheţe de teama vreunei imprudenţe. E uşor de înţeles că a avut aproape o sincopă când a cetit chiar în ziua

---

[81] Colecţionarul şi fondatorul Muzeului Simu, Anastasie Simu (1854-1935), a făcut donaţia într-un cadru oficial la 17 noiembrie 1927. Au participat reprezentanţi din partea guvernului, numeroşi oameni de artă şi scriitori.

[82] Ion I.C. Brătianu a decedat la 24 noiembrie 1924 (n.ed.)

[83] Regele Ferdinand I a murit la 20 iulie 1927 (n. ed.).

[84] Vintilă I. C. Brătianu (1867-1930) preia conducerea guvernului de la 24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928 (n. ed.).

aceea, în *Veacul*, un articol îndârjit împotriva industriei şi a băncilor „parazitare". Prăbuşirea Băncii Elino-Române[85] de la Galaţi, urmată de sinuciderea directorului general, ca şi prăbuşirea în aceeaşi săptămână a altor bănci ieşene, se dovediseră un grav simptom de maladie financiară. La rândul lor, băncile bucureştene începură să avizeze la măsuri de salvare. Fiecare din ele avea imobilizate, în polițe dubioase, sume mari de foarte multe milioane, împrumutate de altfel prietenilor politici, pe polițe de complezență, bani dați cu intenția să nu mai fie achitați vreodată şi care nu erau în realitate decât plata unor servicii pe care aceştia le făceau când erau la putere, băncilor şi industriilor lor. Acum acestea încercau să treacă statului, rând pe rând, aceste „portofolii dubioase".[86]

---

[85] Crahul Băncii Eleno-Române a avut loc în octombrie 1927, cotidienele comentând pe larg fraudele şi procesul principalilor delapidatori (n. ed.).

[86] Articolul din *Veacul* e într-adevăr de o violență surprinzătoare de la titlu: *Portofolii putrede şi suflete descompuse,* până la afirmația că: „ne aflăm nu numai în fața unui procedeu de un sadic cinism, care impune astăzi statului jefuit să plătească, tot el, păgubaşul, comisioanele prevaricatorilor în sumă probabil de miliarde, dar şi a unui act de demență politică, sortit să ducă la ruină statul actual, prin secătuirea tezaurului şi prin distrugerea oricărui prestigiu de guvernământ".

În felul ei redacția *Veacului* era foarte interesantă. Cu discuții vecinice... cu vizite de actrițe, căci Emilia venea des cu prietene de-ale ei. Personal n-am făcut parte dintre redactori. Într-o zi însă, ieşind împreună de la o şedință a comitetului S.S.R., am stat mai mult de vorbă cu Ladima şi i-am arătat absolut sincer şi fără nicio intenție (deşi m-aş fi simțit bine la o astfel de gazetă, căci am aflat abia mai târziu că e a lui Gheorghidiu) cât de mult prețuiam atitudinea şi nervul cu care e scrisă foaia... M-a invitat să colaborez, însă numai după un timp de reflexie vagă, mai mult aşa ca o politețe... N-am putut să-mi dau seama dacă succesul îl zăpăcise într-atât, încât credea că nu mai are nevoie de nimeni, sau dacă nu era poate cumva faptul că, deşi eram de atâtea ori de acord, mă prețuia totuşi prea puțin. A adăogat mai târziu, e drept puțin cam stânjenit: „Avem un buget penibil... Dă-mi din când în când câte un foileton... 500 de lei e tot ce putem plăti..."

Am primit şi mă duceam adesea pe la redacție, unde după un timp începuseră să vie câteva figuri de „suprafață politică", dacă e permis cuvântul... Excesiv sentimental, Gh. Ladima lua drept prietenie gestul

acestora de a-l vizita – poate era şi destul de măgulit de actul lor, de vasalitate oarecum – iar ei erau bucuroşi ca, pentru două ţigări fumate acolo, să-şi asigure prietenia unei gazete atât de temute, unde se puteau face dări de seamă interesate, sau publica note, care totdeauna vizau ceva, caricaturi etc. Se făcuse astfel un fel de redacţie onorifică, făcută din foşti şi viitori deputaţi, secretari generali, ba şi vreo doi foşti miniştri, cari treceau între 12 - 1 şi 6 - 7, ca „să mai dea bună ziua campionului."

Birourile ziarului erau tot aşa de primitive ca o baracă improvizată... Pe strada Millo, trei camere mici de apartament banal, la etajul doi. Una pe dreapta cu anunţ: „Administraţia"... O masă neagră, mare, pe care veşnic erau hârtii în dezordine şi registre încălcate... Expediţia o făcea servitorul la o masă rudimentară. Prin colţuri, colecţii, pe culoar alte teancuri. În stânga era o măsuţă cu maşina de scris... Altă cameră era a secretarului de redacţie şi a redactorilor... O masă de bucătărie, lungă aproape de la un perete la celălalt şi în jurul ei câteva scaune... Nu era vopsită în niciun mod... bradul purta încă urma rindelei... Era doar acoperită cu hârtie albă de ziar prinsă cu pioneze.

E adevărat că niciodată nu erau mai mult de doi redactori acolo... Altfel n-ar fi fost de ajuns nici scaunele, nici cuierul.

Şi mai era biroul directorial... Foarte mobilat în contrast cu sărăcia improvizată a restului... Dar era uşor să vezi că mobilierul era adunat cu pantahuza, de la proprietari probabil... O canapea şi un fotoliu vechi, de piele, scoase din uz, un birou mare de tot, de stejar căptuşit cu foiţe de nuc, scorojite şi căzute ici-colo, ca la o casă pereţii leproşi. Pe jos niciun covor... pe pereţi originalele caricaturilor care apăreau în gazetă, înrămate englezeşte, cu chenar subţire negru... Se aşeza fiecare cum putea... Uneori când musafirul era, de pildă, o fostă excelenţă care urca scara numai ca să spuie „una bună", o replică picantă sau o anecdotă, se antrena povestind, până se instala de-a binelea în jumătatea de fotoliu a lui Ladima, care şi aşa se plimba mai mult prin odaie, iar când venea băiatul cu manuscrise sau corecturi, lucra în picioare pe colţul biroului. Am impresia că toată lumea ştia a cui e gazeta şi credea că şi Ladima ştie, dar cu toţi găseau că are atâta libertate ca să poată fi de folos oricui.

Căci oricine era binevenit la redacţie, în afară de o singură categorie de oameni: economiştii. Orice articol de finanţe îl scotea din sărite... *Veacul* publica din când în când note de batjocură sângeroasă... *Corbii matematici ai mizeriei* sau *Aventurierii şi şarlatanii improvizaţi medici financiari. O* „casetă" grasă cerea pentru economişti o uniformă deosebită:

„Oameni buni, faceţi-le o uniformă ca la ciocli... Un soi de frac alb cu şireturi negre, ca să-i cunoaştem din depărtare pe stradă, să ne putem feri de ei".

E drept că atitudinea lui era privită cu indulgenţă, căci chiar în

redacția onorifică toată lumea era mai mult sau mai puțin economistă. Ca de altfel nouă zecimi din românii în haine negre, între anii 1918-1928. Deşi erau însă de părere contrară, răspundeau directorului cu un surâs de acceptare, care părea să spuie că, dacă nu admit ideile, oricum admiră vehemența lor literară... Ceea ce e sigur e că în această epocă economiştii erau foarte prețuiți şi, în orice caz, singurii oameni cari aveau, în vremuri aşa de grele, lefuri princiare. Mai ales că, asemeni medicilor în timp de epidemie. Erau chemați în mai multe locuri odată şi nu era unul să nu fie în cinci, şase consilii de administrație sau comisii deodată. Condiția ca să fii economist era să nu ai nicio profesie şi nici carieră marcată, căci atunci erai socotit „diletant". Făceau bineînțeles excepție de la aceasta inginerii şi advocații, cari erau dimpotrivă bineveniți. Medicii erau admişi numai, dacă nu mai practicau. Ceea ce e cert e că mai ales cei necunoscuți, în niciun fel, şi îndeosebi tinerii se puteau instala, publicând articole cu cifre, drept specialişti.

— Domnule Ladima, cum poți să susții asta?

Ladima se-nfuria şi suferea cu adevărat că nu poate convinge. Se plimba furios prin odaie şi vocifera. Hainele negre, largi, de pe el, îi dădeau un aer de pledant patetic. Deşi gulerul scrobit era foarte larg, avea ticul de a-l tot lărgi, cu două degete, ca şi când tot l-ar fi jenat.

— Domnule, toți avocații fără clientelă, toți studenții cari nu şi-au încheiat studiile acum au devenit, peste noapte, doctori în ştiințele economice. S-au impus ca nişte intendenți escroci în familii burgheze şi timorate. Nu e minister fără un oficiu de studii... Ba unele au câte două, trei, şi pentru direcțiile generale... Ei bine, asta nu va împiedica statul ca în curând – ascultă-mă, în curând – să facă disperat apel la experți streini.

Un fost deputat, voinic ca un luptător de circ, cu cap de copil, surâdea plin de el.

— Ha, ha, ha; Experți streini... şi-l privea compătimitor. Crezi serios asta, domnule Ladima? Dumneata ştii că economiştii noştri sunt consultați de către streini? Ştii ce impresie extraordinară au făcut în comisiile de la Geneva?

Ladima arunca tocul enervat:

— Asta-i...! Lasă-mă... lasă-mă, domnule!... Ascultă ce-ți spun... Vor fi chemați experți streini... Nu e bancă fără zece economişti improvizați directori, cu birouri americane, cu zeci de dactilografe, cu portari în livrea şi cinci călătorii pe an la Berlin-Londra-Paris... Nu e bancă fără „oficiul ei de studii". Ei, bine, asta nu va împiedica jumătate din ele, cel puțin, să se prăbuşească... E un domn director general al uneia, care vrea să ne învețe săptămâna trecută finanțe, la Fundație... Ei bine, prăbuşirea ăstuia va fi ceva mai tragicomică...

Şi, descoperind ceva în gazetă, ridicând mâinile cu manşete burlane,

a trântit foaia pe birou ca jignit personal.

— Uite, domnule, un tartor al economiştilor, raportorul general al bugetului, imbecilul de Oromolu*. Uită-te şi dumneata. Exprimă în raportul lui nădejdea revalorizării leului... Ai înțeles?... Revalorizarea leului! Miliarde se vor cheltui cu asta... Cu aberația revalorizării monetei. Uite ziarul... citeşte.

În timp ce noi ne grămădisem pe foaie, ca să cetim raportul, el a început să-şi ciupească mustața, şi-a potrivit gulerul şi a redactat o nouă casetă, cu rânduri groase de tot, pe două coloane; *Ministrul „bugetului de aşteptare“ crede în revalorizarea leului şi bazează bugetul pe ea... E naiv, nebun sau de rea-credință.* (A doua zi a apărut „Raportul” în loc de „Ministrul” – şi asta m-a mirat mult; îndemnându-mă spre tot soiul de presupuneri.)

Altă formulă care-l scotea din sărite era „criza”. Într-o seară de ninsoare abundentă şi domoală, eram în redacție vreo cinci sau şase inşi. Fostul ministru care spunea anecdote picante Emiliei şi unei alte colege de la teatru (veniseră să-l ia pe Ladima), un deputat, cunoscut avocat liberal, Ladima, care citea ziarele de seară, şi-a aruncat ochii pe caricatura dintr-unul, pe care abia îl despăturise... Înfățişa pe Vintilă Brătianu stând de vorbă cu doi cetățeni jigăriți. Avea jos următoarea legendă:

— Lăsați, că dacă facem stabilizarea, o să treacă şi criza...

— Domnule ministru de Finanțe, să nu cumva să se stabilizeze... criza.**

Ladima a început să trântească tamponul sugătoarei şi tot ce a găsit la îndemână, ca un copil înfuriat, căci era, când se aprindea, copilăros, în desenul cu caricatura pe care o zvârlise cu furie pe birou.

— Ce cruntă prostie... auzi, criză!

Deputatul a rămas încremenit, fostul ministru s-a întors şi el spre noi, dar cu mâna tot pe umărul actriței.

— Cum, domnule Ladima, dumneata crezi sincer că nu e criză?... Poeții ăştia sunt teribili, domnule... Căci am auzit că eşti poet... Spunea ieri cineva la „Capşa”.

Ladima publica versuri de mai bine de 20 de ani.

S-a oprit din plimbatul în cameră, parcă avea febră, cu ochii albaştri ca un smalț şters, în orbitele prea mari, cu gulerul scrobit prea larg pentru gât, mustața vie.

— Ce-i aia criză?

Şi deputatul avocat, îndesat şi mânios:

— Sărăcie generală, domnule... Sărăcie... Ei, drăcia dracului! E țara săracă...

— Asta e criza dumitale! Ei, atunci e fals... Nu e criză, e o idioțenie economică... Ascultă ce-ți spun. Lumea e bogată... e mai bogată ca

oricând, orice-ar spune economiştii dumitale imbecili. Statul, el, trece însă printr-o criză cumplită. Şi asta e cu totul altceva... Nu e o criză economică, e o criză a statului românesc, domnule deputat şi domnule „fost şi viitor ministru...“ Înțelegeți!

Fosta excelență a surâs indulgent, ca de o enormitate, şi a spus fără emfază:

— Statul e sărac, pentru că e lumea săracă.

Ladima striga, gesticulând, de erau să-i sară manşetele...

— Nu e adevărat... E sărac pentru că nimeni nu-şi plăteşte impozitele. Nimeni, înțelegi dumneata?... Pentru că toți îl duşmănesc.

— Aci e un cerc viţios... Dacă n-au oamenii, de unde vrei dumneata să plătească?

— Nu-i adevărat... Dovadă că unii plătesc totuşi... Culmea e că plătesc cei mai săraci, singurii... Funcționarii.

Sigur de el, tacticos, ca şi când ar fi făcut o întrerupere în Parlament, fostul ministru se oferi să aducă un argument decisiv cu blândețe retorică.

— Domnule Ladima... Nu e chiar aşa. Impozitul industrial şi comercial în 1926 a dat 1.401 de milioane. Anul acesta să zicem că va da 1 miliard. Pe urmă ai avea dreptate... aşa ar fi dacă veniturile statului ar fi scăzut numai la impozitele directe... Partea gravă şi care dovedeşte criza este că au scăzut veniturile indirecte. Dumneata eşti poet, cum spune dumnealui, dă-mi voie să-ți explic pe îndelete asta...

— Nu-mi explica nimic.

— Atunci nu putem vorbi nimic... Eu cum te las pe dumneata? A scăzut adică venitul vămilor, al taxelor pe consumație. Au scăzut din cauza sărăciei consumațiile... şi deci şi veniturile statului... Numai la alcool de la 1 miliard şi jumătate, au scăzut aproape la câteva milioane anual.

Ladima nu se mai putea stăpâni, şi nu conținutul discuției, cât această lipsă de disciplină în discuție era pentru cei doi o indicație despre superioritatea lor.

— Ei, bine, asta e nemaipomenit... Crezi dumneata sincer că se consumă azi mai puțin alcool decât înainte?... Cu adevărat, crezi dumneata că azi se consumă numai câteva vagoane de alcool în toată țara românească?... Ştii dumneata câte fabrici avem? Poate că mii şi mii... Ştii dumneata câte plătesc impozit astăzi? Mă întreb dacă vor fi două-trei care să nu fraudeze. Ştii că mai toate băncile şi industriile lucrează cu două rânduri de registre? (Era în 1927, deci cu câțiva ani înainte de criza mondială.) Aici e jaful cel mai sfruntat... înțeleşi toți cu agenții statului, nimeni nu mai plăteşte. Fraudele directe... evaziunile fiscale vor nărui statul românesc... Să-ți spun eu dumitale, un adevăr, ca fierul înroşit de viu... Statul e sărac, falimentar... Marea industrie îi fură

anual, sub pretext de furnituri naţionale, câteva miliarde. Prin jocul taxelor vamale protecţioniste, mai jefuieşte pe consumatori – am cetit un articol foarte interesant în privinţa asta – încă de vreo 8-9 miliarde anual. În schimb, nu ştiu dacă două-trei industrii plătesc impozite.

Îţi spun eu că niciodată nu au existat un număr mai mare de bogaţi decât acum... Dacă s-ar desface safeurile băncilor ar ieşi la iveală miliarde.

Devenise furios şi avea în colţul gurii şi puţin pe buza pe jos câteva fire de spumă. Mustaţa i se zbârlise.

— De unde ştii asta... ai darul Mafaldei?

— Nu e nevoie să fii prea inteligent ca să ştii asta... Toată lumea se vaită că lipsesc banii din circulaţie... Da sau nu? E adevărat că nu sunt destui... Dar şi aşa... sunt vreo douăzeci de miliarde. Ghici ghicitoarea boului: unde se găsesc cel puţin 14 miliarde absente din circulaţie, azi?... Domnule, dacă s-ar publica listele deponenţilor, ai rămâne uimit de ce ai afla... Dacă s-ar deschide safeurile... Bagă de seamă că nu vorbesc măcar de depunerile în străinătate, nici de valuta streină pusă la adăpost. Acesta e semnul timpului... Burghezia îşi distruge propriul ei stat. Nici de armată, care e pavăza şi formula ei psihologică, nu mai îngrijeşte. E în plină criză de inconştienţă şi iresponsabilitate. Suntem la o raspântie istorică.

Era aplaudat, ca să zic aşa, cu surâsuri şi glume admirative, în aparenţă mai mult, căci în fond îl găseau extravagant şi-l disprețuiau cu indulgenţă. Fostul ministru, rotofei şi revărsat, l-a bătut pe umăr.

— Simpatic eşti, domnule... Zi-i poet, şi pace. Dar cum îţi explici asta... că toată lumea se vaită?... Băncile depun bilanţurile... concordatele sporesc în fiecare zi.

— Ei şi? Ce înseamnă asta?... Unul dintre aspectele crizei e şi această văicăreală generală, care are cântecul ei. Domnule, să-ţi spun ceva semnificativ şi uimitor: a apărut la noi în *Veacul,* acum două săptămâni, un articol optimist şi aşezat, intitulat *Sfârşit de criză*? în care se arată că un soi de afaceri cunosc o revenire în Ardeal... Ei bine, redactorul nostru a fost apostrofat tocmai de cel pe care credea că-l obligă: ce vrei, domnule, să deştepţi atenţia fiscului?

— Sinuciderile se înmulţesc şi dumneata găseşti că nu e sărăcie? Ai scris ieri un articol care mi-a dat lacrimi, vorba aia. Despre muncitorul de la Petroşani care din cauza mizeriei şi-a legat un cartuş de dinamită de pântece şi i-a dat foc... (Fusese o sinucidere care a înfiorat toată opinia publică.) Ai scris singur alt articol despre avocatul acela care s-a sinucis din mizerie. Adineaori erai înduioşat de băiatul care a fost prins furând o pâine şi arestat... Cum poţi să susţii că nu-i mizerie?

— Dar cine a susţinut asta?... E mizerie cumplită, dar numai într-o parte din populaţie, pentru că suntem imbecili... Nu e sărăcie generală...

criză... E altceva: e o proastă distribuție... şi ca şi când a făcut o descoperire: Uite, mi-am găsit subiect pentru mâine... Trecu la birou unde însemnă vreo două rânduri ca să ție minte.

A doua zi, într-adevăr, *Veacul* avea în mijloc, cu literă mică, dar neagră, următorul articol:

PROASTA CIRCULAȚIE

Sergentul din mijlocul străzii ridică şi coboară bățul, parodiind în fața Operei pe dirijorul în frac dinăuntru. Automobilele cu fotolii adânci ca mormintele, gătite şi iluminate pe dinăuntru ca nişte budoare, dintr-o lume ireală, se urmează, cerându-şi nerăbdător, cu țipăt aristocratic de claxoane, drum. E astă-seară mare manifestare de artă, v-o spunem serios, şi fotoliul, scăldat într-o baie de lumină electrică, a fost plătit cu 1.000 de lei, exact prețul a doua sute de pâini.

Iată acum, aliniate ca un parter de flori şi plante, femeile cu umerii rotunzi, gâturi marmoreane mângâiate de coliere, mâinile albe încheiate cu cătuşe de aur şi platină.

Suntem, domnilor, o țară bogată, fără îndoială.

Asta a putut constata ieri şi băieţaşul care, flămânzind de două zile pe străzile capitalei după ce a privit vreme îndelungată galantarele de la băcăniile împinse până în stradă şi până în nările celor flămânzi, s-a decis să fure o pâine de la gheretă din marginea oraşului.

Nu l-au tentat nici homarii şi langustele de la Ciobanu, nici şalăul cu spinarea lată de o palmă de la Teişani, nici rodiile, nici perele învelite în vată ca nişte păsări bolnave. El nu vrea decât o pâine şi e mai greu pentru unii, în această țară, să aibe o pâine, decât pentru alții să trimită acasă un coş cu icre negre, brânză scump putrezită şi pateuri cultivate încă înainte de gâtuirea păsării.

Băiatul acesta n-avea decât 16 ani, dar mintea lui necoaptă a putut gândi stupid că e mai bine să fure, cu pereții stomacului uscați şi lipiți de foame, o pâine, decât să aştepte şi să incerce a obține de la stat o furnitură. Greşeală scump plătită, căci a fost împuşcat de către simbolul ordinei noastre sociale, domnul sergent din post.

Coliba puturoasă, cu trupuri măcinate de mizerie alături de palate cu multe camere, în care pe divanuri, pe mescioare, fiecare obiect, aruncat parcă la întâmplare, reprezintă o valoare care ar schimba destinul unui om, asta e capitala simbolică a noastră.

E o proastă distribuție în țara asta, ca într-un corp bolnav, distribuția sângelui. Unele organe plesnesc de congestionate ce sunt, pe când altele, care lâncezesc, se atrofiază, se descompun, pentru că până la ele, în acelaşi corp, nu ajunge nicio picătură din lichidul nutritiv.

E neîndoios că dacă un aeroplan ar putea zbura deasupra acestei

capitale şi pilotul ar putea privi, ca în poveste, prin acoperişuri, ar vedea în acelaşi timp, alături de aşternutul cu zdrenţe în care femeia cu trupul mâncat de tuberculoză îşi alăptează copilul, şi dormitorul luxos, cu trupul curtezanei neroade frământat de voluptate, după ce a fost aţâţat de bunătăţi, plătite din jaful banului public.

Sufletele copiilor se ofilesc de la duhoarea vieţii din jurul lor încă de mici. La 16 ani sunt împuşcaţi adolescenţi pentru că fură o pâine, iar la 20 de ani studenţii îşi strâng tâmplele în mâini deasupra cărţii, nu numai petru că ameţiţi nu mai pricep nimic, dar ca să-şi potolească, printr-o crispare, crampele foamei.

— Ce viitor ne pregăteşte această hidoasă congestie a organismului social, ce posibilităţi să putem întrevedea în ţara lefurilor de 4 milioane anual, care stau în cântar cu pensiile de 500 lei lunar?

Ce suflete pot creşte într-o astfel de mocirlă morală?

Lişiţă tremurătoare, scoici flasce şi nuferi, frumoşi poate, dar paralitici, când noi avem nevoie de stejari şi brazi, de animale sănătoase, îmbătate de aer proaspăt.

Trebuie să luăm aminte. E prea multă suferinţă aci şi prea multă juisare neruşinată. Organe prea bine nutrite, năclăite de grăsime... şi inimi prea secătuite şi deznădăjduite.

Se pare că în asemenea maladii chiar şi medicina a revenit acum la anumite procedee terapeutice, care în ultimul timp cereau numai câteva lipitori, dar care într-o vreme foloseau şi operaţii curajoase.

G. D. *Ladima*

P.S. Pentru o mai bună înţelegere a momentului, pentru a încerca o justificare a violenţelor lui Ladima şi pentru a realiza mai verosimil atmosfera acestor întâmplări, adăogăm, acum, când se tipăreşte cartea, la mai bine de patru ani de la moartea lui, şi reproducerea întocmai a unei scrisori apărute de curând într-unul din marile cotidiene, sub titlul gros pe două coloane:

ÎN JURUL CUMPĂRĂRII FABRICII „ASTRA" DIN ARAD

Din partea d-lui general M. Ionescu, directorul general al Căilor Ferate, primim următoarea scrisoare:

Domnule director, în ziarul *Universul,* nr. 282, cu data de joi, 13 octomvrie 1932, a apărut o notă*** în care se exprimă surprinderea că în timpurile grele de astăzi se cumpără fabrica „Astra" din Arad pentru suma de 360 mil lei.

Pentru lămurirea acestei chestiuni, socotim necesar să vă dăm următoarele lămuriri: Calea Ferată, printre alte contracte de reparaţiuni

de material rulant, încheiate cu diverse fabrici particulare, are şi contracte-legi încheiate cu consorțiul „Astra şi „Romloc", în valoare totală de 445 milioane de lei anual, cotă obligatorie şi cu o valabilitate a contractului până la 1 mai 1936.

Cum în prezent, prin reducerea traficului, s-au redus implicit şi necesitățile de reparațiuni pe de o parte, iar pe de alta o clauză din contract impunând Căilor Ferate să plătească ca beneficiu net 20% din valoarea contractului în cazul că nu se va da în lucru materialul rulant destinat reparațiunii, deşi nu a lucrat nimic, şi cum contractul cu fabricile „Astra" şi „Romloc" se cifrează la suma de 445 milioane lei anual, numai prin faptul nepredării de reparațiuni, Calea Ferată ar trebui să plătească anual suma de lei 89 milioane (0,2 x 445 milioane lei), iar pe întreaga durată a contractului ar urma să plătească 238 milioane lei (89.000.000 x 4,3 ani) fără a avea nimic în schimb, aceasta fiind o penalitate obligatorie a contractului-lege, care nu se poate modifica sau anula sub nicio formă.

În asemenea condițiuni, consiliul de administrație a hotărât a se începe tratative pentru cumpărarea fabricilor „Astra" din Arad şi „Romloc" din Braşov, pentru lichidarea acestor contracte, în baza ofertei-prezentate în acest sens.

Printr-o comisiune compusă din trei membri ai consiliului de administrație, un subdirector general şi un delegat al contenciosului, s-a ajuns la înțelegerea ca aceste fabrici să fie cumpărate pentru suma de 360 milioane lei, iar ca rezultat al tratativelor uşor se poate vedea că e mai avantajos să plătim 360 milioane lei şi să dabândim în proprietate cele două fabrici cu toate instalațiunile lor decât să plătim 382 milioane lei fără a repara nimic, fiind obligați să respectăm clauzele contractului.

Menționăm că şi suma de 360 milioane lei se va plăti tot din cotele anuale ce se înscriu în buget pentru reparațiunile materialului rulant în fabricile particulare, modalitatea de plată a acestei sume globale fiind următoarea: 120 milioane lei se va plăti fabricilor „Astra" şi „Romloc" din cota bugetară a anului 1932; 120 milioane lei din cota anului 1933 plătibilă în patru rate, iar restul de 120 milioane lei sunt datorii ale celor două fabrici către Banca Națională, sume pe care Calea Ferată le va lichida ulterior cu această Bancă.

Consiliul de administrație, prezidat de d-l ministru al Comunicațiilor, a aprobat tranzacția în forma propusă de acea comisie specială – 18 august 1932 – (procesul-verbal nr. 35), iar tot dosarul s-a înaintat Ministerului de Comunicații, care urmează a supune chestiunea aprobării Consiliului de miniştri.

În felul acesta, se face o serioasă degrevare a bugetului Căilor Ferate, iar administrația intră în stăpânirea a două importante fabrici, care vor completa nevoile de reparații ale Căilor Ferate în cele mai bune

condiţiuni.

Primiţi, vă rog, domnule director, încredinţarea distinsei mele stime.

Director general C.F.R., General de divizie M. IONESCU

N.B. Publicăm această întâmpinare primită prea târziu, rezervându-ne dreptul să revenim în numărul de mâine cu comentarii, din care se va vedea că autorul acestei nemernicii este tot faimosul M., pe care regimul de azi l-a mai cocoţat şi delegat la Societatea Naţiunilor.

* Mihai Oromolu (n. 1876), om politic, ministru al Industriei în cabinetul lui Take Ionescu (17 decembrie 1921 – 21 ianuarie 1922) şi guvernator al Băncii Naţionale (1922-1927). Odată cu trecerea în partidul liberal a fost pe rând deputat de Dolj şi Făgăraş. Autor al lucrării *Problema monetară şi stabilizarea* (1928) (n.ed.)

** În *Adevărul* (an 40, nr. 13507, 29 decembrie 1927, p.1) se află caricatura la care se referă. În chenar, sub titlul *Chestia zilei – stabilizarea* – apar Vintilă Brătianu şi doi „cetăţeni jigăriţi"; dedesubt, citim următorul text: „D. Vintilă – N-aveţi nicio teamă, prin stabilizare ieşim din criză! Cetăţenii: – Numai să nu ne alegem cu stabilizarea crizei." Vintilă I.C. Brătianu a fost ministru de Finanţe de la 22 iunie 1927 până la 9 noiembrie 1928 (n.ed.)

*** În *Universul* (an XLIX, nr. 283, 13 octombrie 1923, p. 9) apăruse pe două coloane o notă intitulată *Când ţara se zbate în mizerie – statul cumpără o fabrică de vagoane cu 300 milioane de lei*, din al cărei textreproducem un fragment edificator: „Politica nenorocită de etatizare – care pretutindeni s-a dovedit dezastruoasă – e continuată de guvernul naţional-ţărăniştilor. Statul se substituie întreprinderilor particulare şi pe vremea asta de mizerie cumplită aruncă sute de milioane. După "Cultura naţională", menită să monopolizeze pentru *Monitorul Oficial* imprimatele, statul cumpără acum cu 360 milioane lei fabrica de vagoane „Astra" din Arad! [...] De data asta nu mai e vorba de risipă, ci de o inconştienţă, de o nebunie, de o crimă." Nemulţumit de răspuns, *Universul* (an XLIV, nr. 284, sâmbătă, 15 octombrie 1932, p. 7) revine cu o notă violentă: *Contracte leonine cu statul şi răspunderea ministerelor – În jurul cumpărării fabricii „Astra" şi „Romloc"*. De cumpărarea celor două întreprinderi de către C.F.R. era învinuit, în primul rând, Virgil Madgearu (1887-1940), care făcea parte din guvernul naţional-ţărănist (6 iunie 1932 – 14 noiembrie 1933). Textul notei din *Universul* se încheie vehement: „Iată de ce strigăm noi, ca disperaţii, prin coloanele acestui ziar, că atâta timp cât aplicarea răspunsurilor şi sancţiunilor faţă de vinovaţii politici va rămânea o vorbă goală, nicio nădejde de îndreptare nu putem nutri, iar nefericitul popor român va continua să plătească,

Nae Gheorghidiu a telefonat îndată după apariția ziarului tatălui meu, să vie neîntârziat la el.

I-a cerut, să-i spuie limpede lui Ladima că *Veacul* nu numai că nu poate lua atitudine împotriva comerțului şi industriei româneşti, dar că înțelege să le sprijine călduros în orice împrejurare... Să-i spuie că orice atac în această privință, cu tot regretul, va însemna o încetare de colaborare. Îl ruga însă pe tata să facă tot posibilul să-l convingă pe Ladima să accepte punctul acesta de direcție, căci n-ar fi vrut deloc ca el să plece. Când s-a spus aceasta, directorul *Veacului* a scris o scrisoare de demisie fără să spună o vorbă... Tata a rupt-o şi l-a invitat seara după masă la noi. N-a venit.

Nici după moartea lui Ionel Brătianu, Gheorghidiu n-a intrat în minister... După ce s-a crezut câteva momente într-o remaniere, guvernul s-a reconstituit sub prezidența lui Vintilă Brătianu cu aceleaşi elemente. Cum se simțea însă, datorită gazetei şi mai ales prieteniei cu leaderul tineretului, în bună situație, Gheorghidiu a cerut altă satisfacție, anume: şefia unei organizații din Banat, căci n-avea nicio situație politică definită, şi-i era teamă că dacă partidul trece în opoziție, n-are să aibă unde candida cap de listă (căci numai şefii de organizații deveneau în genere capi de listă). I s-a mai oferit de asemeni prezidența unui „Credit național petrolifer" cu un capital de peste 500 de milioane lei... Dar adevărata satisfacție a fost triumful lui în Cameră... De multă vreme pândea o răfuială... Îl întrebasem adesea pe tata, şi eu, de ce Gheorghidiu nu schițează niciun gest de apărare – el pe vremuri atât de spiritual şi abil[87] – atunci când îl ataca o țară întreagă? şi mi-a răspuns aşa, gânditor, fără convingere, dar şi parcă ar fi ştiut ceva: „N-au nicio importanță atacurile şi... pe urmă nu e momentul".

---

până la istovirea lui totală, prostia şi lipsa de scrupul ale politicianilor de toate spețele cocoțați la conducere". (n. ed.).

[87] Da, spiritual şi abil, câtă vreme nu intrase în marile afaceri, care nu numai că îl amuțiseră, dar îl şi demascaseră. Evoluția aceasta de la spiritual (aparent) la verso e normală la politicienii români.

Acum parcă era momentul... Partidul avea pe cap grija apărării actului de la 4 ianuarie, prietenia cu ministrul Dimescu îl împăcase cu tineretul. *Veacul* îi adusese şi concursul celor care aveau nevoie de gazeta lui, deci majoritatea în Cameră îi era asigurată. Ambele partide mici din stânga nu țineau deloc să aibă o gazetă atât de „turbată" împotriva lor. A socotit – şi nu s-a înşelat – că e momentul să pornească bătălia cu maximum de sorți de izbândă... Timp de trei ore a vorbit explicând, producând cifre, invocând mărturii... Din nou spiritual ca în vremurile bune, a fost foarte adesea întrerupt de aplauze prelungite... E drept că ele fuseseră aranjate încă din timp.

— Tănase, eşti sigur de Covaci?... Să nu lipsească niciunul!...

— Ceilalți nu lipsesc niciunul... Dar Covaci nu poate fi în Bucureşti, are un proces mare la Cluj... pleacă diseară...

Gura mică i se strângea şi mai mult, între fălcile mari cu obrajii căzuți, de babă.

— Ce proces? Ce proces, Tănase?... Dacă pezevenghiul ăsta nu e mâine în Bucureşti, la Cameră... îl dau afară pe cumnatu-său de la Credit!... Vreau să se ştie cine umblă în două luntre... înțelegi... unul să nu lipsească... Am nevoie să fiu aprobat zgomotos...

— Coane Nae te mai îndoieşti... Toată Camera are să fie cu dumneata...

— Pentru asta e nevoie de cheag, Tănase... Nu se poate face o găleată de iaurt fără o lingură de cheag... Douăzeci de inşi care să dea semnalul... să mă susție... sigur... sigur, înțelegi ce înseamnă: sigur?

De altfel Camera întreagă se simțea supravegheată, şi nu numai interpelatorul, căruia i s-a publicat în *Veacul* un cazier penal, lui şi unui fiu al lui, inginer, dar şi cei ce l-au aplaudat sau au întrerupt în sensul interpelării au fost amenințați la gazetă: „un fost erou al navetelor a găsit ieri de cuviință să se ilustreze printr-o întrerupere care a stârnit

ilaritatea Camerei”.[88]

---

[88] Succesul lui Gheorghidiu a fost într-adevăr remarcabil... Dacă într-unele gazete, atât interpelarea, cât şi răspunsul n-au luat decît abia câteva rînduri mai mult decît o comunicare despre un pod rupt („d-1 Gheorghidiu în chestie personală”), *Viitorul* şi gazetele cu tendinţe liberale au publicat coloane întregi. *Veacul* avea firește titlul pe o întreagă pagină : *Spulberarea unui sistem de calomnii...* Şi în cuprinsul paginei, numeroase subtitluri, pe câte două sau trei coloane. Evident că nu e locul să-l redăm aci în întregime, deşi ni se pare caracteristic şi pentru personagii, şi pentru viaţa politică, şi pentru modul în care statul românesc e servit.

Iată totuşi câteva fraze şi momente de la început şi altele de la sfârşit:

„Domnule preşedinte, domnilor deputaţi,

Onoratul meu coleg de Galaţi a pus domnului ministru* al Industriei şi Comerţului câteva întrebări care denotă la domnia sa o curiozitate de invidiat aproape, căci psihologia ne învaţă, domnilor, că această însuşire e caracteristică inteligenţelor dezvoltate... Peştii, de pildă, s-a dovedit ştiinţificeşte, nu manifestă în nicio împrejurare niciun soi de curiozitate. (Mare ilaritate.)”

Ilaritatea este provocată nu atât de calitatea spiritului, cât de agresivitatea aluziei... Căci chiar în ajun, *Veacul* publicase nişte scrisori din care reieşea că interpelatorul fusese în tinereţe întreţinut de o femeie, pe care azi nici măcar nu mai vrea s-o mai recunoască, deşi era, biata, în mizerie.

„Nemulţumit cu răspunsul care i s-a dat, a dezvoltat în faţa d-voastră o lungă interpelare, dovedind, cum s-ar zice, grai excesiv (ilaritate), dar, după cum vă vom dovedi, în detrimentul şi al său propriu... şi al intereselor ţării, şi – îngăduiţi-mi s-o spun – şi al bunului-simţ.

Mi-a făcut onoarea unui capitol întreg din romanul d-sale, atât de specializat în romane... (Ilaritate). Domnilor, nu mă supără că am devenit erou de roman, dimpotrivă, aceasta mă flatează – socot însă că şi prin caracterul meu, prin gesturile mele, prin coloritul şi prin pitorescul meu natural, înfăţişez destule note pentru un roman, şi că nu e necesar, ca fantezia fără scrupule a unui autor prost să-mi atribuie altele care dovedesc cel mult un spirit sărac de invenţie, bineînţeles atunci când nu e în beneficiu propriu. (Ilaritate.)

Trec, domnilor, peste nota naivă, de soi mahalagesc, că aş fi miliardar. Averea mea e mult mai modestă, din păcate, şi nu eu, de pildă, aş fi împotriva unui proiect de lege care ar pretinde justificarea averilor. (Aplauze.)

. . . . . .

Domnilor, am fost acuzat că am lovit în interesele ţării, eu, care totuşi

am putut pune la dispoziția apărării naționale o fabrică de muniții şi pentru reparat materialul de război, în campaniile pentru eliberarea Ardealului, pentru care actualul prim-ministru mi-a adus mulțumirile sale... Sunt acuzat eu, care în vremea neutralității, cu două luni înainte de începerea ostilităților, am izbutit să smulg Germaniei douăzeci şi cinci de vagoane de aramă, care s-au transformat în obuze întoarse împotriva năvălitorului. (Aplauze puternice.)

O *voce ironică:* Dând în schimb o sută de vagoane de grâu...

— Nu ştiu de unde a venit întreruperea, dar bănuiesc că e a unui om de onoare şi de conştiință. Îl întreb deci loial: «Crede domnia-sa sincer că a fost o faptă rea acest schimb care sporea cât de puțin mijloacele de luptă, aşa de puține, ale unei armate viteze, impunând în schimb oarecare lipsă – uşor de suportat într-o țară agricolă – celor rămaşi acasă?» (Aplauze puternice.)

După război aceeaşi grije pentru stat şi neam, înscrisă în tradiția partidului nostru, m-a făcut să iau o serie de inițiative, toate menite să sporească mijloacele de apărare ale țării... Că mă lovesc de critici cu atât mai îndârjite cu cât sunt mai nedrepte?... Nu trebuie să ne sperie aceasta... Nimeni nu aruncă cu pietre decât în pomii cu rod... De altfel, domnilor, Partidul Liberal e obicinuit cu astfel de atacuri... Îngăduiți-mi să amintesc, domnilor, un mic episod din trecutul nostru... (E supărătoare această repetire a unor cuvinte, dar e cu totul obicinuită în oratoria parlamentară, ca un tic, care probabil înlesneşte ritmul gândirii, sau respirația. De obicei, la corectură, oratorul o suprimă, dar Gheorghidiu n-a făcut-o – N.R.) Domnilor, s-a dus împotriva partidului nostru şi îndeosebi împotriva actualului preşedinte al Consiliului una dintre cele mai sălbatice campanii, s-au ridicat cele mai deşănțate acuzații de necinste împotriva unui om despre a cărui onestitate azi nu e nimeni în cuprinsul României Mari, oricât de adversar, să se mai îndoiască.

De ce era denunțat, de ce trebuia înfierat cu «fierul roşu» primarul Vintilă Brătianu? (Aplauze puternice.) Pentru că dăruise acestei capitale, tramvaiele electrice... (Aplauze puternice.) Mai e cineva azi să nu-şi dea seama ce binefacere a fost pentru această capitală minată de război, ca să se găsească, după încheierea păcii, măcar cu o rețea modernă de tramvaie, în locul ruşinoaselor cotigi cu un cal care îi străbăteau străzile. Asta a fost una din crimele Partidului Liberal. (Aplauze prelungite.)"

Abilitatea lui Gheorghidiu de a trage în rândul atacaților cu el pe Vintilă Brătianu, pe o chestie care a produs la timpul ei dezbateri atât de pătimaşe, a fost incontestabil dintre cele mai reale şi mai pline de efect, mai ales că reportajul indica în fruntea miniştrilor prezenți... pe şeful guvernului.

Interpelatorul produsese liste întregi de cifre şi rapoarte, care

dovedeau că fabrica de muniții al cărui președinte de consiliu de administrație era Nae Gheorghidiu, și acea de avioane, al cărei administrator delegat era, nu produc decât foarte puțin, de calitate inferioară și mult mai scump decât am putea obține din străinătate.

Timp de 3 ore Gheorghidiu a cetit alte cifre și rapoarte din care rezulta că fabricele produc, că produsele sunt de o calitate excepțională și că nu sunt deloc mai scumpe decât cele streine, dimpotrivă.

Și ca o concluzie...

„Dar eu vă întreb altceva... domnilor... Poate fi prea scumpă o industrie națională, care ne-ar permite în caz de război să fabricăm avioanele și armamentul de campanie în țară, în loc să mai așteptăm, așa ca în 1917, ca ele să ne sosească prin Dardanalele închise sau prin Arhanghelskul înghețat – adică să nu ne sosească, așa cum nu ne-au sosit? (Aplauze îndelungate pe băncile majorității.).

Domnilor, dacă m-au îndurerat atacurile primite în ceea ce privește persoana mea, m-au revoltat cele aduse împotriva intereselor țării.

Domnilor, știu care e gândul nemărturisit al celor ce mă atacă, dar nenorociri se pot întâmpla oricărei familii... Sublocotenentul în rezervă Ștefan Gheorghidiu și-a găsit pedeapsa în fundul ocnei... și nimeni dintre noi, dintre cei de același sânge cu el, n-a făcut vreodată cel mai mic demers ca pedeapsa să nu fie executată până la ultima ei literă... Găsesc că este însă o neiertată lipsă de scrupule să fie atacat, fie și numai prin aluzii perfide, unchiul care a contribuit la înarmarea armatei române, pentru vina nepotului care a trădat această armată... (Vii aplauze.)

Domnilor, am fost atacat cum puțini oameni din țara românească au fost. Puțin îmi pasă când știu că acțiunea mea e spre folosul obștesc. Nici n-am căutat să răspund vreodată insultelor, care, recunosc, au devenit, nestânjenite, avalanșe... În ziua însă în care calomnii de cafenea și de club cu cagnotă (aplauze vii) au ajuns până la tribuna Parlamentului, aduse de un om fără răspundere, atunci din respect pentru această adunare m-am simțit obligat să lămuresc acest caz, chiar cu riscul de a-i răpi din prețiosu-i timp (aplauze prelungite), nu fără speranța că asemenea ușuratice acuzații nu vor mai fi formulate aci împotriva nimănui. (Aplauze puternice, repetate.)”

Din pricină că nicio gazetă nu mai îndrăznea, nu să-l atace, dar nici măcar să comenteze atacurile altora, succesul lui Gheorghidiu s-a prelungit și în săptămânile următoare în cercurile politice. A dat câteva zile impresia că e un neînțeles, un nedreptățit, un element de sprijin al statului, calomniat. „Orice-ai zice, îmi spunea un fost ministru, într-o seară, la teatru, dar statele nu se creează și nu durează prin oameni ca Ștefan Gheorghidiu, ca George Ladima (cred că ar fi adăogat și pe Fred Vasilescu, dacă l-ar fi cunoscut), ci prin contribuții pozitive ca Nae

Seara, după şedinţa Camerei, acasă la noi a fost un soi de sărbătorire. S-a băut şampanie, s-a comentat în toate modurile şedinţa, acuma faimoasă, şi s-au făcut planuri de viitor. Veniseră, invitaţi de tata, vreo câţiva deputaţi şi senatori care, acum, după succes, îşi dădeau un fel de aer de grup, „grupul Nae Gheorghidiu". În realitate, el exista mai demult, dar componenţii lui erau atât de demoralizaţi de atacuri, încât, solidari prin interese, nu îndrăzneau să se afişeze prin convingeri. Ba unii îşi pregăteau aşa, pe dibuite, alte orientări în partid.

În biroul cel mare, de o solemnitate veche şi neagră-verzuie, cu toate luminile aprinse, Nae Gheorghidiu era plin de voie bună, deşi cu un aer de primadonă obosită şi amabilă. Asculta bucuros şi cu o falsă absenţă amănunte şi întregiri de felul acesta: „Coane Nae, când ai spus că fabrica de armament şi muniţii a fost o iniţiativă şi o dorinţă a lui Ionel Brătianu, m-am uitat la Duca.[89] S-a întrerupt din cetirea unui dosar şi a făcut o mutră acră către Tătărăscu.[90]

Gheorghidiu. Pentru un stat e mult preferabil un constructor, chiar veros, unui individualist oricât de strălucit, dar dizolvant... Nae Gheorghidiu a apărut – asta e impresia mea – într-o altă lumină Camerii, a izbutit să schimbe punctul de vedere, a convins... şi asta a fost cauza succesului lui, care a fost realmente foarte mare, şi impresia unanimă e că va fi rechemat pe viitor în orice guvern liberal."

Adevărul e că s-a vorbit din nou, după ce înainte se ceruse atât de stăruitor „epuraţia partidului", de oamenii de afaceri şi de reintroducerea în minister a unor elemente „constructive" ca „deputatul de Oraviţa".

* I Mrazec, om politic liberal, ministrul Industriei şi Comerţului în guvernele Barbu Ştirbey (6 – 20 iunie 1927) şi I.I.C. Brătianu (22 iunie 1927 – 9 noiembrie 1928) (n.ed.)

[89] I. G. Duca (1879-1933), jurist, om politic liberal, ministru de Interne în guvernul condus de I.I.C. Brătianu (22 iunie – 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

[90] Gh. Tătărăscu (1886-1957), om politic, fruntaş al Partidului Liberal şi lider al grupării tinerilor liberali. Ministru subsecretar de stat în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (30 octombrie 1923 – 29 martie 1926 şi 22 iunie 1927 – 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

Sau: „A, ştii? Chiar Dinu Brătianu[91] a dat semnalul aplauzelor când ai adus vorba de procesul tramvaielor.” Sau, după o altă cupă de şampanie:

— Ascultă, Sassu[92] a fost în incintă tot timpul?

— L-am urmărit, a stat o bucată de vreme în picioare, lângă banca ministerială, şi pe urmă când a văzut că Vintilă Brătianu te ascultă atent, s-a dus spre băncile opoziției. Era otrăvit rău.

— Dar doctorul Lupu?[93] Ştii cum asculta? N-a lucrat nicio clipă, tot timpul a fost atent, şi când erai întrerupt de opoziție dădea semne de nervozitate.

Cu fălcile împăcate şi gura de babă, Nae Gheorghidiu confirma:

— Când am coborât de la tribună mi-a întins cel dintâi mâna, sculându-se în picioare şi aplecându-se peste banca ministerială: „Foarte bine!“

Cineva a întrebat:

— Tancred unde era? Nu l-am văzut deloc.

La care tata a jucat cu înțeles de nedumerire, nemulțumit, degetele mânei stângi, iar Nae Gheorghidiu a clătinat din cap, a privit pe gânduri, în gol.

— Tipul e cam suspect. Trebuie urmărit... Am uitat să

---

[91] Constantin Brătianu (1887-1950), om politic liberal, secretar al partidului şi subsecretar de stat la preşedinția Consiliului de miniştri (3 august 1927 – 9 noiembrie 1928) (n. ed.).

[92] Vasile P. Sassu (n. 1878) om politic liberal, ministrul Industriei şi Comerțului în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 29 octombrie 1923); în urma remanierii a fost înlocuit de Tancred Constantinescu (30 octombrie 1922 – 29 martie 1926). Vasile P. Sassu a mai fost Ministrul Agriculturii şi Domeniilor (2 octombrie 1934 – februarie 1937) şi al Justiției (februarie – 28 decembrie 1937) (n. ed.).

[93] Dr. N. Lupu (1876-1946), om politic, la începutul activității (1907) membru al Partidului Național-Liberal, trecând ulterior în Partidul Țărănesc. În 1927, neintrând în Partidul Național-Tărănesc, partidul condus de Iuliu Maniu, dr. N. Lupu creează un nou Partid Țărănesc, dar continuă să colaboreze cu Partidul Național-Liberal. A fost ministrul Instrucțiunii în guvernul condus de Barbu Ştirbey (4-20 iunie 1927) şi în guvernul condus de I.I.C. Brătianu (21 iunie 1927 – 23 noiembrie 1927) (n. ed.).

spun. Ştiţi cine m-a felicitat când am ieşit pe culoar? Mirto[94]... Mirto, care mă întrerupsese tot timpul. Spun serios... Nu s-a oprit în loc, dar mi-a strâns mâna, aşa, grav: „Mi-ai plăcut... Atât îţi spun: Mi-ai plăcut." Mare pezevenghi!

Altul a observat, mirat şi bucuros:

— Domnule, Dimescu a fost magnific la întreruperea lui Madgearu... Să ştii, coane Nae, că a făcut o foarte bună impresie că el de pe banca ministerială te-a sprijinit aşa de frumos.

Gheorghidiu zâmbea, împăcat cu tot universul.

— Dar bietul Dumăroiu?... Ce cumsecade... N-am schimbat în viaţa mea zece vorbe cu el, şi ce frumos m-a susţinut ieri... S-a repezit când vociferau naţional-ţărăniştii să se ia de piept cu ei, şi cereau furios lui popa Imbroane[95] să cheme la ordine pe Madgearu...

Pe urmă, timp de vreo săptămână, Nae Gheorghidiu a primit necontenit telegrame şi scrisori de felicitare.

Masa de miercuri de la noi, căci Nae se simţea strein la el acasă, de când îi murise băiatul cel mare, a fost mult mai bogată ca de obicei... Tata l-a invitat şi pe Ladima, care deşi se considera demisionat, conducea însă, girând gazeta... Se conta pe o destindere şi socoteala n-a fost greşită... Ladima a fost cucerit pur şi simplu de verva şi cordialitatea lui Nae Gheorghidiu... Deşi unele spirite ale acestuia îl făceau aproape să se înroşească... La sfârşitul mesei, era limpede că povestea cu demisia va rămâne moartă.

Gheorghidiu l-a tachinat afectuos şi l-a obligat să fumeze o ţigare de foi.

---

[94] Eduard Mirto (1881), jurist, membru marcant al Partidului Naţional-Ţărănesc. A făcut parte din Parlament, ca deputat, în anii 1922, 1926, 1927, 1928. (n.ed.)

[95] Avram Imbroane (1880-1938), cunoscut de Camil Petrescuîn perioada cînd politicianul era redactor-şef al ziarului *Banatul* (1919), transformat în *Banatul românesc* şi scos la Timişoara. Stabilit la Bucureşti, a colaborat cu articole politice la *Epoca, Universul, Adevărul*. Un timp a fost membru al partidului averescan, după care s-a înscris în Partidul Naţional-Liberal şi a fost ales deputat în 1927 şi vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor (1931) (n.ed.).

Ce mai e şi asta? Alături e un scandal absolut de neînțeles... Emilia vociferează, amenință... bate cu pumnul în masă... Nu înțeleg tot ce spune, căci nici nu spune nimic, în definitiv... Sunt numai apostrofe, care corespund altora mai scăzute, dar tot aşa de mânios îngrămădite unele într-altele. Asta îmi mai trebuia, gol cum sunt acum... încep să regret totul... Am impresia că am intrat într-o aventură stupidă... Nu trebuie să te scufunzi în anumite promiscuități, ispititoare o clipă, dar care te pot târî fără să ştii unde. Din când în când, tonul invectivelor scade ca să se ridice iarăşi – discuția trebuie să aibă loc acum în antreu – cum se ridică şi scade răpăiala rafalelor de ploaie, pe acoperiş.

E ora aproape opt. Perdeaua gălbuie nu mai pare luminată dinafară, a devenit aproape fumurie. Încep să mă îmbrac şi las totul baltă.

Emilia intră cu chimonoul strâns pe ea, ca o mantie de căpitan, cu mâna în şold, încruntată. Când face paşii mari şi energici, piciorul dus înainte iese până la jumătatea coapsei de sub pulpana de mătase. Are o plinătate de modelări de gutuie molatecă, şi te miri că baboşii de mătase cu toc subțire pot suporta atâta autoritate.

Nici nu ia notă măcar că m-am sculat să mă îmbrac... E în exercițiul demnității ei şi nu mai există nimeni pentru ea..

Ba nu, acum mi se adresează de-a dreptul, pasionată, cu un ton de autoritate... Nu mai are nimic din Emilia veche... S-a încălzit.

— Ascultă, dragă, să-ți dau un sfat... Ascultă-mă pe mine... Uite, să-l vezi pe om că moare în drum şi să nu-i faci un bine... Să ştii de la mine: azi e o prostie să ai inimă bună.

Filosofia Emiliei are ceva peremptoriu şi primar, de fasole prost fiartă.

— Dar ce e, dragă, ce s-a întâmplat?...

Nu poate să-mi răspundă, clocoteşte încă, plină, ca o căldare acoperită.

— Aaa... Aaa... Pe mine să nu mă scoată cineva din sărite... C-oi fi eu bună... Că dau şi bucățica de la gură dacă

văd că omu e cumsecade. Da ştii, vorba aia, să nu mă calci pe picioare mult, că te plesnesc... Auzi colo? Mie mi-e milă de ea, şi ea?...

— Dar ce e, dragă, lămureşte-mă şi pe mine.

S-a oprit din plimbare.

— Pramatia de vară-mea... Auzi colo... Eu, îmi lucrez rochiile la ea numai de milă, că o ştiu nenorocită, părăsită de bărbatu-său cu doi copii pe cap... de n-are nenorocita ce să mănânce că stă tocmai la dracu-n praznic... Pe Raion... Dacă am nevoie de ea, trebuie să-i scriu cu o săptămână înainte ca să primească poştala.

— Ei şi?

— Că să-i plătesc!... Bine, să-ți plătesc, cât face socoteala? Că „atât şi atât“... Cum „atât şi atât“? Păi, să vezi, „două rochii din nou şi două transformări”. Care transformări? Că rochia de casa, una, şi ailaltă frez. Să-ți plătesc pentru rochia frez, că i-ai pus o garnitură acolo? Ei, ştii că-mi place?... A început să bâzâie, ba pe urmă a devenit şi obraznică... Că ne batem joc de munca ei, că se trudeşte de dimineața până seara...

— Dar cât îi plăteşti tu pentru o rochie? întreb cu oarecare bănuială.

— Cât necât... vorba e c-o plătesc, cât n-ar merita ea... Că sunt proastă de bună... Uite, recunosc singură că sunt proastă de bună... Că vezi că unele se laudă... Eu nu mă laud, da aşa e... Când am auzit-o, mi-a sărit muştaru... Madam... Madam...! Ține-ți morişca, madam, că ți-o aduni de pe jos... Ee... Când mi-oi înfige mâinile în claia dumitale ți-o fac ondulație permanentă...” Am dat-o pe uşă afară.

Sunt îndepărtat ca un astru.

M-am uitat în curte, dând colțul perdelei puțin la o parte... Radiația luminii se domolise, spre apus cerul era roşu-gălbui... Dintr-un soi de culoar au ieşit doi tineri, studenți pare-se, care probabil aşteptaseră să treacă dogoreala soarelui. O bătrână încovoiată lua apă de la cişmea, împroşcând caldarâmul strâmb al curții... Nici ei, nici ea, fără îndoială, nu se ştiau priviți în clipa aceea de sus,

de după perdea şi n-aveau în niciun mod reprezentarea interiorului răvăşit şi goliciunea de aci.

— Ce, vrei să pleci?

Îşi sprijină corpul de mine şi îl simt în toate accidentele lui. Brațul pus pe umărul meu, rotunjimea de fruct a sânului elastic şi robust, patul cald al pântecului apăsat pe şoldul meu, cu greutatea voluptoasă în plus a micului pântec de grăsime şi pe urmă, lipită de piciorul meu, coapsa ei caldă. Simt în mine o voință încropită şi streină, o inițiativă de ciudată independență a şalelor, care contrastează cu liniştea gândurilor şi intențiilor mele. Memoria a tot ce e dezagreabil în intimitatea Emiliei mi-a dispărut cu totul. O clipă mi-am spus că, din pricină că a stat mult în cealaltă cameră, trupul femeii şi-a dobândit iar personalitatea, pielea i s-a aerisit, are ceva nou, o nedefinită impresie de început. Nu, poate să fie şi asta, dar trebuie să fie şi altceva. E o constatare pe care o fac întâia oară, dar o simt verificată printr-o serie nesfârşită de experiențe anterioare, deşi niciodată nu le-am gândit ca atare, e mai mult ca o concluzie a unor amintiri, de împrejurări diferite, dar în acelaşi ordin de senzații. Corpul Emiliei e altul din cauza mătăsei. E de neexplicat ce acuitate dă simțurilor mele pipăitul unui trup tânăr de femeie printr-o suprafață mobilă de mătase. Dubla alunecare a mâinii care vrea să prindă, întâi pe luciul artificial şi, în acelaşi timp, pe deasupra trupului însuşi, ridică parcă senzația în mod material la pătrat. Însuşi felul țesutului mătasei parcă prinde capetele nervilor din palmă şi totdeodată întăreşte conturul şi plinătatea formelor feminine. E drept că nu orice mătase, ci un fel intermediar între crepe de *chine-ul* prea moale şi atlazul prea păios, aşa cum era chimonoul de acum al Emiliei (şi cu adaosul că pentru mine îndeosebi mătasea neagră e nesfârşit mai tulburătoare decât celelalte). Dealtminteri cred că e mai uşor de controlat afirmația, observând ce relief ferm capătă orice picior de femeie, prins în teaca diafană şi mângâietoare, ideal adaptată, ca o pieliță de lux şi lucioasă, a unui ciorap de mătase. Când înainte

treceam podul palmei peste sfârcul sânului, pielea era lipicioasă şi senzaţia avea ceva năclăit. Când acum, prinzându-i talia cu stânga, îi trec podul palmei peste învelişul lui întins de mătase, îl simt lunecând din ce în ce mai viu, parcă frecarea şi lunecuşul lucios degajează cu adevărat un vag curent electric...

Şi totuşi, după câteva ocoluri mâna se insinuează, cu o fatalitate ancestrală, pe sub învelişul mătăsos, căutând oricum, pielea adevărată, ca şarpele culcuşul! Braţul îmi alunecă, simţind totul, pe şanţul suav al şirei spinării în sus spre grumazul voinic...

— Mai rămân... Ieşim mai târziu la masă, împreună...

Dar din nou nu ghiceşte nimic, trupul îi e fără antene capabile să capteze realitatea clipei... Jos, dintr-o intrare sec dreptunghiulară, cafenie de tot, apare o femeie păios de blondă, cu faţa puţin cadaverică, pe care nici măcar fardul nu poate prinde, şi devine de aceea strigător.

— Uite, vezi pe asta, săraca, e bolnavă de rinichi, de nu ştiu doctorii ce să-i mai facă... Nimeni nu poate să spună ce are.

Parcă mă deştept dintr-un somn haotic... Parcă se întrerupe circuitul care trecea prin mine şi prin femeia aceasta, şi recad amorf. S-a sfârşit. Gândului de adineauri i se asociau necontenit altele, dublate în acelaşi timp cu anumite estompări, căderi în subconştient, pentru ca totul să mă poarte către răsturnarea femeii pe pat... Acum totul se asociază în mine cu sugestii de scursori mirositoare, de membrane veştede, negre, vinete. Aşa cum adineaori Emilia devenea femeia unică din lume, acum toate femeile, după felul celei de jos, sunt, făcute din putreziciune în toate organele lor, şi scursori.

— Când mi-aduc aminte, reia gânditoare Emilia, ce-am păţit şi eu cu rinichii...

M-am dus şi m-am trântit pe patul larg, cu cearşaful împărţit de tăvăleală în mici arhipelaguri de cute.

— Vino să mai citim scrisori... Dacă s-o mai răcori, mergem să mâncăm undeva afară... Iau o altă scrisoare.

Asta când ți-a scris-o?...

Emy,

Treci mâine pe la Teatrul Național... Vezi că directorul vine pe la 10 dimineața – înțelegi? – la zece şi te primeşte imediat. De altfel am vorbit şi cu Bulfinsky, directorul Teatrului Mic. Mi-a spus că ei vor juca deocamdată numai comedie şi că viitoarea premieră e sau Antonia[96] *sau* O lună în paradis[97], o *comedie nemțească... Ar fi admirabil să intri însă la Național... Săptămâna asta se pune în repetiție* Învierea[98]... *ar fi s-o dublezi pe Marioara Voiculescu.*

Scumpa mea, nu fi supărată. Bilete pentru conferința lui Dekobra diseară nu ne-au venit la ziar. Dacă vreți, aveți locuri la cinematograf la Capitol. E Casanova *cu Mosjoukine*[99]. *Concursul de fotogenie al gazetei nu e serios. Mai bine ar fi să trimitem fotografiile direct la Paris. Spune dacă vă duceți diseară. Mie mi-e cu neputință să viu... E o masă colegială, cu toți redactorii... N-are niciun sens să vii şi tu, nu vine nevasta nici unuia.*

G.

— Era aşa, pe toamnă. Începuse el să scrie critică de teatru. Dar ştii, ce critică!... Îi speriase pe toți. Toate fetele se luau bine cu mine, din cauza lui.

Încă o scrisoare fără titlu.

Valeria, spune unchiului tău că am vorbit la Casa

---

[96] Piesă hibridă de Melchior Lengyel, amestec de teatru şi operetă, jucată pe scena Teatrului Mic (stagiunea 1926-1927). Comentat defavorabil de toți cronicarii dramatici, spectacolul a constituit o cădere, un insucces al companiei Bulfinsky-Fotino. (n.ed.)

[97] Comedie de Rudolf Oesterreicher şi Rudolf Burgmeister (n. ed.).

[98] Premiera *Învierii* (dramatizare de Henry Bataille) a avut loc pe scena Teatrului National la 11 noiembrie 1927, rolul Maslovei fiind interpretat de Marioara Voiculescu (n. ed.).

[99] Ivan Mosjoukine (Ian Mosjukin), actor francez de teatru şi film (1889-1939). Filmul *Casanova* a rulat pe ecranele noastre în toamna anului 1927 (octombrie-noiembrie) (n. ed.).

Pădurilor... Dacă are actele în regulă, să se ducă la subdirectorul Stănescu. Spuneai că vrei tu să te ocupi puțin de camera mea? Dar nu e nimic de aranjat. Valeria... Cum n-am bagaj decât un geamantan, iar cărțile le-am şi expediat astăzi... Camera e mobilată: divan roşu, scaune cu spate de catifea roşie, un birou (scaunul înalt cu catifea roşie parcă e jilțul lui Ştefan cel Mare). Totul e cam vechi, dar îmi convine mai ales că are şi baie... Îmi place că nu mai am scări de urcat şi, cum îți spun, am şi baie. E un fost vestibul, neacoperit, între două camere, căruia i-au făcut acum un acoperiş de sticlă... şi au instalat baie... Cam scurtă pentru mine, nu e vorba, dar merge...

G.D.L:

Pe un bilet dreptunghiular, lucios, cu antetul Teatrului Național;

Eşti angajată stagiară clasa III pe ziua de 1 decembrie... Vino azi să mă iei la masă şi să-ți dau amănunte.

G.

— Te-a angajat?

— A, păi acum îi ştiau de frică. Ce-a fost cu cronica de la *Faust*[100]. Toată lumea a cetit-o şi în foaier şi la direcție.

Nu te supăra, dar nu pot veni... Vreo câteva zile sunt ocupat şi ziua şi seara... Voi trimtie bilete pentru cinematograf. Te-a căutat azi la prânz, credea că vii pe aci, Gina...

Emilia râde cu ochii limpezi ca o cană cu apă, şi încearcă,

---

100 A fost una dintre cele mai controversate puneri în scenă (Soare Z. Soare) şi interpretări din stagiunea 1925-1926 (cf. cronici şi articole în *Adevărul, Dimineața, Rampa, Lupta, Cuvântul, Neamul românesc, Ideea europeană*). În distribuție: G. Vraca (Faust), R. Bulfinsky dublat de G. Ciprian (Mefisto), Aura Buzescu dublată de Dorina Demetrescu şi Ketty Ştefănescu (Margareta). În alte roluri feminine episodice: Puffy Georgescu (Lizeta) şi Ștefania Popescu (fata de burghez) (n.ed.).

fără succes, un surâs cu gura mare de țărancă de pe Volga:

— Îmi aduc aminte... în serile acelea vream să mă întâlnesc cu Stoianovici la el acasă. Că de, începusem să mă feresc... Nu se ştia cum aveau să iasă lucrurile... Îmi băteam capul cum să fiu liberă vreo câteva seri... că acum de cu zi aranjam ce facem în fiecare seară, nu mai era chip să dispar fără să spun unde mă duc... Mi-am adus aminte că el, când se supără, nu mai dă pe la noi câteva zile... Nu ştiam ce să mai inventez. Şi am început să-i spun încet la ureche Ginii, care era la noi, o mulțime de proştii. La început n-a întrebat nimic, dar cum eu nu mă lăsam, a spus aşa, în glumă mai mult, într-o doară:

„Ce şoşotiți, fetelor, acolo?“

Eu i-am răspuns însă acru: „Nu te interesează...”

A rămas trăsnit. Pe urmă, continuam, iar jucând teatru. El s-a sculat în picioare, şi a spus întristat: „Atunci plec, dacă sunt de prisos...“ Fără să mă uit la el, i-am spus că n-are decât să plece, dacă nu-i place, că nu-l ține nimeni... S-a ridicat în picioare, alb ca varul, şi n-a mai spus o vorbă... Trei zile n-a mai dat pe la noi... Pe urmă, când am văzut că nu e nimic serios cu Stoianovici, mi s-a făcut milă de el şi m-am dus la redacție... Era prăpădit de bucurie, eu însă făceam pe îmbufnata, ca la teatru... S-a apropiat de mine şi mi-a spus glumind: „Bună ziua, domnişoară... Ați terminat secretele?“ Stăteam bosumflată, pe urmă am început să râd în hohote... Mi-a luat mâna şi mi-a sărutat-o. „Astăzi pot să întreb ce-i spuneai?“ „Du-te şi întreab-o. Îi spuneam că eu cunosc un tip bine care scrie la jurnal...“ I se făcuse ochii cât pumnul şi i se ridicase mustața în sus toată... „Îi spuneai asta Ginei?“ „Te cred... dacă râdea ea cu hohote, când întrebai ce-i şoptesc şi eu nu vream să-ți spun.“ Râdea, fericit, şi-mi mângâia părul: „Ce copil eşti! Ce copil năzdrăvan, care complică totul...” Mă gândeam, zău, pe vremea aceea să mă culc iar cu el... Dar Valeria mi-a spus iar că e mai bine să-l duc aşa cu zăhărelu, mai ales că el nu cerea nimic.

În vremea asta, spre Sf. Niculae, într-o seară, era şi Gina

la noi, care îmi dădea replica, a venit vorba despre viitor... aşa... că e bine să se asigure omul... A doua zi, mi-a scris o scrisoare, care trebuie să fie aici... era chiar pe vremea asta.

Emy dragă,

Deşi n-am scos o vorbă, să nu crezi că nu mi-a dat de gândit ce ai spus tu aseară... Emy, îți spun astăzi limpede, fără să mi-o ceară nimeni. Nu *am părăsit nicio clipă nădejdea că tu ai să fii nevasta mea. Dacă nu am făcut nimic care să-ți arate cât de adâncă şi nestrămutată e dragostea mea, dacă nu ți-am cerut decât câte un sărut, a fost pentru că te iubesc atât de mult, că nu doresc să fii a mea decât ca nevastă... Şi dacă gazeta prinde, dacă voi dobândi posibilitatea materială, îți voi cere să fii nevasta mea. Până atunci, cu surâsul tău din fiecare zi, cu sărutările furişate, sunt cel mai fericit logodnic din lume... îți sărut cu recunoştință ochii a căror lumină îmi limpezeşte turburările şi amărăciunile.*

George

Emilia e amuzată, cu dispreț, de ideea lui Ladima că i-ar fi putut fi nevastă.

— Ascultă Emilia, la urma urmelor de ce nu te-ai fi măritat cu el?

A răspuns, îngânând ca o precupeață chibzuită:

— Ei, pentru ce vrea el!... şi fără să termine revenind cu ocol: Nu se putea... Era şi caraghios îmbrăcat... Parcă era un tată... Nu-mi venea să ies cu el, şi ca şi când ar goni un gând... nu, nu se putea...

Nu mi-e prea greu de întregit schema gândurilor ei aşa: El vrea o nevastă numai a lui... Vrea să merg cu el la Râmnicul-Sărat, sau mai ştiu eu unde... Pentru asta, avea prea puține mijloace... Poate că ar fi fost bun ca un bărbat „înțelegător", care să ştie să închidă ochii când e nevoie. Dar nici pentru asta nu era bun, căci era prea puțin prezentabil... Se îmbrăca prost, prea-prea pentru ca să servească drept paravan unei asemenea actrițe.

Poate că acesta a fost şi norocul lui Ladima, fără ca lui să-i

treacă măcar prin cap.

Îi era ruşine să iasă cu el... E drept că era ceva ridicol în silueta demodată ca o figură dintr-un catalog vechi, prăfuit, a lui Ladima... Prea avea aerul unui profesor, înăcrit de geografie, de provincie. Simțeam asta şi eu, când ieşeam cu el seara la masă la „Chateaubriand" sau la „Cina" L-am lăsat să înțeleagă o dată ce gândesc, ba chiar i-am propus să meargă cu mine la un croitor.

Într-o seară, însă, eram la „Elysee", mi-a spus aşa în bătaie de joc:

— Dumneavoastră, snobii, care urmați moda...

Deşi tonul era glumeț, nu era lipsit de puțină acreală. I-am spus atunci, foarte serios, mai serios decât se aştepta el:

— Iartă-mă, domnule Ladima, ce găseşti dumneata exagerat în îmbrăcămintea mea!

A surâs şiret pe sub mustață, poznaş ca un copil, care însă vedeam că nu vrea să mă supere, ci numai să mă tachineze.

— Hm... hm... Cămaşa de mătase...

— Nu e de mătase... E o simplă dejalenă...

— Aaa... deja... cum ai spus, dejalenă?

— Da, acum dejalenă. Daltfel, de obicei port olandă, fireşte. Dar aş pune orice, cu condiția să fie de calitate bună; pentru că revine mai ieftin chiar dacă pare altfel. Cum observi, n-am măcar gulere cu colțuri exagerate. Mânecile cămăşii, e adevărat, sunt strânse pe încheietura mâinii... Dar, sau largi, sau strânse, ce sens ar avea din punctul dumitale de vedere?

Râdea, gâdilat, convins că m-a lovit unde mă doare.

— Dar costumele pe care le schimbi mereu?... parcă eşti cucoană... La cinci după-amiază: hai acasă să mă schimb.

— Vorbeşti serios? Mi s-a părut ciudat că l-a impresionat asta. Garderoba mea e compusă în totalul ei, domnule Ladima, din următoarele rânduri de haine: un frac, un smoching, o haină neagră cu pantaloni cu dungi, cenuşii. Un costum maron pe care-l pun de dimineața... Îl schimb în

fugă spre seară, cu unul bleumarin, pentru că nu voi să atrag luare-aminte, în localurile în care intru printr-o culoare bătătoare la ochi. Şi nu-i drept că maron-ul se vede de la distanță?

— Zi-i „castaniul”, sună mai româneşte.

— Dacă aş fi scriitor, poate că aş zice şi eu „castaniu” în loc de maron, dar când vorbesc nu vreau să mă deosebesc de cei din jurul meu.

Pe urmă, crezând că m-a prins, sorbea din paharul auriu, măsurându-mă şiret, de jos în sus.

— De ce nu pui costumul bleumarin şi ziua?

— Pentru motivul foarte simplu că, purtat mult, bleumarinul capătă luciu şi se învecheşte numaidecât. Decât să le port 6 luni fiecare, le alternez mai bine pe amândouă în decurs de un an.

Îşi tăia friptura în farfurie cu o pedanterie de copil binecrescut.

— Lasă, că vara pui altele. Crezi că eu nu te-am văzut, şi parcă denunța un flagrant delict, în costumul acela de flanelă cenuşie... la modă?

Fireşte, ironia era neînțelegătoare.

— Recunoşti că trebuie să pun din cauza căldurii un costum uşor?... Flanela aceea specială nu ține cald deloc... Dacă aş pune unul de dril, ar trebui să-l spăl în fiecare zi!... Şi ipocrit: Nu-mi dă mâna.

— La Tekirghiol purtai pantaloni albi totuşi, cămaşe albă cu mâneci scurte, abia de-ți treceau de umeri.

— E mai greu să-ți explic... dar dumneata eşti un artist şi trebuie să înțelegi asta... Mi-am aşezat tacticos cuțitul şi furculița în farfurie. Am văzut la Movilă oameni tineri care, chiar pe căldura aceea, purtau haine negre, cămaşe cu guler legat, care se înmuia ca o cârpă, de parcă aveau, în iulie, bandaje fierte în jurul gâtului. Nu găseşti că era urât lucrul acesta? Nu mai spun că, acolo în praf, hainele se stricau foarte repede... Eu făceam o economie considerabilă, timp de trei luni, de haine, purtând două perechi de pantaloni, foarte ieftini, de flanelă sau tenis, pe când altfel, în trei luni, aşa

tăvălit, se poate strica un costum bun de ştofă scumpă, mai ales la volan.

— Dar albul care se spală în fiecare zi?... şi râdea aşa ca şi când mi-ar fi spus: şmecherule!

— Vara, totuşi trebuie să porţi alb... Încă o dată, dumneata eşti un artist, înţelegi, aşa ca dispoziţie: într-o staţie de vară, albul dă o impresie de proaspăt, de curat, de înviorare şi vacanţă...

— Ştii ce mi s-a părut însă caraghios? Am văzut că prietenii dumitale, snobi şi la modă, purtau în jurul gâtului o batistă roşie, sau dacă vrei, o basma cu nodul într-o parte... de parcă ar fi suferit de gâlci...

— Da... asta da... Dar, nu-i aşa? Eu n-am purtat-o. Nu aşa înţeleg moda, care are lucruri bune.

Surâde ca un profesor indulgent, care, la cafea, vrea să facă mici pozne protejatului lui.

— Da... scrobeală englezească, tăietură englezească, stofă englezească... Hm!...

M-a întrerupt comic, pipăindu-mi haina, de am devenit livid, căci ne-am fi trădat obiectivul convorbirii pentru cei din boxele cu canapele, din faţă.

— Englezească... hm!... hm!...

I-am prins mâna şi i-am dat-o jos.

— Acum te rog, crede-mă... Pot să-ţi spun că noi – adică tata – suntem acţionarii principali la cea mai mare fabrică de postav românească... Ei bine, stofa noastră iese la soare, îţi transformă mânicele în covrigi de stofă, îţi face genunchi după două zile, iar după alte trei luni se roade. Costă 600 de lei metrul... Cu stofa de pe mine nu se întâmplă nimic din toate astea. (Era un bleumarin-închis, dar cu ţesătura în dungi împletite fin, ca brodată.)

— E drept că e foarte frumoasă!

— Costă 2.000 de lei metrul... Te miri; nu? Ţi se pare enorm... De când-crezi că o am?

A spus aşa, într-o doară, jucându-se cu şervetul, glumind:

— N-o fi de anul trecut?

— E de acum patru ani, căci îţi dau cuvântul meu că de

acum trei ani mi-am făcut doar un costum, deşi dumneata mă faci snob şi mă ironizezi că mă schimb ca o cucoană.

S-a mirat cu un accent sincer.

— Dumneata, despre care se spune că eşti cel mai elegant om din Bucureşti? Ei, n-am să cred asta acum.

— Te rog să crezi că nu fac mai mult de un costum pe an. Mai întâi că n-am bani. Cheltuiesc prea mult cu pasiunea mea pentru avion. La patru ani o dată fac patru-cinci costume pentru patru anotimpuri... pe care le schimb între ele... Trebuie să ştii însă un lucru... Că e bine să laşi ştofa să se odihnească.

— Ei, asta-i acum? Şi ironic... pipăindu-şi mustaţa ca să vadă dacă e bine răsucită. Dar dacă vrei dumneata, o s-o facem şi pe asta.

— Vorbesc foarte serios... Purtate prea mult, ştofele îşi pierd elasticitatea... Ce să mai vorbesc de pantofi? Un pantof purtat neîntrerupt se arde, şi arde şi piciorul. Pantofii trebuie schimbaţi de câte două-trei ori pe zi.

— Nu zău, îţi spun drept, am numărat, odată, uimit, la dumneata, în şifonier jos, douăsprezece perechi de pantofi.

— Ca şi hainele, ca şi cravatele schimbate des, unele perechi sunt vechi de ani de zile... Durează indefinit când nu-i porţi în fiecare zi neîntrerupt... De ce surâzi? Uite, am cetit într-o gazetă că la New York se face în fiecare an revizuirea podului de la Brooklyn cu grije, căci se ştie că şi fierul oboseşte. Nu râde... pe mine mă amuză foarte mult almanahurile, şi le citesc cu plăcere... Dumneata ştii că şi bateriile electrice, care fireşte folosite se descarcă, atunci când îşi întrerup serviciul, dacă nu sunt cu totul descărcate, adică dacă sunt lăsate să se odihnească, îşi revin binişor?

— Ascultă, toate le înţeleg, că văd că eşti doctor în materie, mă rog, dacă eşti doctor, eşti doctor.

— De ce eşti ironic?...

— Dar explică-mi un lucru... De ce plăteşti o pereche de ciorapi 350 de lei... Îţi spun drept că am îngheţat când am văzut asta, săptămâna trecută, când am intrat amândoi la magazinul de lângă teatru.

— Am să-ți răspund la asta, spunându-ți ce-am pățit odată... Într-o zi, întârziind la Roman, într-o chestie de aviație, mi-am cumpărat de la un magazin de acolo trei perechi de ciorapi, pe care i-am găsit mai buni de altfel... Era vară, alergam mult, că era vorba să fixăm acolo un aerodrom intermediar. Spre seară, eram extenuat şi cu picioarele umflate, mi-era aproape rău... Timp de trei zile am crezut că sunt blonav... Am venit în Bucureşti... Aci nu mai aveam nimic... din când în când însă mi se umflau picioarele... Până când, aşa printr-o asociație de idei, am descoperit că de câte ori puneam ciorapi cumpărați la Roman, de atâtea ori mi se umflau picioarele. I-am aruncat şi-am scăpat de necaz. Mai târziu un chimist mi-a explicat că erau vopsiți, economicos, cu vopsea toxică, proastă, neprecipitată, care intra în pielea piciorului, umflându-l şi provocând o transpirație toxică.

Ladima se făcuse palid, în mod comic, ca un sergent major care are lipsă la magazie.

— Ştii că eu sufăr foarte mult de picioare... Mi se umflă...

Am început să râd, eu acum.

— La dumneata trebuie să fie altceva... Aşa sunt scriitorii... N-ai văzut că în scrisorile lui, Eminescu se văita mereu că-i sunt picioarele umflate?

M-a privit în ochi, mirat, şi foarte serios, aşa grav, deodată:

— Ascultă, e adevărat, ai citit scrisorile lui Eminescu?

Am ridicat din umeri afirmând nedumerit, am înțeles însă că şi el, ca şi cealaltă lume, mă crede şi mai prost şi incult decât sunt. Nu ştiam dacă să mă bucur că fac o impresie atât de neaşteptată, sau să mă întristez că dacă spun ceva rezonabil, surprind, uimesc. Am socotit că e mai bine să nu stărui.[101]

---

[101] Această reputație de prost şi incult, de care se bucura Fred Vasilescu „Lumânăraru", era una dintre cele mai false din câte se pot închipui. Am vorbit eu cu el foarte adesea şi m-a surprins prin spiritul lui – domol oarecum, e drept – dar foarte aplicat. Nu mai vorbesc de priceperea lui în motoare, electricitate, sau cai de curse, care era cu totul remarcabilă. Îl

E drept că aceste scrisori le citisem pentru că îmi spusese doamna T. să le citesc. Căci ea citea memorii şi colecţii de scrisori cu pasiune. Abia după un timp a reluat, încât m-am mirat.

— Bine, bine, dar cum se face că totuşi costumele dumitale nu se demodează? După câte ştiu, apar în fiecare an modele noi, în jurnalele de modă.

— Da, însă diferenţele sunt foarte mici... vorbesc de moda bărbătească... Reverurile ceva mai late sau mai înguste, aripioara lui când în unghi ascuţit, când în unghi drept cu ele. Variază iar, puţin, lungimea vestonului. Altă schimbare priveşte spatele. Acum cinci ani, chiar după război, talia era sus, adică era mai îngustă, ca pe un corset de muşchi, ca la ofiţeri... Acum doi ani, era talia jos, iar în dreptul spetelor, spre coastă, cobora în două mici falduri. Acum se poartă spatele hainei de sus până jos egal de lat, dreptunghiular, peste câţiva ani s-ar putea să se poarte iar cu vreo mică modificare. De altfel, e foarte important la bărbat, căci asta dă o impresie de îngrijit – l-am privit cu intenţie – să aibă ghetele frumoase şi cămaşa cu guler care-i vine pe măsura lui. Aci am făcut pauză cu înţeles, căci el purta nişte gulere largi, scrobite, care îmbătrâneau gâtul, dându-i ceva rahitic. De asta vream să-l dezvăţ mai intâi, făcându-l să puie gulere moi, de culoare, care ar fi fost mai ieftine şi mai uşor de spălat.

— Domnule Vasilescu... Uite pe tânărul acela care dă bună seara cucoanei de vizavi, cela în haine cafenii... Are

---

ascultam adesea îndelung, explicându-mi calităţi, particularităţi... Dar şi aşa, cum fusese câţiva ani ataşat de legaţie, călătorise mult, văzuse multe, avea o lectură de tânăr diplomat francez şi de amator de cai, englez, în acelaşi timp, făcută, în afară de cunoaşterea oarecum anecdotică a istoriei, cerută de carieră, şi dintr-o lectură de magazin ilustrat englezesc, la curent cu noutăţile şi curiozităţile practice ale culturii, foarte interesantă... Dar cum lumea arareori admite că o femeie frumoasă şi inteligentă, hotăra că un monden pieptănat, lipsit de spirit (adică incapabil de „spirite", glume, jocuri de cuvinte, căci altfel nu era lipsit în convorbire de un umor abia perceptibil, dar pătrunzător), blond, ca un amorez de teatru englez, uneori prea tăcut, e neapărat prost.

vesta încheiată cu un şir de nasturi până la nodul cravatei, ca un abate, de nu i se vede deloc cămaşa... Haina abia-i trece de şolduri, iar pantalonii sunt jos strânşi pe gleznă, ca nişte pantaloni de pielea dracului, din cei care poartă pictorii... E sau nu la modă? Să-ți spun sincer, nu mi se pare o vanitate mai puerilă decât aceea de „a fi la modă“. Ce lecție de modestie ar trebui să li se dea acestor domni!

— Domnule Ladima, dar e o glumă... Asta numeşti modă? Dar aşa se îmbracă pe stradă câțiva dansatori cari apar seara, la varieteuri, în frac vărgat, de „fantezie”, ca să-şi debiteze numărul şi câțiva băieți de liceu cari, dezorientați, îi imită. Un mare croitor la Paris mai curând se spânzură decât să facă asemenea costum. Nici măcar la Bucureşti nu are să accepte vreunul dintre cei doi-trei mari croitori să „taie” un asemenea costum. Aceştia, în principiu, nici nu lucrează pentru băiețandrii de douăzeci de ani, oricât de mult ar plăti ei. Costumele astea de prost-gust le fac de obicei croitorii de mâna a doua de pe strada Regală, Academiei, Brezoianu, sau mai ştiu eu care...

Ei, cum, tăgăduieşti că e o modă?

L-am privit lung.

— O modă bărbătească, de când lordul Derby a adoptat fracul negru şi de când s-a fixat costumul acesta „nemțesc”, cred că nu există... Mici deosebiri de amănunte, fără nicio importanță... E drept că, în genere, bărbații cari au trecut drept faimoşi eleganți, cari au prețuit în mod deosebit accesoriile, le rămân credincioşi... Sunt aşa de mici, încât nu sunt remarcate în genere decât de cei cari sunt de obicei atenți la îmbrăcăminte. Vreau să spun că mai toți bărbații rămân la idealul de eleganță pe care l-au avut când au îmbrăcat primele haine „la modă”, nu fără un dezgust de aristocrație, conservatori față de inovații. Uite acest superb exemplar, care e Tony Bulandra, a rămas la culoarea verde de dinainte de război[102], care azi nu se mai poartă, la manşetele scorbite, la monoclul cu şnur negru, iar când vine

[102] În 1927, fireşte, căci acum, în 1933, a revenit.

în salon intră cu mănuşi albe, purtând mereu tocurile înalte. Acesta era maximum de eleganță când a început el să joace pe cuceritori. Uite regizorul Teatrului Național, Soare Z. Soare, care a risipit foarte multe milioane. Nu va renunța decât simțindu-se nenorocit la cămaşa şi gulerul scrobit, la vesta cu tiv de pichet. Când Păstorel Teodoreanu a terminat liceul se purta, provincial, la Iaşi, haină neagră, pantaloni gri şi gambetă. E îmbrăcat foarte luxos, poartă cămaşe de mătase de patru mii de lei, dar nu a renunțat la nimic din felul primului lui costum.

Aş fi vrut să-i spun mai multe atunci, dar deşi ştiam ce vream, nu aveam gândurile limpezi, nu izbuteam să mă exprim. Când scriu însă acum e cu totul altceva. E foarte ciudat cât mă ajută scrisul să gândesc. Spun lămurit: să gândesc. Până aştern o frază pe hârtie, alta se formează, de la sine, în minte, adâncind-o pe cea dintâi. Când sunt în fața cuiva, nici nu pot să gândesc ca lumea, întocmai ca în liceu, când ştiam lecția foarte bine, dar dacă mă scotea la tablă, din cauză că eram în fața tuturor, din pricina profesorului, nu mă puteam concentra şi deci nu puteam să gândesc.

Căci e îngrozitor să gândeşti în fața tuturor... cum nici încă altceva nu pot face cu martori, ca la examen. Am fost unul dintre cei mai proşti elevi ai liceului Lazăr, şi au trebuit multe intervenții ca să trec. Prin urmare, nici lui Ladima nu i-am spus ceea ce acum îmi apare foarte lămurit. Găsesc, împotriva convingerilor obicinuite, că tocmai a nu urma „moda“, adică a nu fi îmbrăcat ca toată lumea, e o dovadă de vanitate puerilă... Cei cari vor să fie individuali în îmbrăcăminte, tocmai ei se fac vinovați de lipsă de modestie... Trebuie să ai o astfel de înfățişare, ca să nu te deosebeşti niciodată din jurul tău... Câteodată, mă gândesc pe mine însumi cu barbă şi mă simt, aşa din senin, umflat în pene. E impresionant ce idee înaltă trebuie să aibă un om tânăr despre capul lui cu barbă... Eu, de câte ori văd unul, aşa, impozant, îl şi rad în gând, iar rezultatul, imaginea realizată astfel, mă amuză enorm. De aceea, când Ladima a vorbit de vanitatea puerilă a modei, îmi venea să-i spun că

mai curând mi se părea puerilă vanitatea asta a mustății lui imperiale, care atrăgea luarea-aminte, acum când eram cu el în restaurant. De altfel, tocmai poeții cari disprețuiesc moda sunt cei cari caută să se deosebească prea ades printr-o înfățişarea prea personală, pe care unii o afişează ca pe o firmă prea indiscretă. Multă vreme am crezut că redingota neagră, închisă la gât, cravata lată, tot neagră, gulerul scrobit, milităresc, pe care le poartă profesorii nemți, sunt o dovadă de modestie şi dispreț pentru cele lumeşti, de ignoranță simpatică şi naivă a „modei“ actuale. Când am fost însă în Germania, am înțeles, cu o uimire pe care nu poți să ți-o închipui, că, dimpotrivă, ei sunt foarte mândri de această adevărată ținută, pe care o cultivă de altfel cu multă grijă, ca pe o uniformă de intelectualitate, menită să-i deosebească de restul mulțimii de rând... Dacă mă gândesc şi mă gândesc, îmi vine să cred că şi o îmbrăcăminte urâtă, cu o cravată înnodată neîngrijit, într-o lume corect îmbrăcată, e o dovadă de suficiență... Întâi, dovedeşte că nu te sinchiseşti de părerea celor în mijlocul cărora trăieşti, iar pe de altă parte, că nu te stinghereşte să atragi luare-aminte şi să fii comentat.

Dar atunci nu i-am putut spune lui Ladima nimic din toate acestea, iar el a continuat convorbirea, după ce şi-a ars romul din ceaşca de şvarț.

— Atunci, dacă nu fac haine la modă, de ce mai sunt mari croitori? De ce snobismul cutărei firme? Atunci mai bine să-ți cumperi haine gata.

— Nu, nu... Vezi, aici te înşeli... E o deosebire hotărâtoare. N-ai decât să priveşti atent un rând de haine gata... Au întotdeauna umerii prea înguşti, încât cusătura nu vine ca o trăsătură caligrafică de la umăr la subsioară, ci căzut scurt şi nesigur, din pricină că sunt tăiate în serie... pentru orice întâmplare... De aceea, gulerul nu cade la ceafă, pe gulerul cămăşii, frumos, ci rămâne căscat ca o gură de ştiu că haina, jos, e totdeauna prea lungă – pentru că fabricanții presupun că media cumpărătorilor au oarecum burtă... Mânecile au jos la pumn deschizătura prea mare, pentru

orice mână... De pantaloni, ce să mai spun? În față, chiar acolo unde orice ai spune, cade întâi privirea, sunt strâmți, scoțând în relief oasele, în loc ca toate cusăturile să cadă frumos la vale, ei au încheietura trasă într-o parte şi alta, ca şireturile la ghete. De altfel, însăşi marginea, conturul hainei de-a gata, are cusătura vizibilă, nu e la vreo doi milimetri mai înăuntru, acoperită... O haină gata e ca şi o haină de împrumut. E făcută pentru un tip mijlociu, standard... pentru altul decât tine. Pe când un croitor mare e un adevărat artist... El face o singură haină, pentru un singur corp... Atunci haina capătă galba ei, unică, aşa cum îi e destinația. De cele mai multe ori, fireşte, el aranjează natura... Nu mult, căci nu i se poate cere imposibilul, dar cât de cât. Haina lui are cusăturile, de la umeri la subsioară, aşa, cum să spun, ca nişte jumătăți oblice de paranteză (nu i-am spus aşa, dar aşa trebuia să-i spun), la ceafă gulerul nu cască, reverurile se petrec frumos unul peste altul... Haina cade pe corp, fără să se agațe nicăieri, cum învăluie, căzând, mătasea, rotunjimea unui manechin. Jos e adunată rotund pe pantalon ca să nu rămâie loc gol sub ea ca subt o umbrelă. Pantalonii se fac, cu ajutorul câtorva cute, foarte largi sus, ca să nu sublinieze, ca un tricou de tenor, partea din față, şi să nu acopere dosul, strâns ca nişte cioareci.

— Domnule, dar te pricepi... Când mi-oi face haine te rog să vii cu mine ca specialist.

Aproape că jubilam că am câştigat partida. Mă şi vedeam la croitor cu el.

— Dă-mi voie să-ți spun că mai toți prietenii mei mă roagă, şi nu refuz, să viu cu ei la probe. De ce n-aş face-o şi pentru dumneata?... oricând, mâine!

Eram convins că mi-am atins scopul şi mi-am împăcat mica mea manie. Dar parcă necunoscutul i-a apărut plin de pericole.

A devenit gânditor.

— Lasă, că mă intimidezi... şi-l speria ideea.

Nu ştiu, mi-ar fi făcut plăcere să-l transform pe acest demodat prieten, într-o singură zi, ca în filmele americane.

Să-l fac să-şi tundă mustața, să puie cămăşi care să nu-i mai stea independente de corp, scrobite, ci cu gulere care să-i mângâie gâtul, cravate frumos înnodate, pantofi englezeşti, haine sprintene... Sunt sigur că ar fi plăcut mult femeilor. Şi fără îndoială că leafa destul de frumoasă pe care o primea acum i-ar fi permis să cheltuiască două mii de lei, cel mult, pentru îmbrăcăminte.

— Vasăzică modă nu e? Ci numai croitor mare? mi-a spus, după ce şi-a răsucit o țigare, dintr-o tabacheră plată de lemn, fapt pe care îl înțelegeam, căci dovedea pe fumătorul de gust, care ştie că e mai bun tutunul din cutie, şi după ce a pus-o cu grije într-un țigaret special cu vată înăuntru.

— Nu, nici aşa... E modă... însă priveşte mai curând stofele. Asta e drept... Țesătura stofelor şi culoarea se schimbă destul de des. Nu numai din progresul natural al chimiei şi țesăturii, dar şi ca să depărteze frauda... În general, stofele bune au preț de producție foarte ridicat, din cauza materialului scump folosit. Din pricina asta, alți fabricanți fără scurpule, din cei ce produc şi vând în cantități considerabile, imită stofele şi țesăturile la modă, bune. Totodeauna însă cu o întârziere de doi-trei ani, ba şi mai mult, până îşi lichidează imensele lor stocuri... Observă vitrinele scumpe, să vezi că au mai totdeauna alte culori decât vitrinele bazar. Alte cravate, alți ciorapi, alte cămăşi, alte stofe... A fost la modă, imediat după război, un poplin gălbui destul de fin. Imediat, după ce au terminat vechile stocuri de zefir, marii fabricanți au produs depozite întregi de poplin galben, mult mai vulgar însă, făcut cu multă economie, din spirit de speculă... Atunci, poplinul din material bun, produs cu grije, a căpătat linii şi vărgi. Peste trei ani a fost imitat şi acesta... Acuma magazinele de lux fac cămăşile de dejalenă... Peste câțiva ani vom avea şi dejalenă pentru strada Carol. Dacă eşti atent la cravate, observi că – la un interval de trei-patru ani – ți se oferă la colțul străzii o cravată „la fel“ cu aceea pe care ai cumpărat-o de la magazinul de lux, însă de zece ori mai ieftină. La adăpostul

culorii şi desenului caută să te înşele la calitate... De aceea producătorii „scumpi" schimbă imediat. De aci, moda țesăturilor.

Era trecut de miezul nopții. Grigoraş Dinicu trecuse de la bucăți moderne la cântece sentimentale, languroase... Unele mese se goleau, imediat curățite de chelnerii „eleganți" ca nişte diplomați. Femeile, toate interesante, din pricina îmbrăcămințiı şi a coafurii care le îngăduia să arate şi să sublinieze ce au mai frumos, camuflând restul, mai formau, în boxe ori pe lavița roşie care era de-a lungul peretelui, sub căderea bogată a luminii, centrul de atenții calde pentru cei de la masă, sau fermecau strict iluzoriu, în parabole largi, pe cei din restul restaurantului. Îl vedeam limpede pe Ladima amețit de frumusețea lor, dar fără să izbutesc să-l fac să simtă, deşi era în realitate o problemă de stil, adică aşa cum înțeleg eu, de unitate: cât de grotescă, iar în fapt imposibilă (spre sincera mea părere de rău) ar fi fost alăturarea lui, aşa cum era, de un trup femeiesc, cu grije şi gust îmbrăcat, ca o floare studiată. În realitate, el, care era împotriva atragerii atenției, izbutea să izbească toate privirile, să se izoleze între toți, prin îmbrăcăminte, în acest salon cu oglinzi multe, prea luminate. Am vrut să-i subliniez asta cu oarecare brutalitate. La masa din fund, spre galantarul casieriței, era un grup mare de oameni tineri şi alții mai în vârstă... între ei era unul, un fel de cazac uriaş, cu barbă albă, scurtă, răzvrătită, cu plete, şuvițe cărunte lipicioase, cu un chimir lat, care atrăgea toate privirile...

Mi s-a părut că aş putea bate şaua pentru Ladima.

— Crezi că domnul acela n-ar fi atras mult mai puțin atenția, îmbrăcat aşa ca să nu difere de cei din jurul lui?... Moda uniformizează... e o lecție pentru amorul propriu.

I s-a coborât mustața pe colțul gurii de spaimă, m-a privit cu ochii înfundați în orbite.

— Taci... taci... E marele poet german Däubler, sărbătorit de redactorii unei reviste literare.

Am înghețat, cu sentimentul disperat că am comis una dintre cele mai crunte gafe din viața mea, şi întâmplarea m-a

vindecat definitiv de a mai da asemenea lecții.

Şi totuşi Emilia asta nu are dreptate, căci dacă l-ar fi privit cu cât de puțină sinceră simpatie, ar fi trebuit şi sigur că ar fi izbutit ca ea să-l facă să-şi schimbe îmbrăcămintea.

Arunc mucul de țigare surâzând şi examinez, întâi eu, biletul pe hârtie cu antetul *Veacului.*

Emy,

La regizor nu se găseşte rolul. Trebuie scos din nou. Am rugat pe domnişoarele dactilografe. Treci după-masă să-l iei.

Am reținut pentru revelion o masă de patru locuri la „Enescu". Se mai pot pune la nevoie două scaune... Vreau ca 1928 să fie început cu frenezie. Acest 1928 vreau să fie anul vieții mele.

George

Anul morții lui... Nicio bănuială...

Aş vrea să nu mai recad în mine însumi, dar biletul acesta singur stârneşte în mine o goană de forme şi lumini. Încerc să rezist şi n-am punct de sprijin.

Revelionul din 1928... Viața omului acesta mă târăşte în vremea care s-a scurs, cu propria mea viață, cum trage un fluviu apele râului afluent... Nu vorbisem cu doamna T. de un an şi jumătate... Amintirea îmi îngreuiază tristețea... Las totul şi fumez. Gândul că venea al doilea revelion, pe care nu era să-l facem împreună, mă umplea de o disperare care mă pătrundea ca un frig... Trotuarele înguste erau pline de o lume grăbită, numeroasă de obicei, dar devenită manifestație de stradă în zilele acestea de târguieli... Toți oamenii aceia aveau un rost, aveau un ideal măcar de douăzeci şi patru de ceasuri, căutau o beție... Pe Calea Victoriei zăpada se pulverizase, încât se făcuse ca un soi de tărâțe, deşi rămâneau, din cauza pavajului neîndreptat de la război, mici mormane de gheață stratificate. Parcă din cauza atâtor respirații gerul se înmuiase. Primisem de dimineață telefoane de la prieteni pentru invitații şi desigur că peste tot oraşul gânduri se căutau într-o circulație amețitoare, ca

mişcarea în filmele voit accelerate. Am primit cea dintâi dintre aceste invitații, la L.C., pentru că înțelegeam că e de prisos să mă rezerv, ştiam că oricâte vor mai veni, una singură va lipsi dintre ele...

Fiindcă la băcănii târguia atâta lume, pentru că în blănuri şi în şoşoni scurți de tot, ca retezați, lăsând să se vadă ciorapul de mătase între ei şi strânsoarea mantoului, treceau atâtea femei... era în mine un neastâmpăr altoit, cu tristețe. Mi-a venit şi mie o poftă nebună să târguiesc şi să fac bucurii la întâmplare... Aş fi vrut să ştiu ce va face ea seara... cu cine va ciocni un pahar de şampanie. Bună cum e, cui va ura, cu obrajii rumeniți, cu rombul înflorat al surâsului, cu ochii strălucitori şi lichizi: „Noroc şi an bun...”? Va avea în toată seara un gând bun şi pentru mine? Cine-i va lămuri, în minte, ametitor, umerii mobili ca merele în decoltajul mătasei, şi rădăcina nervoasă a cefei?

Am început să colind magazinele, ca să văd cum târguieşte lumea.

Pentru nepoți cumpărasem de Crăciun un cinematograf „Baby“, un aparat de radio şi tot soiul de jucării de pom... Am luat pentru cumnatu-meu o garnitură de birou cu tocuri rezervor, pentru soră-mea am găsit la un magazin o lampă minunată, făcută din cuburi, ca s-o determin să adopte mobila modernă. Micei actrițe i-am trimis un aparat fotografic, promis cândva în glumă.

Aş fi vrut să-i trimit ei ceva, nu un cadou, un buchet de flori. De şapte-opt ori am trecut, alunecând peste muşuroaiele de gheață, prin fața magazinului... Am zărit-o de vreo două ori înăuntru, ocupându-se de clienți, foarte numeroşi pentru lămpi, mescioare şi obiecte de artă, care îşi alegeau singuri şi probabil cereau lămuriri, întrebau de cost... Trei sute de mii de oameni, din acest Bucureşti, de la trecătorul în maşină, la comisionarul trimis să ia pachetul, oricine ar fi putut intra s-o vadă pe femeia asta în pulover roşiatic şi rochie de culoarea cafelei cu lapte, să-i vorbească, să vadă figura puțin băiețească, oricând gata să se transforme într-un surâs de soră sau „regină care vrea să se

facă populară", numai eu nu... Aş fi putut sărbători revelionul la „Cina", între femei pe care alții le găsesc „splendide", aş fi putut colinda cu maşina pe la jumătate din locuințele luxoase din Bucureşti, în noaptea asta, când toate femeile erau decoltate şi împodobite..: Oriunde aş fi fost primit... Dar totul era anulat de faptul acesta, net, că nu puteam urca două etaje, în parcul Bonaparte, ca să mă trântesc pe un divan, eveniment care ar fi corespuns pentru mine cu o de neînchipuit întoarcere, permisă numai de încheierea păcii, dintr-un război de patru ani în tranşee.

Aş fi fost bucuros, s-ar fi potolit tumultul din mine dacă aş fi avut măcar posibilitatea să întreb la telefon ce fac seara şi să-i spun, fie şi cu un surâs îndurerat: „Mult noroc... multă sănătate", după ce i-aş fi trimis un dar.

Nici măcar o floare anonimă nu-i puteam trimite... Ar fi ştiut, de unde vine şi asta însemna pentru mine prăbuşirea.

Experiența unui revelion precedat îmi arătase riscurile unei astfel de încercări.

Acum doi ani, cel dintâi revelion pe care nu-l făceam împreună ne găsea certați, despărțiți de mai mult de patru luni... Îmi spuneam totuşi că n-o să poată trece acest început de an fără să-i fac un dar, care aş fi vrut să fie şi o recunoştință, şi un cheag de emoție risipită într-altă vreme departe de ea, şi o durere nouă, arzătoare. Aş fi vrut de asemeni să aibă şi o valoare comercială... Mi-era teamă să nu aibă dificultăți materiale... Era singura femeie care mă interesa pe lumea asta, şi cum niciodată nu primise, în cei doi ani de dragoste, nimic de la mine, socoteam că n-ar fi rău s-o scutesc, într-o măsură oarecare, de cine ştie ce întâmplări viitoare...

Cu o lună jumătate înainte am studiat un catalog de bijuterii şi am comandat în Belgia, prin cel mai bun bijutier din Bucureşti, o brățară de platină cu briliante. Era făcută din opt dreptunghiuri de mărimea unui mic ceasornic, cu câte un briliant mai mare la fiecare capăt... Costase 800.000 de lei... Mă gândeam să i-o ofer de ziua ei, dar şi mai bine de revelion, căci atunci cadourile au un aer mai puțin direct şi

personal... Sau dacă nu, eram hotărât să-mi creez, de la o zi la alta, o împrejurare oarecare, anume; să aibă aerul unei stricte şi fireşti întâmplări, fără urmare, ca să nu fiu nevoit să dau explicații.

În cele din urmă m-am hotărât s-o aştept la ieşirea din magazin... Bănuiam că nu are să închidă deloc, dar îmi ziceam că tot va merge la masă... Aşteptarea asta a fost una dintre cele mai grele din viața mea... Mi se părea că toată lumea ştie ce aştept, rezemat de bara galbenă din vitrina unei drogherii vecine, dar nu chiar din fața magazinului, şi credeam că toți mă compătimesc şi mă găsesc ridicul... Zeci de prieteni, cari au trecut pe acolo, văzându-mă, m-au tachinat, întrebându-mă dacă aştept vreo midinetă... Mereu trebuia să găsesc motive şi explicații..: Abia pe la două şi jumătate a ieşit... Când a trecut pe lângă mine, în mantoul de taupe, rotunjit, castaniu-verzui, cald, de simțeam o pornire nebună să-l mângâi, să-mi lipesc obrajii de el, am înghețat. Surprinsă însă, după ieşirea din magazinul cu lumina artificială, de albul amețitor al nămiezii, era probabil puțin zăpăcită şi de mişcarea curgătoare de pe trotuar.

M-am urcat în maşina lăsată pe str. Sf. Ionică şi am pornit după ea, încet, hotărât să provoc în dreptul ei o încurcătură, care să mă oprească în loc... Nu era prea greu în ajunul acesta de An nou... Când am ajuns, am cerut zgomotos loc... A întors capul tresărind, căci îmi cunoştea claxonul. Am privit numai cu coada ochiului... Ea a rămas aproape încremenită pe loc şi toată figura i s-a strâmbat uşor ca de durere... Albul ochilor s-a făcut mai mare, mai limpede şi platina cu reflexe liliachii a pupilelor mai intensă, mai alarmată. Buza de sus, din cauza gurii desfăcute într-un surâs de tristețe, lăsa să se vadă dinții albi din față... Îi înflorise toată fața, mărginită de bordura ca de şapcă a pălăriei cloş, de gulerul mare al mantoului care-i înconjura capul şi-l depăşea, de fularul de mătase, care era ca un plastron de culoarea caisei, înfoiat, pe piept. O vedeam în oglinda de la volan şi am întors capul încet... Deşi se uita la mine, n-a prins de veste, de parcă plutea în nereal – şi m-am

mirat de asta – căci pe urmă privirile noastre s-au întâlnit... Am ridicat pălăria şi mi-a răspuns liniştit şi cald, parcă ne certasem aseară, de parcă n-ar fi trecut patru luni fără să ne salutăm. Am oprit pe dreapta în dreptul Pasajului Roman, deşi îmi veneau maşini în față... Am coborât şi i-am ieşit înainte.

— Sărut mâinile... Şi tremurând aproape: La mulți ani.

Avea ochii mirat deschişi, mai viorii, cu adevărat ca viorelele, înlăcrimați... N-a spus o vorbă şi mi-a luat apoi brațul. Mi l-a strâns, pornind alături, lipită de mine ca o strângere la piept, transformată din cauza locului. Simțeam parcă prin stofa paltonului mângâierea mantoului ei castaniu-verzui.

— Unde mergeai?

Nu mi-a răspuns nimic... Tăcea, aşa, nervos, la brațul meu... fără să mă privească...

Mi se părea că am febră, nu mai am niciun contact direct cu lucrurile. Pe orice aş fi pus mâna n-aş fi putut prinde bine, vorbele nu veneau singure, iar în jurul meu nu mai treceau oameni, ci mergeau forme... De nervos ce eram, simțeam nevoia să vorbească neapărat căutând penibil.

— Pot să te întovărăşesc puțin?...

Era puțin cam caraghios, de vreme ce ea îmi luase brațul şi mi-l ținea strâns.

Abia acum m-a privit liniştit şi voit.

— Mă duceam să mănânc ceva la un mic restaurant aci...

— În pasaj?

— Da... dar acum nu mai pot mânca... Hai, pe stradă...

— Magazinul e închis?

— Nu, a rămas acolo doamna Landrino, care a fost mai devreme la masă.

La Riegler în față erau țigănci care se instalaseră ocazional cu coşuri mari de vâsc şi mimoze; alergau uşor după trecători.

A surâs limpede, cu fața mereu uşor crispată, ca o strâmbătură de voluptate şi durere în acelaşi timp, iluminată de ochii vii, care parcă descopereau acum lumea.

A luat o ramură de mimoză ca un mugur de salcie, mi-a desfăcut paltonul şi mi-a pus-o la butoniera vestonului... A desfăcut apoi poşeta neagră, mare. Am vrut să duc mâna în buzunarul hainei, dar m-a împiedicat aducându-mi aminte:

— Diseară e Anul nou.

— A, da! E Anul nou... Atunci primesc... Primesc cu o condiție... Să-mi dai voie să-ți fac şi eu un dar... Şi am scos mimoza ca o amenințare.

I-a înghețat fața şi a capitulat frumos.

— Primesc.

Eram chiar în dreptul marelui bijutier... Nici n-a mai avut timp să protesteze. Pe galantarul acela, care e ca o vitrină de fluturi şi şerpi albi în muzeu, şi-a aşezat coatele nervos şi a început să caute... A descoperit cel mai cuminte inel... ca un fir de sârmă, de aur, cu un safir... de altfel foarte frumos...

S-a întors surâzătoare, arătând încântată, jumătate din dinții albi de sus, mai limpezi ca bijuteriile mici de fildeş.

— Am găsit.

Am privit glumeț, scoțându-mi mânuşele groase de piele şi dictând cu o prefăcută energie.

— A nu... Cine oferă aici? Eu sau dumneata?

A devenit palidă, de i-a rămas numai gura roşie în toată fața şi s-a sprijinit de galantar... În clipa aceea, eu am avut, înțelegând, ca o declanşare fluidă... Fără să mă gândesc, automat, parafrazasem una din glumele noastre cele mai intime, cele mai senzuale: „Mă rog, aici cine iubeşte!“ spunea uneori, când o țineam îmbrățişată, exasperată de dorință şi când, tiranic, sadic, nu-i îngăduiam nicio mişcare, de rămânea cu tot corpul întins, încordat, crispat, în aşteptare. Am transpirat întreg, ca de un scurtcircuit în artere şi abia după câtva timp am putut vorbi, dar nu către ea, căci între noi totul era epuizat, ca după o posesiune, ci către bijutier, întrebându-l, aşa, stupid, ce rezultat ştie de la Consiliul de coroană din ziua aceea de la Sinaia, unde fuseseră chemați toți şefii de partide şi vreo doi jurisconsulți. Pe urmă am căutat câteva brățări, am rugat-o să le încerce, ca să maschez premeditarea, şi privindu-i vinele încheieturii, sub

pielea subțire, împletite ca dorințele, i-am prins în jurul mânei întoarse, care era ea însăşi o bijuterie, brățara comandată.

De plătit, fireşte că m-am făcut că plătesc imediat, dar mă întrebasem mereu dacă să-i spun prețul bijuteriei, sau să-l las să-i fie surpriză... Mi-am spus însă că e o copilărie... că ar fi putut să cadă mai târziu pe mâna vreunui şarlatan, şi că era mai bine să ştie prețul adevărat... Am iscălit deci în fața ei un cec, anulat în prealabil, de 800.000 de lei, cât costase brățara. Era cel dintâi dar pe care i-l făceam de când ne cunoşteam... Aveam superstiția stupidă că dacă îi ofer măcar o floare, dragostea noastră se termină... Şi, de aceea, luptând cu mine însumi, în doi ani nu-i oferisem nimic. Cu sufletul alterat de sentimentul irevocabilului, cu care, de altfel, eram de acum familiarizat, resemnat după nădejdi contradictorii şi înfrângeri definitive, îi pregătisem acest întâi dar.

Când am ieşit, apăruse, de după norii lânoşi, iar soarele.

— Mai ai o jumătate de oră... Nu ți-e frig? Mantoul castaniu-verzui, deşi îşi îngusta forma, acoperind cald genunchii, era scurt şi nu ciorapii de culoarea nisipului aveau să-i țină cald, mai ales că şoşonii erau atât de scăzuți şi mici. Vrei să mergem să mâncăm împreună la o grădină oarecare?

Am oprit o maşină de piață... Niciodată nu primise să meargă în maşina mea... În cei doi ani, iubirea noastră rămăsese oarecum secretă... Din când în când ne refugiam în câte un orăşel de munte, de cele mai multe ori plecând cu trenul: Deva, Sighişoara, Bran, Nehoiaş, sau, când nu era sezon, pe coasta mării. Chiar la teatru, aveam aerul că ne-am întâlnit acolo, la masă eram împreună numai la ea, sau numai la mine în garsonieră, unde ne închideam uneori de sâmbătă până luni dimineața, ca nişte condamnați ai voluptății.

Am mâncat la un restaurant de pe 11 iunie, singuri în tot salonul, în acest ajun de An nou. Era pentru mine o bucurie chiar numai s-o privesc, cercetând-o ca pe un tablou...

Femeia asta, care la început nici nu mi s-a părut frumoasă, m-a făcut să descopăr frumusețea. Cădea pe gânduri uneori şi, ferindu-şi parcă privirea de a mea, rămânea în profil. Pălăria părea o glumă, iar marginea ei, ca o mică streaşină de fetru castaniu, tăia o diagonală sinuoasă ocolind pe deasupra sprâncenei stângi, peste ochiul drept, peste obrazul rumenit de trecerea de la frig la cald, până la lobul urechii, pe urmă, arcuit spre ceafă, lăsând câteva bucle de un arămiu des, întunecat, afară. Zâmbea lumii gândurilor ei, arătând trist dinții albi de sus. Sprijinită în cot, îşi rezemase bărbia de dosul mânei sucite, cu degetele mângâietor lipite de gât. Era într-o vestă de jerse, cu linii-dungi paralele, roşcate, negre, cafenii, pe care o purta, văzusem pe fereastră, şi în magazin.

În asemenea clipe, ca şi atunci, când era îmbrăcată pentru serată sau bal, frumusețea ei avea în ea ceva absolut nepământesc, transfigurat, şi asta explica de ce atâți bărbați vorbeau despre ea cu un soi de emoție pe care ceilalți, care aveau prilejul s-o vadă doar întâmplător, în momentele ei de plictiseală, necazuri sau nedispoziție, nu o înțelegeau.

Am vorbit despre multe, fără să cerem niciunul, nici altul, explicații pentru ce a fost.

— Ce faci diseară? am întrebat, nelinişt că îmi va pleca într-o lume necunoscută.

— Nimic... Vino la mine... şi fără să se gândească: Vreau să bem, diseară, şampanie...

Mi-am simțit obrajii moi şi năclăiți de o sudoare rece... Să fiu cu ea diseară, în dormitorul fără mobilă, fără covoare, ca o cameră în care azi te-ai mutat, numai cu un pat alb şi o mescioară joasă, fără şifonier pentru haine – căci se dezbrăca într-o odaie alăturată în care erau dulapurile şi masa de toaletă, după ce ieşea din baie. Să fie din nou goală şi să bea şampanie... Ca un sinucigaş care dă totul pe o clipă, îmi vine să zic... da.

— Ce rău îmi pare, nu ştiam că te voi întâlni şi m-am angajat pentru toată seara... M-am gândit la cei care se duc la operație, fără anestezie... Dar poimâine, nu la... haide la...

Acum e partea cea mai grea... Fireşte oriunde, în afară de: la mine sau la ea acasă... Când iubirea noastră a fost timp de doi ani interioară, va trebui să fie acum numai pe drumuri. E o schimbare ca o răsturnare în existență.

— E la Cartea românească expoziția lui Teodorescu-Sion[103]... Vrei să vii s-o vedem?

A rămas contrariată, cu surâsul trist care îi ridica puțin colțul gurii, arcuindu-i buza de jos, făcând-o paralelă oarecum cu conturul bărbiei; căci atunci când zâmbea, gura i se încadra ca într-un romb instabil, fără cele patru unghiuri, fiindcă unul era înlocuit de nas, altul topit într-o gropiță în bărbie, iar două schițate, aproape imperceptibil, în obrajii arcuiți uşor.

Şi, ridicând din umeri, jucându-se cu mănuşile de piele neagră:

— La 11 dimineața?...

Că şi când ne-am fi descoperit o vocație nouă, am vizitat, în cele două săptămâni care au urmat, toate expozițiile şi muzeele din Bucureşti... Eu eram într-o aiureală de fericire continuă...

Ştiam însă că totul va avea un sfârşit, deci după două săptămâni am început să lipsesc de la *rendez-vous*-uri... M-a găsit o dată, chemându-mă la telefon şi am rugat-o să mă ierte, pentru că sunt puțin bolnav... Sunt nevoit să stau în casă.

Speriată:

— Ce-i asta?... Ce ai?

— Nu ştiu... puțină febră...

— Dă-mi voie să viu să te văd.

— Eşti prea bună, dacă... nu te reține nimic...

M-am dezbrăcat numaidecât, am întredeschis buzele ca să mi le ardă puțin respirația, am făcut un adevărat exercițiu de paloare...

A venit, şi-a aruncat mantoul şi pălăria în fotoliu, şi s-a

[103] Expoziția I. Theodorescu-Sion s-a deschis la 17 ianuarie 1926 în sala „Ileana" la Cartea românească (n.ed.)

aşezat doar jumătate lângă mine, pe divan, cu picioarele lungi, oarecum paralele cu divanul, cu genunchii lipiți goi şi strânşi în mătasea ciorapului, căci rochia de serj bleumarin era prea scurtă.

Mi-a luat mâna, dând o clipă în lături buclele arămii care-i cădeau pe față din cauză că aproape îşi smulsese, preocupată de mine, pălăria.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce ai?...

— Nu ştiu, nimic, puțină febră...

Mi-a mângâiat matern părul, m-a privit în ochi, cu zâmbetul acela care-i încadra gura întredeschisă în acel romb inefabil, îndurerat, cu acea strălucire a ochilor viorii de tot, care făcea să fie văzută de departe... Şi pe urmă, hotărât, şi-a lipit buzele de ale mele. Am făcut o grimasă.

— Nu... nu... Cine ştie ce am...

A început să mă strângă în brațe...

— Mi-e totuna, orice ai avea...

M-am desprins, moale de deznădejde:

— Te rog, astâmpără-te... nu... nu...

Şi ca să nu creadă că ar fi altceva, că n-o iubesc, după ce m-am desprins, i-am sărutat mâinile ca pe unele frumos aşezate dintr-o icoană.

N-avea totuşi mâna mică şi cu degetele molatece de madonă, ci lungă şi subțire. Articulațiile apăreau la orice îndoitură pe dosul mâinii, altfel delicate ca nişte vii accente circumflexe, subliniind vâlceluşele dintre ele, bune de umezit cu vârful limbii. Degetele albe, prelungi, nu se terminau în unghii ascuțite, ci mai curând late, ca nişte petale mici lăcuite roşu, mâini fără grăsime, nervoase, de prințesă, pe care, resfirate, le ducea necontenit, când ca să aranjeze o buclă, pe după ureche, Imaginar căzută, când ca să strângă mica eşarfă în jurul gâtului, ca un domn care şi-ar potrivi cravata.

— De ce-mi priveşti mâinile?

Surâdeam, fără să ştiu ce să spun.

Am prelungit, o săptămână boala aceasta închipuită, care mi-o dăruia pe ea în fiecare după-amiază la ora 7 jumătate

precis... Mâncam seara împreună la mine, lângă divanul larg, pe o mescioară joasă, şi o priveam fericit cum îşi plimba mâinile pe olanda feţii de masă, printre cupele joase de cristal albastru de murano, pe tacâmurile de argint, căci totul căpăta viaţă când era ea acolo.

Eram din nou ca în liceu, când visam să fiu bolnav, numai ca să vie îngrijorată, să mă vadă, o doamnă frumoasă, soţia unui prieten al tatei... N-am mai lăsat-o să mă sărute, spunându-i că doctorului îi i-e teamă de un tifos... Îşi apăsa gura pe a mea cu o dorinţă de împărtăşanie a răului care mă cutremura.

Peste o săptămână, ridiculul situaţiei nu mai putea fi prelungit şi am anunţat că plec în Franţa să-mi recepţionez un avion comandat.

Într-adevăr am lipsit o lună de zile... Eliberat de groaza apropierii, i-am scris de acolo în fiecare zi, scrisori de dragoste smintite, cu voluptatea de a urla în fiecare rând că o iubesc, de a mă umili în declaraţii de robie absolută.

M-am întors în zbor pe la începutul lui aprilie şi am început probele de antrenament şi încărcare de benzină... Vream să bat recordul în linie dreaptă fără să mă decid în ce direcţie... Bănuiam că până în cele din urmă voi porni spre Capetown.

Veneam pe la ora 3 acasă foarte obosit, mâncam, fumam o ţigare, şi pe urmă, îmi luasem obiceiul să mă duc s-o văd la magazin: Era întotdeauna de la 9 – 1 acolo şi de la 3 – 7... Se ocupa foarte serios, îşi sfătuia clienţii în alegere, lăsând fetele să se ocupe numai de mărunţişuri... Studia modelele noi în revistele streine de artă, discuta cu maestrul pe care-l aduseseră de la Berlin despre modificări de materiale... Ajunsese foarte pricepută... De altfel, citea toată ziua, şi nu numai romane, ci tot soiul de cărţi: tratate de drept şi medicină, colecţii de acte, sociologie, dar mai ales istorie... Până şi din cărţile mele, şi nu numai din cele adunate în carieră, ci şi de aviaţie, a cetit. Reviste de artă şi literatură (de la ea am luat obiceiul să citesc şi eu *Nouvelles littéraires* şi *Candide).* Dar ceea ce m-a mirat mai mult era că nu lăsa

să treacă nicio zi, ziarele... O dată i-a spus cineva că asta e o apucătură bărbătească.

— Iartă-mă, eu nu mă duc la ceaiuri să aflu „noutăți" de la cucoanele care ştiu atâtea; şi nici nu mă interesează cam ce spun ele.

Când se mira cineva că o femeie atât de frumoasă ca ea se ocupă atât de mult de magazin, rămânea totdeauna pe gânduri.

— Munca aceasta înseamnă pentru mine independența, banii câştigați îmi dau dreptul să fiu eu însămi, să cumpăr cărți şi lucruri frumoase, să nu fiu jignită de proprietar şi să fiu scutită de oferte necuviincioase.

Avusese norocul ca întreprinderea să realizeze câştiguri foarte frumoase, încât, după doi ani, mai împrumutând bani, izbutise să clădească în Parcul Filipescu, înspre Calea Dorobanților, o casă mică, dar foarte modernă, cu două apartamente de închiriat, în afară de cel mic oprit pentru ea.

Nu a lipsit, în decurs de câțiva ani, decât de câteva ori de la magazin, şi numai din cauza mea... dar şi atunci ruga pe asociată să fie prezentă... Nici sâmbătă măcar, nu făcea *week end.* Magazinul avea un fel de retragere ca o strană, mare cât o cameră... acolo era o masă groasă modernă, cu câteva fotolii joase în jur, o etajeră cu cărți şi reviste. Citea, desena şi aştepta să fie întrebată de fete. Mi se pare că şi dumitale ți-a răspuns odată: „Dar asta e viața mea... Ce vrei să fac?"

— Te împaci cu gândul că ai să trăieşti 30 de ani aşa?...

— Uneori n-aş vrea să trăiesc deloc... Dar dacă mă gândesc bine... nu e chiar aşa de rău... Stau acolo între lucruri frumoase, alese, uneori gândite, mângâiate de mine... Dacă n-am nimic de făcut, citesc toată ziua şi tot e un câştig. În fiecare seară merg la cinematograf... O lună pe an călătoresc, dar e cinstit să adaog că nu uit interesul magazinului, vreau să văd ce mai aduce nou modernismul în mobilier.

— Dar iubeşti?... Nu eşti geloasă?... Nu eşti neliniştită?...

— Nu cred în iubire.

— Nu crezi dumneata în iubire? Nu te atrage iubirea?...

— Ba da, mă atrage... Poate că e singurul rost al unei vieți mărginite, comune, cum e viața noastră. Şi-mi place... dar ştiu că nu durează... că nu corespunde unei realități... Îmi place mult să privesc o noapte cu lună... şi uneori stau vreme îndelungată la fereastra mea, privind, dar ştiu bine că luna e altceva decât ceea ce pare... Nu întind mâna s-o prind... E mult şi ceea ce dă, fără intenție şi sforțare.

Aproape toată luna lui aprilie am fost în fiecare după-amiază în magazin. Era o bucurie liniştită, între mobile noi, frumoase... Retras în firida aceea (încăperea fiind prea mare, de când cu criza de magazine, se construise în interior, ca să zic aşa, sau mai bine se împărțise încăperea în două, dar unul dintre magazine, o tutungerie, nu mergea până în fund, lăsând astfel o bună porțiune celuilalt) parcă mă afundam într-un vis.

Am învățat o mulțime de lucruri în aceste trei săptămâni. Ce nu-mi explica femeia aceasta! Aş fi ascultat orice... Ne consumam într-o iubire rarefiată, prelungită după-amieze întregi. Şi totuşi simțeam, nefericit, că nu e cu putință ca femeia asta să nu se întrebe de ce n-o chem la mine, de ce, logic, nu transform în fapt pornirea mea.

În ajunul Sf. Gheorghe... catastrofa atât de temută luni de zile n-a mai putut fi ocolită...

După-amiază mi-a trimis un buchet de liliac şi o mică valiză cu pijamaua ei, peria de dinți, un alt obiect de toaletă mai intimă şi papucii, izmeniți ca doi porumbei... Astăzi este aniversarea iubirii noastre... Voi dormi la tine... E cu neputință altfel."

Mi-am dat seama cât de mult mă lăsasem târât de această paralizantă cedare din fiecare zi... Numai un gest disperat putea restabili situația... I-am înapoiat totul cu două cuvinte: „Cu neputință".

Probabil că a sosit într-un automobil, căci peste o jumătate de ceas a fost la mine, forțând aproape uşa.

— Fred, ce înseamnă asta?

Cred că eram palid ca dr. Tokkeramo[104] din *Taifun.*

— Nimic... Răspunsul meu.

M-a certat cald... gutural.

— Dar Fred... Fred, eşti nebun... Tu mă iubeşti.

Am luat cu o voință de ghilotinat, o atitudine aproape necuviincioasă:

— Doamnă, cred că faceți o confuzie... Vă prețuiesc nesfârşit ca inteligență... şi-mi place prezența dumneavoastră... dar nu mă interesați ca femeie.

A rămas ca paralizată... i-au dat lacrimile... Nu putea să spuie nimic, scâncea.

— Dar Fred... Fred... mă iubeşti, nu e gest al tău să nu-mi spună că mă iubeşti.

Am luat o atitudine de diplomat insultat:

— Doamnă, găsesc că e de un gust îndoielnic şi această presupunere, şi această insistență... Dealtminteri, țiu să vă previn că aştept din moment în moment o femeie...

— S-a frânt toată, părea mult mai mică... Îşi muşca buzele, cu ochii plini de lacrimi. S-a întors spre fereastră, s-a sprijinit cu cotul de o etajeră de cărți, cu capul rezemat în palmă. Părul scurt şi fluturat, din cauză că îşi scosese pălăria repede, era tot înapoi, lăsând descoperită fruntea şi urechea. Ochii priveau pe jumătate închişi, îndurerați; distanța dintre pleoape şi sprâncenele chinuitor înălțate se mărise mult. Buzele erau trist întredeschise, puțin de tot, nu se vedeau dinții. Linia maxilarului de jos se vedea accentuată nervos. În gulerul de batist al bluzei, gâtul îi palpita în gropița de la claviculă.

S-a întors ca sub o povară, şi-a luat rar, ca un somnambul, mănuşile, şi-a pus peste *tailleur* blana de vulpe în jurul gâtului şi a plecat. Aşa au luat sfârşit trei luni de trăită nerealitate.

În mai, a avut o legătură de două săptămâni, pe care a

---

[104] Personaj principal în drama lui M. Lengyel. Intelectual japonez stabilit în Europa, Tokkeramo îşi asasinează din gelozie femeia iubita. *Taifun* s-a reprezentat în Bucureşti şi pe alte scene ale teatrelor din țară (n.ed.)

rupt-o brusc, pare-se, după ce acumulase destul dezgust... Am fost fericit când s-a împrietenit cu Eleonora Demetriade... Sufăr mai puțin când văd că se interesează de o femeie... Când a plecat la Movilă în august, căci la Berlin nu avea să plece decât în septemvrie, m-am dus, bineînțeles, după ea... ca să ajung la conflictul cu Ladima, din grădina „Popovici“. Când nu pot să-mi închipui în amănunte, în cadrul ei, viața pe care o duce... mi se aprinde ceva în minte, ia foc totul în mine...

Ar putea fi altfel? De doi ani viața mea e un şir de contraziceri stupide, de hotărâri mari şi gesturi curajoase, alternate cu acțiuni gratuite şi greşeli mici, infame, de o inconştiență care mă îngheață pe mine însumi şi anulează totul.

Emilia îmi flutura mâna în dreptul ochilor, ca şi când ar vrea să mă trezească.

— La ce te gândeşti atâta?

— Nu ştiu, e atât de bine la tine aci. Afară trebuie să fie oribil, până s-o mai răcori puțin.

— A fost azi o zăpuşeală! Mă mir că nu plouă.

Plictisită, mai ales că suportă greu căldura, s-a sculat şi s-a aşezat pe marginea patului, cu trunchiul puțin cam strâmb. Picioarele cu coapsele mari, lățite de marginea drotului, îi atârnă de la genunchi în jos... Pernița, mică a muntelui lui Venus îi acoperă cu totul, când stă aşa, floarea de mătase. Pântecul, deşi ferm, mai face încă o cută ceva mai sus, paralelă cu pernița... Sânii par şi mai mult două gutui pline de sevă. Fesa din stânga îi e mai turtită decât cea din dreapta, aşa cum stă cam aplecată într-o parte... sprijinită într-o mână. S-a gândit parcă la ceva. S-a dat jos şi a căutat o fotografie a lui Stoianovici.

Numai să vezi...

O cercetez lung, deşi nu mă interesează, dar ca să nu îmi trădez interesul exclusiv pentru scrisori. Pe urmă:

— Hai să mai citim:

Valeria dragă, îmi pare rău, dar nu pot să te ascult... Nu mai

rămân niciun ceas la gazetă... Am primit două scrisori, de la cine ştii, dar e de prisos. N-am alt răspuns. E pentru a treia oară când sunt pus în situaţia asta.

Crede-mă, şi mie mi-e greu să renunţ la o leafă, care aşa cum e, îmi e atât de necesară. Mi-e greu să renunţ la celelalte avantagii – pe care le enumeri – ale gazetei, dar mi-ar fi silă de mine dacă aş continua.

Nu, Valeria, este peste putinţă... Îmi pare rău de camarazii mei... şi mie mi-era agreabil să lucrez cu ei. Toată viaţa mi-e plină de urâciune. Când alţii au vilă şi casă şi onoruri, pentru că au renunţat la mândria de a fi ei înşişi; mie nu mi-a rămas decât dreptul de a scrie şi mai ales de a scrie ce gândesc. Dacă nu scrii ceea ce gândeşti, de ce să mai scrii? Sunt alte mijloace de făcut bani, mai practice, mai rodnice decât acela de mercenar al condeiului... La urma urmelor, pentru ceea ce mi se propune e prea puţin leafa de gazetar... Domnii aceştia nu mă cunosc. Dacă e vorba să accept asemenea îndeletniciri, atunci vreau să fiu şi eu ministru ca ei, vreau moşie şi castel în Transilvania. Într-o cameră mobilată nu se poate locui bine decât cu o biată conştiinţă limpede

G.D.L.

Emilia îşi turteşte cu regret buzele una de alta; clatină din cap şi se lungeşte iar, plictisită, lângă mine

— Ce nerozie a mai fost şi asta! S-a supărat, ca proasta, pe gazetă şi şi-a dat demisia. Ce-am stăruit pe lângă el... Valeria s-a ţinut de capul lui o după-amiază întreagă. „Nu şi nu, că el pleacă". Abia trecusem revelionul.

Din pricina unui articol în care Ladima denunţa vehement un cartel industrial, Gheorghidiu, care se vedea în scurtă vreme din nou pe banca ministerială, şi de altfel în înţelegere cu tata, au hotărât să se creeze la gazetă o „direcţie politică" pe care au încredinţat-o redactorului-şef, devotat lor. Toate articolele cu caracter politic trebuiau deci revăzute de Mateevici. În realitate nu era prea limpede rostul acestei direcţii, şi mai ales nu era limpede ce rol mai avea în redacţie Ladima. După o zi de încercare, când a văzut ce încurcate

sunt atribuțiile respective, el şi-a dat demisia... Cele două scrisori i le-a scris tata, rugându-l să nu se grăbească, să fie înțelegător şi să ia situația aşa cum e. L-am rugat şi eu să rămână... Mi-a spus cu un gest dezolat: „Domnule Vasilescu, îți spun cinstit, chiar dacă aş vrea să rămân, n-aş putea... Nu sunt în stare să scriu două rânduri care să nu vie dintr-o convingere adâncă. Stau înaintea paginii albe câte o jumătate de oră şi nu găsesc nimic, idiotizat. Ce vrei să scriu, dacă nu scriu ce gândesc?... Nu sunt Mafalda să ştiu ce ar dori alții."

Emilia clătină din cap cu părere de rău.

— Necazul cel mare a fost altul... Peste două săptămâni era premiera mea... Tocmai atunci, nu mai era el critic. Eu ştiam ce are să fie... Toți duşmanii lui au tăbărât pe mine... Nu mai spun de alea din teatru, care atâta aşteptau. Nu-i vorbă, ştiu eu cine mi-a făcut-o.

Mă uit la ea cum stă culcată pe o coastă, întoarsă spre mine. Sânul de jos e sprijinit de brațul de sub el, cel de sus întinde puțin pielea la baza lui, ca un fruct greu şi se sprijină pe tovarăşul lui de jos. Şoldul îmbelşugat stă arcuit mult şi genunchiul plin dedesubt e adus în față. Din pricină că îi e cald a dezbrăcat iar chimonoul.

Nu ştiu dacă „i-a făcut-o cineva", nu ştiu dacă „duşmanii lui au tăbărât pe ea". Ceea ce ştiu e că într-o piesă modernă, omenească şi simplă, într-o atmosferă de intimitate, ea s-a apucat să urle ca o disperată. Ceea ce ar fi mers într-o melodramă sau într-o dramă bulevardieră era aici penibil. Emilia era cu totul alături de rol, din care nu pricepuse nimic, şi nemaiştiind ce să facă, deoarece nici regizorul nu ştiuse ce să-i arate, a încercat să plaseze eternul şi teribilul ei cuplet din *Modelul,* deşi pe alte cuvinte, procedeu justificat doar de faptul că şi aici era vorba de o femeie părăsită. Cam aşa făceau pe vremuri, mi se spune, tenorii de operetă, cari rugau pe şeful de orchestră să intercaleze undeva un cuplet cu care, cine ştie când şi unde, avuseseră ei succes.

Nenorocirea a fost că s-a râs în sală, tocmai când Emilia se credea mai dramatică. Şi n-a fost o colegă de vină... Am

asistat la premieră şi pot să spun că râsul „era în atmosferă". A fost destul un mic accident... De la galerie, când ea a terminat, patetică, înclinând capul pe umăr, o frază pe care o credea zguduitoare: „Să te gândeşti din când în când la mine", un student, probabil, a confirmat apăsat şi grav: „Bine!" şi sala a izbucnit în hohote.

De altfel, întregul spectacol a fost foarte „înjurat" de presă.

Emy dragă,

Ce vrei? Ce sunt eu de vină... De ce îmi trimiți teancul de cronici?... Pe *mine nu mă înjură toți cei pe cari i-a muştruluit pagina literară? Uite* Avântul *vorbeşte de un poet ridicul şi agramat: îmi citează o strofă... Am refuzat revuiştilor o cronică făcută de ei înşişi, acum* Gândacul, *uite, scrie despre mine, citeşte tăietura asta, ca să vezi cât de spirituali sunt „Autorul cunoscutului volum de versuri* Spanac *(celebrul Ladima, îl ştiți) a intrat ieri să se tundă, într-o frizerie din centru. A fost o adevărată panică în personal şi mai ales printre muşterii. Atunci patronul, care-l ştia după caricatură, din revista noastră, a avut o inspirație genială... «Domnule, eu cumpăr* Spanacul *d-tale? Nu. Atunci d-ta de ce vrei să fii clientul meu?...» Mândru, Ladima a scos de sub paltonul ros ca o capră râioasă, trei volume de versuri:* Spanac. *«Le ofer gratis... dacă şi d-ta mă tunzi gratis...» Ştefan, patronul, a căzut lat, în mijlocul prăvăliei şi a fost stropit cu toate flacoanele de fricțiuni din galantare, dar până la ora la care închidem gazeta nu şi-a revenit*

G.

— E adevărat că şi pe el l-au tăbăcit rău. Ce şi-au bătut joc de el! Mereu găseam în cabină ziare însemnate cu creionul. Mi le puneau acolo „inimile bune" din teatru. Că nu s-au lăsat până nu m-au dat afară.

Şi, dezgustată, întoarce capul în partea cealaltă. Se încruntă şi nu se mai interesează de mine. Citesc singur câteva bilete.

Emy dragă,

E absurd să-mi reproşezi mie plecarea ta din teatru.... Ce înseamnă asta: „Sunt absolut sigură că dacă nu-ți dădeai demisia de la gazetă nu aş fi ajuns unde sunt“. De ce să crezi că eu am atras toate duşmăniile prin „polemicile“ mele? Şi de ce să nu admiți că a fost o greşită distribuire a ta şi că piesa e proastă? Crede-mă, Emy, sufăr şi eu când văd că eşti batjocorită prin gazete şi reviste. Ai dreptate, în chestia cu scaunul, bănuiesc şi eu că e mâna vreunei colege invidioase... Mă duc mâine la teatru să vorbesc cu directorul.

Emy... era foarte multă lume şi n-am putut intra... voi trece mâine. Diseară eşti acasă?

G.

Am vorbit cu directorul... Spune că el n-are nicio vină... Hotărârea a fost luată de comitet, 130 de angajați sunt prea mult pentru Teatrul Național... În fiecare zi sunt articole în gazetă pe chestia asta... Şi din 130 de angajați 92 sunt femei... E o proporție exagerată... Spune că a concediat pe cele mai noi dintre angajate. Mi-a adăugat, ridicând din umeri: „Am concediat şase fete, angajate acum doi ani, cărora nici nu li s-a dat măcar roluri de încercare, ca să se vadă dacă au bietele fete talent... D-ra Răchitaru cel puțin a jucat şi, în unanimitate, critica cere s-o dăm afară... Ce vrei să fac? Să îndur campanii pe chestia asta? Să dăunăm teatrului, ca s-o ținem?...

Emilia, nu-ți închipui cât sufăr... nu e decât o singură soluție, trebuie să montăm cât mai curând un spectacol de avangardă... Am să aleg o piesă care să-ți convie. Gerul ăsta mă exasperează şi el. Pe Sărindar au desfăcut strada ca să repare canalul sau nu mai ştiu ce... Mi-e silă... Scârbos oraş. N-am primit nicio ştire de la Gina... Dacă aş putea să plec. Dacă aş putea să mă odihnesc.

George

Emy dragă,

Nu ştiu de ce ţii atât să mergi la balul acesta... Am auzit că nici nu mai este ce a fost odată!... Înainte de război „Balul sindicatului ziariştilor“ era un bal la care venea toată lumea bună... Dar acum... E foarte greu de obţinut invitaţii... Am cutreierat ieri toate redacţiile, deşi îmi venea foarte greu, că am alunecat pe zăpada îngheţată şi mi-am scrântit piciorul. Nu am întâlnit din comitet decât pe Necşulescu... Îmi spune că s-au desfiinţat biletele de favoare... Că să viu la intrare, că e unul dintre colegi, şi mă lasă înăuntru. I-am explicat că e vorba de altcineva... Mi-a spus că am dreptul să viu cu o doamnă. E tot ce am obţinut... Îmi pare foarte rău că nu pot să-ţi fac serviciul ăsta... Sunt şi altfel nespus de trist, Emy... În viaţa mea n-am fost atât de trist... Rămâi acasă... Să rămânem sâmbătă seara acasă... Vreau să stăm mult de vorbă... Ah... dezgustătoare iarnă... Mi-e silă de tot... şi sunt obosit... E ceva sfârşit în mine, Emy... Vreau să stau puţin lângă tine... Câteva cuvinte... ale tale ar fi ca un balsam. Dacă ţi-aş ţine o seară întreagă mâna în mâna mea, poate s-ar mai împrăştia gândurile acestea care rotesc deasupra mea ca nişte corbi... S-a sfârşit, Emy.

Cu sărutări de mâini.

George

Dar ce bal era ăsta?

— Balul ziariştilor, ţineam neapărat să merg. Alea din teatru se pregăteau toate. Nici măcar un bilet nu mai era în stare să găsească.

Îmi aprind obosit o ţigare. Mă învăluie o tristeţe ca o presimţire. Îmi scapă scrisoarea din mână, ca o frunză uscată.

Emy, este imposibil... Deşi spui că ai văzut invitaţia la Gina, mie mi s-a spus că s-au desfiinţat... E posibil să fie altceva, dragă... Comitetul sindicatului colindă ministerele şi băncile, plasând bilete... Fiecare dintre ministere ia câte-o loje-două, şi douăzeci, treizeci de intrări, pe care ministrul şi secretarul general le împart apoi la prieteni... Probabil că Gina are un

astfel de bilet... Dacă aş avea smoching aş merge eu cu tine, şi ai intra cu mine... Însă l-am vândut de acum 5 *ani... Dar mai bine ascultă-mă, încă o dată, Emy... nu face să mergi... Vine acum acolo o lume imposibilă: cocotele şi servitoarele, se spune, fac majoritatea femeilor... Dă-mi mie mai bine seara aceea, Emy.*

Niciodată n-am fost atât de trist şi părăsit ca acum. Am încercat să răspund infamiilor din Semnul, *dar mi-au refuzat în toate părţile articolul... Necşulescu, pe care îl credeam cel mai bun prieten, uite ce scrie:*

E alăturat un petec de gazetă, cu un articol pe două coloane: Un pasaj însemnat cu roşu, sub titlul: *Nu e nevoie de o lege a presei.*

„O lege de cenzură a presei e o aberaţie... Chiar când între gazetari se strecoară aventurieri şi şantagişti, ei sunt repede eliminaţi şi exemplul nenorocitului acela de Ladima, care a dispărut din presă în mai puţin de trei luni, e destul de elocvent.” Prietenii, Emy...

George

Cam la o săptămână după plecare, el a venit la *Veacul* cu un articol foarte violent, un fel de răspuns uneia dintre gazete, care-l ataca în fiecare zi. Mateevici i l-a adus seara lui Gheorghidiu, care a ridicat din umeri şi i-a spus să nu-l publice: „Ce să ne mai băgăm în chestiile astea?

Emy, e o copilărie... Frac şi nici smoching închiriat nu pun pe mine... în niciun caz... orice s-ar întâmpla...

— Mă mir, atâţia inşi împrumută frac şi smoching. Dar n-ai idee ce încăpăţânat era.

O privesc lung ca pe o haină, şi iau altă scrisoare.

Dragă Emy, nu înţeleg de ce atâta insistenţă... Dar, în sfârşit, pentru că ţii tu atât... Vin aşa în haină neagră şi cu un domino... pe care zici că l-ai găsit... Dar trebuie să trec mai întâi pe la Vasiliu... Pe urmă am treabă la S.S.R. Cred că de

acolo scap pe la 8 ½. Mi-e *foarte greu să merg prin ger, mă ustură respirația. Voi veni la tine imediat după masă...*

— Țineam să merg cu orice preț pentru că ştiam de la Gina că o să vie acolo Gobâlcea, un basarabean, prieten cu Gheorghidiu... Eu mergeam în rochie de seară nemascată... Găsisem şi pentru el un domino... În bal, vorba aia, aveam să ne pierdem unul de altul... de la uşe chiar.

Emy dragă,

Îmi pare bine că te-ai convins şi tu că a fost o greşeală să mergem la acel bal... Mai întâi faptul că n-am avut nici măcar domino şi a trebuit să îmbrac o jerpeliturі de costum de conspirator de la operă mi-a stricat de la început cheful... Pe urmă, înghesuiala aceea stupidă de la intrare. Să aştepți o oră până se mişcă gloata dinaintea ta... Nu mai spun că eu n-am înțeles nimic din tot balul, pentru că toată seara te-am căutat pe tine... Degeaba spuneai că să nu ne pierdem unul de altul, căci era zadarnic... N-am făcut decât să urc şi să cobor scările Eforiei, înghesuindu-mă într-un bâlci de costume de tot soiul, căutându-te de la balcon până la scenă. Era într-adevăr o stiveală şi o căldură înăbuşitoare... Abia se găsea câte un colț retras... Aş vrea să-ți spun un lucru. De ce te-ai supărat aseară când ți-am spus că nu e frumos să vorbeşti cu tinerii aceia, de la altă masă? Tu erai nemascată, Emy, eu de asemeni din cauza căldurii mi-o scosesem... În asemenea cazuri nu mai eşti în necunoscut. O femeie bine, nemascată, chiar la un bal mascat, nu trebuie să îngăduie familiarități... Bărbații aceştia sunt de o necuviință neruşinată... aseară am avut tot timpul impresia că ne-a urmărit un automobil cu farurile stinse... Când am coborât, ne-a luminat însă de două ori cu farurile brusc aprinse... Cred că a vrut să-ți fixeze casa...

— Vai, ce am mai pățit la balul acela. Dacă l-ai fi văzut în costum. Ce mutră nenorocită avea... Să râzi să te prăpădeşti... Nu puteam să mă mişc din cauza lui... Aproape

că mă ținea de mână... Şi vorba aia, nu pentru el venisem la bal... Cum ajungeam la înghesuială, şi dispăream... Multă vreme nu i-a trăsnit prin cap să mă caute pe culoare, sus la balcon... Acolo am stat de vorbă cu un tip foarte bine, căruia i-am spus să ne despărțim şi să ne urmărească până acasă la plecare... că vom pleca la 3 fix... Să aştepte să plece cumnatul meu... (i-am spus că Ladima mi-e cumnat) şi pe urmă am să apar la fereastră... Am vrut să nu creadă că sunt singură, că unor bărbați le face proastă impresie asta... Pe urmă am mai căutat să mai fac alte cunoştințe... Dar nu puteam scăpa de el... Nemascat, că spunea că-l înăbuşe masca, era şi mai oribil... Când i-am spus lui Miți să-l ție puțin de vorbă... nici n-a vrut să audă... Fugi, dragă, de aici... Ce vrei să rămân de pomină!... Nu vezi, parcă-i Donchişote. Naiba să-i ia pe bărbații de la Operă... Au adus mai multe costume pentru noi, fetele, şi pentru bărbați... Dar eu m-am dus prea târziu, şi n-am găsit decât costumul ăsta de cavaler, pentru el.

O privesc atât de mirat şi de strein, că o clipă am impresia că a înțeles totul. Lumina lămpii de pe noptieră vine însă din spatele meu, încât fața îmi e într-o umbră, uşoară, pe când ea e luminată în plină față, iar umerii i-au căpătat luciri de sidef.

Emy dragă, am venit prea târziu, am fost după-masă cu un prieten aviator, la aerodrom la Pipera. Îmi pare rău că nu te găsesc. Diseară eşti acasă. Vreau să-ți vorbesc.

G.

Treceam cu maşina de la restaurant, spre aerodrom şi l-am întâlnit pe Academiei. L-am întrebat dacă vrea să meargă cu mine şi am fost bucuros că a primit. Zoream acum antrenamentul, căci vream să plec, cât timpul era favorabil, spre Capetown. Toate încercările din vară eşuaseră şi a trebuit să aduc noi transformări Breguet-ului, schimbând rezervorul, care nu putea lua decât 4.000 de kilograme de benzină – când eu aveam nevoie, ca să încerc şi

un record mondial de distanță, de peste 8.000 de kilograme – şi aducând unele modificări trenului de aterizare, zborurile de antrenament erau foarte obositoare mai ales din cauza discuțiilor şi a intrigilor de la aerodromul militar, unde îmi aveam adăpostit avionul... Sunt o seamă de aviatori tineri, foarte curajoşi şi foarte dornici să se distingă cu orice risc – prin biruințe răsunătoare... Din păcate, nu sunt încercați decât arareori, căci, şi pentru ca să concurezi la moarte, trebuie, pare-se, protecție. În concursuri internaționale, în raiduri de mare importanță, sunt folosite mai totdeauna cam aceleaşi elemente, aşa cum rolurile se dau la teatru oficial aceloraşi actori favoriți ai direcției. Din pricina asta mocnesc mari nemulțumiri, iar printre cei mai urâți, în lumea aviatorilor, simt că sunt şi eu. Faptul că dispun de un avion al meu, faptul că am utilajul aerodromului la dispoziție, faptul că am libertatea oricărei inițiative îndurerează, ca un memento social, pe cei oropsiți, cari nu-şi pot oferi, la un preț bun de glorie, nici măcar viața.

Plecarea mea spre Capetown a fost anunțată în toate ziarele, fără dezvoltare prea mare gazetărească, dar repetată cu destulă stăruință... Fixasem întâia dată această plecare la 20 februarie, la 1 noaptea, nădăjduind să ajung în zorii zilei deasupra Mediteranei, să petrec a doua noapte peste Africa şi să pot zbura cea de a treia noapte, peste ținuturile necunoscute ale Transvaalului... Cum se obicinuieşte, din snobism mai ales, foarte multă lume modernă şi sportivă a ținut să asiste la plecare... O telegramă de la Constantinopol, anunțând vremea rea, m-a făcut să amân raidul cu două zile. Deşi anunțată la aceeaşi oră, lumea n-a mai venit în număr mare, având aerul că „s-a păcălit o dată". Exasperat însă, a trebuit să amân din nou, din cauza unui incident stupid. Indicatorul de turaj, deşi din vreme controlat, acum era gripat. Am crezut că am să leşin, aşa, de exasperare. Prea era mare ghinionul, prea se amesteca parcă un geniu al răului.

Fireşte că am început să fiu ironizat de către toți cei care, deşi nu plătiseră intrare, pretindeau spectacolul după

program. Furios, am decis că a doua zi voi pleca fără să anunț pe nimeni, la 4 dimineața, ca să nu mă mai plictisească nepoftiții pretenționoşi.

Am dormit toată ziua în ajun (provocându-mi o insomnie cu o noapte înainte) şi am venit cu două ore mai devreme să văd dacă mecanicul şi inginerul fabricei mi-au pus aparatul la punct. Era un sfârşit de noapte cețos, cu un orizont alburiu, cu vagi dungi negre-fumurii... Stele puține, dar reci şi strălucitoare. Deşi eram încă în iarnă, bătea un vânt călduț, dinspre miazăzi. Terenul verde era fără zăpadă, dar ici-colo cam moale, şi gândul că-l voi străbate cu 8.000 de kilograme de benzină mă irita ca o contrazicere câinoasă. Prin jurul hangarului, pe lângă gheretele sentinelelor, erau muşuroaie de gheață înzăpezită.

N-aş putea spune că nu eram emoționat, dar putea să fie şi din cauza acestor preparative de sfârşit de noapte răcoroasă de tot în februarie, care avea un mister de pornire la atac în zorii zilei. Sau poate că era şi neobicinuința de a fi sculat la o oră atât de mică, aşa ca un condamnat deşteptat pentru execuție. (Ar fi fost altceva dacă, nedormind, aş fi prelungit o noapte, până în zori.)

În afară de inginer şi vreo trei mecanici, de fratele meu, de un căpitan care prezenta Aero-Clubul pentru omologare, mai erau sora mea şi vreo trei ofițeri piloți. Aeroplanul fusese scos din hangar şi adus până în lumina lămpii foto-electrice. Globurile electrice din fața hangarelor, din cauza aerului puțin cețos, rece, dădeau o lumină difuzată, reverberată, de parcă iluminau cavouri aliniate. Îmbrăcasem salopeta ca pe nişte nădragi până la piept, pusesem casca cu ochelari deasupra şi, învățat de incidentul din ajun, căci altfel aveam încredere în mecanic şi în inginerul fabricei noastre, am început, dând târcoale păsării mele cu formă de torpilă înaripată net, o verificare personală şi amănunțită; jocul elicei, cablurile comenzilor, conductele de benzină şi ulei. La ampenaj, profundorul îmi pare înțepenit şi tresar, dar respir numaidecât: mecanicul îl încerca în acelaşi timp cu mine, însă în sens invers. Benzina era pusă, după indicația mea, în

trei rezervoare. Unul între mine şi motor, iar două laterale. Printr-o apăsare de pârghie, în caz de pericol puteau fi desprinse de aparat, ca să evit incendiul sau prăbuşirea.

De la o vreme, am băgat de seamă o maşină de piață închisă, izolată de celelalte maşini cu care veniseră cei prezenți, şi m-a pătruns deodată fiorul unei bănuieli... Am ghicit, am văzut cu o putere de dincolo de mine, nu ştiu; dar am desluşit pe perna din fund ca o arătare, un chip de femeie. Mi-am simțit tot corpul, mişcarea sângelui în capilare şi mi s-a tulburat respirația... Era linia ştiută a hainei de blană şi mai ales gestul mâinii întinse, adus pe rever, în mănuşa muşchetar, ca să acopere pieptul. Aşa cum numai unii au văzut pe apostol în noaptea fugii, eu singur vedeam şi înțelegeam. Venise, fără îndoială, ca să participe cu privirea la preparativele plecării, ca să aibă ultimele clipe... N-am îndrăznit să mă apropii, dar acum era în mine ca o povară duioasă, care-mi umezea ochii şi, deşi eram mai apăsat, mişcările îmi erau mai vii.

Nu mă îmbrățişez cu nimeni dinadins, de altfel mi se pare şi prea teatral. Când să urc carlinga, cu salopeta desfăcută la gât, piciorul îmi lunecă pe treapta de aluminiu. Tresar superstițios şi mă îndârjesc în mine însumi. Aparatele de bord au fost examinate ieri toată ziua, acum mi-arunc ochii doar asupra compasului. Hoțesc manşa, apăs cu piciorul palonierul: comenzile răspund. În oglinda rotundă, aşezată în dreapta, puțin întoarsă ca la automobile, pot privi cu atenție limuzina de culoare, pare-se, neagră. E nucleul viu al câmpului acesta în sfârşit de noapte.

— Contact!...

— Contact.

Motorul porneşte, porneşte, ies scântei. Tresar... Turajul e ciudat... Întreb cu privirea pe mecanic. Dar şi el asculta încremenit. Înțeleg. Am tras prea repede maneta. Reiau progresiv. Motorul prinde şi vrambajul lui înfioară zările, ca şi vijelia stârnită de helice. Delegatul Aero-Clubului îmi înmânează carnetul de rută, cu viza plecării.

Mi-arunc din nou privirea în oglindă şi fac gestul de

înotător, dând braţele înapoi ca să se ridice calea. Flutur mâna către sora mea, care e cu faţa crispată de emoţie. Aparatul a pornit şi iau direcţia în plin vuiet. Tremur tot. Din pricina încărcăturii nu mă pot desprinde. Merg interminabil pe iarbă. Trag furios manşa. Niciun răspuns. Mă cuprinde deznădejdea că nu voi putea decola. Întorc înverşunat, reiau terenul de la capăt şi aştept ca avionul să-mi ceară singur să-l decolez. Gata, hangarele cad în jos, orizontul se desface... Noroc... Am şi pornit spre sud.

Peste câmp aleargă după mine, ca un căţel după automobil, o maşină deschisă. O recunosc şi am un fior care se adaugă la acel al aerului rece. Fac un viraj întins, întorc cu totul, cobor în dreptul maşinii puţin şi descriu un cerc larg. Reiau apoi direcţia... trag uşor şi sigur de manşă, aparatul cabrează întins spre ultima stea.

De acum voi fi singur între cer, pământ şi ape, ca porumbelul care a zburat peste pământ după potop. Zi şi noapte. Solidaritatea femeii cu mine e ca zborul a două suflete în nesfârşitul lumii. Sunt mulţumit şi de o coincidenţă... Nu-mi închipuisem că are să vie, dar dacă a venit e de o sută de ori mai frumos. Unui tânăr advocat, fost coleg de şcoală, îi lăsasem sigilat, încă din ajun, testamentul meu făcut în dublu (o copie în caseta de la bancă).

„Las tot ce am, tot ce mi se cuvine, doamnei Maria T. Mănescu. Rog pe părinţii mei s-o socotească drept fiică a lor“...

Vrambajul motorului cutremură toate straturile golului şi mă aşez ca o santinelă în post, fără sforţări mari de atenţie la început, ca să-mi cruţ puterile, cu ceafa pe spătarul de piele.

Când m-am întors peste o lună, de la izvoarele Nilului, în cinci-şase etape fără glorie, cu un aparat reparat de mine însumi, între atâtea articolaşe, scrisori şi depeşi din inimă unele atâtea ipocrite, era o telegramă care mi-a transformat tot sufletul într-un surâs neîntrerupt, câteva zile întregi:

„Nu e nimic, băiat prost, ai să mai încerci o dată”.

Repetam cu voce tare, copilăreşte, textul telegramei şi mereu mă înduioşa ca întâia dată.

Era în cuvintele acestea o familiaritate „oarecare”, dacă vrei, dar o prindea cum o prindea orice gest. Avea o eleganță firească, vie, animalică, dacă pot spune așa, care dădea un alt înțeles, sau un surplus de înțeles, cuvintelor şi o făcea să-şi poată permite orice gest, cât de riscat, orice greşeală împotriva presupunerilor elementare de eleganță, căci în loc să piardă, dimpotrivă, aceste abateri îndrăznețe deveneau la ea noi motive de frumusețe. Putea să ridice şi să fluture mâna într-un cinematograf ca să cheme o prietenă că a găsit loc, însă avea mâna atât de frumoasă, încât acesta era un gest cu adevărat de ducesă familiară.

Mânca uneori castane pe stradă, cu o lipsă de cochetărie mondenă desăvârşită. Ei bine, şi asta o prindea. Totuşi cred că acest cuvânt nu e poate cel mai îndreptățit. Căci se poate spune că „îl prinde” pe cineva un gest, când îl face intenționat şi dacă „îl prinde” implică şi judecata că „a reuşit”. Dar doamna T. numai la examen şi la reuşită nu se gândea. Era atât de proporționată, atât de subțire şi plină femeieşte în acelaşi timp, încât îşi putea îngădui orice atitudine şezând pe scaun şi nu avea nevoie să stea distinsă ca o nevastă de oficiant. Mai ales între prieteni – căci evita din sensibilitate familiaritatea cu cei streini – şedea la masă sau în fotoliu, sucită, încovoiată, sau de multe ori, cu capul pe un braț al lui, cu picioarele trecute peste celălalt, de parcă ar fi fost dusă pe brațe. Aşa cum o pisică, oricum ar sta, e totdeauna elegantă (fără de poza caracteristică din abecedar care e singura urâtă). Cred că o femeie, dacă are ochi inteligenți, dinți albi, mâini subțiri şi picioare nervoase, îşi poate îngădui orice. E un anume soi de bunăvoie elegantă, care e chiar opusul eleganței intenționate şi care decurge din principiul superiorității sufleteşti, aşa cum aş fi vrut să lămuresc când vorbeam de Miți Mărculeanu şi de comediana de la Paris. Acea atenție lăuntrică, acea permanentă tensiune intelectuală a doamnei T. nu numai că o scuteau de poze exterioare, dar îi valorificau orice mişcare, dându-i semnificație, cum un luminat interior pune în valoare frumusețea unui vas Galle.

Căci pe când Emilia, de pildă, are ceva dintr-o unealtă prost conducătoare de electricitate, sau îți dă totdeauna impresia unei baterii descărcate, din pricina proastei fabricații, doamna T. pare străbătută necontenit de un fluid, care o face excesiv senzuală, chiar în gesturile de obicei inerte la celelalte femei (de pildă, să aştearnă un şervet pe o mescioară, să scrie atent o scrisoare, să privească mirată un tramvai). Cred că acest curent continuu era de fapt gândire. O gândire adevărată o simți cum simți pulsul cuiva, sau mai exact, cum ar trebui să constați, atingând, că un corp e viu, numai din senzația de circulație. Mai că îmi vine să spun lămurit că inteligența se poate descoperi şi prin pipăit. Şi cum calitățile la nevoie se cunosc, cred că inteligența doamnei T. se vede mai ales în acea grea încercare pentru femei, care e boala. Nimic nu e mai dezgustător decât o femeie proastă, bolnavă... Îți aminteşte, fără înduplecare, că omul e făcut din mațe. Sunt unele din acestea care vorbesc despre metehnele lor, fără necesitatea unei confidențe măcar... În tren, în tramvai, în vizită... „A, eu sufăr de multă vreme de rinichi.“ „Nu, mai spune? Şi cum vine? că eu, am piatră la ficat”... „Nu, la mine e numai băşica... şi la ovare, de la o sarcină...” Şi dau lămuriri despre aceste beteşuguri, cu o mulțumire de sine, ca de nişte performanțe. Mi s-a întâmplat să vorbesc uneori cu doamna T. chiar despre purgativ, fireşte. Ei bine, nu era nici senzația de „ruşine”, stupidă şi mahalagească, dar nici vreun fel de publicitate sau aplicație, ca şi când ar fi fost vorba de cine ştie ce ispravă, aşa cum am văzut de atâtea ori. Era ca un fel de intenție-paranteză – ca să zic aşa – cu un surâs puțin dezolat.

— Te doare capul? Va trebui să iei un purgativ...

— (Plictisită, cu o strâmbătură comic jalnică): Vai! (Tocmai când era bolnavă, inteligența ei era deasupra, delicată, melancolică, de prințesă devenită sclavă.)

Să ne întoarcem de la acel Capetown, neatins, fără noroc pentru mine, la această Emilie cu carnea de gutuie moale, la povestea aceasta pe care puteam să n-o cunosc şi totuşi o ştiu eu singur, în toată după-amiaza asta, în tot oraşul.

Sting țigarea şi iau un scurt bilet.

Emy, nu pot accepta invitația... E o copilărie propunerea ta.
George

— Valeria spunea că de vreme ce Cobâlcea îl invitase şi pe el la masă, dându-l drept cumnat... putea să vie... avea să mănânce şi el o masă bună la „Giordache“. Îi cerusem doar un lucru, să-şi pună guler curat, că de când plecase de la gazetă era într-o mizerie...

Emy, nu te supăra că ieri am plecat şi v-am lăsat pe voi la expoziție. Mi-am adus aminte că trebuia să întreb ceva la fotograf.
Încă o dată, nu te supăra.
George

Râdea gros, plin, sănătos.
— Era altceva... El nu ştiuse că se plăteşte intrarea... Şi, când s-a cerut taxa, s-a făcut ca varul de alb... Cred că deşi ne invitase, crezând că e gratuit, n-avea bani nici pentru el, necum pentru noi două. A început să bâlbâie, de-ți era milă de el...

Emy, scumpa mea,
Întotdeauna nevoia de a-ți scrie creşte în mine ca o voluptate, dar poate că niciodată ca acum. Dăinuie în mine încă frumusețea orelor de aseară, aşa cum dăinuie în ghiocul proaspăt vuietul haotic al mării. Asemenea seri justifică şi scuză toate amărăciunile iubirii. Ce împăcare profundă îmi dă surâsul tău. Aşa de cald, când mă priveşti!
Şi trebuie să fie asemenea seri lungi, petrecute împreună, ca să-mi dau seama cât de puțin te cunosc, ca să-ți descopăr, noi însuşiri.
Niciodată nu ți-am admirat frumusețea mai mult ca aseară, Emy... Nu vorbesc de capul tău, care, ți-am mai spus-o, îmi aminteşte desăvârşit de Lavinia, fiica lui Tițian, purtând în

tabloul pe care l-am văzut în singura mea călătorie în străinătate, o tavă cu fructe. O impresie de sănătate trupească şi sufletească, de bucurie luminoasă, bună şi sinceră. E totul numai armonie în tine, Emy. Te ascultam aseară şi te-aş fi ascultat încă ore întregi. Regăseam în tine, ca la începutul de neuitat al iubirii noastre, inteligența aceea egală, subtilă şi liniştit pătrunzătoare ca o mireasmă. Niciodată n-am întâlnit un mai firesc bun-simţ, o judecată mai adâncă şi aşa de frumos domoală. Liniştea ta, când povesteşti, iluminată de surâsul plin, cinstit, cu care sublimezi unele momente, mă face să înțeleg cât de fără pereche eşti în această lume cotidiană şi meschină în care trăim. Emy, iubirea ta îmi sporeşte orgoliul de bărbat.

Cu cel 'ai cald şi mai recunoscător sărut,

G.D.L.

O întreb surprins, uimit, despre ce e vorba.

Surâde larg amuzată.

— Am stat cu el de vorbă, săracu, o seară întreagă. Că ştii... uneori... când nu era nimeni de față (ca să nu se compromită?) eram drăguță cu el. M-a pus să-i povestesc fel de fel de lucruri. De la Bârlad. Din teatru. M-asculta ca un copil. Nici nu-i mai venea să plece.

Mi-e cu neputință să cred că scrisoarea lui Ladima e sinceră, că toate acele însuşiri erau cu adevărat descoperite. E prea mare deosebirea dintre ele şi ceea ce arată Emilia, ca să fie posibil ca un îndrăgostit, fie el şi Ladima, să le şi creadă, scriindu-le. Socot că el se amăgea, cu oarecare luciditate. Seamănă, într-un anume fel cu Nd...bătrânul care stă de vreo câțiva ani la noi la țară. E fiul unui fost ministru de prin preajma războiului pentru Independență. A moştenit o avere frumoasă pe care a pierdut-o la cărți, toată. Chinuit până la demență, de acest viţiu, după ce a stors de unde a putut şi cât a putut, făcând datorii ruşinoase, a rămas muritor de foame, prin cafenele, la bătrâneţe. Acum vreo zece ani, tata, făcându-i-se milă de el, i-a spus să vie la una din moşiile noastre şi să rămâie acolo. Are cel puțin casă

şi masă, fără grije. Ca întotdeauna şi acum simte nevoia să joace, dar vechilul şi alți câțiva mai răsăriți de pe acolo nu vor să joace cărți cu el fiindcă n-are parale. Cum face însă rost de bani, de la mine sau de la prieteni, întâmplător, aleargă să-şi caute parteneri. Aceştia, ştiindu-i patima, se lasă greu, spunându-i acum că ei nu au parale. Până în cele din urmă tot el le împrumută banii de joc, numai şi numai să poată juca. Dar la sfârşât rămâne fără nimic, căci ei dacă pierd îi împrumută din nou întruna, dacă dimpotrivă câştigă, nu-i dau înapoi decât datoria, dar lui nu-i împrumută niciodată nimic. Multă vreme am crezut că experiența asta, măcar în zilele când o încearcă, trebuie să-l dezguste definitiv de asemenea tovarăşi de joc. Totuşi nu... Mi-a spus-o singur. E mulțumit că a jucat chiar şi aşa.

Ceva din această mulțumire e şi în scrisoarea asta a lui Ladima, care, pătimaş, împrumută însuşi Emiliei tot ceea ce-i trebuie ca s-o poată iubi şi o iubeşte anume, pentru ceea ce i-a împrumtuat chiar el.

Emy, sunt neliniştit... Lenuța îmi spune că e a treia zi când n-ai coborât din pat... Trebuie să faci să te vadă neapărat un doctor. E îngrozitor... Trei zile am lipsit şi eu, şi trebuia la întoarcere să mi se întâmple ceva... Vin mâine cu un doctor prieten să te văd.

George

Întorc întrebător capul spre ea, căci tristețea din mine e tot o apă cu durerea omului acesta.

— Era un raclaj şi, din cauza lui, o infecție care m-a ținut în pat aproape o lună... de două ori am crezut că mor... M-am opus, cred şi eu, să vie doctorul lui, să afle ce am... Cobâlcea, care la început îmi dăduse bani pentru operație, când a văzut că s-au cam încurcat lucrurile, n-a mai dat niciun semn de viață... Gheorghidiu nici el, deşi i-am trimis o scrisoare. În fiecare zi se ducea Valeria cu câte o scrisoare, ca să aducă bani, dar mai totdeauna era degeaba... Bărbații sunt scârboşi... Când eşti bolnavă, nu exişti pentru ei.

Ea a deprins ritmul meu sufletesc, s-a angrenat povestirii înseşi, de aceea îmi dă toate explicaţiile firesc şi ca o confidenţă simplă.

Emy,

Am înţeles aseară, într-un gest al Valeriei, că o duceţi puţin cam greu, că boala asta cade prost. Sunt sărac, Emy, şi sufăr îngrozitor că la vârsta mea nu sunt în stare să fiu de niciun folos femeii iubite, care suferă atât cât suferi... Ieri, după ce a plecat doctorul, a cărui privire am pândit-o, ca un câine ochii stăpânului, încercând să ghicesc în ei, am rămas multă vreme sfârşit de oboseală şi pustiu sufleteşte, în sufragerie... Mi-e silă de mine, Emy... Să văd cât de greu izbuteşte Valeria să facă faţă pentru medicamente, pentru hrana zilnică şi să nu pot nimic! Mai ales că am şi eu necazuri... Am fost recunoscător ieri proprietarului care n-a mai insistat... Ce să fac?

George

P.S. *Îţi trimit, ca să-ţi mai treacă timpul, cum stai aşa în pat, vreo două cărţi de citit. Îţi trimit şi* Cugetul *unde am o poezie.*[105]

---

[105] E în numărul de pe martie al *Cugetului.*

SAMARCANDA
Muntele sticlos din fund e la trei nopţi
Depărtare cu privirea. Şahi răscopţi
Plâng ce-a fost cu ochii scoşi. Oigurii mei
Cresc în vaduri, văile vuiesc de ei.

Merg spre turnul nalt, cât norii albi de grindeni,
Ţările vecine-l văd de pretutindeni,
Margini nu se ştiu, priveliştea n-are,
Caravanseraiuri fumegă-n hotare.

Sus pe munţi spânzurători cât cerul gol
Cheamă trecătorii şuierând domol.
Muşte cât găinile rotesc. Leproşii
Vămuiesc chervanele, aprind chiparoşii.

Curcubeul peste Asia întreagă
Cheamă-nțelepciunea voastră să aleagă.
Iată flăcări, stele, luminează albastre,
Naşterea pe scut a seminției noastre.

Bajazet închis cu amintirea-n cuşcă
Gratiile ca zăbalele îşi muşcă.
Hoarda, hoarda mea de aur peste tot
Prapur cu minciună, cepeleag despot.

P.S. Am avut foarte adesea, lungi şi nervoase discuții cu Ladima. La redacție, la S.S.R. Sau la cafenea despre poezie. Disprețului meu, de altfel numai verbal, pentru această falacioasă preocupare, el îi opunea un dispreț de mag pentru orice altă formă literară decât poezia. În acest sens, după câte am înțeles, folosea el expresia „poezia pură“, voind adică să însemne cu ea anume opera acelor poeți cari n-au scris şi nu vor scrie niciodată nici teatru, nici romane, nici critică, genuri, după Ladima, vulgare. El concepea structura sufletească a poetului ca o deosebire de speță, nu ca o simpla polaritate. Creatorul de poezie e un profet, un iluminat, e construit altfel decât ceilalți oameni, are simțuri în plus şi darul de a transforma orice atinge. Pentru el frumusețea, tradusă prin muzicalitate, era un rit, îndeplinea un oficiu esoteric. Ironiilor mele pe care le găsea „lipsite de înțelegere”, le opunea esența imaterialității lui.

Îl indignau poeziile cu înțeles curent, cu „morală” sau chiar cele cu un tâlc oarecare.

— Atunci eşti partizanul „poeziei pure”, aşa cum o înțelege abatele Bremond, ca o pură incantație muzicală, indiferentă față de conținutul material al vorbelor, prețuind numai unicitatea lor formală. Încercam eu să-l determin să-şi formuleze sentimentul interior al ordinei lui poetice.

Spre surprinderea mea, protesta cu îndârjire:

— Nici vorbă, nici vorbă! Abatele e un rătăcit, un impostor! Nu există o poezie pur formală. E o aberație. Poezia trebuie să aibă un conținut, trebuie să exprime ceva.

— Dar atunci nu e poezie normală, „impură”, ca să zic aşa?

Ridica brațele nervos şi indignat de cursa pe care i-o întindeam:

— Nu, nu, nu... înțelege! Ceea ce e normal nu poate fi poezie.

— Atunci eşti întocmai de părerea suprarealistului Andre Breton, care socoate că poezia are ca obiect subconştientul, exprimat mai bine în incoherența paraliticilor generali, frenetici, a căror modalitate suprarealiştii caută s-o realizeze cu oarecare pietate.

Ladima se îmbufna şi declara că nu mai discută cu mine, că sunt iremediabil neînțelegător.

Mă prefăceam uimit.

— N-ai spus singur că poezia trebuie să exprime anormalul?

— Da... Nu însă orice anormal... Nu mai sunt şi alte stări, supranaturale?

— În sensul acesta, un fizician de geniu e şi el supranormal... Îi înglobezi activitatea în poezia pură?

Hotărât, indignat, mişca braţele ca nişte vâsle.

— Nu...

— Atunci?

După o lungă pauză, cu emoţie, aproape:

— Dar visul?

Conveneam numaidecât, nu fără ipocrizie:

— Acum te înţeleg. Eşti un adept al onirismului... E un punct de vedere care se poate susţine. Oniricul şi orficul au fost delimitate de multă vreme ca perimetre ale poeziei... Dar atunci revii la lipsa de conţinut. Visul şi muzicalul sunt pură incoherenţă.

Mă privea cu o adevărată oroare, şi explica domol:

— Nu... Nu... Nici chiar aşa... şi căutând mereu: Există indivizi cari au anumite vise, un fel de realitate transfiguratã. Ca viziunea unei supralumi... Nu ştiu dacă e construită numai cu elemente din realitatea normală, sau e viziunea unui alt plan de existenţă. E un peisaj diformat, dar nu într-un mod vulgar, ca într-un vis de pensionar care a mâncat mult, ci după un potenţial superior, care este de esenţa poetului.

— Dă-mi un nume de astfel de poet, pe care-l socoţi apropiat de dumneata.

— De ce nu? Gérard de Nerval, Edgar Poe, Baudelaire, Huysmans, în proza lui.

— Da... pare-se că ne apropiem...

— Am să-ţi citez o strofă din Gérard de Nerval, care e, dacă vrei, semnul sub care stă destinul versurilor mele:

Je suis le tenebreux, le veuf, l'inconsolé,
Le prince d'Aquitaine à la tour abolie.
Ma seule étoile est morte. Et mon luth constélé
*Porte le soleil noir de la melancolie.**

— Da... În sfârşit, ne apropiem... E întrebarea dacă e realizat în operă. Aşteptăm volumul promis de vreo zece ani... Poeziile dumitale sunt prea risipite prin reviste.

— Nu ştiu dacă-l voi publica nici zece ani de aci încolo.

* Eu sunt întunericul, văduvul, neconsolabilul,
Prinţul Aquitania în turnul desfiinţat.

— Cum îți spun, am suferit foarte mult, că din toți bărbații care-i vedeam mereu, cât am fost bolnavă, unul n-a mai dat pe la mine... Ladima sta toată ziua pe lângă casă, mereu speriat de orice paloare a mea... Uneori mă plictisea cu tot felul de întrebări prosteşti... Emy, cum te mai simți?... Emy, ia cutare... e foarte bun pentru apendicită... Că-i spusesem că am apendicită... şi fetele care ştiau ce am – ele veneau, săracele – râdeau să se prăpădească atunci când el da zor cu apendicita. Eşti de vină, Emy, când ai fost la masă la unchiul tău, cu siguranță că ai mâncat ceva cu sâmburi. Nebunele alea râdeau cu lacrimi, ținându-se de burtă.

M-am dus ieri la cine ți-am spus, să vând cinci foiletoane, pe care le-am scris... N-a vrut să-mi plătească înainte decât pe unul. A spus că după apariție... Mai încerc şi la Adevărul... *Am vorbit cu dr. Nicolaevici... El crede că se poate.*

— Zău, săracu, avea inimă bună şi noi râdeam ca proastele. Tot Valeria a avut dreptate. Într-o seară, mai demult, când avea şi el bani, Gina ar fi vrut să mergem undeva să supăm şi aştepta ca el să ne invite, că fusesem împreună la cinematograf. El însă nu ne-a invitat şi atunci Gina ne-a spus nouă că zgârcit trebuie să mai fie. Dar Valeria ne-a certat rău: „Ia mai tăceți din gură cu asta. Fiecare îşi ştie mai bine socotelile lui decât i le ştiu ceilalți... Nu e bine să judeci pe nimeni".

Şi ai să vezi că, săracu, tot a găsit bani.

Emy, uite aci alăturat 5.000 de lei... ți-i trimit mai devreme, căci eu mă duc să fac corectura la foileton şi nu mai e timp. Țiu să ştii de ei cu un sfert de oră mai devreme... Nici nu-ți trece prin cap de unde-i am. Încercasem în zece locuri să obțin un gir pe o poliță... A fost imposibil... Sub pretexte caraghioase: că „din principiu nu girez"... sau că „am avut odată un conflict" şi

---

Singura mea stea este moartă. Şi lăutul meu constelat
Purtați soarele negru al melancoliei. (fr.)

altele, n-a fost unul dintre amicii cu semnătură să nu mă refuze. Când, ieri, l-am întâlnit mergând pe jos, pe Calea Victoriei, pe Nae Gheorghidiu: de zece ori m-am luat după el şi de zece ori am renunțat, convins că mă refuză... La un moment dat, s-a întâlnit cu o doamnă cu care a stat în loc, mai sus de Biserica Albă, poale un sfert de oră... Dacă nu aş fi venit până acolo, aş fi renunțat... Parcă aveam tetanos, aşa eram de încordat şi nehotărât totuşi... În fața porții lui, după ce am traversat, ca să am aerul că viu din față şi că ne întâlnim întâmplător, l-am salutat. Am spus că vreau să-l rog să-mi facă un serviciu şi i-am arătat ce vreau... N-a spus nici da, nici ba, la început... Pe urmă m-a întrebat ce mai lucrez şi dacă l-am mai văzut pe I. Pillat... Mi-a arătat că el se teme de o nouă prăbuşire a leului. Dezolat aproape, i-am amintit sfios: „Domnule Gheorghidiu, dacă mi-ați da girul d-voastră... mi-ați face un enorm serviciu..." A răspuns distrat, cu două degete în buzunarul vestei ca de obicei, că ar fi o adevărată nenorocire dacă tulburările antisemite continuă. Nu mai ştiam ce să cred. Peste vreo zece minute, i-am amintit iar... Şi am rămas uimit când în modul cel mai firesc, ca o parantează, mi-a spus: „Sigur, dragă, că da... Se poate... Ai poliță? Bun. Ai completat-o? Ei, bun." Eram tot dezorientat. „Să merg înăuntru s-o semnați?" „De ce? E de prisos. Du-te colo, reazem-o de fereastră şi trage-i o semnătură pe dos cu numele meu... La ce bancă o scontezi? 5000? Ce te miri aşa... N-ai de gând s-o scoți? Atunci ce-ți pasă?... Semnează acolo cum o fi... Gheorghidiu şi pace... La revedere... Du-te, cred, mai bine la Banca Industrială cu care lucrez eu..."

L-am semnat... M-am dus, am dat polița şi în zece minute am luat banii. Emy... În zece minute... mi-a venit rău... Duceam un petec de hârtie şi, pentru că era semnată N. Gheorghidiu... luam în buzunar cinci hârtii mari de câte o mie... Aşteptând, am văzut cum cărau acolo, în cuştile sălii mari, coşulețe şi coşuri chiar, cu teancuri de mii de lei.

Ceea ce arată, până la uimire şi dezolare, cât de complicat este sistemul acesta al relativităților în iubire e că în acest

timp eu îl invidiam cu emoție şi admirație pe Ladima, care în vremea aceea se ducea foarte ades după-amiază să ia o cafea şi să citească reviste la „Arta decorativă“. Când îl întâlneam venind de acolo, eu, căruia acest lucru îi era imposibil ca unui condamnat, aveam impresia că el mai păstrează pe haine un soi de polen sufletesc. De citit, citeam şi eu, acum mai mult ca oricând şi cu un neîntâlnit soi de înverşunare, căutând mereu asemănări, cum caută unii bolnavi, care nu ştiu sigur ce au, în cărțile de medicină, simptome asemănătoare cu ale lor. Şi ceea ce mă impresiona cu deosebire nu erau analogiile de situație şi potrivirile de caracter, oarecum prea tari, prea reliefate, care nu-mi spuneau mare lucru, cât un anumit soi de corespondențe în sensibilitate, care mă înfiorau când le descopeream. Este uimitor cât de mult seamănă, în reacțiile simțirii lor, doi oameni care iubesc, oricât ar părea că au caractere diferite! (Dar poate că au aceleaşi caractere şi de aceea iubesc cu adevărat?) Determinismul psihologic e atât de mare, încât, cu toată iluzia deosebirilor de structură, sunt incidente de asemănare, amănunte, care te îngheață. Ca pe drumuri diferite să ajungi în acelaşi punct, îți dă emoția pe care o încearcă cel care, în pădure, vede că, ori în ce direcție ar merge drept înainte, ajunge mereu de unde a plecat. Şi cu cât e mai mare finețea şi caracterul de nuanță al întâlnirilor, cu atât nedumerirea din noi răsună mai interior. Că lucrând fără să ştie unul de altul, Boyle şi Mariotte descoperă în acelaşi timp aceeaşi lege a gazelor, sau că Newton şi Leibniz, mereu fără să ştie unul de altul, au descoperit fiecare calculul diferențial, e mai puțin impresionant decât să afli faptul că doi oameni încearcă aceleaşi simptome psihologice din pricina aceleiaşi boli fizice, în senzații pe care le cred de neexperimentat, indicibil personale. De aci vine prestigiul imens al doctorului care ştie să întrebe pe un bolnav nu despre simptomele globale, puternice, ci despre impresii crezute pur subiective. Nu despre durerea „în dreapta”, despre crampe sau despre junghiul din piept şi tuse, ci despre cele care traduc senzații, crezute cu neputință de

întâlnit la altcineva. Nu-i aşa că uneori ai impresia unui miros de cârpă arsă?... Nu ai adesea senzaţia că pleoapele sunt de carton? Simţi nevoia să te întinzi? Îţi face rău carnea cu fibre mari şi dimpotrivă plăcere cea cu fibre scurte, dese?

Adică dintre cele care-ţi par, implică la medic sagacitate şi deci cunoaştere profundă.

La fel te câştigă prin pătrunderea lui nu autorul care prezintă în carte cazuri şi caractere groase, cam unanim cunoscute, ci anumite nuanţe considerate aproape secrete, care sunt însă, cu atât mai revelatoare, căci garantează ele singure şi pentru adevărurile generale de suprafaţă. Uimirea cea mare, înspăimântătoare uneori, e să descoperi cât de total seamănă între ei oamenii prin ce au mai subtil şi mai secret, când se cred aşa de diferiţi ca aspect.

Cam prin martie am aflat de la Ladima, pe care l-am întâlnit venind într-o după-amiază de la „Arta decorativă", de oarecare dificultăţi cu care lupta doamna T. şi care se puteau sfârşi într-un mod aproape dezastruos pentru ea. Dar mai întâi ar trebui poate să spun cum a devenit proprietară, asociată, a acestui magazin, căci e în legătură cu câteva întâmplări.

După divorţ, din pricina prăbuşirilor valutare care reduceau toată averea părintească la casa din Câmpulung şi la câteva petece de livadă, doamna T. a trecut prin clipe foarte grele. Când mai târziu i se spunea, în glumă, fireşte, că este o excelentă negustoriţă, răspundea ades pe gânduri: „De câte josnicii mă scuteşte asta".

Mie mi-a povestit cât de silă i-a fost de ea însăşi, când la vreun an după divorţ, locuia la o prietenă şi nu se hrănea decât cu câte două ouă la pahar pe zi: „Mi se scâlciaseră pantofii şi-mi ardeau ciorapii de atâta purtat, nu puteam să mă spăl în fiecare zi ca lumea ca să nu deranjez prea mult pe prietena care mă găzduise. Devenisem acră, de dezgust trezit, de umilinţe înghiţite şi neajunsuri." Pe vremea aceea a încercat să intre dactilografă la birourile din capitală ale fabricei noastre (am aflat mai târziu), dar după trei luni Gheorghidiu a dat-o afară... probabil înşelat în aşteptări.

Mi-a spus cineva că era urâtă pe vremea aceea şi prost îmbrăcată. După ce a încercat vreo două bănci, ca dactilografă, i-a venit ideea care a salvat-o. Pe Calea Victoriei, o doamnă bătrână, dar de familie bună, ținea un magazin de mobilier şi obiecte naționale... Fireşte, pirogravura şi țesăturile săteşti erau principalele mărfuri ale prăvăliei care mergea acum prost. Doamna T., care trăise doi ani aproape la Berlin, unde arta modernă făcuse începuturi puternice, şi care păstra legături frumoase cu casele de acolo, căci fostul ei bărbat, fiind inginer al unei fabrici de tractoare, frecventa mult industria, s-a gândit să folosească această împrejurare.

S-a adresat bătrânei doamne, propunându-i să facă amândouă tovărăşie. Una aducea magazinul cu chiria plătită, alta un transport de marfă modernă şi serviciul de „directoare". Cu puținii bani pe care i-a obținut de acasă, cu bunăvoința prietenilor de la Berlin, i s-au dat o seamă de obiecte de artă în comision. La început o garnitură de biurou, de nuc placat cu lac modern cafeniu, alt biurou cu plăci groase de stejar sprijinite pe alte două plăci ca un paralelipiped culcat. Etajere mici, asimetrice, scăzând ca treptele, capricios... biblioteci cubice, de arțar placat şi lăcuit, tot cu rafturi asimetrice... Pe urmă lămpi ca zarurile mari, mate, şi nu mai ştiu ce statuete, subțiate, stilizate.

Succesul a fost neîntârziat şi-au primit comenzi mai ales pentru bănci. Cum doamna T. cunoştea o mulțime de reviste de artă, peste puțin timp au renunțat complect la pirogravură şi țesături naționale, introducând noul stil cubist. Au botezat magazinul: „La Arta decorativă". (E drept că au început cam în acelaşi timp cu un pictor modernist.)

Mai târziu, din pricină că transportul costa foarte scump şi mai ales se sporise vama, doamna T. a adus un specialist din Germania, pentru preparatul placajului de lemn; i-a dat ca ajutoare câțiva lucrători de la Târgu-Mureş şi au instalat pe Şoseaua Iancului un atelier de mobilă şi obiecte moderne.

Ore întregi ea studia retrasă în nişa care semăna cu un birou al magazinului, şi pe urmă, fie că indica direct

modelul, fie că făcea schițe proprii, căci învățase admirabil desenul, dădea în fiecare zi, timp de o oră sau două, indicații şefului de atelier. De altfel, nimic nu se întâmpla în magazin şi atelier fără ştirea ei... Când era invitată se scuza, şi la mirarea celorlalți adăoga, surâzând cu amărăciune: „E mai bine totuşi decât dactilografă...”

Acum avea cele mai diverse modele şi realizări, pe principiul dispariției oricărui ornament înflorat, şi al geometriei chiar în asimetrie, căci luxul sta numai în prepararea şi calitatea lemnului.

Paturi-divane joase, cu o singură tăblie la căpătâi, placată, fără niciun fel de zorzoane, alte paturi-divan, cu nişte lăzi geometrice la un capăt, pe care se puteau pune vase moderne şi statuete stilizate, iar înăuntru aşternutul. Fotolii ca nişte cuburi scobite liniar, sau scaune simple ca acelea țărăneşti, dar din lemn placat, dădeau o impresie de lux nou. Un paralelipiped, pe el o placă mare patrată, era o masă de sufragerie. Lămpi-sfeşnice de birou, făcute din arcuri negre simple, sau lămpi de tavan, în loc de lustre, cu nişte cutii de sticlă mari, mate. Covoare colorate împărțite geometric şi asimetric, împreună cu draperii de culoare întregeau totul.

Cam în vremea asta am cunoscut-o eu. Hotărâsem să-mi montez o garsonieră şi, cum nu ştiam ce îmi trebuie, am intrat aşa, la întâmplare, la „Arta decorativă”, atras de vitrină. Am fost întâmpinat de o vânzătoare simpatică. Purta uşor o rochie neagră, serj, cu o floare de piele, neagră, de asemeni, la piept, în stânga. Figura era prea pronunțată în trăsături, ca de băiat, cu ochii destul de mari, dar cam apropiați... Mai târziu numai am văzut că sunt viu colorați. I-am explicat ce vreau şi mi-a dat sfaturi cu un aer atât de detaşat, atât de indiferent față de vânzare sau cumpărare, că m-a convins... Se înțelege că şi asta e o tehnică negustorească mult mai fină şi mai abilă decât lauda deşănțată şi puerilă a mărfii, în principiu. M-a întrebat câte camere sunt, ce formă are garsoniera, ce culoare au tapetele, câte ferestre etc. Şi cred că am spus o mulțime de prostii,

căci nu prea ştiam ce vreau. Şi nu înțelegea nimic.

Nedumerit şi simțind nevoia să fac o glumă...

— Nu rămâne decât să veniți s-o vedeți.

Se aşezase cu coatele pe o vitrină, aducând umerii cam prea rotunzi, ca merele, legați în arc la spate, încovoiați în față, căci rochia deschisă sus, în elipsă, descoperea când pe unul, când pe celălalt.

— Nu văd de ce n-aş trimite un maestru în locul meu, dar nu văd iarăşi, dacă țineți să vin, de ce n-aş veni... Şi zâmbea cu o amabilitate de vecină, parcă atât de îndepărtat şi indiferent, că nu ştiam ce să cred.

Îi priveam mâinile subțiri, nervoase, care niciun moment nu stau în loc, şi contrastau astfel cu imobilitatea limpede şi cu absența ochilor.

— Domnişoară, îmi este imposibil să ştiu ce vreau. Spun sincer... Dar uite, dacă eşti bună, spune-mi, suma de 200 de mii de lei, cât vreau eu să cheltuiesc, ajunge pentru ca să-mi mobilizez trei camere? Uite, asta e cheia apartamentului... care e într-o casă nouă şi e gol. Îl poți vizita, poți hotărî mobila cum crezi dumneata că e mai bine... După vitrină, văd că în orice caz te pricepi mai bine ca mine... La 22 aprilie vreau cheia şi apartamentul... Te previn, domnişoară, că la nota dumitale voi face o reducere de 20 la sută.

M-a privit foarte mirată, măsurându-mă cu capul întors, lung, spre mine.

— Da, desigur că da...

— Atunci...

Şi nedumerită...

— În sfârşit... dacă dumneata vrei aşa...

— De ce nu? Tot acolo ajung...

A mai şovăit puțin.

— Da... vreau să spun... ştii... se obicinuieşte un aşa-numit acont?...

Cred că l-a cerut pentru că în prima clipă i-am părut neserios.

— A da... N-am însă bani la mine...

— Nu face nimic. Veți trimite suma de 50.000 de lei, în

cazul acesta după-masă sau mâine.

„Bună negustoriță”, mi-am spus.

— Aveți vreo preferință?

— !?

— Spuneți-mi cel puțin ocupația? Îmi îngăduiți să întreb, nu?

— Sunt secretar de legație în Ministerul de Externe.

În prag i-am repetat:

— În seara de 22 aprilie dorm la mine acasă. Nu?

Cum aş putea să-ți descriu bucuria pe care am simțit-o intrând în noua mea locuință... Era şi ceva din plăcerea cu care pui întâia oară un rând de haine, dar era de vină şi frumusețea locuinței.

După-amiază era un soare proaspăt de april, cald cu razele foarte lungi, parcă umede şi, nu ştiu cum să-ți spun, mai grele decât de obicei, când am trecut pe acolo. Dar servitoarea, angajată de harnica mea furnizoare, nu m-a lăsat să intru, „că aşa a spus domnişoara”. Este caraghios, însă de-abia aşteptam să văd cum e, aşa cum îți dai seama că e caraghios să aştepți să vezi dacă ți-au reuşit nişte fotografii, dar tot aştepți cu nerăbdare.

Trebuia să mă duc la club, la o partidă de *bridge* şi nu m-am dus. Azi mă gândesc de ce puțin depind întâmplările esențiale din viața noastră. Am pornit-o cu „rabla”, spre Şosea... Aş fi vrut să fac o plimbare de o oră până la Ploieşti, lunecând uşor, numai ca să simt pe ochi, în jurul gâtului, pe mâini, prospețimea care adia a primăverii. Dar de la aerodrom gropile îți tăiau orice poftă de viteză şi de îngândurare la volan.

M-am întors pe la 8 jum[ătate]... Se înserase... Vestiarul nu era gata, n-avea nici măcar cuier şi am trântit pălăria pe parchet, aşa copilăreşte, ca să fac tot ritualul... Din vestiar o uşe, în față, da în birou, iar alta, mascată, în stânga, da într-un hol mic... Mi-a deschis ea însăşi când am sunat şi, emoționat, am intrat în birou... Dădea o impresie de întunecare geometrică intimă. Îl tapetase cu un fel de sac fumuriu. În loc de birou propriu-zis, o masă foarte lungă,

fără sertare, ca o blană groasă, de stejar lăcuit afumat... În spate, trona un fel de casă de bani, de stejar lăcuit, cu o uşe groasă, nu cu sertare... Peretele opus era ocupat de un divan-colţar, lung şi îngust, deasupra cu raft de cărți, în lături cu etajere subțiri, tot pentru cărți sau vase de flori. Un alt cufăraş lăcuit pentru licheururi, o masă din trei blăni, două întretăiate şi acoperite cu alta patrată în mijloc. Fotolii mici, cubice. Pe jos un covor de o singură culoare, cafenie-verzuie, ca şi ştofa divanului, ca şi draperiile.

— Aci ai să-ți primeşti prietenii. Aci. Nu în dormitor, şi surâdea... Un birou mare, fără sertare, că nu eşti profesor. Dosarele diplomatice, te întorci şi le pui în dulapul acesta masiv. Prietenii dumitale vor vrea să stea comod... de aceea divanul lung... N-am pus jilțuri adânci, ci jumătăți numai, în jurul acestei mese de licheururi, şi arătându-mi dulăpiorul: acolo păstrezi sticlele de băuturi. Raftul acesta, jos, e mai puțin pentru cărți, mai mult pentru bibelouri. Cubul acesta e lampa de birou... Lângă divan sunt alte două mai mici cu abajur de hârtie pergamentată.

Ceea ce mă încânta era simplitatea geometrică, fumuriul acela lăcuit pe care luneca privirea... impresia de confort şi strict necesar, în cel mai real lux.

Trecând uşa subțire:

— Cu holul ăsta mic era mai greu, că are prea multe uşi... Noroc că trei din ele sunt mai spre capătul acesta. Am pus şi aci un divan larg de tot de forma locului şi taburete, cuburile astea, cu aceeaşi pânză ripsată, căci am impresia că nu vei primi vizite solemne şi oficiale, ci vor fi prieteni cari vor să stea tolăniți. Când îți vine în birou cineva cu care ai de vorbit mai important, ei pot trece aci. Mescioara asta joasă e pentru lampă, ceaşca de ceai, cafea, dar poate sluji şi ca etajeră de cărți şi bibelouri. Dar ştii că îți trebuiesc tablouri? O mescioasă pătrată, uite, dacă ei fumează, sau beau cafele. Am pus dormitorul acolo, ca să fie mai ferit. Intri şi de aci din hol, dar mai are dacă vrei o ieşire, sau o intrare, căci prin baie comunică foarte comod cu sufrageria, iar de acolo, cu scara de serviciu. A întregit surâzând: Dar e păcat că şi

ieşirea din fund e tot prin gangul de la intrare. Holul era albastru ca sineala.

Dormitorul, dominat de fumuriu lăcuit şi de auriu, căci şi tapetul era cu pătrate de culoarea paiului degradat, avea un pat-divan mare foarte jos, sprijinit pe picioare mici, ca un scaun, scurte şi drepte. Pe el o mare cuvertură de catifea păroasă, aurie, jos un puf, cât o roată, de rips albastru. Un dulap care abia îmi venea până la piept, dar gros, cu uşi laterale, era între căpătâiul patului şi peretele din fund.

— Să-ți încapă hainele bărbăteşti, lateral. La noi, cu rochiile înguste e mai uşor. Deşi pare bloc cu patul, se detaşează însă ca să se poată curăța uşor. Deasupra e suprafața lăcuită, cât o masă de mare, poți pune lampa, cărți, bibelouri, orice vrei.

Opus dulapului era o oglindă mare dreptunghiulară, cu o monogramă de metal negru în stânga, aşezată deasupra unei lăzi de arțar lăcuit, lungă şi joasă.

— Mobila asta nedefinită e un fel de cuier dacă vrei, de atârnat seara hainele, căci nu mai sunt scaune cu spătar pentru haine, ori de pus obiectele pe el.

Mai erau două fotolii joase, largi, cu spate de divan şi cu răzămătoare laterale de nuc lăcuit, arcuite până în podea, comode, cu duble perne de mătase înflorată, albastre de tot.

În colțul liber dinspre fereastră, îmi cumpărase, cu o amuzantă competință, aparate de gimnastică de cameră, vâsle şi minge de box.

Am trecut apoi în sufragerie prin baie, pe care o lăsase montată cum a fost, adăogase numai o etajeră de sticlă şi nichel, în fața unei oglinzi mari de cristal. Sufrageria, cu tapet ca nisipul, avea un dulap scăzut şi lung cât peretele, iar în fața lui o masă lungă...

— Dacă ai prieteni, ori o aşezi în mijloc, ori o transformi în galantar cu gustări... Când mănânci singur acasă, ai masa asta pătrată, din mijloc. Ți-am pus scaune înalte țărăneşti, ca formă, dar modernizate. Uşa astălaltă dă în hol, adică e aproape lipită cu uşa biroului, deci când le deschizi pe amândouă, musafirii dumitale pot avea biroul, holul şi

sufrageria la dispoziție, lăsându-ți odaia de dormit în pace. De aceea i-am pus şi o perdea groasă de stofă... Ştii, uneori e bine să nu ştie camera din stânga ce face camera din dreapta. Mai lipsesc, fireşte, multe lucruri... Tablouri... bibelouri... Poate un aparat de radio, patefon, telefonul, pentru ca locurile să devie confortabile pentru dumneata.

Treceam ameţit dintr-o cameră într-alta... Azi, mobila cubistă s-a generalizat şi nu mai face impresie, dar acum patru ani nu erau în Bucureşti decât extrem de puține locuințe mobilate astfel. Abia dacă începuseră unele bănci. Mie îmi place nespus de mult şi cred că e îndreptățită această preferință a mea... La o masă oficioasă, când eram la legația de la Paris, numaidecât după război, se discuta despre epoca noastră... Pe drept cuvânt, un invitat francez spunea că e o epocă mare, căci are în ea războiul mondial cu întâmplările şi forțele manifestate în el. Un scriitor tânăr, de la secția de propagandă a Ministerului de Externe francez, susținea însă, dimpotrivă, că e o epocă de imitație şi crasă vulgaritate.

„O epocă fără stil – spunea el atunci, în 1919 – o epocă fără spirit de invenție în artă. Nu vezi, casele noastre mari practică stilul vechiturilor? Resturi: Louis XIV, Louis XV, Louis XVI, Empire etc., cumpărate scump la licitație, ceea ce e o ruşine. Obiectele uzuale n-au nicio formă, sunt degenerate din modelele vechi, casele imită tot arhitectura Renaşterii, a barocului, a rococoului.“ „în schimb – a întregit cineva ironic – avem revoluția în artă: cubismul”, şi toți au început să râdă. Mi se pare însă, dacă mi-e permis şi mie, un profan, să am păreri în această privință, că dacă acest cubism e poate caraghios când desenează capete din triunghiuri diferit colorate sau alte năzbâtii, nu se poate însă tăgădui că în arta decorativă (căci e singura artă care se schimbă de la epocă la epocă, pentru că Shakespeare şi Racine rămân permanent valabili), adică în arhitectură şi mobilier, cubismul a creat „stilul epocei“, cum se va zice probabil mai târziu, dându-ne semnul deosebirilor de alte timpuri, şi deci chiar titlul de noblețe pe care îl cerea tânărul

scriitor încă din 1919.

Dacă o fi aşa, dacă n-o fi aşa, eu tot eram plin de bucurie.

— Domnişoară, trebuie să bem neapărat un pahar de vin pentru inaugurarea locuinței mele. Şi pe urmă, zăpăcit: Dar mai întâi s-o plătesc.

A zâmbit.

— Da, dacă vrei şi asta... nota... este pe birou... Păstreaz-o astă-seară, verific-o... Mâine e Sf. Gheorghe. Treci vineri pe la magazin.

— Da, vineri... Te rog mult însă, domnişoară, să bei cu mine un pahar de vin.

A aprobat, cu un surâs nedecis, cu o ridicare nedumerită a brațelor.

Scriam un bilet ca să trimit servitoarea la club, să-mi aducă un *menu* şi câteva sticle de şampanie.

Citea peste umăr, şi m-a întrerupt.

— Dar bine, ăsta e un banchet întreg...

— Un simplu dineu, *menu*-ul clubului.

A privit surâzând, răsfățat.

— Ştii ce? E obicinuită şampania pentru inaugurări..: Eu însă prefer un vin franțuzesc, cu condiția să nu fie „Bordeaux”... Eventual un „Hermitage” roşu, sau un „Château-neuf-du-Pape”. Nu?

Am privit-o, mirat de preferințele atât de precise şi oarecum savante. Mi-a cerut apoi lista şi a tăiat tot ce cerusem, scriind: şuncă slabă sau pui rece, brânză albă sau şvaițer cel mult...

— Un Rocquefort?...

— E dezgustător...

O priveam mirat, căci femeile preferă mâncărurile şi mirosurile complicate.

A scris singură abia descifrabil.

— O cutie de compot de caise... „Ştirbey”, căci prăjiturile nu merg cu „Bourgogne“, şi a subliniat marca. Toate acestea se mai pot lua de la băcănia de sub „Athenée Palace“, inclusiv vinul.

Acum venea, fireşte, bucuria de a mânca în garsoniera

mea, despre care în oraş se vorbea cu anticipație căci anunțasem că mă mut de acasă... Nu avusesem până atunci decât o cameră mobilată, bună când întârziam prea mult în oraş.

Parcă eram un copil care se juca de-a menajul...

Şi uite nici azi nu-mi dau bine seama, dar cred că dacă mi-a plăcut s-o reţin la masă, a fost, „nu ca femeie, cât ca parte integrantă a acestui moment nou pentru mine... Era aşa de potrivită acestui interior aranjat de ea, încât mi se părea că dacă o să plece, are să plece sufletul casei. Mă gândeam, mai târziu, îndurerat, dacă nu cumva, mobilând atâtea case, ea nu va mai fi făcut cumva parte integrantă şi pentru alți beneficiari... Ştim vreodată?

Culmea era însă altceva... De obicei nu era nicio femeie care să nu-mi dea senzația că pierd timpul cu ea; în sensul că mi se părea că puteam să fiu, când eram cu ea, mai bine cu alta mai interesantă, într-alt loc, la Şosea acasă la ea, sau aiurea... Mă plictiseam în mod stupid, râvnind mereu, fără sens, ca să zic aşa, la vrabia de pe gard... Mai ales după posesiune, era ca un fel de grabă plictisită, fără jenă, să plec numaidecât de acasă... Acum, dimpotrivă, nu vedeam ce ar fi putut să fie într-altă parte mai interesant decât ceea ce aveam; mi se părea că la ora asta aci trebuie să fiu, că nicăieri nu ar putea fi mai bine... dar mi-am explicat atunci că e din pricina locuinței.

Gustarea a fost delicioasă, de-ți venea să aduni şi firimiturile de pe masă... Are dreptate... Mâncărurile acestea simple sunt mult mai bune.

— Nu-i aşa? mi-a spus ea... Dau o impresie de curat şi sănătos... Nu de putred şi amestecat.

— Nu vă plac... preferințele complicate? ...

Şedea cu amândouă coatele pe masă, cu brațele tinere şi rotunde, îmbrăcate în albul atât de delicat al bluzei, cu mâinile subțiri şi lungi, crescute, parcă din manşetele moi de batist şi mereu plimbate în jurul obrajilor, sporindu-le feminitatea. Pe degetul arătător drept, avea un inel cu piatra neagră de onix, banal, dar care o prindea, sporindu-i

albeața.

— Nu, domnişoară, serios, spune-mi ce preferi?

— Îmi place lumina... apoi pământul... cartea... rochia... fructele... zăpada... tot ce e neprefăcut... net.

Şi-şi ducea mereu mâna gracilă şi nervoasă ca să-şi aranjeze când buclele care nu-i cădeau de altfel, când rochia care nu i se părea niciodată decentă.

Mai târziu m-am mirat mai puțin, când am văzut ce îngrozitor de complicate sunt însă aceste gusturi simple, deşi, de altfel, tocmai pentru acestea şi pentru alte, neaşteptat de simple, o botezasem ciobănița, căci avea oroarea oricărui pretins rafinament şi dezgustul oricărei perversiuni (ceea ce nu excludea, dimpotrivă, epuizarea până la demență).

Vinul îi încălzise obrajii.

— Luăm cafeaua în birou?

— Nu, în micul hol...

Am rugat-o mai târziu să rămâie la mine.

A zâmbit, privindu-mă cu ochii albaştri, puțin galvanizați, cum sta aşa trântită pe perine în colț, cu mijlocul puțin frânt, cu un picior întins şi cel deasupra îndoit de la genunchi, apărând mulat prin rochie, parcă era la ea acasă – şi gândul acesta mă amuza.

Surâdea, mereu, cu ochii vioi strălucitori, în albul uneori verzui şi mat al corneei.

— Vrei să inaugurezi casa?...

— Nu... dar tot eşti aici. Eşti aşa de bine aci... Parcă e un cadru pentru dumneata.

A zâmbit iar, îşi rezemase un cot de o pernă de catifea albastră de tot, patrată, care înfățişa astfel brațul nervos ca pe o decorație rară. Din când în când îşi trăgea rochia taiorului dedesubt, căci i se descoperea genunchiul îndoit.

— Motivul, e serios... şi lungită acum de-a latul divanului fuma, cu amândouă coatele înapoi, sprijinită nervos şi delicat de spătarul albastru şi molatec, făcut parcă numai din perine scumpe de puf. Dar ştii că la mine acasă am cu totul alt cadru?

Pe urmă a stat mult pe gânduri; încurajat am revenit.

— Ai putea să pleci de aci?

— Vrei să spui de lângă dumneata? şi-i sclipeau ochii viorii de ironie.

— Nu, de pe divanul acesta...

Am venit lângă ea şi am rugat-o – jur – frumos cum n-am rugat nicio altă femeie în viața mea.

— Rămâi aci.

Gura foarte mobilă în rombul ei inefabil accentua ironia.

— Nu ai impresia că amorul acesta ia o nuanță conjugală?

— Dacă pleci de aci... plec şi eu... mă duc la club... oriunde... nu ştiu.

A tras din țigare, s-a gândit îndelung, mi-a întâlnit privirea, care ruga cu emoție, a examinat parcă abajurul de hârtie, pergamentată, albăstrie, sprijinit pe vasul sferic siniliu care purta lampa. Pe urmă s-a întors spre mine, s-a ridicat în picioare.

— Bine, rămân... dar cât e ceasul? 11? Mă duc pentru o jumătate de oră şi mă reîntorc.

— Ce mai e şi asta?

— Nu ştiu; dacă vrei.

— Pe cuvântul dumitale că te reîntorci?

Îşi pusese peste bluza-cămăşuță taiorul care-i strângea talia, iar la gât vulpea.

— Mă reîntorc.

— Dă-ți cuvântul.

S-a oprit din încheiatul mănuşilor negre care-i veneau peste mâneci, şi-a ridicat privirea viorie, umedă, spre mine.

— Nu mi-l dau, pentru că e posibil ca jos în stradă să am chef să nu mă mai întorc, dar... cred că... totuşi voi reveni.

Îngrozitoare aşteptare... nesiguranța asta... emoția că o voi vedea dezbrăcată, deşi părea să aibă corpul mult prea slab... curiozitatea să ştiu cum e în felul ei... când va fi goală prin casă... cum are sânii. Am fumat țigare după țigare. S-a întors peste vreo patruzeci de minute. Când am auzit-o jos, m-am speriat ca de o halucinație. Aducea un pachet, ca de carton, în hârtie albă. Am crezut că e ceva de la vreo

cofetărie.

— Ce mai e şi asta?...

Şi-a aruncat vulpea de la gât, a pus pe un taburet pălăria şi mănuşile negre deasupra.

— Lasă-mă să-l duc în baie... şi l-a desfăcut pe jumătate surâzând comic, ca să-mi arate...

Erau o perie de dinți, săpun şi încă un anume obiect de toaletă.

— Dă-mi încă un pahar de vin, că prospețimea de afară m-a trezit... Am cutreierat pe stradă cu maşina, să găsesc o farmacie deschisă, servită de vreo femeie... E stupid, dar mă jenez să cer unui bărbat, fie el şi farmacist, asemenea cumpărături.

— Ți-e frică să nu ai copii?...

— Nu asta în primul rând, pentru că un copil mi-ar plăcea să am... Dar dacă amețeala dintâi mă face să accept un bărbat... o clipă după aceea mi-e silă de el... Aş muri, de nu ar fi o cameră de baie alături. Nici chiar bărbatul meu...

— Care bărbat?

— Nu are nicio importanță că dumneata îmi spui mereu domnişoară, ca încasatoarelor de la tramvai, dar am fost măritată... Sunt divorțată acum.

Am rămas mult pe gânduri... Era ceva foarte jignitor în indiferența asta cu care vorbea.

— Dar ştii că e cam dezagreabil pentru un bărbat ceea ce spui?

— Te simți jignit dumneata?

— Da...

— Nu ştiu, poate că aş putea fi altfel, când aş iubi un bărbat, dar nu l-am iubit nici măcar pe fostul meu soț, care m-a dezgustat cel dintâi.. De ce eşti posomorât? Pot să-ți spun că-mi placi. Dar nu atât de mult – şi a scăzut vocea – ca să te iubesc.

Şi-a aprins o țigare şi am imitat-o... Mă liniştisem cu totul şi o simțeam acum puțin cam streină. Aşa a început această întâmplare atât de plină de durere, care a urmat. Nu mă iubea şi n-o iubeam, nici măcar n-aş putea spune că o

doream, căci fusese mai mult enervarea că pleacă, şi despre ea cred că, de asemenea, nu mă dorea. Ostentația cu care se amețea cu vin mă lămurea cu totul în privința asta. Hotărâsem amândoi, simplu, un fel de posesiune lucidă, rece. Eram aşa de stins, că o clipă am avut fiorul că nu voi putea fi bărbat, mai ales că acum toată curiozitatea de a o vedea goală dispăruse, căci îmi întărisem aşa, fără motiv, din simplul fapt că se întorsese, bănuiala, provocată de faptul că avea clavicula mlădioasă, dar; oricum, vizibilă, că e prea slabă.

— Mai e vin?

I-am turnat din nou. Era pe colțul divanului, cu mâna sprijinită pe mescioară, cu genunchii mai sus decât mijlocui corpului şi, unul peste altul, picioarele întindeau desăvârşit ciorapii, ca şi când ar fi fost cu intenția de a-i prezenta.

Fuma foarte îngândurată, şi eu mă întrebam cum să fac s-o sărut:

S-a ridicat hotărât.

— Nu rămân.

Am tresărit încremenind, căci vedeam că se gândise prea mult la ceva şi bănuiam că regretă că a rămas.

— De ce?

Gândul că pleacă îmi dădea din nou senzația că pierd ceva de preț.

Şi enumerând comic:

— N-am nici pijama, nici cămaşe... Şi probabil, n-ai nici dumneata. Eu ți-am cumpărat numai puțină rufărie de pat şi de baie... Mă gândeam că ai să trimiți servitoarea să-ți aducă lucrurile personale de acasă.

Mi s-a părut aşa de copilăroasă şi comică, încât era să izbucnesc în râs.

— Atunci, te duci înainte, te dezbraci şi te culci... Ce nevoie ai sub cuvertură de cămaşe?

S-a gândit, a tras din țigare, iar mâna, ieşind din manşeta de batist albă, mi-a dat repetat impresia unui pistil palid, de crin alb, uriaş.

— Bine, mă duc, dar să nu vii decât când te voi chema eu.

Am fumat încă o țigare cu liniştea unui bărbat care ştie că alături o femeie se pregăteşte pentru el. Faptul că era o femeie pe care nici nu o sărutasem încă făcea totuşi stânjenitor de neobicinuită împrejurarea şi aproape că mă întrebam nedumerit ce are să mai urmeze şi mai ales prin ce treceri.

Am fost chemat pe nume şi am intrat în odaia de dormit... Cu capul pe perină strângea, cu pumnii vârâți dedesubt, cearşaful, până sub bărbie, sus. Am rămas încremenit... În locul femeii atât de sigură de ea, de până adineaori, atât de conştientă de tot, era acum în pat un cap de fetiță puțin speriată, cu ochii mari umezi, în care tremura neliniştea, gura îi era crispată într-un surâs, care putea fi şi îndurerat şi pedepsit de emoție...

M-a înduioşat adânc. Mi s-au împurpurat obrajii de uimire. Am îngenuncheat pe puful mare cât o roată, de lângă patul scund. Mi-am apropiat capul, privind tulbure ochii limpeziți şi totuşi plini de nelinişte, care cereau o inutilă şi copilăroasă îndurare. Gura sfioasă ar fi vrut mereu să zâmbească, dar nu izbutea să arate decât puțin de tot din albul dinților de sus. Am apăsat-o şi am simțit-o puțin umedă şi caldă sub buzele mele. I-am petrecut mâna stângă sub ceafă, cu mâna dreaptă, i-am prins bărbia – şi după ce i-am desfăcut şi zdrobit uşor buzele ca să le potrivesc în toată suprafața lor gurii mele, am sorbit toată neliniştea şi toată duioşia lor, ca un destin început.

Dar cotul mâinii mele drepte, ale cărei degete îmi apropiau de buze bărbia şi gura ei, a zdrobit, prin pânza cearşafului, un fruct mic şi elastic al pieptului, care m-a înfiorat. Am smuls cearşaful, cu toată opunerea speriată, şi l-am aruncat în mijlocul camerii, ca să nu se mai poată acoperi. Am descoperit atunci un corp de femeie despre care pot spune că la fel n-am mai întâlnit niciodată. Cum stătea aşa, culcată pe spate, sânii mici, priviți de deasupra, abia se desluşeau, se închega totuşi o zonă molatică, deasupra căreia, sâmburele mic, înconjurat de un bănuț de culoarea vinului, odihnea ca pe o perniță discretă. Când corpul era privit lateral, însă,

forma nedefinită a sânului se unduia cald spre subțioară într-o suavă întorsătură, pentru ca să revie într-o nouă rotunjime, dedesubt, a omoplatului, care invita sub el palma... Toate aceste lunecări calde de linii anulau impresia pe care o făcea când era îmbrăcată că ar fi slabă. Coşul pieptului, lămurit, lăsa să apară ocolul ultimelor coaste, atunci când porneau lateral, iar pântecele se strângea ca un trup de şarpe. Muşchii subțiri, înfăşurând strâns talia, creau unduiri sub piele şi dau o impresie de susținut şi robust. O linie pornea de la gât, se adâncea uşor între sâni, se menținea mai largă între îndoiturile spre afară ale ultimelor coaste, cuprindea în ea ochiul micuț şi gingaş din mijloc, aşezat ca pe o perniță, uşor contractată, şi pe urmă se pierdea în liniştea triunghiului ca mătasea porumbului. Încheieturile coapselor se ghiceau şi ele, răzbătând puțin în marginea molatecă a pântecului, lăudând feminitatea caldă a bazinului, dar la spate şoldurile aveau o rotunzime desăvârşită, tare ca de măr, în aşa fel, încât îți puteai petrece mâna pe sub şalele înguste de copilandră fără să salți prea mult mijlocul care-ți mângâia el palma cu degetele resfirate de sub el. Ce m-a uimit îndeosebi erau însă picioarele, care începeau nu din dreptul şezutului ca la atâtea femei, ci de sus, din şold, lungi, rotunde, robuste, abia îngustate spre genunchi. Înăuntru, liniile gingaşe, cu împletiri de vine uşor transparente, care arătau drumul încheieturilor dintre coapsele rotunjite, tari, şi pântecul, mic şi moale, erau limpezi, tocmai prin această deosebire de densitate, şi lung oblice.

Şi sub apăsarea buzelor simțeai unduirile de floare tare ale acestui corp, sprinten chiar când era nemişcat. Era ceva cu totul de necrezut în toate acestea, o nedumerire sporită probabil prin întorsătura nesperată, față de ceea ce bănuiam şi aşteptam, fiindcă o credeam prea subțire şi slabă.

Ca şi când aş fi vrut să văd din nou ce ochi sunt înzestrați cu un asemenea trup, mi-am apropiat fața de fața ei. A întors capul cu un zâmbet rănit, cu ochii de un albastru umed, intens, pe care pupilele, mărite mult, îi făceau

aproape negri acum, căutând parcă un sprijin în gol. Ardea toată, cum nu mi se întâmplase să întâlnesc un trup arzând... Cu silnicie am vrut să-i stăpânesc ochii, dar i-a întors tot mai mult. I s-a răsucit puțin şi trupul, iar în clipa aceea piciorul dinspre mine cu coapsa lungă s-a îndoit, lăsând să se vadă, pe sub ea, rotunzimea moale, dinăuntru, cu ocoluri de culcuş, a celeilalte coapse. Şi a fost o întunecare a gândului şi a vederii... Ca o răsturnare de oglindă... O arsură a gândurilor. Am adus dintr-un gest cearşaful de olandă, cu suprafața ca de zăpadă întărită, şi l-am aruncat peste ea, peste cap, ca un giulgiu, ca să nu mă vadă dezbrăcându-mă. Apoi, torturat de imaginea acelei unduiri, lăuntrice, de coapsă, i-am răstignit în pumni umerii, şi scos din minți, m-am încăpățânat să-i privesc silnic ochii şi frângerea buzelor, pândind în întredeschiderea şi frământarea lor vestea urmării de uimiri în frângerea trupului chinuit.

A stat în camera de baie atât de mult, că am avut timp să fumez trei şi patru țigări, cu o senzație de împăcare, de plinătate, cum n-am avut niciodată în viața mea până atunci... Era ca o bucurie egală, liniştită, peste tot ce a fost şi peste tot ce am ştiut, în fața a tot ce avea să vie, în toată existența lumii... Dacă mişcam un braț, dacă îndoiam puțin un picior, dacă trăgeam din țigare numai, această senzație de bunăvoie adâncă se făcea şi mai simțită, cum se face mai simțită o voluptate continuă când intervin atingeri mici noi.

Când a deschis, revenind, uşa mascată, trupul ei a arătat o nouă frumusețe. Talia îi era lungă, încât sânii săltați de tot acum, ca nişte nuferi culcați, păreau susținuți sus de coşul pieptului, dacă nu ai fi avut impresia că îi trag spre umeri muşchii lungi ascunşi sub piele. Linia plină a coapsei pornea din mijloc, continuând, din şalele înguste şi spatele prelungit arcuit, întinsă până la genunchi, iar de acolo ocolită nervos pe pulpă, spre călcâiul mic, cu tendoane clare.

Părea puțin zăpăcită de lumină, dar după ce s-a întors să caute comutatorul ca să stingă, dându-şi seama că e mai aproape patul, a fugit fricoasă spre mine. Când şi-a sucit

încă puțin talia ca să caute butonul, am văzut într-o clipă că, privită din profil, linia întreagă a corpului ei, de la creştet la călcâi, vie, puțin oblică, făcea în dreptul şalelor un zigzag dulce şi rotund.

N-am vorbit încă multă vreme, iar începutul, după o îndelungată frământare interioară, a fost o întrebare a mea, cu un zâmbet nedumerit de tot, emoționat.

— Ascultă, şi iar am privit-o uimit în ochii albaştri, sfioşi, de ce mi te-ai dat?

M-a fixat şi ea lung şi nu mi-a răspuns, avea o linişte înduioşată în privire, care mă tulbura.

Am venit peste cuta de cearşaf care se formase între noi şi ne despărțea corpurile. O simțeam şi prin olandă, caldă ca un trup de pasăre.

Am zâmbit nedumerit.

— Mi se pare atât de ciudat că mi te-ai dat. Spune-mi, mă iubeşti?

— Nu...

— Atunci?

Din nou m-a învăluit cu privirea, ridicând pupila spre mine, spre pleoapa ei de sus. Gura i se mărise într-un zâmbet întristat şi trebuie să spun, deşi am vorbit despre el adesea, că atunci întâia dată mi-am dat seama de acel romb vag care-i încadrează neasemănat de frumos gura îndurerată când surâde.

— Nu ştiu... n-aş putea să-ți explic. M-a impresionat gestul de a-mi da cheia... A dizolvat totul în mine...

— !?

— Trăiesc într-o lume atât de rea... neînțelegătoare. Vocea îi părea înlăcrămată. Şi-a muşcat uşor buza de jos.

— !?

— O lume cupidă, frământată de bănuieli meschine. Gestul cam trăsnit... aşa cu voie bună... m-a cutremurat...

Simțeam că trebuie să-ți răspund cu ce e mai bun în mine...

I-am luat mâna caldă, i-am mângâiat părul. Mi-a zâmbit copilăros.

— Ceea ce făcuseşi era drăguț, iar lucrurile frumoase sunt puține... dacă le laşi fără răspuns e păcat... Şi arcuind uşor umerii. Întorcând iar capul, ca o lămurire mică a gestului ei: Mi-ai cerut asta. Şi-a culcat apoi încet obrazul cu o bucurie tristă pe brațul dus sub căpătâi.

De la o vreme, simt că Emilia mă priveşte cu o linişte penibilă. Mă examinează cu o curiozitate de muscă plictisită. Dar trebuie să merg spre destinul gândurilor mele, pentru că mă duce într-acolo o memorie care scapă oricărui itinerar al rațiunii, cum viața vegetativă scapă controlului voinței. De altfel, această trăire în trecut, aprig şi voluptos dureroasă, ține, fără îndoială, de ordinul vegetativ. N-aş putea să o provoc oricând vreau şi nu mă pot sustrage ei orice sforțare aş face.

Întrebarea Emiliei mi-e penibilă ca o întrerupere dintr-o îmbrățişare prelungită.

— Ai dormit?

— Nu.

— Erai cu ochii închişi...

— Mă gândeam... Mă gândeam la bietul Ladima acesta... Ceea ce calculasem cu grije să nu mărturisesc mi se pare îngăduit să afirm acum când mint. Pentru întâia dată, încurajată, Emilia are o vorbă afectuoasă pentru el.

— Era băiat bun, săracu... Mă mai necăjea el câteodată... Dar îi părea grozav de rău... Venea pe urmă să-şi ceară iertare... Ce puteam să fac?... Mi-era milă de el... Dar... înțelegea şi el că nu se poate altfel.

O privesc uimit...

— Crezi că înțelegea?

— Daa... mai ales la urmă... sigur că înțelegea. Uite... aşa, cam o săptămână după ce m-am făcut bine... a fost, aci la noi, o scenă grozavă... Iar îl apucaseră aiurelile. Ascultă, nu ştiu dacă tu îți aduci aminte... Ai venit tu o dată la mine. Aşa cam pe la Bunavestire sau pe la Florii... Nu... nu te-ai urcat sus. A venit singură Gina să-mi spuie să mă îmbrac şi să viu jos la maşină, ca să mergem la masă...

— E adevărat... dar nu pricep absolut deloc... în ce mod sunt amestecat eu în această întâmplare...

— Să vezi... El era la noi... Abia mă făcusem bine şi, săracul, era foarte bucuros... Adusese prăjituri şi hotârâsem să stăm, împreună cu Valeria, toată seara, toți trei. Vorbea vesel, râdea, povestea...

Când a venit, Gina a văzut situația încurcată şi nu ştia ce să facă... Mi-a făcut semn şi mi se pare că el a văzut că are să-mi spuie ceva... Am trecut amândouă în dormitor şi mi-a spus că tu eşti cu maşina jos, că mergeți la masă şi că ea a venit să mă ia şi pe mine, că tot n-am mai ieşit de atâta vreme... Drept să-ți spun, mi-a făcut mare plăcere asta... De o lună şi mai bine nu mai mâncasem în oraş... şi am şi început să mă îmbrac numaidecât... Ea a coborât jos, zicea că ai zis că ți-e urât să aştepți singur în maşină. I-am spus, că vin numaidecât, dar să aşteptați după colț, căci mi-era frică să nu vie Ladima... Când m-a văzut îmbrăcată... el, care amuțise, m-a privit galben.

— Unde te duci?

Vorba aia, deşi mă plictisea... i-am spus:

— Fac doi paşi cu Gina pe jos şi mă întorc.

— Ce mai e şi asta?... Ziceai că rămâi acasă?... Spune-i Ginei să rămâie şi ea.

— Dacă-ți spun că facem doi paşi pe jos şi ne întoarcem... Era foarte abătut şi-şi frângea mâinile... Nu ştia ce să spuie. Parcă nu mai putea respira.

— Ascultă, Emilia, te rog nu pleca... Rămâi aci, rămâi cu noi astă-seară.

Avea şi el hazul lui, ce să-i faci?

Îmi aranjasem lucrurile în poşetă, îmi căutam mănuşile... Atunci a venit el spre mine fierbând:

— Te rog să-mi spui cine te aşteaptă jos în maşină? Când am văzut obrăznicia asta, m-am enervat... Ți-am spus eu: sunt bună, bună cât vrei, dar când văd că cineva se obrăzniceşte...

— Asta nu te priveşte pe dumneata...

A rămas aşa ca năucit...

— Cum nu mă priveşte?

— Da de unde până unde, asta?

S-a apropiat de mine, că, zău, drept să-ți spun, am crezut că o să mă lovească. Îi ardeau ochii.

— Ascultă, Emilia, nu ți-e ruşine să-mi spui asta? Îmi venea să-i trântesc poşeta în cap, dar mi-era milă de el. L-am repezit scurt.

— Te rog să mă slăbeşti şi să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala.

Am crezut că face spume la gură... a început să urle la mine, trântind lucrurile pe masă.

— Eşti o mizerabilă... Acum înțeleg mai bine ca oricând. Eşti cu adevărat... Dar ce nu m-a făcut: târâtură, târfă... Eeee! Eeee! Când am văzut asta, am crezut că-mi vine damblaua... Când m-am uitat o dată la el şi când l-am repezit.

— Ia ascultă, domnule Ladima... domnule Ladima... şi Emilia pune pe silaba *dom* un accent greu, ca spatele ei, iar repetarea numelui o face cu o ironie şuierătoare. Unde te trezeşti, domnule? Dar ce, ai contract cu mine să mă pisezi atât?... Auzi, asta-i bună... Dar ce, dumneata ai plătit chiria aici? Ai numărat dumneata 30 de mii la Bunavestire?... Şi pe urmă i-am arătat uşa, scurt... Te rog să ieşi afară... A început să urle iar... bălăbănind mâinile.

— De plecat am să plec... Atâta neruşinare m-a săturat. Înțelegi, m-am săturat... m-am săturat... Mi-e silă... Mă sufocă dezgustul... Şi încă din prag, urla furios... „Mi-e silă!...“ Am coborât repede, fără să mă sinchisesc dacă mă aşteaptă şi mă urmăreşte... dar nu s-a luat după mine... A luat-o mergând furios spre dreapta...

A doua zi, pe cine crezi că a văzut Valeria venind, palid, domolit şi pocăit, ca un câine cu coada între picioare? Pe Ladima!... Ea, bună, l-a primit, i-a făcut cafea, şi el a stat pe divan, fumând până pe la cinci, când am venit eu. Ei, ce era să fac?... Am stat îmbufnată în dormitor vreo jumătate de oră... pe urmă mi s-a făcut milă şi ne-am împăcat.

Povestea asta pune între mine şi existență ca un soi de

catifea care împiedică orice contact şi control. Îmi aminteşte organic de toate indigestiile pe care le-am avut. Atât de multe fapte care sunt totuşi în clipa noastră nu le putem bănui în viaţă, la doi paşi de noi... Din cauza mea, Ladima s-a răsucit în el. Şi nicio fibră n-a tresărit singură în mine.

Emy dragă,

Îmi ceri să răspund eu pentru tine la întrebările puse de tânărul gazetar... Lasă atunci pe mâine, Emy, Emy, sunt îngrozitor de obosit. Simt că se macină ceva în mine Steaua vânătorilor *asta nu ar fi o greutate, deşi eu o scriu aproape toată, căci şi articolele pe care le primesc de afară trebuie să le refac în întregime... tot eu o corectez, eu o paginez... Trebuie să răspund şi la corespondenţa pe care o trimit cititorii... Şi pe ce drumuri de viaţă şi de moarte e gândul meu când tai un di ca să pui un de... Sunt obosit... Am şi acasă plictiseli... Nu ştiu dacă am să rămân, pentru că atât cât îmi dau ei nu scot nici chiria şi o cafea cu lapte pe zi... Aş vrea să introduc o cronică dramatică, deşi e o revistă de specialitate, Emy, dar nu ştiu dacă o să-mi dea teatrele bilete. În orice caz, la nevoie, cumpăr şi tot mă duc..? Vreau să continui neapărat ceea ce am început, la* Veacul... *Îmi spui că ai primit cu poşta tăieturi din gazeta cu ecouri, în care sunt înjurat... nu e nimic... nimic, Emy... Nu ştiu dacă tu cunoşti un vers din Rimbaud, care nu-mi mai iese din cap de vreo două luni încoace:*

Des serpents geants dévorés par de punaises[106]

Cu astfel de „oameni“ lupta e zadarnică...

Anecdota din gazeta lor despre răutatea mea e o stupiditate... Nu cred că sunt aşa cum mă văd ei... Dimpotrivă, simt uneori că e în mine o imensă doză de bunătate inutilă... O bunătate cu care nimeni nu are ce face... O bunătate care se trece ca un fruct necules. O bunătate care se resoarbe, descompusă, ca o otravă.

Cu bine, Emy, draga mea.

G.

---

[106] Şerpi uriaşi devoraţi de paturi (fr.)

P.S. – *Am trecut ieri pe la cizmar să văd dacă pantofii sunt gata... Trec mâine să ți-i aduc.*

Înțeleg, intens, ca un şurub răsucit în gândul meu, că va trebui, cu orice preț, să iau aceste scrisori, care nu trebuie să mai slujească, pentru nimeni în viitor, drept afrodiziac.

Mă întreb însă dacă nu va fi nevoie, pentru ca să câştig încrederea Emiliei şi să-i pot cere scrisorile, să mă culc (ca să întrebuințez barbarismul şi eufemismul acesta) cu ea din nou. Dar numai gândul acesta şi mă descurajează... Niciodată n-am avut-o de două ori pe Emilia... O dată da, căci vin amețit, de pe drum de imaginea care mă obsedează şi, oricât de mediocră, întâia ei îmbrățişare nu mă dezmeticeşte decât aproape de urmă. Dar a doua oară nu, căci încep să mi se năzare toate lipsurile ei, şi nimic nu vine să-mi contrabalanseze sugestiile de dezgust care urmează.

Ceea ce mă surprinde însă e constatarea că nu corpul Emiliei mă împiedică s-o am încă o dată, ci capul. În anume sens, corpul ei nu e lipsit de frumusețe. Aşa cum stă pe spate acum, cu mâinile sub cap, cu un picior îndoit, iar cu celalt, dinspre mine, întins, nu pot spune că e urâtă. Niciun moment carnea nu atârnă pe ea, căci e tânără. Sânii s-au înmuiat, dar fără să-şi piardă conturul. Şi-au lărgit numai puțin baza... Pântecele nu coboară brusc, când se termină coastele, căci are coşul pieptului lat, ci rămâne aşa între coaste şi încheieturile scurte abia aparente, ale coapselor, ca un vas plin cu câteva ocoluri de gutuie însă şi care se suge puțin în dreapta şi în stânga. Ochiul mic, închis al buricului, e subliniat de o cută uşoară, dintr-o parte într-alta, ca un arc de paranteză culcată ce se topeşte uşor spre şolduri. Ceea ce are îndeosebi plastic e pernița de carne triunghiulară, care precede cei câțiva cârlionți de mătase blondă ai feminității ei. Acolo, încă, are o frumusețe proaspătă de blondă grasă... E sigur că acolo e, în felul ei, mai frumoasă decât doamna T., care este acoperită cu un puf arămiu excesiv.

Toate ar fi cum ar fi, dacă n-ar avea capul pe care-l are. Rotund, cu fruntea limpede de orice cută, cu nasul frumos, îndreptat în jos, cu arcadele geometrice arcuite spre tâmple. Orbitele ei sunt fără adâncime. Ochii mari, sus, sunt despărțiți, cu o îndoire, de sprâncenele trase, iar jos obrajii pornesc imediat de sub gene, reducând la minimum pleoapa. O frumusețe ideală desenată de un profesor de caligrafie, fără niciun mister, care ține în acelaşi timp şi de acadea şi de parfum prost. Mă gândesc iar: cap de pisică de lemn cu coc la spate.

Se spune adesea: femeile nu trebuie să arate prea mult din corpul lor, căci atunci dispare „misterul atracției”... Ca şi când misterul unei femei ar sta în sexul ei, iar nu în sufletul ei. Unii merg mai departe şi se întreabă cu îngrijorare, auzind despre progresele budismului. Cum să dispară ceea ce făcea misterul femeii, îmbrăcămintea? Atunci dispare şi feminitatea.

Dar sunt femei goale ca un măr, care au mai mult mister decât zeci de femei îmbrăcate până sub bărbie. Numai cine n-a avut numeroase femei în viața lui poate judeca astfel, şi mai ales numai cei care au avut femei care din primele trei cuvinte s-au isprăvit ca farmec. Altfel ar şti că sunt femei care fac, după-amiază, din picioarele loc un colan în jurul gâtului bărbatului, iar seara sunt aceleaşi doamne cărora el le sărută mâna cu emoție.

Dacă ar fi adevărat că pe măsură ce o femeie se dezbracă pierde din personalitatea ei, ar însemna că la plaje, de pildă, femeile să fie mai puțin considerate decât pe stradă, ceea ce e cu totul fals. Chiar când e aproape goală şi leneş lungită în nisipul cald, i se vorbeşte unei femei frumoase cu trup de şarpe şi ochii limpezi, fără îndoială mai frumoasă decât îmbrăcată, cum i s-ar vorbi într-un salon. De altfel, pe plaje se flirtează întocmai ca într-un salon. Într-o convorbire cu o femeie interesantă, deci deopotrivă de interesantă şi în costum de baie ca şi în costum de stradă, după întâiele clipe de examen, ceea ce trece în paranteză, nu e cum s-ar crede, psihicul, ci trupul. După câteva zile mai ales, când căldura

animală, a pielei virgine ca să zic aşa, a dispărut în plin aer şi în bătaia soarelui, când această epidermă proaspătă şi lâncedă (căruia protecţia rufăriei fine îi dă sugestii de culcuş, păstrând în ea acea căldură animală, care e ca o respiraţie vie a feminităţii) se îngroaşe şi se înăspreşte puţin, trupul se apropie de ineficacitatea statuară. Şi pe urmă raporturile sunt cu o abstracţie mai mult sau mai puţin totală de el; căci rămâne admirat de cunoscători ca o nouă îmbrăcăminte parcă.

De altfel, Tekirghiolul-Movilă oferă şi o altă experienţă, pe care am făcut-o cu destulă uimire.

Aşa-zisele băi reci în lac au despărţăminte pentru dezbrăcat, deosebite pentru bărbaţi şi femei... Un gard de uluci, prelungit vreo zece paşi în apă, deosebeşte cele două imperii ale goliciunii totale. În lac însă, mai ales datorită soţilor care caută să-şi regăsească soţiile, despărţirea încetează, deşi nu sunt nici măcar maiouri. Privirile aruncate spre mal îţi oferă viziuni de paradis. Niciun amănunt nu-ţi scapă, şi identificările nu sunt grele. Ei bine, seara dansam cu femeile pe care le văzusem „fără mister", cu aceleaşi sentimente ca la orice bal. Transpusă la altă seară, viaţa dintr-o staţie de mare e absolut la fel cu viaţa corespunzătoare de la oraş: gelozie, prietenie, bucurie, preocupări de interese, admiraţie, emoţie, pudoare psihologică, dacă mi-e permis să zic aşa.

Nudismul nemţesc e camaraderie, cum camaraderie sunt în genere raporturile lor. Flirt ar fi pentru francezi şi ţigănie pentru ţigani, cum e şi când sunt îmbrăcaţi (dar nu mai mult, căci dispare atunci o parte din obsesia sexuală).

Se spune că unii bolşevici, socotind iubirea cu veleităţi de alegere şi exclusivitate, drept o prejudecată infiltrată de spiritul burghez, au încercat s-o desfiinţeze printr-o educaţie contrară, tratând amorul ca pe un instinct, asemeni celorlalte, fals împodobit până acum cu o aureolă pasională. A fost redus la stricta lui importanţă prin educaţia neipocrită a sexelor laolaltă, prin nuduri integrale, pe stradă chiar, şi prin încurajarea împerecherilor libere. Eroarea cea mare a

fost că au crezut că amorul în acestea rezidă... Dar doi inşi pe o plaje, în care e o învălmăşală de picioare şi mâini, se gândesc şi se simt ei pe ei înşişi cu totul deosebiți de ceilalți, care rămân tot atât de numeroşi şi de asemănători între ei ca pinguinii pe mal. Numai că s-au gândit şi au şi creat o nouă realitate.

Iubirea este preferință şi, posedată – după regulament – de opt ateliere întregi, o femeie nu poate fi împiedicată de planton să prefere în gând şi să surâdă cu privirea, cum nimeni nu poate împiedica orgoliul de a te şti preferat şi recunoştința înduioşată pentru asta. Căci dacă preferința însăşi poate fi interzisă, gândul preferinței scapă oricărei oprelişti. Mai mult decât atât nu e necesar pentru iubire. În timpul retragerii, am sosit într-o seară, uniformizați de noroi, neraşi de o săptămână, sleiți, la un conac de pe Ialomița. O doamnă a improvizat o masă... Nemâncați, o parte din camarazii mei s-au năpustit haiduceşte asupra farfuriilor... Asistam, privind, să termine ei, ca să mă servesc şi eu, dar nu mai rămăsese nimic. Atunci am simțit îndreptată spre mine privirea femeii tinere şi frumoase. Mi-a surâs înțelegător şi i-am răspuns zâmbind. Mi-am aprins o țigară şi am renunțat aproape. După masă, cum se mai schimbau câteva vorbe, m-a întrebat: „N-ai mâncat nimic? Vino, pentru că am spus servitoarei să-ți prepare ceva...” Şi am mâncat în camera ei, unde am rămas până dimineața. E un raționalism excesiv, programatic, în proiectul egalizării tuturor oamenilor în materialitatea lor, căci deasupra unor mlaştine chiar se ridică adeseori jocul flăcărilor albăstrui, care poate că pentru animalitatea noastră e actul gândirii.

De altfel, femeile „cu mister”, adevărat nu sunt cele care fac „lampa mică”, sau pun abajur de hârtie roză (ca acei negustori de stofă care înadins astupă ferestrele, pentru ca, în semiîntunericul prăvăliei luminate scăzut, să-ți vândă marfă proastă). Căci femeile frumoase sunt iubite şi după ce s-au dat, desfăcând picioarele ca nişte bacante, şi după ce au înşelat, şi după ce au revenit:

Şi oricum, femeile care înseamnă destinul unui om, cele

adevărate, care sunt foarte puține (căci restul sunt femele), îşi încep misterul după ce s-au răsturnat în patul bărbatului.

„Mister" e acel inefabil care face ca o pereche de ciorapi descălțați, aruncați pe un scaun de o femeie oarecare; să fie o pereche de ciorapi, dar aceiaşi ciorapi să fie cu totul altceva când ți se spune că aparțin unei femei adevărate... să fie ciorapii tulburători ai doamnei N. sau T.

Mai mult decât o văzusem eu pe această doamnă T. nu poate fi văzută goală o femeie. Doi ani. Şi totuşi astăzi e ca şi când n-aş fi văzut-o niciodată astfel. Răsfrântă în trecut, închipuirea mi-e încă arsă de goliciunea acestei femei, O văd limpede, căci am privit-o cu neruşinare, şi nu mi-e un colț al trupului ei necunoscut, aş putea să-i descriu cu amănunte orice clin. Şi totuşi închipuirea nu-mi satisface curiozitatea, am impresia că e ceva care scapă celei mai îndrăznețe investigații. Atât de chinuit sunt, încât uneori, obsedat de sexualitatea ei, regret că nu o am fotografiată, răsturnată, într-una din acele poze obscene, şi aş vrea-o exasperat de obscenă, aşa cum se oferă pe sub mână, cu fereală de poliție. Dar simt că şi atunci, cu acel document dinainte, nu aş găsi ceea ce doresc, cum nu-şi poate domoli setea cel cu gura uscată, în vis, oricât ar bea.

O privesc din nou pe femeia de lângă mine, aşa culcată pe spate, oferită neantului, goală şi plictisită. Încolțeşte în mine bănuiala derizorie că din pricina ei, probabil, s-a sinucis Ladima. Din pricina acestei femei lipsite de orice mister lăuntric, pe care el proiectase toată imaginația lui ca o pânză albă. Mai sunt două-trei scrisori şi nu din ele, fără îndoială, voi afla taina morții lui.

O privesc lung, dezarmat.

— Ascultă, Emilia, când s-a sinucis Ladima?

Pare-se că se gândeşte, duce un deget la comisura din dreapta a buzelor, cum alții îl duc la frunte.

— Păi să vezi... Era aşa cam după Sfântul Gheorghe... Aşa... în... aprilie... Ba nu... în mai... acum ştiu... la 2 sau 3

mai.

Aşadar, nu sunt nici patru luni de la moartea lui şi vorbeşte despre el ca despre un mort de pe aceeaşi stradă, sau, aşa, din acelaşi sindicat. Cât de sincer şi total indiferent trebuie să-i fi fost el, dacă ea, nici măcar după moartea lui, nu afectează acea prietenie, superfluă, uşor de acordat morților, şi nu joacă măcar de formă acel teatru ancestral al doliului.

Valeria, a fost numai un schimb de cuvinte... N-a fost bătaie... e încă o măgărie gratuită... Nu mai aduna stupiditățile lor... Dacă ți le trimit, aruncă-le... Spune-i şi fetei că am fost ieri la „Banca Industrială“ să cer amânarea poliței şi mi s-a spus că a plătit-o Gheorghidiu... M-am dus la el să-i mulțumesc... nici nu ştiam ce trebuie să fac... mi-a spus că nu-i nimic că o să-i plătesc când oi avea... că să nu mă mai gândesc la ea. Eram aşa de emoționat, că nici nu ştiam cum să-i mulțumesc. În mizeria aceasta... în urâciunea acestor zile, când dezgustul de tot şi de toate mă pătrunde ca o umezeală, omul acesta mi-a adus un surâs şi o lumină. În ceasul cel mai greu al vieții lui, Dumnezeu să-i țină socoteală de acest ajutor, dat unui părăsit şi înşelat de toată lumea... S-a sfârşit... simt că s-a sfârşit... Sunt încolțit din toate părțile şi în curând nicio mişcare nu va mai fi posibilă. Vin după-masă la voi, Valeria. Chiar dacă nu-i Emilia... voi mai sta aşa... fumând în sufragerie...

— Era foarte necăjit. I se promisese un post la o gazetă şi se ducea în fiecare zi. Pe urmă nu l-au mai angajat. Cum n-avea ce face, scria poezii. Uite, într-o revistă erau două odată.[107]

---

[107] Sunt două poezii apărute în *Logos,* numărul pe martie.

CER FINAL

Dar iezerele unul lângă altul sute,
Când râd arhipelagurile lumii mute?
Geyserii lungi lumina descompun,

Cred că i se crease bietului meu prieten o atmosferă aproape irespirabilă, încât într-adevăr era evitat de toată lumea. Începuse în jurul lui, probabil, acel păienjeniş de intrigi vagi şi insinuări abile, ţesut de acei pe care-i maltratase în scris, cu un aer quasiobiectiv, cu o ipocrită indulgenţă, dar tocmai prin această absenţă de interes vădit

---

Cu munţii de cristal şi alaun.

Iradiază sorii albi, când doi, când patru,
Terasele de ape vii în amfiteatru...
Grădinile Semiramidei, lateral,
Din răsărit pân' la apus, în sus de val.

Azvârle orgile planetei jerbe grele
De imnuri spre spiralele de stele...
Când evantalii latescente trec domol,
Ca reci comete dincolo de gol.

Fâşii de lumină caută gândind
Sfârşitul lumii. Rar se sting şi se aprind...
Aşa era... aşa era întâiul ceas.
De nu m-ar fi chemat pe cruce aş fi rămas.

PARAFĂ

Marea crâncenă de plumb visează salbe
Şi resoarbe înveninată spume albe.
Pe deasupra-i sârma-ntinsă între munţi,
Pentru paşii mei alături, şi mărunţi.

Doamne, din ce gropi, din ce canal,
Mă azvârli ca pe un cadavru, sideral,
Ce descrie cu picioarele lipite
Traiectorii în ocol, de monolite?

Timpul se dilată-n gol şi vin prin spaţii
Către mine, flămânzite constelaţii...
Sorii noi au nimburi tari, de sfinţi. Eu trec
Ca o pasăre salvată de înec.

Semnul e de aur, ştiu, blestem de soi...
Negreşit, Steaua Polară. Dar apoi?

era de mare putere de sugestie şi se întindea ca o igrasie. Spre uimirea mea, Nae Gheorghidiu, întrebat o dată față de mai multă lume, de către un deputat care vrea să scoată o gazetă şi căuta să-şi facă redacția, din ce motive a plecat Ladima de la *Veacul,* l-a recomandat pe acesta cu o falsă căldură şi cu o falsă ironie în acelaşi timp.

— A... e bun, e foarte bun... Şi întorcându-se spre tata... Nu-i aşa, Tănase? Numai vezi să ai mărunțişuri în buzunar mereu, că-i cam place să tapeze... Şi în orice caz să nu-i dai mandat să iscălească chitanțele de publicitate... Altfel e băiat bun...

Tata a dezmințit cu un aer indulgent şi familiar, care a convins mai rău.

— Glumeşte dumnealui aşa... Da, e băiat bun.

Nae Gheorghidiu a surâs grav, larg, neconvins.

— Ei, dacă Tănase zice că glumesc, aşa o fi. Că el ştie. Că el era cu fondurile.

Eu, care ştiam că de nimic nu are mai multă oroare lumea asta ca de „tapeuri“ şi care ştiam că Ladima nu numai că nu cerea niciodată nimic, căci era normal să-mi ceară mie înaintea tuturor, dar nu mă lăsa să-i plătesc nici măcar nota când mâncam împreună, fierbeam şi am intervenit hotărât, arătând că nici vorbă nu poate fi despre asta.

Dar Nae, extrem de amuzat, m-a aprobat cu o perfidie groasă.

— Şi ăsta are dreptate... Fred trebuie să ştie mai bine ca oricine că erau asociați la... masă...

Toți au râs zgomotos, găsind, de altfel, că obiectul nu merită prea multă bătaie de cap şi că nu va comite nimeni niciun păcat dacă îl socoteşte pe Ladima şantajist şi tapeur. De la o anumită înălțime poți să calci râzând pe omizi şi gândaci. De angajarea unui tip atât de ridicul evident că nu mai putea fi vorba.

— Ce-a fost asta, ce s-a întâmplat...? O ceartă?

Se gândeşte fără o singură încrețitură a frunții.

— Era, nu ştiu, cam a treia zi de Paşti... Ba nu... nu... că în toate trei zile de Paşte fusesem în excursie cu automobilul

la Sibiu, cu Micropolu, un tip de la „Banca Generală". Ladima venise în fiecare zi, de sărbători, şi stătuse de vorbă cu Valeria... Mai jucau tabinet, mai mâncau cozonaci aşa, ca de Paşte... El ştia că sunt la țară la Bârlad şi că viu miercuri dimineața. Şi cum m-am întors, s-a şi înființat la noi... de nu mai puteam scăpa de el. La 1 trebuia să vie grecul să mă ia la masă... şi Ladima nici nu se gândea să plece... Atunci am făcut pe gentila cu el, ca să nu bănuiască... Ştii, nu mai vream să mai facă iar scandal... I-am spus că mi-a fost tare dor de el... l-am sărutat... i-am spus că tare aş vrea să mergem împreună la cinematograf... Că acum să mă lase, că sunt obosită! Uite... adorm de-a-n picioarele. Vino la 4 şi jumătate la „Lux"... aşteaptă-mă în hol. El a primit fericit... Mi-a sărutat mâinile... Era foarte vesel. Dar ca naiba, eu am uitat de el şi nu m-am dus la „Lux"... Ba a fost şi mai boacănă... Pe la 5 m-am dus să-l iau pe Micropolu de la bancă, pe Smârdan, că lucra şi după-masă... Am ieşit de-acolo amândoi abia pe la 6... şi tocmai căutam o trăsură prin dreptul „Lux"-ului, n-aveam nicio grije de Ladima, că îl credeam plecat de mult. De unde să-mi treacă prin cap că el o să aştepte un ceas şi jumătate. Ei bine, era acolo... se plimba prin fața cinematografului... Când m-a văzut la braț cu grecul i-a venit rău... a venit de-a dreptul acasă. Nici nu putea vorbi de atâta suferință... A stat vreo două ceasuri, la masă în sufragerie, cu fruntea sprijinită în palmă... Valeria a încercat să-i vorbească, dar n-a răspuns nimic... Ei i s-a părut la început că plânge, dar zice că nu plângea... Sta aşa, cu fruntea în palmă, trist şi gândea... Pe la 8 a plecat şi abia atunci i-a spus Valeriei: „Am văzut-o pe Emy cu un domn de braț". Zice că a plecat surâzând singur, ca un nebun. Atunci eu i-am scris a doua zi un bilet, rugându-l să mă scuze că l-am făcut să aştepte şi să sufere... Ăsta e răspunsul lui.

Dar nu face nimic, Emy... găsesc că aşa trebuie să se întâmple... Eşti prea bună că te interesezi dacă sufăr... Fii liniştită... De altfel, ca să sufăr, ar trebui să mai am orgoliu... să mai fiu în stare de iluzii... Să te mai iubesc... Dar asta nu

mai e cu putință, deşi îți pândesc poarta şi gesturile, deşi te aştept şi îmi aranjez viața aşa cum îmi e, după tine... Emy, ceea ce simt pentru tine nu e nici dragoste, nici ură... E ceea ce simte somnambulul pentru lună...

Încolo nimic...

G.

Dar peste o săptămână iar a fost scandal... Era la noi când a venit Micropolu, care, tâmpit, se jena de el... Atunci, Valeria i-a făcut semn să plece, că nu vream să-l pierdem pe grec. El a plecat, dar a aşteptat un ceas la poartă...

A doua zi, mi-a trimis scrisoarea asta, ultima.

Dacă după cele întâmplate ieri te aştepți, de la mine, la o scrisoare furioasă, însângerată, ai să rămâi fără îndoială, din cale-afară de surprinsă... Loviturile din urmă găsesc locul amorțit. Chiar dacă sunt mai tari sunt simțite ca prin pâslă... ca întâmplate altora... Fireşte, îmi era greu să-mi închipui odinioară că aş putea aştepta la poarta unei femei până i se încheie amantul probabil întâmplător – la pantaloni, dar acum văd că nu moare nimeni din asta...

Te rog mult, un singur lucru... Înapoiază-mi, astăzi chiar, toate scrisorile şi, dacă le mai păstrezi, versurile pe care ți le-am trimis. Te rog foarte mult asta. Trimite-mi-o înapoi chiar pe aceasta pe care o primeşti acum.

George Demetru Ladima

O privesc uimit...

— Ei bine, văd că nu le-ai înapoiat?

— Valeria a spus că să-i răspund că le-am pierdut... A spus că ce e asta să ceară înapoi scrisorile?... Cum poate să ceară asta un om binecrescut?... Dar până la urmă nu i-am mai răspuns nimic... El a venit singur să le ceară şi i-a spus Valeria că nu mai păstrez niciuna.

— Şi pe urmă n-ați mai vorbit? Nu v-ați mai văzut?

Îşi striveşte a nedumerire buzele caligrafice.

— Nu... că... aşa... cam la două săptămâni s-a omorât.

Deci între 1 şi 3 mai.

Se închide în mine un iris uriaş, ca peste o vedere pe ecran. Tac îngândurat şi pe urmă întreb, privind lung, după ce am tras din ţigare:

— De ce s-o fi sinucis?

Nu şovăie nicio clipă, ridicând spre mine ochii ei mari, inutil deschişi.

— Mai întrebi? Din mizerie... Vai de capul lui... într-o vreme nu mai mânca poate nicio dată pe zi.

Că scrisorile acestea nu trebuie să mai rămâie în mâna Emiliei, pentru mine e o poruncă inexorabilă... Dacă m-aş găsi într-o expediţie periculoasă şi un camarad al meu ar cădea sufocat pe nisip, uscat de sete, aş căuta cel puţin să-l îngrop ca să nu-l sfâşie şacalii... Mi se pare de prisos orice negociere cu ea. Cred că ar deveni cu atât mai calculată, cu atât mai prudentă, cu cât aş oferi mai mult. Aş vrea să-i cer scrisorile sub pretextul că doresc să le copiez şi eu. Şi pe urmă să nu i le mai înapoiez. Dar chiar faptul că aş manifesta intenţia de a le avea în copie i-ar sugera ei bănuiala că e cine ştie ce valoare la mijloc... Mai mult, aş face-o foarte circumspectă şi n-aş mai izbuti să le fur. Căci astă-seară le voi fura.

Încep prin a mă arăta plictisit... şi arunc scrisorile, pe care nu le voi mai pierde din privire, în lături.

Cât e ceasul? 10 şi jumătate... Vai, dar mult timp am pierdut... Şi mi-e o foame...

Se miră, căci n-am dat niciun semn, în privinţa asta, până acum.

— Ţi-e foame?

— Şi ce foame... Ştii ce, Emilia?... Hai să luăm şi pe sora ta... şi să mergem să luăm masa undeva la o cârciumă afară din oraş. Am poftă de mititei şi momiţe... Mergem la „Zahana“ (acolo, gândesc eu, nu vom întâlni pe nimeni).

— Păi ce? Ai maşina jos?... Şi e bucuroasă.

— Nu, luăm un taxi. Împrăştii puţin scrisorile, ca s-o fac să le puie la loc imediat... Hai, strânge astea, că vreau să mă îmbrac.

A îngenuncheat şi, stând pe călcâie, adună scrisorile din pat. Coapsele, lărgite de sprijinirea pe pulpe, aproape s-au lipit în față şi fiecare din ele a făcut parcă un satelit de pulpă, lipit de-a lungul ei. Cârlionții din mijloc, aurii, au dispărut, căci pernița de grăsime de deasupra lor s-a lăsat puțin în jos. La fel şi sânii care devin gutui atârnate, iar spatele i s-a lămurit în desfacerea şoldurilor, ca un spate de cal tânăr. Strânge foile dintre cutele cearşafului. Sub zodia acestor dungi, adâncituri şi plenitudini, a stat întâmplarea acestei după-amieze de august, în întregime. Va veni o vreme când amorul va dispare, când cei care suferă din cauza iubirii vor părea ridiculi? Cine ştie? Dar ce poate face starea de lucruri care va fi cândva, pentru cei de acum... pentru cei care şi-au încheiat ciclul revoluției pe planetă, sub această zodie de azi?

După ce a strâns scrisorile, fără grabă, Emilia le-a legat din nou cu panglica roză în cruce, le-a aşezat deasupra fotografia, cu eticheta pachetelor de pesmeți, le-a aşezat în cutie, iar cutia a dus-o în şifonier, în sertarul de jos. De acolo iau pachetul, când se duce, rugată de mine, să-i spuie Valeriei să se îmbrace. Îl vâr apoi în buzunarul de la spate al pantalonilor, singurul care poate fi mascat.

Epilog I

AM CĂUTAT A DOUA ZI TOATE ziarele şi revistele din săptămâna morții lui Ladima. Nu mi-era greu, căci faptul intra chiar în colecțiile din anul acesta... Gândul acesta singur şi îmi da o tristețe grea ca un doliu. Peste sinucidere însăşi se trecea cu oarecare discreție. Ziarele de tiraj păstrau un adevărat echivoc în privința aceasta, căci nu aminteau decât „moartea" unui poet. Era ca un soi de ciudată pudoare, sau ca o întâmplare nenorocită în familie, care nu trebuie comentată. Altfel aceste articolaşe-necroloage erau suprinzător de elogioase, contrastând cu ostentația cu care era trecut sub tăcere în viață. Dar era un fel de laudă gratuită, ca şi când cuvintele ar fi fost tocite de sens şi trebuiau umflate: „G. D. Ladima, un strălucit talent", sau: „a fost unul dintre cei mai lăudați (?) poeți de azi". Una vorbea chiar de „o mare pierdere pentru literatura românească". Era în toate acestea un soi de publicitate indiferentă în ceea ce priveşte însuşi obiectul, dar binevoitoare şi amabilă, fiind vorba despre un confrate. Revistele mai mici aveau mai mult accent. Una din ele m-a oprit îndelung şi mi-a umezit ochii: „Unul dintre cei mai mari poeți ai timpului... hrănit cu oțet, fiere şi dezgust de contemporani, a dus tăcut țeava rece pe inima caldă şi stupidă şi a domolit-o, sfărâmând-o, Noapte bună, poet smintit şi cumsecade."

Ceea ce unora li s-ar putea părea de o grotescă absurditate, anume că un om ca Ladima să se sinucidă din pricina unei femei atât de vulgare ca Emilia, mie mi se părea destul de explicabil. N-aş putea spune cum... Din capete de

experiență proprie, din cercetarea cu oarecare atenție a reportagiilor de gazetă; din ceea ce ştiu din jurul meu, am ajuns la convingerea că numai femeile vulgare provoacă „drame de amor", sinucideri sau crime. Neîndoios că din pricina femeilor superioare se suferă mult mai mult, mult mai adânc şi sub forme care țin de un desființător sadism psihologic. Dar când auzi despre vreo sinucidere sau crimă, aproape totdeauna constați uimirea celor ce au cunoscut pe eroină: Cum, pentru asta? Dar nu e nici măcar frumoasă, e vulgară, are o inteligență de vânzătoare de mărunțişuri, aprigă la câştig. Tocmai de aceea, din câte femei despre care se spune că sunt bine în Bucureşti – cel puțin aşa ştiu – niciuna nu a dus la sinucidere vreun bărbat. Toate dramele din toți anii, de când sunt atent la lume, sunt din mahalaua sufletească... Cel mai adesea femeile sunt foste prostituate, aventuriere de birje cu un cal. Adevărul e că suferința din pricina unei femei, de inteligență superioară, delicată, sensibilă, oricât de capricioasă, e ca o boală lungă, cu remiteri trecătoare, cu anumite voluptăți în suferință, cu o adâncire în sine şi cu o iluminare a lumii exterioare nebănuite până atunci. Acele boale despre care un scriitor (pe care l-am cetit undeva) spunea că dezvoltă inteligența. Dar dacă suferința din pricina unei femei „bine" seamănă cu tuberculoza, suferința din pricina unei femei vulgare are ceva din usturimea şi exasperarea unei furunculoze, a unei boale ruşinoase. E insuportabilă... Unii bărbați aflați în condiții neprielnice, „pierzând începutul" şi nevoiți să „marşeze" apoi, din lipsă de puncte de control, alții, lipsiți de atenție critică (nu sunt prea mulți şi nici dramele prea numeroase), cad victime unor asemenea iubite de roman mahalagesc.

(Trebuie să punem în paranteză cazul foarte numeros al sinuciderilor femeieşti din dragoste. În cele mai numeroase împrejurări e vorba de complicații, ca sarcina, „nenorocirea" sau părăsirea după fugă, fără nici un adăpost material, care deşi sunt consecințe ale iubirei, nu înseamnă totuşi că moartea a fosta Aleasă numai fiindcă sinucigaşa nu putea

trăi fără o anumită persoană, cum e în genere cazul bărbaților, sau al tinerilor care se sinucid împreună.).

O femeie superioară „înțelege" suferința pe care o provoacă, e inflexibilă în cruzimea ei de refuz când crede că aşa trebuie, dar nu o vulgarizează, nu o trivializează prin scene de teatru bărbieresc... Bineînțeles că de multe ori, vrând să aline fără să se angajeze, ea complică totul, adânceşte rana, dar pune în toate acestea o stranie noblețe pentru care victima îi e încă mai recunoscătoare, căci cunoaşte otrăvuri noi... Cine rezistă mult unui asemenea regim tot se vindecă însă. O asemenea femeie nu trimite un bărbat care cerşeşte un surâs, o clipă: „opt şi cu-a brânzei nouă". Obicinuită să fie iubită, nu se laudă în tramvaie şi nu-l face pe eroul (?) căzut, să joace public, exasperându-i suferința, nu împinge, prin anularea oricărui răgaz de reparație, pe un om năucit, la gesturi deznădăjduite, exasperate. Focul de revolver de la urmă nu e decât, în genere, un moment din seria ocărurilor dintre doi amanți vulgari, a lăturilor zvârlite-n față, a feselor bătute-n public, a lui „mă-ta şi ta-tu, pricopsitule".

Anumite matroane, care au o singură servitoare, o maltratează în fața musafirilor, ca să arate tuturor că sunt stăpâne... Cine are mulți servitori în casă nu are nevoie să facă asta... Cine e mult iubită nu trivializează iubirea, nu îi dă publicitate cu orice preț.

Nu mi-a fost greu să aflu, chiar de a doua zi, cine a fost procurorul de serviciu care a făcut sumara anchetă asupra sinuciderii lui Ladima. După câteva cuvinte schimbate, am aflat, dealtminteri că e şi el un poet, care însă, mai prudent decât Ladima, a studiat şi dreptul. L-am rugat să-mi povestească amănunte şi mai ales ce crede despre cauza acestei sinucideri.

— Îți spun drept... Am rămas trăsnit când mi s-a telefonat ştirea... Eu îl socoteam drept unul dintre cei mai de seamă poeți ai noştri, de la Eminescu încoace, deşi era aproape necunoscut marelui public. Asta a fost însă totdeauna soarta geniilor. Pe la prânz, servitoarea – locuia într-o curte

lungă de pe 13 Septembrie – văzând că e uşa închisă, împotriva obiceiului, căci, spunea ea, nu închidea niciodată, a bătut în geam, a strigat şi cum asta era a doua zi, a chemat pe proprietăreasă... În sfârşit, când m-am dus eu, zăcea într-un pat îngust de tablă, cu capul căzut de pe pernă pe umăr. Îşi trăsese un glonte în inimă, lipind ţeava de piept şi înăbuşind cu pătura zgomotul... Nu s-a putut afla de unde şi-a procurat revolverul...

De-abia mai puteam respira... Pe pereţii biroului (îl căutasem pe procuror acasă) erau tot felul de fotografii şi obiecte delicte. Cadavre fotografiate, în coşuri sau pe podea, aşa cum fuseseră descoperite, asasini pociţi, rebegiţi parcă unii, fălcoşi, alţii priveau cu pasivitate, dintre jandarmi şi poliţişti. În cadrul acesta, comentariul morţii lui Ladima devenea insuportabil de adevărat şi real.

— Credeţi că s-a sinucis din cauza mizeriei?

— Fie că se sinucid sau nu, mizeria e mai totdeauna cauza adevărată a morţii poeţilor români, domnule Vasilescu. Cam toţi evoluează între spital şi ospiciu.

Mă apăsa ca o mână grea ceva pe inimă.

— Domnule procuror, credeţi că Ladima s-a sinucis într-adevăr pentru că nu mâncase de câteva zile?

Cu capul aplecat într-o parte, ca să gândească parcă, probabil un tic, şi-a lărgit gura, puţin amară, cu un accent circomflex de mustaţă tunsă, într-un zâmbet greu.

— De foame? Asta nu... În buzunarul hainei, în ziua sinuciderii, avea o mie de lei, în două hârtii de câte cinci sute. Nu e însă nevoie ca un om de patruzeci şi ceva de ani să îndure chiar foamea pentru ca să se spună că totuşi a murit din pricina mizeriei. Domnule Vasilescu, poetul Ladima s-a sinucis însă din cauza unei femei.

Am încremenit, într-o privire întrebătoare. El, fără să se uite la mine, a mai aranjat puţin tocurile şi tamponul de pe masă şi pe urmă, limpede:

— A lăsat pe masa lui cu cărţi o scrisoare adresată unei doamne.

— !?

— O femeie tânără şi elegantă, dacă vrei şi frumoasă, deşi mie nu mi se pare.

Aştept mereu.

— Pare-se că o iubea de ani de zile, cu un soi de deznădejde înăbuşită.

— Se poate spune cine e această doamnă?

— Desigur că pentru istoria literară nu va fi un secret. Am însă impresia că, din motive pe care nu le înțeleg, doamna aceasta n-a vrut să se dea publicității această întâmplare. Cel puțin aşa am înțeles din exagerat de prefăcuta ei nedumerire. Avea aerul că nu ştie... că nu pricepe absolut nimic.

— Nu e o actriță?

— Nu... nu... E cu totul altcineva... E proprietara unui magazin de mobile. Dacă îmi dați cuvântul dumneavoastră că veți păstra oarecare discreție, deşi în definitiv doamna nu e măritată, vă pot spune şi numele. Într-un aviator şi secretar de legație cred că se poate avea încredere.

— Aveți cuvântul meu...

— Doamna se numeşte Maria Mănescu şi e proprietara unui magazin de mobile din Calea Victoriei...

În craniul meu se mişcă spetezele unei mori de vânt?

— Aveți motive să credeți că era o scrisoare de dragoste?

Caută într-un sertar, scoate o cheie şi descuie cu ea alt sertar.

— Când vă spun ce admirație am pentru geniul lui Ladima, vă închipuiți că am avut şi dorința de a păstra măcar o copie fotografică după scrisoarea în care-şi lămurea pricina hotărârei de a se sinucide.

Mi-am copiat-o şi eu, năucit, cu o absență de histeric.

Mă gândeam, doamnă, că această parafă a iubirii mele va mai putea fi amânată. Socoteam chiar că aşa cum dragostea mea s-a mişcat în apropierea dv. ani de zile, neştiută, ca o felină domestică, va continua să se mişte ca o umbră vie, indefinit, de aci încolo. Să viu un ceas, două, pe zi în refugiul din fundul magazinului, să vă privesc, să vă ascult, reținut,

neînțeles, era pentru mine strict necesar, ca o gravă dietă sufletească. Pentru versurile mele, de ce nu v-aş spune azi? această prezență a fost rațiunea şi însuşi procesul naşterii lor. Ce demon m-a îndemnat atunci spre răzvrătire, cine mi-a spus că am dreptul să pretind şi eu bucuria de a mângâia o mână subțire, iubită, că aş avea şi eu dreptul să cuprind nişte umeri care-mi sunt dragi, să solicit un zâmbet înduioşat numai pentru mine. Dacă din toamna aceasta am făcut atâtea încercări de a rupe lanțurile nevăzute care mă țin în mizeria mea sufletească mai rău decât cele de fier, e că nu mai puteam, creştea în mine, streină de mine, o dorință mai de neînvins decât orice tărie. Nu m-ați înțeles cu adevărat? Toate aceste strigăte mute, disperate, să nu fi fost într-adevăr auzite, înțelese de d-voastră, care aveți mai multe simțuri decât celelalte femei, decât ceilalți oameni din lume?

Doamnă, versurile mele nu v-au spus nimic, pentru că ele nu vorbesc niciodată de dragoste, dar substanța lor era, toată, iubirea aceasta eternă şi otrăvitoare, care astăzi, neînduplecat, îmi apasă țeava ucigaşe pe piept.

Căci în ultimul timp când am văzut cu ce indiferență dulce, din alt material, răspundeți nebuniei mele, am înțeles că în această țară, în această lume, eu sunt un paria blestemat, a cărui simplă atingere obligă la ablațiuni, că am datoria să vă evit.

Doamnă, în clipa morții, gândesc halucinat ce-ar fi fost iubirea aceasta, despre care nu îndrăznesc să spun, „a noastră“ şi strig în mine însumi bucuria cumplită că gestul acesta descreierat va scoate în privirea d-voastră alt gând decât afecțioasa indiferență de prințesă îndepărtată, pe care ați avut-o pentru mine până acum.

George Demetru Ladima

Am căutat să schimb imediat subiectul convorbirii. Tot conținutul sufletesc mi se clătina în simțiri ca apa într-un vas purtat. Nu-mi rămânea decât o capitulare neputincioasă, totală ca un leşin. Parcă se despicase o catapeteasmă; parcă se anulase în derâdere o întreagă

existență. Am ieşit împreună şi l-am condus cu maşina la „Capşa“, unde mi-a spus că-şi ia de ani de zile şvarțul la ora 1 şi un sfert. Acum câştigase câteva minute.

Dacă la început am şovăit mult, gândindu-mă că trebuie să-i vorbesc doamnei T. – pe urmă m-am răzgândit cu disperare. Unde aş fi putut ajunge?... Unde am fi ajuns?

Dar adevărul, sau o parte din el, trebuia să-l cunosc. Eram prins ca într-un *remou* circular, din care cu toată rezistența comandelor nu mă puteam desprinde. Am căutat să cunosc pe cei trei prieteni ai lui Ladima. Câteva zile de-a rândul am luat câte un şvarț, la „Capşa“ în cafenea, unde nu intrasem până atunci, cred niciodată, deşi luam în fiecare zi, într-o vreme, aperitivele cu băieții şi fetele, la ora 1, dincolo în cofetărie.

Întrebam la început discret, după ce aşteptam singur, şi mai ales încet, pe chelner dacă nu e în cafenea domnul Cibănoiu, de pildă, sau într-altă zi, un altul. Pe urmă, când am întrebat anume, cu oarecare hotărâre, chelnerul m-a lămurit prietenos că aceştia nu vin decât între 8 şi 10 seara.

— Aşa sunt clienții noştri, ai localului... cei adevărați... Fiecare are ora lui. Unii vin dimineața, să ia cafeaua cu lapte, alții la 10 pentru *rendez-vous*-urile de afaceri, alții, cei mai mulți, între 12 şi 1 la aperitive. Pe urmă, cei care între 2 şi 4 îşi iau cafeaua şi aşa mai departe... Aproape că unii nu s-au văzut niciodată, între ei, deşi vin de ani de zile, chiar la aceeaşi masă... Domnul Cibănoiu venea la masa de colo, de sub calorifer, seara între 0 şi 10, cu domnul Penciulescu, cu domnul Bulgăran şi cu domnul Ladima... ăl de s-a sinucis.

— Şi acum?

— Acum, unul e mort, domnul Cibănoiu nu mai vine deloc. Iar domnul Penciulescu s-a certat cu Bulgăran.

— Şi nu mai vine niciunul aci?

— Vine, tot între 8 şi 10 seara, domnul Penciulescu.

L-am cunoscut, căci aci se fac uşor cunoştințe, chiar a doua zi. Avea un cap negricios de actor bătrân, care a jucat numai roluri de senatori romani... El a intrat în vorbă cu mine, fără nicio prezentare, după ce s-a aşezat la aceeaşi

masă!

— Ai țigări?

Am scos tabacherea şi i-am oferit.

— „Bucureşti" cu carton? Are şi chinerul. Nu fumez din astea... Trimite să-mi ia de la debit „Tomis" fără carton.

Puțin cam surprins, am chemat pe picolo şi l-am trimis.

Nu ştiam de unde să încep, cum să aduc vorba...

M-a întrebat pe urmă el, cu o severitate de judecător de instrucție, cu gura lățită.

— Dumneata cine eşti? Cum te cheamă?

I-am spus, dar fireşte numele nu i-a spus nimic.

Cu fălcile strânse, cu privirea autoritară:

— Vasilescu, Vasilescu... Dar cu ce te ocupi? Ce faci?... Din ce trăieşti?... Din joc de cărți?...

În sfârşit, după ce am lămurit şi asta, am căutat mai târziu să aflu ceea ce doream.

— Domnule Penciulescu... L-ați cunoscut mi se pare pe poetul Ladima?...

— N-am cunoscut niciun poet Ladima.

— Cum? Nu l-ați cunoscut pe Ladima?

— Pe Ladima? Pe dobitocul ăla? L-am cunoscut dacă vrei... şi vag, neglijent, arătând parcă lămurit că n-avea altceva comun cu el nimic... Întorcând capul în partea cealaltă: Venea pe aici, pe la „Capşa".

— S-a sinucis, nu?...

— Ce vreai să facă altceva?

Rămân uimit, cu ceaşca de şvarț la buze, pe urmă nedumerit.

— Se zice că era un poet foarte mare.

E indignat, ridică brațele îndoite de la cot a uimire, ca să se apere de un blasfem.

— Poet mare!... auzi, Ladima, imbecilul ăla, poet mare!

Ca şi când aş călca în călcâie, de nesigur ce sunt:

— În sfârşit... unul dintre cei mai de seamă poeți de azi.

Acru, cu gura arcuită ca o scoică:

— Ce-i aia „poeții de azi?" Sunt nişte cretini toți... n-au niciunul talent...

Nu pot decât să îngân:

— Poate că... exagerați... În sfârşit... despre unii...

Aprig, sec, s-a întors trântit spre mine.

— Dumneata ştii ce e poezia?

— !?

— Atunci ce tot spui prostii cu poeții de azi?

Sunt atât de surprins că nici nu fac gestul să-i dau cu tava-n cap. Pe urmă iau lucrurile aşa cum sunt. Aşa s-o fi vorbind pe aci. Mormăie mereu cu capul într-o parte... „Auzi, poeții de azi?... au ajuns toți proştii să aibă păreri despre poezie...“

Se întoarce apoi brusc spre mine:

— Să-ți arăt eu poezie! Şi a început să declame, frumos, mărturisesc sincer:

Tăcere este totul şi nemişcare plină
Un cântec, sau descântec pe lume s-a lăsat.
Nici frunza nu se mişcă, nici vântul nu suspină.
Şi apele dorm duse şi morile au stat.

Ai auzit? „nemişcare plină“ şi explică, ridicând lămuritor un deget, „Un cântec sau descântec pe lume s-a lăsat”... Ei, îți plac?

Convins sincer:

— Sunt într-adevăr foarte frumoase...

— Ei, ştii de cine sunt?

Evident, nu mi se pare greu să ghicesc că sunt de el, dar întreb cu admirație voit nesigură:

— De dumneavoastră?

Ridică mâinile uluit în tavan...

— De mine? şi parcă nu-şi poate reveni. Auzi, de mine! Mama ei de şcoală, că trec prin ea toți proştii...

Sunt de Ion Heliade Rădulescu, domnule, de Ion Heliade Rădulescu... Şi decât astea nu s-a scris nimic mai bun în româneşte.

A urmat o tăcere, căci eu eram literalmente copleşit de această izbucnire a lui, iar Penciulescu asculta, se vede ce se

vorbea la masa lungă din fund, căci cafeneaua dreptunghiulară, cu canapele roşii cu lavițele lungi, de jur-împrejur, cu ferestre mari în ziduri groase de închisoare, e destul de mică, încât să se poată vorbi de la orice masă. S-a întors către mine, arătându-mi cu o privire de milă şi de ironie pe cei de la masa din fund şi a vorbit ca să audă toată cafeneaua:

— Auzi! dumnealui, fost deputat şi economist! şi, răstit, către ei: Englejii, domnule, au născocit numai cuvântul *warrant*. Dar procedeul e vechi şi străvechi, poate de la fenicieni... În urmă, l-au reintrodus tătarii în veacul al XIII-lea, când au cucerit lumea, când au înființat tehnica poştei şi au făcut şi depozitele *warrant* de-a lungul drumului, Adriatica-Peking. Şi îndesat, încruntat, cu barba nerasă, aspră: Să nu te laşi, auzi, să nu te laşi până când nu te faci profesor de economie politică... Aşa-i trebuie țării... mama lui, lui Apolodor din Damasc că a făcut podul peste Dunăre să ne vie toți guşații din Balcani...

A venit picolul cu țigările şi mi-a adus şi restul la 500.

Penciulescu şi-a aşezat dinainte cutia cu țigări, ca proprietate.

— Eh, cum asta? Bagi hârtiile, aşa, în buzunar fără să te jenezi?... Dă-mi o sută de lei, că nu mai găsesc curând un imbecil ca dumneata...

Nici măcar n-am zâmbit, căci nici cei de la masa din fund nu răspunseră nimic şi pe urmă aveam atâta nevoie de el. I-am împins hârtia spre pachetul verzui de țigări.

— Domnule Penciulescu, vream să te rog ceva... Aveai un prieten, pe domnul Cibănoiu.

S-a încruntat uşor şi grav, ca un pretorian pe gânduri:

— Cibănoiu!?

— Cibănoiu, fost la Externe... pensionar.

Şi net, convins:

— Nu cunosc... Nici n-am auzit de Cionoiu.

— Cibănoiu, am rectificat.

— Cionoiu, Cibănoiu... nu cunosc.

— Dar Bulgăran?

— Ăsta da... l-am cunoscut.

— Mai vine pe aci, pe la „Capşa“?

Mi-a răspuns convins:

— Nu l-am mai văzut de mult... Trebuie să fie închis pentru vreo escrocherie.

A fost întâia şi ultima mea convorbire cu Penciulescu.

Adresa lui Cibănoiu am aflat-o de la Niculae, chelnerul cu înfăţişare de director de minister, al cafenelei. Câteva nopţi nici n-am putut dormi de enervare, dorind să ştiu ce-a fost între Ladima şi doamna T.

Fostul cancelar de legaţie nu e un om cu înfăţişarea de bătrân, deşi are mustaţa cărunţită. Stă pe strada General Angelescu, într-o curte mare cu nişte case vechi, care sunt proprietatea lui. Convinsul teozof trăieşte, după cum am aflat, din pensie şi din ceea ce-i vine de la cei câţiva chiriaşi nevoiaşi. Cele două camere-vagon şi antreul în care locuieşte el personal au pereţii literalmente căptuşiţi cu cărţi, pe mai multe rânduri chiar, cum se aşază lemnele în pivniţă. Pe jos, prin colţuri, sunt alte cărţi... Are de asemeni velinţe şi scoarţe rupte, o mulţime de obiecte vechi, unele de artă... Mi-a servit, pe o tavă de alamă turcească, o cafea într-adevăr foarte aromată.

— L-aţi cunoscut pe poetul Ladima, domnule, coleg, dacă-mi daţi voie să vă spun aşa? Îl vedeaţi ades?

— Dar, domnule Vasilescu, eram prieteni foarte buni... Ce groaznică nenorocire, sinuciderea lui.

Adaog cu tristeţe:

— Sigur, un poet atât de mare...

— Poet, poate că nu era el... desigur... n-avea talent... Scria şi el aşa... Dar ce om!... Ce inteligenţă!... Parcă mi-a murit un frate... Numai că moartea lui mi s-a părut o nelegiuire...

— !?

— Religia condamnă sinuciderea, domnule Vasilescu... Nu ne e îngăduit nouă să corijăm hotărârile Domnului... Un foarte mare păcat... Din cauza asta eu nici n-am luat parte la înmormântarea lui.

Sunt uimit. Îmi aşez încet ceaşca filigeană pe tavă şi-l privesc serios.

— Dar eu nu ştiam că sunteţi creştin, domnule Cibănoiu, mi se spunea că sunteţi unul dintre şefii mişcării teozofice.

Surâde blând, îşi mângâie mustaţa ca a lui Briand.

— Nu, nu, nu... E drept că mai demult m-am interesat de teozofie... Am studiat de asemeni toate religiile. Uite, am aci cărţi şi dicţionare de tot soiul, dar am ajuns la convingerea că tot creştinismul ortodox e suprema împăcare a sufletului.

Ceea ce mi-a arătat Cibănoiu m-a îngrozit de admiraţie, ca să zic aşa. Niciodată n-am văzut, în felul ei, o bibliotecă atât de complectă. Cărţi groase cât ceasloavele, sau colecţii mari, legate, ca enciclopediile franţuzeşti şi nemţeşti despre catolicism, despre sfinţii filosofi, istorii de-ale conciliilor (lexicon iudaic, am descifrat pe o serie de tomuri la fel, în limba germană).

— Vezi dumneata, domnule Vasilescu, ceea ce are neegalat de frumos ortodoxismul e faptul că e singura dintre confesiunile creştine întemeiate pe credinţa adevărată... Catolicismul e raţionalism curat... Dogmele creştino-ortodoxe, prin cuprinsul lor ilogic, şi intenţionat ilogic, menţinut aşa după lupte de sute de ani în sinoade ecumenice, înlăturând orice înţelegere, arată că ortodoxismul nu e o religie de discuţie logică, ci de credinţă totală în creatorul lumii...

— Dar acest creator cum îl înţelegi, cum vi-l închipuiţi?

A zâmbit blând.

— Dacă l-am înţelege, dacă l-am închipui, ar mai fi deasupra noastră? Când eşti pe o movilă, o vezi toată, o închipui... dar când eşti pe un munte uriaş, care trece de nori, nu vezi nimic. Răsplata noastră va fi în viaţa viitoare când vom vedea şi vom înţelege nesfârşit mai mult decât cei cari au avut vanitatea ştiinţei pe lumea aceasta...

— Domnule Cibănoiu, dar după câte ştiu Ladima credea în Dumnezeu...

— Şi, dacă ar fi crezut mai departe, dacă ar fi rămas un bun creştin, ar fi trăit şi azi. Dar a avut nenorocirea să

întâlnească în cale pe diavolul însuşi, sub înfăţişarea unui prieten.

Arunc chibritul, fără să mai aprind ţigarea.

— Dar Ladima s-a sinucis din pricina unei femei.

— Nu, nu, domnule Vasilescu, a suferit din pricina unei femei, dar s-a sinucis din pricina unui mizerabil, Bulgăran.

N-am nicio tresărire, pentru că mi se pare de necrezut.

— Îngăduiţi-mi să vă întreb: Nu s-a sinucis din pricina unei femei, a unei doamne, Maria T. Mănescu, pe care a iubit-o, se pare, ca un nebun?

Îşi răsuceşte, din cutia de „Macedonia" de dinainte, în care sunt puse câteva felii de cartofi ca să păstreze tutunul umed, o ţigare groasă, pe care o pune într-un ţigaret de vişin.

— Ladima a iubit de altfel, domnule, o altă femeie, nu pe această doamnă Maria Mănescu.

— !? Totuşi i-a adresat o scrisoare, în clipa sinuciderii, arătând fără echivoc că din pricina ei se omoară...

Face un semn blajin, de negaţie, ca derivat dintr-o binecuvântare

— Nu, nu, nu... Şi s-a ridicat, s-a dus la birou, din al cărui dulap a scos o sticluţă, burtoasă ca o eprubetă, de licheur cafeniu, şi s-a scuzat, turnându-mi: îngăduie să te rog să guşti acest preparat. Eu ies foarte rareori în oraş şi asemenea plăcută născocire sporeşte încă farmecul cărţilor.

Era, într-adevăr, savuros, cu vreo trei soiuri de gusturi de drojdie şi arome deodată.

— Domnule Cibănoiu, am vorbit cu procurorul de serviciu... Am văzut fotografia scrisorii lui Ladima.

Nu răspunde nimic, rămâne mult pe gânduri, ca şi când, deşi ştie multe, nu ar vrea să spuie... După ce termină ţigara, scoţând mucul din ţigaret, se decide:

— Domnule Vasilescu, acea doamnă, despre care, de altfel, am auzit mult bine, nu e pricina sinuciderii lui Ladima... Pricina acestei sinucideri e numai acel neruşinat de Bulgăran.

— De ce a scris, atunci, Ladima această scrisoare?

S-a sculat, s-a plimbat puţin prin faţa cărţilor lui, şi pe

urmă s-a aşezat într-unul din jumătăţile de fotoliu cu catifea roşie, cu ciucuri şi broderii joase.

— Domnule Vasilescu, începu iarăşi cu invocarea numelui meu, ca şi celelalte fraze, mă bucură că vă interesaţi atât de mult de un om ale cărui merite, a cărui inteligenţă şi mai ales cuviinţă creştinească îl îndrituiau spre stima tuturor. Prin urmare, am să vă spun ce ştiu şi – datorită prieteniei noastre până în ceasul sinuciderii – veţi vedea că ştiu oarecare amănunte. A dus mâna la bărbie ca o babă, mi-a turnat din nou din sticla burtoasă ca o eprubetă. Trebuie să ştiţi că nefericitul de Ladima a iubit, cu o patimă nepermisă, de om descreierat, pe o femeie fără suflet, o actriţă, fire netrebnică, în carnea căreia înflorea numai ochiul diavolului.

Am răsuflat şi totul s-a aşezat din nou în mine.

— Am acasă, domnule Cibănoiu, scrisorile lui Ladima, pe care le-am furat, ca să nu mai rămâie în mâinile ei.

Erau să-i dea lacrimile, îşi agita degetele de la mâni, amuţit de uimire.

— Ah! domnule Vasilescu, dacă Ladima ar fi avut acele scrisori...

— Vi le voi aduce data viitoare...

— Le-a cerut în scris, a fost să le ia... Am fost şi eu de două ori, dar cum să poţi sta de vorbă cu două femei în care nimic nu aminteşte de Dumnezeu?

— Dacă ai şti de când alerg după lămuriri... Te rog, nu te supăra de întrebările mele directe, de ce a scris atunci acea scrisoare?

Nu răspunde numaidecât, pe urmă, reia cu o nesfârşită trişteţă:

— Domnule Vasilescu, prietenul nostru, din pricina acelei iubiri înjositoare, era un om pierdut. Şi-a dat seama de asta singur. Mai ales în ultimele săptămâni din viaţă, ţi-era milă să-l priveşti. Parcă se rupseseră în el resorturi, parcă organele nu-i mai funcţionau. Era cu mult mai rău decât bolnav. Se jurase că după o ultimă întâmplare umilitoare, pentru nimic în lume nu se va mai duce la ea. Era el însuşi

uimit că a putut să iubească o asemenea femeie, îmi spunea chiar că i-ar fi ruşine dacă ar afla şi altcineva, afară de noi, prietenii. Îşi dădea seama şi de aceea i-a şi cerut scrisorile înapoi... „Mi-e silă de mine însumi. Nicolae, mi-e silă, de parcă am păduchi în suflet." I-am arătat că numai credința în Dumnezeu îl poate îndrepta din aşa cădere... Şi aşa era să fie, căci era un bun creştin, găsea cuvinte frumoase despre bunătatea Celui-preaînalt şi cred că în scurtă vreme s-ar fi împărtăşit din harul împăcării. Negreşit că uneori şovăia: „Niculae, nu mai pot. Sufăr ca un câine greu bolnav. Gândul morții mă ține ca într-un cleşte zi şi noapte." Îl mângâiam cum puteam: „George, dacă moartea e trimisă de Domnul în înțelepciunea lui nemărginită, e o împăcare şi o binefacere, dar omul nu trebuie să se gândească să-şi ia singur viața". „Dumnezeu mă va ierta, Niculae, că ştie ce mult am suferit şi cât l-a lăudat gândul meu, dar acest rău, iubirea asta, mă doare ca o bubă scârboasă şi nu o mai pot îndura. Dacă nu-mi fac seama singur e că m-aş răsuci de dezgust în sicriu, dacă aş bănui că lumea crede că m-am sinucis din pricina acelei femei... sau poate că din cauza foamei... O asemenea moarte singură ar întrece în ruşine urâciunea suferințelor mele... Orice, dar să nu se ştie că am suferit din pricina acelei neruşinate... sau că, om în toată firea, am suferit de foame..." Mi-a strâns brațul, că era de felul lui zbuciumat, şi mi-a arătat, spre uimirea mea, o hârtie de 500 de lei: „Vezi tu asta, Niculae? Vezi banii aceştia? Sunt prețul morții mele. Când am rupt cu femeia aceea, am suferit atât de mult, că din prima seară mi-am spus că trebuie să mor. Dar nu trebuie să se ştie că am iubit asemenea femeie şi că în viață am suferit de foame, nu trebuie să fie cadavrul meu fără un ban lângă el, ca să creadă cineva că m-am sinucis din pricina, foamei. Aşa nu mă puteam sinucide. Şi atunci am început să adun bani. Am adunat cinci sute de lei, cum se adună o zestre. Mi-au furat viața, m-au înjosit, dar mila lor nu-mi trebuie. Îți pot spune acum, pentru că de ieri mă simt mai bine, gândul morții m-a părăsit". Pe urmă s-a mai potolit, era ca o apă care scădea. Am crezut, domnule

Vasileseu, în zilele acelea, că îndemnul morții l-a părăsit şi aşa era. Seara vorbeam îndelungă vreme aci... Regăsise calea către Domnul şi – de ce n-aş spune-o? – îl ajutase să se însenineze şi convingerea lui că e un mare poet: „Mi-am dat această viață mizerabilă, pentru una infinită, Niculae... Sufletul meu va trăi o nouă viață, iar poezia mea, pe care ei n-au înțeles-o, o vor înțelege copiii lor, care se vor ruşina de neînțelegerea părinților lor.“ Negreşit că eu nu l-am contrazis despre asta, de vreme ce poate însăşi această credință era inspirată de Domnul. Din nenorocire, prietenii cari trebuiau să-l ajute cu vorba şi cu gestul lor i-au fost duşmani... Tocmai când, din cauza suferinței lui neînchipuite, avea nevoie de credință, ei i-au zdruncinat orice convingere. În săptămâna morții ne găseam toți patru la cafea la Bulgăran, când au început să-şi bată joc de el. Penciulescu, plin de venin, îi spunea tot felul de răutăți: „De ce ai tu nevoie de nemurirea sufletului, Gedeme? Religia impune o ordine prestabilită. Ai fost dobitoc în această viață scurtă, iubind o femeie de stradă... Dacă vei trăi încă o sută de vieți, nu e niciun motiv ca, fiind tot atât de dobitoc, să nu iubeşti tot femei de stradă... Atunci, la ce-ți trebuie nemurirea?“ Nu poți să-ți închipui cât punea bietul Ladima la suflet asemenea glume grosolane. Bulgăran, a cărui bibliotecă de ateu e un adevărat laborator al diavolului, i-a făcut lungi teorii ca să-i dovedească inexistența lui Dumnezeu.

Sunt nedumerit şi-l întrerup cu o întrebare:

— Iartă-mă, domnule Cibănoiu, îl cunoaşteți într-adevăr pe domnul Penciulescu, pentru că...

— Desigur că îl cunosc, de vreme ce de vreo cinci-şase ani e chiriaşul meu gratuit, într-o cameră din fundul curții, aci.

— !?

— Cu cifre, cu păreri de autori, cu poze chiar i-a explicat universul, arătându-i zădărnicia oricărei credințe într-o ființă supremă.

Ai să mă întrebi ce-am făcut eu în această împrejurare, ce am răspuns atacurilor şi argumentelor opuse? Nimic... Existența lui Dumnezeu nu se poate dovedi şi e un păcat să

cauți s-o explici cuiva. Crezi numai... şi afirmi. *Credo în quia absurdum.* Ladima însă a prins să discute şi să apere, asta i-a fost pierderea.

Peste vreo două zile l-am întâlnit foarte schimbat... Nesfârşit mai trist, ros parcă de un vierme crunt din el. „Niculae, dacă Bulgăran are dreptate?" Era palid şi îi sticleau ochii. „Ascultă, Niculae, dacă sunt țărână din țărână, dacă am ieşit din haos întâmplător şi niciodată nu vom cunoaşte o nouă viață, dacă aceasta pe care am trăit-o, a fost singura posibilă pentru mine dintr-un miliard de posibilități, şi eu mi-am sacrificat-o îndurând lipsuri cumplite, iubind pe Emilia Răchitaru? Arde pielea pe mine ca o cămaşe de foc când mă gândesc că asta ar fi posibil."

I-am spus nedumerit:

— Dar Emilia nu există decât de doi ani în viața ta?

— Dar în aceşti doi ani a istovit toate posibilitățile mele sufleteşti. Totul e stors sau sfărâmat în mine. Dacă n-ar fi credința în artă...

În seara următoare au fost noi discuții. Ladima a spus că, chiar dacă nu există Dumnezeu, el crede, în supraviețuirea prin artă, a strigat – deşi Penciulescu râdea de el – că totuşi a folosit cât putea mai bine această viață, în orice caz mai bine decât oricare dintre ei, creind o operă care va supraviețui la neşfârşit. „La nesfârşit? Ce înseamnă la neşfârşit? urlă Bulgăran... Într-un număr oarecare de ani pământul tot va pieri... Ce înseamnă că opera ta va supraviețui o sută de ani, un milion, când tot se va împrăştia în haos, împreună cu praful pământului şi al tuturor operelor, distruse într-un cataclism cosmic... Ascultă-mă pe mine, asta-i singura posibilitate de trăire. Asta... Să te plimbi pe bulevard, să vezi soarele, să iubeşti, să citeşti... Asta-i tot, între două nopți infinite de neant – zece, douăzeci, treizeci de ani de viață ireversibilă. Arta e o vanitate ca toate celelalte. Zădărnicia zădărniciilor, toate sunt zădărnicii. Nu facem decât să amânăm o scadență". Ladima era alb ca varul: „Crezi asta, Bulgăran, cu adevărat?... Am trăit patruzeci de ani." Şi şi-a cuprins fruntea în mâini cu ochii în lacrimi: „Am

trăit patruzeci de ani, inutili".

Bulgăran i-a dat să citească şi nişte articole de revistă de un ateism blestemat. Singur, de altfel, i le-a cerut... Pe drum îmi spunea: „Niculae, cel puțin dacă m-ar fi iubit Emy, viața asta n-ar fi fost zadarnică..." Eram îngrozit, căci vedeam că iarăşi se destramă... A doua zi l-am întâlnit din nou... Acum era însă tăcut... N-am putut scoate o singură vorbă de la el. Mergeam amândoi pe stradă. O singură dată, la încercările mele de a redeştepta în el credința, mi-a şoptit îngândurat: „Totul e zădărnicie... Nu mai cred nici măcar în artă. Bulgăran şi Penciulescu au dreptate." I-am cerut să-mi dea şi mie cărțile care, picătura de apă ultimă, au clătinat şi răsturnat un spirit atât de slab, şi l-am întovărăşit până acasă să le iau. A doua zi, era foarte abătut; ne-am dus să ne plimbăm că era în mai, la Şosea. Când ne-am întors, prin dreptul Teatrului Național a trecut Emilia la brațul unui bărbat... El mi-a pus mâna pe umăr... I s-au înălbit buzele şi s-a răsucit ca o frunză... N-a mai fost chip să vorbesc cu el... A fugit de lângă mine ca un nebun... pe scările dinspre strada Matei Millo, şi a doua zi am aflat că s-a sinucis... Am rupt şi cu Bulgăran şi cu Penciulescu... Desigur că au găsit o materie moale ca o pastă, neînstare de rezistență... Nu e mai puțin adevărat că trăieşte în ei un mârşav spirit de distrugere.

Am mai stat aproape două ceasuri de vorbă cu Cibănoiu. Felul înțelepciunii lui mi-a plăcut foarte mult. I-am spus că eu socot pe Ladima un poet foarte mare şi că voi aduna tot ceea ce-l priveşte. Mi-a dat fotografia, vreo două cărți. Ți le alătur la aceste caiete. Aş vrea să mă ajuți să-i publicăm volumul. Am luat şi nişte reviste cu articolele care pare că l-au tulburat atât. În zilele următoare le-am cetit şi eu. Mărturisesc că mi-au dat un fior continuu. Din nou mi-am judecat tot ce-a fost, toate întâmplările cumplite şi zbuciumate în lumina acestui Memento.[108] După cum am

[108] Se pot da aci în notă, ca să poată fi sărite, două articole, din două reviste dintre cele împrumutate de la Bulgăran şi însemnate cu

sublinieri de către Ladima, şi care, de altfel, se pare că l-au impresionat foarte mult. Cel dintâi e o conferință a savantului sir. James Jeans, ținută la Universitatea din Cambridge, sub titlul *Soarele care moare.*

„Cunoaştem stele care abia de sunt mai mari ca pământul, cele mai multe sunt atât de mari, că sute de pământuri ar încăpea în fiecare din ele şi tot ar mai rămâne loc destul; ba ici-colo; întâlnim câte o stea uriaşă care ar putea cuprinde milioane de pământuri. Şi numărul total al stelelor este, fără îndoială, învecinat cu numărul total al firelor de nisip de pe toate țărmurile tuturor mărilor din lume. Atât e de mică locuința noastră în spațiu în comparație cu substanța totală a universului.

Mulțimea aceasta imensă de stele rătăceşte prin spațiu; unele se grupează pentru a călători împreună, dar cele mai multe sunt călătoare solitare. Şi ele pribegesc prin universul atât de spațios că apropierea unei stele de alta e un eveniment de o raritate aproape neimaginabilă. Majoritatea lor călătoresc într-o izolare splendidă, ca un vapor pe un ocean pustiu. Într-un model în care stelele ar fi ca nişte vapoare, fiecare vapor s-ar afla în medie la mai mult de un milion de mile de vecinul său cel mai apropiat, astfel că se înțelege lesne pentru ce asemenea corabie arareori poate ajunge că se întâlnească cu altă corabie.

Noi credem, totuşi, că acum vreo două miliarde de ani acest rar eveniment s-a împlinit şi că o stea, în goana sa oarbă prin spațiu, s-a nimerit să se întâlnească cu soarele nostru. Precum soarele şi luna provoacă maree pe pământ, tot aşa steaua aceasta trebuie să fi stârnit maree pe suprafața solară. Dar cât de deosebite, fireşte, de mareele plăpânde pe care le ridică masa modestă a lunii pe oceanele noastre! Un val gigantic trebuie să fi străbătut suprafața soarelui, spre a alcătui în cele din urmă un munte de o înălțime prodigioasă, mărindu-se necontenit pe măsură ce se apropia cauza acestei tulburări. Apoi, mai înainte ca steaua străină să fi început a se depărta din nou, atracțiunea ei devenise atât de puternică, încât muntele acesta a fost sfărâmat şi s-a împrăştiat în fragmente mici până la mari depărtări, întocmai cum coama unui val îşi aruncă departe spumele. Şi de atunci acele mici fragmente gravitează neîncetat împrejurul soarelui, părintele lor. Sunt planetele, cele mari şi cele mici, dintre care una e pământul nostru.

Soarele şi celelalte stele pe care le vedem pe cer sunt toate de o căldură imensă – mult prea mare ca viața să se poată stabili pe ele. La fel erau, fără îndoială, şi fragmente expulzate din soare în clipa sfărâmării lor. Încetul cu încetul, însă, ele s-au răcit atât de mult, că azi nu le-a mai rămas căldură proprie, temperatura lor actuală fiind datorită în întregime radiației pe care le-o dăruieşte soarele. Pe urmă, nu ştim nici cum, nici când, nici de ce, unul din aceste fragmente în curs de răcire a dat naştere vieții. A început cu organisme simple, care nu erau capabile a face altceva decât să se reproducă şi să moară. Din aceste umile

începuturi însă a izvorât un curent vital care, progresând prin complexități tot mai mari, a sfârşit prin a produce ființe ce îşi fac un temei al vieții din emoțiile şi ambițiile lor, din judecățile lor estetice şi religiile lor, în care sunt conservate cu evlavie speranțele lor cele mai înalte şi aspirațiile lor cele mai nobile.

Nu putem afirma nimica, dar e cu totul verosimil că omenirea în acest chip şi-a dobândit existența. Instalați pe microscopicul nostru fragment de fir de nisip, am ajuns a ne sili să pătrundem natura şi scopul universului care ne înconjoară locuința noastră în spațiu şi timp. Prima noastră impresie e ceva ce seamănă cu groaza. Universul se îngrozeşte prin imensitatea nesocotită a distanțelor sale, prin lungimea de neconceput a perspectivelor sale de timp, care reduce toată istoria omenirii la durata unei clipiri din ochi, prin extrema noastră singurătate, prin neînsemnătatea materială a locuinței noastre în spațiu – a milioane părticică a unui fir de nisip dintre toate firele de nisip de pe toate țărmurile lumii. Dar mai presus de toate ni se pare îngrozitor universul, fiindcă pare a fi indiferent față de orice fel de viață asemănătoare cu a noastră; emoția, ambiția şi succesul, arta şi religia, toate acestea par streine de planurile sale. Ar trebui poate chiar să se spună că universul pare ostil oricărei vieți asemănătoare cu a noastră. Spațiul gol, în cea mai mare parte, e atât de rece, că distruge prin îngheț orice vietate; partea cea mai mare a materiei răspândită în spațiu e, tocmai dimpotrivă, atât de arzătoare, că face imposibilă orice viață; spațiul e brăzdat şi corpurile astronomice sunt bombardate neîncetat de felurite radiații dintre care multe sunt probabil defavorabile vieții, ba chiar sunt capabile s-o nimicească.

Într-un astfel de univers am picat noi oamenii, fără să prea ştim cum, dacă nu cumva din greşeală, în orice caz prin efectul a ceea ce se poate numi cu multă dreptate un accident. Întrebuințarea acestui cuvânt nu înseamnă că ar fi surprinzător că pământul nostru există, căci accidente vor fi totdeauna, şi dacă universul va mai dura destul timp, e probabil că toate accidentele ce se pot concepe se vor realiza la timpul lor. Huxley, mi se pare, a spus că dacă am pune şase maimuțe să bată, fără nicio noimă, la nişte maşini de scris mai multe milioane de milioane de ani, ele ar ajunge în mod fatal, cu timpul, să scrie toate cărțile ce se păstrează la British Museum. Dacă, examinând ultima pagimă compusă de o astfel de maimuță, am constata că, întâmplător, țăcăneala ei orbească a produs un sonet de Shakespeare, am avea dreptul să socotim acest accident remarcabil, dar dacă am trece în revistă milioanele de pagini, produse într-un număr imens de milioane de ani, noi putem fi siguri dinainte că undeva se va găsi un sonet de Shakespeare, produs al jocului orb al întâmplării. La fel e şi cu milioanele de milioane de stele ce rătăcesc orbeşte timp de milioane de milioane de ani prin spațiu; prin

firea lucrurilor ele trebuie să întâmpine tot felul de accidente posibile; aşa încât vor trebui în mod necesar să dea naştere, cu timpul, unui număr determinat de sisteme planetare. Totuşi, numărul acestora va fi infim în comparaţie cu numărul total al stelelor de pe cer.

Raritatea aceasta a sistemelor planetare e un punct important, fiindcă, după câte vedem, viaţa, aşa cum o cunoaştem noi, nu poale lua fiinţă decât pe planete ca pământul nostru. Ca ea să poată apărea, trebuiesc condiţii fizice convenabile, între care cea mai importantă e tot temperatura care să permită corpurilor să existe în stare lichidă.

Stelele însele trebuiesc date la o parte, fiindcă sunt prea calde. Le putem socoti ca o imensă multitudine de focuri împrăştiate prin spaţiu, răspândind căldură într-un climat care nu trece de circa patru grade peste zero absolut, cam -269°C şi care e chiar mai rece în vastele spaţii ce se întind dincolo de Calea Laptelui. Departe de focurile stelare stăpâneşte acest frig inimaginabil de sute de grade; în apropierea lor e însă o căldură de mii de grade, care face să se topească toate corpurile solide şi să se evaporeze lichidele.

Viaţa nu poate exista decât înlăuntrul unei zone temperate ce înconjoară pe fiecare dintre focurile acestea cereşti la o distanţă anume. În afară de zonele acestea, viaţa ar fi ucisă de frig, mai înlăuntru ea ar fi arsă de căldură. Un calcul sumar arată că zonele înlăuntrul căror viaţa este posibilă, adunate toate laolaltă, formează mai puţin de o miliardime de milionime a spaţiului întreg. Apoi chiar înlăuntrul acestor zone viaţa trebuie să fie extrem de rară, căci faptul de-a proiecta departe planete, cum a fost soarele nostru, e un accident atât de puţin frecvent pentru un soare, încât probabil de abia una la 100.000 de stele posedă o planetă care se învârteşte în jurul ei în zona aceasta redusă unde viaţa e posibilă.

Pentru acest motiv pare imposibil ca universul să fi fost conceput la origine cu scopul de a produce viaţa; dacă ar fi fost aşa, ne-am fi putut aştepta să găsim o proporţie mai echitabilă între enormitatea mecanismului şi rezultatul obţinut. La prima vedere cel puţin, viaţa pare a fi numai un subprodus fără nicio importanţă; noi, fiinţele vii, suntem într-un fel alături de linia principală.

Nu ştim dacă nişte condiţii fizice convenabile sunt suficiente în sine pentru a produce viaţa. O anume şcoală pretinde că pe măsură ce pământul s-a răcit, a fost natural şi aproape inevitabil să se nască viaţa. Alta susţine că un prim accident dând fiinţa pământului, un al doilea a fost necesar pentru a produce viaţa. Constituanţii elementari ai unei fiinţe vii sunt atomi chimici cu totul ordinari: carbon, aşa cum îi găsim în seu ori în funingină, hidrogen şi oxigen, aşa cum se găsesc în apă; azot, aşa cum alcătuieşte cea mai mare parte a atmosferei; şi aşa mai departe. Toate felurile de atomi necesari vieţii au trebuit să existe pe pământul nou-născut. Din când în când întâmplarea a putut face ca un grup de

atomi să se grupeze întocmai în felul cum sunt grupaţi în celula vie. De fapt, într-un răstimp suficient de lung, trebuia cu certitudine să se grupeze astfel, cu aceeaşi certitudine cu care cele şase maimuţe trebuiau într-un răstimp suficient să sfârşească prin a tapa pe maşinile lor un sonet de Shakespeare. Dar atunci, atomii aceştia astfel grupaţi alcătui-vor oare ei o celulă vie?

Cu alte cuvinte, o celulă vie este ca o simplă grupare de atomi ordinari potriviţi într-un fel insolit oarecare, sau este ceva mai mult? Este ea numai un ansamblu de atomi, sau ansamblu de atomi plus viaţa? Sau iarăşi, cu alte cuvinte, un chimist suficient de abil ar putea oare crea viaţă plecând de la atomii necesari, cum un copil creează o maşină cu piesele din cutia de jucării, şi pe urmă să o facă să funcţioneze? Ignorăm răspunsul. Când va veni, el ne va indica dacă alte lumi nu sunt locuite ca a noastră şi, prin urmare, va influenţa considerabil interpretarea noastră asupra sensului vieţii; s-ar putea chiar că acest răspuns să producă mai mare revoluţie în gândirea umană decât sistemul astronomic al lui Galilei sau doctrina biologică a lui Darwin.

Ceea ce ştim perfect totuşi este că dacă materia vie se compune din atomi cu totul ordinari, aceia din care se compune în mare parte au o aptitudine specială de a se coagula în grupări, în „molecule" deosebit de voluminoase.

Cei mai mulţi atomi nu posedă proprietatea aceasta. Atomii de hidrogen şi de oxigen, de pildă, se pot combina pentru a forma moleculele de hidrogen (H_2 sau H_3), de oxigen sau de ozon (O_2 său O_3) de apă (H_2O), sau de oxigenată (H_2O_2), dar niciunul din aceşti compoziţi nu cuprinde mai mult de patru atomi. Adăogirea azotului nu schimbă mare lucru: compuşii hidrogenului, oxigenului şi azotului cuprind tot relativ puţini atomi. Dar o adăogire ulterioară de carbon transformă complect tabloul; atomii de hidrogen, de oxigen, de azot şi de carbon se combină pentru a forma nişte molecule cuprinzând sute, mii şi chiar zeci de mii de atomi. Corpurile vii sunt alcătuite în esenţă, din asemenea molecule. Cu vreun secol în urmă se admitea însă, obicinuit, că ar fi necesară un fel de forţă „vitală" pentru a produce aceste molecule uriaşe, precum şi celelalte substanţe care intră în compoziţia corpurilor vii. Dar iată că Wohler, în laboratorul său şi prin procedurile fireşti ale sintezei chimice, a produs ureea (CO_2) (NH_2), care este un produs tipic animal; pe urmă s-a realizat sinteza şi altor elemente ale corpurilor vii. Azi fenomenele ce se atribuiau odinioară „forţei vitale" se interpretează unele după altele prin mijlocirea procedeelor ordinare ale fizicii şi ale chimiei. Deşi problema e încă departe de soluţia ei, devine din ce în ce mai probabil că ceea ce deosebeşte special materia corpurilor vii este prezenţa, nu a unei „Forţe vitale", dar a acestui element cu totul banal, carbonul, totdeauna în combinaţie cu alţi atomi, cu care împreună formează molecule

excepțional de voluminoase.

Dacă este așa, atunci viața nu există în univers decât pentru că atomul carbonului posedă anume proprietăți excepționale. Interesul pe care-l prezintă carbonul din punct de vedere chimic rezidă, fără îndoială, în faptul că acest element formează un fel de tranziție între metale şi metaloide, dar până acum nu se cunoaşte în constituția fizică a atomului de carbon nimic ce ar putea explica aptitudinea-i cu totul specială de a lega împreună alți atomi. Atomul de carbon se compune din şase electroni care se învârtesc în jurul unui sâmbure central ca şase planete gravitând în jurul unui soare: el pare a nu se deosebi de cei doi vecini ai săi mai apropiați în tabloul de elemente chimice, atomii de bor şi de azot, decât că posedă cu un electron mai mult decât primul şi cu un electron mai puțin decât al doilea. Totuşi această uşoară diferență trebuie să explice în ultimă instanță toată diferența dintre viață şi absența de viață. Fără îndoială, rațiunea pentru care atomul cu şase electroni posedă aceste proprietăți remarcabile îşi are origina în vreo lege primordială a naturii, pe care fizica matematică încă n-a ajuns s-o pătrundă.

Chimia mai cunoaşte şi alte cazuri similare. Fenomenul magnetismului permanent apare într-un grad exagerat în fier şi într-un grad mult mai redus la vecinii săi, nichelul şi cobaltul. Atomii acestor elemente posedă câte 26, 27 şi 28 de electroni. Proprietățile magnetice ale celorlalți atomi sunt, în comparație, aproape neglijabile. S-ar părea deci că, deşi nici fizica matematică n-a lămurit încă chestiunea, magnetismul ar depinde de proprietățile particulare ale atomilor cu 26, 27 şi 28 de electroni, şi mai cu seamă de ale celui dintâi. Un al treilea exemplu ni-l oferă radioactivitatea care se limitează, în afară de excepții aproape neînsemnate, la grupul de atomi posedând de la 83 la 92 electroni; nici aici nu ştim pentru ce. Astfel singurul lucru ce ni-l poate spune chimia este că viața trebuie pusă în aceeaşi categorie cu magnetismul şi radioactivitatea. Universul e construit în aşa fel, încât să funcționeze după anumite legi. După aceste legi, atomii care posedă anume număr definit de electroni, adică 6, de la 26 la 28 şi de la 83 la 92, au anume proprietăți speciale care se manifestă în fenomenele vieții, ale magnetismului şi ale radioactivității. Un creator atotputernic, pe care nu l-ar fi împiedicat nicio limitare, n-ar fi fost redus la legile care guvernează universul actual; el ar fi putut alege să construiască un univers conform cu oricare din infinita multiplicitate de grupuri de legi posibile. Dacă ar fi adoptat un alt ansamblu de legi, alți atomi particulari ar fi putut poseda alte proprietăți speciale de constituția lor. Nu putem spune care anume, dar că viața, ca şi magnetismul şi radioactivitatea, poate să nu fie decât o consecință accidentală a grupului particular de legi care cârmuieşte universul actual.

Este adevărat că cuvântul „accidental” se pretează la discuții. Căci

pentru ce creatorul universului n-ar fi ales un grup special de legi, tocmai pentru că aceste legi aveau să tragă după ele apariția vieții? De ce n-ar fi fost acesta felul său de a crea viață? Atâta timp cât considerăm pe creator o ființă antropomorfică, animată de sentimente şi de interese asemănătoare cu ale noastre, nu se poate răspunde la obiecția aceasta decât cel mult prin observația că, odată admis postulatul unui astfel de creator, nicio discuție nu poate adăogi mare lucru la ceea ce s-a acceptat dintru început. Dar dacă alungăm din spiritul nostru orice urmă de antropomorfism, nu mai avem niciun motiv să presupunem că legile actuale ar fi fost alese înadins pentru a produce viața. Ar fi fost tot atât de rațional, de pildă, să gândim că ele au fost alese pentru a produce magnetismul sau radioactivitatea – ba chiar mult mai rațional, fiindcă, după toate aparențele, fizica joacă în natură, incomparabil, un rol mai mare decât biologia. Dacă o considerăm dintr-un punct de vedere strict material, extrema neînsemnătate a vieții ar putea contribui mult la distrugerea opiniei că viața aceasta ar fi putut interesa cândva deosebit pe marele arhitect al universului.

O comparație familiară va limpezi poate mai bine situația. Un marinar fără imaginație, obicinuit a face noduri, nu ar putea crede în posibilitatea trecerii oceanului dacă n-ar exista posibilitatea de a face noduri. O funie însă nu se poate înnoda decât într-un spațiu cu trei dimensiuni: niciun nod nu e susceptibil de a se realiza într-un spațiu de 1, 2, 3, 4, 5, sau orice alt număr de dimensiuni. De aci marinarul nostru fără imaginație ar putea deduce că un creator binefăcător trebuie să fi luat pe marinari sub protecția sa deosebită; că acest creator a voit ca spațiul să aibă trei dimensiuni, anume pentru ca în universul creat de dânsul să se poată face noduri şi să se treacă oceanul – cu un cuvânt, că spațiul are trei dimensiuni pentru ca să poată exista marinari. Acest raționament pare a avea aceeaşi valoare la argumentul de mai sus; într-adevăr viața, considerată în ansamblul ei, şi facultatea de a face noduri au cam aceeaşi importanță; şi una şi cealaltă nu alcătuiesc decât o fracțiune cu totul fără însemnătate a activității totale a universului material.

Deci, după actualele date ale ştiinței, în acest fel surprinzător am ajuns să existăm. Iar mirarea noastră nu poate decât să sporească, îndată ce căutăm să trecem de la problema originilor la aceea a scopului existentei noastre, adică dacă încercăm să prevedem ce rezervă rasei noastre destinul.

Viața, aşa cum o cunoaştem, nu poate exista decât în condiții convenabile de lumină şi căldură; noi înşine nu existăm decât pentru că pământul primeşte de la soare exact cantitatea necesară de radiație; dacă s-ar rupe echilibrul într-un sens sau altul, exces sau lipsă, viața ar dispărea inevitabil de pe globul nostru. Şi trăsătura esențială a situației este că echilibrul se poate rupe foarte lesne.

Omul primitiv trăind în zona temperată a pământului a trebuit să vază cu un fel de groază epoca de gheață coborând peste aşezările lui; în fiece an gheţarii ajungeau mai jos în văi; în fiecare an soarele părea mai puţin capabil de-a furniza căldura pe care o reclama viaţa. Pentru el, ca şi pentru noi, universul părea a fi ostil vieţii.

Noi, care trăim acum în zona îngustă temperată din jurul soarelui şi care căutăm să străbatem depărtările viitorului, vedem că suntem ameninţaţi de o epocă de gheaţă cu totul diferită. Întocmai precum Tantal, stând în picioare într-o apă destul de adâncă încât aproape să-l înece, era totuşi condamnat să moară de sete, la fel este destinul tragic al rasei noastre de a fi condamnată să moară de frig în timp ce cea mai mare parte a substanţei universului va rămâne atât de arzătoare că în ea viaţa nu se va putea adăposti. Soarele, neavând nicio sursă exterioară de căldură, va emite fatal din ce în ce mai puţine radiaţii generatoare de viaţă şi prin aceasta chiar zona temperată a spaţiului în care viaţa poate exista va trebui să se reducă încetul cu încetul şi să alunece spre frig şi spre întunecimile exterioare.

Pe cât putem prevedea ele vor continua să activeze până când frigul va fi ucis viaţa pe pământ afară dacă vreo ciocnire sau vreun cataclism nu vor interveni şi nu vor distruge viaţa mai curând printr-o moarte mult mai rapidă. Acest destin în perspectivă nu e rezervat numai pământului nostru; alţi sori vor muri ca şi al nostru şi viaţa care ar putea exista pe alte planete va avea şi acolo acelaşi sfârşit fără glorie.

Fizica ne ţine acelaşi limbaj ca şi astronomia. Căci independent de orice consideraţie astronomică, principiul general al fizicei, cunoscut sub numele de a doua lege a termodinamicei, prezice că universul nu poate avea decât un singur sfârşit, o „moarte termică", când energia totală a universului va fi distribuită uniform şi când toată substanţa sa va avea aceeaşi temperatură. Temperatura aceasta va fi însă atât de joasă, că va face imposibilă orice viaţă. N-are importanţă pe ce cale se va ajunge la această stare finală; toate drumurile duc la Roma şi sfârşitul călătoriei nu poate fi altul decât moartea universală.

Dar atunci la atâta se reduce viaţa? A cădea aproape din greşeală într-un univers care n-a fost făcut pentru viaţă şi care, după toate aparenţele, îi e complet indiferent sau chiar hotârât ostil. A rămâne cramponate pe un fragment de fir de nisip până ce frigul morţii ne va fi nimicit; a ne pavana un răstimp de o oră pe teatrul nostru minuscul, ştiind foarte bine că aspiraţiile noastre sunt toate condamnate la un eşec final şi că tot ce vom fi făcut va trebui să piară împreună cu rasa noastră, lăsând universul ca şi când noi n-am fi existat?

Astronomia pune întrebarea, dar cred că răspunsul trebuie să-l cerem fizicei. Căci astronomia poate să ne demonstreze aranjamentul actual al universului, vidul şi imensitatea spaţiului şi neînsemnătatea locului ce-l

vorbit aseară la telefon, îți trimit totul. Eventual voi mai întregi cele povestite, prin amănunte verbale.

P.S. George Demetru Ladima intră cumva şi el în vreuna dintre aceste categorii de ființe, aparent desăvârşite, notate însă prin vreun minus, sau prin vreun adaos, care face viața

---

ocupăm noi într-însul; ea poate chiar să ne spuie câte ceva şi despre natura schimbărilor produsă de trecerea timpului. Dar trebuie să pătrundem adânc în natura fundamentală a lucrurilor înainte de a putea spera un răspuns la întrebarea noastră. Iar aceasta nu mai ține de domeniul astronomiei; dimpotrivă, ancheta aceasta ne duce de-a dreptul în inima fizicii moderne."

Fragmentul de mai jos e scos din celălalt articol împrumutat de Bulgăran, publicat într-o mare revistă franceză, şi intitulat *Evoluția e oare revolută?*

„Ființele vii sunt departe de a fi toate capodopere. Cum notase deja Théophraste d'Eresos, sunt în natură multe lucruri rău făcute, sunt multe note false în pretinsa «simfonie a adaptărilor», care ar fi lumea animată.

Se cunosc animale care se împiedică în ghearele lor prea lungi, atlele care pot abia să se mişte, abia să mănânce, sau abia să se reproducă; în sfârşit, animale atât de defectuoase şi de greşit făcute cât pot să fie, aşa cum sunt ele. Nedințatele şi cetaceele sunt, spune Guyénot, «colecții de monstruozități»; furnicarul merge greu de cioatele lui cu gheare. Mezoplodonul are dinți mediani şi îndoiți înăuntru, care îi închid aproape cu totul gura; Leneşul are gheare aşa de mari, că nu poate să meargă şi e silit să rămâie agățat de ramurile arborilor.

Iată păsări dăruite cu ciocuri straniu de incomode: Rhyncops, a cărui mandibulă inferioară întrece cu mult pe cea superioară; Anastomus, cu ciocul deschis, Cataoul, cu ciocul prea masiv, Avocetta, cu ciocul prea subțire. Iată tritonii Molge, Waltilii şi Tylotriton, ale căror coaste sunt aşa de ascuțite, că le găuresc pielea. Iată Cetoniile crematoşilide şi clavigeride, pe care o gură prea astupată le face incapabile să trăiască fără ajutorul furnicilor. Iată fluturi, frigani şi efemere care n-au trompă. Iată larve de monstrilide lipsite de tub digestiv. Alături de aceste ființe, care abia trăiesc, iată încă ființe baroce prevăzute cu structuri fanteziste inutile şi jenante: Rhynchophores, cu gâtul peste măsură de mare, Macrophtalmes, cu ridicule peduncule oculare. Sophoryophore, cu uimitoare escrescențe frontale, Acanthocines, cu antene nedefinite.

În prezența acestor creaturi schiloade, pocite, caricaturale, cum să nu convii cu ipoteza mutaționistă care face să iasă lumea vie dintr-o serie de întâmplări greu cenzurate de moarte?"

grea, imposibilă?

Vreau să spui, talentul sau intransigența morală au ceva din surplusurile ridicule şi periculoase ale unui Rhynchophores, ale unui Macrophtalmes sau ale unui Sophonyophore? Să fie într-adevăr poetul un exemplar sortit să fie fatal şi „greu cenzurat de moarte”?

F.V.

Epilog II

Povestit de autor

DE LA INTÂLNIREA DIN DREPTUL Cercului Militar, când, arătându-mi o trecătoare banală şi gândind la poetul nefericit, Fred Vasilescu simțise un gol în propria lui existență, nu ne mai întâlnisem. Ades îi telefonam ca să văd dacă îşi ține făgăduiala dată.

Până la începutul lui octomvrie, nu se decisese să-mi scrie întâmplarea aceasta, din august, care-l tulburase atât.

— Poimâine e 1 octomvrie... Încep la 1 octomvrie. I-am arătat că acesta e pretext de şcolar leneş... Numai şcolarii lăsători, leneşi, se decid să învețe bine „începând în ziua întâia a trimestrului", sau îşi fac frumos temele numai când inaugurează caiete „noi":

— Poate că e adevărat... Dar mai e şi altceva. E un reprezentant al unei fabrici engleze de avioane în Bucureşti şi trebuie să mă ocup de el. La sfârşitul lunii pleacă...

Într-adevăr s-a apucat să scrie. Mi-a arătat, tot la telefon, că „merge greu". Că frazele se fac mai mari decât ar vrea el, şi-şi încurcă propoziținile. I-am recomandat procedeul excelent al parantezelor şi, la nevoie, al frazelor fără sfârşit. A râs şi mi-a promis că aşa o să facă.

Pe la jumătatea lunii ne-am întâlnit la curse. Câştigase un premiu însemnat cu un cal în care pusese mari speranțe şi era aproape fericit... Venind de la cântar, după cursă, distrat de bucurie, m-a luat de braț şi mi-a spus că „trebuie" să ne întâlnim, că vrea să-mi vorbească... Era oarecare incoherență în tonul lui, din pricină că era aşteptat de un grup de tinere doamne, şi eu îl țineam în loc. Dar pentru că mi se părea totuşi că într-adevăr vrea să-mi vorbească, am

stăruit.

— Cum merge subiectul?

Fluid, plutind deasupra momentului...

— Nu ştiu... dacă e bine sau rău... Nu-mi dau seama dacă-ți va fi de folos, dar de-abia aştept în fiecare zi să mă văd în odaia mea de lucru, la masa de scris... E o adevărată voluptate... Dimineața nu scriu, numai zbor... Cum sfârşesc masa, de la restaurant mă duc de-a dreptul acasă... Între 3 şi 9 seara, căci numai atâta scriu pe zi... nu sunt acasă pentru nimeni... De multă vreme n-am mai fost atât de mulțumit... Ascultă „trebuie" să-ți vorbesc... Dă-mi mâine un telefon... Şi făcând un gest puțin pripit: Nu cunoşti pe doamna Demetriade?... Hai să te prezint...

Am înțeles că bănuia că îl țiu în loc anume ca să mă prezinte, cum fac unii vizite riscate în timpul mesei, şi am refuzat, mulțumindu-i. M-a bătut cineva pe umăr şi m-am întors. E un fost colaborator.al ziarului *Le Progres,* de câteva ori deputat, care m-a apostrofat amical şi mirat:

— Eşti prieten cu Fred Vasilescu?...

Destul de surprins am fost eu de această mirare.

— Da... e un prieten foarte agreabil...

— Ei, ce spunea?... Era radios că a luat două sute de mii de lei?

M-a luat de braț, protector şi cordial, şi am pornit spre ghereta albă şi spânzurata a potoului... Deşi era o zi de toamnă frumoasă, cu albastrul înalt, era lume puțină... Mai mult obicinuiții, ca să zic aşa...

M-a surprins acreala cu care fostul deputat şi secretar general m-a întrebat despre prietenul meu.

— Cred că dacă Fred Vasilescu ar urmări să câştige... bani... în primul rând n-ar ține grajd de cai de curse, nu?

Mi-a răspuns cu un ton indiferent şi ironic:

— Crezi?

— Cum să nu cred... Un grajd de curse costă şi nu aduce nimic.

Mi-a repetat automat şi poros:

— Crezi?

— Fără îndoială că da...

A început să-şi însemneze cu creionul în program.

— De unde ştii că Fred Vasilescu nu urmăreşte ceva... cu grajdul lui?

— Ambiția puerilă de a figura printre proprietari?

E adevărat că oarecare diferență de vârstă putea îngădui convorbitorului meu un ton de superioritate, exagera însă în maniera lui condescendent cordială.

— Dragă prietene, Fred Vasilescu ține cu orice preț ca la patruzeci-cincizeci de ani să devină membru al Jockey-Clubului.

Mi s-a părut o glumă dintre cele mai năzdrăvane din câte puteam auzi.

— Cum? Începe cu cai de curse, la douăzeci şi cinci de ani ca să pregătească o alegere peste un sfert de veac?

— Da, şi nici atunci nu va reuşi.

Mi se părea cu adevărat poznaşe afirmația, iar nedumerirea mea era atât de evidentă, atât de profund sinceră, că fostul deputat s-a tulburat.

— Ascultă, dumneata nu ții de pe acum să fii membru al Academiei?... Tot aşa Fred Vasilescu îşi pregăteşte de pe acum alegerea la Jockey-Club.

Îmi venea să râd.

— Trebuie să-ți spun mai întâi că nici prin cap nu-mi trece să ajung la Academie. Dar în sfârşit, Academia e Academie... fie ea şi românească... Dar Jockey-Clubul... românesc? Iartă-mi expresia! Şi încă să-ți faci un ideal din el? E, orice ai spune, puțin comic.

Mai vârstnicul meu prieten era foarte iritat acum.

— Dumneata ştii că membri ai Academiei au căzut la alegerea de la Jockey-Club?

— N-am ştiut... şi, îngăduie-mi-să ți-o spun, nu cred nici acum...

Mi-a citat atunci nume care m-au nedumerit şi a trebuit să convin...

— Bine, înțeleg, ați refuzat un scriitor, sunteți oarecum consecvenți cu dumneavoastră. Dar Fred Vasilescu e un

monden, ca să zic aşa, în sfârşit, unul din ai dumneavoastră?...

Fără să mă privească, în timp ce ocoleam tribuna spre paddoc, mi-a spus cu o profundă convingere, cu un accent neaşteptat şi inexplicabil de grav şi de hotărât:

— Dragul meu, băiatul Lumânărarului, orice ar face, nu va fi niciodată membru al Jockey-Clubului... Dealtminteri, ce mai vrea? E imens de bogat, adică tată-său... E tânăr, frumos, are femeile cele mai bine din Bucureşti... Ce e prea mult strică...

Mărturisesc că aşa înțeleg lucrurile, şi oricât de comică mi se părea ambiția de a fi membru al Jockey-Clubului, conveneam că fostul colaborator al lui Marghiloman are dreptate.

Îşi nota acum călăreții, deşi nu juca, fiindcă era ruinat.

— Şi pe urmă, noi nu înțelegem stăruința lui, acum când la Aero-Club a devenit un factor important...

De altfel, cred că niciodată Fred Vasilescu nu s-a gândit mai puțin la Jockey-Club decât în această lună. Din câteva convorbiri la telefon, am înțeles ce uimitoare descoperire a fost pentru el posibilitatea de eliberare prin scris. Refulând ani de zile un mister ca pe un germen distructiv, în adâncul organic, închis cu taina lui în el însuşi, ca şi când ar fi fost încarcerat cu un dement, expresia devenită posibilă căpăta pentru el sensul unei evadări.

— Scriu, mă plimb prin casă, gândesc, mă trântesc pe divan, fumez, iar scriu... E o bucurie pe care nu ți-o pot povesti... Mă lămuresc pentru mine însumi... şi, aşa văzute, chiar suferințele trecutului capătă un soi de îndulcire care le face suportabile... O durere povestită e o durere, nu diminuată, dar armonioasă, aşa ca un soi de operație pentru care eşti pregătit cu cocaină. Bucuria scrisului e mai tare ca heroina însăşi. Şi chiar la telefon, i-am simțit prin voce frângerea de înjunghiat: Ah, dacă s-ar putea povesti totul...

Caietele, pagini mari de coală, mi le-a trimis tocmai o zi sau două după cincisprezece noiembrie... Mi-a dat un telefon la gazetă...

— Diseară la nouă vine şoferul meu să-ți aducă o mapă cu toate prostiile pe care le-am scris.

I-am răspuns cu promptitudine;

— Astă-seară, până mâine dimineață la nevoie, citesc tot ce mi-ai trimis.

— Da? vrei să ne vedem mâine?... să-mi spui dacă notele îți pot fi de folos? Hai să luăm masa împreună mâine seară...

— Negreşit.

— Unde? ai vreo preferință?...

Şi am fixat un restaurant în oraş.

— Vii la timp?

— Mâine de dimineață zbor, după-masă dorm, iar la 9 seara viu să stăm de vorbă până dimineața, dacă vrei... Voi fi absolut punctual.

La 9 seara n-a venit şi nu va mai veni niciodată.

La Cameră se anunțase un discurs la mesaj de mare răsunet, dar un pisălog lungise oratoria lui provincială, amenințând să ocupe toată şedința de după-masă. Celălalt a trebuit să fie amânat deci pentru a doua zi.

Culoarele circulare, cu fotolii şi draperii verzi de-a lungul pereților, erau somnolente, iar la bufet plictiseala incoloră. Mi-am cumpărat țigări şi am coborât de pe dealul Mitropoliei prin şanțul în fundul căruia era aleea. Toamna târzie era frumoasă, însă în ziua aceea era o lumină gălbuie, cețoasă, un cer scămos şi scăzut, care nu lăsa fumul şi mirosul de benzină al maşinilor să se ridice. Nu era frig... Abia puțină umezeală. Ici-colo, prin magazine, deşi era numai ora patru, se aprindeau lumini...

În dreptul bulevardului Regina Maria, plin de larmă, în vehicule de tot soiul, vânzătorii de ziare strigau ediție specială... Oricât au abuzat câteva ziare mici de aceste ediții, când unul dintre cele două cotidiane mari de informații scoate o ediție specială, nu poți să-ți stăpâneşti un fior, ca pentru o întâmplare, uneori imens dinamică, în care dăinuirea sau voința sunt atinse ca de aripi mari nevăzute.

Erau numai patru rânduri, cu litere cât nucile negre, cu o cerneală groasă care se lua pe degete.

GROAZNIC ACCIDENT DE AVION
Aviatorul Fred Vasilescu a capotat, voind să aterizeze, din motive necunoscute încă, lângă Ciulnița. Autoritățile au plecat Ia fața locului. Cadavrul zvârlit din nacelă şi decapitat e păzit de jandarmi. S-a deschis o anchetă pentru cercetarea cauzelor.

Şi cu litere mult mai mici urma, jos, o telegramă externă fără importanță.

Se întâmplase în devenirea lumii ceva care nicicând nu se va mai întâmpla. Gândul brutal, aprig, că nu-l voi mai vedea niciodată pe Fred Vasilescu, orice aş face, de s-ar frânge tot fierul din lume, de s-ar prăbuşi sorii, mă copleşea şi mă înspăimânta ca infinitul sensibilizat.

Fred Vasilescu nu bănuia că el însuşi, chiar prin ce avea mai bun în el, era un exemplar menit „să fie cenzurat prin moarte".

Ziarele de a doua zi au adus coloane întregi de amănunte şi numeroase fotografii care, de altfel, erau ele înseşi un fel de moarte, căci, aşa cenuşii, poroase şi cu liniile simplificate, nu mai înfățişau nimic din tânărul blond, cu obrazul limpede, cu trăsături regulate şi evidente ca un cap de statuie grecească, dar cu fruntea puțin cam boltită deasupra ochilor verzi adânci. Cu atât mai puțin aminteau de acel corp vânjos din sportivitate diversă, complimentară, cu mişcări mlădioase de haiduc tânăr, afemeiat şi gânditor. Încercase, profitând de toamna prelungită, să bată recordul lumii de viteză pe 500 kilometri, pe un avion românesc din propria lor producție. Deşi vremea era puțin schimbată, nu renunțase la zbor. Avea de făcut trei circuituri deasupra Bărăganului, ca să totalizeze kilometrii necesari. După întâiul, s-a răsturnat încercând să aterizeze din motive nebănuite, pe care avea poate să le lămurească ancheta. Impresia produsă de moartea lui a fost adâncită şi de faptul că, abia cu două săptămâni înainte, se prăbuşise un tânăr locotenent, alt as strălucit al aviației româneşti.

— Toate ziarele subliniau cu o dureroasă uimire că aviația românească intrase într-o adevărată serie îndoliată.

Cortegiul mortuar, într-o după-amiază fără soare, dar nu rece, nici umedă, a scos lumea din casă, ca o înmormântare de tenor. A luat parte şi unul dintre membrii regenței, prieten al familiei.

Eu nu cetisem, aşa cum îi făgăduisem, caietele trimise, chiar în noaptea aceea. Le-am descifrat cuprinsul numai în zilele următoare, într-o fierbere sufletească de bătălie. Nu ştiu dacă vreodată aş fi putut să aflu ceea ce constituia dubla lui existență, denunțată aci din capete de mărturisiri, din întorsături de frază, involuntare ca lapsusurile, sau, cine ştie, voite de el cu tensiunea de neînlăturat a unei fatalități.

Abia în primăvară, după lungi dezbateri sufleteşti, m-am hotărit să aduc la cunoştința doamnei T. manuscrisul lui Fred Vasilescu. Teancul acesta care închidea în el, calde încă de zbucium, două existențe, îmi dădea un vag fior şi prin această coincidență, care făcea ca a doua zi după ce l-a încheiat, Fred să se prăbuşească... A fost, parcă, o moarte amânată până la realizarea unui mod de perpetuare... Frenezia cu care el transpunea, în aceste pagini, ceea ce era transmisibil din existența lui mă înfiora... De ce n-aş spune că gândul unei sinucideri amânate îndelung nu mi se pare incompatibil cu întâmplările din urmă. (Şi mai e şi faptul că e foarte greu să ştii dacă un aviator, dintre aceştia, care încearcă totul, definitiv, la început de tot nu e îndemnat cumva şi de isonul unui gând de sinucidere. Căci Fred Vasilescu începuse pilotajul din 1926.) Dar în sfârşit, nu e decât – şi e mult mai logic să fie aşa – o simplă ipoteză dintre atâtea câte se pot face în asemenea împrejurări... Şi ar trebui să-i atribui un soi de duplicitate – fie şi dezinteresată – dar duplicitatea, prea brutală... presupunând că, deşi hotărâse sinuciderea, tot mi-a dat întâlnirea, cu atâta voie bună, la masa de seară.

Totuşi pe doamna T. n-am putut-o întâlni decât peste o jumătate de an, la începutul lui iunie. A doua zi după incinerarea lui Fred Vasilescu (aşa ceruse încă de pe când

era în viață), plecase la Viena. Când i se comunicase că e legatara lui – şi numaidecât a fost pe şoptite sfătuită să se intereseze de averea şi mai ales de obiectele rămase, ceea ce a refuzat – fără să spuie o vorbă, cu ochii duşi, s-a mulțumit să dea procură unui avocat. În câteva ceasuri a aranjat totul pentru plecare, lăsând pe asociata ei, şi mai ales pe ajutoare, la conducerea magazinului şi atelierelor.

Trecusem pe la ea pe acasă de câteva ori şi nu primisem decât lămuririle vagi ale servitoarei, o femeie aproape bătrână, cu un aer de guvernantă. Îmi lăsasem adresa, cu rugămintea de a fi înştiințat îndată ce se întoarce. Într-adevăr, am fost vestit printr-o scrisoare a doamnei T. chiar care-mi da şi ora la care pot veni.

De două săptămâni ploua întruna şi pavajul oraşului era necontenit spălat de răpăieli relativ liniştite. Spre seară ploaia încetă, iar crepusculul târziu avea inutile luminişuri de sidef; ochiurile de apă prin băltoace măsurau golurile pavajului, iar noaptea se anunța umedă, căci vegetația, îmbelşugată după atâtea zile de ploaie, rămânea apoasă.

Revederile acestea sunt penibile prin începuturile convorbirii... În maşină aveam un trac de actor. Ți-e necontenit teamă că n-ai să găseşti tonul just, gestul potrivit. Întâia privire e ca un joc de loterie. Te întrebi dacă ai să aduci vorba despre cel mort, dacă e locul să iei o mutră îndurerată, sau eşti obsedat de ideea de a nu juca, dimpotrivă, teatru.

Am urcat şovăind treptele înguste de beton până la etajul al doilea al casei din Parcul Filipescu... Mi-a deschis singură, fără să-mi spună o vorbă, dar zâmbindu-mi cu prietenie, cu o mişcare nervoasă de identificare. După ce mi-am lăsat trencicotul în vestiarul îngust ca o celulă, am trecut în camera mare cât un hol, aranjată nepotrivit gusturilor comercializate ale proprietarei de magazin de mobilă modernă... Un divan larg, în colț, aşternut cu un covor caramanlâu, o masă joasă, făcută dintr-o tipsie cât o roată de car – de aramă bătută. Deasupra, etajere negre, neplăcute, ocolind pereții, înțesate de cărți... Alte etajere tot

negru-mat umpleau şi ceilalți pereți. Pe ele, fel de fel de obiecte, amintind probabil câte ceva. Camera ar fi avut înfățişarea unui birou dacă în mijloc n-ar fi fost o masă de sufragerie pătrată, acoperită cu un şal mare de tot, din cele cu care se acoperă pianele. În schimb, biroul era un soi de miniatură, abia mai înaltă de o jumătate de metru... la care se sta pe un taburet ca de pian. Un bufet mare de tot reprezenta sufrageria propriu-zisă. Un „ucenic fierar" de Ressu, un portret de Marius Bunescu şi un „pod în munte" de Siori erau printre alte tablouri. După ce m-am instalat într-un mic fotoliu de lemn negru, funinginos parcă, m-a întrebat nedumerită de ce îmi rotesc privirea atât de mirat.

— Mi se pare atât de ciudat şi atât de conform unui proverb, ca dumneata, care eşti socotită printre cei care au introdus mobila cubistă la noi, să păstrezi mai departe mobilierul vechi... Îmi închipuiam că voi găsi aci totul schimbat într-un adevărat studio, acel gen de cameră modernă care foloseşte de sufragerie, odaie de lucru, odaie de primire, în sfârşit de toate, în afară de odaie de dormit.

Zâmbea cu fluiditate şi cu o participare totală, vag îndurerată, ca de obicei.

— Dacă vrei, e un studio, în intenție, căci corespunde definiției dumitale prin arhitectură... Dar mobila n-aş putea s-o schimb niciodată.

Am privit-o mirat, luând din cutia cu țigări oferită.

— Niciodată? Şi de ce?

— Nu ştiu, mi-ar părea că am murit.

— Dar nu înțeleg deloc.

— Nu pot să mă explic... Dar din interiorul acesta, care e viața mea, nu aş putea schimba niciodată nimic.

— N-ai fost ispitită să-l înlocuieşti cu acea minunată decorativă modernă?

— Şi mie îmi place nesfârşit mobila modernă – şi s-a complectat ca în paranteză – bineînțeles când nu e de prisos strâmbată şi împovărată, în loc de ornamentația veche de flori, cu muchii inutile şi cu temelii greoaie, care nu înseamnă niciun câştig pentru frumusețe. Dar poți să-ți

schimbi familia, chiar dacă o găseşti puțin demodată? Poate că e şi o slăbiciune a mea... Nu ştiu, dacă e un fel de oroare de necunoscut şi nou, sau mai mult o înrădăcinare în ceea ce a fost... Sufăr când se strică un obicei vechi, şovăi nesfârşit când trebuie să înlocuiesc o slujnică obraznică sau leneşă, numai la groaza că nu voi mai vedea un obraz care mi-e familiar, fie şi în rău.

Credeam la început că va trebui să mă explic asupra vizitei mele – şi era ceea ce mă preocupa pe drum, dar i s-a părut foarte firească, şi n-a fost nevoie de nicio justificare. Am întrebat-o pe unde a călătorit.

— V-a fost dor de Bucureşti?

Părea foarte încurcată şi puțin iritată.

— Uite, trebuie să mă contrazic numaidecât... Nu-mi place tot ce e al meu... chiar şi oraşul acesta, de pildă... Nu... În străinătate e totul larg... poți respira în voie... Nu-ți împiedică prea mult privirea, să zicem case ieşite în mijlocul străzii. Nu te apasă nimic... Totul e curat... înalt... spațios... Şi pe urmă noutatea streină e totală, nu e ca o spărtură sau cârpitură în ceea ce a fost. Nicio clipă nu m-am gândit la Bucureşti... Dar de odăile acestea ale mele, şi de lucrurile de aci, îmi era un dor stupid.

O privesc şi sunt sub obsesia descrierilor lui Fred Vasilescu. Stă de-a curmezişul divanului... Părul, desfăcut în plete scurte, de un castaniu strict, îi acoperă urechile şi îi subliniază fruntea puțin prea dreaptă, perpendiculară pe tâmple. Cu adevărat linia de jos a maxilarului, de la bărbia rotundă la ureche, este de o desăvârşire uşoară de arc destins. Orbitele puțin neregulate, cam adânci şi întunecate, sunt înviorate de albul catifelat al corneei, iar albastrul viu al irisului e acoperit uneori de genele lungi. Gura puțin severă, regulată, dar fără puritatea convențională a desenului e uşor contractată şi mobilă.

Poartă o rochie neagră încheiată cu nasturi mari într-o parte, care-i lasă gâtul gol, bine înrădăcinat în bust, vânjos ca un trup de şarpe când îl priveşti din față. Din profil, gâtul acesta e şi mai frumos, căci pare scurt la ceafă şi prelung

sinuos dinainte. Jocul vizibil al tendoanelor încheiate limpede la capătul pieptului îl fac să arate foarte tânăr. Umerii rotunji îi sunt aduşi în față, acum când a încrucişat mâinile peste genunchii fără nodozități, de suprapunerea cărora picioarele cad unul lângă altul drept în jos, cu pulpele suav înălțate, în ciorapii întinşi, fumurii, care îngăduie să se străvadă pielea. Rochia cade dedesubt, la marginea divanului, drept în jos, lăsând puțin descoperit din coapse, cât ajung ciorapii, fără însă ca de la mine să le pot vedea pielea. Şi această libertate ghicită a coapselor dinspre podea e ca o înrădăcinare a feminității ei în materie şi în viața care curge cu legile şi instinctele ei.

— Ai de gând să pleci din nou?... Mi se pare mai bună formula asta. Simt că un plural ar părea scrobit în fața acestei femei adevărate.

— Cred că da... Nu mai e atât nevoie de mine... aci... Magazinul şi atelierele au început să se resimtă de concurență, căci toate fabricile de mobile şi-au modernizat producția – şi pe urmă totul se resimte de stagnarea aceasta.

Trebuie să ajung, chiar fără tranziție, de vreme ce testamentul e de domeniul public acum.

— Cu familia lui Fred Vasilescu ai avut dificultăți?

Protestează jignită, fără niciun gest, numai privirea albastră i s-a întunecat, mistuită.

— Nu... nici urmă de dificultate... Chiar în seara înmormântării...

O întrerup nervos:

— Ai fost la înmormântare?

Genele au căpătat un soi de mişcare de deschidere... sprâncenele s-au înălțat în accent circomflex... Şi pe urmă mă priveşte cu recunoştința oricăruia dintre cei care au iubit, pentru cei ce se interesează cu simpatie de dragostea lor. În schimb vocea îi e acum ceva mai tăiată de respirația reținută parcă.

— Am fost.

Şi, după ce rămâne un timp îndelung răsfrântă în ea însăşi, reia cu un ton de mărturisire:

— Am suferit mult că n-am putut fi lângă sicriu tot timpul, nici urmări de aproape convoiul... Eram într-o maşină închisă cu ferestre mici, alergând şi aşteptând dricul la fiecare răspântie... Gândul că el e întins acolo, acoperit, mă frângea... mă exaspera... Cred că dacă ar fi fost înmormântat, şi nu incinerat, n-aş fi putut pleca acasă, lăsându-l singur, parcă fără apărare, paralizat, în cavou...

Vorbeşte rar de tot, prin fereastra larg deschisă pătrunde înserarea umedă de afară. Rochia se lămureşte vag în umbră, dar faţa apare palidă în penumbre. Se ghicesc de asemeni mâinile şi micele reflexe mătăsoase ale ciorapilor.

— E mai bine aşa... S-a ridicat în fum... Tot i-a plăcut atât de mult sa zboare.

— Când au aflat ai lui de testament?

Nu răspunde numaidecât, simt material că gândeşte însă.

— Se vede că după întoarcerea de la cimitir, căci seara au venit, în doliu mare la mine, mama şi sora lui. Servitoarea nu vrea să lase pe nimeni înăuntru... Spunea că sunt bolnavă... Stăteam cu faţa în jos pe divan, plângând tot ce nu putusem plânge pe stradă. Ele au stăruit sa intre şi când m-au văzut năucită de durere, au început şi ele să plângă din nou. Şi cu o nesfârşită părere de rău: Dacă m-ar fi iubit puţin!...

— Crezi că nu te-a iubit?

— Nu m-a iubit... Mă părăsise de doi ani... Mă evita... Mă umilea...

— Totuşi, testamentul?... Desigur că nu avea o avere personală prea mare. Oricum... să desprinzi din lumea întreagă pe cineva... să alegi din tot, o fiinţă anume.

— Averea pe care a lăsat-o e destul de mare: un avion, automobilul, caii de curse, un teren mare în apropierea oraşului, pe care-l cumpărase nu ştiu de ce... Dar asta nu dovedeşte nimic... Era prea bun... avea remuşcări, ştia cât îl iubesc. Uneori îmi părea şi mie ca în ceea ce simţea el pentru mine e şi altceva decât bunătate şi recunoştinţă de bărbat iubit fără limită... Încercam să mă conving şi mă loveam ca de o bară de fier... insultată, uneori bruscată de el... Mai

târziu renunțasem.

Tac îndelung, înțelegând cât de puțin bănuie cuprinsul caietelor pe care le-am adus înfăşurate sul... şi sunt ispitit să-mi închipui, printr-o anticipare, frământarea şi uimirea ei când le va ceti. Îi voi lăsa, desigur, originalul. După un timp, întoarce comutatorul şi o lumină tare readuce la suprafață din noapte acest studio demodat şi pe femeia de pe potecile neexistenței.

S-a întors de la uşe şi s-a aşezat acum într-un fotoliu jos. Stă cu picioarele unul peste altul, cu talia puțin sucită, căci se reazemă în cotul drept şi îşi sprijină capul în palmă. Sub rochia neagră de la şold la genunchi se lămureşte coapsa tare întinsă. Deşi rochia e ceva mai lungă decât cele scurte impuse de modă, totuşi abia trece de genunchi, acum când stă jos.

Picioarele în ciorapii de mătase fumurii sunt lungi şi de o formă cu totul deosebită. Nu sunt nici groase, nici subțiri şi nici gradat rotunjite ca nişte popice. Sunt vânjoase şi parcă din planuri diferite, cu muchiile topite şi niciun moment fixate într-o formă anume. Jos, la glezna mică şi nesigură, conturul ar putea fi un vag şi delicat trapez, pe care să-l prezinți între arătător şi degetul mare, cât ai urca în sus trapezul s-ar lărgi treptat rotunjindu-şi formele. Parcă în forma lui dintâi, de la jumătate în jos, sculptorul a tăiat cu lopățica un plan mai lat în afară, unul mai scurt înăuntrul pulpei, un al treilea şi scurt şi îngust înapoi. Numai în față o linie aleargă lung de la genunchi la vârful pantofului, ca un picior de T dictando. Apropiat, aş spune că pulpa înaltă, caldă, e oferită într-un cornet de muşchi, vag dreptunghiular, uşor sucit, vag paralelipipedic, lărgit sus cu finețe. Dă o impresie de robust şi mlădios ca un picior de sălbătăciune. Jos, unde, cambrat, e gata să intre în adăpostul pantofului, două vine mari şi incerte, pe care nu le vezi cum au pornit din gleznă, trădează prin ciorap un animal de rasă.

Îmi ofelă o nouă țigare, pe care o iau îngândurat. Îmi amintesc apăsător toate descrierile amantului ei şi

stăruitoarea mențiune că e mereu fierbinte. Îmi zâmbeşte, cu acel romb, pe care l-a identificat el, încadrându-i gura îndurerată.

Nu numai indiferența şi trupul dar şi duioşia ei de soră, privirea şi atenția ei, modul în care întinde țigările, până şi melancolia. Şi bunătatea acestei femei sunt sexuale. „Femeie iubită de toți bărbații."

Nu ştiu de ce acum simt nevoia să folosesc pluralul de politețe ca să-i încerc sufletul, cum ai încerca apa adâncă aruncând în ea o pietricică.

— Doamnă, ştiți că în ultimul timp am fost prieten cu Fred Vasilescu. Din câte am înțeles – căci vorbeam adesea – cred că vă iubea mult... foarte mult.

A ridicat neîncrezătoare din umeri.

— Ştii... vreodată? Ai dumneata impresia asta?

— E pentru mine o certitudine...

— Nu poate să fie adevărat... Uneori şi mie mi se părea că mă iubeşte... Erau gesturi care trădau parcă – acesta e cuvântul adevărat – o iubire pătimaşă ascunsă.

— Şi cum vă explicați atunci faptul că vă ocolea?

— Dar ce ipoteze n-am făcut? Cât nu mi-am ars mintea în îndoieli de tot soiul. Nu ştiu ce ar fi putut să fie.

— !?

— M-a chinuit uneori până şi bănuiala stupidă, răscolitoare, că într-un accident de automobil sau avion, vreo rană i-a interzis pentru totdeauna să mai poată fi bărbat.

Îmi venea greu să-i spun: „Te rog, spune-mi sincer, ce-ai fi făcut atunci", dar îmi dau seama, că, lipsită şi de solemnitate şi de familiaritate, femeia aceasta e totuşi mlădioasă psihologiceşte ca o panteră gânditoare.

— L-ai mai fi iubit atunci? şi surâd.

Îmi răspunde fără pic de şovăială:

— Da, îți mărturisesc că m-am gândit de multe ori... Ei bine, l-aş fi iubit şi atunci... Oricum... Dacă ar fi privit cu admirație altă femeie, aş fi suferit şi atunci. Iubirea mea era asta şi mai era şi altceva, cu neputință de înțeles.

Sufletul omenesc este alcătuit în afară de instincte şi dintr-o funcție creatoare de iluzii, despre care nu poți să ştii când devin autosugestii şi orice sinceritate trebuie suspectată numai cu măsură.

Îmi aduc aminte şi îmi fâlfâie în gând, ca un refren amintitor, pasaje din conferința citată a lui *sir* Jeans:

„Universul ne înspâimântă prin imensitatea nesocotită a depărtărilor lui, prin lungimea de neconceput a perspectivelor de timp, care reduc toată istoria omenirii la durata unei clipiri din ochi, prin extrema noastră singurătate, prin neînsemnătatea materială a locuinței noastre în spațiu – a milioana părticică dintr-un bob de nisip, printre toate boabele de nisip ale tuturor țărmurilor din lume. Dar mai presus de toate ni se pare universul îngrozitor, pentru că pare indiferent față de orice fel de viață, la fel cu a noastră. Emoție, ambiție şi succes, artă şi religie, toate par deopotrivă de streine planului lui.

...Pentru aceste motive mi se pare imposibil ca universul să fi putut fi conceput la origină cu intenția de a produce viața..."

Femeia aceasta tânără, din care radiază pătrunzătoare unde nervoase, de parcă e învăluită într-o aură a sexualității, va mai fi răsturnată pe pat, piciocarele acestea, cine ştie, desfăcute, se vor mai frânge de voluptate, iar mâini bărbăteşti vor mai tresări de căldura acestor coapse care dau fiori fluizi, poate tocmai pentru că simți că firul viu al gândirii acestei femei trece şi prin rădăcina lor gingaşe. Negreşit, toate acestea sunt posibile numai pentru că „atomul de carbon are şase electroni, unul mai mult decât cel de bor, şi unul mai puțin decât cel de azot". Ceea ce e poate mai greu de explicat e cum electronul acela, al şaselea, se poate gândi pe el însuşi şi iubirea lui. Căci aceasta e voluptatea, conştiința voluptății însăşi.

Mă ridic şi mă duc pe scaunul din colț, pe care am pus sulul caietelor.

Alături e un aparat de radio ca o colivie ermetică.

Îmi spune cu vocea scăzută, bănuind că vreau să umblu

la el:

— Nu merge... l-am sfărâmat.

— !?

— Eram în timpul mesei şi din cutia aceasta am aflat vestea morţii lui. O frază spusă răspicat şi indiferent culeasă parcă din văzduh. De atunci niciodată nu l-aş mai putea asculta.

Îi aduc caietele şi mă priveşte nedumerită.

— Doamnă, pentru un roman al meu, Fred Vasilescu mi-a scris câteva amintiri din viaţa lui... Cred că vă vor interesa.

A devenit albă ca varul. Nu mai poate respira.

— Toate caietele astea... întregi?...

— Da.

Le-am pus pe colţul mesei şi m-am aşezat pe scaun. Le-a luat cu mâinile crispate şi întrebările mele nu o mai găseau.

— Până când mai rămâneţi în Bucureşti?

— Nu ştiu, foarte puţin...

— Dintre prieteni aţi mai întâlnit pe cineva?

— Nu...

— Acum vreo două săptămini m-a întâlnit doamna Demetriade şi m-a întrebat dacă v-am văzut... Spunea că vrea...

S-a ridicat fremătând în interior, cu mâinile chinuite cu privirea mistuită de nerăbdare.

— Te rog, fii bun... lasă-mă cu caietele acestea. Şi-i tremura mâna pe ele. De trei ani n-am vorbit cu el...

M-am ridicat, şi în prag mi-a strâns recunoscătoare mâna în mâna ei fierbinte. Cred că nici n-a închis bine uşa şi s-a năpustit asupra textului. Pe potecile lunecoase ale amănuntelor şi ale interpretărilor va găsi reazem şi o mai adâncă dezlegare? Va afla ceva mai multă împăcare decât acea sete, care nu se poate potoli în vis? De altfel, când e un acord aproape unanim asupra relativităţii spaţiale, de ce n-am crede că sistemul de repercutare al cauzelor nu poate afla nicăieri un punct absolut. Taina lui Fred Vasilescu merge poate în cea universală, fără niciun moment de sprijin adevărat, aşa cum, singur a spus-o parcă, un afluent

urmează legea fluviului.

SFÂRŞIT

Colecția

ROMANUL DE DRAGOSTE

213

ULTIMELE APARIȚII:

210 Emily Brontë • La răscruce de vînturi
211 Mihail Sebastian • Orașul cu salcîmi • Accidentul
212 Anton Holban • Jocurile Daniei • O moarte care nu dovedește nimic • Ioana

„Dar atunci care este însușirea romanului *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război?* Este aceea de a fi o proză superioară. Un om cu un suflet clocotitor de idei și pasiuni, un om inteligent și neprihănit totdeodată, plin de subtilitate, de pătrundere psihologică, dar și naiv, cu inocențe (și cu talent) de poet vorbește despre dragostea lui, despre femeie, așa cum o vede el, despre oameni, despre nașterea pămîntului din haos etc. și din acest monolog nervos se desprinde, încetul cu încetul, o viață sufletească, indeterminată, dar reală, un soi de simfonie intelectuală care te surprinde prin exactitatea cu care elemente disparate se întrețes, care te încîntă prin plăcerea ce poate rezulta din clarităților psihice."

G. CĂLINESCU

Lei 25